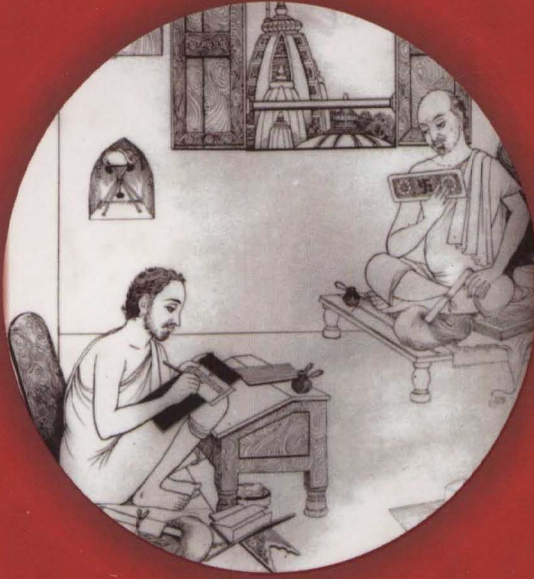
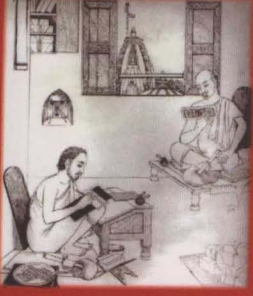

ઉ. યશોવિજયજીકૃત
૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો
પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

: સંપાદક :
આ. શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિ મહારાજ

: પ્રકાશક :
શ્રી શ્રુતજ્ઞાન પ્રસારક સભા - અમદાવાદ

જન મેલનની નહીં ઈહા,
મુનિ ભાષે મારગ નિરીહા;
જો બહુ જન સુણવા આવે,
તો લાભ ધરમનો પાવે.

ઈહા

શ્રુતલાભ

શ્રી દશાપોરવાડ જૈન સંઘ
પાલડી, અમદાવાદ.

શ્રી લલિતભાઈ દેપલાવાળા
હાલ-મુલુંદ, મુંબઈ

ઉ. યશોવિજયજીકૃત
૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો
પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

: સંપાદક :

શ્રી નેમિ-અમૃત-દેવ-હેમચન્દ્રસૂરિ
શિષ્ય
આ. ધુમ્નસૂરિ મહારાજ

: પરામર્શક :

ઉપા. શ્રી ભુવનચન્દ્રજી મહારાજ

: પ્રકાશક :

શ્રી શ્રુતજ્ઞાન પ્રસારક સભા
અમદાવાદ-૩૮૦૦૧૪
સંવત ૨૦૬૩

**Pandit Padmavijayji Krut Balavbodh on
Upadhyay Yashovijayji Krut 350 Stanzas' Stavan
Ed. by : Acharyashri Pradyumnsuri Maharaj**

આવૃત્તિ : પ્રથમ, સં. ૨૦૬૩

પ્રતિ : ૫૦૦

પૃષ્ઠ સંખ્યા : ૨૮ + ૨૮૦

મૂલ્ય : ૧૦૦-૦૦ રૂ.

પ્રાપ્તિસ્થાન :

જિતેન્દ્રભાઈ કાપડિયા

C/o. અજંતા પ્રિન્ટર્સ

૧૪-બી, સત્તર તાલુકા સોસાયટી,

પોષ્ટ : નવજીવન, અમદાવાદ-૩૮૦ ૦૧૪.

ફોન : (ઓ) ૨૭૫૪૫૫૭ (૨હે.) ૨૬૬૦૦૮૨૬

શરદભાઈ શાહ

૧૦૨, વી.ટી. એપાર્ટમેન્ટ,

કાળાનાળા, ભાવનગર-૩૬૪૦૦૧.

ફોન : ૨૪૨૬૭૯૭

વિજયભાઈ બી. દોશી (મહુવાવાળા)

સી-૬૦૨, દત્તાણીનગર, બિલ્ડીંગ નં.-૩,

એસ.વી. રોડ, બોરીવલી(વેસ્ટ) મુંબઈ-૯૨

મોબાઈલ : ૯૮૨૦૪ ૭૮૮૦૪

મુદ્રક : કિરીટ ગ્રાફીક્સ

૨૦૯, આનંદ શોપીંગ સેન્ટર, રતનપોળ,

અમદાવાદ-૧. ફોન : ૨૫૩૫૨૬૦૨

સંપાદનની આજુબાજુ

ઉપાધ્યાયજી શ્રી યશોવિજયજી મહારાજની સ્યાદ્વાદથી મંડિત વાણીનું આકર્ષણ તેથી આના પ્રત્યે લગાવ થયો. સ્વાધ્યાયના ભાગ રૂપે અનેકવાર આમાંથી પસાર થયો. જ્યારે સંપાદન માટે કાર્ય હાથમાં લીધું ત્યારે આમાં હામ, હિંમત અને પ્રોત્સાહન ઉપાધ્યાય શ્રી ભુવનચન્દ્રજીએ પૂરાં પાડ્યાં.

એટલું જ નહીં પણ જાતે બધું તપાસી આપ્યું, મિત્રભાવે સૂચનો કર્યાં અને આ ગ્રન્થ વિષે લખી પણ આપ્યું.

પ્રો. કાંતિભાઈ બી. શાહે પણ આ કાર્યને પરિપૂર્ણ કરવા પૂરતા પરિશ્રમથી શણગાર્યું છે.

અમે વાસણા ચોમાસું હતા ત્યારે ધર્મરસિકવાટિકામાં લલિતભાઈ(મુલુંદ, મુંબઈ)એ કહ્યું “આ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો સ્વાધ્યાય કરીએ છીએ પણ વાસ્તવમાં જે અર્થબોધ થવો જોઈએ તે થતો નથી. આ ગ્રન્થ અમે સમજીએ તે રીતે પ્રકાશિત થાય તો સારું.”

ચંદનબાળાશ્રીજીને આ કામ હાથમાં લેવાનો વિચાર હતો. ધીમી શરૂઆત થઈ હતી. એક શ્રાવકની આ સ્તવન વિષેની જિજ્ઞાસા જાણી પ્રમુદિત થયો. રીતસર કામમાં મન લગાવ્યું. પં. પદ્મિવજયજીના આ બાલાવબોધની સં. ૧૮૯૨માં લખાયેલી હસ્તપ્રતના આધારે, પ્રતની જૂની ગુજરાતી ભાષા યથાવત્ જાળવીને, લિપ્યંતર કર્યું, પ્રત્યેક ગાથાના બાલાવબોધની નીચે સંક્ષિપ્ત સુગમાર્થ આપવાનું પણ ગોઠવ્યું. આમ ઘણી પ્રક્રિયામાંથી પસાર થઈને ગ્રન્થ શ્રી સંઘના કરકમલમાં આવે છે.

કિરીટ ગ્રાફિક્સવાળા શ્રેણિકે પણ યોગ્ય મહેનત લીધી જ છે.

આનો સ્વાધ્યાય થાય અને શ્રી સંઘ માર્ગસ્થ બનવા અભિલાષી બને તે આશા અસ્થાને નહીં ગણાય.

વિદ્યાનગર, ભાવનગર
વિજયાદશમી, ૨૦૬૨

- સંપાદક

બાલાવબોધ પ્રવેશિકા

શ્રીસંઘ ઉપર પરમકરુણાથી પોતાની ચેતના ભીંજાઈ જાય ત્યારે આ પ્રકારના ગ્રન્થનું સર્જન થાય તેવી સરવાણી હૃદયમાં પ્રકટે છે.

પૂજ્યપાદ ઉપાધ્યાયજી મહારાજ તો સંસ્કૃતગિરાના સ્વામી હતા. ભગવતી શારદાના વરદાનને વરેલા હતા. કાળની સામે ટકી જાય તેવી સંસ્કૃત ભાષામાં જ સતત કાંઈ ને કાંઈ રચના કરતા જ હતા તેમાં આવા વિષયની રચના તેમને મન લીલા માત્ર ગણાય. તે છતાં ગુજરાતીમાં પદ્યમાં ઢાળ રૂપે પ્રભુના માર્ગને સ્પષ્ટ કરતી ઢાળો રચીને શ્રીસંઘ ઉપર અનન્ય ઉપકાર કર્યો છે.

આ કૃતજ્ઞતા પહેલી જ પ્રકાશિત કરીને પછી બીજી કૃતજ્ઞતા પૂજ્ય પંડિતશ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ પ્રત્યે પ્રકટ કરવાનું મન રહે છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજની આ ગૂઢ રચનાને સમજવા માટે શાસ્ત્રપાઠ સહિતનો ગુજરાતી બાલાવબોધ (વિવરણ) રચીને આ ગ્રન્થની મહત્તા આપણા સમક્ષ રજૂ કરી દીધી છે.

વિશ્વકલ્યાણકર પ્રભુએ પ્રરૂપેલો મોક્ષમાર્ગ તે માર્ગ છે. તેનું જ્ઞાન થવું, તેના ઉપર અહોભાવ તથા બહુમાન થવાં, તેની સુરક્ષાની તાલાવેલી જાગવી અને પછી તેનું પ્રણિધાન કરવું : આ પ્રક્રિયાનાં દર્શન ઉપાધ્યાયજી મહારાજના સાહિત્યમાં પદે પદે થાય છે. તેમના જ પગલે ચાલનારા શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ છે.

એ બન્નેની એક સાથે આન્તરચેતનાને ઝંકૂત કરતી કૃતિ માણવાનો ઉત્સવ આજે ઊજવવો છે. કમની ફિકર કરશો મા. જે પહેલી નજરે ચઢ્યું તે પહેલું.

પહેલી વાત તો ગ્રંથકાર મહાપુરુષની પ્રભુના વચનની વફાદારીને જ પોંખવા જેવી છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ તો જાહેરમાં પ્રતિજ્ઞા કરે છે :-

“ બોલીયા બોલ તે હું ગણું સફળ છે. જો તુજ સાખ રે.”

તારી સાક્ષીથી શોભતાં જ વચન હું બોલીશ. તે વચનોને જ હું સફળાં ગણીશ.

પછી વાત આવે છે. પં. શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજની. તેઓ એક લીટી પણ પૂર્ણ ન સમજાય તો તુર્ત કહે કે આ સમજાતું નથી. ઉપાધ્યાયજી મહારાજની જ પ્રતિજ્ઞા છે કે,

यावान् एव पदार्थः सुप्रतीतः तावान् एव वक्तव्यः ।

અપુનર્બન્ધક જેવો પદાર્થ સ્પષ્ટ ન સમજાયો તો તુર્ત ત્યાં જ લખી દીધું- “પછી તો અપુનર્બન્ધકનો અર્થ બહુશ્રુત કહે તે પ્રમાણ” (૧૫૮/૮-૨૨ ટબો)

“પૂર્વના ટબામાં (આ.શ્રી જ્ઞાનિવમલસૂરિ મ. કૃત) અર્થ લિખ્યો છે. પણ ‘ધર્મરત્ન’ ગ્રન્થમાં એ રીતે નથી માટે અમ્હે નથી લખ્યો.” (૨૪૭/૧૨-૧૧ ટબો).

“તેઓએ આ ગાથા લીધી છે. વિષયની દૃષ્ટિએ તે અનુરૂપ પણ છે. પણ ‘પંચવસ્તુ’ ગ્રન્થમાં જડી નહીં માટે અમ્હે ન લિખી.” (૩૭/૨-૧૩ ટબો)

ટબા જેવી રચનાને પણ કેવી હૃદયસ્પર્શી અને રસાળ બનાવે છે.

આવા શિષ્યો પ્રભુની કરુણા હોય તો સાંપડે એવી વાત અહીં ગૂંથી છે. (૧૩૭/૭-૧૨ ટબો)

શ્રી આચારંગ સૂત્રનો પાઠ પણ એવી સરસ રીતે તેઓ ગોઠવે છે. તે નોંધપાત્ર છે. (૮૪/૫-૮ ટબો)

એમાં જે “एयं ते मा होउ” પ્રભુના મુખમાંથી પ્રકટેલા આશીર્વાદ છે. “આવું તને ન થાઓ”

જેમને પણ અર્હત પ્રભુનો મોક્ષમાર્ગ જેમાં છે એવી આજ્ઞાના પાલનના અધ્યવસાયથી અમાપ નિર્જરા જ હાંસલ કરવી છે તેમને આજ્ઞાપાલનના અધ્યવસાયને કેળવવામાં સહાયક એવા ઉક્તિસામર્થ્ય અને યુક્તિસામર્થ્ય બન્ને કિનારાની વચ્ચે ઉપાધ્યાયજી મહારાજની સર્જનગંગા ધીરગંભીર નાદ કરતી ચોક્કસ ગતિએ આગળ વધે છે.

આપણે તે ગંગાના શીતળ જળથી આપણાં ચિત્તને શીતળ, કોમળ અને નિર્મળ બનાવવાનાં છે. તે માટે ખપમાં લેવાનાં છે.

ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમથી પદ્ય ઢાળના આકારમાં ઘણી મહત્વની વાતો, સાધકને આત્મવિકાસમાં ઉપકારક થાય તેવી વાતો તેઓશ્રીએ વણી દીધી છે. સત્તર ઢાળમાં શાસ્ત્રના મર્મને ગૂંથી આપ્યા છે.

ઉદા.ત. ચૌદમી ઢાળની ચોથી, પાંચમી તથા છઠ્ઠી, સાતમી ગાથાના બાલાવબોધને જોવાથી પંડિત શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજનાં સૂક્ષ્મ શાસ્ત્રબોધ, નિર્મળ આત્મપરિણતિ અને ભાષાપ્રૌઢિનાં દર્શન થાય છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ એક પ્રાચીન ગાથાને સામે રાખીને એક કડી રચે છે :

સૂત્રે ભણ્યું પણ અન્યથા, જુદું જ બહુગુણ જાણિ,
સંવિગ્ન વિબુધે આચર્યું, કાંઈ દીસે હો કાલાદિ પ્રમાણ.

(૨૭૭/૧૪-૫)

મૂળ ગાથા આ પ્રમાણે છે :

મગ્ગો આગમ ણીઙ્, અહવા સંવિગ્ગ બુહજણાણ્ણં ।

સમઙ્ વિગપ્પિઙ્ દોસા, તં નવિ દૂસંતિ ગોયત્થા ॥

તે પછીની છઠ્ઠી ગાથાથી કયા કયા ફેરફારો થયા તે નોંધે છે. મૂળમાં બતાવેલી તે તે વાતોને વિગતે સમજાવે છે.

આજે જે સાધકો વિધિને જડતાના રૂપે જોવા અને કરવાનો આગ્રહ સેવે છે તે માટે બરાબર ધ્યાનથી એ પદાર્થ વિચારવા જેવો છે.

ભાવભીરુ શાસનરાગી ગીતાર્થ પુરુષોએ સંઘયણ-દેશ-કાળ આ બધું જોઈ વિચારીને કેન્દ્રને સાચવીને જ ફેરફાર કર્યા છે.

મૂળ ગાથાના અર્થને વિસ્તારીને કહ્યો જ છે પણ ઉપલક્ષણથી આ શબ્દ પ્રયોજીને પછી ક્રમશઃ વાતો નોંધી છે. આ જ મહત્તા આ બાલાવબોધની છે. માત્ર અર્થ જ લખવાના હોત તો તેઓએ ઢાળકથિત વાતોને વધુ ને વધુ સ્પષ્ટ કરવાનું ટાળ્યું હોત. તો તેઓની જે શાસ્ત્ર અને પરંપરા વિષયક ભરપૂર બોધમંડિત ગીતાર્થતા સુપેરે પ્રગટ થઈ છે, તે ક્યાંથી જોવા મળત ?

ઢાળ-૧૪ / સાતમી ગાથાના બાલાવબોધમાં પાંચ પ્રકારના વ્યવહારની વાત કરીને અત્યારે વર્તમાનકાળમાં પાંચમા જીતવ્યવહારે બધું કરવાનું છે આ વાત પણ પં. પદ્મવિજયજી મહારાજના દીર્ઘ-દર્શીપણાને પ્રકાશિત કરે છે.

થોડાં સ્થાનો જોઈએ :

વર્તમાનકાળમાં આપણો શ્રીસંઘ (શ્રમણપ્રધાન ચતુર્વિધ શ્રીસંઘ) જે પરિસ્થિતિમાં છે તે પરિસ્થિતિમાં આ ૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન ખૂબ જ જરૂરી પથદર્શન કરાવે તેમ છે.

આ આખા સ્તવનમાં આજ્ઞાનું મહત્ત્વ ઝળકે છે. કડીએ-કડીએ અર્હત્તની આજ્ઞા મોટી છે તેને સતત સામે રાખીને ચાલવાથી આપણે માર્ગમાં છીએ, એ ભાવ નીતરે છે.

આપણા અહંને પોષવા લોકહેરીમાં તણાતા ગયા...તણાતા ગયા... ક્યાં સુધી તણાવું છે ? જેટલા તણાઈશું તેટલા આપણે જ્યાં જવું છે તે સ્થાનથી દૂર ને દૂર ધકેલાતા જઈશું.

એક શ્રીસંઘ આમંત્રણપત્રિકાની વાત લઈએ ને તો પણ આપણી ભૂમિકા સ્પષ્ટ થઈ જાય છે.

સાધુ મહારાજ પત્રિકા લખે, મોકલે, પોષ્ટ કરે ત્યાં સુધી તો બધું નભ્યું પણ તેમાં ફોટા છપાવવાની વાત ચાલી. તેમાં સ્ત્રીવર્ણના ફોટા પણ લોકોને રાજી કરવા / રાખવા છપાવવા લાગ્યા. એક સ્થાનમાં જ્યાં સાધુ મહારાજ એક/બે દિવસની સ્થિરતા કરવાના હોય તે સ્થાનમાં કોઈ વૃદ્ધ બહેનનો ફોટો હોય તો તેને કપડાંથી ઢાંકી દેવાની પરંપરા ક્યાં અને ક્યાં આ ? એ બધાં બહેનો - પછી ભલેને તેમણે સિદ્ધિતપ કર્યો હોય, ઉપધાન વહ્યાં હોય, તેનો પણ ફોટો આમંત્રણપત્રિકામાં ? પછી તેનાથીયે આગળ વધ્યા. (સતત ગતિ તે તો પ્રગતિનું લક્ષણ છે ને !) કુંભસ્થાપનનો આદેશ લીધો હોય તેના પણ ફોટા મુકાવા માંડ્યા. પૈસાના સામ્રાજ્યમાં સંઘપરંપરા લપેટાઈ ગઈ.

પ્રભુની આજ્ઞાનું - પરંપરાનું સામ્રાજ્ય પ્રવર્તવું જોઈએ. તેને બદલે પૈસાનું સામ્રાજ્ય છવાતું જાય છે.

આવા અંધારભર્યા કાળમાં આ સ્તવન અને તેનો ટબો (બાલાવબોધ) એક નિશ્ચિત પ્રકાશ પાથરે છે. આપણે તેને ઝીલવાનો છે, તેના પ્રકાશને ખપમાં લેવાનો છે.

શ્રીશ્રમણ સંઘ આટલો બધો લોકહેરીમાં ડૂબવાથી તે સત્વહીન બની જશે, જ્યારે તેના વિચારનું અનુસંધાન પ્રભુની સાથે, પ્રભુની આજ્ઞા સાથે, જોડાયેલું હશે તો તેમાં નવું તેજ અને બળ પ્રગટશે. અંગ્રેજીમાં એક નાનું વાક્ય આવે છે : Thus Far, not Further (બસ ત્યાં સુધી જ, સહેજે આગળ નહીં.)

આમ ક્યાંક તો મર્યાદા બાંધવી જરૂરી છે.

પૂજ્યપાદ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે અહીં સાધુજીવનનું જે ચિત્ર આંક્યું છે તેનું ઝીણવટભર્યું અધ્યયન કરીને આપણાં જીવનને વર્તમાન ગતિવિધિ સાથે સરખાવવાથી શક્ય પણ જીવીએ છીએ કે કેમ ! એ પ્રશ્ન થાય છે. વળી જે દોષો નૈમિત્તિક સ્વરૂપે સ્વીકારાયા તે પછીના બદલાયેલા સંયોગોમાં અનિવાર્ય છે ! આ પ્રશ્ન મંથન-મથામણ માંગી લે છે.

ધન્ય તે મુનિવરા રે જે ચાલે શમભાવે

એ પંદરમી ઢાળનું નિત્ય સામૂહિક ગાન આપણને આપણા શ્રમણ જીવનના નકશાની ગરજ સારે તેવું છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજના સત્તાકાળમાં સ્થાનક વગેરે સંપ્રદાયો તો હતા જ પણ અંદર અંદર તપાગચ્છમાં પણ ક્રિયાવાદી, કર્મવાદી, જ્ઞાનવાદી વિચારસરણીવાળા હતા. તેઓ પોતપોતાની માન્યતાને મહાવીરની માન્યતામાં ખપાવીને ચારે બાજુ પ્રચાર કરતા. તે બધી માન્યતા એકાંગી અને પ્રભુના મૂળ માર્ગથી ઘણી દૂર લઈ જનારી હતી. તેની એ જાળમાં ભોળા ભદ્રિક જીવો ફસાઈ ન જાય માટે પૂજ્યપાદ ઉપાધ્યાયજી મહારાજે કલમ ઉપાડી છે.

તે વખતે હતા તો અત્યારે પણ આવા જૂજવા મતવાળા વિચાર-આચાર પ્રવાહો છે જ. તે સ્થિતિમાં આપણાં વિચાર અને વાણી સ્યાદ્વાદ-મુદ્રાથી મંડિત બને તે માટે આ પ્રયત્ન છે.

તેઓના ગ્રન્થ ભણવાની લાયકાતની વાત તેઓએ કરી છે તે ખાસ ખ્યાલમાં રાખવા જેવી છે.

**“મારગ અરથી રે પણ જે જીવ છે ભદ્રક અતિહી વિનીત,
તેહને એ હિતશીખ સોહામણી વળી જે સુનય અધીત”**

(૧૫૦ ગાથાનું સ્તવન / ૬-૨૧)

૧. માર્ગનો અર્થી, ૨. ભદ્રક, ૩. અતિહી વિનયવંત, ૪. સુનયનો અભ્યાસી.

તમે જોઈ શકો છો કે તેઓએ ભદ્રિકતા અને વિનયને આવશ્યક ગણ્યાં છે. પણ બુદ્ધિમત્તાની નોંધ પણ લીધી નથી.

તેઓશ્રીના વિચાર-સ્ફુલ્લિંગ પણ અહીં જાણવા મળે છે.

આજકાલ સંખ્યામાં બધુ સમાયું છે. તેવી જે માન્યતા દૃઢ બનતી જાય છે તેને સામે રાખીને તેઓએ

જન મેલનની નહીં ઈહા,

મુનિ ભાષે મારગ નિરીહા;

જો બહુજન સુણવા આવે,

તો લાભ ધરમનો પાવે. (૬૪/૪-૭)

એવા શબ્દોમાં પોતાના વિચારોને પ્રકટ કર્યા છે.

સાધુજીવનના લોકોત્તર આચારોમાં છૂટછાટ લઈને લોકોને ધર્મ પમાડવાનો વ્યામોહ વધતો જોવા મળે છે. લોકોત્તર આચારની જ એવી પ્રબળતા છે કે તે સામાનાં હૃદય સુધી પહોંચે છે.

વિચારવા જેવું તો છે જ. આવી નાનીમોટી ઘણી વાતો જે વર્તમાન સંદર્ભમાં વિચારવા-સમજવા જેવી છે. આજે લોકોત્તર ઉપર લૌકિકતાનું આક્રમણ થયું છે. પાઠક સ્વયં વિચારે તે વધુ વ્યાજબી છે.

૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન - તેની સત્તર ઢાળ એ આત્માર્થી માટે એક ખજાનો છે. વળી તેમાં પૂજ્ય પંડિત શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ રચિત ટબો, તેનાથી એ સત્તર ઢાળનો મર્મ ઊઘડે છે.

ટબાની ભાષા જૂની ગુજરાતી છે તેને વર્તમાન ગુજરાતીમાં ઢાળવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. શ્રીસંઘના કરકમલમાં આ અર્પણ કરતાં આનંદ થાય છે.

આના વાચન-મનન-ચિંતન દ્વારા પોતાના આત્માને પ્રભુપ્રરૂપિત માર્ગ સાથે જોડવાનું સત્કાર્ય કરનારા થઈએ.

એ જ.....

વિદ્યાનગર,

ભાવનગર

આસો સુદ દશમી

૨૦૬૨

૫૦

ગુજરાતભાષામાં શાસ્ત્ર અને તેનું ગુજરાતી ભાષ્ય

મહોપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ એટલે શ્રમણ ભગવાન મહાવીર દેવના શાસનગગનનું એક ઉજ્જવળ નક્ષત્ર. સૈકામાં માંડ એકાદ જન્મે એવી પ્રતિભા. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ એટલે શાસનના સજાગ પ્રહરી. ઉપાધ્યાયજીનું નામ શાસ્ત્રકારોની પંક્તિમાં મુકાય છે. પુરાણા શાસ્ત્રકારોને સંસ્કૃત-પ્રાકૃતમાં સર્જન કરવાનું હતું, ઉપાધ્યાયજીને એ બંને ભાષા ઉપરાંત ગુજરાતીમાં એ ચિંતન લઈ આવવાનું હતું. પુરાણા શાસ્ત્રકારોને મોટે ભાગે ષડ્દર્શનની સામે અનેકાંતવાદની સ્થાપના કરવાની હતી, જ્યારે ઉપાધ્યાયજી મહારાજને એક નવા જ પડકારનો પ્રતિવાદ કરવાનો આવ્યો. જિનશાસનની અંદર જ ઉદ્ભવેલા મતભેદો અને શિથિલ પ્રવૃત્તિનો.

સમયના પ્રવાહની સાથે શાસનનાં વિભિન્ન અંગોમાં કચરો-કસ્તર ભળે એમાં આશ્ચર્ય ન હોય. શ્રી વીતરાગ દેવ-પ્રણીત ધર્મમાર્ગની સમજ ધૂંધળી બને, આરાધક ભ્રાંતિનો ભોગ બને, પ્રમાદાદિ દોષ તેને માર્ગચ્યુત કરે એ માનવસહજ શક્યતા છે. સંઘમાં આવેલી આ પીછેહઠ અને મૂળ માર્ગની ધારામાં ભળેલા કચરા-કસ્તરને દૂર કરવાની કપરી કામગીરી કરનારા મહાપુરુષો તે તે કાળખંડમાં સ્થાન લેતા જ આવ્યા છે. પૂજ્ય ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજ એ શ્રેણીના મહાપુરુષ છે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજ માત્ર કવિ નથી, માત્ર નવ્યન્યાયના નિષ્ણાત નથી, રાજા-મહારાજાઓને પ્રભાવિત કરતા પ્રખર પ્રવચનકાર નથી. તેઓ સાધુતા, સાધના, શાસન, વિચારશુદ્ધિ અને આચારશુદ્ધિ સાથે સીધી નિસબત ધરાવતા એક ધર્મપુરુષ છે. તર્ક, કવિતા અને ભાષાને તો વિચારશુદ્ધિના એક ઉપકરણ લેખે તેમણે ખપમાં લીધાં, એટલું જ.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજનું ગુરુકાર્ય

માનવી પોતાની નબળાઈઓને ધર્મ-શાસ્ત્રપરંપરાની મુદ્રા-મહોરછાપ લગાવી અધિકૃત ઠરાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એ માનવી મુનિ હોઈ શકે, ગૃહસ્થ પણ હોઈ શકે. શિથિલતાના બચાવની યુક્તિઓ શોધી કઢાય છે ને તેને માટે શાસ્ત્રાધાર ખડો કરવા શાસ્ત્રનાં મનોનુકૂલ અર્થઘટનો કરવા બુદ્ધિને કામે લગાડાય છે. જૈન શ્રમણસંઘના ઇતિહાસમાં આવું એકથી વધુ વાર બન્યું છે. આવી યુક્તિઓ શોધનારા કોણ હતા ? મોટે ભાગે ચૈત્યવાસીઓ, યતિઓ, ગોરજીઓ. બીજા કેટલાક એકાંતવાદી કે આત્યંતિકવાદી સજ્જનો સામા છેડે પણ જઈને ઊભા રહ્યા હતા, જેમની એકાંગી અને આત્યંતિક વિચારધારા આત્માના વિકાસક્રમની ભૂમિકાઓની અવગણના કરતી હતી.

શ્રી જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ, શ્રી હરિભદ્રસૂરિ, શ્રી જિનવલ્લભસૂરિ, શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિ જેવા ધર્મચિંતકોએ તે તે કાળે વિચાર અને આચારગત અશુદ્ધિને ગાળી શ્રમણસંસ્થાને વ્યવસ્થિત કરવાનું ગુરુકાર્ય કર્યું હતું. વિક્રમની સત્તરમી-અઢારમી સદીમાં અને શ્વેતાંબર સંઘમાં 'માર્ગ'ની સાફસૂફી કરવાનું ઉત્તરદાયિત્ય ઉપાધ્યાયજી મહારાજના ખત્મા પર આવી પડ્યું હતું ને સામર્થ્યથી છલકાતા એ મુનિપુંગવે તેને પૂર્ણ ન્યાય પણ આપ્યો હતો.

સાહિત્યક્ષેત્રે ઉપાધ્યાયજીનું વૈશિષ્ટ્ય

પ્રારંભે અર્ધમાગધી ભાષામાં આગમો, ત્યાર પછી મરહટ્ટી પ્રાકૃતમાં નિર્યુક્તિઓ, ત્યારબાદ સંસ્કૃત-પ્રાકૃત મિશ્ર ચૂર્ણિઓ, તે પછી સંસ્કૃત ટીકાઓ, અનુક્રમે અપભ્રંશ ભાષાનાં ચરિતો, મધ્યકાલની મારુગૂર્જર (જૂની ગુજરાતી-મારવાડી) ભાષામાં રાસ, પ્રબંધ, ફાગુ અને બાલાવબોધો - એમ સાહિત્યધારા વહેતી રહી. આમ છતાં આ સમગ્ર સમયગાળા દરમ્યાન શાસ્ત્રીય વિષયો કે અભ્યાસની સામગ્રી તો સંસ્કૃત-પ્રાકૃતમાં જ લખાય એવો વણલપ્યો નિયમ કામ કરતો રહ્યો. શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિજીએ સર્વ પ્રથમ આચારાંગ આદિ આગમગ્રંથો પર ગુજરાતીમાં ટીકા - જેને વાર્તિક કે બાલાવબોધ (ટબ્બો) કહેવાય છે તે -

રચી. તે પછી ઉપાધ્યાયજી મહારાજે બધા જ વિષયોમાં ગુજરાતીનો નિર્બંધ અને સાધિકાર વિનિયોગ કરી શાસ્ત્રીય ચિંતનને ગુજરાતીમાં ઉતારવાનો સફળ પ્રયોગ કર્યો. સ્તવન, સજ્જાય, રાસ જેવા લોકભોગ્ય પ્રકારો તો ખરા જ, પરંતુ તત્ત્વજ્ઞાન અને શાસ્ત્રવિચાર જેવા પ્રકૃષ્ટ વિષયોના ગ્રંથો તેમણે ગુજરાતીમાં આબાદ ઉતાર્યા. ‘દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો રાસ’ એ કૃતિ તો પાઠ્યપુસ્તક બની, એટલું જ નહિ, જાણે નેવનાં નીર મોભે ચડ્યાં - આ રાસનો સંસ્કૃત અનુવાદ રચાયો. સમ્યક્ત્વ ષટ્સ્થાન ચોપાઈ, સવાસો ગાથા, દોઢસો ગાથા અને સાડી ત્રણસો ગાથાનાં સ્તવનોમાં ગંભીર શાસ્ત્રીય વિચારોને પ્રવર્તમાન ગુજરાતીમાં રમતા મૂકીને ઉપાધ્યાયજીએ સામાન્ય જૈનનો આગમો તથા ‘વિશેષાવશ્યક ભાષ્ય’ કે ‘યોગવિંશિકા’ જેવાં શિષ્ટ શાસ્ત્રો સાથે સંપર્ક જોડી આપ્યો. વિશેષાવશ્યક, પંચકલ્પ, પંચવસ્તુ, બૃહત્કલ્પ જેવા પ્રૌઢ શાસ્ત્રગ્રંથોની વાતો લોકભાષામાં ઉતારીને એક તરફ એમણે એ મહાન શાસ્ત્રકારોનું ચિંતન સામાન્ય જૈનને સુલભ કરી આપ્યું, તો બીજી તરફ ગુજરાતી ભાષાને ઊંચા આસને બેસાડી તેઓશ્રીની કલમે અધ્યાત્મના અનુભવો અને શાસ્ત્રવચનો જે રીતે ગુજરાતીમાં ઊતરી આવ્યાં તે જાણે ગુજરાતીની ક્ષમતાનાં પ્રમાણ બની રહ્યાં.

ગુજરાતીનો ઉપયોગ કરવાની બાબતે અલબત્ત તેઓ એકલા નથી. શ્રી તરુણપ્રભાચાર્યના ષડાવશ્યક બાલાવબોધ અને સોમસુંદરસૂરિના ઉપદેશમાળા બાલાવબોધથી ગુજરાતી (મારુગૂર્જર)નું સ્થાન મજબૂત થતું જ રહ્યું હતું. શ્રી પાર્શ્વચંદ્રસૂરિએ સોળમી સદીમાં આગમોના અનુવાદ તથા શાસ્ત્રીય ચર્ચાઓમાં ગુજરાતીને જ વધુ પસંદ કરી હતી. ઉપાધ્યાયજીએ શાસ્ત્રીય વિષયોને માટે ગુજરાતી માધ્યમ અધિકારપૂર્વક અપનાવી ગુજરાતીને ગૌરવ આપ્યું છે. એકલા આ ‘સીમંધર સ્વામી વિનતિ’ સ્તવનમાં ૮૦ જેટલા શિષ્ટ ગ્રંથોની ગાથાઓના શુદ્ધ-સરળ ગુજરાતીમાં અનુવાદો જોવા મળે છે. ઉપાધ્યાયજી પછી જૈન સંઘમાં ગુજરાતીમાં આવું સામર્થ્ય ધરાવતું નામ શ્રીમદ્ રાજચંદ્રનું યાદ આવે. જૈનેતર સાહિત્યકારો સાથે સરખામણી કરવી હોય તો કવિ અખાની સાથે

કરી શકાય. શ્રી આનંદધન, શ્રી દેવચંદ્રજી જેવા જ્ઞાનીજનોએ અધ્યાત્મ અને તત્ત્વવિચાર ગુજરાતીમાં સબળરૂપે આલેખ્યા છે એ સાચું, પણ શાસ્ત્રીય કક્ષાનું વિશાળ અને વૈવિધ્યસભર આલેખન ઉપાધ્યાયજીએ જેવું કર્યું છે તેવું ને તેટલું અન્યોએ કરેલું જોવા મળતું નથી. ૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન તેના વિષયગૌરવને કારણે શાસ્ત્રની કક્ષાએ પહોંચે છે, ને તેના પર પદ્મવિજયજી મહારાજનો કરેલો ટબો ભાષ્યની કક્ષાએ પહોંચે છે. ગુજરાતી ભાષાનો આ એક સીમાસ્તંભ જ ગણાય.

ઉપાધ્યાયજીના સાહિત્યની વિશેષતા

ઉપાધ્યાયજી મહારાજના ચિંતનમાં નયસાપેક્ષતા - સર્વનય સમતુલા પ્રખર રીતે જળવાઈ છે. વિવાદોના ઉકેલનો સર્વજ્ઞર્થીધ્યો માર્ગ નયદષ્ટિ જ છે અને ઉપાધ્યાયજી તેને દૃઢપણે અનુસર્યા છે.

“વાણી વાયક જસ તણી, કોઈ નયે ન અધૂરી રે”

એવું તેઓ સ્વયં કહે છે તેમાં ઘમંડ નહિ, પણ પ્રતિબદ્ધતા જ ઝળકે છે.

નિશ્ચયનયાનુસારી ચિંતન તથા નિરૂપણ ઉપાધ્યાયજીની કૃતિઓમાં નિર્ભયપણે થયું છે. શ્વેતાંબર પક્ષમાં વ્યવહારનું પાસું સાચવવાની જે એક ચિંતા કે સાવધાની સેવાતી રહી તેનું પરિણામ એ આવ્યું કે નિશ્ચયદષ્ટિ ધૂંધળી બની. એટલું જ નહિ, ઉન્માર્ગ કે ઉત્સૂત્રની જેમ એ જાણે અસ્પૃશ્ય બની ગઈ. ઉપાધ્યાયજી મહારાજ આ વિપર્યાસને જોઈ શક્યા અને તેને દૂર કરવાનો સામ્પ્રાય પ્રયાસ તેમણે કર્યો છે. અધ્યાત્મસાર અને જ્ઞાનસાર જેવી કૃતિઓમાં તો આ વાત વિગતે વણી લીધી છે. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયનો રાસ, અમૃતવેલની સજ્જાય અને હૂંડીનાં સ્તવનોમાં શુદ્ધ નય - નિશ્ચયનયને પુષ્ટિ આપતી પુષ્કળ પંક્તિઓ મળશે.

વ્યવહારનયની સ્થાપના તો તેમણે કરી જ હોય - એમાં પૂછવાપણું ન હોય, પરંતુ ત્યાં યે મૂળ માર્ગાનુસારી શુદ્ધ વ્યવહાર તરફ તેમનું ઈંગિત છે. ૩૫૦ ગાથા સ્તવનમાં સોળમી ઢાળમાં આ વાત ઘૂંટી ઘૂંટીને કરાઈ છે.

“શુદ્ધ નય ધ્યાન તેહને સદા પરિણમે,

જેહને શુદ્ધ વ્યવહાર હીયડે રમે.” (૧૬/૧૨)

“શુદ્ધ નય દીપિકા મુક્તિમારગ ભણી,
 શુદ્ધ નય આથિ છે સાધુને આપણી.” (૧૬/૧૦)
 “શુદ્ધ વ્યવહાર ગુરુયોગ પરિણતપણું,
 તેહ વિષ્ણું શુદ્ધ નયમાં નહીં તે ઘણું.” (૧૬/૧૪)

૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન

૧૭ ઢાળ અને ૩૫૪ ગાથાનું આ સ્તવન ઉપાધ્યાયજીના ધર્મારાધના વિષયક પ્રકટ ચિંતન (Loud Thinking)થી ઠસોઠસ ભરેલું છે. ધર્મક્ષેત્રે પ્રવર્તતી જડતા, અનધિકાર પ્રવૃત્તિ, દાંભિક વૃત્તિ વગેરેથી વ્યથિત થયેલા ઉપાધ્યાયજી મહાવિદેહમાં વિચરતા શ્રી સીમંધર ભગવાનને પોતાનું મનોમંથન નિવેદિત કરી જાણે હળવા થવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. મનોમંથન, શાસ્ત્રવિચાર, પ્રશ્ન-ઉત્તર, શાસ્ત્રગાથાઓના સરલપ્રાંજલ અનુવાદ, ગુજરાતી દેશીઓના પ્રાસ અને લયમાધુર્ય - આ બધું આ સ્તવનમાં (અને એવી તેમની બીજી ગુજરાતી કૃતિઓમાં) કેવું એકરસ બનીને વહી નીકળ્યું છે તેનો ખ્યાલ આ વિષયના અભ્યાસીને જ સારી પેઠે આવી શકે.

ઉપાધ્યાયજી મહારાજની ભાષા અને શૈલીને સમજવાં પણ જરૂરી. એક કડીમાં પ્રશ્ન-ઉત્તર-પ્રતિપ્રશ્ન-ઉત્તરની ગૂંથણી હોય, ક્યારેક ચાર-પાંચ વાક્યો તેમાં સમાવ્યાં હોય, ક્યારેક એક વાક્યના શબ્દો કડીના બીજા કે ત્રીજા ચરણમાં પૂરા થતા હોય. આવું જો સમજાયું ન હોય તો તેમું કથન સ્પષ્ટ થાય નહિ.

ઉદાહરણ તરીકે :

એ પણિ બોલ મૃષા મન ધરીઈ /

બહુજનમત આદરતાં

છેલ ન આવે / બહુલ અનારય

મિથ્યા મતમાં ફિરતાં / (૧/૮)

બીજા ચરણમાં શરૂ થતું વાક્ય ત્રીજા ચરણની મધ્યમાં પૂરું થાય છે અને ત્યાંથી વળી ત્રીજું વાક્ય શરૂ થાય છે.

ભદ્રબાહુ ગુરુ બોલે / પ્રતિમા
 ગુણવંતી નહીં દુષ્ટ /
 લિંગ માંહી બે વાનાં દીસેં /
 તે તો માનિ / અદુષ્ટ (૧/૨૧)

વાક્યવિભાગ આડા છેદથી બતાવ્યા છે. વાક્યો આમ બને છે :
 ભદ્રબાહુ ગુરુ કહે છે : પ્રતિમા નથી ગુણવાન, નથી દુષ્ટ. (પણ)
 લિંગધારીમાં તો બંને વાત દેખાય છે, તે તો તું માન, સ્વીકાર, હે અદુષ્ટ!

અર્થ કહે વિધિ વારણા,
 ઉભય સૂત્ર જિમ 'ઠાણ',
 તિમ પ્રમાણ સામાન્યથી,
 નવિ પ્રમાણ અપ્રમાણ. (૯/૯)

આ કડી બાલાવબોધનો આધાર લીધા વિના સમજાય તેવી નથી.

બહુમાનેં નિસુણે ગીયત્થ
 પાસેં / ભંગાદિક બહુ અત્થ
 જણે / ગુરુ પાસે વ્રત ગ્રહે /
 પાલે / ઉપાસર્ગાદિક સહે. (૧૨/૪)

એક વાક્ય બીજા ચરણમાં પૂરું થાય છે. માત્ર એક જ શબ્દ બીજા
 ચરણમાં મૂકવો પડ્યો છે. ચરણ પ્રમાણે વાક્ય સમજવાનાં નથી.

મુખ્યપણે જિમ ભાવે આણા,
 તિમ તસ કારણ તેહ (૯/૨૦)

'તિમ તસ કારણ તેહ'માં તસ અને તેહ શબ્દોથી શું લેવાનું છે તે
 આ વિષયની સૂઝબૂઝ વિના પકડાય તેમ નથી.

શાસ્ત્રગાથાઓના સમશ્લોકી અનુવાદ કરવામાં ઉપાધ્યાયજીનું પ્રભુત્વ
 અનોખું છે. ભાષા પર પ્રભુત્વ ઉપરાંત વિષયવસ્તુ અને તાત્પર્ય પણ
 હસ્તગત થયાં હોય તો જ આ રીતનું રૂપાંતરણ સહજ બને. સરખાવો:

इको पुण होइ दोसो जं जायइ खलजणस्स पीडत्ति ।

तहवि पयट्ठो इत्थं दट्ठं सुयणाण अइतोसं ॥

(વિંશતિ વિંશિકા)

ઈહાં દૂષણ એક કહાય, જે ખલને પીડા થાય;
 તો પણ એ નવી છોડીજે, જે સજ્જનને સુખ દીજે. (૪/૧૫)
 તત્તોચ્ચિય તં કુસલં તત્તો તેસિંપિ હોહિ ણ હુ પીડા ।
 સુદ્ધાસયા પવિત્તી સત્થે નિદ્દોસિયા ભણિયા ॥

(વિંશતિ વિંશિકા)

તે પુણ્યે હોસ્યે તોષ, તેહને પણ ઈમ નહીં દોષ;
 ઊજમતાં હિયડે હીસી, જોઈ લીજે પહેલી વીસી. (૪/૧૬)

તત્તોં એ ગાથાનો અર્થ એવી ખૂબીથી ગોઠવ્યો કે પોણી કડીમાં એ સમાઈ ગયો અને 'વીસ વીસી' ગ્રંથનો ઉલ્લેખ પણ કડીમાં સમાવી શકાયો. ઉપાધ્યાયજી મહારાજની ગુજરાતી રચનાઓમાં આવા પદ્ધાનુવાદો અહીંતહીં વેરાયેલા મળી આવે છે. પ્રસ્તુત સ્તવનમાં તો એ ઢગલામોઢે છે.

સ્થાપના નિક્ષેપ (પ્રતિમા), ગુરુકુલવાસ, હિંસા-અહિંસા, માર્ગની શુદ્ધિ, જ્ઞાન અને ક્રિયા, શ્રાવકના ૨૧ ગુણ, ભાવસાધુની સ્થિતિ - આવા ગંભીર વિષયોની અનેક શાસ્ત્રાધાર દર્શાવવા પૂર્વક વિચારણા આ સ્તવનમાં થઈ છે. શાસનની અનેક મર્યાદાઓ - પરિપાટીઓ પાછળ રહેલા ભાવ / આશયની સમજ સામાન્ય જૈન આરાધક સુધી પહોંચે એ માટે સ્તવન જેવું માધ્યમ ઉપાધ્યાયજીએ સહેતુક સ્વીકાર્યું છે એ સ્પષ્ટ જોઈ શકાય છે. એમનો સમગ્ર શ્રમ પાંડિત્યપ્રદર્શન માટેનો નથી, અનુગ્રહ-બુદ્ધિપ્રેરિત છે. શાસ્ત્રજ્ઞાન, અનુગ્રહબુદ્ધિ, જિનભક્તિ, બુદ્ધિપ્રતિભા, શાસનનિષ્ઠા - આ બધું સ્તવનોમાં શતમુખે મુખરિત થયું છે.

શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજકૃત બાલાવબોધ

પ્રસ્તુત સ્તવનના બાલાવબોધના કર્તા શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ અધ્યાત્મ અને સાધના સાથે શાસ્ત્રના પ્રખર અભ્યાસી મુનિપુંગવ છે. ઉપાધ્યાયજી મહારાજની કૃતિને પદ્મવિજયજી મહારાજ જેવા ભાષ્યકાર મળે એ એક રોમહર્ષક જોગસંજોગ છે. આ સ્તવન ઉપર શ્રી જ્ઞાનવિમલ-સૂરિજીએ બાલાવબોધ લખ્યો હતો, તેમ છતાં પદ્મવિજયજી મહારાજે કલમ

ઉપાડી, કેમકે આ સ્તવનને શોભે એવી પરિચારણા (Treatment) શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિજી નથી આપી શક્યા, એ હકીકત તેમને ખટકી હશે.

બાલાવબોધકાર પ્રારંભે લખે છે : “અર્થ અન્વય કરી કહિસ્યું, પણ પાધરો નહિ કહિવાઈ, જે માટે ખરો અર્થ તો બઈસસે.” અને ભલામણ કરે છે : “તે પદ આગલપાછલ કરી પોતાની બુદ્ધિ વિચારી જોજો.” પરંતુ તેમનાથી રહેવાયું નથી. શબ્દાર્થ કર્યા પછી તે તે કડીનો સાર કે ભાવ તેમણે જાતે જ મોટા ભાગની કડીઓમાં તારવી આપ્યો છે. ઘણાં સ્થળોએ તો વિસ્તૃત વિવરણ પણ કર્યું છે.

શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત ટબાનું પરિશીલન કરતાં જણાઈ આવે છે કે એમણે કરેલા અર્થ ઉપરછલ્લા છે. ક્યાંક તો અસંગત અને અનાવશ્યક વિસ્તાર પણ છે. કડી ૧૨/૨ના ટબામાં માર્ગાનુસારિતાના ૩૫ ગુણની ચર્ચા તેમણે કરી છે, જે વસ્તુતઃ ત્યાં અપ્રાસંગિક છે. આવું જ ૧૨/૧૧ના ટબામાં થયું છે. ‘અવંચક ક્રિયા’ના અર્થમાં શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિ યોગાવંચક વગેરે ભેદોને અનુલક્ષીને અર્થઘટન કરે છે, જ્યારે અહીં વંચના - ઠગાઈનો અર્થ જ અભિપ્રેત છે. ગાથા ૧૩/૨માં ઇત્થીને સ્થાને ઇચ્છા સમજીને જ્ઞાનવિમલસૂરિ દ્વારા ભળતો જ અર્થ કરાયો છે. જૈન દેવનાગરી લિપિના ચ્હ અને ત્ય લખવા-વાંચવામાં ભ્રાંતિ થઈ શકે એમ છે, ને આ સ્થળે એવું જ થયું છે.

શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજ આવી બાબતોમાં સાવધાન છે. ૮/૨૬માં સ્તવનકાર મહર્ષિ નયાંતર / વાચનાન્તર થકી ઉદ્ભવેલા ભેદોની વાત કરે છે. ત્યાં બાલાવબોધકાર પદ્મવિજયજી મહારાજ લિપિદોષ પણ ઉમેરવાનું કહે છે. સ્તવન અને બાલાવબોધ બંનેમાં કેટલાક મુદ્દા તો એવા છે કે જેમને આધુનિક તુલનાત્મક - સમીક્ષાત્મક (Comparative and critical) સંશોધનપદ્ધતિના પુરોગામી ગણી શકાય.

અહીં બે ટબાની સરખામણી કરવા પાછળ શ્રી જ્ઞાનવિમલસૂરિકૃત ટબાને ઉતારી પાડવાનો આશય નથી, પરંતુ આવા ગ્રંથોના અધ્યયન-સંપાદન વખતે ગ્રંથકારના આશય સુધી પહોંચવા માટે વિષયનો અને ભાષાનો બોધ, લિપિ અને ઇતિહાસનો પરિચય અને સૌથી વધુ તો

સાધનાવિષયક અનુભવ કેટલા અનિવાર્ય છે તે તરફ ધ્યાન દોરવાનો છે.
બાલાવબોધકારની સજ્જતા - તત્પરતા

બાલાવબોધકારે ગ્રન્થકારના આશયને સમજાવવાનો પૂરો પ્રયત્ન કર્યો છે. ઘણાં સ્થળોએ અધ્યાહાર્ય શબ્દો લઈને કડીનો અર્થ સ્ફુટ કર્યો છે; જરૂર જણાઈ ત્યાં વિસ્તાર કર્યો છે; જે જે ગ્રન્થોની સાક્ષી સ્તવનમાં લેવાઈ છે તે ગ્રંથોના પાઠ નોંધ્યા છે અને જરૂર લાગી ત્યાં તેનું પણ વિવરણ કર્યું છે. એંશીથી વધુ ગ્રન્થોના પાઠો એમણે શોધીને આપ્યા છે. શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજનો આ બાલાવબોધ ન હોય તો સ્તવનનો અર્થ ઘણા બધા સ્થળે અસ્પષ્ટ રહેત. થોડાં એવાં સ્થાન જોઈએ :

અર્થ કહે વિધિવારણા,
ઉભય સૂત્ર જિમ 'ઠાણ' જિનજી,
તિમ પ્રમાણ સામાન્યથી,
નવી પ્રમાણ અપ્રમાણ, જિનજી. (૯/૯)

અહીં લયના અનુરોધથી ઉપાધ્યાયજીએ વિધિ-નિષેધને બદલે 'વિધિ-વારણા' એવો શબ્દ વાપર્યો છે એ બાલાવબોધકાર સમજાવે છે. ઉત્તરાર્ધનો અર્થ સ્પષ્ટ કરવા માટે અધ્યાહાર્ય શબ્દ લેવો પડે એમ છે તેની સમજૂતી કેવી રીતે આપી છે તે જુઓ :

“ઈહાં સામાન્ય પદ [છે] તે માટે જાણીઈ છીઈ જે વિશેષ પદ બાહિરથી લાવીઈ તિવારે ઈમ અર્થ થાય : વિશેષ પ્રમાણ તે ટીકા પ્રમુખ, તે અપ્રમાણ નવિ કહેતાં અપ્રમાણ ન થાય.” ત્યાર પછી પાંચ-છ પંક્તિઓમાં તેનો ભાવાર્થ સમજાવે છે. મૂળ કૃતિને ન્યાય આપવાનો અને વાચકને તેનો બોધ કરાવવાનો કેટલો ચીવટભર્યો પ્રયાસ તેમણે કર્યો છે.

સોળમી ઢાળની ચૌદમી કડીનું વિવરણ નમૂનારૂપ બન્યું છે :
ભાવ લવ કહેતાં રૂડા અધ્યવસાયનો લવ જે અંશ તે પણ
વ્યવહારગુણથી ભલે કહેતાં પડિનાલિકાગુણે ભળતો હોય, એતલે
વ્યવહાર સહિત હોય તો,

શુદ્ધ નય ભાવના કહેતાં શુભ અધ્યવસાયની જે ભાવના=ઘોલના,
તેહથી કહેતાં તે પ્રાણીથી

નવિ ચલે કહેતાં ખસે નહિ. એતલે શુદ્ધ નયની ભાવના થિર તો થાય જો વ્યવહાર યુક્ત હોય. અન્યથા 'ખિણ તોલો, ખિણ માસો' થાય.

ગુરુ યોગિ કહેતાં ગુરુનિ સંયોગિ

શુદ્ધ વ્યવહાર કહેતાં નિર્મલ વ્યવહાર હોય. પરિણતપણું કહેતાં પરિપક્વપણું હોય. એતલે શુદ્ધ નયમાં પરિપક્વ હોય એતલે શુદ્ધ વ્યવહારવંત હોય તેહ શુદ્ધ નયમાં પક્વો થાય. અન્યથા શુદ્ધ વ્યવહાર વિના શુદ્ધ નય કરી ન શકે.

તેહ વિષ્ણુ કહેતાં તે ગુરુ જોગેં શુદ્ધ વ્યવહાર વિના

શુદ્ધ નયમાં કહેતાં આધ્યાત્મમાં

નહીં તે ઘણું કહેતાં તે જે પરિણતપણું, તે ઘણું ન હોય.

એતલે એ અર્થ : ગુરુકુલવાસે શુદ્ધ વ્યવહાર, શુદ્ધ વ્યવહારે પરિપક્વપણું, નિશ્ચયમાં નિશ્ચલપણું હોય. ઈતિ. એતલે શુદ્ધ નયમાં ઘણું પરિપક્વતા તો હોય, જો ગુરુજોગિ વ્યવહાર શુદ્ધ હોય, ઈતિ ભાવ.

ઢાળના બંધારણ પ્રમાણે ઉપાધ્યાયજી શબ્દો ખપમાં લે. એ કાવ્યાત્મક પંક્તિઓમાં સમાયેલા અર્થને વાચક સમક્ષ અનાવૃત કરવા અર્થે પદ્મવિજયજી મહારાજે કેટલી કાળજી રાખી છે તે અહીં મુખર રૂપે છતી થઈ છે. એક વાત ત્રણ વાર લખવી પડી તો લખી. ગ્રન્થ અને ગ્રન્થકાર પ્રત્યે અંતરંગ બહુમાન જ આટલો શ્રમ લેવા પ્રેરી શકે.

બાલાવબોધની ભાષા જૂની ગુજરાતી છે. તેનું વ્યાકરણ તથા શબ્દોના ઉચ્ચારો થોડા સમજી લેવાય તો તેનું વાચન સુગમ અને રસપ્રદ બની શકે. જે માટિં / જે માટિંઈ = કારણ કે. કહેતાં = એટલે. પામીઈ = પામીએ. કહીઈ = કહીએ. છઈ = છે. પણિ / પિણિ = પણ. તિવારેં = ત્યારે. દિસઈ = દેખાય. ગોચરીઈ = ગોચરીમાં. ઈચ્છઈ = ઈચ્છાથી.

ગાથા ૪/૧૭ના બાલાવબોધમાંનું એક વાક્ય “એહ પણ જૂહું બોલે છે, જે માટિં તે મુનિ શુભમતિને ઈચ્છે છે.” આજની ગુજરાતીમાં આ વાક્ય આમ વંચાય : “એ પણ જૂહું બોલે છે કારણ કે તે મુનિ શુભમતિને ઈચ્છે છે.”

પ્રસ્તુત સંપાદન

આ ગંભીર સ્તવન અને એનો એવો જ ગંભીર બાલાવબોધ આધુનિક પદ્ધતિએ સંપાદિત થઈને જિજ્ઞાસુઓને ઉપલબ્ધ થઈ રહ્યો છે ત્યારે આ કાર્ય માટે પરિશ્રમ ઉઠાવનાર શ્રી કાંતિભાઈ બી. શાહની વિદ્યાપ્રીતિ અને પ્રેમપરિશ્રમની અનુમોદના જેટલી કરીએ એટલી ઓછી છે. બાલાવબોધ કાળજીપૂર્વક તૈયાર કરાયો છે. સાક્ષીપાઠોનાં સ્થાન શોધીને ગ્રન્થમાં તથા પરિશિષ્ટમાં વ્યવસ્થિત રીતે આપવામાં આવ્યાં છે. બાલાવબોધનો સારાંશ સુગમાર્થ રૂપે આપ્યો છે. નિવૃત્ત થયા પછી કાંતિભાઈએ પોતાની સાહિત્યિક પૃષ્ઠભૂમિ અને સજ્જતાને શ્રુતભક્તિમાં કામે લગાડ્યાં છે જેનાં મીઠાં ફળ તરીકે મધ્યકાલીન ગુજરાતીનાં સુંદર સંપાદનો તેમના તરફથી સંઘને મળ્યાં છે અને મળતાં રહેશે એવી અપેક્ષા જન્મી છે.

અને આવા વિદ્વાનોને પ્રેરણા, પીઠબળ અને પ્રતિસાદ આપવાનું ધર્મકાર્ય કરી રહેલા પૂજ્ય આચાર્યશ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી મહારાજની શ્રુતભક્તિ તથા વિદ્વત્પ્રીતિને જેટલી બિરદાવીએ એટલી ઓછી છે. જ્યાં પણ કશુંક શુભ-સુંદર નજરે પડે તેને પ્રેમ-વાત્સલ્ય-અનુમોદનથી વધાવી લેવાનું જાણે તેમનું વ્રત છે. વાત્સલ્યધર્મી આચાર્યપ્રવરના આ ધર્મકર્તવ્યની ભૂરિ ભૂરિ અનુમોદના.

અંતમાં, શ્રમણ-શ્રમણી સંઘને એક અનુરોધ કરવાનું મન થાય છે કે ધર્મના માત્ર બાહ્ય માળખાની સુરક્ષાથી સંતુષ્ટ ન થતાં, તેની ભીતર જે જીવનરસ જેવો ભાવ વહેતો હોય છે તેને પામવા-પરખવા માટેની દૃષ્ટિનો ઉઘાડ પણ કરવા જેવો છે. અને એ માટે ઉપાધ્યાયજી મહારાજના ગુજરાતી ગ્રંથો શ્રેષ્ઠ સાધન બની શકે એમ છે. પ્રસ્તુત સ્તવન અને તેનો આ બાલાવબોધ એ રીતે વાંચવા-વાગોળવા જેવો છે. આ બાલાવબોધનો સાધુ-સાધ્વીના અભ્યાસક્રમમાં સમાવેશ કરવો જોઈએ.

આસો સુદ-૮

સં. ૨૦૬૨,

પ્રાંગણ.

ઉપા. ભુવનચંદ્ર

સંપાદનના સહયોગમાં

પૂજ્ય આચાર્યશ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી મહારાજ ઉપા. યશોવિજયજી મહારાજના સાહિત્ય-ઉદ્ધાનના એવા તો ભ્રમર જીવ છે કે એમના દાર્શનિક ગ્રંથો અને કાવ્યરચનાઓનું રસપાન કરતાં એમને કદી ધરવ થયો નથી.

ઉપાધ્યાયજીની જન્મભૂમિ કનોડાનો એમને હાથે થયેલો પુનરુદ્ધાર, ઉપાધ્યાયજીના જીવન-કવન વિશે એમની નિશ્રામાં થયેલા પરિસંવાદો, ઉપાધ્યાયજી વિશેની એમની પ્રવચનમાળા, 'ઉપા. યશોવિજય સ્વાધ્યાય ગ્રંથ', 'યશોવાણી' અને 'સમ્યક્ત્વ ષટ્સ્થાન ચઉપઈ'નાં સંપાદનો વગેરે એમના આ લગાવના બોલતા પુરાવા છે.

પૂજ્ય મહારાજશ્રીનાં આવાં કેટલાંક કામોમાં સહયોગી તરીકે જોતરીને આ દિશામાં આગળ વધવા ઘણા રુચિવંત શિક્ષિતોને એમણે પ્રોત્સાહિત કર્યા છે. પૂજ્યશ્રીએ ચીંધ્યા માર્ગે, નિવૃત્તિકાળમાં મારો પણ વિદ્યાવ્યાસંગ ચાલતો રહ્યો છે જેણે મારે માટે સ્વાધ્યાય-તપનો એક ઉમદા વિકલ્પ પૂરો પાડ્યો છે.

ઉપા. યશોવિજયજીના 'ગૂર્જર સાહિત્ય સંગ્રહ'ના પુનઃસંપાદનનું કામ આ. પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી દ્વારા ચાલતું હતું તે દરમિયાન જ શ્રી સીમંધર જિન વિજ્ઞપ્તિ રૂપ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવન પર પં. શ્રી પદ્મવિજયજી મ.ના સં. ૧૮૩૦માં રચાયેલા બાલાવબોધની સં. ૧૮૮૨નું લેખન વર્ષ ધરાવતી

હસ્તપ્રતની વાચના તૈયાર કરવાનું એમણે આયોજન કર્યું.

આમ તો આ બાલાવબોધ પ્રકાશિત થયેલો છે, છતાં એની પ્રાપ્ત હસ્તપ્રતની જૂની ગુજરાતી ભાષા યથાવત્ જાળવી રાખીને વાચના તૈયાર કરવી અને સાથે પ્રત્યેક ગાથાના ટબાનો સુગમાર્થ આપવો એવા વિશેષ પ્રયોજન સાથે એનું સંપાદનકાર્ય હાથ ધરાયું.

જોકે ઉપાધ્યાયજીની આ પદરચના આત્મસાત્ કરવા માટે પણ એક અધિકાર જોઈએ, છતાં મારા જેવા માટે એની કેટલીક લાક્ષણિકતાઓ ઊડીને આંખે વળગ્યા વિના રહેતી નથી.

ઉપાધ્યાયજીએ આચારાંગસૂત્ર, સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર, ભગવતીસૂત્ર, દશવૈકાલિક સૂત્ર, નંદીસૂત્ર જેવા આગમગ્રંથો અને ધર્મગ્રંથોનો અર્ક અહીં ઠસોઠસ સંકલિત કર્યો છે. ગાથાઓમાં આવતા શાસ્ત્રગ્રંથોના નિર્દેશો પરથી જ આ તારવી શકાય એમ છે. આ અર્કને એમણે અત્યંત સઘનપણે કૃતિમાં સમાવ્યો છે. જો વિષયવસ્તુના સંદર્ભથી થોડાઘણાય પરિચિત ન હોઈએ તો ગાથાનાં વાક્યાન્વયો અને અર્થાન્વયો સમજવાં મુશ્કેલ બની રહે. તેમ છતાંય આ રચનામાં રસ પડે છે તે એ કારણે કે વિવિધ ગ્રંથકથિત વચનોનું અહીં નિરૂપણ કરતી વેળાએ ઉપાધ્યાયજીની હૃદયસંવેદના પણ એમાં ભળી છે.

આખુંયે સ્તવન એમણે શ્રી સીમંધર સ્વામીને વિનંતીરૂપે રચ્યું છે. જિનાજ્ઞાની વાણીમાં જ એમને મીઠાશ અને રંગ ભળાયાં છે. ('મનમોહનજી! તુઝ વયણે મુઝ રંગ'), પ્રભુજીની ભક્તિ અને કૃપારસની એમણે યાચના કરી છે. ('મુઝ હોજો તુજ કૃપા ભવપયોનિષિ-તરી.') આમ એમના ભક્તિભાવે આર્દ્ર, કૃપાયાયક હૃદયના ઉદ્ગાર તો અહીં સંભળાય જ છે; સાથે જે શાસ્ત્રવચનો અહીં સંકલિત કરાયાં છે એ પણ એમના હૃદયની સંવેદનાએ રસિત થયેલાં છે. જેમકે ભાવસાધુપણાને વરેલા મુનિરાજનું ગુણવર્ણન તેઓ 'ધન્ય તે મુનિવરા રે!' જેવા ભાવોદ્ગારથી આરંભે છે. તો આનાથી વિપરીત શ્રી સંઘમાં દેખાતો ગુરુ પ્રત્યેનો અવિનય, શિથિલાચાર, આડંબર, ગચ્છત્યાગ, નિયતવાસ, છિદ્રાન્વેષી દષ્ટિ, દૂષિત આલંબનોનો આધાર - એ બધા સામે ક્યાંક

ટકોર, ક્યાંક સૂચન, ક્યાંક ચાબખા, ક્યાંક તીક્ષ્ણતા તો ક્યાંક વ્યંગ-
કટાક્ષનો આશ્રય એમને લેવાનો થયો છે. જુઓ ગાથા (૧૫/૧૮) :

‘માર્યે મોટાઈમાં જે મુનિ, ચલવે ડાકડમાલા,
શુદ્ધ પ્રરૂપણ ગુણ વિણ ન ઘટે, તસ ભવ અરહટમાલા.’

કટાક્ષની સાથે ગાથામાં અંત્યાનુપ્રાસ, વર્ણસગાઈ, ઝડઝમક અને
ઉપમાદિ અલંકરણ પણ ધ્યાન ખેંચે છે.

ઉપાધ્યાયજીની આ સ્તવનકૃતિ ઉપરનો પં. શ્રી પદ્મવિજયજીનો
બાલાવબોધ પણ એટલો જ મહત્વનો છે. કૃતિમાં આલેખિત વિષયવસ્તુને
તેઓ સમુચિતપણે પ્રહણ કરે છે. અને સુયોગ્ય રીતે એનું મર્મોદ્ઘાટન કરી
આપે છે. બાલાવબોધની સમગ્ર રજૂઆત તેઓ અત્યંત વિશદતાથી અને
તર્કબદ્ધ રીતે કરે છે. દા.ત. શિષ્ય ગુરુને પ્રશ્ન કરે છે કે જિનપ્રતિમામાં
તીર્થંકરનું આરોપણ કરી એને નમીએ તો સાધુવેશધારી અસાધુને કેમ ન
નમાય ? એના જવાબમાં સાધુવેશની સરખામણી જિનપ્રતિમા સાથે ન
થાય એ આખું વિવરણ અત્યંત વિશદ અને તર્કબદ્ધ થયું છે. (૧/૨૦-૨૧)

જેમ ઉપાધ્યાયજીએ અનેક શાસ્ત્રગ્રંથોનો આધાર લીધો છે તેમ આ
ટબાકારે પણ અનેક ધર્મગ્રંથોમાંથી પ્રચુરપણે અવતરણો ટાંકીને
ઉપાધ્યાયજી-કથિત વિષયોને પ્રમાણિત કરી આપ્યા છે. લગભગ ૩૦૦
જેટલાં અવતરણો વિવિધ આગમગ્રંથો, નિર્યુકિતઓ, વૃત્તિઓમાંથી ઉદ્ઘટ
કરીને અહીં અપાયાં છે, જે બધાં મુખ્યતયા પ્રાકૃતભાષી છે. જરૂર પડી ત્યાં
ભરપૂર ઉદાહરણો ટાંકીને વિષયનું સમર્થન કર્યું છે. જેમકે ત્રીજી ઢાળમાં
દૂષિત આલંબનોનાં ઉદાહરણો, નવમી ઢાળમાં સૂત્રોના અર્થવિરોધોનાં
ઉદાહરણો, પંદરમી ઢાળમાં આડંબરી આચરણ કરતા મુનિઓનાં
ઉદાહરણો અહીં જોવા મળે છે. આ જ બાલાવબોધકાર લાઘવયુક્ત
ગદ્યપ્રયોગ પણ કેવો કરે છે તેનું એક ઉદાહરણ જુઓ (૧૦/૮) :

“મિથ્યાત્વને જોરે જ્ઞાને સમ્યગ્ જિનવચન ભાવઈ.” અર્થાત્
‘મિથ્યાત્વનું જોર હોય ત્યારે જ્ઞાન દ્વારા જ સમ્યગ્ જિનવચન ભાવી-પામી
શકાય.’

આ સંપાદનગ્રંથનું પરામર્શન ઉપા. શ્રી ભુવનચંદ્રજી કરે એવી આ.

શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજીની પ્રબળ ઈચ્છાનુસાર એક વાર કોડાય ખાતે અને બીજી વખત નાની ખાખર (કચ્છ) ખાતે ત્રણ-ત્રણ દિવસનો સત્સંગ કરવાનો લાભ મને મળેલો એ બન્ને પ્રસંગોએ લિપ્યંતરની કેટલીક અશુદ્ધિઓ એમણે દૂર કરી આપી, સુગમાર્થ મઠારી આપ્યો અને કેટલાક શબ્દોના અર્થો પણ નિશ્ચિત કરી આપ્યા. તે પછી પણ પ્રાંગધ્રા ખાતેના એમના ચાતુર્માસ દરમ્યાન પાઠ, સુગમાર્થ, શબ્દાર્થ, વ.નાં શુદ્ધિસ્થાનો ટપાલ દ્વારા સૂચવતા રહ્યા. આમ ઉપા. ભુવનચંદ્રજી મહારાજે પરામર્શન અંગે સારો એવો શ્રમ લીધો છે.

પૂજ્ય આ. શ્રી પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી મહારાજ અને પૂજ્ય ઉપા.શ્રી ભુવનચંદ્રજી મહારાજ બન્નેના અહીં ગ્રંથસ્થ થયેલા લેખોમાં મૂળ રચના અને તે પરના બાલાવબોધ વિશે અનેક ઉદાહરણો સહિત વિદ્વત્પૂર્ણ સમીક્ષા થઈ છે, ત્યારે અહીં મારે એથી વિશેષ શું કહેવાનું હોય ? આ બન્ને મહાત્માઓનો ઋણસ્વીકાર કરી એમને વંદના કરું છું.

આશા રહે કે ૩૫૦ ગાથાના સ્તવન પરનો પં. પદ્મવિજયજીકૃત આ બાલાવબોધ જિનાજ્ઞાપાલનના ઉત્સુક અને સમ્યગ્ માર્ગના ઈચ્છુક સૌને માટે અધ્યયનયોગ્ય બની રહેશે.

દીપાવલિ

કાન્તિભાઈ બી. શાહ

તા. ૨૧-૧૦-૨૦૦૬

અમદાવાદ

અનુક્રમણિકા

સંપાદનની આજુબાજુ / સંપાદકશ્રી	3
બાલાવબોધ પ્રવેશિકા / આ. પ્રદ્યુમ્નસૂરિજી	4
ગૂર્જરભાષામાં શાસ્ત્ર અને	
તેનું ગુજરાતી ભાષ્ય / ઉપા. ભુવનચંદ્રજી	10
સંપાદનના સહયોગમાં / કાન્તિભાઈ બી. શાહ	21
વિષય	પૃષ્ઠ
ઢાળ પહેલી (સળંગ ગાથા ૧થી ૨૪)	૧
શ્રી સીમંધર સ્વામીને વિનંતી; આગમગ્રંથો- પંચાંગી-પ્રકરણો - આ સર્વ ગ્રંથોનો સમાવેશ સૂત્રમાં જ ગણાય; સૂત્રાનુસાર આચારથી જ માર્ગરક્ષા થાય; જિનાજ્ઞા-પાલક સંઘની સમીપે વસવું; અજ્ઞાની ગચ્છચાલક તે અનંત સંસારી; પ્રભુ-આજ્ઞાના પાલન વિનાનો કેવળ બાહ્યાચાર કષ્ટરૂપ; નિર્ગુણીમાં ગુણનો આરોપ તે વિપર્યાસ હોઈ કર્મબંધ કરાવે, જ્યારે દોષ-અદોષથી મુક્ત જિનપ્રતિમામાં ગુણના આરોપણથી કર્મનિર્જરા થાય.	
ઢાળ બીજી (સળંગ ગાથા ૨૫થી ૪૨)	૧૭
શિષ્ય પોતે નિર્ગુણી હોય તો કેવળ ગુણવંત ગુરુના સામીપ્યથી તરી જવાય નહીં; નિર્ગુણી સાધુનું સ્વચ્છંદી વર્તન ગચ્છને સ્વેચ્છાચારી બનાવે; નિર્ગુણ ગચ્છ ત્યજવા યોગ્ય; ગુણવંત સાધુ આવા ગચ્છમાં ભાવોલ્લાસ ન પામે; જાણીને કરેલું પાપસેવન મહાદોષ; પ્રતિક્રમણનું ફળ પાપ પુનઃ નહિ કરવાથી મળે.	
ઢાળ ત્રીજી (સળંગ ગાથા ૪૩થી ૫૭)	૩૧
દૂષિત આલંબનોનો આધાર ન લેવો; જેવાં કે સાધુનો	

નિયતવાસ, સાધુએ જિનપૂજાદિ કરવાં, વિગય આહારમાં દોષ નથી. ૧૦; મંદસંવેગી મુનિ શિથિલાયારનાં આલંબનો લે, તીવ્ર સંવેગી સંયત મુનિરાજનું આલંબન સ્વીકારે.

ઢાળ યોથી (સળંગ ગાથા ૫૮થી ૭૬)

૪૨

હીનાચારી મુનિ શુદ્ધાચારીનાં છિદ્રો શોધે; તેઓ ધર્મદેશનાનો વિરોધ કરે; પણ ધર્મદેશના કુમતિને ટાળે - સન્માર્ગને ચીધે; ગીતાર્થની ધર્મદેશના ભવતારક, અગીતાર્થની વાણી ઉન્માર્ગ-પ્રરૂપક; હીનાચારીઓનો સ્તવન-સજ્ઞાયાદિ રચનાઓનો વિરોધ પણ મિથ્યા કેમકે ગ્રંથરચનાઓ શ્રુત-સમુદ્રપ્રવેશમાં નાવ સમાન હોઈ શ્રુતની વૃદ્ધિ કરે; ગુરુ દેશના દ્વારા નિશ્ચયવાદી અને વ્યવહારવાદી બન્નેને સાચો ન્યાયમાર્ગ - સ્યાદ્વાદમાર્ગ દેખાડે.

ઢાળ પાંચમી (સળંગ ગાથા ૭૭થી ૯૯)

૫૪

કેટલાક નિર્ગુણી છતાં પોતાને ગુણકારી માને; ગુરુ, ગીતાર્થ અને ગચ્છનો પ્રતિબંધ રાખનારા અજ્ઞાનગર્ત છે; ગુરુકુલવાસ વિના ચારિત્ર સંભવે નહીં; ગુરુકુલવાસના લાભ - વિનય, શુશ્રૂષા, જ્ઞાન, દર્શનની નિર્મલતા, ગુપ્તિસંવર્ધન, મુક્તિમાર્ગની આરાધના.

ઢાળ છઠ્ઠી (સળંગ ગાથા ૧૦૦થી ૧૨૫)

૭૨

જ્ઞાનસહિતની ક્રિયા લેખે લાગે; દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવને વિશે, પ્રાયશ્ચિત્તના વિકલ્પો વિશે અગીતાર્થનું અજ્ઞાન; પરિણામે જિનાજ્ઞાની વિરાધના; ઉત્સર્ગ-અપવાદનું અજ્ઞાન સંયમને ખંડિત કરે; ગીતાર્થથી અળગા રહેતા એકાકી મુનિ વિનયના

બાવન ભેદ પામી શકે નહીં; એકાકીપણું ક્યારે યોગ્ય ઠરે ?; જિનાજ્ઞા વિનાનું ચારિત્ર નિષિદ્ધ.

ઢાળ સાતમી (સળંગ ગાથા ૧૨૬થી ૧૩૭)

૮૯

ગુરુનો લગીર દોષ જોઈ એમને ત્યજાય નહીં; બકુશ અને કુશીલ એ બે દ્વારા જ તીર્થ ચાલતું હોઈ સંપૂર્ણ નિર્દોષ અપ્રાપ્ય; છતાં ગીતાર્થને જ એકાકી વિહારની આજ્ઞા, અગીતાર્થને નહીં; એકાકીવાસનાં ગેરલાભો અને ભયસ્થાનો; સાધુઓની ગુણવૃદ્ધિ અને દોષવૃદ્ધિના ૨૬-૨૬ ભેદ.

ઢાળ આઠમી (સળંગ ગાથા ૧૩૮થી ૧૬૪)

૧૦૭

કેવળ અહિંસા-દયામાં જિનાજ્ઞાનું પ્રવર્તન નથી; અહિંસાનો સાયો મર્મ: સ્વઆત્મા હણાય તે હિંસા, સ્વઆત્મા ન હણાય તે અહિંસા; અહિંસાના ત્રણ પ્રકાર : હેતુ અહિંસા, સ્વરૂપ અહિંસા, અનુબંધ અહિંસા; હિંસાના પણ એવા જ ત્રણ ભેદ; જિનાજ્ઞા રૂપ શુભ ક્રિયા કરતાં થતી હિંસામાં દોષ લાગે નહીં; ઉત્સર્ગ અને અપવાદ બન્ને વિધિવાદ છે; ઉત્સર્ગની જેમ અપવાદની પણ આજ્ઞા છે; ભાવનિક્ષેપને માનનારે એના કારણરૂપ નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય નિક્ષેપને પણ માનવા જોઈએ; નયના પ્રકાર અનુસાર હિંસા-અહિંસા સાત પ્રકારે છે.

ઢાળ નવમી (સળંગ ગાથા ૧૬૫થી ૧૮૩)

૧૨૫

કેવળ સૂત્રને જ માનનારા અને તે પરની ટીકા-વૃત્તિ આદિને નહીં માનનારા ભૂલા પડી આથડનારા અને તીર્થકરની આશાતના કરનારા છે; આવાઓની આગમવિરોધી આચરણા; ગુરુ શિષ્યને સૂત્ર વિશે ત્રણ પ્રકારે વ્યાખ્યાન કરે. સૂત્ર સામાન્ય પ્રમાણ છે

તો અર્થ વિશેષ પ્રમાણ; સૂત્રના ભેદ અર્થથી જ જણાય - એનાં દષ્ટાંતો; વિરોધ કેવળ ટીકા આદિમાં નથી, સૂત્રમાં પણ વિરોધ હોય છે - એનાં દષ્ટાંતો; સૂત્ર-અર્થનો સંબંધ રાજા-મંત્રી જેવો; સાચો આત્માર્થી એકેયની અવહેલના કરે નહીં.

- ઢાળ દસમી (સળંગ ગાથા ૧૯૪થી ૨૧૪) ૧૪૭
 જ્ઞાન વિનાની ક્રિયા દોષ પેદા કરે, મોક્ષવૃક્ષનું સાચું સુખ ન પામે; 'ખોડશક'માં નિર્દિષ્ટ પાંચ ગુણ; પ્રભુનું સાલંબન અને નિરાલંબન ધ્યાન; સાલંબન ધ્યાન ચિત્તના આઠ દોષો દૂર કરીને થાય; આ દોષો દૂર થતાં શાંત અને ઉદાત્ત ગુણ આવે.
- ઢાળ અગિયારમી (સળંગ ગાથા ૨૧૫થી ૨૩૬) ૧૫૯
 શ્રાવકના ૨૧ ગુણ - સંક્ષેપમાં અને વિસ્તારથી; આ ૨૧ ગુણે યુક્ત ઉત્તમ; ચોથા ભાગની ઊણપવાળો મધ્યમ; અર્ધા ભાગની ઊણપવાળો જઘન્ય; એનાથીયે હીણો તે દરિદ્ર.
- ઢાળ બારમી (સળંગ ગાથા ૨૩૭થી ૨૫૩) ૧૭૦
 ૨૧ ગુણે યુક્ત દ્રવ્યશ્રાવક ભાવશ્રાવકપણું પામે; ભાવશ્રાવકનાં ૬ લક્ષણો.
- ઢાળ તેરમી (સળંગ ગાથા ૨૫૪થી ૨૭૨) ૧૮૩
 ભાવશ્રાવકનાં ભાવગત ૧૭ લિંગ/ભેદ.
- ઢાળ ચૌદમી (સળંગ ગાથા ૨૭૩થી ૨૯૧) ૧૯૩
 ઉપર્યુક્ત ભાવશ્રાવક ભાવસાધુપણું પામે; ભાવસાધુપણાનાં ૭ લક્ષણ; આવા ભાવસાધુ મોક્ષસુખ પામે.

ઢાળ પંદરમી (સળંગ ગાથા ૨૯૨થી ૩૧૫)

૨૧૦

ભાવસાધુપણાને વરેલા મુનિરાજનું ગુણવર્ણન;
મુનિરાજ સંયમ-નાવથી ભવસાગરનો પાર
પામનાર, વિષય-કાઢવથી કમળની પેઠે અલિપ્ત,
સિંહની પેઠે શૂરા, જિનવાણીના સાચા પ્રરૂપક,
મૂલોત્તર ગુણના સંગ્રાહક, ગોચરીના ઝર દોષના
ત્યાગી, જ્ઞાન-ક્રિયામાં પ્રવર્તક વગેરે; આનાથી
વિપરીત-આડંબરી આચરણ કરતા સાધુઓનાં
ઉદાહરણો.

ઢાળ સોળમી (સળંગ ગાથા ૩૧૬થી ૩૪૦)

૨૨૪

ચેતનાની ચાર અવસ્થાઓ - બહુશયન, શયન,
જાગરણ અને બહુજાગરણ; આ અવસ્થા અનુસાર
એનાં ગુણસ્થાનકો; કર્મયુક્ત-આત્મા શુદ્ધ આત્મા
નથી, જેમ યૂનાથી ધોળાયેલી ભીંત પોતે યૂનો નથી;
પુદ્ગલ જડ છે, આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી છે, પણ મૂઢ
જીવ અને શરીરને એકરૂપે ગણે; અકળ ને અલખ
એવા જીવને નિશ્ચયથી જાણી શકાય; નિશ્ચયનય
મોક્ષમાર્ગની દીપિકા; પણ વ્યવહારનય છાંડીને
એકલો નિશ્ચયનય ન આદરી શકાય; ગીતાર્થ
ગુરુસંગે કરેલો શુદ્ધ વ્યવહાર નિશ્ચયનયમાં
નિશ્ચલતા આણે.

તપાગચ્છની પરંપરા અને ગુણનિષ્પન્ન નામાવલિ.

ઢાળ સત્તરમી (સળંગ ગાથા ૩૪૧થી ૩૫૪)

૨૪૬

સ્યાદ્વાદ દષ્ટિએ પ્રભુજીનો કૃપારસ પામ્યાનો
ગ્રંથકર્તાનો-ભક્તનો હરખ; ભક્તિરાગ મોક્ષને
ખેંચશે એવો અભિલાષ; કેવળ પ્રભુજીની જ
આજ્ઞાનો સ્વીકાર; 'તપા' બિરુદધારી

જગચંદ્રસૂરિથી આગળની પાટપરંપરા; ગુરુપ્રસાદે
શાસ્ત્રગ્રંથોનું શુદ્ધ રહસ્ય પામ્યાનો ઉપા.
યશોવિજયજીનો સ્વીકાર; ગુરુની કરુણારૂપ નાવથી
જિનવાણીરૂપ સમુદ્રનો પાર પામી શકાય; કળશ.

બાલાવબોધ-અંતર્ગત આધારગ્રંથ-નામસૂચિ	૨૫૭
બાલાવબોધ-અંતર્ગત ગ્રંથકાર / સાધુ ભગવંત-નામસૂચિ	૨૬૨
બાલાવબોધ-અંતર્ગત અવતરણસૂચિ	૨૬૪
સાર્થ શબ્દકોશ	૨૭૮

॥ ॐ. यशोविजयशुद्ध
३५० गाथाना स्तपनना ॥
पं. पद्मविजयशुद्ध आलापनाध ॥

તું વસે જો પ્રભો ! હરષભર હીયડલે,
તો સકલ પાપનાં બંધ ત્રૂટે,
ઊગતે ગગન સૂરજ તણે મંડલે,
દહ દિશેં જિમ તિમિર પડલ કૂટે.

ઉપા. યશોવિજયજી
(‘૩૫૦ ગાથાનું સ્તવન’)

॥६०॥

पार्श्वनाथपदद्वंद्वं नत्वा सीमंधरग्रभोः ।

स्तवस्य वार्तिकं कुर्वे स्वपरानुग्रहाय वै ॥१॥

એ તવનમાં પ્રાઈ ગાથાઓના અર્થ અન્વય કરી કહીચ્યું, પણ પાધરો નહીં કહેવાઈ જે માટે ખરો અર્થ તો બઈસસેં. તે પદ આગલપાછલ જોડીને પોતાની બુદ્ધિ વિચારી જોજો.

રાળ પહેલી

(એ છીંડી કિહાં રાખી - એ દેશી)

શ્રી સીમંધર સાહિબ આગઈ, વીનતડી એક કીજે;
મારગ શુદ્ધ મયા કરી મુઝને, મોહનમૂરતિ દીજે રે.
જિનજી, વીનતડી અવધારો. એ આંકણી ૧ [૧-૧]

શ્રીપદ્મવિજય મ. કૃત બાલાવબોધ : શ્રી ૬૦ બાહ્ય-અભ્યંતર લક્ષ્મી. બાહ્ય લક્ષ્મી અતિશય ૩૪ પ્રાતિહાર્યાદિક. અભ્યંતર લક્ષ્મી કેવલજ્ઞાનાદિક. તેણે કરી યુક્ત એહવા સીમંધર નામે સાહિબ. તે આગલિ એક અદ્વિતીય વિનતી કરીઈ એતલે શુદ્ધ માર્ગ ઉલખવા રૂપ વિનતી કરીઈ. તે ઉપરાંતિ બીજી વીનતી નથી. તે માટે એક મયા ૬૦ કૃપા મુઝ ઉપરિ કરીને હે મોહનમૂરતિ=વલ્લભમૂરતિ શુદ્ધ મારગ દીજે ૬૦ ઘો, આપો. રત્નત્રયી રૂપ મોક્ષમારગ તે શુદ્ધ મારગ કહિઈ. અથવા અનેક દર્શની વિતથ સંવાદી સ્વદર્શની નામથી તે પણિ વિપરીતભાષી તે સાચું માનવું તે અશુદ્ધ મારગ કહીઈ. અને તે સર્વ ઉવેખી જૈન માર્ગની સ્યાદ્વાદ શૈલીઈ જે માર્ગ ઓલખવો તે શુદ્ધ માર્ગ કહીઈ, તે શુદ્ધ માર્ગસેવી અનેક ભવ્ય જીવ સ્વસંપદાના ભોગી થયા તે માટે વીનતી કરિઈ છે. હે જિનજી! રાગદ્વેષના જીતણહાર વીનતી અવધારો ૬૦ કેવલજ્ઞાનેં કરી અમ્હારી વીનતી જાણો. ૧ [૧-૧]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧

બાલાવબોધનો સુગમાર્થ : હે સીમંધરસ્વામી ! આપને એક જ વિનંતી કરીએ છીએ કે અમે શુદ્ધ માર્ગને ઓળખીએ. રત્નત્રયી રૂપ મોક્ષમાર્ગ તે શુદ્ધ માર્ગ છે. જ્યારે વિપરીત દર્શનોને સાચાં માનવાં તે અશુદ્ધ માર્ગ છે. સ્યાદ્વાદ શૈલીએ ઓળખેલા શુદ્ધ માર્ગને સેવીને અનેક ભવ્ય જીવો સ્વસંપદાને પામ્યા છે. અમારી વિનંતીને આપ લક્ષમાં લો.

**ચાલેં સૂત્ર વિરુદ્ધાચારેં, ભાષે સૂત્ર વિરુદ્ધ,
એક કહેં અમ્હે મારગ રાખું, તે કિમ માનું શુદ્ધ રે? જિન૦ ૨ [૧-૨]**

બા૦ કેઈક પ્રાણી સૂત્રથી વિરુદ્ધ આચારેં ચાલે છે. તથા ભાષે ક૦ પ્રરૂપેં, તે પશ્ચિ સૂત્ર વિરુદ્ધ, અને વલી લોકને કહેસ્યે જે ‘અમ્હેં માર્ગ રાખું છું. અમ્હેં છું તો માર્ગ ચાલે છે’ તો તેહ વાત અમ્હેં શુદ્ધ કિમ કરી માનીઈ ? ઈહાં સૂત્ર તે સ્યું જે લિખીઈ છઈ. ૧૧ અંગ, ૧૨ ઉપાંગ, ૧૦ પયત્ના, ૬ છેદ, ૪ મૂલસૂત્ર, નંદી ૧, અનુયોગદ્વાર ૧ એવં ૪૫. યત:-

इकारस तह बारस अंगु ११, वंगाणि १२, दस पङ्त्राणि १० ।

छ च्छेया ६, चउ चूला ४, नंदी अणुओग पणयाला ॥ १ ॥

તથા વલી ભાષ્ય ૧, ચૂર્ણિ ૨, નિર્યુક્તિ ૩, વૃત્તિ ૪ તથા સૂત્ર એ પંચાંગી એહને સમ્મત પૂર્વાચાર્યપ્રણીત ‘ધર્મરત્ના’દીક પ્રકરણ તથા જે ‘નંદીસૂત્ર’ગત જે પયત્ના ઇત્યાદિ તથા હરિભદ્રસૂરિ, ઉમાસ્વાતિ વાચક, પ્રમુખકૃત ગ્રંથાદિક તે સર્વ સૂત્ર માંહી જ આવે, જે કારણેં દુર્ભિક્ષ-પતનકાલે સૂત્ર વીસર્યા તેહમાં સાંભર્યા તે સૂત્ર લિખ્યાં, બીજાં સૂત્ર વીસર્યા અને અર્થ સાંભર્યા તેહના પ્રકરણ પ્રમુખ બાંધ્યા ઇતિ. સૂત્રાનુયાયી માટેં સૂત્ર જ કહિઈ. તેહથી વિરુદ્ધ કરતાં, વિરુદ્ધ બોલતાં શુદ્ધ કેમ માનું ? ૨ [૧-૨]

સુ૦ કોઈ જીવ સૂત્રથી વિરુદ્ધ આચાર કરવા છતાં એમ કહે કે ‘હું માર્ગની રક્ષા કરું છું, હું છું તો માર્ગ ચાલે છે.’ તો તે વાત કેમ મનાય ?

૪૫ આગમો, ભાષ્ય-ચૂર્ણિ-નિર્યુક્તિ-વૃત્તિ-સૂત્ર એ પંચાંગી તથા હરિભદ્રસૂરિ જેવા ગીતાર્થોએ રચેલા ગ્રંથો વગેરેનો આ સૂત્રમાં સમાવેશ થાય. દુષ્કાળના સમયમાં વીસરાયા પછી યાદ રહેલાં સૂત્રો અને અર્થોના પ્રકરણાદિ ગ્રંથો પણ સૂત્રાનુયાયી હોઈને સૂત્ર જ ગણાય.

આલંબન કૂડાં દેખાડી, મુગધ લોકને પાડે,

આજ્ઞા ભંગ તિલક તે કાલું, થાયે આપ નિલાડે રે. જિં ૩ [૧-૩]

બા ૦ હવે તે વિપરીત ચાલતાં કોઈક કહસ્યે જે આમ કાં ચાલો છો ? તિહાં એહવો પાછો જબાપ કહે. કૂડાં કં ૦ ખોટાં આલંબન દેખાડી 'આજ પંચમકાલે સંઘયણ-ધૃતિ પ્રમુખ પૂર્વપુરુષ જેહવા કિહાં છે ?' ઈમ કહીને મુગધ જે મૂર્ખ લોક તેહને પાડે કં ૦ અજ્ઞાનમાર્ગે પાડે છે. તે પુરુષ આજ્ઞા જે જિનાજ્ઞા, તેહનો જે ભંગ તદ્દૂપ જે કાલું તિલક તે પોતાને કપાલે થાયે છે. એતલે જિનાજ્ઞા લોપે છે. તિવારે કોઈક બોલ્યો જે આજ્ઞાભંગ દૂષણ દીધૂ તે ખરું પણિ સર્વથા વિધે તો કોઈ કરી ન સકે તે કહે છે. ૩ [૧-૩]

સુ ૦ સૂત્ર-વિપરીત ચાલનારને કોઈ ટકોરે તો તે ખોટાં આલંબનો દર્શાવીને મૂર્ખ લોકોને અજ્ઞાન માર્ગે વાળે છે. આવા પુરુષો જિનાજ્ઞાભંગ કરીને કપાળે કાળી ટીલી ચોડે છે - સ્વને કલંકિત કરે છે.

વિધિ જોતાં કલિયુગમાં હોવે, તીરથનો ઉચ્છેદ,

જિમ ચાલે તિમ ચલવે જઈઈ, એહ ધરે મતિભેદ રે. જિં ૪ [૧-૪]

બા ૦ વિધિ જોતાં તો કલિયુગ કં ૦ પંચમો આરો. અન્ય તીર્થો એહને કલિયુગ કહે છે. જૈન પાંચમો આરો કહે છે. તે કલિયુગમાં તીરથનો ઉચ્છેદ થાય જે માટે અવિધિની ના કહો છો અને વિધિઈ તો થાય નહીં તિવારે તીરથ વિચ્છેદ જ જાય. તે માટે જિમ ચાલે તિમ ચલવ્યા જઈઈ એતલે જાઝી ચાપાયીપ કરીઈ નહીં. નરમગરમ ચલાવીઈ. કોઈક પોતાની મતિનો ભેદ ઈમ જ ધરી રહ્યા છે. ૪ [૧-૪]

સુ ૦ તેઓ કહેશે કે 'આ કલિયુગ (જેન મતે પંચમ આરો)માં વિધિમાર્ગ (આજ્ઞાપાલન) જળવાતો નથી ને અવિધિમાર્ગ (આજ્ઞાલોપ)ની ના કહો-આમ તીર્થનો ઉચ્છેદ જ થાય. માટે ચાલે છે તેમ જ ચાલવા દો.'

ઈમ ભાખી તે મારગ લોપે, સૂત્રક્રિયા સવિ પીસી,

આચરણા સૂધી આચરીઈ, જોઈ યોગની વીસી રે. જિં ૫ [૧-૫]

i. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

બા૦ એહવાં વચન બોલીનેં વિધિમાર્ગને લોપે છે. તિણેં પ્રાણીઈં સૂત્રક્રિયા સર્વ પીસી ક૦ દલી નાખી. તે માટે આચરણા ક૦ ક્રિયા શુદ્ધ આદરીઈં, જોગની વીસી જોઈનેં. વીસ વીસી મધ્યેં ૧૭મી [વી]સી છેં, હરિભદ્રસૂરિકૃત. તેહમાં કહ્યું છે તે જોજયો. યત:-

તિથસ્પુચ્છેયાઈં વિણાલંબણં જસ્સ એમેવ ।

સુત્તકિરિયાઈનાસો, एसो असमंजस विहाणो ॥ ૫ [૧-૫]

સુ૦ આમ કહીને એ લોકો વિધિમાર્ગને લોપે છે અને સૂત્રક્રિયાના ચૂરેચૂરા કરી નાખે છે.

પંચમેં આરેં જિમ વિષ મારેં, અવિધિ-દોષ તિમ લાગે,

ઈમ ઉપદેસપદાદિક દેખી, વિધિરસિઓ જન જાગે રે. જિ૦ ૬ [૧-૬]

બા૦ પંચમ આરામાં જિમ વિષ મારે છેં તિમ પંચમ આરામાં અવિધિનો દોષ પણિ લાગે. એતલે એ ભાવ જે પાંચમા આરામાં ૫ વિષ કહ્યા છે તે પણ જીવનેં અસત્પ્રવૃત્તિનુ હેતુ છેં. યથા-

દુસ્સમ ૧, હૂંડાસપ્પિણિ ૨, દાહિણ પાસંમિ ૩, ભાસગહજોઓ ૪ ।

તહ કળહપચ્છી જીવા ૫, પંચ વિસં પંચમે અરણ ॥ ૧ ॥

એ ગાથા સુચણા સીત્તરીની છઈ. તે જિમ પાંચ વિષ કહ્યા છે. તે વિષ તો કહ્યા જો પાંચમે આરે અવિધિ દોષ લાગે છે એતલેં અવિધિ દોષ તે મારે જ અથવા ચોથે આરેં વિષ ખાધું મારેં તિમ પાંચમેં પિણ વિષ ખાધું મારે. તિમ અવિધિ દોષ જિમ ચોથે આરેં લાગેં તિમ પાંચમે આરેં પણિ લાગઈ.

યત:- મારેઙ વિસં ભુત્તં જહા ચઠથારણ તહાય દુસમંસિ ।

તહ અવિહિદોસજણિઓ, ધમ્મો વિ ય દુગ્ગઙ્ઙ હેઙ્ઙ ॥

इति हितोपदेशमालायां.

ઈમ ઉપદેશપદાદિક ગ્રંથમાં પણ કહ્યું છે તે પાઠ દેખીને વિધિનો રસીઓ જન ક૦ લોક હોય તે જાગે ક૦ વિધિ કરવા સાવધાન થાય. ૬ [૧-૬]

સુ૦ આ પંચમ આરામાં જેમ ખાધેલું વિષ જીવને મારે છે તેવું જ અવિધિદોષનું છે. તેથી વિધિ-રસિક જીવે વિધિમાર્ગ અનુસરવા સાવધ રહેવું.

કોઈ કહેં જિમ બહુ જન ચાલે, તિમ ચલિઈ, સી ચર્યા ?

મારગ મહાજન ચાલ્યેં ભાખ્યો, તેહમાં લહીઈ અર્યા રે. જિ૦ ૭ [૧-૭]

બા૦ કોઈ કહેં ક૦ વલિ કેતલાઈક તો ઈમ કહે છે જે જિમ બહુજન ચાલે ક૦ ઘણાં લોક ચાલે તિમ ચલિઈ ક૦ તે રીતે ચાલિઈ. ઘણાં કરતાં હસ્યે તે રૂડું જ કરતા હસ્યે. હવે સી ચર્યા ક૦ ઝાઝી ચર્યા સી કરો છો? આપમતિ કરતા હુઈઈ તો ચર્યા કરો. જે કારણે મારગ તો કોહનેં કહિઈ? તે કહે છે મહાજન ક૦ મોટા લોકના સમુદાય ચાલે તેહની ચાલિ તે માર્ગ કહિઈ. ભાખ્યો ક૦ ગ્રંથમાં કહ્યો છે. યત:-

મહાજનો યેન ગતઃ સ પંથાઃ ઈતિ વચનાત્. ઈહાં મહા શબ્દ તે બહુવાચી જાણવો. બહુજન-મત આદરતાં ઈતિ ઉત્તર વચનાત્. તેહમાં ક૦ તે મહાજનની ચાલ્યેં ચાલતાંમાં લહિઈ ક૦ પામીઈ. અર્યા ક૦ પૂજા ઈતિ શિષ્યવચનં, ૭ [૧-૭]

સુ૦ કેટલાક એવી દલીલ કરે છે કે બહુજન જેમ ચાલે તેમ જ ચાલવું. મોટો સમુદાય કરતો હશે તે રૂડું જ હશે ને ! મહાજનની ચાલને જ તેઓ માર્ગ કહે છે.

એ પણ બોલ મૃષા મન ધરીઈ, બહુજનમત આદરતાં,

છેહ ન આવેં બહુલ અનારય, મિથ્યા મતમાં ફિરતાં રે. જિ૦ ૮ [૧-૮]

બા૦ હવેં ઉત્તર દિઈ છે. એ પણ બોલ કહ્યો તે મૃષા મન ધરીઈ ક૦ જૂઠો ચિત્તમાં ધારીઈ. તેહનો હેતુ કહે છે. જે બહુજનમત આદરતાં ક૦ ઘણા લોકનો મત આદરતાં તો બહુલ અનારય ક૦ ઘણાં જન તો અનારય છે. તેહનો છેહ ન આવેં ક૦ પાર ન પામીઈ. મિથ્યા મતમાં ફિરતાં ક૦ મિથ્યા મતિમાં ભ્રમતાં અનારય સર્વ મિથ્યા મતિ છે. તેહમાં ભ્રમતાં પાર ન પામીઈ. ઈતિ ભાવઃ ૮ [૧-૮]

સુ૦ આ વાત ખોટી છે. બહુ જન તો અનાર્ય જ હોવાના. એમનો મત આદરતાં તો પાર જ ન આવે.

થોડા આર્ય અનાર્ય જનથી, જૈન આર્યમાં થોડા,

તેહમાં પણ પરિણત જન થોડા, શ્રમણ અલપ બહુ મોડા રે.

જિન૦ વી૦૯ [૧-૯]

બા૦ થોડા આર્ય અનાર્ય જનથી ૬૦ અનાર્ય લોક કરતાં આર્ય લોક થોડો. જે માટે ૩૨૦૦૦ દેશમાં આર્ય તો સાઢી પચવીશ જ. તે આર્યમાં ૬૦ આર્યદેશમાં પણ જૈન લોક નામ ધરાવે એહવા થોડા. જૈન નામ ધરાવે તેહમાં પણ પરિણત જન થોડા ૬૦ જૈન વાસનાઈ પરિણમ્યા, શ્રદ્ધાવંત સ્યાદ્વાદ શૈલીના જાણ થોડા. તેહમાં પરિણત જનમાં પણ શ્રમણ = મુનિરાજ અલપ બહુ મોડા ૬૦ મસ્તક મુંડન કરાવ્યું એતલા માત્ર, પણ ગુણ વિનાના લોક બહુ. ૯ [૧-૯]

સુ૦ આ જગતમાં અનાર્ય લોકોના પ્રમાણમાં આર્યજનો તો થોડા જ છે. આર્યોમાં પણ જૈનો થોડા. જૈનોમાં પણ શ્રદ્ધાવંત સ્યાદ્વાદશૈલીના જ્ઞાતા થોડા. એમાંયે સાચા શ્રમણ મુનિરાજ તો અલપ જ, બીજા તો કેવળ મસ્તક મુંડાવેલ જ જાણવા.

ભદ્રબાહુ ગુરુ વદન વચન એ, 'આવશ્યક'માં લહિઈ,

આજ્ઞાશુદ્ધ મહાજન જાણી, તેહની સંગિ રહિઈ રે. જિ૦ ૧૦ [૧-૧૦]

બા૦ ભદ્રબાહુ સ્વામીના મુખનું એ વચન છે. વક્ષ્યમાણ વચન છે. આવશ્યકમાં તે તેહુઈ કહ્યું છે તે લહીઈ ૬૦ પામીઈ. આજ્ઞાશુદ્ધ તે મહાજન એતલે જિનાજ્ઞા પાલે તેહ જ સંઘ એહવું જાણીને તે મહાજનને પાસે વસીઈ. યત: -

એગો સાહુ ઇગા ય સાહુણી સાવઓ વ સઢ્ઢી વા ।

આણાજુત્તો સંઘો સેસો પુણ અઢ્ઢિસંઘાઓ ॥ ૧ ॥

- ઈતિ 'આવશ્યક'-વચનાત્. ૧૦ [૧-૧૦]

સુ૦ ભદ્રબાહુસ્વામિનું આં વચન છે ને 'આવશ્યક'સૂત્રમાં કહેલું છે કે આજ્ઞાશુદ્ધ હોય તે જ મહાજન, જિનાજ્ઞાનું પાલન કરે તે જ સંઘ. આવા મહાજનની પાસે વસવું.

અજ્ઞાની નવિ હોવેં મહાજન, જો પણિ ચલવેં ટોલું,
ધર્મદાસ ગણિ વચન વિચારી, મન નવિ કીજેં ભોલું રે.

જિ૦ ૧૧ [૧-૧૧]

બા૦ અજ્ઞાની નવિ હોવેં મહાજન ક૦ અજ્ઞાનીનો સમુદાય તે મહાજન ન કહીં. જો પણિ ચલવેં ટોલું ક૦ જો પણિ ટોલું-ગચ્છનેં ચલાવે તોહિ પણિ એહવું ધર્મદાસ ગણિનું વચન વિચારીનેં મન ભોલું ન કરીં. એતલેં અજ્ઞાનેં ધમાધમ ન કરીં. યત:- જં જયइ अगीअत्थो॥ ઈત્યાદિ વચનાત્. [ઉપદેશમાલા. ગા-૩૯૮] ૧૧ [૧-૧૧]

સુ૦ અજ્ઞાનીઓનો સમુદાય ભલેને ગચ્છ ચલાવતો હોય તોપણ તેને મહાજન ન કહેવાય એવું ધર્મદાસગણિનું વચન વિચારીને મનને જરીકે ભોળું ન કરવું.

અજ્ઞાની નિજ છંદે ચાલેં, તસ નિશ્રાઈ વિહારી,
અજ્ઞાની જે ગછનેં ચલવેં, તે તો અનંત સંસારી રે. જિ૦ ૧૨ [૧-૧૨]

બા૦ અજ્ઞાની પુરુષ ચાલે તે નિજ છંદે ક૦ પોતાનેં અભિપ્રાઈ ચાલેં, તથા તે અજ્ઞાનીની નિશ્રાઈ વિહારી ક૦ વિચરેં. એતલે અજ્ઞાની સાથેં વિચરઈ. તે માટે અજ્ઞાની જે ગછનેં ચલાવેં તે તો અનંત સંસારી જાણવો. યત:-

जं जयइ अगीयत्थो, जं च अगीयत्थनिस्सिओ जयइ ।

वट्टावेइ य गच्छं अणंतसंसारिओ होइ ॥ १ ॥

- ઈત્યુપદેશમાલાયાં. [ગા-૩૯૮] ૧૨ [૧-૧૨]

સુ૦ અજ્ઞાની પુરુષ પોતાના અભિપ્રાયે જ ચાલે. તેથી અજ્ઞાનીની નિશ્રામાં વિચરનાર પણ અજ્ઞાની જ. આવો અજ્ઞાની જે ગચ્છને ચલાવે તેને અનંતસંસારી જાણવો.

ખંડ ખંડ પંડિત જે હોવેં, તે નવિ કહીઈ નાણી,
નિશ્ચિત સમય લહે તે નાણી, 'સંમતિ'ની સહે નાણી રે. જિ૦ ૧૩ [૧-૧૩]

બા૦ ખંડ ખંડ પંડિત ક૦ ગ્રંથગ્રંથમાંથી થોડીથોડી વાત શીખીનેં પંડિતપણું જે હોવે ક૦ જે હોય તે પુરુષને જ્ઞાની ન કહીં

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૭

યત: 'આવશ્યક ભાષ્યે'-

જો સુત્તમત્થમુખ્યં, સમહિજ્જંતો ગુરુક્કમવિહીણો ।
નો ભત્રઙ્ગ સો નાણી અદ્દમયદ્વાણમૂઢમણો ॥ ૧ ॥

નિશ્ચિત સમય ક૦ નિશ્ચિત વાત સિદ્ધાંતની લહે ક૦ જાણે, તે નાણી
ક૦ જ્ઞાની તે કહીઈ. એતલે સિદ્ધાંતની નિશ્ચિત વાત એ છે. ગુરુક્રમાગત,
નિશ્ચય વ્યવહાર સહિત, સ્યાદ્વાદશૈલીઈ, જ્ઞાન થયું હોય તે જ્ઞાની કહીઈ
એ વાત 'સંમતિ'ની ક૦ સમ્મતિતર્કશાસ્ત્ર તેહની સહીનાણી ક૦ નિસાણી
છે. યત:-

જો નિચ્છયસમયન્નુ, સર્વ્વં વવહારસમયમાસજ્જ ।

ગુરુપારતંતલદ્ધલ્લે, નયનિઝ્ઞો ગાહણાકુસલો ॥ ૧૩ [૧-૧૩]

સુ૦ ગ્રંથોમાંથી થોડું થોડું શીખીને થયેલા પંડિતને જ્ઞાની ન કહેવાય.
ગુરુક્રમાગત, નિશ્ચય-વ્યવહાર સહિત, સ્યાદ્વાદ શૈલીએ જેને જ્ઞાન થયું
હોય તે જ જ્ઞાની કહેવાય. 'સંમતિતર્કશાસ્ત્ર' માં આ વાતની ઝેંધાણી છે.

જિમ જિમ બહુશ્રુત બહુજનસંમત, બહુ શિષ્યે પરિવરિઓ,
તિમ તિમ જિનશાસનનો વયરી, જો નવિ નિશ્ચય-દરીઓ રે.

જિ૦ ૧૪ [૧-૧૪]

બા૦ જિમજિમ બહુશ્રુત ક૦ ઘણું ભણ્યો. બહુજનસંમત ક૦ ઘણા
લોકનેઈ માનવા યોગ્ય થયો. બહુ શિષ્યે પરિવરિઓ ક૦ ઘણા ચેલા ચાંટી
કર્્યા. તિમ તિમ જિનશાસન ક૦ સિદ્ધાંતનો શત્રુ જાણવો, જો નિશ્ચય જ્ઞાનનો
દરીઓ ક૦ સમુદ્ર ન હોય તો. નિશ્ચય જ્ઞાનીને તો સર્વ લેખે છે. યદુક્તં-

જહ જહ બહુસ્સુઓ સમ્મઓ ય, સીસગણસંપરિવુઢો ય ।

અવિણિચ્છિઓ અ સમણે, તહ તહ સિદ્ધંતપડિણીઓ ॥ ૧ ॥

ઈતિ ઉપદેશમાલાયાં [ગા-૩૨૩], પંચવસ્તુકે પિ ચ. ૧૪ [૧-૧૪]

સુ૦ જો તે નિશ્ચયજ્ઞાનનો સમુદ્ર ન હોય તો સમજવું કે જેમજેમ
ઘણું ભણ્યો, ઘણા લોકને માનવા યોગ્ય થયો, અને ઘણા શિષ્યોથી
વીંટળાયો તેમતેમ તે સિદ્ધાંતનો શત્રુ થયો.

કોઈ કહે લોચાદિક કષ્ટે, મારગ ભિક્ષાવૃત્તિ,

તે મિથ્યા નવિ મારગ હોવે, જનમનની અનુવૃત્તિ રે. જિ૦ ૧૫ [૧-૧૫]

બા૦ કોઈ કહે કં વલિ કેતલાઈક તો ઈમ જ કહે છે જે લોચાદિક કષ્ટે કં લોચ કરાવવા ઉઘાડે પગે, ઉઘાડે માથે હીડવૂં ઈત્યાદિક કષ્ટ કરવે કરીને મારગ કં મુનિમાર્ગ જાણવો. વલિ ભિક્ષાવૃત્તિ કં ભિક્ષાઈ વૃત્તિ આજીવિકા કરવી. એ મારગ તે મિથ્યા કં એહવૂં કહે છે તે મિથ્યા-ખોટું છે. નવિ મારગ હોવે કં એ રીતે મારગ ન હોય. સી રીતે ન હોય તે કહે છે. જનમનની અનુ૦ કં લોકના મનની અનુયાઈઈ ચાલતાં એતલેં આત્માર્થ વિના લોકની અનુયાયીઈ પ્રવર્તતાં માર્ગ ન ઠરે ઈતિ ભાવઃ. પતઃ-

કટ્ઠં કરેઙ તિવ્વં, ધમ્મં ધારેઙ જણાણુવિત્તીણં ।

સો પવચયણમગ્ગસ્સ ચ, વેરીભૂઓ અહાહ્લંદો ॥ ૧ ॥ ૧૫ [૧-૧૫]

સુ૦ લોચ કરવો, ઉઘાડા પગે ચાલવું, ભિક્ષાવૃત્તિએ આજીવિકા કરવી એને કેટલાક માર્ગ કહે છે. પણ એ મિથ્યા છે. આત્માર્થ વિના, કેવળ જન-મનની અનુવૃત્તિએ પ્રવર્તતાં માર્ગ ન હોય.

જો કષ્ટિં મુનિ મારગ પાવેં, બલદ થાય તો સારો,

ભાર વહે જે તાવડિં ભમતો, ખમતો ગાઢ પ્રહારો રે. જિ૦ ૧૬ [૧-૧૬]

બા૦ જો એ રીતે પ્રભુઆજ્ઞા વિના કષ્ટિં કં કષ્ટ કરતાં મુનિ મારગ પામેં તો તિર્યચ બલદ ઉપલક્ષણથી બીજા પણિ ઢોર લિજીઈ. તે ઢોર થાય તો સારો કં ભલો. જે કારણ મારેં તે બલદ ભાર વહેં કં જેતલો ભાર ભરીઈ તેતલો સુખેંદુખે પણિ વહેં, નિર્વાહ કરેં. તાવડે ભમતો કં તડકે ભમતો વલી ખમતો કં સહેતો ગાઢ પ્રહારો કં કોરડા-પરોંણા પ્રમુખના પ્રહારનઈ. ૧૬ [૧-૧૬]

સુ૦ પ્રભુઆજ્ઞા વગર કેવળ કષ્ટ કરવાથી જ જો મુનિ માર્ગ પામે તો તો પશુને સારો માનવો પડે. કેમકે પશુ તો સુખેંદુખે, તડકે ભમતો ને પ્રહારો ખમતો ઘણો ભાર વહન કરે છે. (ઘણું કષ્ટ સહે છે.)

લહે પાપ અનુબંધી પાપે, બલહરણી જનભિક્ષા,
પૂરવ ભવ વ્રતખંડન ફલ એ, 'પંચવસ્તુ'ની શિક્ષા રે.

જિ૦ ૧૭ [૧-૧૭]

બા૦ લહે ૬૦ પામે. પાપ-અનુબંધી પાપે ૬૦ પાપાનુબંધી પાપે કરીને વર્તમાને પણ અશુભ અનાગત કાલે પણ અશુભ તે પાપાનુબંધી પાપ કહીઈ. તેણે કરીને બલહરણી ૬૦ વીર્યને હણે એહવી જનભિક્ષા ૬૦ લોકની ભિક્ષા પામે એતલે સંયમ યોગ સાધી ન સકે. તે બલહરણી ભિક્ષા કહીઈ. પૂરવ ભવ ૬૦ પાછિલે ભવે વ્રત ખંડ્યાનાં ફલ છે એ રીતે પાપાનુબંધી પાપે બલહરણી ભિક્ષા પામે ઈમ 'પંચવસ્તુ' શ્રી હરિભદ્રસૂરિકૃત ગ્રંથ તેહમાં કહ્યું છે. યત:-

ચારિત્તવિહીણસ્સ અભિસંગપરસ્સ કલુસભાવસ્સ ।
અણ્ણાણિણો ય જા પુણ, સા પડિસિદ્ધા જિણવરેહિં ॥ ૧ ॥
ભિક્કખં અડંતિ આરંભસંગયા અપરિસુદ્ધપરિણામા ।
દીણા સંસારફલં, પાવાઓ જુત્તમેયં તુ ॥ ૨ ॥
ઈસિં કાઠુણ સુહં, ણિવાડિયા જેહિં દુક્કખગહણંમિ ।
માયાએ કેહ પાણી, તેસિં ણ્યારિસં હોહ ॥ ૩ ॥
ચહ્હુણ ઘરાવાસં, તસ્સ ફલં ચેવ મોહપરતંતા ।
ન ગિહી ન ય પવ્વહ્યા, સંસારપવહ્હગા ભણિયા ॥ ૪ ॥
ઈત્યાદિ પંચવસ્તુકે. [ગા.૨૧૭ થી ૨૨૦]૧૭ [૧-૧૭]

સુ૦ વર્તમાનમાં પણ અશુભ અને અનાગત કાલે પણ જે અશુભ તે પાપાનુબંધી પાપ કહેવાય. એથી કરીને તે બલહરણી ભિક્ષા પામે, સંયમયોગ સાધી ન શકે. પૂર્વભવમાં વ્રતખંડન કર્યાનું આ ફળ.

કોઈ કહે અમ્હે લિંગે તરસ્યું, જૈન લિંગ છે વારુ,
તે મિથ્યા, નવિ ગુણ વિણ તરીઈ, ભુજ વિણ ન તરે તારૂ રે.

જિન૦ ૧૮ [૧-૧૮]

બા૦ હવે કોઈ કહસ્યે જે દ્રવ્યલિંગ તેહ જ પ્રમાણ છે તેહને શિખામણ દિઈ છે. કોઈ કહસ્યે જે અમ્હે લિંગ જે ઓઘો-મુહપત્તિ તેહથી તરસ્યું, સંસાર પાર પામિસ્યું, જે માટે જૈનનું લિંગ વારુ છે ૬૦ સુંદર

છે. ગુરુ ઉત્તર કહે છે જે તે મિથ્યા ક૦ ખોટું, જે માટે ગુણ વિના એકલેં કેવલ લિંગે ન તરાઈ, તે ઉપરેં દેષાંત કહે છે.

ભુજા વિના જિમ તારૂ ક૦ તરનારો નદી પ્રમુખ ન તરી સકેં. યદુક્તં 'વંદનાવશ્યકે' [ગા.૧૧૩૬-૩૭] શિષ્યવચનં -

સુવિહિય દુવિહિયં વા, નાહં જાણામિ હં ચુ છઠમત્થો ।

લિંગં તુ પૂયયામિ, તિગરણસુદ્ધેણ ભાવેણ ॥ ૧ ॥

પ્રત્યુત્તરમાહ-

જહ તે લિંગપમાણં વંદાહી નિન્હવે તુમે સવ્વે ।

एए अवंदमाणस्स लिंगमवि अप्पमाणं ते ॥ २ ॥

इत्यादि ॥ ૧૮ [૧-૧૮]

સુ૦ કોઈ કહેશે કે અમે દ્રવ્યલિંગથી એટલે કે ઓધો-મુહપત્તીથી તરી જઈશું, તેને પ્રત્યુત્તરમાં ગુરુ કહે છે કે 'આ ખોટું છે. ગુણ વિના કેવળ લિંગ (સાધુવેશ કે ઉપકરણ આદિ)થી ન તરાય, જેમ હાથ વિના તરવૈયો નદી ન તરી શકે.'

કૂટલિંગ જિમ પ્રગટ વિડંબક, જાણી નમતાં દોષ,
નિદ્વંધસ જાણીને નમતાં, તિમ જ કહ્યો તસ પોષ રે.

જિન૦ ૧૮ [૧-૧૮]

બા૦ જિમ પ્રગટપણે જાણિનેં વિડંબક જે નાટકીઆ પ્રમુખનું જે કૂટ લિંગ ક૦ ખોટો વેસ, તેહનેં નમતાં દોષ. એતલેં એ અર્થ જે નાટકીઓ સાધુવેષ લાવ્યો તે જાણીઈ છીઈ જે ખોટો વેસ છે. ઈમ જાણીનેં નમતાં દોષ લાગેં. લોક હાંસી પ્રમુખ પણ કરે. તિમ નિદ્વંધસ જાણીને નમતાં ક૦ નિદ્વંધસ જે પ્રવચનોપઘાત નિરપેક્ષક પાસત્યાદિક કેવલલિંગી જાણીને નમે તો તિમ જ કહ્યો તસ પોષ ક૦ દોષનો પોસ કહ્યો છે. 'આવશ્યક'માં. યદુક્તં-

जह वेलंबगलिंगं, जाणंतस्स नमउ हवइ दोसो ।

निद्वंधसुत्ति नाऊण, वंदमाणे धुवो दोसो ॥ ૧ ॥

ઈતિ 'વંદનાવશ્યકે.' [ગા.૧૧૫૧] ૧૮ [૧-૧૮]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૧

સુ૦ જેમ કોઈ નાટકિયાએ સાધુવેશ લીધો હોય તો આ ખોટો વેશ છે એ જાણીને એને નમતાં દોષ લાગે ને હાંસીપાત્ર પણ થવાય, એમ કોઈ પ્રવચન-ઉપદ્રાતક, પાસત્યા કે કેવળ વેશધારી સાધુને નમતાં કેવળ દોષ જ પોષાય.

શિષ્ય કહે જિમ જિનપ્રતિમાને, જિનવર થાપી નમીઈ,
સાધુવેસ થાપી અતિ સુંદર, તિમ અસાધુને નમીઈ રે.

જિ૦ ૨૦ [૧-૨૦]

બા૦ આચાર્યે લિંગ અપ્રમાણ કહ્યું તિવારેં શિષ્ય બોલ્યો ‘જિમ જિનેશ્વરની પ્રતિમામાં ગુણ જ્ઞાનાદિક નથી અને તીર્થકરની બુદ્ધે નમસ્કાર કરીઈ છીઈ. મહાલાભ પણ થાઈ, મહા નિર્જરા થાય,’ યથા ‘આવશ્યકે’ [આવ. નિ. ગા. ૧૧૪૪-૪૫] શિષ્યવચને-

તિત્થયરગુણા પહિમાસુ નત્થિ, નિસ્સંસયં વિયાણંતો ।

તિત્થયરેત્તિ નમંતો, સો પાવઙ્ગ નિજ્જરં વિઝલં ॥ ૧ ॥ ઇતિ ॥

તિમ સાધુનો વેસ થાપીને અતિસુંદર એહવો સાધુવેસ થાપી અસાધુને પણિ નમીઈ એતલેં એ ભાવ. વિગર ગુણે જિમ જિનપ્રતિમા નમતાં નિર્જરા થાય તિમ પાસત્યાદિકમાં સાધુગુણ નથી, પણ સાધુવેષને નમતાં લાભ થાઈ. પોતાનો મન શુદ્ધ છે તે માર્ટે. લાભ-ખોટિ તો પોતાના અધ્યવસાઈ છે એ અભિપ્રાયઃ. ઉક્તં ચ-

લિંગં જિણપત્રતં એવં નમંતસ્સ નિજ્જરા વિઝલા ।

જહ વિ ગુણવિપ્પહીણં, વંદહ અજ્ઞપ્પસોહીએ ॥ ૨ ॥

ઈતિ શિષ્યવચનં. ૨૦ [૧-૨૦]

સુ૦ શિષ્ય ગુરુને પૂછે છે ‘જેમ જિનપ્રતિમામાં જ્ઞાનાદિ ગુણ નથી છતાં એનામાં તીર્થકરનું આરોપણ કરીને એને નમીએ છીએ તો કર્મનિર્જરા થાય છે. એ જ રીતે સાધુવેશ ધારણ કરેલા અસાધુને કેમ ન નમાય ? જેમ જિનપ્રતિમાને નમતાં નિર્જરા થાય છે તો સાધુગુણ વિનાના સાધુવેશધારીને નમતાં પણ લાભ જ થાયને ? લાભ કે નુકસાન એ તો પોતાના અધ્યવસાયથી નક્કી થાય છે.’

ભદ્રબાહુ ગુરુ બોલે પ્રતિમા, ગુણવંતી નહીં દુષ્ટ,
લિંગ માંડી બે વાનાં દીસે, તે તો માનિ અદુષ્ટ રે.

જિન૦ ૨૧ [૧-૨૧]

બા૦ હવે એહનો ઉત્તર આચાર્ય દિઈ છે : ભદ્રબાહુ ગુરુ બોલે ક૦ કહે છે એતલેં 'આવશ્યક'માં કહ્યું છે જે પ્રતિમા ગુણવંતી. 'નહીં' શબ્દ બીજી દિશા પણિ જોડિઈં તિવારેં નહીં દુષ્ટ ક૦ દુષ્ટ પણિ નથી. તથા લિંગમાં બે વાનાં દેખીઈં છે. - ગુણ તથા દોષ - તે તો તું માનિ. હે અદુષ્ટ શિષ્ય ક૦ ગુણવંત શિષ્ય, માનિ. ઈતિ ગાથા અક્ષરાર્થ:

ભાવાર્થ : તો એ છે કે જિનપ્રતિમામાં ગુણ નથી, તિમ દોષ નથી તિવારેં પોતાની અધ્યવસાય શુદ્ધિઈં નમતાં લાભ થાએ. કોઈ કેસ્યેં જે 'પરિણામે લાભ, તિવારેં પ્રતિમાનું સ્યું કામ ?' તેહને કહિઈં જે 'શુદ્ધ પરિણામનું હેતુ પ્રતિમા છે.' તિવારે તે કહેસ્યેં જે 'સાધુવેષ પણિ શુદ્ધ પરિણામનું હેતુ છે.' તેહને કહિઈં જે 'ખરું, પણિ પ્રતિમા નેં સાધુવેષ બરાબર ન થાઈં. જે કારણ માટેં પ્રતિમા હજારો ગમેં જોઈઈં પણિ સઘલેં એકાકાર છે. સાવઘ ક્રિયા નથી કરતી તિમ નિરવઘ ક્રિયા પણિ નથી કરતી. અને સાધુલિંગ તો કોઈક સ્થાનકેં સાવઘ કર્મ કરતું દેખીઈં અને કોઈક સ્થાનકેં શુદ્ધ ચારિત્ર પાલતું દેખીયેં તે માટેં બરાબર ન થાય. તે માટે જિનપ્રતિમાનેં વિષે જિનગુણોનો આરોપ કરીનેં પ્રણામ કરતાં મહા-નિર્જરા થાય, પણિ પાસત્યાદિકનેં વંદના કરતાં કોને સંભારીસ ?' તિવારેં તે બોલ્યો જે 'અન્ય સાધુના ગુણનો આરોપ કરીને પ્રણામ કરસ્યું.' તેહને કહીઈં જે 'નિર્ગુણીને વિષે ગુણનો આરોપ થાય નહીં. અને નિર્ગુણને વિષે ગુણનો આરોપ કરીઈં તો વિપર્યાસ થાય. વિપર્યાસ તે કર્મબંધ હેતુ છે. તે માટે જિહાં ગુણ તથા દોષ ન હોઈં તિહાં આરોપ થાય, પણિ અન્યથા ન થાય.' યદુક્તં 'વંદના આવશ્યકેં' [ગા ૧૧૪૬ થી ૧૧૫૦]-

સંતા તિત્થયરગુણા, તિત્થયરે તેસિમં તુ અજ્ઞાપ્પં ।

ન ય સાવજ્ઞા કિરિયા, ઇયરેસુ ધુવા સમણમન્ના ॥ ૧ ॥

(ચો૦-) જહ સાવજ્ઞા કિરિયા નત્થિ ય પડિમાસુ એવમિયરાઽવિ ।

તય ભાવે નત્થિ ફલં અહ હોઝ અહેઽયં હોઝ ॥ ૨ ॥

(આચા૦) કામં ઉભયા ભાવો, તહવિ ફલં અત્થિ મળવિસુદ્ધીય ।
તીઙ્ પુળ મળવિસુદ્ધીઙ્, કારણં હુંતિ પડિમાઓ ॥ ૩ ॥
જઙ્વિ ય પડિમાઓ ગુણા, મુળિગુણસંકપ્પકારણં લિંગં ।
ઉભયમવિ અત્થિ લિંગે, ન ય પડિમાસૂભયં અત્થિ ॥ ૪ ॥
નિયમા જિણેસુ અ ગુણા, પડિમાઓ વિસ્સ જે મળે કુળઙ્ ।
અગુણે ઉ વિયાણંતો કં નમઝ મળે ગુણં કાઝં ? ॥ ૫ ॥
-ઈત્યાદિ. વલી એહનો વિચાર 'બૃહત્વૃત્તિ'થી વિચારયો. ૨૧ [૧-૨૧]

સુ૦ આના જવાબમાં ગુરુજી ભદ્રબાહુસ્વામીએ 'આવશ્યક નિર્યુક્તિ'માં કહેલી વાતનો આધાર લઈને જણાવે છે કે જિનપ્રતિમામાં ગુણ પણ નથી, તેમ દોષ પણ નથી. એટલે પોતાની અધ્યવસાય-શુદ્ધિએ નમતાં લાભ જ થાય. આ શુદ્ધ પરિણામનો હેતુ જિનપ્રતિમા છે.

સાધુવેશની સરખામણી જિનપ્રતિમા સાથે ન થાય. કેમકે જિનપ્રતિમા દોષક્રિયા નથી કરતી અને અદોષ-ક્રિયા પણ નથી કરતી. તે સર્વત્ર એક જ સ્વરૂપે છે. જ્યારે સાધુ તો કોઈ સ્થાને શુદ્ધ ચારિત્રપાલન કરે છે ને કોઈ સ્થાને દોષકર્મ પણ કરે છે. એટલે જિનપ્રતિમામાં જિનગુણનું આરોપણ કરી પ્રણામ કરતાં મહાનિર્જરા થાય, પણ શિથિલાચારી સાધુને વિષે ગુણનું આરોપણ ન થાય. એમ કરવા જતાં થતો વિપર્યાસ કર્મબંધનું કારણ બને.

કોઈ કહે જિન આગેં માગી, મુક્તિમારગ અમ્હે લહિસ્યું,
નિર્ગુણને પણિ સાહિબ તારે, તસ ભગતિં ગહગહસ્યું રે.

જિ૦ ૨૨[૧-૨૨]

બા૦ કોઈક ઈમ જ કહે છે જે 'જિનેશ્વર આગલિ મુક્તિમારગ અમ્હે માગી લેસ્યું. નિર્ગુણને પણિ સાહિબ તારસ્યેં. તથા તેહુની ભક્તિમાં ગહગહસ્યું ક૦ હર્ષ પામીસ્યું' એ અક્ષરાર્થઃ. એતલેં એ ભાવ જે કેઈક ઈમ કહે છે જે 'આ ભવમાં તો શક્તિ નથી પણિ જન્માતરેં બોધિબીજની સામગ્રી પામીસ્યું તિવારેં કરીસ્યું એહવૂં પ્રભુ પાસે માગી લીજીઈ છીઈં.' ઈતિ ભાવઃ. ૨૨ [૧-૨૨]

સુ૦ કોઈ કહે કે 'જિનેશ્વર આગળ મુક્તિમાર્ગ માગી લઈશું. એ નિર્ગુણને પણ તારશે'. ભાવાર્થ એ છે કે 'આ ભવમાં તો શક્તિ નથી, પણ ભવાંતરે બોધિબીજની સામગ્રી પામીશું ત્યારે સંયમ પાળીશું.'

**પામી બોધિ ન પાલે મૂરખ, માર્ગે બોધિ વિચારિલે,
લહિઈ તેહ કહો કુંણ મૂલે, બોલ્યું 'ઉપદેશમાલે' રે. ૨૩ જિન૦ [૧-૨૩]**

બા૦ તેહને ઉત્તર દિઈ છે જે પામી બોધિ ક૦ બોધિબીજની સામગ્રી પામીને પણ ન પાલે ક૦ પાલતો નથી એતલે સંયમ અનુષ્ઠાન આ ભવમાં સામગ્રી પામીને પાલતો નથી. એહવો એ મૂર્ખ ક૦ અજ્ઞાન અને વિચારેલે ક૦ વિચારેલે બોધિ માગે જે આગલે પાલીસ્યું. લહીઈ ક૦ પામીઈ, તે કહો કુંણ મૂલે ક૦ સ્યે મૂલે ? એતલે એ ભાવ: જે કાંચક વસ્તુ લેવા જઈઈ તે વસ્તુ પાસે દ્રવ્ય હોય તો પામીઈ. દ્રવ્ય ન હોય તો સ્યે મૂલે જડે ? તિમ આવતે ભવે પણ બોધિબીજની સામગ્રી તો મિલે, જો આ ભવમાં સંયમાદિક પાલ્યાં હોય. તે ન પાલ્યાં હોય તો સ્યે મૂલે નવિ બોધિસામગ્રી લાભે ? ઈતિ ભાવ: ઈમ 'ઉપદેશમાલા' મધ્યે કહ્યું છે. યત:-

લદ્ધિલ્લિયં ચ બોહિં, અકરિંતોઽણાગયં ચ પત્થંતો ।

અત્રં દાઈં બોહિં, લબ્ધિસિ કયરેણ મુલ્લેણ ? ॥ ૧ ॥

ઈત્યુપદેશમાલાયાં [ગા-૨૯૨], આવશ્યક નિર્યુક્તૌ યતુર્વિશતિ સ્તવાધ્યયનેઽપિ ચ [ગા-૧૧૧૩]. ૨૩[૧-૨૩]

સુ૦ ઉત્તરમાં ગુરુ કહે છે કે આ ભવમાં જ બોધિબીજની સામગ્રી પામીને સંયમ-અનુષ્ઠાન પાળતો નથી એ અજ્ઞાની આગળ જતાં પાળવાની વાત કરે છે. આ શા કામનું ? પાસે દ્રવ્ય હાજર હોય તો જ કોઈ વસ્તુ મળે, દ્રવ્ય ન હોય તો શી રીતે મળે ? એમ આ ભવમાં સંયમ પાળ્યો હોય તો આવતે ભવે બોધિ-બીજની સામગ્રી મળે, એ સિવાય કેવી રીતે મળે ?

**આણા પાલે સાહિબ તૂસે, સકલ આપદા કાપે,
આણાકારી જે જન માંગે, તસ જસલીલા આપે રે. ૨૪**

જિન૦ [૧-૨૪]

બા૦ તે માટે આણા પાલે ક૦ આજ્ઞા પાલતાં થકાં સાહિબ તૂસે ક૦ પરમેશ્વર તૂષ્ટમાન થાય અને સમસ્ત આપદાને કાપે. તે માટે આજ્ઞાકારી જે લોક માગે એતલે આ ભવમાં પ્રભુઆજ્ઞા પાલે અને જે પ્રાણી માંગઈ તસ ક૦ તે પ્રાણીને જસની લીલા આપે. એતલે પ્રભુઆણા પાલતાં પ્રભુજીની આજ્ઞાથી જસલીલા પામે. ૨૪ [૧-૨૪]

સુ૦ આજ્ઞાપાલનથી જ પરમેશ્વર તુષ્ટ થાય ને આપત્તિને ટાળે. આ ભવમાં કરેલા જિનાજ્ઞાપાલનથી જશલીલા સંપન્ન થાય.

(પ્રથમ ઢાલમાં શ્લોક ૧૭ પૂરા છે.)

ઢાલ બીજી

બા૦ પ્રથમ ઢાલમાં ઈમ કહ્યું જે નિર્ગુણી થકા પ્રભુ પાસે માગી લેસ્યું. બીજી ઢાલમાં ઈમ કહે છે જે 'અમ્હે નિર્ગુણી થકા જ ગુરુથી તરીસ્યું' ઈમ કહેનારને શિખામણ દિઈ છે. એ સંબંધે કરી આવ્યો બીજો ઢાલ તે કહે છે.

(આદર જીવ ક્ષમાગુણ આદર - એ દેશી)

કોઈ કહે અમ્હે ગુરુથી તરસ્યું, જિમ નાવાથી લોહા રે,
તે મિથ્યા ન લહે સહવાસે, કાચ પાચની સોહા રે. ૨૫ [૨-૧]

બા૦ કોઈક તો ઈમ જ કહે છે જે આમમાં [અમારામાં] ગુણ નથી પણ અમારા ગુરુ ગુણવંત છે તેહથી તરીસ્યું, પાર પામીસ્યું. જિમ નાવાથી લોહા ક૦ જિમ જિહાજ તરે છે તેહમાં ખીલા જડ્યા હોય તે પણ તરે. એ દષ્ટાંતે તરીસ્યું. યત:-

સચ્ચં જંપેઝ જણો, ઉત્તમસંગેણ ઉત્તમો હોઝ ।

લોહો કઢ્ઢવિલગ્ગો, સંજોગે સાચરં તરઝ ॥ ૧ ॥ ઈતિ પાઠાત્.

તેહનો ઉત્તર : જે ઈમ કહે છે તે મિથ્યા ક૦ ખોટું. ન લહે સહવાસે ક૦ ભેલાં વસ્યાં માટે ન પામે. કાચ તે પાચ ક૦ પાનાની શોભા ન પામે. ઉક્તં ચ-

મણિર્લુઠતિ પાદાગ્રે, કાચઃ શિરસિ ધાર્યતે ।

પરીક્ષકકરે પ્રાપ્તે, કાચઃ કાચો, મણિર્મણિઃ ॥૧૧॥

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

તથા ઓઘનિર્યુક્તાવપિ- [ગા.-૭૭૨]

સુચિરંપિ અચ્છમાણો, વેરુલિયો, કાયમણિયઓ મીસે ।

ન ઉવેઙ્ કાયભાવં, પાહનગુણેણ નિયણ ॥ ૨૫ [૨-૧]

સુ૦ કોઈ એમ કહે કે ‘અમે ભલે નિર્ગુણી, પણ અમારા ગુરુજી ગુણવંત છે એટલે તરી જઈશું, જેમ નાવની સાથે નાવમાંહેનું લોખંડ પણ તરી જાય.’ તેના ઉત્તરમાં કહે છે કે ‘આ ખોટું છે. સાથે રહેવા માત્રથી જ પ્રાપ્તિ ન થાય, જેમ કાચ પત્તા-રત્નની શોભા ન પામે’

શ્રી સીમંધર સાહિબ સુણયો, ભરતખેત્રની વાતો રે,
લહું દેવ કેવલ રતિ ઈણિ યુગિં, હું તો તુઝ ગુણ રાતો રે.

શ્રી સી૦૨૬[૨-૨]

બા૦ હે શ્રી સીમંધર સ્વામી ! હે સાહિબ ! સુણયો ક૦ સાંભલયો. ભરતખેત્રની વાતો ક૦ ભરતખેત્રના ચરિત્ર. હે દેવ ! હે આત્મ ગુણરમણીક! ઈણિ યુગિં ક૦ આ વિષમ કાલ, પંચમ આરો, હુંડા અવસર્પિણીને વિષે કેવલ ક૦ નિ:કેવલ રતિ લહું ક૦ રતિ-શાતા પામું છું. હું તો તુઝ ગુણ રાતો ક૦ તુમારા ગુણને વિષે તત્પર થકો એતલે તુમારા ગુણનો રંગ છે એતલી શાતા છે: બાકી તો મતભેદ, કદાબ્રહ્મ દેખી કાંઈ શાતાનું કારણ નથી. ઈતિ ભાવ: ૨૬ [૨-૨]

સુ૦ હે સીમંધરસ્વામી ! પંચમ આરાના આ વિષમ કાળમાં તમારા ગુણોમાં હું રક્ત છું એટલી શાતા હું પામું છું. બાકી તો કદાબ્રહ્મો જોતાં તો શાતાનું કોઈ કારણ જ નથી.

કોઈ કહે જે ગચ્છથી ન ટલ્યા, તે નિરગુણ પણિ સાધો રે,
નાતિ માંહિં નિરગુણ પણિ ગણિઈ, જસ નહી નાતિ બાધો રે.

શ્રી સી૦૨૭[૨-૩]

બા૦ કોઈ કહે છે જે ગચ્છથી ન ટલ્યા ક૦ ગચ્છમાંથી બાહિર નીકલ્યા નથી, એતલે આચાર્યના સંઘાડામાં રહ્યા છે અને તે નિર્ગુણ છે તોહી પણિ તે સાધો ક૦ સાધૂ કહીઈ ગચ્છમાં રહ્યા માટે. તે ઉપરિ દષ્ટાંત કહે છે. નાતિના સર્વ લોક ઉત્તમ હોય અને કોઈક નિર્ગુણ હોય પણિ તે નિર્ગુણ નાતિમાં ગણાય; જિંહાં લગેં નાતિ બાહિર ન કર્યો હોય તિહાં

લગાઈ. જસ નહી ક૦ જે ગુણરહિત પુરુષનો નહી ક૦ નથી, નાતિ બાધો ક૦ નાતિમાં બાધક એતલે તે પુરુષનો જિમ નાતિમાં બાધક નથી તિમ સાધુ પણ ગચ્છમાં છે માટે રૂડો જાણવો. ૨૭ [૨-૩]

સુ૦ કોઈ એમ કહે કે - 'કોઈ સાધુ નિર્ગુણી હોવા છતાં જ્યાં સુધી તે ગચ્છમાં હોય ત્યાં સુધી તે સાધુને રૂડો જ જાણવો. જેમ આખી નાતમાં કોઈ વ્યક્તિ નિર્ગુણી હોવા છતાં તે નાત બહાર ન મુકાઈ હોય ત્યાં સુધી તે નાતિમાં છે જ ગણાય, નાતિમાં એનો કોઈ બાધ ન ગણાય'.

**ગુણ અવગુણ ઈમ સરિખા કરતો, તે જિનશાસન-વયરી રે,
નિર્ગુણ જો નિજ છાંદે ચાલે, તો ગચ્છ થાઈ સ્વૈરી રે. શ્રી સી૦ ૨૮ [૨-૪]**

બા૦ ઈમ કહે છે તેહને શિખામણ દિઈ છે : એ રીતે ગુણ અને અવગુણ સરીખા કરતો થકો તે જિનશાસનનો વૈરી જાણવો. તે વૈરીનો હેતુ દેખાડે છે. તે ગચ્છમાં રહ્યો નિર્ગુણ તે જો નિજ ક૦ પોતાને છાંદે ચાલે તો ગચ્છ થાઈ સ્વૈરી ક૦ સર્વ ગચ્છ સ્વેચ્છાચારી થાય. એક હીણો દેખી બીજો પણ હીણાચારી થાઈ. ઈતિ ભાવ: ૨૮ [૨-૪]

સુ૦ આમ કહેનારને શિખામણ અપાઈ છે કે 'આ રીતે ગુણ-અવગુણને એકસરખા ગણનાર જિનશાસનનો વૈરી છે. નિર્ગુણી સાધુ જો ગચ્છમાં રહીને સ્વચ્છંદે વર્તે તો આખો ગચ્છ સ્વેચ્છાચારી બને, એક હીણાને જોઈ બીજો પણ હીણો બને'.

**નિર્ગુણનો ગુરુ પક્ષ કરે જે, તસ ગચ્છ ત્યજવો દાખ્યો,
તે જિનવર-મારગનો ઘાતક, ગચ્છાચારે ભાખ્યો રે. શ્રી સી૦ ૨૯ [૨-૫]**

બા૦ જો વલી નિર્ગુણ હોય તેહનો પક્ષપાત ગુરુ કરે તો તસ ક૦ તેહનો ગચ્છ ત્યજવો. ક૦ બીજા સાધૂઈ છાંડવો. દાખ્યો ક૦ કહ્યો છે. પણ તે ગચ્છમાં રહેવું નહીં. તે જિનવરના મારગનો ઘાતક ક૦ તે ગુરુ જિનેશ્વરના માર્ગનો ઘાત કરનાર જાણવો. એ રીતે ગચ્છાચાર પયત્ના મધ્યે ભાખ્યો ક૦ કહ્યો છે. યત:-

જહિ નત્થિ ગુણાણ પક્કો, ગણી કુસીલો કુસીલપક્કથરો ।
સો ય અગચ્છો ગચ્છો, સંજમકામીહિં મુત્તવ્વો ॥ ૧ ॥

जहि नत्थि सारण वारणा य, चोयणा य सगच्छंमि ।
सो य अगच्छो गच्छो, संजमकामीहिं मुत्तव्वो ॥ २ ॥

एति 'गच्छायारे'. २८ [२-५]

सु० वणी जे निर्गुणनो पक्षपात गुरु करे तो ते गुरुनो गच्छ बीज साधुअे त्यजवो. आवा गुरु जिनेश्वरमार्गना घातक छे.

विषम कालमां निर्गुण गच्छे, कारणथी जे वसीछे रे,
द्रव्य थकी व्यवहारें यविछे भावें नवि उल्लसीछे रे. श्री सी० ३० [२-६]

भा० यद्यपि विषम कालमां ५० पंचमा आरामां पोतानी मनोबल शक्तिनें अभावें निरगुण गच्छे ५० गुणरहित गच्छने विषे कारणथी जे वसिछे अतलें कारणें यदि वंसवुं पडे तो द्रव्य थकी व्यवहारें यविछे ५० बाह्यथी तेहनें व्यवहारें प्रवर्तिछे; पणि भाव थकी उल्लास न पाभीछे. अतले अंतरथी उरपीछे नहीं. शुद्धायारीनी संगति मिले निर्गुण गच्छ तुरत छांडी दीछे. यत:-

गीयत्थो गुणजुत्तो, निग्गुण गच्छंमि संवसित्ता य ।

नो निग्गुणाण पक्खं, कुज्जा सो गणहरसरिच्छो ॥ १ ॥

एत्युपदेशपदे. ३० [२-६]

सु० यद्यपि आ विषम कालमां मनोबलने अभावे गुणरहित गच्छमां कारणवशात् वसवुं पडे तो द्रव्यथी व्यवहारमात्रे तेने अनुसरीने यालीअे पण भाव थकी उल्लास न पाभीअे. अने जे शुद्धायारी साधुनी संगत मणी जय तो निर्गुण गच्छने तरत ज त्यज देवो.

जिम कुवृष्टिथी नगरलोकनें, गडिला देभी राजा रे,
मंत्रि सडित गडिला छुछे बेठा, पण मनमालिं ताजा रे.

श्री सी० ३१ [२-७]

भा० जिम गडिलासिनी करणहार वृष्टी थछे ते कुवृष्टि कडिछे. ते कुवृष्टि नगरना लोक पाणी पीने गडिला थया. राजा-मंत्रि बे जछे पाणी न पीधुं. डाढा रढा. ते बेहुने विसदशायारी लोके, दीशें [डीसी (पा.)] लोके मारवानो उपाय कर्यो. ते राजा देभीनें पोताने जववानो

ઉપાય કર્યો. મંત્રીશ્વર સહિત ગહિલા થઈને બઈઠા. પણ મનમાં તાજા છે, ડાહ્યા છે. ઈમ જાણે છે જે સારી વૃષ્ટિ થાય તો સહુ ડાહ્યા થઈઈ. તિમ એ દષ્ટાંતઈ ઈહાં પણિ જાણવું. નિર્ગુણ ગચ્છેં વસે, તેહની પરેં ચાલેં પણ મનમાં ઈમ જાણે જે સુવિહિત મલે તો તેહને સંગે રહું અને શુદ્ધાચારી થાઉં. ઈતિ ભાવઃ. ૩૧ [૨-૭]

સુ૦ ગાંડા કરી નાખનારી કુવૃષ્ટિથી નગરજનો એનું પાણી પીને ગાંડા થયા. રાજા અને મંત્રીએ એ પાણી ન પીતાં ડાહ્યા રહ્યા. ગાંડા બનેલા લોકોએ આ બંનેને મારવા લીધા. એટલે જીવ બચાવવા માટે રાજા-મંત્રી બંનેએ પણ ગાંડા હોવાનો ડોળ કર્યો, એ વિચારથી કે જે સારી વૃષ્ટિ થાય તો પુનઃ સૌ ડાહ્યા બને.

આ દષ્ટાંત જેવું જ અહીં પણ છે. નિર્ગુણ ગચ્છમાં વસતો ગુણવંત સાધુ બીજાઓની જેમ વર્તે, પણ મનમાં તો એમ જ વિચારે કે સુવિહિત સાધુ મળતાં એમની સાથે હું શુદ્ધાચારી થાઉં.

ઈમ 'ઉપદેશપદે' એ ભાખ્યું, તીહાં મારગઅનુસારી રે, જાણીને ભાવે આદરીઈ, 'કલ્પભાષ્ય' નિરધારી રે. શ્રી સી૦ ૩૨ [૨-૮]

બા૦ ઈમ 'ઉપદેશપદ' - હરિભદ્રસૂરિકૃત - તેહમાં ભાખ્યું છે - કહ્યું છે. 'ગીયત્થો ગુણજુતો' ઈત્યાદિ પૂર્વોક્ત ગાથા તથા ઈમ કહ્યું જે દ્રવ્યથી વ્યવહારેં ચાલીઈ પણ ભાવથી ઉલ્લાસ ન પામીઈ તોહિ પણ તીહાં ક૦ તે ગચ્છમાં પણિ કદાચિત્ સર્વ ક્રિયા-વ્યવહારમાં સાવધાન ન હોય પણ માર્ગાનુસારી જે શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય, ગુણપક્ષપાતી હોય તો તે જાણીને તે માર્ગાનુસારીને ભાવે પણિ આદરીઈ ક૦ ભાવથી પણિ અંગીકાર કરીઈ એહવૂં 'કલ્પભાષ્ય' ક૦ બૃહત્કલ્પભાષ્યમાંહિ કહ્યું છે. યતઃ-

સિદ્ધિલો અણાચારકઓ ચોયણ પડિચોયણાઈ ગુણહીણો ।

ગુણપક્ષકરો ગચ્છો, સીલેયવ્વો વિ ભાવેણ ॥ ૧ ॥ ઈતિ. ૩૨ [૨-૮]

સુ૦ પૂર્વોક્ત ગાથામાંની આ વાત શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ 'ઉપદેશપદ'માં કહી છે. તથા એમણે એમ કહ્યું કે દ્રવ્યથી વ્યવહારે વર્તીએ, પણ ભાવથી ઉલ્લાસ ન પામીએ. આવા (નિર્ગુણ) ગચ્છમાં પણ જે માર્ગાનુસારી શુદ્ધ પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

પ્રરૂપક હોય, ગુણપક્ષપાતી હોય તેને સ્વીકારવા. આ વાત 'બૃહત્કલ્પ-ભાષ્ય'માં કહેવાઈ છે.

**જ્ઞાનાદિક ગુણવંત પરસ્પર, ઉપગારે આદરજો રે,
'પંચવસ્તુ'માં ગચ્છ સુગુણને અવર કહ્યો છે તજવો રે. શ્રી સી૦ ૩૩ [૨-૯]**

બા૦ વલી પરસ્પર ૬૦ માંહોમાંહિ જ્ઞાનાદિક ગુણવંત ૬૦ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર-ગુણવંત હોય અને વલી ઉપગારે ૬૦ ઉપકારી હોય એતલે માંહોમાંહિ કોઈનો જ્ઞાન-ઉપગાર, કોઈનો દર્શન-ઉપગાર ઇત્યાદિક ઉપગારવંત હોય તો આદરવો. ઈમ પંચવસ્તુ - હરિભદ્રસૂરિકૃત ગ્રંથને વિષે કહ્યું છે. યત:-

મુતૂળ મિહુવચારં, અન્નોન્નગુણાઙ્ગ ભાવસંબંધં ।

છત્તતુલ્લો વાસો અન્નેઝ ણ ગચ્છવાસોત્તિ ॥ ૧ ॥-ઈતિ પંચવસ્તુકે. [ગા.૭૦૪]

તે માટે સુગુણને, ગુણવંતને અવર ૬૦ બીજો પૂર્વોક્ત જ્ઞાનાદિક ઉપગારથી બીજો જે ગચ્છ તે ત્યજવો કહ્યો છે. ઈતિ ભાવઃ. ૩૩ [૨-૯]

સુ૦ વળી ગચ્છમાં જે સાધુ ગુણવંત હોય તેનો ઉપકાર આદરવો. જેમ કે કોઈનો જ્ઞાન-ઉપકાર, કોઈનો દર્શન-ઉપકાર વ. હરિભદ્રસૂરિએ આમ 'પંચવસ્તુ' ગ્રંથમાં કહ્યું છે.

**જે નિરગુણ ગુણરત્નાકરને, આપ સરીખા દાખે રે,
સમકિતસાર રહિત તે જાણો, ધર્મદાસ ગણી ભાખે [રે.]**

શ્રી સી૦ ૩૪ [૨-૧૦]

બા૦ વલી જે નિર્ગુણ ૬૦ પોતે નિર્ગુણ અને ગુણરત્નાકરને ૬૦ ગુણસમુદ્રને આપસરીખા દાખે ૬૦ પોતા સરીખા કહેસ્યે જે અમમાં તથા એહુમાં સ્યો ફેર છઈ ? એતલે ગુણ-અવગુણ ઈમ સરીખા કરતો સમકિત જે સાર ૬૦ પ્રધાન તિણે કરીને પ્રાણી રહિત જાણવો. એ રીતે ધર્મદાસ ગણિ ભાખે ૬૦ 'ઉપદેશમાલા' [ગા. ૩૫૧] મધ્યે ધર્મદાસ ગણિઈ કહ્યું છે. યથા-

ગુણહીણો ગુણરચનાયરેસુ, જો કુણઙ્ગ તુલ્લમપ્પાણં ।

સુતવસ્સિણો ય હીલઈ, સંમત્તં કોમલં તસ્સ ॥ ૧ ॥

ઈતિ ઉપદેશમાલાયાં. [ગા. ૩૫૧] ૩૪ [૨-૧૦]

સુ૦ જે નિર્ગુણી સાધુ પોતાને અને ગુણરત્નારક સમા સાધુને સરખા જ ગણે છે તેનું સમ્યક્ત્વ નિઃસાર છે. આમ ધર્મદાસગણિએ ‘ઉપદેશમાલા’માં કહ્યું છે.

કોઈ કહે જે બકુસ કુશીલા, મૂલુત્તર પડિસેવી રે,
ભગવઈ અંગે ભાખ્યા તેથી, અંત વાત નવિ લેવી રે.

શ્રી સી૦ ૩૫ [૨-૧૧]

બા૦ એહવું જિવારે ગ્રંથકારે કહ્યું તિવારેં સર્વથા ગુણવંત હોય તો આદરવો ઈમ ઈર્ષ્યુ. તે ઉપર્ય શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. કોઈ કહે ક૦ કેઈક ઈમ કહે છે કે જે બકુસ કુસીલા ક૦ બકુશ ચારિત્રિયા તથા કુશીલચારીયા એ મૂલ-ઉત્તરગુણના પ્રતિસેવી કહ્યા છે. પડિસેવી ક૦ પ્રતિકૂલપણેં સેવવું - દોષ લગાડવો. એતલે એ ભાવ જે પાંચ નિર્ગ્રંથ કહ્યા. પુલાક ૧, બકુશ ૨, કુશીલ ૩, નિર્ગ્રંથ ૪, સ્નાતક ૫. એ પાંચમાં બકુશ ચારિત્રિયા ઉત્તર-ગુણના તે દશવિધ પર્યખાણના પ્રતિસેવી હોય તથા કુશીલ ચારિત્રિયા મૂલગુણના તથા ઉત્તરગુણના પ્રતિસેવી હોય. યદ્યપિ મૂલુત્તર પડિસેવી ઈહાં સામાન્યે કહ્યાં તોહિ પણ અર્થ એ રીતે કરવો જે માટે ‘પંચનિર્ગ્રંથી’ ગ્રંથમાં, પ્રકરણમાં તથા ‘ભગવતીસૂત્ર’માં એ રીતેં છે. તે માટે અમ્હે પણ અર્થ એ રીતે લિખ્યો છે. અતઃ ‘પંચનિર્ગ્રંથી’ પ્રકરણે -

‘મૂલુત્તરગુણવિસયા, પડિસેવા સેવણ કુસીલો ય ।

ઉત્તરગુણેસુ બડસો, સેસા પડિસેવણા રહિયા ॥ ૧ ॥’

ભગવઈ અંગે ક૦ પાંચમું અંગ ‘ભગવતીસૂત્ર’ને વિષે ભાખ્યા છે. તથા ચ તત્પાઠ:-

‘બડસેણં પુચ્છા ગોયમા ! પડિસેવણ હોજ્જા, ણો અપડિસેવણ હોજ્જા, જડં પડિસેવણ હોજ્જા, કિં મૂલગુણપડિસેવણ હોજ્જા? ઉત્તર ગુણ પડિસેવણ હોજ્જા? ગોયમા નો મૂલગુણ પડિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણ પડિસેવણ હોજ્જા’ ઈત્યાદિ. તથા ‘પડિસેવણા કુસીલે જહા પુલાણ’ એતલે પુલાકને ‘મૂલગુણ પડિસેવણ હોજ્જા, ઉત્તરગુણ પડિસેવણ હોજ્જા’-ઈમ કહ્યું છે. માટે કુસીલ પણિ મૂલુત્તરના પડિસેવી થયા. ઈતિ ભગ૦ શત૦ ૨૫, ઉદ્દેશો ૬.

ભગવતીસૂત્રમાં ઈમ તિવારેં ઈમ ઈર્યુ જે મૂલગુણના પ્રતિસેવી થાય તીહાં લગઈ ચારિત્રિયા કહ્યા. તે માટે અભને દોષ લાગતાં પણ અમ્હારું ચારિત્ર કોઈ જાતું નથી. માટે અંત વાત નવી લેવી. ઝાઝું અમ્હને બોલાવી અંત સ્યુ લ્યો છો? ન લ્યો. ઈતિ ભાવઃ ઈતિ શિષ્યવચનં. ૩૫ [૨-૧૧]

સુ૦ ગ્રંથકારે ગુણવંત સાધુને જ આદરવાની વાત કરી ત્યારે શિષ્ય પ્રશ્ન કરે છે. ‘બદુશ-ચારિત્રી અને કુશીલ-ચારિત્રીને ‘મૂલ-ઉત્તર ગુણના પ્રતીસેવી’ કહ્યા છે. પણ બદુશ-ચારિત્રી ઉત્તરગુણના પ્રતિસેવી છે, અને કુશીલ ચારિત્રી મૂલુત્તરગુણના પ્રતિસેવી છે. જોકે અહીં ‘મૂલ-ઉત્તરગુણના પ્રતિસેવી’ એમ સામાન્યપણે કહ્યું છે. પણ અર્થ તો પૂર્વોક્ત રીતે કરવાનો છે. ‘ભગવતી સૂત્ર’માં જણાવ્યા પ્રમાણે મૂલગુણના પ્રતિસેવી થાય ત્યાં લગી ચારિત્રી કહેવાય. માટે દોષ લાગવા છતાં અમારું ચારિત્ર જતું નથી માટે આવી વાતનો બહુ અંત લેવા જેવો નથી.’

તે મિથ્યા નિઃકારણ સેવા, ચરણઘાતિની ભાખી રે,
મુનિને તેહને સંભવમાત્રે, સત્તમઠાણું સાખી રે. શ્રી સી૦ ૩૬ [૨-૧૨]

બા૦ હવે ગુરુ ઉત્તર દિઈ છઈ. તે મિથ્યા ક૦ ઈમ ‘ભગવતી સૂત્ર’ની સાખી દેઈને જિમ તિમ પ્રતિસેવાવાલાનઈ ચારિત્ર ઠરાવે છે. પણ મિથ્યા-ખોટું કહે છે જે કારણે નિઃકારણ સેવા ક૦ કારણ વિના જે પ્રતિસેવા તે અપવાદ મુખ્ય કર્યો. અને અપવાદ મુખ્ય કરીને પ્રતિસેવા કરે તો તે પ્રતિસેવા ચરણઘાતિની ક૦ ચારિત્રને ઘાતની કરનારી કહી છે - ભાખી છે. યતઃ —

‘સંથરણમિ અસુદ્ધં દોળહ વિ ગિણંત દિંતગાણહિયં ।

આઝરવિદ્વંતેણં, તં ચેવ હિઅં અસંથરણે ॥ ૧ ॥’

— ઈતિ ‘બૃહત્કલ્પભાષ્યે.’ [ગા.૧૬૦૮]

તે પ્રતિસેવા મુનિને તેહને ક૦ તે મુનિને સંભવમાત્રઈ ક૦ લાગવા રૂપ સંભવ પણ ઉપયોગપૂર્વક પ્રતિસેવા ન કરે. કદાચિત્ ઉપયોગપૂર્વક કરે તોહિ અપવાદેં કરે, પણ ઉત્સર્ગે નહીં. એ પણ સંભવ જ કહીઈ. તીહાં સત્તમઠાણું સાખી ક૦ ઠાણનામા પ્રકરણમાં સાતમે ઠાણે કહ્યું છે તે ઠાણ પ્રકરણ હસ્તપ્રાપ્ત થયું નથી. પણ અમ્હારા ગુરુને વચને જાણું છું જે ઠાણ

પ્રકરણ છે. અન્યથા ઈહાં કેઈક 'ઠાણાંગસૂત્ર' કહે છે. પણ 'ઠાણાંગ' મધ્યે એ પાઠ જડતો નથી. તે માટે ગુરુવચન સત્યં ઈતિ જ્ઞેયં. * ૩૬ [૨-૧૨]

સુ૦ ગુરુ આનો ઉત્તર આપે છે કે આમ ભગવતીસૂત્રની સાખ આપીને તેઓ પ્રતિસેવીઓને ચારિત્રી ઠરાવે છે. પણ તેઓ ખોટું કહે છે. કેમકે કારણ વિના જે પ્રતિસેવી બને છે અને અપવાદને મુખ્ય કરીને જે પ્રતિસેવા કરે છે એ પ્રતિસેવા ચારિત્રની ઘાતક બને છે.

પડિસેવા વચનં તે જાણો, અતિચાર બહુલાઈ રે,
ભાવબહુલતાઈ તે ટાલે, 'પંચવસ્તુ' મુનિ ધ્યાઈ રે.

શ્રી સી૦ ૩૭ [૨-૧૩]

બા૦ તે 'પંચવસ્તુ'[ગા. ૩૨૧ થી ૩૨૩]ની સાખ લિખીઈ છીઈ.
પથા—

'તે ડ પડિસેવણાએ અણુલોમા હોંતિ વિઅડણાએઅ ।

પડિસેવ વિઅડણાએ, ઇત્થં ચડરો ભવે બંગા' ॥ ૧ ॥

વ્યાખ્યા : 'તે તુ દોષાઃ પ્રતિસેવનયા આસેવનારૂપયા અણુલોમા ભવંતિ-અણુકૂલા ભવંતિ । વિકટનયાલોચનયા ચ પ્રતિસેવનાયાં આલોચનાયાં ચ પદદ્વયે ચત્વારો બંગા ભવંતિ । તદ્વથા— પ્રતિસેવનાયાં અણુલોમા વિકટનયા ચ ૧, તથા પ્રતિસેવનયા ન વિકટનયા ૨, તથા ન પ્રતિસેવનયા વિકટનયા ૩, તથા ન પ્રતિસેવનયા ન વિકટનયેતિ ૪' ગાથાર્થઃ

તે ચેવ તત્થ નવરં પાયછિત્તંતિ આહ સમયણૂ ।

જમ્હા સઙ્ગ સુહજોગો, કમ્મક્કચયકારણં ભણિઓ ॥ ૨ ॥

વ્યાખ્યા : 'તે એવ નવરં કેવલં સામુદાનિકા અતિચારાશ્ચિંત્યમાનાઃ સંતસ્તત્ર કાયિકા દીર્ઘપથિકાયાં પ્રાયશ્ચિત્તમિત્યેવમાહુઃ સમયજ્ઞાઃ=સિદ્ધાંતવિદઃ। કિમિતિ? યસ્માત્ સદા સર્વકાલમેવ શુભયોગઃ કુશલવ્યાપારઃ કર્મ્મ-ક્ષયકારણં ભણિતસ્તીર્થકરગણધરૈરિતિ' ગાથાર્થઃ ।

[*]. ગચ્છાચાર પથત્રા વૃત્તિમાં તથા ધર્મરત્ન પ્રકરણ વૃત્તિમાં પ્રાયશ્ચિત્તનાં જે ૧૦ સ્થાન છે. (આલોચન ૧, પ્રતિક્રમણ ૨, મિશ્ર ૩, વિવેક ૪, કાઉસ્સગ્ગ ૫, તપ ૬, છેદ ૭, મૂલ ૮, અનવસ્થિત ૯, પારાંચિત ૧૦) તેમાં જે સાતમું સ્થાન છે, તે અર્થ અહીં લેવાનો છે. -સં.]

પં. પદ્મવિજયજીવિત બાલાવબોધ

૨૫

તતઃ કિમિત્યાહ-

‘સુહજોગો ય અયં જં ચરણારહણનિમિત્તમણુઅંપિ ।

મા હોજ્જ, કિંચિ ખલિઅં, પેહેઙ તઓ વડતો વિ ॥ ૩ ॥

વ્યાખ્યા-‘શુભયોગશ્ચાયં સામુદાનિકાતિચારચિંતનરૂપઃ । કથમિત્યાહ-
યદ્યસ્માચ્ચણારાધનનિમિત્તમસ્ખલિતચારિત્રપાલનાર્થમણ્વપિ સૂક્ષ્મમપિ મા ભૂત્
કિંચિત્ સ્ખલિતં પ્રેક્ષતે પર્યાલોચયતિ તતઃ ઉપયુક્તોપિ ભિક્ષાગ્રહણકાલે.’
ઇતિ. ગાથાર્થઃ ।

આ ઠેકાણે એ અર્થની સૂચક ગાથા જ્ઞાનવિમલસૂરીઈ ટબામાં લિખી
છે. યથા-

‘સવ્વાવિ ય પડિસેવા, ઉક્કડભાવેણ હોઙ સા સિઢિલા ।

અઙયાર બાહુલત્તં, પડિસેવા બીય પયસેઢી ॥ ૧ ॥’

એ ગાથા પણ રૂડી છે. એ ઠેકાણે એહવી ગાથા જોઈઈ પણ એ
ગાથા ‘પંચવસ્તુ’ ગ્રંથમાં જડી નહીં માટે અમ્હે ન લિખી તે જાણવું.

તથા મૂલગુણ ઉત્તરગુણના પડિસેવી તે પડિસેવા વચને કંઠ પ્રતિસેવા
શબ્દે તે જાણો કંઠ જાણયો. અતીચાર બહુલાઈ કંઠ અતીચારની બહુલતા
એતલેં મૂલગુણમાં તથા ઉત્તરગુણમાં અતીચાર ઘણાં લાગે અને તે અતીચાર
ભાવની બહુલતાઈ કંઠ ભાવની તીવ્રતાઈ તે ટાલે કંઠ અતીચાર ટાલે.
ઈમ ‘પંચવસ્તુ’ ગ્રંથમાં મુનિ ધ્યાઈ કંઠ મુનિરાજે અતીચારની બહુલતા
ધ્યાઈ - ભાવી છે. ઈતિ શબ્દાર્થઃ. ૩૭ [૨-૧૩]

સુ૦ [‘પંચવસ્તુ’માંની ગાથા અને એની વ્યાખ્યા ટાંકીને ટબાકાર
લખે છે] મૂલગુણ-ઉત્તરગુણમાં અતિચાર ઘણા લાગે. પણ મુનિ ભાવની
તીવ્રતાથી તે અતિચારને ટાળે છે.

સહસા દોષ લગે તે છૂટે, સંયતને તતકાલે રે,

પચ્છિત્તે આકુટિઈ કીધું, પ્રથમ અંગની ભાલે રે. શ્રી સી૦ ૩૮ [૨-૧૪]

બા૦ સહસા કંઠ સહસાતકારે અનાભોગ થકી જે દોષ લગે. કંઠ
દોષ લાગે તે છૂટે કંઠ તદ્ભવ વેદવા કર્મ બાંધ્યું હોય તે છૂટે. સંયતને
= મુનિરાજને તતકાલે કંઠ તેહ જ ભવમાં છૂટઈ. ઈતિ ભાવઃ. યતઃ શ્રી
‘આચારાંગે’ પંચમાધ્યયને ચતુર્થાદિશકે [સૂ. ૧૫૮]—

‘एगया गुणसमियस्स रीयओ कायसंफासमणुचित्रा एगतिया पाणा उद्दायंति, इहलोग वेयणविज्जावडियं.’ ॥

अस्यार्थलेशः- ‘कदाचित् गुणसमित ३० गुणसहित अप्रमत्त मुनि खालतां कायसंज्ञास ३० कायस्पर्श थयो अतले कोर्ध जव लशाशो तिवारें धललोके वेयणविज्जा ३० वेदननो जे वेध ३० अनुभव तेहने आवडियं ३० पाम्युं अतले आ भव भोगववा योग्य कर्म बंधाय.’ तथा आकुडिं ३० विना प्रयोजनें, कारण विना जे कीधुं ३० पापकर्म क्युं ते कर्म्म पस्थिते ३० दस प्रकारनुं प्रायश्चित्त, तेहमां हरकोर्ध प्रायश्चित्त आवे. प्रथम अंगनी भावी ३० ‘आयारांग’नी भलामण छे. यतः पंचमाध्ययन यतुर्थदिशके [सू. १५८]—

‘जं आउट्टिकयं कम्मं तं परित्राय विवेगमेइ’ इति । एतद्वृत्त्यैकदेशः- जं आउट्टी इत्यादि । यत्तु पुनः कर्माकुट्या कृतमागमोक्तकारणमंतरेणोपेत्य प्राण्युपमर्दनेन विहितं तत्परिज्ञाय ज्ञपरिज्ञया विवेकमेति विविच्यतेऽनेनेति विवेकः प्रायश्चित्तं दशविधं तस्यान्यतरं भेदमुपैति तद्विवेकं वाऽभावाख्यमुपैति तत्करोति येन कर्मणोऽभावो भवति इति ।’

ते कारण माटे ज्ञाणी पाप न सेववुं. तेहना मछादोष छे. धिति भावः ३८ [२-१४]

सु० कायस्पर्श थवाथी कोर्ध जव लशाय त्यारे ते जवने आ भवे भोगववा योग्य कर्म बंधाय. तथा कशा प्रयोजन विना करेला पापकर्मने दश प्रकारनुं प्रायश्चित्त होय छे. तेमांथी कोर्ध अेक प्रायश्चित्त आवे. आम ‘आयारांग’ कहे छे. माटे ज्ञाणीने पाप सेववुं नही, अेमां मछादोष छे.

प्रायश्चित्तादिक भाव न राभे, दोष करी निःशूको रे,
निर्द्धंस सेठीथी डेठो, ते मारगथी यूको रे. श्री सी० ३८ [२-१५]

भा० अतीथार सेवीने पस्थितादिक ३० विशुद्ध थांठ तेहवुं गुर्वादिक पासे प्रायश्चित्त लेवानो अभिप्राय राभे ज नही, दोष करीने पण, ते प्राणी निःशूको ३० निर्दयी ज्ञाणवो यतः -

पं. पञ्चविजयजुक्त भालावभोध

‘जो चयई उत्तरगुणे, मूलगुणे वि अचिरेण सो चयई ।

जह जह कुणई पमायं, पिळ्जिजइ तह कसाएहिं ॥ १ ॥

ઈતિ ઉપદેશમાલાયાં [ગા-૧૧૭].

તે પ્રાણી કેહવો જાણવો તે કહે છે. નિદ્વંધસ કં ૦ ગતધર્મા છે એતલે પ્રવચનરૂપ ધર્મની હાણી થાય, તેહની અપેક્ષા રાખે નહીં. સેઢીથી હેઠો કં ૦ ગુણશ્રેણી થકી અધોવર્તિ અથવા સંજમશ્રેણી થકી હેઠો જાણવો. વલી તે પ્રાણી કેહવો છે તે કહે છે. તે કં ૦ તે પ્રાણી મારગથી કં ૦ સાધુના મારગથી ચૂકો જાણવો યત: —

‘अइयारं जो निसेवित्ता, पायच्छित्तं न गिण्हए ।

अणुज्जुओ य तब्भावे, निधम्मो सो गणिज्जासु. ॥ १ ॥’

ઈતિ હરિભદ્રસૂરિકૃત સંબોધપ્રકરણે. ૩૯ [૨-૧૫]

સુ ૦ દોષ સેવીને પણ ગુરુ પાસેથી પ્રાયશ્ચિત્ત આદિ લેવાનો ભાવ ન રાખે તે જીવને નિર્દય જાણવો. તે પ્રાણી પ્રવચનરૂપ ધર્મની હાણી થાય તેની દરકાર નહીં રાખવાને લીધે એને સંયમશ્રેણીથી હેઠો જાણવો. તે સાધુમાર્ગથી ચલિત થાય છે.

કોઈ કહે જે પાતિક કીધાં, પડિકમતાં છૂટીજેં રે,

તે મિથ્યા ફલ પડિકમણાનું, અપુણકરણથી લીજેં રે.

શ્રી સી ૦ ૪૦ [૨-૧૬]

બા ૦ કોઈ કહે કં ૦ કેતલાઈક કહે છે જે પાતિક કં ૦ જે પાપ કર્યા હોય તે સર્વ પાપ પડિકમતાં છૂટીજે કં ૦ પડિકમણુ કરતાં છૂટીઈ.

‘अण्णाणओ कयं पावं पडिकमणाओ विसुज्झई’ ઈતિ વચનાત્.
‘પડિકમણં પાપહરણં’ ઈતિ લોકોક્તિ:.

તે મિથ્યા કં ૦ ઈમ કહે છે તે ખોટું. જે માટે ફલ પડિકમણાનું કં ૦ પડિકમણાનું જે ફલ તે તો અપુણકરણથી લીજીઈ કં ૦ ફિરી અણકરવાથી પામીઈ. એતલે પાપને પડિકમીનેં ફિરી પાપ ન કરે તો પડિકમણાનો ફલ પામે. ઈતિ ભાવ: . યત:—

‘પુણ પાવસ્સ અકરણે, પાંડિકમણ હાંઙ ભાવસાર ચ ।

પુણ પાવાણં કરણં નદુલ્લ દલ્લં પડિક્કમઙ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ વચનાત્ ૪૦ [૨-૧૬]

સુ૦ વળી કેટલાક કહે છે કે જે પાપ કર્યા હોય તે સર્વથી પ્રતિક્કમણ કરતાં છૂટી જવાય. પણ આ ખોટું છે. પ્રતિક્કમણનું ફળ તો પ્રતિક્કમેલું પાપ પુનઃ નહીં કરવાથી જ પ્રાપ્ત થાય.

મિથ્યા દુક્કડ દેઈ પાતિક, તે ભાવેં જે સેવે રે

‘આવશ્યક’ સાખે તે પરગટ, માયા-મોસનેં સેવે રે.

શ્રી સી૦ ૪૧ [૨-૧૭]

બા૦ મિથ્યા દુક્કડં ક૦ મિચ્છા મિ દુક્કડં દેઈને વલી તેહ જ પાપ ભાવ કરીને સેવે છઈ. તે પ્રાણી આવશ્યકની સાખે પરતક્ષપણેં માયા-મૃધાને સેવે છે. સ્યા માટે ? જે ગુર્વાદિક રંજવાને અર્થે મિચ્છા મિ દુક્કડ દીઈ છઈ, પણ પરમાર્થે શૂન્ય છે. યતઃ ‘આવશ્યકે’[આવ.નિ.ગા.૬૮૪]

‘જં દુકકંતિ મિચ્છા, તં ચેવ નિસેવઙ પુણો પાવં ।

પચ્ચલ્લમુસાવાઙ માયા નિયડી પસંગો ય’ ॥ ૧ ॥ ૪૧ [૨-૧૭]

સુ૦ ‘મિચ્છામિ દુક્કડં’ કરીને તે જ પાપને જે પુનઃ સેવે છે તે પ્રાણી માયામૃધાને સેવે છે. એનું ‘મિચ્છા મિ દુક્કડં’ કેવળ ગુરુને ખુશ કરવા માટે છે, પરમાર્થે નહીં.

મૂલ પદેં પડિક્કમણું ભાખ્યું, પાપ તણું અણકરવું રે.

શક્તિં ભાવ તણે અભ્યાસેં, તે જસ અર્થે વરવું રે.

શ્રી સી૦ ૪૨ [૨-૧૮]

બા૦ મૂલ પદેં ક૦ ઉત્સર્ગ માર્ગે અથવા પ્રથમથી પડિક્કમણું ભાખ્યું ક૦ પડિક્કમણું કહ્યું છે. કિમ કહ્યું છે તે કહે છે. પાપ તણું અણકરવું ક૦ પાપનું જે ન કરવું તેહનું નામ પડિક્કમણું કહિઈ. યતઃ—

‘જઈય પડિક્કમિયલ્લં, અવસ્સ કારુણ પાવયં કમ્મં ।

તં ચેવ ન કાયલ્લં, તો હોઈ પલ્લ પડિક્કંતો ॥ ૧ ॥’

ઈતિ 'આવશ્યકે'. [આવ.નિ. ગા. ૬૮૭] પએ ક૦ ઉત્સર્ગ પદે અથવા પએ ક૦ પ્રથમથી પડિકમ્યા ઈતિ. તે માટે શક્તિ ક૦ શક્તિ માફિક ભાવ તણે અભ્યાસે ક૦ ભાવે કરીને અભ્યાસ કરે એતલે શક્તિભાવથી અભ્યાસ કરે. તે પણ જસ અર્થે ક૦ જેહને અર્થે પાપ અણકરવાને અર્થે વરવું ક૦ આદરવું, એતલે શક્તે અભ્યાસ કરે તે પણ પછે પાપ ન કરે. ઈતિ ભાવઃ. અથવા જસને અર્થે વરવું. પરમાર્થે જસ તે મોક્ષ. તેહને અર્થે આદરવું. કરતા [કર્તા] નામ પણ જસવિજય એહવું સૂચવ્યું. ૪૨ [૨-૧૮]

સુ૦ વિધિમાર્ગે પાપનું ન કરવું તે જ ખરું પ્રતિક્રમણ છે. શક્તિ-ભાવથી જે આનો અભ્યાસ કરે અને તે પણ પરમાર્થે કરે, તે પછી પાપ ન કરે.

(બીજી ઢાલમાં શ્લોકઃ ૧૫૭, અક્ષર ૯)

ઢાલ ત્રીજી

બા૦ હવે ત્રીજી ઢાલ કહે છે. એહને બીજા ઢાલ સાથે એ સંબંધ છે. બીજા ઢાલમાં કહ્યું જે પાપ ન કરવું તે પડિકમણાં. માટે ત્રીજી ઢાલમાં કહે છે જે પાપ કિમ ન થાય ? જિવારેં દુષ્ટ હીણાં આલંબન જોઈઈં તિવારે પાપ થાય. તે હીણાં આલંબન ન જોઈઈં તો પાપ ન થાય તે કહે છે.

(તુંગીઆ ગિરિશિખર સોહે – એ દેશી)

દેવ તુઝ સિદ્ધાંત મીઠો, એક મનિં ધરીઈં,
દુષ્ટ આલંબન નિહાલી, કહો કિમ તરિઈં. દેવ તુઝ ૪૩ [૩-૧]

બા૦ હે દેવ ! હે પરમાણંદવિલાસી ! તુઝ સિદ્ધાંત ક૦ તાહરં સિદ્ધાંત, જે આગમ તે મીઠો છે. સ્યાદ્વાદશૈલી અત્યંત મીઠી લાગે છે. ઈતિ ભાવઃ. એકમનિં ધરીઈં ક૦ એકાગ્ર ચિત્તેં કરી ધરી રાખીઈં. દુષ્ટ જે આલંબન તે જોઈને એતલે કોઈકેં કોઈ કારણેં અંગીકાર કર્યુ હોય તે પોતે ધારી રાખેં. તે ધારીનેં કહો કિમ તરીઈં ક૦ હે સજ્જન પુરુષો ! તુમ્હેં કહો કિમ સંસાર સમુદ્ર તરીઈં ? ૪૩ [૩-૧]

સુ૦ હે દેવ ! હે પરમાનંદ ! તારું સ્યાદ્વાદશૈલીરૂપ આગમ મને મીઠું લાગે છે. હીન આલંબનો ધારી રાખીએ તો પછી હે સજ્જનો ! સંસારસમુદ્રમાં કેમ તરાય ?

દુષ્ટ આલંબન ધરે જે, ભગ્નપરિણામી,
તેહ 'આવશ્યકે' ભાખ્યા, ત્યજે મુનિ નામી. દેવ૦ ૪૪ [૩-૨]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૩૧

બા૦ દુષ્ટ આલંબન ક૦ દૂષણ સહિત જે સાધન અપવાદે હોય તે જે કોઈ ચિત્તમાં ધરે પણ ભગ્નપરિણામી ક૦ સંયમક્રિયાથી પરિણામ ભાંગા છે જેહના એહવા જે લિંગી હોય તે 'આવશ્યક'ને વિષે ભાખ્યા ક૦ કહ્યા છે. સ્યું કહ્યું છે તે કહે છે. મુનિ નામી ક૦ મુનિ નામના ધણી એતલે મુનીશ્વર હોય તે તે લિંગીને ત્યજે - છાડે. ૪૪ [૩-૨]

સુ૦ ચિત્તમાં ખોટાં - દૂષિત આલંબનો ધારણ કરે તે ભગ્નપરિણામી છે. 'આવશ્યક'માં એમને નામના જ મુનિ કહ્યા છે. મુનીશ્વર હોય તે આવા લિંગને ત્યજે.

**નિયતવાસ વિહાર ચેઈય, ભક્તિનો ધંધો,
મૂઢ અજ્ઞલાભ થાપે, વિગય પડિબંધો. દેવ૦ ૪૫ [૩-૩]**

બા૦ હવે દુષ્ટ આલંબન દેખાડવા માટે દ્વાર બાંધે છે. નિયતવાસ વિહાર ક૦ નિત્યવાસૈ વિચરવું એતલે નિત્યવાસકલ્પ. ઇતિ ભાવઃ. એક સ્થાનકે રહેવું ઇમ કેઈક થાપે છે - ૧. ચેઈય ભક્તિનો ધંધો ક૦ ચૈત્ય જે દેહરું તથા જિનપ્રતિમા તેહનો ધંધો, જે કાર્યવ્યગ્રતા તે સાધુને કરવો એતલે જિનપૂજાદિક કરવાં. ઇતિ ભાવઃ - ૨. વલી મૂઢ ક૦ મૂર્ખ અજ્ઞલાભ થાપે ક૦ આર્યાનો લાભ થાપે છઈ. એતલે સાધવી વહોરી લાવે તે સાધુને ખપે ઇમ થાપે છે - ૩. વિગય=જે દૂધદહીં પ્રમુખ તે વિગયને વિષે પડિબંધો ક૦ પ્રતિબંધ = આસંગ એતલે વિગયના લોલપી ઇમ કહે છે જે વિગય ખાતાં દોષ નથી - ૪.

યતઃ - ['આવશ્યકે' આ.નિ., ગા. ૧૧૮૯]

'નીયાવાસવિહારં ચેઈયભત્તિં ચ અજ્ઞિયાલાભં ।

વિગઇસુ ય પડિબંધં નિદોસં ચોઈયા ચિંતિ. ॥ ૧ ॥ ૪૫ [૩-૩]

સુ૦ કેવાં કેવા દૂષિત આલંબનો લેવાય છે ! કોઈ એક સ્થાનકે નિયતવાસ સ્થાપે છે. કોઈ વળી સાધુએ જિનપૂજાદિક કરવાં જોઈએ એમ ચૈત્યવાસીપણું દર્શાવે છે. કોઈ વળી સાધ્વીનો વહોરી આણેલો આહાર ખપે એમ કહે છે તો ચોથો વળી વિગય (દૂધ, દહીં વ.) ખાતાં દોષ નથી એમ કહે છે.

કહે ઉગ્ર વિહાર ભાગા, સંગમઆયરિઓ,

નિયતવાસ ભજે બહુશ્રુત, સુણિઓ ગુણદરિઓ. દેવ૦ ૪૬ [૩-૪]

બા૦ હવે ઉગ્ર વિહારરૂપ દ્વાર દષ્ટાંત કરી દેખાડે છે. કહે ક૦ કેઈક ઈમ કહે છે ઉગ્ર વિહાર ભાગા ક૦ ઉગ્ર વિહારથી થાકા થકા સંગમાયરિઓ ક૦ સંગમાયાર્ય નિયતવાસ ભજે ક૦ નિત્યવાસીપણું ભજ્યું. બહુશ્રુત ક૦ જ્ઞાની પુરુષ હતા. સુણિઓ ક૦ આગમમાં સાંભલ્યો છે. ગુણદરિઓ ક૦ ગુણનો સમુદ્ર. એતલે ગુણસમુદ્ર તથા બહુશ્રુત એહવા સંગમાયાર્યે નિત્યવાસ કબૂલ કર્યો. તિવારેં અમે પણ જાણું છું જે એક ઠામે રહે દોષ નથી દીસતો ઈમ કહીનેં નિત્યવાસ થાપેં છે. યત:-

સંગમથેરાયરિઓ, સુદુ તવસ્સી તહેવ ગીયત્થો ।

પેહિત્તા ગુણદોસં, નીયાવાસં પવન્નોઝ. ॥ ૧ ॥ - ઈતિ વંદનાવશ્યક

[ગા. ૧૧૯૧] ૪૬ [૩-૪]

સુ૦ ઉગ્ર વિહારથી થાકેલા કોઈ એમ કહે કે 'સંગમાયાર્યે નિત્યવાસ સ્વીકાર્યો. સંગમાયાર્ય તો જ્ઞાની પુરુષ હતા. આવા ગુણસમુદ્ર અને બહુશ્રુત સંગમાયાર્યે પણ નિત્યવાસ સ્વીકાર્યો. તેથી એક સ્થાને રહેવામાં દોષ નથી.' આમ કહીને તેઓ નિત્યવાસને સ્થાપે છે.

ન જાણે તે ખીણજંઘા, -બલ થવિર તેહો,

ગોયરીના ભાગ કલ્પી, બહુ રહ્યો જેહો. દેવ૦ ૪૭ [૩-૫]

બા૦ એ રીતે કહે છે એહવી વાત ગણતા નથી. તે કહે છે ન જાણે તે ક૦ તે પુરુષ ઈમ કહે છે પણ નથી જાણતા એતલે નથી ગણતા. ખીણ ક૦ ખીણ-ઓછું થયું હતું જંઘાબલ ક૦ જંઘાનું બલ. એતલે હીંડવાની શક્તિ નહોતી. થવિર ક૦ ગરઢપણ હતું. એહવા તેહો ક૦ તેહુ હતા. તથા ઉપલક્ષણથી કહેવું : દુર્ભિક્ષ હતો. શિષ્યને વિહાર કરાવ્યો હતો. વલી અપ્રતિબંધપણે રહ્યા હતા. એતલે એક ઘેર આહાર ન લેતા. એહવો થકો બહુ રહ્યો ક૦ ઘણું એક ઠામે રહ્યો. જેહો ક૦ જે આચાર્ય. યત:-

'ઓમે સીસપવાસં, અપ્પડિબંધં અજંગમત્તં ચ ।

ન ગણંતિ એગચિત્તે, ગણંતિ વાસં નિયયવાસી ॥ ૧ ॥'

એતલે નિત્યવાસ ન કરવો ઈતિ ભાવઃ. તે સંગમાચાર્યનું કથાનક
'આવશ્યક' [આવ.નિ. ગા. ૧૧૮૨]થી જાણવું. ૪૭ [૩-૫]

સુ૦ ઉત્તરઃ પણ આમ કહેનારા તે નથી જાણતા કે ક્ષીણ
જંઘાબળવાળા, વૃદ્ધ એવા તે સંગમાચાર્ય હતા. વળી દુષ્કાળ હતો. શિષ્યને
એમણે વિહાર કરાવ્યો હતો. અને વળી એક ઘરેથી જ આહાર લેતા ન
હતા. આ રીતે તેઓ એક ઠામે રહ્યા હતા. એટલે નિત્યવાસ ન કરવો.

**ચૈત્યપૂજા મુક્તિમારગ, સાધકને કરવી,
જિણ કીધી વયર મુનીવર, ચૈત્યવાસ ઠવી. દેવ૦ ૪૮ [૩-૬]**

બા૦ ચૈત્યપૂજા ક૦ પ્રભુપૂજા. તે મુક્તિમારગ ક૦ મોક્ષનો માર્ગ છે. તે માટે સાધુને કરવી. જે માટે અમે ન કરીએ તો એ દેહરાની કોણ સંભાલિ કરે? ઈમ મુંકી દીજીએ તો વિછેદ જાએ. તે માટે અમે અસંજમ અંગીકાર કર્યું છે. તે ઉપરિ દષ્ટાંત દેખાડે છે. જેણ ક૦ જે કારણ માટે કીધી ક૦ પૂજા-ભક્તિ કરી છે. વયર મુનીવર ક૦ વયર સ્વામી આચાર્ય. ચૈત્યવાસ ક૦ દેહરાને વિષે ઠવી ક૦ થાપીને. સ્યું થાપીને ? તે ઉપરિ કહીએ. પુષ્પાદિક થાપીને પ્રભુભક્તિ કરી માટે નિર્દોષ છે. ઈતિ ભાવઃ. યત :-

'ચેઈયપૂયા કિં વયરસામિણા મુણિયપુવ્વસારેણં,

ન કયા પુરીયાઈ તઓ મુક્કંઘં સા વિ સાહૂણં ॥ ૧ ॥'

ઈત્યાવશ્યકે - [આવ.નિ. ગા. ૧૧૮૪]

એક પુષ્પાદિક લાવ્યા તે દેખે છે, પણ આવા કારણ નથી દેખતા.
૪૮ [૩-૬]

સુ૦ 'ચૈત્યપૂજા તો મોક્ષનો માર્ગ છે. તે સાધુએ કરવી જોઈએ. શ્રીવજ્રસ્વામિ આચાર્યે પણ પૂજા-ભક્તિ કરી છે. માટે તે નિર્દોષ છે.' આમ કહેનાર વજ્રસ્વામી પુષ્પાદિક લાવેલા તે જ જુએ છે પણ અન્ય કારણો જોતા નથી.

**તીર્થઉત્તતિ અન્યશાસન, મલિનતા ટાણેં,
પૂર્વ અવચિત પુષ્પમહિમા, તેહ નવિ જાણેં. દેવ૦ ૪૯ [૩-૭]**

બા૦ તીર્થઉત્તરિ ક૦ જિનશાસનની ઉત્તરિ થાતી હતી. વલી અન્ય શાસન ક૦ અન્ય તીર્થિની મલિનતા ક૦ મેલાસિ કરવાને ટાણે ક૦ અવશરે. તે પણિ પૂર્વ અવચિત ક૦ પૂર્વે પુષ્પ ઉતારી ભેલાં કર્યાં હતાં. એહવાં પુષ્પ ક૦ ફૂલ હતાં. તેહનો મહિમા ક૦ માહાત્મ્ય હતું. તેહ નવિ જાણે ક૦ એહવી વાતની તેહને ખબર નથી. તે વચરસ્વામી-ચરિત્ર આવશ્યકથી જાણવું. યત:-

ઓહાવણં પરેસિં, સતિત્થ ઉબ્ભાવણં ચ વચ્છણં ।

ન ગણંતિ ગણેમાણા, પુવ્વુચિય પુપ્ફમહિમં ચ ॥ ૧ ॥

-ઇતિ 'આવશ્યકે.' [આવ.નિ.ગા. ૧૧૮૫]૪૮ [૩-૭]

સુ૦ જિનશાસનની ઉત્તરિ માટે અને અન્ય તીર્થાની મલિનતાને અવસરે વજ્રસ્વામીએ પૂર્વે ઉતારેલાં પુષ્પો એકત્ર કર્યાં હતાં એ વાત તેઓ જાણતા નથી. આ પ્રસંગ 'આવશ્યક'થી જાણવો.

ચૈત્યપૂજા કરત સંયત, દેવભોઈ કહ્યો,

શુભ મને પણિ માર્ગનાશી, 'મહાનિશીથે' લહ્યો. દેવ૦ ૫૦ [૩-૮]

બા૦ ચૈત્ય ક૦ જિનપ્રતિમા. તેહની પૂજા ક૦ કરતાં થકાં સંયત ક૦ સાધૂ દ્રવ્યલિંગી, દેવભોઈ ક૦ દેવકા દ્રવ્યનો ભોગી - ખાનારો કહ્યો છે. એતલે સંયતને પૂજા કરતાં દેવદ્રવ્યની શંકા રહે નહીં, માટે દેવદ્રવ્ય-ભોગી કહીંઈ. શુભમને ક૦ જિનપૂજા કરું એહવા પરિણામ તે શુભમન કહીંઈ. પણિ માર્ગનાશી ક૦ એ કરણી કરતાં માર્ગ જે જૈન માર્ગ તેહનો નાશ કરે છે. એતલે ઉન્માર્ગે પ્રવર્તે છે. એ રીતે 'મહાનિશીથે' લહ્યો ક૦ પામ્યો છે. એતલે 'મહાનિશીથ'માં ઈમ કહ્યું છે. તથા ચ તત્સૂત્રં :-

'एवं च णं गोयमा ! केई अमुणियसमयसब्भावे, ओसन्नविहारी णीयवासिणो अदिट्ठपरलोगपच्चवाये सयंमतीइइठरससायगारवाइमुच्छए रागदोसमोहाहंकारममीकाराइसु पडिबद्धो कसिणसंजमसद्धम्मपरंमुहे निदय - नित्तिसनिग्घणअकलुणानिक्खि वे पावायरणेक्कनिविट्ठुबुद्धी एगंतेणे अइचंडरोदकूराभिग्गहिओ मिच्छदिट्ठिणो कयसव्वसावज्जजोगपचक्खाणे विप्पमुक्कसेसमारंभपरिग्गहे तिक्खिहेणं पडिपुन्नसामाइए य दव्वताए न भावताए नाममेत्तमुंडे अणगारे महव्वयधारी समणे वि भवित्ता णं एवं मन्नमाणे सव्वहा

उमगं पवत्तंति तहा किल अम्हे अरहंताणं भगवंताणं गंधमल्लयं दिवस-
मज्जणोवलेवणे वि चित्तवत्थवल्लीधूवाइएहिं पूयासकारेहिं अणुदियहमज्जवणं
पकुव्वाणा तित्थुच्छमणं करेमो तं च णोणं तहत्ति गोयमा! समणुजाणेज्जा ।

से भयवं केणं अट्टेणं एवं वुच्चइ ? जहा णं तं च णोणं तहत्ति
समणुजाणिज्जा ? गोयमा ! तेयत्थाणुसारेणं असंजमबाहुल्लेणं च थूलकम्मासयं
थूलकम्मासव्वाओय अज्झवसायं पडुच्चा थूलयरसुहासुहकम्मपयडिबंधो,
सव्वसावज्जविरयाणं च वयभंगो वयभंगेणं च आणाइकमो, आणाइकमेणं
तु उमग्गामित्तं उमग्गामित्तेणं तं च सम्मग्गपलोयणं उम्मग्गपवत्तणं, सम्मगा
विप्पलोयणेणं च जइणं महत्ती आसायणा तओ अणंतसंसाराहिंडणं, एएणं
अट्टेणं गोयमा ! णोणं तं तहत्ति समणुजाणिज्जा'

ઈત્યાદિક 'મહાનિશીથે' તૃતીયાધ્યયને અથવા 'મહાનિશીથે'
પંચમાધ્યયને પશિ પાઠ છઈ- યથા—

'સે ભયવં જેણં કેइ [સાહૂ વા] સાહૂણી વા નિગ્ગથે અણગારે દવ્વથયં
કુજ્જા સે ણં કિમાલવેજ્જા ગોયમા ! જેણં કેइ સાહૂ વા સાહૂણી વા
નિગ્ગથે અણગારે દવ્વથયં કુજ્જા સે ણં અજએ વા દેવભોએ ઇ વા દેવચ્ચંગે
ઇ વા જાવ ણો ઉમ્મગ્ગપયઇએ વા દૂરુજ્ઙ્ઙયસીલેइ વા કુસીલે વા
[સછંદયારિએइ] આલવેજ્જા' ઇત્યાદિ । ૫૦ [૩-૮]

સુ૦ જિનપ્રતિમાની પૂજા કરતાં દ્રવ્યલિંગી સાધુને દેવદ્રવ્યનો ભોગી
કહ્યો છે. 'જિનપૂજા કરું' એવો મનમાં ભાવ થાય તે શુભ પરિણામ છે.
પણ એની કરણી કરવા જતાં જૈન મતે ઉન્માર્ગ પ્રવર્તે છે. આનું પ્રમાણ
'મહાનિશીથ'માં છે.

પુષ્ટ કારણ વિના મુનિ, નવિ દ્રવ્ય અધિકારી,
ચૈત્યપૂજાઈ ન પામે, ફલ અનધિકારી. દેવ૦ ૫૧ [૩-૮]

બા૦ પુષ્ટ કારણ વિના ક૦ કોઈ શાસનનો ઉદ્યોત પ્રમુખ મોહટા
કારણ વિના મુનિ નવિ ક૦ મુનિ ન હોય. દ્રવ્ય અ૦ ક૦ દ્રવ્યસ્તવના
અધિકારી ન હોય, જે કારણ માટે ચૈત્યપૂજા કરતાં ફલ ન પામે. સ્યું સર્વ
ન પામે ? તે ઊપરિ કહે છે. અનધિકારી ક૦ જેહનો અધિકાર નહીં તે
કરે તો ફલ ન પામે. અન્યથા અધિકારી તો ફલ પામે જ. યત:-

‘अकसिण पवत्तगाणं, विरयाविरयाण एस खलु जुत्तो ।

संसार पयणुकरणो, दव्वथए कूवदिट्ठतो ॥ १ ॥’ ઇતિ વચનાત્.

તે માટે મુનિને ન કરવી. ‘તો કસિણ સંજમ વિજિ પુફ્ઠાઈયં ન ઈચ્છંતિ’ ઇતિ વચનાત્. અને વપરસ્વામી તો કારણે પ્રવર્ત્યા તે માટે ફલવંત છે. ૫૧. [૩-૯]

સુ૦ શાસનના કોઈ મોટા કારણ વિના મુનિ દ્રવ્યસ્તવના અધિકારી ન હોઈને ચૈત્યપૂજાનું ફળ ન પામે. માટે તે ન કરવી. વજ્જસ્વામી તો ચોક્કસ કારણથી એમાં પ્રવર્ત્યા હોઈ એ ફળવંત બની.

માર્ગિ અન્નિયપુત્ત અજ્જા, -લાભથી લાગા,

કહે નિજ લાભે અતૃપ્તા, ગોચરી-ભાગા. દેવ૦ ૫૨ [૩-૧૦]

બા૦ એ ગાથાનો અર્થ ભેલો લિખીઈ છઈ કે ઈક પ્રાણી નિજ લાભે અતૃપ્તા ક૦ પોતાને લાભે અતૃપ્તા થકા તથા અજ્જલાભથી લાગા ક૦ આર્યાને લાભે લગ્ન છે, ગૃધ્ર(દ્ર) છે. વલી ગોચરી ભાગા ક૦ ગોચરીના આલસુ છે. વલી કોઈક પ્રેરણા કરે જે આર્યાનો આણ્યો આહાર કિમ કરો છો તિવારેં કહે ક૦ તે ઈમ કહે છે. માર્ગિ અન્નિયપુત્ત ક૦ અર્ષિકાપુત્રને માર્ગે. એતલે એ ભાવ જે અર્ષિકાપુત્રે સાધવીનો આણ્યો આહાર લીધો છે. તે માર્ગે અમે પણ લેઉં છું. જો દોષ હોય તો તેહુ કિમ લીજઈ? માટે આર્યાનો આહાર નિર્દોષ છઈ. યતઃ પરવચનં આવશ્યકે—[આ.નિ. ગા. ૧૧૯૬]

‘અજ્જિઅલાભે ગિદ્ધા, સણ લાભેણ જે અસંતુદ્ધા ।

ભિક્ખવાયરિયા ભગ્ગા, અન્નિયપુત્તં ચ વહસંતિ ॥ ૧ ॥’ ૫૨ [૩-૧૦]

સુ૦ કેટલાક ગોચરીના પ્રમાદી મુનિ સાધ્વીજીનો વહોરી આણેલો આહાર કરતાં દલીલ એવી કરે કે ‘અર્ષિકાપુત્રે પણ આવો આહાર લીધો હતો માટે આવો આહાર નિર્દોષ છે.’

ન જાણેં ગત શિષ્ય અવમેં, થવિર બલહીણો,

સુગુણ પરિચિત સંયતીકૃત, પિંડવિધિં લીણો. દેવ૦ ૫૩ [૩-૧૧]

બા૦ હવેં એ ઈમ કહે છે તેહને ઠબકો દેતા સહુને ઉપદેશ દિઈ છે. ન જાણો ક૦ તે અર્ષિકાપુત્રનો દષ્ટાંત દિઈ છઈ. પણિ નથી જાણતા

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૩૭

જે તેહું આર્યાનો આણ્યો આહાર લેતા પણ કેહવા હતા ગત શિષ્ય ક૦ શિષ્યસમુદાય પાસે નહોતો. વલી અવર્મે ક૦ દુકાલ હતો. એતલે એ ભાવ જે દુકાલ જાણી શિષ્યને વિહાર કરાવ્યો હતો. વલી થવિર ક૦ વૃદ્ધાવસ્થા હતી. વલી બલહીણો ક૦ શક્તિહીન હતા, ગોચરી ફિરવાને અસમર્થ હતા. આર્યા પણ ભલા ગુણની પરિચયવંતી હતી. એતલે સાધવી પુષ્પચૂલા નામે ભલાં ગુણવંત હતાં. તે સંયતી ક૦ સાધવી, તેણે કૃત ક૦ કર્યો એતલે આણ્યો. એહવો જે પિંડ ક૦ આહાર વિધિ ક૦ વિધી સહીત લીનો ક૦ લીધો છે એ કારણ તો ગણતા નથી, અને કેવલ આર્યા લાભ ગવેષે છે. યત:-

‘અન્નિયપુત્તારિઓ, ભત્તં પાણં ચ પુપ્ફચૂલાય ।

उवणीयं भुंजंतो, तेणेव भवेण अंतगडो ॥ १ ॥

गयसीसगणं ओमे, भिक्खायरियाअपच्चलं थेरं ।

न गणंति सहावि सढा, अज्जियलाभं गवेसंता. ’ ॥ २ ॥

[સહાવિ] ક૦ સખાઈ શિષ્યાદિક છતાં પણ શઠ મૂર્ખ ઈમ કહે છે.

ઈતિ ભાવ:-[આવ.નિ. ગા.૧૧૯૭ ૧૧૯૮] ૫૩ [૩-૧૧]

સુ૦ આવાઓને ઠપકો આપતાં ગુરુ કહે છે કે ‘તેઓ અર્ષિકાપુત્રનું દષ્ટાંત આપે છે પણ એ નથી જાણતા કે તેમની પાસે શિષ્યસમુદાય નહોતો. દુકાળને લઈને શિષ્યને વિહાર કરાવ્યો હતો. વળી તેઓ વૃદ્ધ પણ હતા, અશક્ત હતા, ગોચરી માટે ફરવાને અસમર્થ હતા. સાધ્વીજી પુષ્પચૂલા ગુણવંત અને પરિચિત હતાં. આ કારણ તેઓ જોતા નથી.’

વિગય લેવી નિત્ય સૂઝે, લષ્ટપુષ્ટ ભણે,

અન્યથા કિમ દોષ એહનો, ઉદાયન ન ગણે. દેવ૦ ૫૪ [૩-૧૨]

બા૦ હવે કેઈક ઈમ કહે છે જે વિગય વાવરવી નિરંતર કલ્પે ઈમ પોતે લષ્ટપુષ્ટ થકા ભણે ક૦ કહે છે. એતલે ‘નિરંતર વિગય વાવરતાં દોષ નથી.’ કોઈક રૂડા સાધૂ તેહને ઠબકો દિઈ જે ‘ભાઈ ! વિગય નિરંતર લેવી સાધૂને ન કલ્પે’ યત: —

‘વિગઈ વિગઈભીયો, વિગઈગયં જો ડ ભુંજણ સાહુ ।

વિગઈ વિગઈ સહાવા વિગઈ વિગઈ બલા નેહ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ વચનાત્. [દશાશ્રુતસ્કંધ નિ., ગા.૮૧] ઈમ કહેતાને પાછો ઉત્તર આપે જે અન્યથા કંઠો જો વિગય વાવરતાં દોષ હોય તો એહનો દોષ ઉદાયન રાજઋષી કિમ ન ગણે? એતલે એ ભાવ જે વિગય લેતાં દોષ હોય તો ઉદાયન ઋષીએ કિમ વાવરી? ઈતિ ભાવ. યત:-

‘ભત્તં વા પાણં વા ભૂત્તૂણં લાવલવિયમવિસુદ્ધ ।

તોઽવજ્જણપડિછન્નં, ઉદાયણ સિસિં વવ્વહસંતિ.’ ॥ ૧ ॥

ઈત્યાવશ્યકે. [આવ.નિ.ગા.૧૧૮૮]૫૪ [૩.૧૨]

સુઠ કેટલાક હૃષ્ટપુષ્ટ સાધુઓ પણ એમ કહે કે ‘નિરંતર વિગય વાપરવામાં કાંઈ દોષ નથી.’ કોઈ ભલા સાધુ આ બાબતે ઠપકો આપે તો સામે એવો જવાબ આપે કે ‘ તો પછી ઉદાયન ઋષિએ વિગય વાપરવામાં કેમ દોષ ન ગણ્યો ? ’

ઉદાયન રાજર્ષિ તનુ નવિ, શીત-લુક્ષ સહે,

તેહ વ્રજમાં વિગય સેવે, ઈસ્યું તે ન લહે. દેવઠ ૫૫ [૩-૧૩]

બાઠ ઉત્તર દિઈ છે. ઉદાયન રાજઋષિ કંઠો ઉદાયન મુનિના તનુ કંઠો શરીરને વિષે નવિ કંઠો નથી. સહે કંઠો સહેતું, સ્યું નથી સહતું તે કહે છે. શીત કંઠો ટાઢું. લુક્ષ કંઠો લૂખું. એતલે રાજવી થકા દીક્ષા લીધી છે અને રોગીષ્ટ શરીર છે તે માટે નથી સહતું. તેહ કંઠો ઉદાયન ઋષિ વ્રજમાં કંઠો ગોકુલમાં વિગય સેવે કંઠો વિગય વાવરી છે. ઈસ્યું કંઠો એહવું કારણ વિગય વાવરવાનું. તે ન લહે કંઠો તે મૂઢ નથી જાણતા એક વિગય વાવરી ઓહું લેઈને પોતે વાવરવા ઉજમાલ થયા છે. ઈતિ ભાવ: યત:-

‘સીયલ લુક્ષાણુચિયં, વણસુ વિગણ્ણણ જા વિત્તિં,

હદ્ધાવિ ભણંતિ સદ્ધા, કિમાસિ ઉદાયણો ન મુણી ॥ ૧ ॥ ઈત્યાવશ્યકે.

[આવ.નિ. ગા. ૧૨૦૦]

એ કથાઓ સર્વે ‘આવશ્યક બૃહદ્વૃત્તિ’ થકી જાણવી. વંદનાવશ્યક મધ્યે છે. ૫૫ [૩-૧૩]

સુઠ ગુરુ ઉત્તર આપે છે કે ‘ઉદાયન ઋષિએ રાજવી કુળમાંથી દીક્ષા લીધી, એમનું શરીર રોગીષ્ટ છે અને ટાઢું ને લૂખું એમનું શરીર

સહી શકતું નથી. માટે એમણે ગોકુળમાં વિગય વાપરી છે. શું તે મૂઠ આ જણતા નથી કે કોઈક કારણે જ વિગય વાપરી છે ? ને પોતે તો એનું ઓઠું લઈને એમ કરવા ઉદ્યત થયા છે.’

**લોક આલંબને ભરીઓ, જન અસંયતને,
તેહ જગમાં કાંઈ દેખે, ધરે તેહ મને. દેવ૦ ૫૬ [૩-૧૪]**

બા૦ ઈમ લોક ૬૦ મનુષ્યલોક તો આલંબને ભર્યો છે. બાલ, વૃદ્ધ, સૂત્ર, અર્થ, દ્રવ્યાદિક આપદ પ્રમુખ આલંબન કરે. યથા હું બાલક છું અથવા હું વૃદ્ધ છું. ઈમ સૂત્ર ભણું છું, હું અર્થ ભણું છું. આ દ્રવ્ય દોહિલો છે. આ ક્ષેત્ર લઘુ છે. હમણા દુર્ભિક્ષાદિક છે. તથા હું માંદો છું ઈત્યાદિક નિશ્રાપદ કરીને પછે આલંબન ખોલે. યત:-

‘સુત્તથ, બાલવુદ્ધે, ચ અસહૂ દવ્વાઙ આવઙ્ઙઓ ય ।

નિસ્સાણપયં કાઠું, સંથરમાણાવિ સીયંતિ ॥ ૧ ॥’ - ઈત્યાવશ્યકે.

[આવ.નિ.ગા. ૧૨૦૧]

અસંયત જનને આલંબને ભર્યો છે. અયતનાઈ ચાલવાની ઈચ્છા કરતાં જનને આલંબન ઘણાં છે. ઈતિ ભાવઃ. તે પ્રાણી જગતમાં (કાંઈ) નિયતવાસાદિક દેખે. ધરે તેહ મને ૬૦ મનમાં ધારી રાખે. કોઈ પૂછે તિવારે તે દષ્ટાંત દેખાડે ઈતિ ભાવઃ યત:-

‘આલંબણાણ લોગો, ધઓ જીવસ્સ અજઠકામસ્સ ।

જં જં પિચ્છઙ્ઙ લોણ, તં તં આલંબણં કુણઙ્ઙ ॥ ૧ ॥’

ઈત્યાવશ્યકે. [આવ.નિ.ગા. ૧૨૦૨] ૫૬ [૩-૧૪]

સુ૦ આમ મનુષ્યલોક આલંબનોથી જ ભરેલો છે. ‘હું બાળક છું. વૃદ્ધ છું, સૂત્ર ભણું છું, અર્થ ભણું છું’ એમ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનાં વિવિધ આલંબનો પ્રગટ કરે. આવા લોકો મનમાં નિયતવાસ આદિ ધરી રાખે ને કોઈ પૂછે એટલે એનાં દષ્ટાંતો દેખાડે.

**શિથિલ આલંબન ગહેં મુનિ, મંદ સંવેગી,
સંયતાલંબન સુજસ સગુણ, તીવ્ર સંવેગી. દેવ૦ ૫૭ [૩-૧૫]**

બા૦ તે માટે જે મુનિ મંદ સંવેગી ક૦ અલ્પસંવેગવંત મુનિ હોય તે શિથિલ આલંબન ગહેં ક૦ શિથિલનાં ઓઠાં લિઈ. યથા મથુરા મંગુ આચાર્ય સુગાલમાં પણ એક ઠામે રહ્યા. પ્રતિબંધ ન તજ્યો. પાસત્યા યયા. ઈમ કરતાં પણ પ્રભુઈ ધર્મ દીઠો દીસે છે. યત:-

‘જે જત્ય જયા જડયા, બહુસ્સુઆ ચરણકરણપભ્મદ્વા ।
જં તે સમાયરંતિ, આલંબણં મંદસઙ્ગણં ॥ ૧ ॥’

- ઈત્યાવશ્યકે. [આવ. નિ., ગા. ૧૨૦૩]

તથા તીવ્ર સંવેગી ક૦ આકરા વૈરાગ્યવંત તો સંયતાલંબન ક૦ સંયત મુનિરાજ તેહુનું આલંબન કરે જે ‘અમુક મુનિરાજે ભિક્ષુ પ્રતિમા વહી તથા ફલાણે ઉપસર્ગ પરીસહ્યા તિવારે હું પણ સહું, અથવા તપ કરું’ ઈત્યાદિ. ઈમ કરતાં સુજસ ગુણ ક૦ ભલા જસનો ગુણ વધારે. યત:-

‘જે જત્ય જયા જડયા, બહુસુઆ ચરણકરણમાઉત્તા,
જં તે સમાયરંતિ આલંબણં તીવ્વસઙ્ગણં ॥ ૧ ॥’

ઈત્યાવશ્યકે. ૫૭ [૩.૧૫]

એ ઢાલમાં ઘણો ‘વંદનક નિર્યુક્તિ’નો અધિકાર છે.

સુ૦ જે મુનિ મંદસંવેગી હોય તે શિથિલાચારનાં આલંબનો લે. જેમ મંગુ આચાર્ય મથુરામાં સુકાળમાં પણ એક ઠામે રહ્યા. જ્યારે તીવ્ર સંવેગી-આકરા વૈરાગ્યવંત સાધુ સાચા સંયત મુનિરાજનું આલંબન લે. જેમકે અમુક મુનિએ ઉપસર્ગો-પરિષહો સહ્યા તેમ હું પણ સહન કરું, તપ તપું વગેરે. આમ તેઓ સાચો યશ-ગુણ વધારે.

(એ ત્રીજી ઢાલમાં શ્લોક ૧૩૦, અ. ૧૭)

ટાળ ચોથી

(પ્રભુ પાસનું મુખું જોવા - એ દેશી)

બા૦ ત્રીજી ઢાલમાં ઈમ કહ્યું જે હીણા આલંબણ લેઈનઈ પોતે હીણાચારી થાય. તે હીણાચારી હોય તે શુદ્ધાચારીના છિદ્ર કાઢે. તે વાત ચોથા ઢાલમાં કહિઈ છે.

**સુણયો સીમંધર સ્વામી, વલી એક કહું શિર નામી,
મારગ કરતાને પ્રેરે, દુર્જન જે દૂષણ હેરે. પ૮ [૪-૧]**

બા૦ હે શ્રી સીમંધર સાહિબ, સુણયો ક૦ અવધારયો. વલી ક૦ પૂર્વે કહી તેથી બીજી વાત એક કહું છું. શિર નામી ક૦ મસ્તકે નમીને, નમસ્કાર કરીને જે શુદ્ધ મારગના કરતા ક૦ પાલતા અહેવાને પ્રેરે ક૦ ઉદેરે. કોણ પ્રેરે તે કહે છે. દુર્જન ક૦ ખલ છે, છિદ્રાન્વેષી છે તે કહે છે. જે દૂષણ હેરે ક૦ પારકા અછતાં દૂષણ જુઈ. પ૮ [૪-૧]

સુ૦ હે સીમંધર સાહિબ! તમને નમસ્કાર કરીને, વળી એક બીજી વાત કહું. આવા જે છિદ્રાન્વેષીઓ છે તે શુદ્ધાચારીઓનાં દૂષણો જુએ.

**કહે નિજ સાખેં વ્રત પાલો, પણિ ધર્મદેશના ટાલો,
જન મેલ્યાનું સ્યું કામ, બહુ બોલ્યું નિંદા ઠામ. પ૯ [૪-૨]**

બા૦ તે ઈમ કહે છે જે નિજ સાખેં ક૦ પોતાની સાખેં વ્રત પાલો અને ધર્મ કરો. પણિ લોક ભેલા કરીને ધર્મદેશના ટાલો. દેશના દેવાનું સ્યું કામ છે ? ઈમ કરીને લોક ભેલા કર્યાનું સ્યું કામ છે ! પણ ઘણું બોલતાં કોઈક અવસરે નિંદાનું સ્થાનક પણ થાય. પ૯ [૪-૨]

સુ૦ તેઓ એમ કહે કે ‘ તમે જાતે ધર્મ પાળો, વ્રત કરો પણ ટોળાં ભેગાં કરીને ધર્મદેશના કરવાનું ટાળો. સમૂહ ભેગો કર્યાનું શું કામ ? કેમકે ઘણું બોલતાં ક્યારેક નિંદાનું સ્થાનક પણ થાય.’

ઈમ કહેતાં મારગ ગોપે, ખોટું દૂષણ આરોપે,
જે નિર્ભય મારગ બોલે, તે કહ્યો દ્વીપને તોલે. ! ૬૦ [૪-૩]

બા૦ ઈમ તે વાત કહે છે પણિ મારગ ગોપે ક૦ શુદ્ધ મારગને ઉલ્લે છે. ખોટું દૂષણ ક૦ ખોટા ખોટા દૂષણનો આરોપણ કરે છે. જે પ્રાણી નિર્ભય ક૦ કોઈ પ્રવાહ ન રાખે અને મારગ બોલે ક૦ શુદ્ધ મારગ ભાખે તે દ્વીપને તોલે શાસ્ત્રમાં કહ્યો છે. ઉક્તં ચ -

‘જો સમ્મં જિણમગ્ગં, પયાસણ નિબ્બઓ ણિરાસંસો ।

સો ભવ્વાણ જણાણં, દીવસમો ભવસમુદ્દંમિ ॥ ૧ ॥ ૬૦ [૪-૩]

સુ૦ આમ કહીને તેઓ શુદ્ધ મારગને છુપાવે છે. ખોટું આરોપણ કરે છે. જે શુદ્ધ મારગ ભાખે છે તેને શાસ્ત્રમાં ભવસાગર વચ્ચેના દ્વીપની તોલે ગણ્યો છે.

અજ્ઞાની ગારવરસીયા, જે જન છે કુમતેં ત્રસિયા,
તેહનો કુંણ ટાલણહાર, વિણ ધર્મ દેશનાસાર. ૬૧ [૪-૪]

બા૦ જે અજ્ઞાની ક૦ મિથ્યાજ્ઞાની હોય અથવા ગારવરસીયા ક૦ ઋદ્ધિગારવ, રસગારવ, શાતાગારવમાં મગ્ન થયા. વલી જે પ્રાણી કુમતિત્રસીયા ક૦ કદાગ્રહેં કુશ્રદ્ધાઈં ત્રસાઈં રહ્યા છે એતલેં અન્ય અન્ય દર્શનના ગ્રહવંત છે, તેહનો કુંણ ટાલણહાર છઈં ? એતલે તે કુમતિ ટાલવા કુંણ સમર્થ હોય ? સાર ધર્મદેશના વિના સુમાર્ગ-કુમાર્ગની સી ખબરિ પડે ? ૬૧ [૪-૪]

સુ૦ અજ્ઞાની, ગારવરસિયા અને કુમતિત્રસ્ત જનોની કુમતિને ધર્મ-દેશના વિના અન્ય કોણ ટાળી શકે ? ધર્મદેશના વિના સુમાર્ગ-કુમાર્ગોની ખબર શી રીતે પડે ?

ગીતારથ જયણાવંત, ભવભીરુ જેહ મહંત,
તસ વયણેં લોકેં તરીઈં, જિમ પ્રવહણથી ભરદરીઈં. ૬૨ [૪ પ]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૪૩

બા૦ હવે કેહવા પુરુષ દેશના દિઈ તે કહે છે. ગીતાર્થ હોય. યત:-

‘गीयं भण्णइ सुत्तं अत्थो तस्सेव होइ वक्खाणं ।

उभएण य संजुत्तो, सो गीयत्थो मुण्णेयव्वो ॥ १ ॥’ [ધ.ર.પ્ર., ગાથા ૩૫નીવૃત્તિ]

જયણાવંત હોય ક૦ છકાયના રક્ષક હોય. ભવભીરુ ક૦ વલી સંસારથી બીહતા હોય જે રખે ખોટું બોલીઈ તે સંસાર વધે. વલી મહંત ક૦ મોહટા હોય એતલે ગુણે ગિરુઆ હોય. તસ વયણે ક૦ તે પુરુષોત્તમનાં વચન થકી લોકોઈ તરીઈ; જિમ પ્રવહણથી ક૦ જિહાજથી ભરદરીઈ ક૦ ભરસમુદ્ર પાર પામીઈ. તિમ ગીતાર્થની દેશનાઈ સંસાર-સમુદ્ર લોકે તરીઈ. ૬૨ [૪-૫]

સુ૦ જે ગીતાર્થ છે, જયણાવંત છે, ભવભીરુ છે, મહંત છે તેવા ઉત્તમ પુરુષોનાં વચનથી જ લોકો તરી શકે, જેમ વહાણથી ભરસમુદ્રનો પાર પામી શકાય.

બીજો તો બોલી બોલે, સ્યું કીજે નિર્ગુણ ટોલે,

ભાષા-કુસીલ તો લેખો, જન ‘મહાનિશીથે’ દેખો. ૬૩ [૪-૬]

બા૦ ગીતાર્થ વિના ડાહી વાતો કરે છે તેહને શિખામણ દિઈ છઈ. બીજો તો ક૦ ગીતાર્થ વિના બીજો બોલી બોલે ક૦ બોલીને એતલે દેશના પ્રમુખ દેઈને બોલે છે. સંસારસમુદ્રમાં નાખે છે શ્રોતાને. ઈતિ ભાવઃ. તે કારણ માટે નિર્ગુણ ટોલાને સ્યું કરીઈ ? એટલે ગીતાર્થ વિના ઘણું ટોલું મેલ્યું હોય પિણ સ્યા કામનું ? તે અગીતાર્થ ઘણું બોલે, ઉન્માર્ગ પ્રરૂપે તો તેહને ભાષા-કુશીલને લેખે જાણવા. જન ક૦ હે જન, હે [લોક], લોકીક માષા માટે એકવચન. માટે ઈમ કહેવું જે હે લોકો, એ વાત ‘મહાનિશીથસૂત્ર’માં દેખો ક૦ જુઓ. જથા—

‘कुसीलोसन्नपासत्थे, सच्छंदे सबले तहा ।

दिद्वीए वि इमे पंच, गोयमा, न निरिक्खए ॥ १ ॥

पंचेए सुमहापावे जो न वज्जिज्ज गोयमा ।

संलावाइ कुसीलेहिं भमीहि सो सुमइ जहा ॥ २ ॥’

ઈતિ ‘મહાનિશીથે.’

એહમાં ઈમ કહ્યું છે જે પાંચને ન વર્જે તેહમાં સંલાપ કુશીલાદિ દોષ આવે અને તે દોષથી સુમતિની પરે સંસાર ભ્રમે તથા —

‘તહા જિભાકુસીલે સે ણં અણેગહા

તિત્ત કહુઅ-કસાય મહુરાઈ-લવણાઈ રસાઈ આસાયંતે અદિદ્વાસુયાઈં
 ઇહપરલોગોભયવિરુદ્ધાઈં સદોસાઈં મયારજયારુચ્ચારણાઈ અયસઽબ્ધક્ષણં
 સંતાભિઓગ્ગાઈં વા ભણંતે અસમયત્રૂધમ્મદેસણાપવત્તણાપવત્તણેણ ય
 જિભાકુસીલે ણે ! સે ભયવં ! કિં ભાસાણે ભાસિયાણે કુસીલત્તં ભવઈ ?
 ગોયમા ! ભવઈ સે ભયવં ! જઈ એવં તા ધમ્મદેસણં ન કાયવ્વં ? ગોયમા !

સાવજ્જઽણવજ્જાણં વયણાણં જો ન જાણઈ પઙ્ગિસેસં ।

વુતુંપિ તસ્સ ન વ્ખમં કિમંગ ! પુણ દેસણં કાઠં ॥

ઈતિ ‘મહાનિશીથે.’ [૩/૧૨૦] ૬૩ [૪-૬]

સુ૦ જે ગીતાર્થ નથી છતાં ધર્મદેશના આપવા જાય છે તે તો શ્રોતાને સંસારસમુદ્રમાં ડુબાડે છે. ગીતાર્થ વિના નિર્ગુણોનું ટોણું મળ્યું હોય તો પણ શા કામનું ? જે અગીતાર્થ ઘણું બોલે ને ઉન્માર્ગને પ્રરૂપે તેને ભાષા-કુશીલ જાણવા. આ વાત ‘મહાનિશીથ’માં કહી છે.

જનમેલનની નહીં ઈહા, મુનિ ભાષે મારગ નિરીહા,

જો બહુજન સુણવા આવે, તો લાભ ધરમનો પાવે. ૬૪ [૪-૭]

બા૦ જનમેલનની નહીં ઈહા ક૦ લોક ભેલા કરવાની ઈચ્છા તો નથી અને ધર્મ જાણીને લોક આવી બેસે તેને મુનીશ્વર જૈન માર્ગ ભાષે - કહે; પણ નિરીહ થકા કહે. કોડી માત્રની આશા ન રાખે. યશ-માનની ઈચ્છાઈ ન કહે. એ રીતે ધર્મદેશના દેતાં કદાચિત્ ઘણાં લોક સાંભલવા આવે. તો લાભ ધર્મનો પાવે ક૦ તો ધર્મનો લાભ ઘણો થાય. ઘણાં લોક ધર્મ પામે. સંસાર તરઈ. ૬૪ [૪-૭]

સુ૦ ધર્મપ્રાપ્તિ અર્થે લોકો આવે તેમને મુનીશ્વર જૈન માર્ગ ભાષે, પણ લોકોને ભેગા કરવાની ઈચ્છાથી નહીં. કોડી માત્ર મેળવવાની આશા ન રાખે. યશ-માનની એમને લવલેશ અપેક્ષા નથી. લોકો સાંભળવા આવે તો ધર્મ-લાભ પ્રાપ્ત કરે, સંસારને તરે એ જ પ્રયોજને ધર્મદેશના કરે.

પં. પચ્ચવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૪૫

તેહને જો મારગ ન ભાખે, તો અંતરાય ફલ યાખે,
મુનિ શક્તિ છતી નવિ ગોપે, વારે તેહને શ્રુત કોપે. ૬૫ [૪-૮]

બા૦ તથા જે ધર્મ સાંભલવા આવ્યા તેહને ધર્મમાર્ગ ન કહે, ન સંભલાવે તે મુનિ અંતરાય ક૦ જ્ઞાનનો જે અંતરાય કર્યો તેહનાં ફલ યાખે ક૦ ભોગવે. એતલે જ્ઞાનાવરણી કર્મ બંધાય. યત:-

‘અન્નાણી વક્ષાણં કરેહ જો તસ્સ હોહ પાવફલં ।

નાણી વિ જો ન ભાસહ, સો લહણ નાણવિગ્ધં સુ. ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘હિતોપદેશમાલા’યાં.

તે માટે મુનિ દેશના દેવાની શક્તિ છતી હોય તો ગોપવે નહીં અથવા દેશના દેતો શક્તિ ગોપવે નહીં. એતલે દેશના દેતો થાકે નહીં. તથા ધર્મદેશના દેતાં વારે છે, જે ના કહે છે તેહને ક૦ તે પ્રાણીને શ્રુત કોપે ક૦ ભવાંતરે જ્ઞાનાવરણ બાંધ્યું હોય તે ઉદય થાય. અજ્ઞાનપણું આવે એતલે શ્રુત કોપ્યું. ૬૫ [૪-૮]

સુ૦ ધર્મ-ઈચ્છુક લોકોને જો મુનિ ધર્મમાર્ગ ન સંભળાવે તો તે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે છે. શક્તિ હોય તો દેશના આપવાનું મુનિ ગોપવે નહીં કે થાકે નહીં. જે ધર્મદેશના કરતાં વારે છે કે ના કહે છે તે પ્રાણીને ભવાંતરે બાંધેલા જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો ઉદય થાય છે, ને અજ્ઞાનપણું આવે છે.

નવિ નિંદા મારગ કહતાં, સમપરિણામેં ગહગહતાં,

મુનિ અદ્યરિત મનરંગે, જોઈ લીજેં બીજેં અંગે. ૬૬ [૪-૯]

બા૦ શુદ્ધ માર્ગ કહેતાં નવિ નિંદા ક૦ નિંદા નથી જે માટે દેશના તે જ્ઞાનનું હેતૂ છે. સમપરિણામેં રાગદ્વેષ ક૦ રાગદ્વેષ રહિતપણે કોઈ ઉપરિ રાગદ્વેષ ન કરે, કોઈનું નામ દેઈ અવર્ણવાદ ન બોલે. ગહગહતાં ક૦ એ રીતે હર્ષ પામી ભાખે ઈમ આર્દ્રકુમારનું ચરિત્ર બીજું અંગ શ્રી ‘સૂગડાંગ સૂત્ર’ મધ્યે અધ્યયન ૬, દ્વિતીય શ્રુતસ્કંધે જોઈ લેજયો. યથા –

‘ઇમં વયં તં તુમં પાઠકુલ્લં, પાવાણો ગરિહસિ સવ્વ એવ ।

પાવાણો પુઢો કિટ્ટયંતા, સયં સયં દિટ્ઠિ કરેંતિ પાઠ.’ ॥ ૧ ॥

તે અન્નમન્નસ્સ ગરહમાણા, અન્નક્રાંતિ ઉ સમણા માહણા ય ।
 સતો ય અત્થિ અસતો ય નત્થી, ગરહામો દિટ્ઠિં ન ગરહામો કિંચિ. ' ॥ ૨ ॥
 'ળ કિંચિ રૂવેણઽભિધારયામો, સદિટ્ઠિમગ્ગં તુ કરેમિ પાઠં' ।
 ઇત્યાદિ અધિકાર જોજ્યો. મનરંગે કરીને જોજ્યો. ૬૬ [૪-૯]

સુ૦ શુદ્ધ માર્ગના પ્રરૂપણમાં નિંદા કે રાગદ્વેષ નથી. દેશના જ્ઞાન માટે છે. દેશના હર્ષ પામીને કરે. આ માટે 'સુયગડાંગ સૂત્ર'માં આર્દ્રકુમારનું ચરિત્ર જોવું.

કોઈ ભાષે નવિ સમજાવો, શ્રાવકને ગૂઢ ભાવો,
 જે જૂઠ કઠ્ઠા લદ્દકા, શ્રાવક સૂત્રે ગહિયકા. ૬૭ [૪-૧૦]

બા૦ વલી કેતલાક કહે છે જે નવિ સમજાવો. સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મ વાતો શ્રાવકને સ્યું સમજાવો છો. શ્રાવકને ગૂઢ ભાવ ક૦ સૂક્ષ્મ ભાવ ન સમજાવસ્યો. એતલે સહુને પૂછતા ફરસ્યે, સાહમા છિદ્ર જોસ્યે. ઇતિ ભાવઃ. ઇમ કહે છે તે જૂઠા ક૦ ખોટું કહે છે જે કારણ માટે શ્રાવકોને તો શ્રી 'ભગવતીસૂત્ર' [૨/૫/૧૦૭] મધ્યે 'લદ્દકા, ગહિયકા, પુચ્છિયકા, અહિગયકા, વિણિચ્છિયકા,' ઇત્યાદિક ભાવ કઠ્ઠો છે. તિવારે જો શ્રાવકને ગૂઢ અર્થે ન સમજાવ્યા હોય તો એ પાઠ કિમ કઠ્ઠા છે? ઇતિ ભાવઃ. ૬૭ [૪-૧૦]

સુ૦ વળી કેટલાક કહે છે કે 'શ્રાવકને સૂક્ષ્મ વાતો, ગૂઢ ભાવો ન સમજાવવા. એમ કરતાં તેઓ પૂછતા ફરશે ને આપણાં છિદ્ર જોશે.' આમ કહેનારા ખોટું કહે છે. જે શ્રાવકને ગૂઢ અર્થ ન સમજાવ્યા હોય તો પછી 'શ્રી ભગવતી સૂત્ર' માં એમને 'લદ્દકા, ગહિયકા...' કેમ કઠ્ઠા છે?

કોઈ કહે 'નવિ સી જોડી, શ્રુતમાં નહીં કાંઈ ખોડી',
 તે મિથ્યા ઉદ્ધત ભાવા, શ્રુત-જલધિ પ્રવેશે નાવા. ૬૮ [૪-૧૧]

બા૦ વલી કોઈક અસમંજસ ઇમ બોલે છે, જે 'નવી સી જોડી ક૦ નવા ગ્રંથ અથવા સ્તવન-સજ્જાય જોડવાનું સ્યું કામ છે? શ્રુત ક૦ સિદ્ધાંત માંહિ નહીં કાંયે ખોડી ક૦ કાંય ખોડિ નથી. એતલે સિદ્ધાંતમાં છે તે કરતાં તુમેં અધિક સ્યું કહેસ્યો?' તે મિથ્યા ક૦ એહવું કહે છે તે ખોટું કહે છે. જે માટે સિદ્ધાંતમાંથી ઉદ્ધરીને ગ્રંથ કર્યા છે તે ભાવ છે. તે પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

નાવા સરીખા છે. શ્રુતજલધિ કં શ્રુતસમુદ્રમાં પ્રવેશે કં પેસવાને, એતલે સમુદ્રમાં તો પેસાય જો નાવ હોય. તિમ સિદ્ધાંતસમુદ્રમાં તો પેસાય જો એ ગ્રંથપ્રકરણ રૂપીઆં નાવડાં હોય. ઈતિ ભાવઃ. ૬૮ [૪-૧૧]

સુ૦ વળી કેટલાક અણસમજુઓ એમ કહે છે કે 'સ્તવન સજ્જાય આદિ નવી નવી રચનાઓ કરવાનું શું કામ છે?' આ ખોટું છે. સિદ્ધાંત-શાસ્ત્રોનો આધાર લઈને જે ગ્રંથો કર્યા છે તે તો નાવ સરીખા છે જે દ્વારા શ્રુતસમુદ્રમાં પ્રવેશી શકાય છે.

**પૂર્વસૂરીઈ કીધી, તેણે જો નવી કરવી સિદ્ધિ,
તો સર્વે કીધો ધર્મ, નવિ કરવો જોયો મર્મ. ૬૯ [૪-૧૨]**

બા૦ 'પૂર્વાચાર્યે જોડિ કીધી કં કરી છઈ, તેહ જ ભણો તે માટે જો નવિ કરવી સિદ્ધી કં નવી જોડિ ન કરવી ઈમ વાત સિદ્ધ થઈ, ઈમ ઈર્થુ' ઈમ જો કહેસ્યો તો સર્વે કં પૂર્વે થયા તિણે ઉત્તમ જીવોઈ સર્વે ધર્મ કર્યા છે તે માટે તુમ્હે વલી ધર્મ સ્યું કરવા કરો છો? ન કરવો. પૂર્વે જોડી કરી છે માટે નવી ન કરવી તો પૂર્વે ધર્મ ઘણાઈ જીવેં કર્યો છે, આપણને ન કરવો એ મર્મ કં એ ભાવઃ. ૬૯ [૪-૧૨]

સુ૦ આના પ્રતિવાદમાં તેઓ કહેશે કે 'પૂર્વે સૂરિઓએ રચેલા ગ્રંથો જ ભણોને ! નવી રચનાઓની શી જરૂર છે?' જો આમ જ કહેશો તો પછી પૂર્વે થયેલા ઉત્તમ જીવોએ ખૂબ ધર્મ કર્યો છે તો તમે ધર્મ પણ શું કરવા કરો છો? ન કરવો?

**પૂરવ બુદ્ધને બહુમાને, નિજ શક્તિ મારગ જાને,
ગુરુકુલવાસીને જોડી, યુગતિ એહમાં નહીં ખોડી. ૭૦ [૪-૧૩]**

બા૦ હવે કહે છે જે આવો થઈને જોડે તો કાંય દોષ નથી. પૂરવ બુદ્ધને બહુમાને કં પૂર્વે પંડિત ગીતાર્થ થયા તેહના બહુમાન કરે, જે 'પૂર્વાચાર્યને આગલિ હું તે સ્યા હિસાબમાં છું !' પણ તેહનું વચન ખંડે નહી, તથા પોતાની શક્તિ પ્રમાણે એતલે શક્તિથી અધિક જો[યો]જના ન કરે. તે કરે તો કોઈક ઠેકાણે ખોટું આવી જાય તે માટે શક્તિ પ્રમાણે જોડઈ. તથા મારગજાને કં જૈન માર્ગનું જ્ઞાન ચોખું હોય તો જોડે, તથા

વલી ગુરુકુલવાસી હોય, જે માટે ગુરુકુલવાસી હોય તે સંપ્રદાય શુદ્ધ જાણે. તિવારેં યથાર્થ જોડાય. એહવા પુરુષનેં જોડવું તે યુક્ત ક૦ ઘટમાન છે, એહમાં કોય ખોડિ નથી. એતલે હાણી નથી. ૭૦ [૪-૧૩]

સુ૦ નવી રચના કરનાર ગ્રંથકાર જો પૂર્વે થયેલા ગીતાર્થનું બહુમાન કરે, એમની આગળ નમ્રતા સેવે, તેમનું વચન ખંડિત ન કરે, શક્તિની મર્યાદામાં ગ્રંથ-આયોજન કરે, એનું જૈન માર્ગનું જ્ઞાન નિર્મળ હોય અને વળી ગુરુકુલવાસી હોય અને રચના કરે તો તે યોગ્ય છે, એમાં કોઈ દોષ નથી.

**ઈમ શ્રુતનો નહીં ઉચ્છેદ, એ તો એક દેશનો ભેદ,
એ અર્થ સુણી ઉલ્લાસેં, ભવિ વરતે શ્રુત અભ્યાસેં. ૭૧ [૪-૧૪]**

બા૦ ઈમ નવિ જોડિ કરતાં શ્રુતનો ઉચ્છેદ નથી થાતો. એતલે શ્રુતવિવૃદ્ધિ થાય છે. એ તો એક દેશના ભેદ ક૦ એક દેશે ભેદ છે, એતલે ગ્રંથ નામેં ભેદ છે, પણિ આત્યંતિક ભેદ નથી. વલી એ અર્થ સુણી ઉલ્લાસે ક૦ એ ગ્રંથના અર્થ જે ભાવ તે હર્ષે સાંભલીનેં ભવ્ય પ્રાણી શ્રુતજ્ઞાન ભણવાના અભ્યાસમાં વરતે. જે માટે ઈમ ઉપજે જે આ ગ્રંથમાં આતલી વાત કહી છે, તો સિદ્ધાંતમાં તો ઘણા સૂક્ષ્મ ભાવ કહ્યા હસ્યે. તે સારુ ભણવાનો અભ્યાસ કરે તે માટે નવી જોડી તે સિદ્ધાંતની વૃદ્ધિ કરે છે, પણ ઉચ્છેદ નથી કરતી. ઈતિ ભાવઃ. ૭૧ [૪-૧૪]

સુ૦ આમ નવી રચના કરતાં શ્રુતનો ઉચ્છેદ નથી, બલ્કે શ્રુતની વૃદ્ધિ છે. એમાં ગ્રંથનામનો ભેદ છે, આત્યંતિક ભેદ નથી. વળી આવા ગ્રંથના અર્થ-ભાવો હર્ષોલ્લાસપૂર્વક સાંભળીને વ્યક્તિ શ્રુતાભ્યાસમાં પ્રવર્તે. ભણનારને એમ થાય કે આ ગ્રંથમાં જ જો આટલી વાતો કહી છે તો મૂળ સિદ્ધાંતમાં કેવા કેવા સૂક્ષ્મ ભાવો કહ્યા હશે !

**ઈહાં દૂષણ એક કહાય, જે ખલને પીડા થાય,
તો પણ એ નવી છોડીજેં, જો સજ્જનનેં સુખ દીજેં. ૭૨ [૪-૧૫]**

બા૦ ઈહાં એક દૂષણ કહેવાય છઈ. જે ખલ લોક હોય તેહને પીડા થાય. સ્યા માટે? જે પંડિત લોક ગ્રંથ કરે છે તેહથી પંડિતોનો યશવાદ બોલાય

છે તે ખલથી ખમાતું નથી માટે તેહને પીડા થાય છે. તોહિ પણિ એ ક૦ નવી જોડી તે નવી છોડીજેં ક૦ ન મુંકીઈ. જો સજ્જનને સુખ દીજીઈ તો નવાનવા ગ્રંથ જોડતાં જઈઈ પણિ થાકીઈ નહીં. ઈતિ ભાવઃ. ૭૨ [૪-૧૫]

સુ૦ પંણ પંડિતો જે ગ્રંથ કરે છે અને એમનો યશવાદ થાય છે. તે દુષ્ટ લોકોથી ખમાતું નથી ને વ્યથિત થાય છે. તો પણ નવી નવી રચનાઓ કરવામાં થાકવું નહીં, કેમકે તે સજ્જનોને સુખ આપે છે.

**તે પુણ્યેં હોસ્યેં તોષ, તેહનેં પણ ઈમ નહીં દોષ,
ઉજમતાં હિયડે હીસી, જોઈ લીજેં પહેલી વીસી. ૭૩ [૪-૧૬]**

બા૦ તે નવા ગ્રંથ જોડતાં પુણ્ય થાસ્યેં. તે પુણ્યેં કરીનેં સજ્જન લોકનેં સંતોષ ઉપજસ્યેં. ઈહાં સજ્જન પદ બાહિરથી લીજીઈ. ઉપગાર થાસ્યેં. તેહને પણ ક૦ તે ખલને પિણ ઈમ દોષ નથી. એતલે તેહને પણ પીડા નહીં થાય. ઉજમતાં ક૦ ઉદમ કરી હીયડેં હીસી ક૦ હીયામાં હર્ષ પામીને. એ અર્થ પ્રથમ ‘વીસી’[ગા. ૮] માં હરિભદ્રસૂરિઈ કહ્યું છે તે જોઈ લેજ્યો. યતઃ-

‘इक्यो पुण होइ दोसो, जं जायइ खलजणस्स पीडति ।
तह वि पयट्ठो इत्थं, दट्ठं सुयणाण अइतोसं ॥ १ ॥
तत्तो चिय तं कुसलं, तत्तो तेसिंपि होहि ण हु पीडा ।
सुद्धासया पवित्ती, सत्थे निदोसिया भणिया ॥ २ ॥

इत्यादि. ૭૩ [૪-૧૬]

સુ૦ નવા ગ્રંથો રચતાં પુણ્ય થશે, પુણ્યથી સજ્જનોને સંતોષ મળશે, અને ખલ લોકોને પણ એથી કાંઈ પીડા નથી કેમકે એમના હૈયામાં પણ એથી હર્ષ ઊપજે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ પ્રથમ ‘વીસી’માં આ કહ્યું છે.

**કહેં કોઈક જૂદી રીતેં, મુનિ ભિક્ષા ભાંજે ભીતિ,
તે જૂદું શુભ મતિ ઈહેં, મુનિ અંતરાયથી બીહેં. ૭૪ [૪-૧૭]**

બા૦ પ્રથમ ‘વીસી’ મધ્યે વલી કોઈક તો જૂદી જ રીતેં કહે છે જે દેશનાની ના કહીઈ છીઈ. તેહનો એ આશય છે : મુનિ દેશના દેતા અમ્હારી ભિક્ષા ભાંગો છો, જે કારણેં તુમ્હે એહવો માર્ગ પ્રરૂપો એતલે અમને ભિક્ષા કોઈ ન આપે. ભીતિ ક૦ ભય માટે ના કહીઈ છીઈ. તે જૂદું ક૦ એહ પણ

ખોટું બોલે છે. જે માટઈ તે મુનિ શુભ મતિને ઈચ્છે છે - વાંછે છે. એતલે ઉત્તરોત્તર શુભ અધ્યવસાય રાખનારા છઈ. ઈતિભાવ: તે એહવા મુનિ અંતરાયથી બીહે છે. જે કોઈને અંતરાય પાડીસ્યું તો પોતાને અંતરાયકર્મ બંધાસ્યે. તે ભિક્ષા કિમ ભાંજે ઈતિ ભાવ: ૭૪ [૪-૧૭]

સુ૦ કોઈક વળી અહીં જુદી જ વાત કરે છે. ‘અમે દેશનાની ના કહીએ છીએ તેનો આશય એ છે કે એથી અમારી ભિક્ષા ભાંગે છે. આવો માર્ગ પ્રરૂપતાં અમને કોઈ ભિક્ષા જ ન આપે. આ બીકે અમે ના કહીએ છીએ.’ આ પણ ખોટું છે. મુનિ તો ઉત્તરોત્તર શુભ અધ્યવસાય રાખનારા છે. મુનિરાજ તો અંતરાયથી, અંતરાયકર્મ બંધાયથી ડરે. તો કોઈની ભિક્ષા કેમ ભાંગે ?

જે જન છે અતિ પરિણામી, વળી જેહ નહીં પરિણામી,
તેહનેં નિતેં સમજાવે, ગુરુ કલ્પ વચન મન ભાવે. ૭૫ [૪-૧૮]

જે લોક અતિપરિણામી છે ક૦ એક નિશ્ચયમાર્ગ જ આદર્યો છે, જે માટે પોતે જ આગલિ કહેસ્યેં.-

‘ભેદ લવ જાણતાં કેઈ મારગ તજેં,
હોય અતિપરિણતિ પરસમય થિતી ભજઈ’.

વલી કેતલાઈક લોક નહીં પરિણામી ક૦ કેવલ વ્યવહાર જ આદરે છે. ક્રિયાવ્યવહારમાં રાતા, પણિ નિશ્ચયમાર્ગ જાણતા જ નથી.

જે માટે પોતે જ આગલ કહેસ્યેં. -

‘કેઈ નવિ ભેદ જાણે અપરિણતમતી,
શુદ્ધનય અતિહિં ગંભીર છે તે વતી.’

એ વચનથી તો ઈમ જાણીઈ છીઈ જે અતિપરિણતી તે નિશ્ચયવાદી અને અપરિણતી તે વ્યવહારવાદી. તથા ‘વિશેષાવશ્યક’ મધ્યે તો ઈમ વૃત્તિકારેં લિખ્યું છે. -

‘इह शिष्यास्त्रिविधास्तद्यथा-अपरिणामाः अतिपरिणामाः परिणामाश्चेति, तत्राऽविपुलमतयोऽगीतार्था अपरिणतजिनमतरहस्याः अपरिणामाः, अतिव्यासापवाददृष्टयोऽतिपरिणामाः, सम्यक् परिणतजिनवचनास्तु

મધ્યસ્થવૃત્તયઃ પરિણામાઃ, તત્ર યે અપરિણામાસ્તે નયાનાં યઃ સ્વસ્વ આત્મીય આત્મીય વિષયો જ્ઞાનમેવ શ્રેયઃ ક્રિયા વા શ્રેય ઇત્યાદિકસ્તમશ્રદ્ધાનાઃ, યેત્વતિપરિણામાઃ, તેઽપિ યદેવૈકેન નયેન ક્રિયાદિકં વસ્તુ પ્રોક્તં તદેવ તન્માત્રં પ્રમાણતયા ગૃહ્ણન્તઃ' ઇત્યાદિક લિખ્યું છે.

ઈહાં તો પૂર્વોક્ત અર્થ પણ લાગે છે. તથા મહાત્માઓક્ત અર્થ પણ લાગે છે. વલી વિશેષ બહુશ્રુત કહે તે ખરું. તેહને ગુરુ સમજાવે છે. ઇતિ ભાવઃ. એહવા જે લોક છે તેહને નીતિ ક૦ ન્યાયમાર્ગ સ્યાદ્વાદમાર્ગ દેખાડી સમજાવે છે અથવા નિતિ ક૦ નિરંતર દેશનાઈ કરી સમજાવે છે. કોણે સમજાવે છે તે કહે છે. ગુરુ ક૦ ગુરુ સમજાવે છે ઈમ 'બૃહત્કલ્પ'માં વચન છે. તે મનમાં ભાવીને કહે છે યતઃ-

'અડપરિણઙ અપરિણઙ, ડુણ્ઠં વિ મગ્ગં જગો પળાસંતિ ।

તમ્હા દેસળમાઙ્કલ્પઙ, સુહગુરુ મગ્ગરક્ષલ્પા ॥ ૧ ॥' ૭૫ [૪-૧૮]

સુ૦ જે અતિપરિણામી છે તે નિશ્ચયમાર્ગ આદરનારા છે. અને કેટલાક અપરિણામી છે તે કેવળ ક્રિયા-વ્યવહારમાં રાચનારા છે. તે નિશ્ચયમાર્ગ જાણતા નથી. આમ અતિપરિણામી તે નિશ્ચયવાદી અને અપરિણામી તે વ્યવહારવાદી. આવા બન્ને લોકોને ગુરુ ન્યાયમાર્ગ, સ્યાદ્વાદમાર્ગ, દેખાડીને નિરંતર દેશના દ્વારા સમજાવે છે. 'બૃહત્કલ્પ'માં આમ કહ્યું છે.

ખલવયણ ગણે કુણ સૂરા, જે કાઢેં પયમાં પૂરા,

તુઝ સેવામાં જો રહીઈ, તો પ્રભુ જસલીલા લહીઈ. ૭૬ [૪-૧૮]

બા૦ તે માટે ખલ લોકનાં વચન છે તે સૂરા ક૦ સૂરવીર દેશના પ્રમુખને વિષે છે તે કુણ ગણે ? ક૦ પાતરમાં આણતા જ નથી. જે ખલ પય ક૦ દૂધમાંથી પણ પૂરા કાઢે. જે માટે દેશના તે ગુણકારી છે તેહને અહિતકારી કહે છે. તે માટે હે પ્રભુજી, તેહનાં વચન લેખામાં ગણિઈ નહીં અને તાહરી સેવામાં રહીઈ ક૦ તુમ્હારી આજ્ઞા પાલીઈ. એતલે તુમ્હારી આજ્ઞા છે જે દેશના દેતાં લાભે છે તે માટે દેશના દીજીઈ. એ તુમ્હારી સેવા છે. તે સેવામાં જો રહીઈ તો જસલીલા પામીઈ. પ્રભુપદ સંબોધન કરી આગલેં સંબંધ કર્યો છે. અથવા પ્રભુતાનો યશ તેહની લીલા પામીઈ. ઇતિ. ૭૬ [૪-૧૮]

સુઠ માટે 'દેશના ન દેવી' એવાં ખલ લોકોનાં વચનને કોણ શૂરવીર ગણનામાં લે ? ખલ પુરુષ તો દૂધમાંથી યે પોરા કાઢે. માટે તેઓ ગુણકારી દેશનાને પણ અહિતકારી કહે છે. માટે તેમનાં વચન ગણનામાં લેવાય નહીં, તમારી જ આજ્ઞા પળાય. 'દેશના આપતાં લાભ છે.' એવી તમારી આજ્ઞા છે. એનું પાલન જ તમારી સેવા છે. એમ કરતાં જશલીલા પમાય.

(એ ઢાલમાં શ્લોક ૧૨૪ અક્ષર ૨૬.)

ઢાલ પાંચમી

બા૦ ચોથી ઢાલને વિષે ખલલોકે ગુણવંતને દૂષણ દીધાં તેહના સમાધાન કર્યા. હવે પાંચમી ઢાળમાં ખલલોક નિર્ગુણી પોતાના આત્માને ગુણી કરી માને છે તેહને દોષ દીઠં છે. એ સંબંધઠં પાંચમો ઢાલ કહે છે.

(મંત્રી કહે રાજસભામાં - એ દેશી)

**વિષમકાલને જોરેં કેઈ, ઉઠ્યા જડ મલધારી રે,
ગુરુ ગચ્છ છોડિ મારગ લોપી, કહેં અમ્હે ઉગ્રવિહારી રે. ૭૭ [૫-૧]**

બા૦ વિષમ કાલને જોરે પાંચમો આરો હુંડા અવસર્પિણીનેં જોરેં કેઈ ક૦ કેતલાક ઉઠ્યા ક૦ પ્રગટ થયા. જડ ક૦ મૂર્ખ, મલધારી ક૦ બાહ્ય શરીરે મેલા, અંતરંગ પાપમયલેં કરી મેલા. તે મેલના ધરનારા એતલે એ ભાવ જે પ્રાઈ એ ઢાલ હુંડીયા લોકા આશ્રીને છે. પછે બીજાઈ જીવનેં સીખામણ છે. હવે તે હુંડીઆનેં માથે ગુરુ નથી તે માટે ઈમ કહ્યું જે 'ઉઠ્યા જડ મલધારી'. ઉક્તં ચ 'વગગચૂલીકા'યાં શ્વતહીલનાધ્યયને -

*'વિક્રમ કાલાઓ પળ્ળરસય પળ્ળહતરી વાસેસુ, ગણસુ કોહંડી
અપરિગ્ગહિયવંતરી પહાવાઓ મારહે વાસે સુયહીલળાજિળપડિમાભત્તિ
નિસેહકારયા સચ્છંદાયારા ઢુમ્મેહા મલિળા ઢુગ્ગઙ્ગામિળો બહવે મિક્ક્રાયારા
સમુપ્પજ્જિહિતિત્તિ.'*

ગુરુનેં તથા ગચ્છનેં છાંડી મારગ લોપી ક૦ ઉન્માર્ગ પ્રરૂપીને. વલી કોઈ પૂછે તેહનેં ઈમ ઉત્તર કહે, 'અમ્હે ઉગ્ર વિહારના કરનારા છું. અમ્હે અદ્ભુત માર્ગ પામ્યા છું.' ૭૭ [૫-૧]

સુ૦ આ વિષમકાળમાં કેટલાક બાહ્ય-અભ્યંતર મેલ ધરનારા જ મલધારીઓ પ્રગટ થયા જે પ્રાય: લુંકા હુંઢિયા છે. આ હુંઢિયાને માથે ગુરુ નથી. ગુરુ અને ગચ્છને છોડી એમણે ઉન્માર્ગ પ્રરૂપ્યો છે. તેઓ પોતાને ઉચ્ચવિહારી તેમજ અદ્ભુત માર્ગ પામનારા ગણાવે છે.

શ્રી જિન તું આલંબન જગને, તુજ વિણ કવણ આધારો રે,
ભગત લોકને કુમતિ-જલધિથી, બાંહિ ગ્રહીને તારો રે.

શ્રી જિન૦ ૭૮ [૫-૨]

બા૦ શ્રી જિન બાહ્ય-અભ્યંતર લક્ષ્મીયુક્ત. બાહ્ય અતિશયાદિ, અભ્યંતર કેવલજ્ઞાનાદિક, તિણેં યુક્ત એહવા હે જિન ! તું હિ જ જગતને આલંબન છે, આધાર છે. તુમ્હ વિના કુણ આધાર છે ? ભગત લોકો જે તુમ્હારી ભક્તિના કરનારા તેહને કુમતરૂપ જલધિ ક૦ સમુદ્ર, તે થકી બાંહી ગ્રહીને તારો ક૦ પાર ઉતારો. એતલે નવનવા કદાગ્રહ ઉપજતા વારો. ૭૮ [૫.૨]

સુ૦ હે જિનરાજ ! જગતનું આલંબન તમે જ છો. કુમતિરૂપી સમુદ્રમાં પડેલાને તમે તારો અને નવાનવા કદાગ્રહો - હઠાગ્રહો પેદા થતા અટકાવો.

ગીતારથ વિણ ભૂલા ભમતા, કષ્ટ કરેં અભિમાને રે,
પ્રાઈ ગંઠિ લગેં નવિ આવ્યા, તે ખૂતા અજ્ઞાને રે.

શ્રી જિન૦ ૭૯ [૫-૩]

બા૦ ગીતાર્થ વિના તે મૂર્ખલોક ભૂલા જ ભમે છે. અહંકારે પોતાનો એક મત પકડ્યો તેહનો અભિમાન તિણેં કરી કષ્ટ કરતાં લોચ, ભિક્ષા, ઉઘાહું માથું, ઉઘાડા પગ ઈત્યાદિક પ્રાઈ ઈમ જાણિઈ છીઈ જે ગંઠી લગેં પણિ નથી આવ્યા. એતલે ગંઠીભેદ પણિ નથી કર્યો તો સમ્યક્ત્વની વાત તો વેગલી છઈ. તે પ્રાણી અજ્ઞાનને વિષે જ ખૂતા છે, ગુરુ-આજ્ઞા વિના છે માટે : ઈતિ ભાવ. ૭૯ [૫.૩]

સુ૦ ગીતાર્થ વિના આ અજ્ઞાનીઓ ભૂલા-ભટક્યા છે. અહંકારથી જે મત પકડ્યો છે તેના ગુમાનમાં જ લોચ, ભિક્ષા, આદિ કષ્ટ કરતા ફરે પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

છે. પણ હજી ગ્રંથિભેદ સુધી પણ પહોચ્યા નથી, તો સમકિતની વાત તો દૂર જ રહી. ગુરુઆજ્ઞા વિના તેઓ અજ્ઞાનમાં ખૂંચેલા છે.

તેહ કહે ગુરુ ગચ્છ ગીતારથ, પ્રતિબંધે સ્યું કીજે રે ?
દર્શન-જ્ઞાન-ચરિત આદરીઈ, આપેં આપ તરીજે રે.

શ્રી જિન૦ ૮૦ [૫-૪]

બા૦ તેહ કહે ક૦ તે ઈમ વલી પોતાનું એકાકીપણું થાપવા માટે ઈમ કહે છે જે ‘ગુરુનો પ્રતિબંધ, ગચ્છનો પ્રતિબંધ, ગીતારથનો પ્રતિબંધ - તે પ્રતિબંધે સ્યું કીજેં ક૦ સ્યું કરીઈ ? પ્રતિબંધ તે દુઃખનું હેતુ છઈ તે માટે પ્રતિબંધ કોઈ સાથે ન કરવો. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ રત્નત્રયી આદરીઈ. કોઈ કોયને તારણહાર નથી. આપેં આપ તરીઈ ક૦ પોતે પોતાની મેલેં તરીઈ.’

‘અપ્પા નઈ વેયરણી, અપ્પા મે કૂડસલ્મલી’ [ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર, અધ્ય. ૨૦, ગા. ૩૬] ઈતિ વચનાત્ ૮૦. [૫-૪]

સુ૦ પોતાનું એકાકીપણું સ્થાપિત કરવા તઓ એમ કહે છે કે ‘ગુરુ, ગચ્છ, ગીતાર્થના પ્રતિબંધથી શું કરાય ? પ્રતિબંધ દુઃખનું કારણ છે. જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રની રત્નત્રયીને જ આદરીએ. કોઈ કોઈનો તારણહાર નથી. પોતે સ્વયં જ તરીએ.’

નવી જાણે તે પ્રથમ અંગમાં, આદિ ગુરુકુલવાસો રે,
કહ્યો ન તે વિણ ચરણ વિચારો, પંચાશકનય ખાસો રે.

શ્રી જિન૦ ૮૧ [૫-૫]

બા૦ એહને ઉત્તર દિઈં છઈં. નવિ જાણે તે ક૦ તે ઈમ નથી જાણતા જે પ્રથમ અંગમાં, આદિ ક૦ શ્રી ‘આચારાંગસૂત્ર’ની આદિ-ધૂરિ ઈમ કહ્યું છે. ગુરુકુલવાસો રે ક૦ ગુરુકુલવાસ કહ્યો છે. યતઃ- [અ. ૧, ઉ. ૧, સૂ. ૧]

‘સૂયં મે આઠસં તેણં ભગવયા એવમક્ષાયં’ એ સૂત્રમાં કહ્યું. જે સુયં ક૦ સાંભલ્યું, મે ક૦ સુધર્માસ્વામી જંબૂ પ્રતિ કહે છે જે મ્હેં સાંભલ્યું, સાક્ષાત્ પણિ કર્ણાઘાટે નહીં. આઠસં તેણં ક૦ આમૃશતા, ભગવાન વીરનાં ચરણ ઉલંસતાં થકાં સાંભલ્યું. એ વચને કરીને સુધર્માસ્વામીઈ ઈમ બતાવ્યું ગુરુકુલવાસેં વસવું. ઈતિ ભાવઃ.

ન ક૦ નહીં. તે વિણ ક૦ ગુરુકુલવાસ વિના. ચરણ ક૦ ચારિત્ર. એ વિચારો ક૦ ચિંતન કરો. એતલે એ ભાવ જે ગુરુકુલવાસ વિના ચારિત્ર ન હોઈ. ઈમ 'પંચાશક'માં શ્રી હરિભદ્રસૂરિઈ એ નય ક૦ ન્યાય કહ્યો છે. ખાસ ક૦ ઉત્તમ. યત:-

'દંસણ-નાણ-ચરિત્તં ગુરુકુલવાસંમિ સંગયં ભણિયં ।
અગુરુકુલવાસિયાણં દુષ્પડિલંભં ચ્ચુ ઇયમવિ ॥ ૧ ॥'

તથા જે કારણે સિદ્ધાંતમાં પિંડવિશુદ્ધે જ ચારિત્રની શુદ્ધિ કહેવાય છે તે પિંડવિશુદ્ધિ તો થાય જો ગુરુકુલવાસ હોય. તે માટે ગુરુકુલવાસ વિના ચારિત્ર નહીં. યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગાથા ૧૨૭ની વૃત્તિ]

'પિંડ અસોહયંતો અચરિત્તી ઇત્થ સંસઓ નત્થિ,
ચારિત્તંમિ અસંતે, સવ્વા દિક્કા નિરત્થિયા ॥ ૧ ॥' ૮૧ [૫-૫]

સુ૦ આનો ઉત્તર એ છે કે 'પ્રથમ અંગ 'આચારાંગ સૂત્ર' માં જ ગુરુકુલવાસ કહ્યો છે એ તેઓ જાણતા નથી. ગુરુકુલવાસ વિના ચારિત્ર નથી એમ 'પંચાશક'માં હરિભદ્રસૂરિએ પણ કહ્યું છે.

નિત્યે ગુરુકુલવાસે વસવું, ઉત્તરાધ્યયને ભાખ્યું રે,
તેહને અપમાને વલી તેહમાં, પાપશ્રમણપણું દાખ્યું રે.

શ્રી જિન૦ ૮૨ [૫-૬]

બા૦ નિરંતર ગુરુકુલવાસે વસવું ક૦ રહેવું ઈમ શ્રી 'ઉત્તરાધ્યયન'ના ૧૧ મા અધ્યયન [ગા. ૧૪]મધ્યે કહ્યું છે. યત:-

'વસે ગુરુકુલે નિચ્ચં, જોગવં ઉવહાણવં ।
પિયંકરે પિયંવાહ, સે સિક્કવં લહ્હુમરિહહ ॥' ઈતિ.

તેહને ક૦ ગુરુને અપમાનઈ ક૦ અવજ્ઞા કરતાં, વલી તેહમાં ક૦ વલી તે 'ઉત્તરાધ્યયન' મધ્યે જ ૧૭મું પાપશ્રમણીયાધ્યયન [ગા.૫.] મધ્યે જ પાપ-શ્રમણપણું દેખાડ્યું છે. એતલે ગુર્વાદિકની નિંદા કરતો હોય તેહને પાપશ્રમણ કહિઈ. યત:-

'આયરિય ઉવજ્ઞાયાણં, સમ્મં ન પડિતપ્પઈ ।
અપ્પડિપૂયે થદ્ધે, પાવસમણે ત્તિ વુચ્ચઈ ॥ ૧ ॥
તે માટે ગુરુકુલે રહેવું. ૮૨ [૫-૬]

સુ૦ ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં પણ નિરંતર ગુરુકુલવાસની વાત કહી છે. ગુરુ આદિની નિંદા કરનારને ત્યાં 'પાપશ્રમણ' કહ્યો છે.

'દશવૈકાલિક' ગુરુશુશ્રુષા, તસ નિંદાફલ દાખ્યા રે,
'આવંતી'માં દ્રહસમ સદ્ગુરુ, મુનિકુલ મચ્છ સમ ભાખ્યા રે.

શ્રી જિન૦ ૮૩ [૫-૭]

બા૦ વલી 'દશવૈકાલિક સૂત્ર'ને વિષે ગુરુની શુશ્રુષા ૬૦ સેવા કરવી. તે સેવાનાં ફલ ઘણાં કહ્યાં છે. યતઃ નવમાધ્યયનં -

'આયરિયઽગ્ગિમિવાઽહિયગ્ગી, સુસ્સૂસમાણો પડિજાગરેજ્જા,
આલોઙ્ચં ઙ્ગિયમેવ ણચ્ચા, જો છંદમારાહયઇ સ પુજ્જો ॥ ૧॥

ઈત્યાદિક બાધો ત્રીજો ઉદ્દેશો [સૂત્રગાથા ૪૭૩] છે તે ઈહાં જાણવો.

વલી તસ્સ નિંદા ૬૦ તે ગુરુની નિંદાનાં ફલ પણ તે 'દશવૈકાલિક'માં જ અધ્યયન ૯ મું ઉદ્દેશો ૧ [સૂત્રગાથા ૪૩૭] મધ્યે કહ્યાં છે :-

'આસીવિસો વાવિ પરં સુરુદ્ધો, કિં જીવણાસાઠ પરં નુ કુજ્જા ।
આયરિયપાયા પુણ અપ્પસણ્ણા, અબોહિ આસાયણ નત્થિ મોક્ક્કો. ॥ ૧॥'

ઈત્યાદિક સંપૂર્ણ પ્રથમ ઉદ્દેશો ઈહાં જાણવો.

આવંતીમાં ૬૦ 'આચારાંગ'માં અધ્યયન પાંચમું, ઉદ્દેશો પાંચમો, [સૂ. ૧૬૧] તેહમાં દ્રહ સમાન સદ્ગુરુ કહ્યા છે. તથા મુનિના કુલ જે સમુહ તે મચ્છ સમાન કહ્યા છે. તથા ચ તત્સૂત્રં -

'સે બેમિ તંજહા અવિ હરે પડિપુત્તે ચિદ્દુઇ સમંસિ ભોમે ઉવસંતરેણ સારક્કખમાણે સે ચિદ્દુઇ' । ઈત્યાદિ એહની વૃત્તિનો વિચરેંથી એકદેશ લિખીઈ ઈઈ - 'इह पुनः प्रथमभंगपतितेनोभयसद्भाविनाधिकारस्तथाभूतस्यैवायं हृददृष्टांतः, स च हृदो निर्मलजलस्य प्रतिपूर्णो जलजैः सर्वर्तुरुपशोभिता समे भूभागे विद्यमानोदकनिर्गमप्रवेशो नित्यमेव तिष्ठति न कदाचिच्छेषमुपयाति, सुखोत्तारावतारसमन्वित उपशांतमपगतं रजः कालुष्यापादकं यस्य स तथा नानाविधांस्तु यादसां गणान् संरक्षन् सह वा यादोगणैरात्मानमारक्षयन् प्रतिपालयन् आरक्षन् तिष्ठत्येषां क्रिया प्रकृतैव । यथासौ हृदस्तथाचार्योऽपीति दर्शयति - 'से चिदुइ' इत्यादि. स आचार्यः प्रथमभंगपतितः पंचविधाचारसमन्वितो

अष्टविधाचार्यसंपदुपेतः षट्त्रिंशद्गुणाधारो हृदकल्पो निर्मलज्ञानप्रतिपूर्णः समे भूभाग इति संसक्तादि दोषरहिते सुखविहारक्षेत्रे समो वा ज्ञान-दर्शन-चारित्राख्यो मोक्षमार्ग उपशमवतां तत्र तिष्ठति समध्यास्ते, किंभूत ? उपशांतमोहनीय इति, किं कुर्वन् जीविकायान् रक्षन् स्वतः परतश्च सदुपदेशदानतो नरकादिपाताद्वेति स्रोतो-मध्यगत इत्यनेन प्रथमभंगपतितं स्थविराचार्यमाह, तस्य हि श्रुतार्थदानग्रहण-सद्भावाच्छ्रोतोमध्यगतत्वं, स च किंभूतः स्यादित्याह. इत्यादि. ८३ [५-७]

सु० वणी 'दशवैकालिक सूत्र'માં પણ ગુરુની શુશ્રૂષા કરવાનું કહ્યું છે. ત્યાં પણ ગુરુનિંદાનાં ફળ કહ્યાં છે. 'આચારાંગ સૂત્ર'ના 'આવંતી' (અધ્ય૦ ૫, ૭૦ ૫)માં સદ્ગુરુને ધરા સમાન અને મુનિકુલને એમાં રહેલા મત્સ્ય સમાન કહ્યા છે.

ગુરુદૃષ્ટિં અનુસારિ રહિતાં, લહે પ્રવાદ પ્રવાદે રે,
એ પણ અર્થ તિહાં મન ધરીઈ, બહુગુણ સુગુરુ પ્રસાદે રે.

શ્રી જિન ૮૪ [૫-૮]

બા૦ વલી ગુરુદૃષ્ટિ ક૦ ગુરુના મુખ આગલ રહેતાં તથા અનુસારિં ક૦ ગુરુને અનુયાયી રહેતાં લહે. પ્રવાદ પ્રવાદિ રે ક૦ પ્રકૃષ્ટ જે વાદ તિ પ્રવાદ કહિંઈ. તે પ્રવાદેં કરીને પ્રવાદ જાણે એતલે પ્રવાદ તે આચાર્યપરંપરાનો ઉપદેશ. તે પ્રવાદેં કરીને પ્રવાદ જે સર્વજ્ઞોપદેશ તે જાણે. અથવા પ્રવાદ જે સર્વજ્ઞ વાક્ય તિણે કરીને પ્રવાદ જે અન્યતીર્થીઓનાં વાક્ય તે પ્રતેં જાણે, પરીક્ષા કરીને અંગીકરે. ગુરુ પાસે રહેતા ઈત્યાદિક એ પણિ તિહાં ક૦ તે 'આચારાંગ'નું પંચમાધ્યયન, તેહનો છઠ્ઠો ઉદેશા તિહાં મનમાં ધરીઈ. યતઃ તત્સૂત્રં - [સૂ. ૧૬૭-૮-૮]

'अणाणाए एगे सोवट्टाणा, आणाए एके निरुवट्टाणा [एयं ते मा होउ] एयं कुसलस्स दंसणं, तदिट्ठिए तम्मत्तीए तप्पुरक्कारे तस्सन्नी तन्निवेसणे अभिभूय अदक्खु अणभिभूए प्हू निरालंबणयाए जे महं अबहिमणे पवाएण पवायं जाणिज्जा, सहसंमइयाए परवागरणेणं, अन्नेसिं वा अंतिए सोच्चा निदेसं नाइवट्टेज्जा, मेहावी, सुपडिलोहिया सव्वओ सव्वयाए सममेव समभिजाणिआ' ઈત્યાદિ.

એહનો અર્થ તો ટીકામાં બહુ છે. પણિ શબ્દાર્થ માત્ર લિખીઈ છઈ. અણાણાએ ક૦ પ્રભુઆજ્ઞા રહિત. એગે ક૦ કેતલાઈક. સોવટ્ટાણા ક૦ પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

ધર્માભાસમાં ઉદમવંત થયા તથા કેટલાક આણાએ = આજ્ઞાઈ, નિરુવક્ટાણા ક૦ સદનુષ્ઠાનના ઉદમ રહિત, [એયં તે મા હોઉ] ક૦ એ બે કુમાર્ગને ઉદમ - સન્માર્ગનો આલસ. ગુરુ શિષ્યને કહે છે જે તુઝને એ ૨ (બે) મત હો. એયં કુસલસ્સ દંસણં ક૦ એ તીર્થકરનું દર્શન અભિપ્રાય છે.

તદ્દિટ્ટીએ ક૦ વિનીત શિષ્યે તે આચાર્યની દષ્ટીઈ વર્તવું. તમ્મુત્તીએ ક૦ તે આચાર્યની મુક્તિઈ વર્તવું. તપ્પુરકારે ક૦ તે આચાર્યની આજ્ઞા આગલિ કરીને વર્તે. તસ્સત્તી ક૦ તેહુંની સંજ્ઞા જાણે, ચિત્તાભિપ્રાય જાણે. તન્નિવેસણે ક૦ સદા ગુરુકુલવાસે વસે. એહવો શિષ્ય સ્યા ગુણ પામે તે કહે છે. અભિભૂય ક૦ પરીસહ - ઉપસર્ગનઈ જીતીને અદકખુ ક૦ ઘાતીકર્મને તું દેખે. હે શિષ્ય! વલિ અણાભિભુએ ક૦ પરીસહોપસર્ગે અણજીત્યો થકો, પહૂ ક૦ સમર્થ હોય. નિરાલંબણયાએ ક૦ માતાપિતા-સજનાદિકના આલંબનરહિતપણે વિચરવાને. કોણ એહવો હોય તે કહે છે. જે ક૦ જિકો પુરુષ મહં ક૦ માહરા અભિપ્રાય થકી અબહિમણે ક૦ મન બાહિર નથી નીકલ્યું જેહનું એતલે સર્વજોપદેશે વર્તે છે. ઈતિભાવ. તે સર્વજોપદેશે કિમ જાણીઈ ? તે ઉપરિ કહે છે: પવાએણ પવાયં જાણિજજા એ અર્થ 'લહેં પ્રવાદ પ્રવાદઈ' કહ્યું તિહાં કર્યો છે તે જાણવો. તે પૂર્વોક્ત જે પ્રવાદ પ્રવાદ તે ત્રણ્યે પ્રકારે જાણે તે કહે છે. સહસંમઈયાએ ક૦ પોતાની મતિ અવધ્યાદિક મતિ અથવા પરવાગરણેણં ક૦ સિદ્ધાંતે કરીને, અથવા અન્નેસિં ક૦ અન્ય આચાર્યાદિક તેહને, અંતિએ સોરયા ક૦ સમીપિ સાંભલીને યથાર્થ જાણી, નિદેસં નાઈવટ્ટેજજા ક૦ તીર્થકર ઉપદેશને [ન] ઉલ્લંઘે. સ્યું કરીને ન ઉલ્લંઘે તે કહે છે. મેહાવી ક૦ પંડિત, સુપડિલેહિય ક૦ ભલે પ્રકારે જોઈને, સવ્વઓ સવ્વયાએ ક૦ સર્વ પ્રકારે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ ભાવે સર્વપણે, સ્વદર્શન - પરદર્શન પ્રતે સમમેવ ક૦ સમ્યગ્ રીતે, સમભિજાણિઆ ક૦ જાણીને નિરાકરણ કરે. ઈત્યાદિક બહુ અધિકાર છે. તે માટે બહુગુણ સુગુરુપ્રસાદે ક૦ ગુર્વાદિકને પ્રસાદે ઘણા ગુણ થાએ.

‘પુજ્જા જસ્સ પસીયંતી, સંબુદ્ધા પુવ્વસંથુયા ।

પસત્તા લાભહસ્સંતી, વિત્તલં અદ્ધિયં સુયં’ ॥ ૧ ॥

— ઈતિ. ‘ઉત્તરાધ્યયન’ પ્રથમાધ્યયને. [ગા.૪૬]

ઈહાં સૂત્ર આલાવો વિષમ હતો માટે અર્થ કઢવો છે. ગાથા ૮ મી [સળંગ ૮૪મી] નો. ૮૪ [૫-૮]

સુ૦ ગુરુની પ્રત્યક્ષ રહેતાં આચાર્યપરંપરાનો ઉપદેશ અને એ દ્વારા સર્વજનો ઉપદેશ જાણી શકાય. અથવા સર્વજનાં વચન અને એ દ્વારા અન્યતીર્થાઓનાં વચન જાણી શકાય. અને મુનિ પરીક્ષા કરીને તે સ્વીકારે.

વિનય વધે ગુરુ પાસે વસતાં, જે જિનશાસન મૂલો રે,
દર્શન નિર્મલ ઉચિત પ્રવૃત્તિ, શુભ રાગેં અનુકૂલો રે.

શ્રી જિન૦ ૮૫ [૫-૯]

બા૦ ગુરુ પાસે વસતાં વિનય વધે. તે વિનય. કેહવો છે ? જે જિનશાસનનું મૂલ છે. યત: -

‘એવં ધમ્મસ્સ વિળઓ, મૂલં પરમો સે મોક્ખો’ ઇતિ ‘દશવૈકાલિક’ નવમા અધ્યયન, દ્વિતીયોદેશક [સૂત્રગાથા ૪૫૧] વચનાત્. તથા -

‘વિનયફલં શુશ્રૂષા ગુરુશુશ્રૂષાફલં શ્રુતજ્ઞાનં ।

જ્ઞાનસ્ય ફલં વિરતિ, વિરતિફલં ચાશ્રવનિરોધઃ ॥ ૧ ॥

આશ્રવ(યોગ)નિરોધાદ્ ભવસંતતિક્ષયઃ સંતતિક્ષયાન્મોક્ષઃ ।

તસ્માત્ કલ્યાણાનાં સર્વેષાં ભાજનં વિનયઃ ॥ ૨ ॥’ ઇતિ ‘પ્રશમરતૌ.’

[ગા. ૭૨, ૭૪]

અથવા ગુરુ પાસે વસતાં વિનય વધે તે ગુરુ પાસે વસવું કેહવું છે, જે જિનશાસનનું મૂલ છે. ઉક્તં ચ -

‘સવ્વગુણમૂલભૂઓ, ભણિઓ આચાર પદ્મસુત્તે જં’ ।

ગુરુકુલવાસોઽવસ્સં, વસિજ્જણે તત્થ ચરૂણીત્થી ॥ ૧ ॥’

ઇતિ ‘ધર્મરત્ન’ [ગા. ૧૨૭] વચનાત્.

વલી ગુરુકુલવાસેં દર્શન-શ્રદ્ધા નિર્મલ થાય. વલી ઉચિત પ્રવૃત્તિ ક૦ ઉચિત - યોગ્ય પ્રવૃત્તિ થાય. તે પણ શુભ રાગેં. ક૦ ભલા રાગે સહિત પ્રવૃત્તિ કરે. તે પણ અનુકૂલ ક૦ સન્મુખીભાવપણે, પણિ વેઠિની પરેં નહીં. ૮૫ [૫-૯]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૬૧

સુ૦ ગુરુ પાસે વસતાં વિનય વધે, જે જિનશાસનનું મૂળ છે. આ વાત 'દશવૈકાલિક', 'પ્રશમરતિ' ધર્મરત્ન', વ. ગ્રંથોમાં કહી છે. ગુરુકુલવાસથી દર્શન-શ્રદ્ધા નિર્મળ બને. અને ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરી શકાય.

વૈયાવચ્ચેં પાતિક તૂટે, ખંતાદિક ગુણશક્તિ રે,
હિતઉપદેશે સુવિહિત સંગે, બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ રે.

શ્રી જિન૦ ૮૬ [૫-૧૦]

ખા૦ વૈયાવચ્ચ કરતાં પાતિક ક૦ પાપકર્મ તૂટે: યત: -

'વૈયાવચ્ચેણં મંતે, જીવે કિં જળયઈ ? વૈયાવચ્ચેણ તિત્થયરનામગોયં કમ્મં નિબંધઈ' ઈતિ 'ઉત્તરાધ્યયન', ૨૯ મે અધ્યયને [સૂ. ૪૩].

વલી ગુર્વાદિક પાસે રહેતાં ખંતાદિક ક૦ ખિમાપ્રમુખ, ગુણશક્તિ ક૦ ગુણની શક્તિ વાધઈ. હિત ઉપદેશે ક૦ ગુરુ પાસે રહિતાં] હિતઉપદેશ સાંભલે. તે હિતોપદેશે કરી તથા સુવિહિત સંગે કરીનેં બ્રહ્મચર્યની ગુપ્તિ ક૦ બ્રહ્મચર્યની નવ વાડ્યો ભલી રીતે પાલે ને ગુપ્તિ પણ વાધઈ. ૮૬ [૫-૧૦]

સુ૦ ગુરુની વૈયાવચ્ચ કરતાં પાપકર્મો છેદાય. ગુરુ પાસે રહેતાં ગુણની શક્તિ વધે, ગુરુનો હિતોપદેશ સાંભળવા મળે, અને એ દ્વારા બ્રહ્મચર્યની નવ વાડો રૂડી રીતે પળાય.

મન વાધેં મૃદુ બુદ્ધિ કેરા, મારગભેદ ન હોવે રે,
બહુ ગુણ જાણેં એ અધિકારેં, 'ધર્મરયણ' જો જોવેં રે.

શ્રી જિન૦ ૮૭ [૫-૧૧]

ખા૦ મન વાધેં ક૦ ચિત્તમાં ઉલ્લાસ વધે. મૃદુ બુદ્ધિ કેરા ક૦ ઋજુ મતિના ઘણી હોય તેહના. જે કારણે ભોલા લોક ગુરુ ભેલા દેખી હર્ષ પામે. ગુરુથી જુદા દેખી ભડકી જાય. મારગનો ભેદ ન થાય. એકાકી માર્ગ પ્રરૂપે તે ઘણો અપવાદ પ્રરૂપે. ગીતાર્થ ઘણો ઉચ્છરંગ [=ઉત્સર્ગ] પ્રરૂપે. તે સાંભલીને લોક પણિ ભિન્ન માર્ગ સમજે. તેહના માર્ગભેદ થાય. ભેલા રહેતાં ન થાય. ઈત્યાદિક બહુગુણ જાણે, ગુરુકુલવાસમાં ઘણો ગુણ જાણે એ અધિકારેં ક૦ ગુરુકુલવાસના અધિકારને વિષે 'ધર્મરત્ન' ગ્રંથને

પ્રાણી જૂઠું [=જુએ] એતલે એ ગ્રંથમાં ગુરુકુલવાસે રહેતાં ઘણા ગુણ છે ઈમ વિસ્તારે કહ્યું છે. તે માટે એ ગ્રંથ જૂઠું [=જુએ] તે જાણે. ઇતિ ભાવઃ.
૮૭ [૫.૧૧]

સુ૦ ગુરુ પાસે રહેતાં ચિત્તમાં ઉલ્લાસ વધે. વળી ભોળા લોકો મુનિને ગુરુની પાસે જોઈને હર્ષ પામે, પણ જો ગુરુથી અળગા જુએ તો ભડકે. એકાકી સાધુ જે માર્ગ પ્રરૂપે તે ઘણોખરો અપવાદ હોય, જ્યારે ગીતાર્થે પ્રરૂપેલો માર્ગ ઉત્સર્ગ રૂપ હોય. 'ધર્મરત્ન' ગ્રંથમાં ગુરુકુલવાસના ઘણા ગુણ દર્શાવ્યા છે.

નાણ તણો સંભાગી હોવે, થિર મન દર્શન ચરિતે રે,
ન ત્યજિં ગુરુ કહિઈ એ બુધ ભાખ્યું, 'આવશ્યક નિર્યુક્તિ' રે..

શ્રી જિન૦ ૮૮ [૫-૧૨]

બા૦ નાણ તણો સંવિભાગી હોવે ક૦ જ્ઞાનનો સંવિભાગી થાય. એતલે જ્ઞાન ગુરુ પાસે ભણે તિવારે જ્ઞાનનો સંવિભાગી થયો જ. દર્શનને વિષે તથા ચરિતે ક૦ ચારિત્રને વિષે તે પ્રાણી ગુરુ ક૦ ગુર્વાદિકને, કહીઈ ક૦ કોઈ કાલે ન તજઈ ક૦ ન છાંડઈ. એ બુધ ભાખ્યું ક૦ પંડિત લોકઈ કહ્યું. એતલે ભદ્રબાહુસ્વામી ચૌદપૂર્વી ઈમ કહે છઈ. 'આવશ્યક નિર્યુક્તિ'ને વિષે કહ્યું છે. યતઃ-

'નાણસ્સ હોઝ ભાગી થિરયરઓ દંસણે ચરિત્તે ય ।

ધન્ના આવકહાણે ગુરુકુલવાસં ન મુંચંતિ ॥ ૧ ॥'

ઇતિ 'આવશ્યકનિર્યુક્તૌ' [ધર્મરત્નપ્ર., ગા. ૧૨૮ની વૃત્તિ]

૮૮ [૫.૧૨]

સુ૦ ગુરુ પાસે જ્ઞાન લેતાં જ્ઞાનના સંવિભાગી થવાય. દર્શન અને ચરિત્ર સંદર્ભે પણ જીવ ગુરુને કદી ન ત્યજે. 'આવશ્યક નિર્યુક્તિ'માં આ વાત કહી છે.

ભૌતપ્રતેં જિમ બાણેં હણતાં, પગ અણફરસી સબરા રે,
ગુરુ છાંડી આહાર તણો ખપ, કરતા તિમ મુનિ નવરા રે.

શ્રી જિન૦ ૮૮ [૫-૧૩]

બા૦ તથા ભૌત પ્રતે૦ = બૌદ્ધ [?] પ્રતે જિમ બાણે કરીને હણતાં પીછું લેવાને માટે પણ પગ ફરસીને એતલે પગ ફરસતાં પાપ લાગે, તે માટે શબર ૬૦ શબર નામા રાજા, તેહની પરઈ ગુરુકુલવાસી છાંડિને આહારનો ખપ કરતા એતલે શુદ્ધમાન આહાર ખોલતા મુનિને નવરા જાણવા એતલે નિકામા જાણવા. ઈતિ ગાથાર્થઃ.

ભાવાર્થ તો કથાથી જાણીઈ. તદ્વથા : કોઈક સન્નિવેશને વિષે શબરનામા રાજા તે બૌદ્ધનો ભક્તિવંતો થતો હવો, તેહને ઘરિ બૌદ્ધ ગુરુ આવતો હવો, માથા ઉપરે મયૂરપિચ્છનો છત્ર અતિ અદ્ભુત શોભાવંત ધરાવતો હવો, રાજાઈ આદર સન્માન દૈઈ આસને બેસાર્યો. તે રાજાની રાણીઈ દીઠી. છત્ર પણ મયૂરના ચંદ્ર તેણે કરીને ચગવગાટ કરતું દીઠું. તે છત્ર, કુતૂહલ પામી થકી, રાણી માગતી હવી. તે દેશમાં મયૂર નથી તે માટે અચરિજ. તે બૌદ્ધઈ ન આપ્યું. ઊઠીને પોતાને ઠેકાણે જાતો રહ્યો. હવે રાણી ભોજન ન કરે. રાજાએ પૂછ્યું. જે ‘ભોજન સ્યા માટે નથી કરતી?’ તિવારે રાણી બોલી જે ‘એ છત્ર આવે તો ભોજન કરું.’ તિવારે રાજાએ છત્ર ગુરુ પાસે માગ્યું. પણિ ગુરુ છત્ર ન આપે. ઈમ વારે વારે રાજા છત્ર માગે પણિ આપે નહીં. તિવારે સ્નેહરાગ અતિ દુર્ધર છે. તે માટે રાણીને સ્નેહે કરી રાજાઈ પોતાના સુભટને હુકમ કર્યો જે ‘બલાત્કારે એ છત્રપિચ્છ લેઈ આવો’, તિવારે સુભટ બોલ્યા જે ‘એ પોતે જીવતાં તો નહીં આપે. કાંચ પ્રહાર કરીઈ તો આપે, નહીંતર પ્રહાર કરીને બલાત્કારે લાવીઈ.’ તિવારે રાજા બોલ્યો જે ‘એ ગુરુની આશાતના થાય તે માટે ગુરુના પાદસ્પર્શ કરસ્યો મા. વેગલા ઊભા રહી, બાણ નાખી ચેષ્ટા રહિત કરીને લેઈ આવો. પણિ ગુરુપાદસ્પર્શ કરસ્યો તો ગુરુની અવજ્ઞા થસ્યે. તેહનું પાપ મોટું લાગસ્યે. ઈતિ દષ્ટાંત. શબર રાજા ગુરુનો નાશ કરતો તથા પાદસ્પર્શ વારતો હતો. એહને તેહવો વિવેક ગુરુકુલવાસ ત્યજને શુદ્ધ આહાર ગવેષે છે તેહને તેહવો વિવેક જાણવો. ઈતિ ભાવઃ. યતઃ -

‘સુદ્ધંછાંઈસુ જુત્તો ગુરુકુલચાગાઈણેહ વિત્રેઓ ।

સબર સસરક્ષ પિચ્છથઘાય પાયાછિવણતુલ્લો ॥ ૧ ॥’

- ઈતિ ‘ધર્મરત્નપ્રકરણે.’ [ગા. ૧૨૮ની વૃત્તિ] ૮૯ [પ. ૧૩]

સુ૦ ચરણસ્પર્શ કરતાં પાપ લાગે તે માટે શબર રાજાએ બૌદ્ધ સાધુની બાણ મારીને હત્યા કરાવી. એ જ રીતે ગુરુકુલવાસનો ત્યાગ કરીને પણ શુદ્ધ ગોચરી શોધતા મુનિને નકામા જાણવા.

ગુરુકુલવાસે જ્ઞાનાદિક ગુણ, વાચંચમને વાધે રે,
તો આહાર તણો પણ દૂષણ, ખપ કરતાં નવિ બાધે રે.

શ્રી જિન૦ ૯૦ [૫-૧૪]

બા૦ વલી ગુરુકુલવાસે વસતાં થકાં જ્ઞાનાદિક ગુણ ક૦ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના ગુણ દિનદિન પ્રતે વાચના-પૃચ્છનાદિકે કરી, વાચંચમને ક૦ મુનિરાજને વાધે. તથા હવે આગિલા બે પદનો અર્થ અન્વય કરી કહીઈ છઈ. તે જ્ઞાનાદિક ગુણની વૃદ્ધિ થાય તો આહાર તણો ખપ કરતાં દૂષણ પણ ન બાંધે. ઈત્યન્વયઃ એતલે એહવા જ્ઞાન-ધ્યાનની લહેરમાં બેઠા હોય, કોઈ દ્રવ્યાનુયોગમાં અત્યંત મગ્ન થયા છે એહવામાં ગોચરીઈ નીકલ્યા થકા કોઈક સ્થાનકે સૂક્ષ્મ દોષ દેખીને ચિંતન કરે જે 'ધ્યાનની લહેર હજી ચિત્તમાં અંતરવાસનાઈ છે અને ઘણાં ઘેર ફિરવા રહીસ તો તે લહેર ફિરી નહીં આવિં.' એહવું વિચારી કાંચક દૂષણ સહિત આહાર લિઈ તોહિ પણિ બાધા ન કરે. એતલે કર્મબંધનનું હેતુ ન થાય. યતઃ શ્રી 'સૂગડાંગસૂત્રે' અધ્યયન એકવીસમે (૨૧) -

'અહાકમ્માણિ ધુજંતિ અણ્ણમણ્ણે સકમ્મુણા ।

ઁવલિત્તેતિ આણિજ્જા, અણુવલિત્તેતિ વા પુણો ॥ ૧ ॥'

ઈત્યાદિ તથા -

'ગુરુકુલવાસવસંતા મુણિણો વડ્ઢંતિ નાણપમુહેહિં ।

જઈ એસણાઈ દોસસ્સ, લવમવિ મત્તિજએ સુગુણં ॥ ૨ ॥' ઈતિભાવઃ તથા અપવાદે ગાઢ ગ્લાનાદિક કાર્યે અણસરતે ગચ્છમાં રહ્યા ગુરુ આણાવર્તિનઈ અસઠ ભાવે વર્તતાને આતુર દષ્ટાંતે આધાકર્માદિક આહાર, તે પણિ નિર્દોષ જાણવો તથા ચાગમઃ -

'સંથરણંમિ અસુદ્ધં દોણ્હ વિ ગિણ્હંતરિંદિતયાણઽહિયં ।

આઁસદિદ્ઢંતેણં, તં ચેવ હિયં અસંથરણે ॥ ૧ ॥'

[બૃહત્કલ્પભાષ્ય ગા. ૧૬૦૮] તદ્વથા-

‘जा जयमाणस्स भवे विराहणा सुत्तविहिसमग्गस्स ।

सा होइ निज्जरफला, अज्झप्पविसोहिजुत्तस्स ॥ १ ॥’

- ‘ઉત્તરાધ્યયને.’ [?] [પિંડનિર્યુક્તિ, ગા. ૬૭૧; ઓધનિર્યુક્તિ ગા. ૫૫૯]

એ રીતે પણ આહાર દૂષણ સહિત બાધા ન કરે. ઇતિ ‘ધર્મરત્નવૃત્તૌ.’ ૯૦ [૫-૧૪]

સુ૦ ગુરુકુલવાસે વસતાં વાચના-પૃચ્છના આદિથી જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રના ગુણ દિનપ્રતિદિન વધે. આ ગુણવૃદ્ધિ થાય તો ગોચરી સંદર્ભે પણ કોઈ દૂષણ ન લાગે. જેમકે ગોચરીએ નીકળ્યા હોય ને ચિત્તમાં કોઈક ધ્યાનની લહર આવતાં વિચારે કે ‘ઘણાં ઘરે ફરવા રહીશ તો આ લહર પુનઃ નહીં આવે’ એમ વિચારી ક્યાંકથી સૂક્ષ્મદોષ સહિતનો પણ આહાર વહોરી લે તો કોઈ બાધ નથી, કર્મબંધનનું કારણ ન બને. ‘સૂચગડાંગ સૂત્ર’, ‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’ [?] અને ‘ધર્મરત્નવૃત્તિ’ માં આ વાત કહી છે.

‘ધર્મરતન’ ‘ઉપદેશપદા’દિક, જાણી ગુરુ આદરવો રે,
ગચ્છ કહ્યો તેહનો પરિવારો, તે પણ નિત અનુસરવો રે.

શ્રી જિન૦ ૯૧ [૫-૧૫]

બા૦ તથા ‘ધર્મરત્ન’ ‘ઉપદેશપદ’ પ્રમુખ ગ્રંથ જોઈને જાણીને ગુરુ આદરવો. તે ગ્રંથોમાં ગુરુકુલવાસના અધિકાર ઘણા છે. વલી ગચ્છ કેહને કહિઈ તે કહે છે. તેહનો પરિવારો ક૦ એહવા સુવિહિત સાધુનો પરિવાર તે ગચ્છ કહિઈ. યતઃ ‘ગુરુપરિવારો ગચ્છો’ ઇત્યાદિ ‘પંચવસ્તુ’ [ગા ૬૯૬] વચનાત્. તે ગચ્છ પણ નિરંતર અંગીકાર કરવો, અનુસરવો ઇતિ. યતઃ-

‘ગુરુગુણજુત્તો ગચ્છો, સંવિગ્ગસાહુસમવાઓ ।

મુક્કમગત્થિણા સો ય અણુસરિયવ્વો પયત્થેણ ॥ ૧ ॥’

ઇત્યાદિ. ૯૧ [૫.૧૫]

સુ૦ ‘ધર્મરત્ન’ અને ‘ઉપદેશપદ’ આદિ ગ્રંથોમાં ગુરુકુલવાસના અધિકારો ઘણા છે. તે જોઈને ગુરુને આદરવા. સુવિહિત સાધુનો પરિવાર તે ગચ્છ. તે ગચ્છ પણ નિરંતર અંગીકાર કરવો.

સારણ વારણ પ્રમુખ લહીને, મુક્તિમારગ આરાધે રે,
શુભવીરય તિહાં સુવિહિત કિરિયા, દેખાદેખેં વાધે રે.

શ્રી જિન૦ ૯૨ [૫-૧૬]

બા૦ સારણ ક૦ વીસાર્યુ હોય તે સંભારી આપેં. વારણ ક૦ પાપકરણી કરતાને વારેં, પ્રમુખ શબ્દે કરી ચોયણા, પ્રતિચોયણા પણિ લેવી. તે પણિ ગચ્છમાં રહે તેહને થાય. તે સારણાદિક લહીને ક૦ પામીને મુક્તિમારગ આરાધે ક૦ મોક્ષમારગ સાધે. યત:-

‘ગુરુપરિવારો ગચ્છો, તત્થ વસંતાણ નિજ્જરા વિઝલા ।

વિણયાઓ તહા સારણમાઈહિં ન દોસપડિવત્તિ ॥ ૧ ॥’

- ઈતિ ‘પંચવસ્તુકે’ [ગા.૬૯૬] તથા ઈતિ શ્રી ‘ધર્મરત્ન પ્રકરણવૃત્તૌ.’

વલી શુભવીરય ક૦ ભલો વીર્યોલ્લાસ વાધઈ. વલી સુવિહિત કિરિયા ક૦ આત્માર્થી ગીતાર્થની ક્રિયા વ્યવહાર દેખાદેખેં વાધે ક૦ એક સાધુને ક્રિયા તપજપાદિક કરતાં દેખી પોતાને કરવાનું મન થાય. તેહથી વાધે, વધારો થાય. ૯૨ [૫-૧૬]

સુ૦ ગચ્છમાં રહેવાથી જ સારણ (વીસરેલું સંભારી આપવું), વારણ (પાપકરણીમાંથી વારવું), ચોયણા (પ્રેરવું), પ્રતિચોયણા (પુન: પુન: પ્રેરવું) શક્ય બને. એથી જ મુનિ મુક્તિમારગ સાધે. સાધુઓના સમુદાયને તપ-જપ-ક્રિયા કરતા જોઈને પોતાને પણ એમ કરવા ઉલ્લાસ થાય.

જલધિ તણો સંખોભ અસહતા, જિમ નીકલતા મીનો રે,
ગચ્છ સારણાદિક અણસહતા તિમ મુનિ દુખિયા દીનો રે.

શ્રી જિન૦ ૯૩ [૫-૧૭]

બા૦ જલધિ તણો ક૦ સમુદ્રનો સંક્ષોભ ક૦ કલ્લોલ પ્રમુખની ક્ષોભના તે અસહતા ક૦ સહી ન સકે. તિવારેં જિમ મીન ક૦ મચ્છ હોય તે સમુદ્રમાંથી બાહિર નીકલે, તિમ ગચ્છમાં રહેતાં ગુર્વાદિક સારણા-વારણાદીક કરે, તે સહેવી પડે, તે ન સહેવાઈ તિવારેં અણસહતા થકાં બાહિર નીકલે તે દુ:ખી, દીન થાય. ગત્યંતરે દુર્ગતઈ જાય. તિવારેં દુ:ખી, દીન જ થાય. ઈતિ ભાવ: યત: -

પં. પચવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૬૭

‘જહ જલનિહિકલ્લોલવ્હોભમસહંતા ય બાહિરં પતા ।
મીણા અમુણિયમુણિણો સારણપમુહાઈ અસહંતા ॥ ૧ ॥

इति आचारांग पंचमाध्ययन चतुर्थोद्देशकवृत्तौ. यथा-
जह सायरंमि मीणा, संखोहं सायरस्स असहंता ।

णिति तओ सुहकामी णिग्गयमिन्ता विणस्संति ॥ ૧ ॥

एवं गच्छसमुद्दे सारणवीर्डीहं चोइया संता ।

णिति तओ सुहकामी મીણા વ જહા વિણસ્સંતિ ॥ ૨ ॥’

ઈત્યાદિ ‘ઓધનિર્યુક્તૌ.’ [ગા. ૧૧૬, ૧૧૭] [ગચ્છાચાર પચન્નો]
‘આચારાંગસૂત્ર’ વૃત્તિ, અધ્યયન ૫, ઉદ્દેશક ૪. ૯૩ [૫-૧૭]

સુ૦ સમુદ્રનો સંક્ષોભ ન સહેવાતાં માછલું સમુદ્રમાંથી બહાર તો નીકળે પણ જળની બહાર આવી જતાં જ દીન-દુઃખી બની જાય તેમ ગુરુનાં સારણ-વારણ આદિ ન સહેવાતાં સાધુ ગચ્છ બહાર નીકળે પણ પેલા મચ્છની જેમ દુઃખી થાય.

કાક નર્મદાતટ જિમ મુંડી, મૃગતૃષ્ણાજલિં જાતા રે,
દુખ પામ્યા તિમ ગચ્છ તજ્જને, આપમતિ મુનિ થાતા રે.

શ્રી જિન૦ ૯૪ [૫-૧૮]

બા૦ વલી દષ્ટાંત દેખાડઈ છઈ. જિમ નર્મદા નદીના કાંઠાના કાક ક૦ કાગડા તટ૦ તે નદીનો કાંઠો મૂકીને - છાંડીને મૃગતૃષ્ણાજલ ક૦ તે નદીને કાંઠે વેગલેં પાણી સરીખું દીસે પણ પાણી હોય નહીં તે બ્રાંતિરૂપ પાણી તે મૃગતૃષ્ણાજલ કહિઈ. તે જલની બ્રાંતિ દોડતા એહવા જે કાગડા તે જિમ દુઃખ પામ્યા તિમ ક૦ તે રીતે ગચ્છ જે સુવિહિત સમુદાય તે ત્યજ્જને આપમતિ ક૦ સ્વેચ્છાચારી મુનિ થાતા, એતલે તે કાગડા જિમ દુઃખ પામ્યા તિમ મુનિ પણિ સ્વેચ્છાચારી દુઃખ પામે. ૯૪ [૫-૧૮]

સુ૦ વળી નર્મદા નદીનો કાંઠો મૂકીને મૃગજળની ભ્રમણાથી દોડતા કાગડા જેમ દુઃખી થાય તેમ ગચ્છ ત્યજ્જને સ્વેચ્છાચારી બનતા મુનિ દુઃખ પામે.

પાલિ વિના જિમ પાણી ન રહે, જીવ વિના જિમ કાયા રે,
ગીતારથ વિણ તિમ મુનિ ન રહે, જૂઠ કષ્ટની માયા રે.

શ્રી જિન૦ ૯૫ [૫-૧૯]

બા૦ જિમ સરોવરાદિકનું પાણી પાલ બાંધ્યા વિના રહે નહીં, જિમ જીવ વિના કાયા ન રહે તિમ ક૦ તે રીતે ગીતારથ વિના મુનિ ન રહે.

‘ગીયત્થો ય વિહારો, બીઓ ગીયત્થ મીસિઓ ધણિઓ’ ઈત્યાદિ વચનાત્.
[આવશ્યક નિ;ઓ.નિ.ગા. ૧૨૧] તે ગીતાર્થ વિના જેતલાં કષ્ટ કરે તે અજ્ઞાનમાં ભલે. અજ્ઞાન તે મિથ્યાત્વ, તથા મિથ્યાત્વ તે માયા વિના ન હોઈ. ઈતિ ભાવઃ. ૯૫ [૫-૧૯]

સુ૦ જેમ સરોવરનું પાણી પાળ વિના અને કાયા જીવ વિના રહી ન શકે તેમ ગીતાર્થ વિના મુનિ ન રહે. ગીતાર્થ વિના કરેલાં કષ્ટ અજ્ઞાનમાં જ ભળે.

અંધ પ્રતે જિમ નિર્મલ લોચન, મારગમાં લેઈ જાઈ રે,
તિમ ગીતારથ મૂરખ મુનિને, દંઢ આલંબન થાઈ રે.

શ્રી જિન૦ ૯૬ [૫-૨૦]

બા૦ વલી દષ્ટાંત કહે છે. જિમ આંધલાને નિર્મલ લોચન ક૦ નિર્મલિ આંખનો ધણી મારગમાં લેઈ જાઈ ક૦ ઉત્તમ મારગ કંટક પ્રમુખે રહિત માર્ગે લેઈ જઈ સ્થાનકે પોહોચાડઈ તિમ ગીતાર્થ જે છે તે મૂર્ખ મુનિ હોય તેહને દંઢ આલંબન ક૦ જબ્બર આધારભૂત થાય છે. ૯૬ [૫-૨૦]

સુ૦ જેમ સારી દષ્ટિવાળો આંધળાને કાંટારહિત સારા રસ્તે લઈ જઈને યોગ્ય સ્થાને પહોંચાડે તેમ ગીતાર્થ મૂઢ મુનિનું દંઢ આલંબન બને છે.

સમભાષી ગીતારથ નાણી, આગમ માંહિ લહિઈ રે,
આતમઅરથી શુભમતિ સજ્જન, કહો તે વિણ કિમ રહિઈ રે?

શ્રીજિન૦ ૯૭ [૫-૨૧]

બા૦ વલી સમભાષી ક૦ સ્યાદ્વાદ વચનના ભાષી હોય અથવા સમતાભાષી ક૦ ગરીબને માતબરને રાગદ્વેષરહિતપણે દેશના દિઈ. વલી પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

ગીતાર્થ હોય. વલી નાણી ક૦ સમ્યગ્ જ્ઞાની હોય. આગમ માંહિ એહવા લહિઈ ક૦ પામીઈ છે. વલી આતમઅરથી ક૦ પોતાનો આતમા સાધવાને ઉજમાલ થયા. શુભમતિ ક૦ ભલી મતિના ધણી એતલે કુમતી કદાગ્રહ ન હોય. વલી સજ્જન ક૦ ઉત્તમ ગુણવંત, ભલી સીખામણના દેનારા અથવા સર્વ પદ સંબોધને બોલાવીઈ, યથા હે આતમઅરથી, હે શુભમતિ, હે સજ્જન ! તે ગીતાર્થ વિના કહો કિમ રહિઈ ? એહવા ગુરુ ગીતારથ પુરુષ વિના કહો કિમ રહીઈ ક૦ કિમ રહી સકીઈ ? ૯૭ [૫-૨૧]

સુ૦ સમભાષી એટલેકે સ્યાદ્વાદ-વચનના ભાષી અથવા તો રાગદ્વેષરહિત થઈને ગરીબ-તવંગર સૌને સરખી રીતે દેશના આપનાર, જ્ઞાની, આત્માર્થી, શુભ મતિવાળા, સજ્જન એવા ગીતાર્થ વિના કેમ જ રહી શકાય ?

લોચન આલંબન જિનશાસનિ, ગીતારથ છે મેઢી રે,
તે વિણ મુનિ ચઢતી સંયમની, આરોહેં કિમ સેઢી રે ?

શ્રી જિન૦ ૯૮ [૫-૨૨]

બા૦ વલી ગીતાર્થને જ્ઞાનરૂપ લોચનના દેનારા માટે ગીતાર્થને લોચન કહિઈ. તથા દુર્ગતિને વિષે પડતાને આલંબન=આધાર થાય તે માટે ગીતાર્થને આલંબન કહિઈ. જિનશાસનને વિષે વલી મેઢી બરાબર છે. મેઢી તે ખેત્ર ખલામાં વિચમાં સ્થંભ રોપીને બેલને અન્ન ઉપર ફેરવે છે તેહને કહિઈ. ઉપલક્ષણથી સ્થંભભૂત કહીઈ, જેહને આધારે ઘર માલ પ્રમુખ રહે છે. વલી યાન કહીઈ જેહને આધારે મહા અટવી માર્ગ હોય તોહી પાર પામીઈ- યત:-

‘મેઢી આલંબણં ધંભં, દિઢ્ઠી જાણં સુઉત્તમં ।

ગીયથં ગુરુગુણાણ્ણં સમ્મં જાણસુ ગોયમા ! ॥ ૧ ॥’

તે વિણ ક૦ તે ગીતાર્થ વિના મુનિરાજ સંજમની જે સેઢી ક૦ સંયમશ્રેણી કિમ આરોહે ? એતલે કિમ ચઢઈ ? ઉત્તરોત્તર શુભાધ્યવસાઈ કિમ વધઈ ? શ્રી સંજમશ્રેણિનો અધિકાર તે ‘સંયમશ્રેણીનું તવન’ અમ્હારા ગુરુશ્રી ઉત્તમવિજયજીકૃત છે. તેહથી વિસ્તારે જાણવો તથા ‘પંચસંગ્રહ’થી જાણવો. ૯૮ [૫.૨૨]

સુ૦ ગીતાર્થ તે જિનશાસનના લોચનરૂપ છે, દુર્ગતિમાં પડતા જીવોના આધાર છે, ખળા વચ્ચેના સ્થાંભ સમા છે, સંસારરૂપી મહાઅટવીનો બીહામણો માર્ગ પાર પમાડનાર વાહન છે. એ ગીતાર્થ વિના મુનિ સંયમશ્રેણી કેવી રીતે ચડી શકે ?

ગીતારથને મારગ પૂછી, છાંડીજે ઉન્માદો રે,
પાલેં કિરિયા તે તુજ ભગતિં, પામે જગિ જસવાદો રે.

શ્રી જિન૦ ૯૯ [૫-૨૩]

બા૦ તે ગીતારથને મારગ પૂછીને ઉન્માદ જે સ્વેચ્છાચારીનું મદોન્મત્તપણું છાંડીઈ. એ રીતિં તુમ્હારી ભગતિં કરી. એતલે તુમ્હારી આજ્ઞા તે તુમારી ભક્તિ. તે ભક્તિ કરીને જે ક્રિયા પાલે એતલે એ ભાવ જે તુમ્હારી એ આજ્ઞા છે જે જ્ઞાન સહિત ક્રિયા પાલઈ તે પ્રાણી જગિ ક૦ જગતને વિષે જસવાદ પામઈ. ૯૯ [૫-૨૩]

સુ૦ આવા ગીતાર્થને માર્ગ પૂછીને સ્વેચ્છાચારનું મદોન્મત્તપણું ત્યજવું. તમારી ભક્તિ કરીને, તમારી આજ્ઞાનુસાર ક્રિયાપાલન કરીને જ જીવ જસવાદ પામી શકે.

(એ ઢાલમાં ૨૨૪ શ્લોક અક્ષર ૧૮, ઉક્ત ગાથા ૨૩.)

ટાલ છઢ્ઢી

બા૦ આગલા ઢાલમાં જ્ઞાન સહિત ક્રિયા કરતાં સંયમશ્રેણિ આરોહે તેહમાં જ્ઞાનપૂર્વક ક્રિયા કરે તો લેખે, નહીંતર અલેખે. તે માટે જ્ઞાન વર્ણવઈ છે, નવા ઢાલમાં.

(હિતશિક્ષા છત્રીશીની દેશી)

પ્રથમ જ્ઞાન ને પછે અહિંસા, 'દશવૈકલિક' સાખિ રે,
જ્ઞાનવંત તે કારણ ભજિઈ, તુઝ આણા મનિ રાખું [ખી] રે.

સાહેબ સુણજો રે. ૧૦૦ [૬-૧]

બા૦ પ્રથમ જ્ઞાન હોય તો પછે અહિંસા ક૦ દયા પાલી સકે. ઈમ શ્રી 'દશવૈકલિક સૂત્ર' [અધ્ય-૪, ગા. ૬૪]માં કહયું છે. યત: 'પદ્મં નાણં તઓ દયા, એવં ચિદ્ગ્ઢ સવ્વસંજણ' તે કારણે જ્ઞાનવંતને ભજઈ ક૦ સેવીઈ. પણ હે પરમેશ્વર! તુઝ આણા મન રાખી રે ક૦ તુમ્હારી આજ્ઞા ચિત્તમાં રાખીને, એતલે એ ભાવ જે જ્ઞાનવંતને ભજઈ પણ સાધ્યમાં ઈમ રાખીઈ જે 'જ્ઞાનક્રિયાભ્યાં મોક્ષ: '- 'નાણકિરિયાહિં મુક્ષો' ઈતિ 'ભાધ્ય' [વિ. ભાધ્ય, ગા. ૩] વચનાત્. સ્યાદ્વાદ દષ્ટીઈ જ્ઞાનીની સેવા કરીઈ. સાહેબ સુણયો ક૦ સાંભલ્યાની પરે સાંભલયો. અન્યથા પરમેશ્વર કેવલજ્ઞાની સકલ જગતના ભાવ દેખી રહ્યા છે તેહને શું સાંભલવું છે તે કારણે ભક્તિવંત પ્રાણી ઉપચારે કહે છે જે સાંભલયો. ૧૦૦ [૬-૧]

સુ૦ પ્રથમ જ્ઞાન હોય તો જ અહિંસાપાલન થાય. ‘દશવૈકાલિક સૂત્ર’માં આમ કહ્યું છે. માટે હે પરમેશ્વર ! તમારી આજ્ઞા ચિત્તમાં રાખીને જ્ઞાનવંતને સેવવા. પણ સાધ્ય તો જ્ઞાનક્રિયા થકી મોક્ષનું જ રાખવું.

દ્રવ્ય ખેત્ર ને કાલ ન જાણે, ભાવ પુરુષ પડિસેવ રે,
નવિ ઉત્સર્ગ લહે અપવાદહ, અગીતારથ નિતમેવ રે. સા૦૧૦૧ [૬-૨]

બા૦ વલી અગીતાર્થ દ્રવ્ય ન જાણે ૧, ખેત્ર ન જાણે ૨, કાલ ન જાણે ૩, ભાવ ન જાણે ૪. અગીતાર્થ હોય તે વલી પુરુષ ન જાણે જે આ જોગ્ય છે અથવા અજોગ્ય છે ૫. પ્રતિસેવા ક૦ પાપની સેવા ન જાણે જે ઈણિ સ્વવશે પાપ કર્યું તે અગીતાર્થ ન જાણે ૬. વલી નવિ લહે ક૦ ન જાણે. ઉત્સર્ગ ક૦ છતી શક્તિ જિમ સિદ્ધાંતમાં માર્ગ કહ્યો તિમ જ કરવું ૭. અપવાદહ ક૦ રોગાદિક કારણે અલ્પદોષ સેવે તે અગીતાર્થ ન જાણે. ૮. નિતમેવ ક૦ નિરંતર. યત: ‘શ્રી ઉપદેશમાલા’યાં [ગા-૪૦૦].

‘દક્ષં ચિત્તં કાલં ભાવં પુરિસપડિસેવનાઓ ય ।

નવિ જાણહ અગીઅત્થો ઉસમ્ગવવાહ્યં ચેવ. ॥૧॥’ ૧૦૧ [૬-૨]

સુ૦ અગીતાર્થ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ - એ કાંઈ ન જાણે, યોગ્ય-અયોગ્ય પુરુષને ન જાણે, પાપની સેવનાને ન જાણે, સિદ્ધાંતમાં દશવિલ માર્ગ અનુસાર જ કરવું તે ઉત્સર્ગમાર્ગ ન જાણે, તથા રોગ આદિ કારણે અલ્પદોષ સેવવાનો અપવાદમાર્ગ પણ ન જાણે.

સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર નવિ જાણે, કલ્પ અકલ્પ વિચારો રે,
યોગ્ય ન જાણે નિજ નિજ ઠામે, દ્રવ્ય યથાસ્થિત સાર રે.

સા૦૧૦૨ [૬-૩]

બા૦ એહ જ દ્વારગાથા વિસ્તારતાં, પ્રથમ દ્રવ્યદ્વાર કહે છે :

અગીતાર્થનેઈ સચિત્તની ખબરિ ન પડે તથા અચિત્ત ન જાણે તથા મિશ્ર નવિ જાણે ક૦ ન જાણે. કલ્પની ખબરિ ન પડે જે આ વસ્તુ કલ્પે છે કિંવા નથી કલ્પતી; અકલ્પ છે તે વિચાર અગીતાર્થ ન જાણે. યોગ્યતાની ખબરિ ન પડે, ન જાણે. નિજ નિજ ઠામે ક૦ પોતાપોતાને સ્થાનકે યોગ્યતા ન જાણે જે આ બાલને યોગ્ય કે ગ્લાનને યોગ્ય ઈત્યાદિક

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૭૩

ન જાણે. એ રીતે યથાસ્થિત ક૦ જિમ હોય તિમ દ્રવ્યની અગીતાર્થનઈ ખબરિ ન પડે. યથાસ્થિત દ્રવ્ય કેહવો છે સાર ક૦ પ્રધાન છે. યદુક્તં -

‘જહઠિયદવ્વં ન યાણહ, સચ્ચિતાચિત્તમીસગં ચેવ ।

કપ્પાકપ્પં ચ તહા જોગ્ગં વા જસ્સ જં હોહ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા. ૪૦૧]. ૧૦૨ [૬-૩]

સુ૦ દ્રવ્યદ્વાર : અગીતાર્થ સચિત્ત-અચિત્ત કે મિશ્ર તે ન જાણે, કઈ વસ્તુ ખપે - ન ખપે એમ છે તે ન જાણે, યોગ્યાયોગ્યતાની ખબર ન પડે, જેમકે આ બાળકને યોગ્ય છે કે માંદાને યોગ્ય છે. આમ યથાસ્થિત દ્રવ્ય વિશે તે જાણતો નથી.

ક્ષેત્ર ન જાણે તેહ યથાસ્થિત, જનપદ અધ્વ વિશેષ રે,

સુભિક્ષ દુર્ભિક્ષ કલ્પ ન જાણે, કાલવિચાર અશેષ રે. સા૦ ૧૦૩ [૬-૪]

બા૦ હવે ક્ષેત્રદ્વાર કહે છે. અગીતાર્થનઈ યથાસ્થિત ક૦ જેહવું હોય તેહવા ક્ષેત્રની ખબરિ ન પડે, ન જાણે જે આ ભદ્રકક્ષેત્ર છે અથવા અભદ્રક છે. ઈતિ. જનપદ ક૦ લોકે વ્યાપ્તે દેશે વિહાર કરતાં આ વિધિઈ કરવો અથવા મગધાદિક દેશે એ વિધિ તે ન જાણે. અધ્વવિશેષ ક૦ દૂર દેશે અટવી પ્રમુખે ઇણવિધે વિહાર કરવો ઇત્યાદિક અગીતાર્થ ન જાણે. (૨).

હવે કાલદ્વાર કહે છે. વલી સુભિક્ષમાં કલ્પ ન જાણે જે સુભિક્ષમાં ઇણિ પરેં વિચરવું. વલી દુર્ભિક્ષમાં કલ્પ ક૦ યોગ્ય ન જાણે જે દુર્ભિક્ષમાં આવી વસ્તુ હોય તોહિ લીજઈ ઇત્યાદિક અગીતાર્થ ન જાણે. કાલનો વિચાર અશેષ ક૦ સમસ્ત ન જાણે ઇતિભાવ: (૩) યત: -

‘જહઠિયચિત્તં ન જાણહ, અદ્ધાણે જણવણ ય જં ભણિયં ।

કાલંપિ ય નવિ જાણહ, સુભિક્ષ દુભિક્ષ જં કપ્પં ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા-૪૦૨]. ૧૦૩ [૬-૪]

સુ૦ ક્ષેત્રદ્વાર : અગીતાર્થ યથાસ્થિત ક્ષેત્ર વિશે કાંઈ ન જાણે. આ ક્ષેત્ર ભદ્રક છે કે અભદ્રક, જનપદમાં વિહાર કરવો કે મગધ આદિ દેશે કરવો કે દૂર વનપ્રદેશે વિહાર કરવો તે ન જાણે.

કાલદ્વાર : સુકાળમાં શું યોગ્ય અને દુષ્કાળમાં શું યોગ્ય તે અગીતાર્થ ન જાણે.

ભાવ હિટ્ટગિલાણ ન જાણે, ગાઢ અગાઢહ કલ્પ રે,
ખમતો અખમતો જન ન લહે, વસ્તુ અવસ્તુ અનલ્પ રે.

સા૦૧૦૪ [૬-૫]

ભા૦ હવે ભાવદ્વાર કહે છે. ભાવ ક૦ ભાવના વિચારને વિષે હિટ્ટ ક૦ નીરોગી ન જાણે. ગિલાણ ક૦ રોગાકાંત ન જાણે. જે નીરોગીને આ દેવું, રોગીને એહવૂં દેવૂં તે અગીતાર્થ ન જાણે. ગાઢ કલ્પ ક૦ આકરેં કરણેં ઇણિ રીતેં કરવૂં, અગાઢકલ્પ ક૦ સ્વાભાવિક - સહજ રીતેં ઇણિ રીતેં પ્રવર્તવૂં એ અગીતાર્થ ન જાણે (૪).

હવે પુરુષદ્વાર કહે છે. ખમતો ક૦ આ પુરુષ ખમી સકસ્યેં, સમર્થ શરીર છે, કઠોર શરીર છે. અખમતો ક૦ સુકુમાલ શરીર છે એહવા જન ન લહેં, પ્રાણીને ન ઓલખે. અગીતાર્થ હોએ તે એહવા પુરુષને [ન] ઓલખે.

વલી વસ્તુ ક૦ આચાર્યાદિક, અવસ્તુ ક૦ સામાન્ય સાધુ તે અગીતાર્થ ન ઓલખે જે પદસ્થને આમ ઘટે, સામાન્યને આમ ઘટે. અનલ્પ ક૦ ઇત્યાદિક બહુ પ્રકાર તે ન જાણિ. (૫) યત: -

‘ભાવે હિટ્ટગિલાણં નવિ જાણઙ ગાઢગાઢ કમ્પં ચ ।

સહુ અસહુ પુરિસરૂવં, વત્થુમવત્થું ચ નવિ જાણઙ [જાણે (૫૧૦)] ॥૧૧॥
ઇતિ ઉપદેશમાલાયાં-[ગા-૪૦૩].૧૦૪ [૬-૫]

સુ૦ ભાવદ્વાર : ભાવવિચારની દષ્ટિએ આ નીરોગી ને આ રોગિષ્ટ એ અગીતાર્થ ન જાણે. આ નીરોગીને અપાય ને આ રોગીને અપાય એની એને ખબર નથી. અમુક કામ ખાસ સંજોગોમાં કઈ રીતે કરવું અને સ્વાભાવિક સંજોગોમાં કેવી રીતે કરવું એ પણ તે ન જાણે.

પુરુષદ્વાર : આ પુરુષ સમર્થ છે કે અસમર્થ એની અગીતાર્થને ઓળખ નથી. આચાર્યને આમ ઘટે ને સામાન્ય સાધુને આમ ઘટે એવા ભેદની એને ખબર નથી.

જે આકુર્હિં પ્રમાદેં દર્પે, પડિસેવા વલિ કલ્પ રે,
નવિ જાણેં તે તાસ યથાસ્થિત, પાયચ્છિત્ત વિકલ્પ રે.

સા૦ ૧૦૫ [૬-૬]

બા૦ હવે પ્રતિસેવા નામા દ્વાર કહે છે. પ્રતિસેવા તે નિષિદ્ધાયરણ. તે પ્રતિસેવાના ૪ પ્રકાર કહે છે. તેહમાં પ્રથમ આકુટ્ટિ ક૦ જાણિને પાપ સેવવું; તે પણ કારણ વિના (૧). કંદર્પાદિક વસે જે પાપ સેવે તે પ્રમાદ કહીઈ (૨). ધાવન-વલ્ગનાદિકે કરી જે પાપ લાગુ તે દર્પ કહીઈ (૩). વલી કલ્પ ક૦ આગમોક્ત કારણે કરી નિષેધાયરણ કર્યું તે કલ્પ કહીઈ (૪). એ પડિસેવા ક૦ આરે ભેદ પડિસેવાના જાણવા. યત:-

‘પડિસેવણા ચઝદ્ધા આઝટ્ટિપમાયદપ્પકપ્પેસુ ।

ન વિ જાણઈ અગીઓ પચ્છિત્તં ચેવ જં તત્થ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા-૪૦૪] તલ્લક્ષણગાથા યથા-

‘આઝટ્ટિઆ ઝવિચ્ચા દપ્પો પુણ હોઈ વગ્ગણાઈઓ ।

કંદપ્પો ઇય પમાઓ કપ્પો પુણ કારણે ભણિઓ. ॥૧॥’

ઈતિ ‘આચારાંગ વૃત્તો.’

એ ચાર પ્રકાર જે પાપ તે તાસ પાપનું યથાસ્થિત ક૦ જેહને જેહવું ઘટે તેહવા પ્રાયશ્ચિત્તના વિકલ્પ, જે આ પ્રાયશ્ચિત્તવાલાને એહવો તપ દેવો ઇત્યાદિકને અગીતાર્થ ન જાણે. ૧૦૫ [૬-૬]

સુ૦ પ્રતિસેવાદ્વાર : પ્રતિસેવા - નિષિદ્ધ આચરણના ચાર પ્રકાર છે. ૧. જાણીને કરેલું પાપ, અને તેયે અકારણ - આકુટ્ટિ, ૨. કંદર્પ-હાસ્ય-મશ્કરી આદિને વશ થઈને કરેલું પાપ - પ્રમાદ, ૩. દોડાદોડી, કૂદાકૂદ આદિ આપાતતઃ થયેલું પાપ - દર્પ, ૪. આગમકથિત કારણે થયેલું પાપ - કલ્પ. આ ચાર પ્રકારનાં પાપો કરનારામાંથી કોને કેવું પ્રાયશ્ચિત દેવું તેવા વિકલ્પો અગીતાર્થ ન જાણે.

નયણરહિત જિમ અનિપુણ દેશે, પંથ નટ્ટ જિમ સત્થ રે,

જાણે હું ઠાંમે પોંચાવું, પણ નહીં તેહ સમત્થ રે. સા૦ ૧૦૬ [૬-૭]

બા૦ જિમ કોઈ નયણરહિત ક૦ અંધ પુરુષ હોય. વલી અનિપુણ દેશે ક૦ માર્ગનો અનિપુણ અજાણ છે તે અંધ પુરુષ એહવા માર્ગને વિષે, પંથ નટ્ટ જિમ સત્થ ક૦ જિમ સાથ માર્ગમાં ભૂલો પડ્યો હોય તે સાથને તે આંધલો જાણે જે હું એ સાથને ઠેકાણે પોંચાવું, ઈમ જાણે પણ પોંચાડવા તે કોઈ સમર્થ ન થાય યત:-

‘જહ નામ કોઈ પુરિસો નયણવિહૂણો અદેસકુસલો ય ।
 કંતારાડવિ ભીમે મગ્ગપણદુસ્સ સત્થસ્સ ॥ ૧ ॥
 ઇચ્છઈ દેસિયત્તં કિં સો ડ સમત્થુ દેસિયત્તસ્સ ।
 દુગ્ગઈ અયાણંતો, નયણવિહૂણો કહં દેસે. ॥ ૨ ॥
 [‘ઉપદેશમાલા’, ગા-૪૦૫-૦૬] ૧૦૬ [૬.૭]

સુ૦ રસ્તામાં કોઈ ભૂલો પડેલો માનવસમૂહ હોય અને કોઈ આંધળો જે રસ્તો પણ નથી જાણતો તે એમ વિચારે કે હું પેલા સમૂહને યથાસ્થાને પહોંચાડીશ તો એમ કરવામાં તે અસમર્થ જ રહે.

અગીતાર્થ તિમ જાણેં ગર્વે, હું ચલવું સવિ ગચ્છ રે,
 પણ તસ પાસેં ગુણગણ ગ્રાસેં, હોઈ ગલાગલ મચ્છ રે.

સા૦ ૧૦૭ [૬-૮]

બા૦ એ રીતે અગીતાર્થ પણ તિમ ગર્વે - અહંકારે કરી ઇમ જાણે હું બાધો ગચ્છ ચલાવું. પણ તેહની પાસે રહેતાં થકાં ગુણગણ ક૦ ગુણના જે સમૂહ તે ગ્રાસેં ક૦ ઘસાઈ જાઈ. એતલે અગીતાર્થનઈ સંગે ગુણનો નાશ થાય. યત :

‘એવમગીયથોડવિ હુ, જિણવયણપર્ફવચ્ચવુપરિહીણો ।
 દવ્વાઈ અયાણંતો, ડસ્સગવવાઈયં ચેવ ॥૧॥
 કહ સો જયડ અગીઓ, કહ વા કુણડ અગીયનિસ્સાણ ।
 કહ વા કરેડ ગચ્છં, સબાલવુડ્ઢાડલં સો ડ ॥ ૨ ॥
 ઈત્યુપદેશમાલાયાં. [ગા-૪૦૭, ૪૦૮]

અગીતાર્થનઈ પાસે વસતાં મચ્છગલાગલ થાય. મોહટો મચ્છ નાહના મચ્છને ગલી જાય. ઇમ ધીંગામસ્તીની વાત થાય, પણ માર્ગની રીતિ ન રહે. ૧૦૭ [૬-૮]

સુ૦ એ રીતે અગીતાર્થ પણ સઘળો ગચ્છ ચલાવવાનો ગર્વ રાખે પણ ઊલટાનું એવાની પાસે રહેતાં તો ગુણનો સમૂહ નષ્ટ થાય. અગીતાર્થ પાસે રહેતાં ‘મત્સ્યગલાગલ’ ન્યાય થાય. મોટું માછલું નાનાને ગળી જાય એમ સંઘર્ષ થાય, માર્ગ-રીતિ ન રહે.

પચ્છિત્તે અતિમાત્ર દીર્ઘ જે, અપચ્છિત્તે પચ્છિત્ત રે,

આસાયણ તસ સૂત્રં બોલી, આસાયણ મિચ્છત્ત રે. સા૦ ૧૦૮ [૬-૯]

બા૦ વલી અગીતાર્થ હોય તે પચ્છિત્તે અતિમાત્ર દિર્ઘ જે ક૦ પ્રાયચ્છિત્ત જેતલું આવે તે કરતાં અધિકું આપે, અણસમજણેં કરીને. અપચ્છિત્તેં ક૦ પ્રાયચ્છિત્ત ન આવતું હોય તેહનેં પચ્છિત્ત રે ક૦ પ્રાયચ્છિત્ત આપેં એતલે થોડાને ઘણું આપે, મૂલગું ન હોય તેહને કહેસ્યે જે તુમને પ્રાયચ્છિત્ત આવ્યું ઈત્યાદિક અસમજસ કરે. એ રીતે કરે તેહને સૂત્રને વિષે આશાતના બોલી ક૦ જિનેશ્વરની આજ્ઞાનો વિરાધક કહ્યો છે. એતલે જિનાજ્ઞા-વિરાધના કહી છે. અને આસાયણ ક૦ જિનાજ્ઞા-વિરાધના તેહજ મિચ્છત્ત ક૦ મિથ્યાત્વ જાણવું. તથા તે મિથ્યાત્વનિમિત્તીઓ સંસાર વધારે. યત:-

‘સુત્તે ય ઇમં મળિયં, અપચ્છિત્તે ય દેહ પચ્છિત્તં ।

પચ્છિત્તે અઇમત્તં, આસાયણ તસ્સ મહ્ઠ ઓ ॥ ૧ ॥

આસાયણ મિચ્છત્તં, આસાયણવજ્જણા ય સમ્મત્તં ।

આસાયણાનિમિત્તં, કુવ્વહ્ઠ દીહં ચ સંસારં ॥ ૨ ॥’

ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા. ૪૦૯, ૪૧૦]. ૧૦૮ [૬-૯]

સુ૦ વળી અગીતાર્થ જેને પ્રાયચ્છિત્ત ન આવતું હોય તેને પ્રાયચ્છિત્ત આપે, થોડાને વધુ આપે. આવાને જિનાજ્ઞાના વિરાધક કહ્યા છે. આવી જિનાજ્ઞાની વિરાધના તે મિથ્યાત્વ છે, જે સંસાર વધારે છે.

તવસી અબહુશ્ચુત વિચરંતો, કરી દોષની શ્રેણી રે,

નવિ જાણે તે કારણ તેહનેં, કિમ વાધે ગુણશ્રેણિ રે. સા૦ ૧૦૯ [૬-૧૦]

બા૦ તવસ્સી. ક૦ તપસ્યા કરતો અબહુશ્ચુત ક૦ અગીતાર્થ થકો વિચરંતો ક૦ વિહાર કરતો. કરી દોષની શ્રેણી ક૦ અનેક દોષની શ્રેણી કરતો એતલે અનેક અપરાધ પદ કરતો થકો, પણિ નવિ જાણે ક૦ ન જાણે, એતલે પોતાના દોષની પોતાને ખબરિ ન પડે. ઈતિભાવઃ. તે કારણ ક૦ તે હેતુઈ તેહનેં ક૦ તે અગીતાર્થ કષ્ટ કરતાને, કિમ વાધે ગુણશ્રેણિ ક૦ ગુણશ્રેણિ વૃદ્ધિવંતી કિમ થાય ? તેતલી જ રહે. યદુક્તં -

‘अबहुस्सुओ तवस्सी, विहरिउकामो अजाणिऊण पहं ।

अवराह पयसयाइं, काऊण वि जो न याणेइ. ॥१॥

देसिअराइयसोहिं, वयाइयारे उ जो न याणेइ ।

अविसुद्धस्स न वड्डइ गुणसेढी तत्तिया ठाइ. ॥२॥’

ઈતિ ઉપદેશમાલાયાં [ગા.૪૧૨, ૪૧૩]. ૧૦૮ [૬-૧૦]

સુ૦ તપસ્યા ને વિહાર કરવા છતાં આવો અગીતાર્થ સાધુ પોતાના દોષ ન જાણતો હોવાને કારણે એની ગુણશ્રેણિની વૃદ્ધિ કેવી રીતે થાય ?

માર્ગ માત્ર જાણે જિમ પંથી, અલહી તાસ વિશેસ રે,

લિંગાચાર માત્ર તે જાણે, પામે મૂઢ કિલેસ રે. સા૦ ૧૧૦ [૬-૧૧]

બા૦ માર્ગમાત્ર જાણે જિમ પંથી ક૦ કોઈક પંથી હોય તેહને કોઈક ડાહ્યો પુરુષ માર્ગ બતાવે તોહિ પણ વિશેષ માર્ગની ખબરિ ન પડે. પોતે ડાહ્યો નથી માટે ડાવો-જિમણો માર્ગ જિમ ન જાણે, એક સામાન્ય પ્રકારે માર્ગ માત્ર જાણે અને તાસ૦ તે માર્ગનો વિશેસ જે ડાવો-જિમણો તે અલહી ક૦ અણજાણે કલેશ પામે, તિમ લિંગ ક૦ સાધુવેષ, આચાર ક૦ સાધુની ક્રિયા તે લિંગાચાર માત્ર જાણે. એતલે એક સૂત્રના અક્ષર માત્રે કરી ક્રિયાદિક કરતો પણ પરમાર્થ અણજાણતો ઈતિભાવઃ. પામે મૂઢ કિલેસ ક૦ તે મૂઢ-મૂર્ખ અગીતાર્થ કિલેસ પામે, સંસાર વધારે. યતઃ-

‘જહ દાઇયંમિવિ પહે, તસ્સ વિસેસે પહસ્સડયાણંતો ।

પહિઓ કિલિસ્સઇ ચ્ચિય, તહ લિંગાચારસુઅમિત્તો ॥૧॥’

ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા.૪૧૬]. ૧૧૦ [૬-૧૧]

સુ૦ જેમ કોઈ ડાહ્યો પુરુષ પથિકને રસ્તો બતાવે પણ પંથી પોતે દક્ષ નહીં હોવાને લીધે એને કાંઈ વિશેષ ખબર ન પડે, માર્ગની ડાબી-જમણી બાજુનો ખ્યાલ ન આવે ને છેવટે દુઃખી થાય તે જ રીતે કેવળ લિંગધારી સાધુ માત્ર સાધુનાં વેશ-આચાર-ક્રિયા જ જાણે છે પણ સાચો પરમાર્થ માર્ગ નહીં જાણવાને લીધે દુઃખી થાય છે, સંસાર જ વધારે છે.

ભેદ લહ્યા વિણ નાનાપરિણતિ, મુનિમનની ગત બોધ રે,

ખિણ રાતા ખિણ તાતા થાતા, અંતિ ઉપાઈ વિરોધ રે.

સા૦ ૧૧૧ [૬-૧૨]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૭૯

બા૦ હવે બે પદનો અર્થ એકઠો લિખીઈ છીઈ. ગત બોધ ક૦ ગયા છે બોધ - જ્ઞાન જેહથી, એતલે મૂર્ખ જે હોય તે મુનિમનની નાનાપરિણતિ ક૦ મુનીશ્વરોની વિચિત્ર પરિણતિઓ, તેહના જે ભેદ ક૦ પ્રકાર, લહ્યા વિણ ક૦ જાણ્યા વિના એતલે મૂર્ખ મુનિ બીજા મુનિની વિચિત્ર પરિણતિ અણજાણતા, ખિણ રાતા ખિણ તાતા ક૦ કણેકમાં રાતા થાય એતલે અંતઃકરણે કોધ દીપેં તથા કણેકમાં તાતા થાય એટલે બાહ્ય પણિ કોધ દીપેં. મૂર્ખોનઈ ઈમ થાતા થકા અથવા રાતા ક૦ રાગી થાય. પરસ્પરેં કીડા કરેં: તાતા ક૦ તપી જાએ, કષાયમાં આવે. અંતિ ક૦ છેહડે વિરોધ ઉપાઈ ક૦ ઉપજાવે એતલે મૂરખ માંહિમાંહિમાં વઢી મરેં, પણિ સમાધિ ન ઉપજાવે. ઈતિ ભાવ: ૧૧૧ [૬.૧૨]

સુ૦ જે મૂર્ખ મુનિઓ છે તે અન્ય મુનિઓની ચિત્રવિચિત્ર પરિણતિ નહીં જાણતા હોવાને કારણે ક્ષણમાં કોધદીપ થાય, તો ક્ષણમાં રાગી પણ થાય - એમ કષાયયુક્ત બનતાં છેવટે માંહોમાંહે લડી મરે; પણ સમાધિ ઉપજાવે નહીં.

**પથ્થર સમ પામર આદરતાં, મણિ સમ બુધ જન છોડિ રે,
ભેદ લહ્યા વિણ આગમથિતિનો, તે પામેં બહુ ખોડી રે.**

સા૦ ૧૧૨ [૬-૧૩]

બા૦ પથ્થર સમ ક૦ પથરા બરાબરિ, પામર ક૦ મૂર્ખ, તેહને આદરતાં ક૦ અંગીકાર કરતાં, મણિ સમ ક૦ મણિરત્ન બરાબર બુધજન ક૦ પંડિતલોક, તે પંડિત લોકોને છોડિ ક૦ છાંડીને મૂર્ખને કબૂલ કરે. તે મૂર્ખનઈ આદરનારા જે પ્રાણી તે મૂરખ પાસે રહેતાં આગમની જે થિતિ ક૦ મર્યાદા, ઉત્સર્ગ-અપવાદાદિક રૂપ તે થિતિનો ભેદ લહ્યા વિણ ક૦ ભેદ જે પ્રકાર તે અણલહેતાં તે મૂર્ખને આદરનારા ઘણી ખોડિ પામેં, એતલે સંયમરૂપ શરીર આખું ન રહે. ઈતિ ભાવ: ૧૧૨ [૬-૧૩]

સુ૦ મણિરત્નસમાન પંડિતજનોને છોડીને જેઓ પથ્થર સમા મૂઢ જનોનો અંગીકાર કરે છે તેઓ એવાઓની પાસે રહેવા છતાં આગમનાં ઉત્સર્ગ-અપવાદ આદિ યોગ્યતથા નહિ જાણીને ઘણી ક્ષતિ પામે છે; એમનો સંયમરૂપી દેહ પંડિત બને છે.

૮૦

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

જ્ઞાન-ભગતિ ભાંજી અણલહેતા, જ્ઞાન તણો ઉપચાર રે,
આરાસારેં મારગ લોપે, ચરણકરણનો સાર રે. સાં ૧૧૩ [૬-૧૪]

બાં જ્ઞાન-ભગતિ ભાંજી કં એહવો જે મૂર્ખ હોય તે જ્ઞાનની ભક્તિને તો ભાંજે, એતલે ખંડિત કરે, તથા અણલહેતાં કં અણઆરાધતાં, જ્ઞાન તણો ઉપચાર કં જ્ઞાનનો જે ઉપચાર વિનય તે અણજાણતાં તે પ્રાણી આરાસારેં કં આરો, જે પંચમ આરો તેહને અનુસારે મારગ લોપે કં ભલા મારગને લોપે છે, એતલે મૂર્ખને આદરતાં જ્ઞાન-ભક્તિને ભાંજતાં, જ્ઞાનનો ઉપચાર અણલહેતા જે પુરુષ હોય તે આરા પ્રમાણે ચારિત્ર ન પાલે, કાં તો ઉત્સર્ગ એકલો જ પાલે, અથવા કાલદોષ કાઢિ મૂકી જ દિઈ ઈતિભાવઃ. તે મારગ કેહવો છે ? ચરણકરણનો સાર છે. એ રીતે અમને ભાસ્યો તેહવો લિખ્યો છે. વલી એ ગાથાનો અર્થ પંડિત લોકોને સૂઝે તે ખરો. ૧૧૩ [૬-૧૪]

સું આવા મૂઢજનો જ્ઞાનના ઉપચાર-વિનયને નહીં જાણીને સાચા માર્ગનો લોપ કરે છે. માટે મૂર્ખ જનોને આદરતા પુરુષો પણ પંચમ આરા પ્રમાણે, પોતાની રીતે જ ઉત્સર્ગમાર્ગે ચાલે છે કાં તો કાલ-દોષ દર્શાવી ઉત્સર્ગમાર્ગને સદંતર ત્યજી દે છે. એટલે કે ચરણ-કરણ સિત્તરીના સાચા માર્ગને લોપે છે.

ઉત્કર્ષી તેહનેં દો શિક્ષા, ઉદાસીન જે સાર રે,
પરુષવચન તેહનેં તે બોલે, અંગ કહે આચાર રે.

સાં ૧૧૪ [૬-૧૫]

બાં વલી ઉત્કર્ષી કં ઉત્કૃષ્ટાચારિત્રિયા હોય તથા ઉદાસીન કં બેપરવાહી હોય. સાર કં ઉત્તમ હોય તે સાધુ, તેહુને શિખામણ દિઈ. પ્રમાદ સ્ખલિતાદિક દેખી શિષ્યા દિઈ, તિવારે તે એકાકી ગચ્છથી નીકલ્યા હોય તે પાછું સાધુને ઈમ કહે, પરુષવચન કં કઠોર વચન પાછું કહે જે 'મુઝને સર્વલોકમાં કિમ તિરસ્કાર કર્યો ? મ્હેં સ્યું માહું કર્યું છે ? બીજા એ રીતે કરે જ છે તો ષિક્કાર પડો માહરા જીવતરને' ઈત્યાદિક બોલે. ઈમ શ્રી 'આચારાંગ' [અધ્યયન ૫, ઉદ્દેશક ૪, સૂ. ૧૫૮] મધ્યે કહ્યું છે. તથા ચ તત્પાઠઃ -

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

‘वयसावि एगे बुड्या, कुप्पंति माणवा, उण्णयमाणे य नरे महया मोहेण मुञ्जइ. ॥ १ ॥’

ઈતિ. ઈમ વચનમાત્રે જ ગચ્છ છાંડે, છાંડીને એકલા રહ્યા અકાર્ય સેવે. ઈતિ ભાવઃ. ૧૧૪ [૬-૧૫]

સુ૦ આવા મૂઢ સાધુનાં પ્રમાદ-સ્ખલન આદિ જોઈને ઉત્તમ સાધુ જો એમને સાચી શિક્ષા આપે તો ગચ્છત્યાગ કરેલા એકાકી સાધુ ઊલટાનાં તે સાધુને કઠોર વચન સંભળાવે, એમ કહીને કે “ મેં વળી શું ખોટું કર્યું છે ? બીજાઓ પણ એમ જ કરે છે ને !.”

અમ સરીખા હો જો તુમ્હે જાણો, નહીં તો સ્યા તુમ બોલ રે
ઈમ ભાખી જાત્યાદિક દૂષણ, કાઢે તેહ નિટોલ રે.

સા૦ ૧૧૫ [૬-૧૬]

બા૦ તે મૂરખની શિષ્યા દિઈ તિવારેં પાછા એહવા જબાપ દીઈ જે ‘અમ્હ સરીખા તુમ્હે હો તો જાણો.’ એતલે એ ભાવ જે ‘અમ્હારેં ગોચરી-પાણી પ્રમુખ લાવવાં પડે તે તુમ્હારે કરવું પડતું હોય તો જાણો, નહીં તો બેઠા મોટાઈ કરો એતલું જ, પણ કાંઈ ભલીવાર નહીં. જો અમ્હારી પરેં ચાલો તો તુમ્હો જે અમને શિષ્યા ઘો તે ખરી, નહીં તો તુમ્હારા બોલ સ્યા ? એતલે તુમ્હારું બોલ્યું સર્વ ફોકટ છે.’ ઈમ ભાખી ક૦ ઈમ કહીને જાત્યાદિકનાં દૂષણ કાઢે. તુમ્હો હીણી જાતિના ઉપના છો, તુમારું કુલ કેહવું ઈત્યાદિક બોલે. તેહ નિટોલ ક૦ તે પુરુષ નિટોલ જાણવા. સજ્જન - ઉત્તમ પુરુષમાં ન ગણાય. ઈતિ ભાવઃ. ૧૧૫ [૬-૧૬]

સુ૦ આવા મૂઢ સાધુ શિક્ષા આપનાર સાધુને સામેથી એવા ઉપાલંભ આપે કે ‘અમારી જેમ ગોચરી-પાણી લાવવાં પડે તો તમને ખબર પડે. ખાલી બેઠાબેઠા મોટાઈ જ કરો છો !’ આમ કહી એમનાં જાતિ-કુલ વિશે પણ અણાણજતું બોલે. આવા સાધુઓને નહોર જ જાણવા.

પાસત્યાદિક દૂષણ કાઢી, હીલેં જાની તેહ રે,
યથાછંદતા વિણ ગુરુઆણા, નવિ જાણો નિજ રેહ રે.

સા૦ ૧૧૬ [૬-૧૭]

બા૦ વલી તે મૂરખ શિખામણના દેનારને ઉલટાં પાસત્યાદિક દૂષણ કાઢીને હીલેં ક૦ હીલના કરે, એતલે ઈમ કહે જે 'તુમમાં સ્યા ગુણ છે ? તુમો પાસત્યા ઉસન્ના છો' ઈમ કહીને જ્ઞાની ક૦ પંડિત ગીતાર્થની તે હીલના કરે.

હવે બે પદનો અર્થ એકઠો છે. વિણ ગુરુઆણા ક૦ ગુરુઆણા પાલ્યા વિના યથાઈંદતા ક૦ આપઈંદે આચરણા કરવી એહવી જે નિજ રેહ ક૦ પોતાની રેખા છે, હીણા આચરણની મર્યાદા પોતાની તે ન જાણે, ન ખબરિ પડે, એતલે જ્ઞાનીના દૂષણ અણછતાં કાઢે અને પોતાના છતા દૂષણ હોય તે ન દેખે ઈતિભાવઃ. ૧૧૬ [૬-૧૭]

સુ૦ વર્ણી આવા મૂઢ મુનિ ઊલટાના 'તમારામાં વર્ણી શા ગુણ છે? તમે તો પાસત્યા-ઓસન્ના છો' એમ કહીને જ્ઞાની સાધુભગવંતોની અવહેલના કરે.

આમ સ્વચ્છંદી કે હીન આચરણની પોતાની મર્યાદાની એમને પોતાને જ ખબર નથી. જ્ઞાની સાધુના અપ્રગટ દોષ કાઢવા જતાં પોતાના પ્રગટ દોષો જ એમને દેખાતા નથી.

**જ્ઞાનીથી તિમ અલગા રહેતા, હંસ થકી જિમ કાક રે,
ભેદ વિનયના બાવન ભાખ્યા, ન લહે તસ પરિપાક રે.**

સા૦૧૧૭[૬-૧૮]

બા૦ તે માટે જ્ઞાની ક૦ જે ગીતાર્થ ગુર્વાદિક તે થકી અલગા રહિતા કેહવા દીસે તે કહે છે. હંસ થકી જિમ કાક ક૦ રાજહંસ થકી જિમ કાગડો અલગો દીસે તેહવા સાધૂ દીસઈ, તથા વિનયના પર (બાવન) ભેદ જે શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે તથાહિ=અરિહંત ૧, સિદ્ધ ૨, કુલ તે નાગિંદ્ર ચંદ્રાદિક ૩, ગણ તે કોટિકાદિક ૪, સંઘ તે ચતુર્વિધ ૫, ક્રિયા તે અસ્તિવાદરૂપ ૬, ધર્મ ખંત્યાદિક ૭, જ્ઞાન તે મત્યાદિક ૮, જ્ઞાની તે મત્યાદિક જ્ઞાનવંત ૯, આચાર્ય ૧૦, સ્થવિર તે સીદાતા સાધૂને થિર કરે ૧૧, ઉપાધ્યાય ૧૨, ગણિ તે કેટલાયિક સાધૂના સમુદાયના અધિપતી ૧૩ - એવં એ તેરેનો ચ્યાર ચ્યાર ભેદે વિનય તે ચ્યાર દેખાડઈ છઈ. અનાશાતના તે જાત્યાદિક

દૂષણ કાઢીને હીલના ન કરે, ૧, ભક્તિ તે ઉચિત ઉપચારરૂપ ૨, બહુમાન તે અંતરની પ્રીતિ પ્રતિબંધરૂપ ૩, વર્ણસંજ્વલના તે યશ બોલવા ૪ - એ રીતે તેહને યોગુણા કરતાં પર ભેદ થાય. ઇતિ 'પ્રવચન સારોદ્ધારે' એ અધિકાર જોજો. ઉપલક્ષણથી જિમ બાવત્ર કહ્યા તિમ ૮૧ ભેદ સમવાયાંગે તથા ૪૫ ભેદ તથા ૧૦ ભેદ ઇત્યાદિક અનેક ભેદ ગ્રંથાંતરથી જાણવા. તે સર્વ ભેદનું સીખવું, તે રીતે પ્રવર્તવું તે તેહનો પરિપાક કહીઈ. તે પરિપાક ન લહે ક૦ એકાકી સાધૂ ન પામે. એકાકી સાધૂ કોહની પાસે સીખઈ? તથા કેહનો વિનય કરે? ઇતિ ભાવ: ૧૧૭ [૬-૧૮]

સુ૦ ગીતાર્થ સાધુઓથી અળગા - સ્વતંત્ર રહેતા તે મુનિઓ રાજહંસથી જેમ કાગડો અલગ તરી આવે એવા દેખાય છે. શાસ્ત્રકથિત વિનયના બાવન ભેદ(તેમજ જુદાજુદા ગ્રંથોમાં ન્યૂનાધિક ભેદ કહ્યા છે તે)નો અભ્યાસ - પ્રવર્તન (પરિપાક) આવા એકાકી સાધુ પામી શકતા નથી.

સર્વ ઉદમં પણિ તસ બહુ ફલ, પડે કષ્ટ અત્રાણ રે,
સૂત્ર અભિન્ન તણે અનુસારે, 'ઉપદેશમાલા' વાણ રે.

સા૦૧૧૮ [૬-૧૮]

બા૦ સર્વ ઉદમં પણિ ક૦ સર્વ ક્રિયાનું, અનુષ્ઠાનનો ઉદમ તે બહુફલ ક૦ તેહનું જે ઘણું ફલ સ્વર્ગાદિક તે. પડે કષ્ટ અત્રાણ રે ક૦ અજ્ઞાન કષ્ટમાં પડે એતલે નિર્જરા ન થાય, સંસાર પરિત ન થાય. કોહને ન થાય તે કહે છે. અભિન્ન સૂત્ર ક૦ અવિવૃતાર્થ એહવું જે સૂત્ર, વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાન રહિત એહવું જે સૂત્ર, તેહને અભિન્ન સૂત્ર કહીઈ. તે અભિન્ન સૂત્રને અનુસારે ક્રિયાપ્રમુખ અનુષ્ઠાન કરતાને અજ્ઞાન કષ્ટમાં પડે ઇતિ યોગ: જે ટીકા પ્રમુખ વિના વિશેષ પ્રતિપત્તિ કિમ થાય? અન્યથા અનુયોગનું કથન નિરર્થક થાય. એ 'ઉપદેશમાલા' [ગા-૪૧૫]ની વાણી છઈ. યદુક્તં તત્સૂત્રે -

'અપરિચ્છિય સુચણિહસસ્સ, કેવલમભિન્નસુત્તચારિસ્સ ।

સવ્વુજ્જમેણ વિ કવં, અત્રાણતવે બહું પહ્લં ॥ ૧ ॥'

અપરિચ્છિય ક૦ નથી જાણ્યો, સુચણિહસસ્સ ક૦ શ્રુતરહસ્ય જેણે

શેષં સુગમં ૧૧૮ [૬-૧૮]

૮૪

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

સુ૦ વિવરણ કે વ્યાખ્યાન રહિત અભિન્ન સૂત્રને આધારે ક્રિયા-
 અનુષ્ઠાન કરનારનો સઘળો ઉદ્ધમ અજ્ઞાન કષ્ટમાં પડે છે. કેમકે ટીકા-
 વિવરણ વિના આ કેમ સમજાય ? અને 'અનુયોગ'ની વ્યાખ્યા પણ
 નિરર્થક બની જાય.

એ તો ઋજુભાવેં એકાકી, ચાલે તેહને જુત રે,
 વામ્ય કુવાસન જે અકુવાસન, દેશારાધિક ઉત રે. સા૦ ૧૧૮[૬-૨૦]
 બા૦ હવે જ્ઞાનીથી અલગા કિવારેં હોય તે કહે છે. સકારણેં એકાકી
 રહેવું પડે તે અસિવાદિક કારણ ઘણાં છે યત:-.

‘અસિવે ઓમોયરિણ, રાયમયે, સ્તુભિય ઉત્તમદ્વેઝ ।

ફિડિઝ ગિણ્ણાઙ્ગસણ દેવયા ચેવ આચિરણ ॥ ૧ ॥’ [ઓષ.નિ.ગા.૭]

ઈમ કારણના અર્થ વિસ્તારી લિખ્યો છે. ઈહાં લિખતાં તે વિસ્તાર
 ઘણો થાય માટે વિસ્તારતા નથી. પણ એક અશિવકારણ લિખીઈ છે.
 યથા સાધૂ બાર વરસ આગલ ખબરિ રાખે, જ્ઞાનાદિક અતિશયે કરીને
 યથા અમુક વરસે અશિવ થાસ્યે, કદાચિત્ બારે ઉપયોગ ન રહ્યો હોય
 તો અગ્યાર, તે નહીં તો દશ ઈત્યાદિક યાવત્ એક વરસ પહેલાં પણ
 ઉપયોગ રાખે. તે ઉપયોગ ન રહ્યો હોય તો જિવારેં અશિવ જાણે તિવારેં
 સાધુ તિહાંથી વિહાર કરે. તેહમાં કોઈક ગ્લાન સાધૂ હોય તે વિહાર ન
 કરી સકે તિવારેં એકલા, ઈમ કારણેં જ્ઞાની વિના પણિ હોય, તેહમાં
 પણિ સાધુ ભદ્રક અને ગૃહસ્થ પ્રાંત અને [સાધુ પ્રાંત] અને ગૃહસ્થ ભદ્રક
 ૨ તથા સાધુ ભદ્રક અને ગૃહસ્થ પણિ ભદ્રક ૩ તથા સાધૂ પ્રાંત અને
 ગૃહસ્થ પણિ પ્રાંત એવં ચોભંગી થાય ઈત્યાદિક સર્વ ‘ઓધનિર્યુક્તિ’માં
 વિસ્તાર છે તે જોજ્યો. હવે અક્ષરાર્થ. જે સાધૂ ઋજુભાવેં ૬૦ ભદ્રક થકા
 પૂર્વોક્ત રીતે એકાકી ચાલેં ૬૦ રહ્યા હોય તેહનેઈ જુત ૬૦ કોઈક પૂર્વોક્ત
 રીતે એકાકીપણું યુક્ત છે પણિ અન્યથા નહીં ઈતિ ભાવ:-.

વલી બે પ્રકારના ઘટ ચાલ્યા છે. યથા : ભાવિત અને અભાવિત.
 તેહમાં અભાવિત તે નવા ઘટ અને ભાવિતના ૨ ભેદ. શુભદ્રવ્યેં ભાવિત
 અને અશુભ દ્રવ્યે ભાવિત. તે એકેકમાં બે બે ભેદ. એક વામ્ય અને
 અવામ્ય. વામ્ય તે વાસના ટાલી સકીઈ. અવામ્ય તે ટાલી ન સકીઈ.

તેહમાં કુવાસના વામવા યોગ્ય હોય તે રૂડા. એ વામ્ય કુવાસન એતલા પદનો અર્થ થયો. જે અકુવાસન ક૦ વાસ્યા જ નથી કુવાસનાઈ, નવા ઘડા છે, તે પણ રૂડા. ઈમ 'વિશેષાવશ્યક'માં છે. અથવા વામ્ય-અવામ્ય ઘટની ભાવના 'નંદીસૂત્રની-વૃત્તિ'થી જાણવી. ઉક્તં ચ -

'પયઙ્ઘિં ભદ્રભાવ્ઞા, કુવાસણાવાસિયા વિ નો દુડ્ઢા ।

उज्जुमइणो सुकंवा, ते देसाराहगा उता ॥१॥'

એહવા હોય અને પૂર્વોક્ત કારણે એકાકીપણિ ગીતાર્થ વિના રહે. ઈતિ ભાવ:. ૧૧૮ [૬.૨૦]

સુ૦ જ્ઞાની ભગવંતથી અળગા - એકાકી રહેવાનાં ઘણાં કારણો પણ હોય છે. તેમાંનું એક અશિવ કારણ અહીં લખીએ છીએ. સાધુ જો જ્ઞાનાદિક અતિશયને કારણે બાર વર્ષ આગળનું જાણે કે અમુક વર્ષે અશિવ થશે અથવા તો જ્યારે પણ અશિવ અંગે જાણે ત્યારે સાધુ ત્યાંથી વિહાર કરે. તે વખતે જે માંદા સાધુ વિહાર ન કરી શકે તે એકલા રહી શકે.

આવા કારણે સાધુ ઋજુભાવે એકાકી રહે તેમને જ આ એકાકીપણું યોગ્ય છે. અન્યથા નહીં.

ઘટ બે પ્રકારના - ભાવિત અને અભાવિત.

ભાવિતના બે ભેદ - શુભ દ્રવ્યે ભાવિત અને અશુભદ્રવ્યે ભાવિત. તે બન્નેના બબ્બે ભેદ-વામ્ય અને અવામ્ય (જેની વાસના ટાળી શકાય અને જેની ટાળી ન શકાય)

આમાંથી કુવાસના ટાળી શકાય એવા હોય તે રૂડા. તથા જે કુવાસનાથી વાસિત થયા નથી તેવા નવા ઘટ તે પણ રૂડા. આવા જે દેશારાધક હોય તે પણ ગીતાર્થ વિના એકાકી રહી શકે.

'અજ્ઞાની ગુરુ તણે નિયોગે, અથવા શુભ પરિણામ રે,

'કમ્મપયડી' સાખિં સુદંષ્ટિ, કહિઈ એહનો ઠામ રે. ૧૨૦ સા૦[૬-૨૧]

સુ૦ કોઈ અજ્ઞાની ગુરુની નિશ્રામાં રહેતો હોય અથવા જેની પરિણતિ શુભ હોય તેવા સુદંષ્ટિવંત જીવને 'કમ્મપયડી' ગ્રંથની સાક્ષીએ દેશારાધક કહી શકાય.

૧. હસ્તપ્રતમાં ૧૨૦મી ગાથાનો પં. શ્રી પદ્મવિજયનો બાલાવબોધ નથી. પણ ગાથાને આધારે સુગમાર્થ આપ્યો છે.

જે તો હઠથી ગુરુને છાંડી, ભગ્નચરણ પરિણામ રે,

સર્વ ઉદમં પિણ તસ નિશ્ચયે, કાંઈ ન આવે ઠામ રે. સા૦ ૧૨૧ [૬-૨૨]

બા૦ જે તો ક૦ જે વલી, હઠથી ક૦ કદાગ્રહ થકી ગુરુને છાંડી ક૦ ગુરુને મુંકી દીઠ છે. ભગ્નચરણ પરિણામ ક. ચારિત્રના પરિણામ ભાગા છઈ. જેહને એહવો થકો ગુરુને છોડીનઈ સર્વ ઉદમં ક૦ સર્વ પ્રકારે ઉદમ કરે, કષ્ટ કરે. નિહવાદિકની પરિ પણિ. તસ ક૦ તેહનાં કષ્ટપ્રમુખ સર્વ નિશ્ચે કરીને કાંચ ન આવે ઠામ ક૦ કાંચ લેખે ન લાગે. યત:-

‘આણાए तवो आणाइ संजमो तहय दाणमाणाए ।

आणारहिओ धम्मो, पलालपुलुव्व पडिहाइ ॥१॥’

ઈતિ ‘સંબોધસિત્તરિ’ મધ્યે. [ગા.૩૨] ૧૨૧ [૬.૨૨]

સુ૦ જેના ચારિત્રના પરિણામ ભાંગ્યા છે એવા મુનિ કદાગ્રહ રાખીને ગુરુને ત્યજે તેવા મુનિનો તપ-ક્રિયા આદિનો સઘળો ઉદમ નિહવની પેઠે કાંઈ લેખે લાગતો નથી.

આજ્ઞારુચિ વિણ ચરણ નિષેધે, ‘પંચાશકે’ હરિભદ્ર રે

વ્યવહારે તો થોડું લેખે, જેહ સકારે સદ રે. સા૦ ૧૨૨ [૬-૨૩]

બા૦ આજ્ઞારુચિ ક૦ પરમેશ્વરની આજ્ઞાની જ રુચિ છે જેહને એહવા આજ્ઞારુચિ, ચરણ નિષેધે ક૦ ચારિત્રની ના કહે છે. સ્યા માટે ? જે આજ્ઞારુચિપણું નથી તો બીજું કષ્ટ અનુષ્ઠાન કોહની આજ્ઞાઈ કરે છે ? યત:-

‘आणारुइस्स चरणं तब्भंगे जाण किं न, भग्गंति ।

आणं च अइकंतो कस्साएसा कुणए सेसं. ॥१॥’ ‘ઈતિ. તે માટે આજ્ઞાસહિત ચારિત્ર, આજ્ઞા વિના ‘પંચાશક’ને વિષે હરિભદ્રસૂરિ ચારિત્ર નિષેધે છે. વ્યવહારે કરે તો ક૦ શુદ્ધ સામાચારી સહિત વ્યવહાર પાલે તો થોડુંઈ ક૦ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે થોડું કરે તો હિ લેખે ક૦ લેખામાં છઈ. એતલે આજ્ઞા સહિત થોડુંઈ કરે તે લેખે છે. તે કહઈ છઈ.

જેહ સકારે ક૦ જે થોડુંઈ સકારે, સત્ય કરે. સદ ક૦ શબ્દ તે આગમ કહીઈ જે કારણે ચાર પ્રમાણ કહ્યાં છે તિહાં આગમ પ્રમાણને શબ્દપ્રમાણ કહી બોલાવ્યું છે. તે માટે આગમ સકારે તે તો થોડો વ્યવહાર, તે પણ પ્રમાણ છે. બીજું ઘણું કષ્ટ, તે નિષ્ફલ છે ઈતિ ભાવઃ. ૧૨૨ [૬-૨૩]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૯૭

સુ૦ આજ્ઞાની રુચિવાળા જ ચારિત્રને યોગ્ય છે. આજ્ઞાસહિતનું છે તે જ ખરું ચારિત્ર. આજ્ઞાવિહીન ચારિત્રને હરિભદ્રસૂરિએ 'પંચાશક' માં નિષેધ્યું છે. ભલે થોડું, સ્વશક્તિ પ્રમાણેનું, પણ જો સામાચારી સહિતનું હોય તો જ એ લેખે લાગે. માટે કષ્ટ થોડું પણ આજ્ઞાસહિતનું કરવું.

^૧ શિષ્ય કહે જો ગુરુ અજ્ઞાની, ભજતાં ગુણનિધિ જાણી રે,
જો કુ [સુ] = વાસના તો કિમ ત્યજતાં, તેહને અવગુણ જાણી રે.

સા૦ ૧૨૩ [૬-૨૪]

^૨ ગુરુબોલે શુભ વાસન કહિઈ, પત્રવણિજજ સુભાવ રે,
તે આયત્તપણે છે આદે, જસ મનિ ભદ્રક ભાવ રે.

સા૦ ૧૨૪ [૬-૨૫]

^૩ સૂધુ માની સૂધુ થાતાં, ચઉભંગી આચાર રે,
ગુરુ કહણે તેહમાં ફલ જાણી, લહીઈ સુજસ અપાર રે.

સા૦ ૧૨૫ [૬-૨૬]

સુ૦ શિષ્ય કહે છે કે જો અજ્ઞાની ગુરુને ગુણનિધિ જાણીને ભજનારને સુવાસના થતી હોય તો એવા ગુરુને નિર્ગુણી જાણતાં શા માટે ત્યજવા જોઈએ?

ગુરુ કહે છે શુભ વાસના શબ્દનો અર્થ થાય છે પન્નવણિજજ સ્વભાવ એટલે કે સમજાવ્યો સમજી જાય (પ્રજ્ઞાપનીયતા) તે સ્વભાવ સ્વરૂપ છે (સ્વાધીન); વળી જેનું મન ભદ્રકભાવવાળું છે. વળી આચારાંગ સૂત્રમાં એક ચઉભંગી આવે છે : સમ્યગ્ જાણે / માને અને સમ્યગ્ આચરે, સમ્યગ્ જાણે નહીં પણ સમ્યક્ આચરે, સમ્યગ્ જાણે પણ સમ્યક્ આચરે નહીં, સમ્યગ્ જાણે પણ નહીં અને સમ્યક્ આચરે પણ નહીં. આમાં સમ્યગ્ આચરણોના ભાંગામાં - આજ્ઞાપાલનમાં સુફળની પ્રાપ્તિ જાણી સુજસ પામીએ.

૧-૩ હસ્તપ્રતમાં ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫મી ગાથાનો પંડિત શ્રી પદ્મવિજયનો બાલાવબોધ નથી. પણ ગાથાને આધારે સુગમાર્થ આપ્યો છે.

૮૮

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

ઢાળ સાતમી

બા૦ પૂર્વ ઢાલમાં ગીતાર્થ વરણવ્યા એહવા ગીતાર્થ ગુરુ પાસે વસવું તે સાતમા ઢાલમાં કહે છે.

(રાજગીતાની અથવા સુરતિ મહિનાની દેશી)

કોઈ કહે ગુરુ ગચ્છ - ગીતારથ સારથ શુદ્ધ,
માનું પણિ નવિ દીસે જોતાં કોઈ વિબુદ્ધ;
નિપુણ સહાય વિણા કહ્યો સૂત્રે એક વિહાર,
તેહથી એકાકી રહેતાં નહિ દોષ લગાર. ૧૨૬ [૭-૧]

બા૦ કોઈ કહે ક૦ કોઈક આગમ રહસ્ય અજાણતો આગમનું શરણ કરી બોલે છે જે ગુરુ ક૦ ગુર્વાદિક ગચ્છ ક૦ સુવિહિતનો સમુદાય, વલી ગીતારથનો સારથ ક૦ સમુદાય - 'સંઘસાર્થો તુ દેહિનો' ઇતિ સામાન્ય કાંડ વચનાત્, શુદ્ધ ક૦ પવિત્ર તે ગુરુ ગચ્છગીતારથ માનું ક૦ અંગીકાર કરું છું. પિણ નવિ દીસે જોતાં કોઈ વિબુદ્ધ ક૦ જોતાં થકાં કોઈ વિબુદ્ધ = ડાહ્યો પંડિત દેખતા [દેખાતા] નથી, અમ્હારી નજરમાં કોઈ આવતા નથી. તથા નિપુણ સહાય ક૦ ડાહ્યો, સખાઈ વિના ક૦ ન મિલેં તિવારેં સૂત્રે ક૦ શ્રી 'ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર'ને વિષે કહ્યો ક૦ ભાખ્યો છે. એક વિહાર ક૦ એકલા વિહાર કરીઈ. ઉક્તં ચ તત્ર -

'ન વા લભિજ્જા નિત્તણં સહાયં ગુણાહિયં વા ગુણઓ સમં વા ।

इक़ो वि पावाइं विवज्जयंतो विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो-॥१॥'

ઉત્તરાધ્યયન [૩૨.૫]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૮૯

તેથી ૬૦ તે સૂત્રમાં એકાકી વિહારની આજ્ઞા છે. તે કારણે એકાકી લિગાર ૬૦ એકલાં રહેતાં થકાં લિગાર દોષ નથી ૧૨૬ [૭.૧]

સુ૦ આગમના રહસ્યને ન જાણતો, છતાં આગમનું શરણું લઈને કોઈ કહે કે “હું ગુરુ, ગચ્છ, ગીતાર્થ - એ સર્વને માનું છું, પણ તેમ છતાં કોઈ દક્ષ પંડિત મારી નજરમાં આવતા નથી. આવા દક્ષ ગીતાર્થનું સાન્નિધ્ય ન મળે તો એકાકી વિહારમાં દોષ નથી.”

અણદેખતાં આપમાં તે સવિ ગુણનો યોગ,
કિમ જાણે પરમાં વ્રતગુણનો મૂલ વિયોગ;
છેદ દોષ તાંઈ નવિ કહ્યા પ્રવચને મુનિ દુઃશીલ,
દોષ લવેં પણ થિરપરિણામી, બકુશ કુશીલ. ૧૨૭ [૭-૨]

બા૦ તેહનો ઉત્તર દિઈ છે. જે ઈમ કહે છે તે પ્રાણી પોતામાં સવિ ગુણનો યોગ ૬૦ સર્વ ગુણનો સંજોગ તો અણદેખતાં ૬૦ અણદેખતો થકો એતલે એ ભાવ જે પોતે સકલગુણી તો થયો નથી, તિવારેં પોતે દોષવંત થકો કિમ જાણે છે. પરમાં વ્રતગુણનો મૂલ વિયોગ ૬૦ પરમાં ગુણ મૂલથી નથી ઈમ કિમ જાણ્યું ? જે માટે ગુર્વાદિકમાં કાંપક ગુણ હસ્યે જ. દોષનો લેશ દેખીને ગુરુને મુકાય નહીં. યત :-

‘इय भाविय परमत्था, मञ्जत्था नियगुरुं न मुंचंति ।

सव्वगुणसंपओगं अप्पाणंमि वि अपेच्छंता ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘ધર્મરત્નપ્રકરણે.’ [ગા. ૧૩૬]

તથા છેદ દોષ તાંઈ ૬૦ દશ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તમાં સાતમો છેદ દોષ લાગે. તીહાં લગેં પ્રવચને ૬૦ સિદ્ધાંતને વિષે મુનિને દુઃશીલ ૬૦ દુશીલિયા હીણા નવિ કહ્યા ૬૦ નથી કહ્યા. યત :-

‘छेयस्स जाव दाणं तावयमेगंपि नो अइकमइ ।

एगं अइकमंतो, अइकमे पंच मूलेणं. ॥ ૧ ॥’ ઈતિ વચનાત્.

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૧૩૫ની વૃત્તિ]

અને થોડોઈ દોષ દેખીને ગુરુને નહીં આદરે તો સર્વનો ત્યાગ કરવો પડસ્યે તે કહિઈ છે. પાંચ પ્રકારના નિર્ગ્રથ યથા : ચૌદ પ્રકારની અભ્યંતર

ગાંઠિ, નવ પ્રકારની બાહ્ય ગાંઠિ તેથી મુંકાણા તે નિર્ગ્રંથ કહિઈ. યત:-

‘ગંથો મિચ્છતાઙ્ઠ ધણાઙ્ઠો અંતરો ય બજ્ઙ્ઠો ય ।

દુવિહાઓ તઓ જે નિગ્ગયત્તિ તે હુંતિ નિગ્ગંથા ॥૧॥

મિચ્છતં ૧ વેયતિયં ૪ હાસાઙ્ઠ છક્કયં ચ નાયવ્વં ।

કોહાઙ્ઠણ ચઝકં ૧૪ ચઝદસ અભિંતરા ગંથી. ॥૨॥

ધણધત્ર ૨ ચિત્ત ૩ કુવિ ૪ વત્થુ ૫ દુપય ૬ કણય ૭ રુપ્પ ૮
ચઝચરણા ૯ । નવ બાહિરિયા ગંથી એવં તે હુંતિ પુણ પંચ. ॥૩॥’

[પ્ર.સારો.ગા.૭૨૦-૨૨]

સુગમં નવરં ચઉચરણા ૩૦ ચોપદ. ઈતિ.

પુલાગ ૧, બકુશ ૨, કુશીલ ૩, નિર્ગ્રંથ ૪, સ્નાતક ૫, એહનાં
લક્ષણ ‘ભગવતી સૂત્ર’ના શતક ૨૫, ઉદ્દેશે છઠ્ઠે જોજ્યો. એ પાંચ કલ્યાં
તેહમાં પુલાક ૧, નિર્ગ્રંથ ૨, સ્નાતક ૩, એ ત્રણ્ય તો પ્રતિસેવા રહિત
જાણવા. બકુશ ૧ તથા કુશીલ એ બેહુને પ્રતિસેવા છે. યત:-

‘મૂલુત્તરગુણ વિસયા, પડિસેવા સેવણ કુસીલો ય ।

ઉત્તરગુણેસુ બઝસો, સેસા પડિસેવણા રહિયા ॥૪॥’

[પંચનિર્ગ્રંથી પ્રકરણ]

તેહમાં પણિ નિર્ગ્રંથ સ્નાતક તો શ્રેણિ વિચ્છેદ ગઈ તેહમાં ગયા.
તથા પુલાક પણિ લબ્ધિવિચ્છેદ ગઈ.એ ૩ જંબૂસ્વામી સાથે વિચ્છેદ ગયા.
તે હેતુઈ બકુશ તથા કુશીલ એ બિહુંથી તીર્થ ચાલે છે. યત:-

‘નિગ્ગંથ સિણાયાણં, પુલાગ સહિયાણ તિન્હ વુચ્છેઓ ।

સમણા, બઝસ, કુસીલા, જા તિત્થં તાવ હોહિંતિ ॥૫॥’

[પ્ર.સારો.ગા.૭૩૦]

જે માટે તે છઠ્ઠા સાતમા ગુણઠાણાવંત હોય, અંતર્મુહૂર્તે અવશ્ય
પરાવર્ત થાય તિવારેં છઠ્ઠે ગુણઠાણે આવે, તિહાં અવશ્ય પ્રમત્ત દોષ લાગે.
તે માટે દોષનો લવ દેખીને ગુરુનો ત્યાગ કિમ થાય? અને તે ત્યાગ કરીશ
તો જગતમાં આજકાલેં નિર્દોષ કોઈ નહીં લાભેં. તે માટે દોષ લવેં પણ ૩૦
લવ માત્ર પણિ ૩૦ લવ માત્ર દોષ લાગે તે પણ બકુશ તથા કુશીલ એ
બિહું જાતિના મુનિ તે ચિરપરિણામી છે. એતલે પરિણામ અતિ ઉન્માર્ગે
નથી ચાલતા અથવા ચિરપરિણામી ૩૦ એ બે મુનિ ચિરપરિણામે છે. એતલે
પંચમ આરાના છેહડા લગેં એહ જ છે. માટે ન છંડાય. ઈતિ ભાવઃ. એહનો
વિસ્તાર ‘ધર્મરત્નવૃત્તિ’થી જાણવો. ૧૨૭ [૭-૨]

સુ૦ અહીં આનો ઉત્તર આપે છે :

જે ઉપર પ્રમાણે કહે છે તે સર્વગુણસંપન્ન તો નથી જ. પોતે દોષવંત હોવા છતાં અન્ય મહાત્મામાં વ્રત-ગુણ મૂળથી જ નથી એમ શી રીતે જાણી શકે ? કે કહી શકે ? ગુરુમાં કાંઈક તો ગુણો હોય જ ને ! તો દોષનો લવમાત્ર દેખી એમને ત્યજાય નહીં. દસ પ્રકારના પ્રાયશ્ચિત્તમાં સાતમો દોષ લાગે ત્યાં સુધી સાધુને કુશીલ કે હીણા કહ્યા નથી. વળી જરીક દોષને લઈને ગુરુને ન આદરે તો પછી સર્વનો જ ત્યાગ કરવાનો થાય. કેમકે-પુલાક, બકુસ, કુશીલ, નિર્ઘ્રંથ અને સ્નાતક એ પાંચમાંથી પુલાક, નિર્ઘ્રંથ અને સ્નાતક શ્રેણિ જંબૂસ્વામી સાથે વિચ્છેદ ગઈ. એટલે કેવળ બકુસ અને કુશીલ એ બે દ્વારા જ તીર્થ ચાલે છે. માટે પ્રમત્ત દોષનો લેશ માત્ર દેખીને એમને ત્યજવા જતાં કોઈ નિર્દોષ આ જગતમાં પ્રાપ્ત થશે જ નહીં. પંચમ આરાના છેડા સુધી આ બકુસ અને કુશીલ એ બે પ્રકારના જ મુનિ છે. અને તેઓ થિરપરિણામી (અતિ ઉન્માર્ગે જેમના પરિણામ નથી તેવા) છે, માટે ગુરુને ત્યજવા નહીં.

જ્ઞાનાદિક ગુણ પણિ ગુર્વાદિક માંહે જોય,
સર્વ પ્રકારેં નિર્ગુણ નવિ આદરવો હોય;
તે છાંડે ગીતારથ જે જાણે વિધિ સર્વ,
ગ્લાનૌષધ દૃષ્ટાંતે મૂઢ ધરે મન ગર્વ. ૧૨૮ [૭-૩]

બા૦ તે માટે જ્ઞાનાદિક ક૦ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રમાં હરકોઈ ઉત્કટ ગુણ ગુર્વાદિક માંહિ જોય ક૦ ગુર્વાદિકમાં જોઈઈ. સર્વ પ્રકારે ક૦ સર્વથા જ નિર્ગુણ હોય તો નવિ આદરવો ક૦ ન આદરીઈ. તે છાંડે ક૦ ગચ્છને પણ નિર્ગુણ જાણીને તે પ્રાણી ત્યજે, ગીતાર્થ હોય તથા જે જાણે વિધિ સર્વ ક૦ જે પ્રાણી સર્વ વિધિ ઉત્સર્ગ-અપવાદ પ્રમુખની જાણતા હોય તે ઉપરિ દૃષ્ટાંત કહે છે. ગ્લાનૌષધ દૃષ્ટાંતે ક૦ માંદાને ઉષધને દૃષ્ટાંતે. તથાહિ: જિહાં લગે રોગ તિહાં લગે ઉષધ, તિમ જિહાં લગે અગીતાર્થ તિહાં લગે ઉષધ સદૃશ ગચ્છ.

જિવારેં નીરોગી સદૃશ ગીતાર્થ થયો તિવારેં ઉષધનું, તે ગચ્છનું કામ નહીં. તે માટે મૂઢ ધરે મન ગર્વ ક૦ મૂર્ખ છે તે અહંકાર મનમાં ધરીને

ગચ્છ બાહિર નીકલે છઈ. ઈતિ ભાવઃ. ઈહાં કોઈ અન્યથા રીતે એ દષ્ટાંત જોડઈ છઈ.

યથા : ગ્લાનનઈ ઉષધ આપે અને આહાર ન આપે માટે રોગીને છાંડ્યો ન કહીઈ. સાહમું રોગીને ઉપગાર કર્યો. તિમ ગીતાર્થ ગચ્છ છાંડે તે છાંડ્યો ન કહીઈ. સાહમું ગચ્છને ઉપગાર કર્યો ઈમ કહીઈ. યતઃ

‘નાણાઙ્ગુણવિત્તં જો ચયઈ ગુરુગ્ગં ચ ગીયત્થો ।

અણુકંપેઙ્ગુ તમેવ ય, આઝરખેસજ્જ વિત્તીણ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ વચનાત્. એ બે વ્યાખ્યા છે. માટે જે ગીતાર્થની દષ્ટિમાં ઠરે તે ખરો. ઈતિભાવઃ ૧૨૮ [૭-૩]

સુ૦ ગુરુમાં જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર માંહેનો પ્રત્યેકનો ઉત્કૃષ્ટ ગુણ જોઈએ. પણ જો એ સર્વથા નિર્ગુણ હોય તો એમને આદરવા જોઈએ નહીં. માટે જે ગીતાર્થ શાસ્ત્રકથિત ઉત્સર્ગ-અપવાદની સર્વ વિધિથી જ્ઞાત હોય તેવા આત્મા નિર્ગુણ ગુરુ-ગચ્છને ત્યજી શકે.

આનું દષ્ટાંત એ છે કે રોગીને રોગ હોય ત્યાં સુધી જ ઔષધ અપાય તેમ સાધુ અગીતાર્થ હોય ત્યાં સુધી જ ઔષધની પેઠે ગચ્છની જરૂર. પણ જ્યારે તે નીરોગી - ગીતાર્થ થાય કે ગચ્છરૂપી ઔષધની જરૂર નથી.

આ ગ્લાન - ઔષધનું દષ્ટાંત બીજી રીતે પણ વિચારી શકાય. કોઈ માંદાને ઔષધ આપે અને આહાર ન આપે તો માંદાને ટાળ્યો એમ ન કહેવાય, ઊલટાનો ઉપકાર કર્યો કહેવાય; એ જ રીતે ગીતાર્થ ગચ્છ છોડે તો તે ત્યજ્યો એમ ન કહેવાય પણ ઊલટો ગચ્છને ઉપકાર કર્યો કહેવાય.

તે કારણ ગીતારથને છે એક વિહાર,

અગીતારથને સર્વ પ્રકારે તે નહીં સાર;

પાપ વરજતો કામ અસજતો ભાંખ્યો જેહ,

‘ઉત્તરાધ્યયને’ ગીતારથ એકાકી તેહ. ૧૨૯ [૭-૪]

બા૦ તે કારણ ક૦ પૂર્વે કહ્યા તે કારણે ગીતાર્થને જ એકાકી વિહારની આજ્ઞા છે. યતઃ:-

‘गीयत्थो य विहारो, बीओ गीअत्थमिस्सिओ भणिओ ।

एत्तो तइय विहारो, नाणुन्नाओ जिणिंदेहि ॥ १ ॥’

ઈતિ ‘આવશ્યક નિર્યુક્તૌ.’ [ઓઘનિર્યુક્તિ ગા. ૧૨૧]

અગીતારથને ક૦ મૂર્ખને સર્વ પ્રકારે ક૦ સર્વથા તે ક૦ જે એક વિહાર તે સાર નહીં, પ્રધાન નહીં, રૂડો નહીં. ઈતિ ભાવ. તથા પાપને વર્જતો, કામને અસજતો ક૦ કામકીડામાં તત્પર નહીં, ભાખ્યો જેહ ક૦ જે ભાખ્યો છે આગ[મ]માં, ‘ઉત્તરાધ્યયન’નામા સિદ્ધાંતમાં ગીતારથ એકાકી જેહ ક૦ ગીતાર્થ હોય, એહવા ગુણી હોય [તે] એકાકી રહે. તે કાપ[વ્ય] પૂર્વે લિખ્યું છે. ‘ન વા લભિજ્જા નિરૂણં સહાયં’ [૩૨-૫] ઈત્યાદિ વિચારી જોજ્યો. ૧૨૮ [૭-૪].

સુ૦ માટે ગીતાર્થને જ એકાકી વિહારની આજ્ઞા છે. અગીતાર્થને માટે એકાકી વિહાર યોગ્ય નથી. વિષયોમાં અનાસક્ત, ગીતાર્થ, ગુણી એવા જ એકાકી રહે એમ આગમગ્રંથોમાં પૂર્વે લખ્યું છે.

પાપ તણું પરિવર્જન ને વલી કામ અસંગ,

અજ્ઞાનીને નવિ હુઈ તે નવિ જાણે ભંગ;

અજ્ઞાની સ્યું કરસ્યે સ્યું લહેસ્યેં શુભ પાપ,

‘દશવૈકાલિક’ વયણે ‘પંચાશક’ આલાપ. ૧૩૦ [૭-૫]

બા૦ એકાકી પાપનું વર્જન કિમ કરીઈ ? વલી કામ અસંગ ક૦ કંદર્પના સંગનો ત્યાગ, તે એકાકી મૂર્ખને કિમ હોઈ ? અજ્ઞાનીને નવિ હોઈ ક૦ એ વિચાર અજ્ઞાનીને ન હોય. તે નવિ જાણે ભંગ ક૦ તે ભાંગાની ખબરિ ન પડિ કે આ અવસરેં શુદ્ધ જ લેવું કે આ અવસરેં અશુદ્ધ હોય તોહિ પણિ લીજઈ. ઈત્યાદિક ભંગની ખબરિ ન પડે. અજ્ઞાની સ્યું કરસ્યેં ક૦ અજ્ઞાની પુરુષ હસ્યે તે જીવાજીવાદિક જાણ્યા વિના સ્યું કરસ્યેં એતલે સ્યું સંયમાનુષ્ઠાન કરસ્યેં ? સ્યું લહેસ્યેં ક૦ અજ્ઞાની સ્યું જાણસ્યેં ? શુભ પાપ ક૦ પુણ્ય-પાપ પ્રતે, ‘દશવૈકાલિક’ વયણે ક૦ ‘દશવૈકાલિક’ના વચન થકી. યદુક્તં -

‘અન્નાણી કિં કાહી કિં વા નાહી હ્યેય પાવગં,’ ઈતિ ચતુર્થાધ્યયને.

[ગા.૩૩] ‘પંચાશક’ આલાપ ક૦ પંચાશક’માં પણિ એહવો જ આલાવો છે, એતલે વચન છે. ૧૩૦ [૭-૫]

સુઠ એકાકી રહેનાર પાપવર્જન કે કંદર્પ(કામ)ત્યાગ કેવી રીતે કરી શકે ? અજ્ઞાનીને અમુક અવસરે શુદ્ધ આહાર ને અમુક અવસરે અશુદ્ધ આહાર પણ લઈ શકાય એવા ભેદની ખબર કેમ પડે ? અજ્ઞાનીને જીવ-અજીવ, સંયમ-અનુષ્ઠાન, પુણ્ય-પાપની સમજ કેમ પડે ?

એક વિહારે દેખો 'આચારે' સંવાદ,

બહુ ક્રોધાદિક દૂષણ વલિ અજ્ઞાન પ્રમાદ;

વલિઅ વિશેષે વાર્યો છે અવ્યક્ત વિહાર,

પંખિપોત દંષ્ટાંતે જાણો પ્રવચનસાર. ૧૩૧ [૭-૬]

બાઠ વલી એકવિહારે કઠ એકાકી વિહાર કરે તેહને આચારે કઠ 'આચારાંગ'ને વિષે સંવાદ કઠ વચન છે. સ્યું વચન છે તે કહે છે. દેખો કઠ તે 'આચારાંગ'ના પંચમા અધ્યયનમાં પ્રથમ ઉદ્દેશા[સૂ. ૧૪૬]ને વિષે જુઓ. એકવિહારીને બહુ ક્રોધ. આદિ શબ્દથી માન પ્રમુખ પણિ લેવાં. યથા:-

'इहमेगोसिं एगचरिया भवइ, बहुकोहे, बहुमाणे, बहुमाए, बहुलोभे, बहुरए, बहनडे, बहुसढे, बहुसंकप्ये आसवसती पलिओवच्छन्ने' ઈતિ વિષમ પદાર્થ લિખીઈ છેઈ. બહુરએ બહુપાપ, બહુનડે કઠ બહુ વેષના કરનારા નાટકિયાની પરે ભોગને અર્થે તથા બહુસઢે કઠ અનેક પ્રકારે શઠ તથા બહુ સંકલ્પ ઊપજે. આશ્રવ જે હિંસ્યા પ્રમુખ તેહનો સક્ત કઠ સંગી, પલિત કઠ કર્મ, તેણે અવછન્ન કઠ ઢાંક્યો. ઈતિ.

વલિ સ્યા દોષ છે તે કહે છે. અજ્ઞાન પ્રમાદ થાય એતલે એ ભાવ જે એહ જ [આચારાંગ સૂત્ર અધ્ય.૫, ઉદ્દે.૧, સૂ. ૧૪૬] આલાવે પદ છે:-

'उद्वियवायं पवयमाणे मा मे केई अदक्खु अत्राणपमायदोसेणं' ઈતિ.

ઉદ્વિયવાયં પવયમાણે કઠ અમ્હે સંયમ - ચરણમાં ઉજમાલ થયા છું ઈમ કહેતાં, મા મે કેઈ અદકખૂ. - આશ્રવમાં પ્રવર્તતાં જાણે મત, મુઝને કોઈ દેખો ઈમ અજ્ઞાન - પ્રમાદ દોષે પ્રવર્તઈ. ઈતિ. વલિ વિશેષ કરીને અવ્યક્ત વિહાર વાર્યો છે. અવ્યક્ત કઠ વય પણ પૂરી નહીં, શ્રુત પણ પૂરું નહીં, તેહને અવ્યક્ત કહીઈ. તેહને વિહાર વાર્યો છે. આચારાંગ, પંચમાધ્યયનઈ ઉદ્દેશે ચોથે [સૂ. ૧૫૭] કહ્યું છે. યથા:-

‘ગામાણુગામં દૂર્ઙ્ગમાણસસ દુજ્જાયં દુપ્પરકંતં ભવઙ્ગ અવિયત્તસ્સ ભિક્ખુણો’ અસ્યાર્થઃ ગ્રામાણુગામે દુર્ઙ્ગમાણસસ ૬૦ વિચરતા એકાકીને, દુજ્જાયં ૬૦ દુષ્ટ ગમન છે. અર્હન્નક મુનિની પરં, દુપ્પરકંતં ૬૦ દુષ્ટ પર આકાંત છે, થુલિભદ્રની ઈર્ષ્યાવંત સિંહગુફાવાસી મુનિને જિમ ઉપકોશાઈ આકમ્યા. સર્વમુનિને ઈમ ન હોય તે માટે વિશેષણ કરે છે. અવિયત્તસ્સ ભિક્ખુણો ૬૦ અવ્યક્ત ભિક્ખુને, એતલે એ ભાવઃ અવ્યક્ત બે પ્રકારે. એક શ્રુત અવ્યક્ત, બીજો વય અવ્યક્ત. જે ‘આચારપ્રકલ્પ’ ન ભણ્યા હોય અને ગચ્છમાં રહ્યા હોય તે શ્રુત અવ્યક્ત કહીઈ. તથા ગચ્છથી નીકલ્યા તે નવમા પૂર્વની ત્રીજી વસ્તુ ન ભણ્યા હોય તે ગચ્છનિર્ગત અવ્યક્ત કહીઈ. ગચ્છમાં રહ્યાં વરસ સોલના થાય તિહાં લગે વય અવ્યક્ત કહીઈ. ગચ્છનિર્ગત ત્રીસ વરસના થાય તિહાં લગે વયઅવ્યક્ત કહીઈ. ઈતિ. તિહાં ચોભંગી છે. શ્રુત અવ્યક્ત અને વય અવ્યક્ત હોય તે તો એકાકી વિહાર ન જ કરે. સંયમાત્મવિરાધના થાય તે માટે ન કલ્પે. ૧. તથા શ્રુત અવ્યક્ત અને વયે વ્યક્ત તેહને પણ અગીતાર્થ માટે સંયમાત્મવિરાધના થાય. તે માટે એકાકી વિહાર ન કલ્પે. ૨. તથા શ્રુતે વ્યક્ત, વયથી અવ્યક્ત તેહને પણ ન કલ્પે. બાલપણા થકી કુલિંગી તથા ગૃહસ્થને પરાભવનું થાનક હોય તે માટે. ૩. જે શ્રુતવ્યક્ત, વયવ્યક્ત તેહને પણ એકલમલ્લ પ્રતિમા પ્રમુખ કારણે એકાકીપણાની આજ્ઞા છઈ, પણ કારણ વિના નહીં. ૪. ઈત્યાદિક બહુ વાત છે. ‘આચારાંગવૃત્તિ’થી જાણવી. વિશેષે પદ મૂક્યું છે જે કારણે અવ્યક્તને તો વિશેષે ૬૦ સર્વથા વાર્યો, તથા વ્યક્તને પણ કારણ વિના વાર્યો છે. તો અવ્યક્તનું સ્યું કહેવું? ઈમ વિશેષ પદે સૂચવ્યું ઈતિભાવઃ.

તથા પંખી-પોત દષ્ટાંતઈ કરી જાણવું. જિમ પંખીનું પોત ૬૦ બાલક, તેહને જિમ પાંખ ન આવી હોય અને ઊડવા જાય તો બીજા ઢંક પ્રમુખ જનાવર તેહને ઉપદ્રવ કરે, તિમ અવ્યક્ત અગીતાર્થ બાલક હોય તેહને પરદર્શની ઉપદ્રવ કરે. જાણો પ્રવચનસાર ૬૦ જૈનાગમનું એ સાર જાણવું. યતઃ -

‘જહા દિયા પોયમપક્ખજાયં, સાવાસગાપવિઙં મન્નમાણં ।

તમચાઈયં તરુણપમત્તજાઈં, ઢંકાઈ અવ્વત્તગમં હરેજ્જા ॥૧૧॥’

ઈતિ. [‘સૂત્રકૃતાંગ’ અધ્ય. ૧૪]

એટલા માટે પંખી પોતાના બાલકને સૂનાં મૂકતાં નથી, તિમ મૂર્ખને ગીતાર્થ એકલા ન મુંકઈ. ઇતિભાવઃ. ૧૩૧ [૭-૬]

સુ૦ વળી એકાકી વિહાર કરનારને 'આચારાંગ' માં કહ્યું છે તેમ ક્રોધ-માન-માયા-લોભ આદિ દૂષણો, અજ્ઞાન-પ્રમાદમાં પ્રવર્તન આદિ અનેક દોષો લાગે. 'આચારાંગ'માં બધા સાધુઓની આ પ્રમાણે ચોભંગી દર્શાવી છે. ૧. શ્વૃત અવ્યક્ત અને વય અવ્યક્ત, ૨. શ્વૃત અવ્યક્ત અને વય વ્યક્ત, ૩. શ્વૃત વ્યક્ત અને વય-અવ્યક્ત, ૪. શ્વૃત વ્યક્ત તથા વય વ્યક્ત.

આ દરેક પ્રકારમાં આવતા સાધુને એકાકી વિહાર યોગ્ય નથી. ચોથા પ્રકારના સાધુઓને એકલમલ્લપ્રતિમા જેવા કારણે એકાકી વિચરવાની આજ્ઞા છે પરંતુ તેય કશા કારણ વિના નહીં. અવ્યક્ત સાધુઓને તો સર્વથા એકાકી વિહાર માટે વારવામાં આવ્યા છે. કેમકે જેમ બાળ-પંખીને પાંખ ન આવી હોય ને ઊડવા જાય તો અન્ય પ્રાણીઓનો ઉપદ્રવ નડે, તેમ ગીતાર્થ ગુરુ અવ્યક્ત સાધુને સૂના ન મૂકે.

એકાકીને સ્ત્રી-રિપુ-શ્ચાન તણો ઉપઘાત,
ભિક્ષાની નવી શુદ્ધિ, મહાવ્રતનો પશિ ઘાત;
એકાકી સ્વચ્છંદપણે નવિ પામે ધર્મ,
નવિ પામે પૃથ્થાદિક વિણ તે પ્રવચનમર્મ. ૧૩૨ [૭-૭]

બા૦ એકાકી વિહાર કરે તેહને સ્ત્રીનો, તથા રિપુ ક૦ શત્રુનો, શ્ચાન ક૦ કૂતરાનો ઉપઘાત થાય. ભિક્ષા પણે (પણ) એકાકી દોષ સહિત લિઈ તો નિષેધ કોણ કરે? માટે ભિક્ષાની શુદ્ધિ પણ ન રહે. મહાવ્રતનો પશિ અનુક્રમે ઘાત થાય. યતઃ -

‘દુદ્ધપસુસાણસાવય ઇત્થી ભિક્ષવાઈં દોસ દુલ્લલિઓ ।
વયઘાઈ ધમ્મમાઈ, તમ્હા રમ્મો ન ઇગાગી ॥ ૧ ॥’

—ઇતિ ‘પિંડનિર્યુક્તૌ.’ [?]

તથા

‘ઇગાણિયસ્સ દોસા, ઇત્થી સાણે તહેવ પડિણીએ ।
ભિક્ષવિસોહિમહવ્વય, તમ્હા સબિઙ્ગજ્જએ ગમણં ॥ ૧ ॥’

—ઇતિ ‘ધર્મરત્નવૃત્તૌ.’ [ઓધ નિ., ગા.૪૧૨]

એકાકી જે હોય તે સ્વચ્છંદપણે વિચરે. પોતાની મતિ ઉપનું તે ખરું પિણિ ગુરુની આજ્ઞાની અપેક્ષા ન રહે. તે થકી નવિ પામે ધર્મ કંઠ સ્વમતિ કલ્પનાવંત ધર્મ ન પામે. યત:-

‘इकस्स कओ धम्मो सच्छंदगइमइपयारस्स’ ।

— ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’ [ગા. ૧૫૬] વચનાત્.

તથા નવિ પામે પૃથ્ઠાદિક વિના તે પ્રવચનમર્મ કંઠ એકાકી વાચના -પૃથ્ઠનાદિક પણિ કો પાસે કરે ? અને તે વિના પ્રવચન જે સિદ્ધાંત, તેહનો મર્મ જે રહસ્ય તે કિંમ પામે ? યત: —

‘कतो सुत्तथागम पडिपुच्छणचोयणा व इकस्स ।

विणओ वेयावच्चं आराहणया य मरणंते ॥ ૧ ॥’

— ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા. ૧૫૭]. ૧૩૨ [૭-૭]

સુ૦ એકાકી વિહાર કરનારને સ્ત્રી, શત્રુ, શ્યાનનો ભય રહે. વળી એકાકી જો સદોષ ગોચરી વહોરે તો એને કોણ નિષેધે ? આમ ભિક્ષાની શુદ્ધિ ન રહે અને એમ મહાવ્રત ખંડિત થાય. એકાકી સ્વચ્છંદે વિચરે, ગુરુઆજ્ઞા માથે ન હોવાથી સાચો ધર્મ ન પામે, વળી વાચના-પૃથ્ઠનાદિક પણ ગુરુના અભાવમાં કરી શકે નહીં. અને આમ ન થતાં શાસ્ત્ર-સિદ્ધાંતનો સાચો મર્મ પામી શકે નહીં.

સમિતિ ગુપતિ પણિ ન ધરે એકાકી નિ:શંક,

ભાવપરાવર્તે ધરે આલંબન સપંક;

જૂદા જૂદા થાતાં ધવિરકલ્પનો ભેદ,

ડોહલાઈ મન લોકનાં થાઈ ધર્મઉચ્છેદ. ૧૩૩ [૭-૮]

બા૦ સમિતિ કંઠ ઈર્યાસમિતિ પ્રમુખ પાંચ સમિતિ. ગુપતિ કંઠ મનોગુપ્તિ પ્રમુખ ત્રણ ગુપતિ. તે પણિ ન ધરે કંઠ ન પાલિ સકે. એકાકી હોય તે નિસ્સંક હોય, કોઈની શંકા ન રાખે, એતલે અકાર્ય કરવાનું ચિત્ત થાય તો કોઈની શંકા ન ધરે, સુખે કરે. યત: —

‘पिल्लिज्जेसणमिक्को पइन्नपमयाजणाओ निच्चभयं ।

काउमणोवि अकज्जं, न तइ काउण बहुमज्जे ॥ ૧ ॥’

— ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા. ૧૫૮]

તથા ભાવપરાવર્તે ક૦ ચિત્તના અભિપ્રાય તે ભાવ કહીઈ. તેહ ભાવનું પરાવર્તન જે પલટાવવું તિણે કરીને આલંબન ધરે ક૦ જેહવા અભિપ્રાય થાય તેહવું કાંચક આલંબન પામી તત્કાલ તે આલંબન ધરે - અંગીકાર કરે. આલંબન કેહવું છે? સંપંક ક૦ મેલું છે. એતલે એ ભાવ, જે અધ્યવસાય તો કષણે કષણે પલટાય છે. તે અભિપ્રાય કોઈક અવસરે હીણા થાય અને નિમિત્ત પણ તેહવું જ મલે. પોતે પણ તેહવો જ થાય. ઈતિ ભાવઃ. યતઃ-

‘एगदिवसेण बहुआ सुहा य असुहा य जीवपरिणामा ।

इक्को असुहपरिणओ, चइज्ज आलंबणं लद्धं ॥ ૧ ॥’

આલંબન હીણું પામીને, ચઈજજ ક૦ સંજમને છાંડે ઈત્યુ‘પદેશમાલા’યાં. [ગા. ૧૬૦]

જુદા-જુદા થાતાં ક૦ એક જણે એકલા વિહાર કીધો એતલે બીજાને પણ એકલા વિચરવાનું મન થાય. ઈમ ત્રીજો તથા ચોથો ઈત્યાદિક જુદાં-જુદાં અનવસ્થા થાય. એતલું પદ બાહિરથી કહિઈ. એતલે અવસ્થા ન રહે. તથા થવિરકલ્પનો ભેદ ક૦ થવિરકલ્પનો ભેદ થાય. એતલે કોઈક આપમતે ક્રિયા કિમ કરે અને કોઈક કિમ કરે. ઈમ ત્મિત્ર ત્મિત્ર થાય. તેહથી લોકનાં મન ડોહલાઈ. કિમ જે ‘એ સાધુ કરે છે તે ખરું કિંવા આ સાધુ કરે છે તે ખરું’ ઈત્યાદિ લોકને વિકલ્પ ઊપજે. તેહથી ધર્મઉચ્છેદ થાય. પ્રતીત કોઈ ઉપરિ રહે નહીં. તિવારે મૂલગો ધર્મ મુંકી દીઈ. યતઃ ‘सव्वजिणप्पडिकुट्टं अणवत्था थेरकप्पभेओ य’ ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં. [ગા. ૧૬૧]. ૧૩૩ [૭-૮]

સુ૦ એકાકી સાધુ પાંચ સમિતિ તથા ત્રણ ગુમ્મિ ન પામે, કેમકે એકાકીને કોઈનાં ભય કે શંકા ન રહેતાં સુખેથી અકાર્ય કરે. વળી પોતાના ચિત્તમાં જે ભાવ જાગે તેનું જ આલંબન ધરે. આવું આલંબન મલિન અને હીણું જ હોય. પરિણામે તે સંયમને છોડે. વળી એકનું જોઈને બીજાને, બીજાનું જોઈને ત્રીજાને એમ અનેકને એકાકી વિહારની ઈચ્છા થાય. આમ થતાં સ્થવિરકલ્પનો ભેદ થાય. લોકો પણ એવી દ્વિધામાં પડે કે આ સાધુનું પ્રવર્તન સાચું કે તે સાધુનું ? પરિણામે ધર્મનો ઉચ્છેદ થાય.

ટોલે પિણ જો ભોલે અંધ પ્રવાહ નિપાત,
આણા વિણ નવિ સંઘ છે અસ્થિ તણો સંઘાત;

પં. પચવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૯૯

તો ગીતારથ ઉદ્ધરે જેમ હરિ જલથી વેદ,
અગીતારથ નવિ જાણે તે સવિ વિધિનો ભેદ. ૧૩૪ [૭-૯]

બા૦ વલી ટોલેં પણિ જો ભોલે ક૦ કદાચિત્ ટોલું હોય અને ભોલું હોય, કોઈ ગીતાર્થ ન હોય, જે ટોલામાં વસવું તે પણ અંધ પ્રવાહ નિપાત ક૦ અંધની જ શ્રેણીમાં પડવું જાણવું. જે કારણ માટે આણા વિના સંઘ ન કહીઈ, ટોલાને પણિ પ્રભુ-આણા સહિત છે તો સંઘ કહીઈ, નહીંતર અસ્થિ તણો સંઘાત ક૦ હાડકાનો સમૂહ જાણવો. યત:-

‘एगो साहू एगाय साहुणी सावओ व सब्डी वा ।
आणाजुत्तो संघो, सेसो पुण अट्टिसंघाओ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘સંબોધ સત્તરી’ [ગા.૨૯] મધ્યે કહ્યું છે.

તે માટે તો, ગીતારથ ઉદ્ધરે ક૦ જે ગીતારથ હોય તેહ જ ઉદ્ધાર કરે, સંસારસમુદ્રમાંથી ભવ્ય જીવને. ઈતિ શેષઃ. તે ઉપરે દષ્ટાંત કહે છે : જિમ હરિ જલથી વેદ ક૦ જિમ કૃષ્ણ મહારાજાઈ સમુદ્રમાંથી વેદ ઉદ્ધર્યા તિમ ગીતાર્થ ઉદ્ધાર કરે ઈતિ અક્ષરાર્થઃ.

ભાવાર્થ તો ક્થાયી જાણવો. યથા શંખ નામા દૈત્ય ઊપનો, તે બ્રહ્મા પાસે વેદ ભણવા બેઠો. એહવામાં બ્રહ્માને બગાસું આવ્યું. તે બગાસું છ માસે પૂરું થાય. તે બ્રહ્માનું મુખ મોકલું દેખી શંખ દૈત્યે વિચાર્યું જે વેદ ભણતાં પાર કિવારેં પામીસ્યું ? તે માટે બ્રહ્માના પેટમાં પેસીને વેદ લેઈ જાઉં. ઈમ વિચારીને પેટમાં પઈસીને વેદ લેઈ ગયો. તે સમુદ્રમાં પાતાલમાં પેઠો. તિવાર પછી શ્રી કૃષ્ણ પ્રમુખેં વિચાર્યું જે બ્રહ્મા તાબુત સરીખા કિમ દીસે છે ? વિચાર કરતાં કૃષ્ણે જાણ્યું જે શંખ દૈત્ય વેદ ચ્યારે લેઈ ગયો. હવે હું લેઈ આવું. ઈમ વિચારી કરી મત્સ્યાવતાર ધર્યો. તે ધરીને શંખાસુરને ભવનમાં ગયો. જઈને શંખાસુરની સ્ત્રીઓ પાસે બાલકનું રૂપ ધરી આવ્યા. તે સ્ત્રીઉઈ જાણ્યું જે આપણે મનોહર બાલક પામ્યાં. તેહનઈ રમાડે છે. એહવામાં શંખાસુરના પેટમાં ચ્યારે વેદ વાતો કરવા લાગા જે ‘આપણી વાહર કરવા ઠાકુર આવ્યા છે’. તે વાત સાંભલી શંખાસુરે જાણ્યું જે અનર્થ થયો. તિવારેં બાલકને મારવા દોડયો. તિવારે સ્ત્રીને કહ્યું જે ‘બાલકને મૂકી દીઉ.’ તે સ્ત્રીઈ ન મૂક્યો. તિવારેં બાલકને

મારવા દોડ્યો. તિવારે સ્ત્રીઈ બાલક મુંકી દીધો. તિવારેં તે બાલકે તે સાથે યુદ્ધ કરી મત્સ્યરૂપે થઈ માર્યો. તે મારીને તેહના પેટમાંથી આરે વેદ લેઈને પાણીમાંથી શ્રી કૃષ્ણ આવ્યા. તે માટે પ્રથમ મત્સ્યાવતાર લીધો. એ અધિકાર ‘દશાવતાર’ ગ્રંથ મધ્ય કહ્યો છે. શૈવ શાસને દૃષ્ટાંત રૂપે જાણવા યોગ્ય છે. ઈતિ ભાવ: તથા અગીતાર્થ ન જાણે તે સવિ વિધિનો ભેદ કંઈ વિધિના પ્રકાર ઉત્સર્ગરૂપ અપવાદાદિકના પ્રકાર ન જાણે, તે માટે અગીતારથને એકવિહાર ન હોઈ. ઈતિ ભાવ: ૧૩૪ [૭-૮]

સુ૦ એ જ રીતે સમુદાય હોય પણ જો એમાં કાંઈ ગીતાર્થ ન હોય તો તે પણ આંધળા પ્રવાહમાં પડવા જેવું છે. કેમકે જિનાજ્ઞા વિનાનો સમુદાય કેવળ હાડકાંનો સમૂહ છે. માટે ગીતાર્થ જ ભવ્ય જીવને ભવસાગરમાંથી તારે છે; જેમ શ્રીકૃષ્ણે સમુદ્રમાંથી વેદને ઉગાર્યો.

[કથા માટે જુઓ આ ગાથાનો બાલાવબોધ]

વળી અગીતાર્થ ઉત્સર્ગ-અપવાદ આદિ સર્વ વિધિઓના ભેદ ન જાણતો હોઈ, એને માટે એકાકી વિહાર ન હોય.

કારણથી એકાકીપણું પણિ ભાખ્યું તાસ,
વિષમકાલમાં તોપણિ રૂડો ભેલો વાસ;
‘પંચકલ્પ ભાખ્યે’ ભણ્યું આતમરક્ષા એમ,
શાલિ એરંડ તણે ઈમ ભાગે લહીઈ ખેમ. ૧૩૫ [૭-૧૦]

બા૦ વલી કોઈક કહેસ્યેં જે શ્રી ‘ઉત્તરાધ્યયન’ [૩૨.૫] મધ્યેં એકાકીપણાની હા કિમ કહી ? યથા —

‘इकौवि पावाइं विवज्जयंतो विहरेज्ज कामेसु असज्जमाणो’ । ઈતિ વચનાત્. તેહનો ઉત્તર જે કારણથી એકાકીપણું પણિ ભાખ્યું તાસ કંઈ તે ગીતાર્થ હોય તેહને કોઈક કારણે એકાકીપણું પણ કહ્યું છે. યથા તિહાં જ—

‘न वा लभिज्जा निउणं सहायं, गुणाहियं वा गुणओ समं वा ॥’ ઈતિ વચનાત્.

વિષમકાલમાં કંઈ આ પંચમા આરાના હુંડા અવસર્પિણીમાં તોપણિ રૂડો ભેલો વાસ કંઈ ભેગા વસવું તેહ જ રૂડું, પણ એકાકી વસવું તે રૂડું નહીં. ઈતિભાવ:

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

‘પંચકલ્પભાષ્ય’ને વિષે ભણ્યું કંઈ કહ્યું છે જે આતમરક્ષા ઈમ કંઈ આત્મા જે સંયમરૂપ આત્મા, તેહની ઈમ જ થાય, અથવા આત્મા ને શરીર અભેદ છે માટે આત્મ કંઈ શરીર તેહની રક્ષા પણ ઈમ કંઈ ભેલા જ વસતાં હોય. શાલિ તથા એરંડની ચોભંગી છે. તથા શાલિનો વૃક્ષ અને શાલિની વાડિ ૧, શાલિનો વૃક્ષ ને એરંડની વાડિ ૨, એરંડનો વૃક્ષ અને શાલિની વાડિ ૩, એરંડવૃક્ષ ને એરંડની વાડિ ૪, એ ચોભંગી. શાલિ - એરંડના ભાંગા ત્રણ છે. તે ત્રણ ભાંગે તો વસતાં ખેમ કંઈ કલ્યાણ છે. ઈતિ અક્ષરાર્થઃ.

ભાવાર્થ તો એ છે જે શાલિ સરીખા ગીતાર્થ, એરંડ સરીખા મૂર્ખ, તેહની ચોભંગી. ગીતાર્થ આચાર્ય અને ગીતાર્થની જ વાડિ તે પરિવાર ૧, તથા ગીતાર્થ આચાર્ય અને મૂર્ખ પરિવાર ૨, મૂર્ખ આચાર્ય અને ગીતાર્થ પરિવાર ૩, એ ત્રણ ભાંગા લગેં કોઈ રીતે આજ્ઞા છે, પણ મૂર્ખ આચાર્ય અને મૂર્ખ પરિવાર એ ભાંગો તો સર્વથા નિષેધ છે. યત :-

‘જત્ય ય પંચ કુસીલા, ગણી વાયગં થવિરપવત્તનિગંગ્થા ।

તેણ એરંડસમાણા, ચત્થ ભંગીઓ નાયવ્વો. ॥ ૧ ॥’ ૧૩૫ [૭-૧૦]

સુ૦ કોઈ એમ પૂછે કે ‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’માં તો એકાકીપણાની હા કેમ કહી ?’ એનો જવાબ એ છે કે કોઈક ચોક્કસ કારણને લઈને જ એમ કહ્યું છે. આ પંચમ આરાના હુંડા અવસર્પિણી કાળમાં ભેળા વસવું જ રૂંડું છે. ‘પંચકલ્પભાષ્ય’ માં કહ્યું છે કે આત્માની રક્ષા પણ સમુદાયમાં વસતાં જ થાય છે. શાલિ અને એરંડની ચોભંગીમાંથી ત્રણ ભાંગા સુધી એમનું સહઅસ્તિત્વ કલ્યાણરૂપ છે. એ જ રીતે શાલિ સરખા ગીતાર્થ અને એરંડ સરખા મૂઢ મુનિની ચોભંગીમાં ત્રણ ભાંગા સુધી એમનો સહવાસ આજ્ઞારૂપ છે. પણ મૂઢ આચાર્ય અને મૂઢ મુનિપરિવારનો ભેદ તો સર્વથા નિષિદ્ધ છે.

એકાકી પાસત્થો સચ્છંદો ગતયોગ,

ઠાણવાસી ઉસત્તો બહુદૂષણ સંયોગ;

ગચ્છવાસી અણુઓગી ગુરુસેવી વલિ હોઈ,

અનિયતવાસી આઉત્તો બહુગુણ ઈમ જોઈ. ૧૩૬ [૭-૧૧]

બા૦ એકાકી=કેવલ, ધર્મબંધુરહિત, પાસત્યો=જ્ઞાનાદિક પાર્શ્વવર્તિ, સ્વછંદો=ગુરુઆજ્ઞાવિકલ, એતલા મારેં ગતયોગ કહિઈ, સ્થાનકવાસી=તદૈકત્રવિહારી, નિત્યવાસીત્યર્થ; અવસન્ન=તે આવશ્યકાદિકેં શિથિલ મન પરિણામી. - એ પાંચ પદ બહૂ દૂષણ સંયોગી હોય, કિવારેં કોઈકને એક પદ, કિવારેં બે પદ, કિવારેં ત્રીન પદ અથવા ૪ [ચાર] પદ અથવા પાંચ પદના સંયોગ થાય. જિમ એક પદ સ્થાનક વિધેં (વધે) તિમ દોષવૃદ્ધિ પણ જાણવી. એવં ૨૬ ભેદ થાય. ઈત્યાદિક અનેક પ્રકારેં દોષવૃદ્ધિ થાય. એકાકી ૧, પાસત્યો ૨, સછંદો ૩, નિત્યવાસી ૪, ઉસન્નો ૫ - એ પંચ પદનો ભંગજાલ કરતાં ૨૬ ભંગા થાય. યથા -

‘एगागी १, पासत्यो २, सच्छंदो ३, ठाणवासी ४, ओसन्नो ५ ।
दुग्माइसंजोगा जह बहुआ तह गुरु हूँति ॥ १ ॥’

— ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા. ૩૮૭]

દ્વિકાદિ સંયોગ કરતાં ૨૬ ભેદ થાય. દ્વિક સંયોગી ૧૦, ત્રિક સંયોગી ૧૦, ચતુષ્કસંયોગી ૫, પંચસંયોગી ૧ એવં ૨૬ ભંગા દોષવૃદ્ધિના જાણવા.

દ્વિકસંયોગી ૧૦		
એ.	પા.	૧
એ.	સ.	૨
એ.	નિ.	૩
એ.	ઉ.	૪
પા.	સ.	૫
પા.	નિ.	૬
પા.	ઉ.	૭
સ.	નિ.	૮
સ.	ઉ.	૯
નિ.	ઉ.	૧૦

ત્રિકસંયોગી ૧૦			
એ.	પા.	સ.	૧
એ.	પા.	નિ.	૨
એ.	પા.	ઉ.	૩
એ.	સ.	નિ.	૪
એ.	સ.	ઉ.	૫
એ.	નિ.	ઉ.	૬
પા.	સ.	નિ.	૭
પા.	સ.	ઉ.	૮
પા.	નિ.	ઉ.	૯
સ.	નિ.	ઉ.	૧૦

ચતુષ્કસંયોગી ૫			
એ.	પા.	સ.	નિ. ૧
એ.	પા.	સ.	ઉ. ૨
એ.	પા.	ઉ.	નિ. ૩
એ.	સ.	નિ.	ઉ. ૪
પા.	સ.	નિ.	ઉ. ૫

પંચસંયોગી ૧			
એ.	પા.	સ.	નિ. ઉ. ૧

એવં ૨૬ થાય. બિહુંથી ત્રિક સંયોગી ભારી, ત્રિકથી ચતુષ્કસંયોગી ભારી, ચતુષ્કથી પંચસંયોગી ભારી.

ઈમ ૨૬ ગુણવૃદ્ધિના જાણવા તે દેખાડે છે. ગચ્છગત ૧, અનુયોગી ૨, ગુરુસેવી ૩, અનિયતવાસી ૪, આયુક્ત ૫. એહનાં પિણિ ઈમ જ ૨૬ ભેદ થાય. દ્વિક સંયોગી ૧૦, ત્રિકસંયોગી ૧૦, ચતુષ્કસંયોગી ૫, પંચસંયોગી ૧, એવં ૨૬. જિમ જિમ વધે તિમ તિમ વિશેષ આરાધક થાય. દોષવૃદ્ધે વિરાધકપણું વાધે, તથા ગુણવૃદ્ધિઈ આરાધકપણું થાય.

દ્વિકસંયોગી ૧૦		
ગ.	અનુ.	૧
ગ.	ગુ.	૨
ગ.	અનિ.	૩
ગ.	આ.	૪
અનુ.	ગુ.	૫
અનુ.	અનિ.	૬
અનુ.	આ.	૭
ગુ.	અનિ.	૮
ગુ.	આ.	૯
અનિ.	આ.	૧૦

ત્રિકસંયોગી ૧૦			
ગ.	અનુ.	ગુ.	૧
ગ.	અનુ.	અનિ.	૨
ગ.	અનુ.	આ.	૩
ગ.	ગુ.	અનિ.	૪
ગ.	ગુ.	આ.	૫
ગ.	અનિ.	આ.	૬
અનુ.	ગુ.	અનિ.	૭
અનુ.	ગુ.	આ.	૮
અનુ.	અનિ.	આ.	૯
ગુ.	અનિ.	આ.	૧૦

ચતુષ્કસંયોગી ૫

ગ.	અનુ.	ગુ.	અનિ.	૧
ગ.	અનુ.	ગુ.	આ.	૨
ગ.	અનુ.	અનિ.	આ.	૩.
ગ.	ગુ.	અનિ.	આ.	૪
અનુ.	ગુ.	અનિ.	આ.	૫

પંચસંયોગી ૧

ગ.	અનુ.	ગુ.	અનિ.	આ.	૧
એવં ૨૬ ભંગા થાય.					

હવે દોષને વ્યતિરેકે ગુણવૃદ્ધિ દેખાડઈ છઈ. ગચ્છવાસી ૬૦ ગચ્છમાં વસે ૧, અણુઓગી ૬૦ અર્થધારક ૨, ગુરુસેવી ૬૦ ગુર્વાદિકની સેવા કરે ૩, અનિયતવાસી ૬૦ ઉગ્રવિહારી ૪, આઉત્તો ૬૦ ઉપયોગી હોયપ.

એ પાંચ પદમાં જિમ જિમ એકાદિ પદવૃદ્ધિ થાય તિમ બહુગુણ હોય. યત:-

‘ગચ્છગઓ ૧, અણુઓગી ૨, ગુરુસેવી ૩, અનિયઓ ૪, ગુણાઉત્તો ૫
સંજોષ્ણ પયાણં, સંજમઆરાહગા ભણિયા ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘ઉપદેશમાલા’યાં [ગા. ૩૮૮]. ૧૩૬ [૭-૧૧]

સુ૦ દોષદષ્ટિએ વિચારતાં સાધુઓના પાંચ ભેદ છે. એકાકી, પાસત્યા, સ્વચ્છંદી, નિત્યવાસી અને અવસન્ન. આમાંથી ક્યારેક એક પદ, ક્યારેક બે પદ, ક્યારેક ત્રણ પદ, ક્યારેક ચાર પદ અને ક્યારેક જ પાંચ પદનો સંયોગ થાય. જેમ પદ ઉમેરાતાં જાય એમ દોષવૃદ્ધિ પણ થતી જાય. આમ કુલ ૨૬ ભેદ થાય. (દ્વિકસંયોગી ૧૦ + ત્રિકસંયોગી ૧૦ + ચતુષ્કસંયોગી ૫ + પંચસંયોગી ૧ = ૨૬).

એ જ રીતે ગુણવૃદ્ધિના પણ કુલ ૨૬ ભેદ જાણવા. પ્રથમ સાધુઓના પાંચ ભેદ - ગચ્છગત, અનુયોગી, ગુરુસેવી, અનિયતવાસી અને આયુક્ત. એમાં જેમ જેમ પદ ઉમેરાતાં જાય તેમ તેમ ગુણવૃદ્ધિ થતી જાય. કુલ ૨૬ ભેદ થાય. (દ્વિકસંયોગી ૧૦ + ત્રિકસંયોગી ૧૦ + ચતુષ્કસંયોગી ૫ + પંચસંયોગી ૧ = ૨૬)

દોષહાણી ગુણવૃદ્ધિ જયણા ભાખે સૂરિ,
તે શુભ પરિવારેં હુઈ વિધન ટલે સવિ દૂરિં;

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

દેવ ! ફલે જો આંગણિ તુઝ કરુણા સુરવેલિ,
શુભ પરિવારેં લહિઈ તો સુખ જસ રંગરેલિ. ૧૩૭ [૭-૧૨]

બાં દોષની હાણિ થાય તથા ગુણની વૃદ્ધિ થાય. જયણા કં જતના થાય, એતલે બહુ લાભ, અલ્પ દોષેં પ્રવૃત્તિ થાય. તે એહવા ગુણ કિવારેં આવે? તેહનો ઉત્તર જે ભાષેં સૂરિ કં આચાર્ય ઉત્તર ભાષે છે. તે શુભ પરિવાર હોય કં એહવા ગુણ તો પરિવાર શુભ હોય તિવારેં આવે. તથા વિધન સર્વ દૂરિ ટલેં, દૂરિ જાય તે માટે હે દેવ ! તુઝ કરુણા સુરવેલી કં તુમ્હારી કરુણા રૂપ જે કલ્પવૃક્ષની વેલડી, તે જો આંગણિ ફલે કં મ્હારા આત્મારૂપ જે આંગણું તિહાં જો સફલી થાય તે શુભ પરિવાર પામીઈ. એતલા જ માટેં 'ઉપદેશમાલા'કારિં ગાથા [૮૩] કહી છે. —

‘સીહગુરુ [ગિરિ પા.] સુસિસ્સાણં ભદ્રં ગુરુવયણસદ્દહંતાણં ।

વયરો કિર દાહી વાયણત્તિ ન વિકોવિયં વયણં ॥ ૧ ॥’

તે માટે શુભ પરિવાર પામવો તો દુષ્કર છે. તે શુભ પરિવારે કરી સુખ-જસની રંગરેલિ પામીઈ. એતલેં સહજાનંદ સ્વરૂપની રંગની રેલિ તે પ્રવાહ પામીઈ. ઈતિ ભાવઃ. ૧૩૭ [૭-૧૨]

સુ દોષની હાણિ અને ગુણની વૃદ્ધિ ક્યારે થાય ? જેમાં લાભ ઘણો ને દોષ અલ્પ એવા ગુણ ક્યારે આવે ? એનો ઉત્તર આપતાં આચાર્ય કહે છે કે ‘શુભ પરિવાર હોય ત્યારે’. માટે હે દેવ ! તમારી કરુણારૂપી સુરવેલી મારા આત્મઆંગણમાં એવી ફળો કે શુભ પરિવારને પામીએ.

(એ ઢાલમાં શ્લોક ૨૨૫, અક્ષર ૧૨.)

ઢાળ આઠમી

બા૦ સાતમી ઢાલમાં કહ્યું જે હે દેવ ! તુમ્હારી કરુણા રૂપ સુરવેલી જો ફલે તો સુખ-જસ પામીઈ. તે માટે આઠમા ઢાલમાં કરુણાવિશેષ જે દયા તેહનું સ્વરૂપ કે' છે.

(પ્રભુ ચિત્ત ધરીને અવધારો મુજ વાત - એ દેશી)

કોઈ કહે સિદ્ધાંતમાંજી, ધર્મ અહિંસા સાર,
આદરિઈ તે એકલીજી, ત્યજિયે બહુ ઉપચાર.

મનમોહનજી ! તુઝ વયણે મુઝ રંગ. ૧૩૮ [૮-૧]

બા૦ કોઈક ઈમ કહે છે જે સિદ્ધાંતસૂત્રને વિષે ઈમ કહ્યું છે. ધર્મ તે અહિંસા ક૦ દયા તેહ જ સાર ક૦ પ્રધાન છે. 'નત્થિ અહિંસા સમો ધમ્મો' ઈતિ વચનાત્. તે એકલી અહિંસા જ આદરીઈ. બીજા બહુ ક૦ અનેક ઉપચાર ક૦ ઉપાય ત્યજઈ, મુંકી દીજઈ. હે મનમોહન ! હે જિનજી ! અથવા મનને મોહના ઉપજાવણહાર એહવા જે જિનેશ્વર, તેહનું સંબોધન કરિઈ. જે હે મનમોહન જિનજી, તુઝ વયણે મુઝ રંગ ક૦ તુમ્હારા વચનને વિષે મુઝને રંગ છે, રીઝ છે. ૧૩૮ [૮-૧]

સુ૦ કોઈ એમ કહે કે 'આગમસૂત્રમાં અહિંસા-દયાધર્મને જ મુખ્ય કહ્યો છે માટે કેવળ અહિંસા જ આદરીએ; બીજા બધા ઉપચાર છોડી દઈએ'. હે મનમોહન જિનેશ્વર! કેવળ તમારા વચનમાં જ મને શ્રદ્ધા છે.

નવિ જાણે તે સર્વ ત્યજીને, એક અહિંસા રંગ,
કેવલ લોકિક નીતિ હોવે, લોકોત્તર પથ ભંગ. મન૦ ૧૩૯ [૮-૨]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૦૭

બા૦ એહનો ઉત્તર દિઈ છે. નવિ જાણે તે ક૦ તે અજ્ઞાની નથી જાણતો, નથી સમજતો. સર્વ તજને ક૦ સર્વ પૂજા-પ્રભાવના-સાહમીવચ્છલ પ્રમુખ કરણિ તજને એક અહિંસા રંગ ક૦ એકલી અહિંસા રીઝ કરે, કેવલ ક૦ નિ:કેવલ લૌકિક નીતિ ક૦ વ્યવહાર નીતિ કરીને એતલે લૌકિક વ્યવહારમાં એક 'દયા દયા' પોકારે તે સારી લાગે. પણ હોવેં ક૦ હોય. લોકોત્તર પથ ભંગ ક૦ લોકોત્તર માર્ગ જે જૈન માર્ગ તેહનો ભંગ થાય છે. એતલે એકલી દયામાં જિનશાસન નથી. જિનઆજ્ઞામાં શાસન વર્તે છે. એકલી દયાઈ પરિકમણું પોસહ પ્રમુખ પણ ન કરી સકે તો પૂજા-પ્રભાવનાની વાત તો વેગલી રહી. ઈતિ ભાવ: . ૧૩૯ [૮-૨]

સુ૦ ઉત્તર: જે અજ્ઞાની પૂજા, પ્રભાવના, સામિવાત્સલ્ય આદિ ત્યજને કેવળ અહિંસામાં જ મન રાખે છે. અને લૌકિક વ્યવહારમાં 'દયા દયા' પોકારે છે તે દેખીતું સારું લાગે, પણ લોકોત્તર માર્ગનો - જિનમાર્ગનો એમાં ભંગ થાય છે. એકલી દયામાં જિનાજ્ઞાનું પ્રવર્તન નથી. તો તો ઘણી ક્રિયા - સુકૃતો બાજુએ રહી જાય.

**વનમાં વસતો બાલ તપસ્વી, ગુરુનિશ્રા વણ સાધ,
એક અહિંસાઈ તે રાયે, ન લહે મર્મ અગાધ. મન૦ ૧૪૦ [૮-૩]**

બા૦ એક તો બાલ તપસ્વી, અજ્ઞાન તપસ્વી. તે પણ વનમાં વસતો. એતલે ઘોર કષ્ટનો કરણહાર. તથા બીજો સાધુ પણ ગુરુનિશ્રા વિણ ક૦ ગુરુઆજ્ઞા વિના. એ બેહું. એક અહિંસાઈ તે રાયે ક૦ એક અહિંસા મુખેં કહે એતલે બાહ્ય જીવરક્ષા કરવી એતલામાં જ રીઝ છે. પણ તે અહિંસાનો અગાધ, જે ઊંડો મર્મ છે. તે મૂઢ ન લહે ક૦ ન જાણે. એતલે સ્વઆત્મા હણાઈ હિંસા, સ્વઆત્મા ન હણાય તે અહિંસા - એહવા મર્મની તેહને ખબરી નથી. ૧૪૦ [૮-૩]

સુ૦ વનમાં વસતો ઘોર કષ્ટ કરતો બાળ-અજ્ઞાન તપસ્વી અને બીજો ગુરુનિશ્રા-ગુરુઆજ્ઞા વિનાનો સાધુ એ બન્ને એમ જ માને કે બાહ્યજીવની રક્ષા કરવામાં જ અહિંસા છે. પણ તે મૂઢ અહિંસાનો સાચો મર્મ સમજે નહીં કે સ્વઆત્મા હણાય તે હિંસા ને સ્વઆત્મા ન હણાય તે અહિંસા.

જીવાદિક જિમ બાલ તપસ્વી, અણજાણંતો મૂઢ,
ગુરુલઘુભાવ તથા અણલહેતો, ગુરુવર્જિત મુનિ ગૂઢ.

મન૦ ૧૪૧ [૮-૪]

બા૦ હવે કોઈ કહેસ્યે જે બાલ તપસ્વી તથા સાધુ તે બરાબર કિમ થાયે ? તે ઉપરિ કહે છે : જીવાદિક જિમ બાલ તપસ્વી જીવ-અજીવ, પુણ્ય-પાપ પ્રમુખનું યથાર્થ સ્વરૂપ તે મૂઢ અણજાણતો ક૦ અણસમજતો થકો હોય જિમ તે તથા ક૦ તિમ ગુરુલઘુ ભાવ અણલહેતો ક૦ હલકા-ભારે લાભ-ખોટિ અણજાણતો જે આવું પ્રાયશ્ચિત્ત કરસ્યું તેહ કરતાં બીજી કરણીમાં યદ્યપિ પ્રાયશ્ચિત્ત છે, પણિ લાભ ઘણો છે ઈત્યાદિક[નો] અણસમજી છે. જે માટે ગુરુવર્જિત મુનિ ક૦ મૂઢ ગુરુઈ કરી રહિત છે એહવા જે મુનિ તે ગૂઢ=ગુપ્ત રહસ્ય જે હોય તેહવા ગુરુલઘુ ભાવ ન લહે. ઈતિ ભાવ. એ રીતે ગૂઢ શબ્દ ગુરુલઘુ ભાવને જોડીઈ. ૧૪૧[૮-૪]

સુ૦ જેમ બાળ તપસ્વી જીવ-અજીવ, પુણ્ય-પાપ અદિનું યથાર્થ સ્વરૂપ જાણે નહીં તેમ ગુરુવર્જિત મુનિ શામાં વધુ લાભ કે ખોટ છે વગેરે બાબતોને, ગૂઢ રહસ્ય જેમાં છે એવા ગુરુ-લઘુભાવને સમજતા નથી.

ભવમોચક પરિણામ સરીખો, તેહનો શુભ ઉદ્દેશ,

આજ્ઞારહિતપણે જાણીજે, જોઈ 'પદ ઉપદેશ'. મન૦ ૧૪૨ [૮-૫]

બા૦ ભવમોચક પરિણામ ક૦ બૌદ્ધાદિકના પરિણામ સરીખો છે. એતલે એ ભાવે જે બૌદ્ધાદિક ઈમ માને છે : દુખી હોય તેહને મારીઈ તો દોષ ન લાગે જે માટે તેહને મારતા નથી, સાહમું દુખથી મુકાવીઈ છીઈ એ રીતે હીણું કરીનઈ રૂડું માને છે. તે સરીખો તેહનો ક૦ હુંકાદિક અજ્ઞાનીનો શુભ ઉદ્દેશ ક૦ શુભ પ્રવર્તન જાણવું. એટલે તેહની અહિંસા દ્રવ્યથી યદ્યપિ છે, પણિ પરિણામે હિંસા જ જાણવી. તીહાં હેતુ કહે છે. આજ્ઞારહિતપણે જાણીજે૦ આજ્ઞારહિત માર્તે. યત: — [સંબોધ સિત્તરી, ગા.૩૨]

‘આણાણ તવો આણાણ સંજમો તહ ય દાળમાણાણ ।

આજ્ઞારહિઓ ધમ્મો પલાલપૂલુવ્વ પડિહાહ ॥ ૧ ॥’ ઈતિ વચનાત્.

એહ અર્થ ‘ઉપદેશપદ’માં જોઈને જાણીજે ક૦ જાણીઈ. યત: -

પં. પદ્મવિજયજીવિત બાલાવબોધ

૧૦૯

‘જં અન્નાણી મૂઢો જં ચ અગીયત્થ નિસ્સિઓ વિહરે ।

સો સુગયકમ્મ સરિસો, પાવપબંધે વિલિપ્પંતિ ॥ ૧ ॥’ ૧૪૨[૮-૫]

સુ૦ બૌદ્ધ વગેરે એમ માને છે કે દુઃખીને મારીએ તો દોષ ન લાગે, કેમકે એમ કરીને તેને દુઃખમુક્ત કરીએ છીએ. આમ ખરાબ કૃત્યને પણ તે સારું ગણે છે. હુંઢક આદિ અજ્ઞાનીનું ‘શુદ્ધ પ્રવર્તન’ પણ આવું જ છે. એમની દ્રવ્ય-અહિંસા પરિણામે હિંસા જ છે અને તે આજ્ઞારહિત છે. ‘ઉપદેશપદ’ ગ્રન્થમાંથી આ જણાવું.

એક વચન ઝાલીનેં છાંડે, બીજા લૌકિક નીતિ,

સકલ વચન નિજ ઠામેં જોડેં, એ લોકોત્તર નીતિ. મન૦૧૪૩[૮-૬]

બા૦ હવે એ ગાથાનો અન્વય કરીને અર્થ કરવો. એક લૌકિક વચન ઝાલીને બીજા સકલ નીતિ વચન છાંડે છે ઇત્યન્વયઃ. હવે અર્થઃ. એક લૌકિક વચન એ જે કોઈને ન હણવો, તે ઉપરિ આગમના પાઠ દેખાડે જે ‘સવ્વે યાણા, સવ્વે ભૂયા, સવ્વે જીવા, સવ્વે સત્તા ન હંતવ્વા’ ઇત્યાદિ એહવૂં વચન છે, તો યદ્યપિ આગમનું પણ. લોક પણ પ્રૌઢ માર્ગે ઇમ કહે છે જે કોઈને ન મારવો. તે માટે લૌકિક વચન કહીઈ. તે લૌકિક વચન પકડીને બીજા સકલ નીતિ વચન ક૦ લૌકિકથી બીજા તે લોકોત્તર એહવા જે વચન દાન-દેવપૂજા-સાહમીવચ્છલ પ્રમુખ તે નીતિવચન કહીઈ. તે સર્વ છાંડી દિઈ છઈ. પણ એ સર્વ ખોટું કરે છે. જે માટે, સકલ વચન નિજ ઠામે જોડે ક૦ સમસ્ત સિદ્ધાંતનાં વચન ઠેકાણે જોડે તે લોકોત્તર નીતિ જાણવી. સકલ વચન એ પદ બીજી વાર ઇહાં જોડવું. એતલે એ ભાવ જે ગુણઠાણા માફિક સહુસહુની હદિ પ્રમાણે સમસ્ત આગમવચન જોડેં. જે આ વચન તે મુનિરાજનેં આશ્રી છે, આ વચન તે ગૃહસ્થ આશ્રી છે, તે અપેક્ષાઓ શાસનમાં ઘણી છે, તે પોતાપોતાની અપેક્ષા પ્રમાણે જોડે, એ લોકોત્તર નીતિ, તે જિનશાસન નીતિ છે. ઇતિ ભાવઃ. ૧૪૩ [૮-૬]

સુ૦ આગમનું જે વચન છે કે ‘કોઈ પણ જીવને હણવો નહીં’ બસ એ લૌકિક વચનને જ માત્ર પકડી લઈને અન્ય સર્વ લોકોત્તર નીતિવચનોને લોકો છોડી દે છે. જેવાં કે દાન, દેવપૂજા, સાહમીવાત્સલ્ય આદિ. પણ આ ખોટું છે. સમસ્ત સિદ્ધાંત વચનોને યોગ્ય અપેક્ષાએ અને યોગ્ય મર્યાદામાં જોડવામાં લોકોત્તર નીતિ છે.

જિનશાસન છે એક ક્રિયામાં, અન્ય ક્રિયા સંબંધ,
જિમ ભાખીજે ત્રિવિધ અહિંસા, હેતુ સ્વરૂપ અનુબંધ.

મન૦૧૪૪ [૮-૭]

બા૦ તથા જિનશાસન તે એક ક્રિયામાં અન્ય ક્રિયા સંબંધ છે, જે કારણ માટે જે હિંસા તેહ જ અહિંસા, જે અહિંસા તેહ જ હિંસા, જે તપસ્વા (તપસ્વી) તેહ જ સ્પૃહા નથી ટલી તો ભોગી, જે ભોગી તેહ જ નિસ્પૃહપણા માટે તપસ્વી ઈત્યાદિક જિનશાસનમાં એકાંત નથી, સ્યાદાદ છે. યત: —

‘અવિધાયાડપિ હિ યો હિંસાં, હિંસાફલભાજનં ભવત્યેક: ।

કૃત્વાપ્યપરો હિંસાં, હિંસાફલભાજનં ન સ્યાત્ ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘અહિંસાષ્ટક’ વચનાત્.

તે વલી હિંસા-અહિંસા અનેક ભેદે આગલિ ગાથામાં દેખાડસ્યે. જિમ ભાખીજે ક૦ જિનશાસનમાં કહીઈ છે, ત્રિવિધ અહિંસા ક૦ ત્રણ પ્રકારની અહિંસા, તે ત્રણ પ્રકાર દેખાડઈ છે. હેતુ ક૦ હેતુ અહિંસા ૧, સ્વરૂપ અહિંસા ૨, અનુબંધ અહિંસા ૩, એહ જ વિવરે છે. ૧૪૪ [૮-૭]

સુ૦ જિનશાસનમાં એકાંત નથી. સ્યાદાદ છે. અહીં એક ક્રિયા અન્ય ક્રિયા સાથે સંબદ્ધ છે. એટલે જે અહિંસા તે હિંસા પણ હોય તેમજ તપસ્વી છતાં સ્પૃહા ટળી નથી તો તે ભોગી, અને ભોગી છતાં નિ:સ્પૃહતા છે તો તે તપસ્વી. જિનશાસનમાં ત્રણ પ્રકારની અહિંસા છે. ૧ હેતુ અહિંસા, ૨. સ્વરૂપ અહિંસા, ૩. અનુબંધ અહિંસા.

હેતુ અહિંસા જયણા રૂપે, જંતુ અઘાત સ્વરૂપ,

ફલ રૂપે જે તેહ પરિણામે, તે અનુબંધ સ્વરૂપ. મન૦૧૪૫ [૮-૮]

બા૦ ત્રિણ પ્રકારની અહિંસા, તઘથા : હેતુ અહિંસા ૧, સ્વરૂપ અહિંસા ૨, અનુબંધ અહિંસા ૩. તેહમાં હેતુ અહિંસા તે જતના કરવી, જે કારણ માટે જતના તે અહિંસાનું હેતુ છે માટે હેતુ અહિંસા કહીઈ. સ્વરૂપ અહિંસા કહે છે. જંતુ અઘાત ક૦ જીવને મારવો નહીં, પ્રાણવિયોગ ન કરવો તેહનું નામ સ્વરૂપ અહિંસા કહીઈ. હવે અનુબંધ અહિંસા કહે છે. જે ફલ રૂપે પરિણામે, ફલ જે સ્વર્ગાપિવર્ગાદિકે અહિંસા પરિણામે તે અનુબંધ સ્વરૂપ ક૦ અનુબંધ અહિંસાનું સ્વરૂપ જાણવું. ૧૪૫ [૮-૮]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૧૧

સુ૦ પહેલી હેતુ અહિંસા તે જીવની યતના કરવી. બીજી સ્વરૂપ અહિંસા તે જીવને હણવો નહીં. ત્રીજી અનુબંધ અહિંસા તે સ્વર્ગાપવર્ગાદિક ફલ રૂપે જે પરિણમે તે.

**હેતુ-સ્વરૂપ અહિંસા આપે, શુભ ફલ વિણ અનુબંધ,
દૃઢ અજ્ઞાન થકી તે આપે, હિંસાનો અનુબંધ. મન૦ ૧૪૬ [૮-૯]**

બા૦ હવઈ એ ત્રણઈ અહિંસાનું ફલ કહે છે. હેતુ અહિંસા તથા સ્વરૂપ અહિંસા એ બે આપે. સ્યું આપે તે કહે છે. શુભફલ ૬૦ પુણ્યફલ આપે, વિણ અનુબંધ ૬૦ અનુબંધ વિના, એતલે હેતુ તથા સ્વરૂપ અહિંસાથી પુણ્ય બંધાય, તે દેવતા પ્રમુખનો ભવ પામે, પણ આગલ સંલગ્ન પુણ્યપરંપરા ન ચાલે. પાપાનુબંધી પુણ્ય બંધાય એ ભાવ. તથા જિમ અહિંસાના ૩ ભેદ, તિમ હિંસાના પણ ૩ ભેદ - ઈમ જ છે. યથા હેતુ હિંસા ૧, સ્વરૂપ હિંસા ૨, અનુબંધ હિંસા ૩. એ ત્રણમાં હિંસાનો અનુબંધ ૬૦ ફલ તે હિંસાનું આપે. હેતુ કહઈ છઈ જે દૃઢ અજ્ઞાન થકી ૬૦ આકરેં [અ]જ્ઞાને કરીને, એતલે એ ભાવ જે હેતુથી જોઈઈ તો અહિંસા, તથા સ્વરૂપથી જોઈઈ તો અહિંસા, પણ અનુબંધથી જોઈઈ તો હિંસા છે. હિંસાથી પણ સંસાર વધે. અને અજ્ઞાન અહિંસાથી પણ સંસાર વધે. તે માટે જેહમાં અનુબંધ અહિંસા હોય તે આદરવી. ઈતિ ભાવ: ૧૪૬ [૮-૯].

સુ૦ ત્રણ અહિંસાનાં ફલ : હેતુઅહિંસા અને સ્વરૂપ અહિંસા શુભફલ-પુણ્યફલ આપે, પણ અનુબંધ વિના. એટલેકે જીવ દેવતા આદિનો ભવ પામે, પણ આગળ પુણ્યપરંપરા ન ચાલે. પાપાનુબંધી પુણ્ય બંધાય.

જેમ અહિંસાના તેમ હિંસાના પણ ત્રણ ભેદ છે.

૧ હેતુહિંસા, ૨ સ્વરૂપ હિંસા, ૩ અનુબંધ હિંસા.

હેતુથી અને સ્વરૂપથી અહિંસા હોય છતાં તે દૃઢ અજ્ઞાનને લઈને અનુબંધથી હિંસા છે જે સંસાર જ વધારે છે. માટે અનુબંધ અહિંસાને આદરવી.

**નિન્હવ પ્રમુખ તણી જિમ કિરિયા, જેહ અહિંસારૂપ,
સુર દુરગતિ દેઈ તે પારેં, દુતર ભવજલકૂપ. મન૦ ૧૪૭ [૮-૧૦]**

બા૦ નિન્હવ પ્રમુખ ક૦ જમાલિ પ્રમુખ નિન્હવ.નિન્હવ સઘલાઈ જૈન લિંગે ક્રિયા પણ જૈનની કરતા હતા. જિમ ભગવતીમાં જમાલીનું મહાસંયમ વખાણ્યું, પણ જેહ અહિંસારૂપ ક૦ તે ક્રિયા હેતુ અહિંસા તથા સ્વરૂપ અહિંસા રૂપ છે, પણ અહિંસા કેહવી છે તે કહે છે. સુર દુરગતિ દેઈ ક૦ દેવતાની દુરગતિ એતલે કિલ્બિષિયા પ્રમુખ ગતિ આપીને પછે પારે ક૦ નાખે. દુતર ભવજલ કૂપ ક૦ દુખે તરાય એહવો સંસાર રૂપ જલનો કૂઓ, તેહમાં નાખે ઈતિ. ૧૪૭ [૮-૧૦]

સુ૦ જમાલી આદિ નિન્હવો જૈન હતા, જૈનની ક્રિયા કરતા હતા અને ભગવતી સૂત્રમાં એમના મહાસંયમને વખાણ્યું પણ છે. છતાં એમની સર્વ ક્રિયા હેતુ અહિંસા અને સ્વરૂપ અહિંસા રૂપે હતી જે કિલ્બિષિયા દેવની દુર્ગતિ આપીને દુસ્તર એવા સંસારક્રવામાં નાખે.

**દુર્બલ નગન માસ ઉપવાસી, જો છે માયારંગ,
તો પણિ ગર્ભ અનંતા લહેસ્યે, બોલે બીજું અંગ. ૧૪૮ [૮-૧૧]**

બા૦ તે ઉપરિ સાખિ દેખાડે છે. દુર્બલ ક૦ શરીરે દુર્બલ થયું હોય, નગન ક૦ નાગો રહેતો હોય, માસ ઉપવાસી ક૦ માસખમણનું પારણું કરતો હોય - એહવો હોય અને માયારંગ ક૦ માયાવંત હોય, એતલે અજ્ઞાન કષ્ટ કરે છે. ઈતિ ભાવઃ. એહવો છે તોહિ પણ ગર્ભ અનંતા લહેસ્યે ક૦ અનંતીવાર ગરભમાં ઉપજસ્યે, એતલે અનંતા ભવ કરસ્યે ઈતિભાવઃ.

બોલે બીજું અંગ ક૦ બીજું અંગ જે 'સૂયડાંગસૂત્ર' ઈમ બોલે છે.
યતઃ-

‘જइ वि य णिगिणे किसे चरे, जइ विय भुंजइ मासमंतसो ।
जे इह मायाइ मज्जइ, आगंता गम्भायणंतसो ॥ १ ॥’

ઈતિ દ્વિતીયાધ્યયને.[ઉદ્દે૦૧]

એતલે એહની દયા કિસ્યે લેખે ન આવી. ઈતિ ભાવઃ. ૧૪૮ [૮-૧૧]

સુ૦ શરીરે દુર્બળ, નગન રહેનાર વ્યક્તિ માસક્ષમણ જેવાં તપ કરતી હોય પણ માયાવંત હોય તો તેનું તપ અજ્ઞાન કષ્ટ હોઈને તે અનંતા ભવ કરશે એમ બીજા અંગ 'સૂત્રકૃતાંગ'માં કહ્યું છે.

૧. પદ્મવિજયજીકત બાલાવબોધ

૧૧૩

નિંદિત આચારે જિનશાસન, જેહને હીલે લોક,

માયા પહેલી તસ અજ્ઞાને, સર્વ અહિંસા ફોક. મન૦૧૪૯ [૮-૧૨]

બા૦ એ ગાથાનો ઇમ અન્વય યથા : જેહને નિંદિત આચારે લોક જિનશાસન હીલે, એતલે જે એકલી દયા માને છે અને અજ્ઞાન કષ્ટ કરે છે તે પ્રાણી[ને] પૂર્વાચાર્યના જીતની ખબર નથી, જેહ જીત વ્યવહારે લોકનિંદા ન કરે, પોતાની મતિએ પ્રવર્તે, તેહના આચરણની લોક નિંદા પણિ કરે, તિવારે જિનશાસનની પણ નિંદા થાય, જે 'જુઓ, એહવા લોક જિનશાસનમાં છે માટે જિનશાસન પણિ દુર્ગંધા કરવા યોગ્ય છે' તિવારે જિનશાસનની હીનતાનું કારણ થાય, માટે તસ ક૦ તે પ્રાણીને અજ્ઞાને ક૦ અજ્ઞાન થયું, તે અજ્ઞાને કરીને માયા પહેલી ક૦ ધુરિ માયા થઈ જ. તથા માયા ઠરી તિવારે સર્વ અહિંસા ફોક ક૦ ખોટી, નિઃફલ જાણવી. જે માટે અજ્ઞાનીની દયા તે હિંસા જ જાણવી. યત :-

‘માસે માસે ય જો બાલો, કુસગ્ગેણં તુ ખુંજણં ।

ન સો સુઅક્ષાય ધમ્મસ્સ, કલં અઘ્ઘ્ઘ સોલસિં ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘ઉત્તરાધ્યયન’ વચનાત્-[અધ્ય.૯, ગા. ૪૪]૧૪૯ [૮-૧૨]

સુ૦ જે આપમતિએ આચરણ કરે છે તેની લોક નિંદા કરે છે. ત્યારે જિનશાસનની પણ નિંદા થાય છે. એ રીતે કે આવા લોકો જિનશાસનમાં છે. આમ તેઓ જિનશાસનની હીનતાનું કારણ બને છે. આમ જ્યાં અજ્ઞાન છે ત્યાં અહિંસા નિષ્ફળ થાય છે કેમકે અજ્ઞાનીની દયા હિંસા જ જાણવી.

સ્વરૂપથી નિરવઘ તથા જે છે કિરિયા સાવઘ,

જ્ઞાનશક્તિથી તેહ અહિંસા, દીઈ અનુબંધે સઘ. મન૦૧૫૦ [૮-૧૩]

બા૦ [આગલી ગાથામાં] દયા પાલે ને ફલ હિંસાનું આપે ઇમ કહ્યું. હવે કહે છે જે કથંચિત્ હિંસા થાય તે પણ અહિંસાનું ફલ આપે. સ્વરૂપથી ક૦ પરમાર્થે તો નિરવઘ છે, નિઃપાપ છે, અને છે કિરિયા સાવઘ ક૦ દેખીતી યઘપિ સાવઘ છે, તોહિ પણ તે જે સ્વરૂપથી હિંસા છે તે જ્ઞાનશક્તિઈ કરીને, દિઈ અનુબંધે ક૦ અનુબંધે આપે, અહિંસા ક૦ દયા, સઘ ક૦ તત્કાલ. એતલે એ ભાવ જે સ્વરૂપ હિંસા મુનિ પ્રમુખની છે, દાન વિહાર પ્રમુખ, તે અનુબંધ અહિંસાનું જ ફલ આપે. યતઃ ભગવત્યાં —
૧૧૪

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનો

‘અળગારસ્સ ણં ધંતે ! ભાવિયપ્પણો પુરઓ દુહઓ જુગમાયાએ પેહાએ રીયં રીયમાણસ્સ પાયસ્સ અહે કુક્કુહપોએ વા વટ્ટપોએ વા કુલિંગચ્છાએ વા પરિયાવજ્જેજ્જા તસ્સ ણં ધંતે ! કિં ઇરિયાવહિયા કિરિયા કજ્જહ, સંપરાહ્યા કિરિયા કજ્જતિ ? ગો[યમા] ! ણો સંપરાહ્યા કિરિયા કજ્જતિ, ઇરિયાવહિયા જાવ કજ્જહ, સે કેળટ્ટેણં જાવ વુચ્ચહ ? જહા સત્તમસાએ સંવુહુ દેસાએ જાવ અટ્ટો નિચિત્તો’ ઈતિ. શતક ૧૮, ઉદેશ ૮ મેં છે. ૧૫૦ [૮-૧૩]

સુ૦ પાછલી ગાથામાં જેમ દયા પાળતાં છતાં હિંસાનું ફળ મળે, એથી જુદું, અહીં ક્યારેક હિંસા થાય છતાં અહિંસાનું ફળ મળે તે કહે છે. દેખીતી જે ક્રિયા પાપયુક્ત હિંસા છે પણ સ્વરૂપથી પરમાર્થે તે નિષ્પાપ હિંસા હોય તો જ્ઞાનશક્તિએ કરીને અનુબંધથી તે અહિંસાનું જ ફળ આપે છે.

**જિનપૂજા અપવાદ પદાદિક, શીલવ્રતાદિક જેમ,
પુણ્ય અનુત્તર મુનિને આપી, દિઈ શિવપદ બહુ ખેમ.**

મન૦ ૧૫૧ [૮-૧૪]

બા૦ વલી જિમ પૂર્વે મુનિને હિંસા સ્વરૂપથી હતી તે અનુબંધે અહિંસા કહી તિમ જિનપૂજા તથા અપવાદ પદાદિકે વરતતા મુનિ વલી શીલવ્રતાદિક જિમ મુનિને અનુત્તર ક૦ ઉત્કૃષ્ટાં પુણ્ય આપીને એતલે એ કરણી જિનપૂજાદિક યદ્યપિ કિંચિત્ સ્વરૂપથી સાવધ છે, શીલવ્રતાદિક સ્વરૂપથી નિરવધ છે, પણ બિહું ભેદવાલાને અનુબંધઈ તે અહિંસાનું જ ફલ આપે. તે માટે ઈમ કહ્યું જે અનુત્તર પુણ્ય આપીને, દિઈ ક૦ આપે, શિવપદ ક૦ મોક્ષપદ. તે મોક્ષપદ કહેવું છે તેહ કહે છે. બહુ ખેમ ક૦ ઘણું ખેમ છે જિહાં, એતલે પરંપરાઈ એ સર્વ સિદ્ધિનું દેણહાર છે. ઈતિ ભાવઃ. ૧૫૧ [૮-૧૪]

સુ૦ જિનપૂજા આદિ ક્રિયા સ્વરૂપથી સાવધ-પાપયુક્ત છે. અને શીલવ્રત આદિ સ્વરૂપથી નિરવધ-નિષ્પાપ છે, છતાં એ બન્ને પ્રકારવાળાને અનુબંધથી અહિંસાનું જ ફળ આપે છે જે પરંપરાએ કલ્યાણકારી મોક્ષપદ આપનારું છે.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૧૫

એહ ભેદ વિણ એક અહિંસા, નવિ હોવે ચિર થંભ,
યાવત્ યોગક્રિયા છે તાવત્, બોલ્યો છે આરંભ. મન૦૧૫૨ [૮-૧૫]

બા૦ એહ ભેદ વિણ ક૦ એ પ્રકાર હેતુ ૧, સ્વરૂપ ૨, અનુબંધ ૩ એ ત્રણ ભેદે હિંસા તથા એ ત્રણ ભેદે અહિંસા, તે જાણ્યા વિના એક અહિંસા ક૦ એકલી જ અહિંસા સામાન્યે માનીઈ, તે નવિ હોવે ક૦ ન હોઈ, ચિરથંભ ક૦ ચિર ભાવે એતલે એકલી અહિંસા ઠરે નહીં. ઈતિ ભાવ:

શા માટે ન ઠરે તેહનું હેતુ કહે છે. યાવત્ યોગક્રિયા છે. ક૦ જિહાં લગે મનવચનકાયાના યોગની ક્રિયા તે ચલનક્રિયા છે, તાવત્ ક૦ તીહાં લગે, બોલ્યો છે ક૦ કહ્યો છે, આરંભ ક૦ કર્મબંધ, એતલે પોતાપોતાના ગુણઠાણાની મર્યાદા માફિક તેરમા ગુણઠાણા લગે કર્મબંધ છે. અન્યથા ઈર્થાપથિક બંધ બે સમયની સ્થિતિનો કિમ કહ્યો છે ? તે માટે એકલી અહિંસા કહી કામિ ન આવે. તેહના ભેદ સમજે તિવારે જ સર્વ ઠેકાણે જોડે. ઈતિ ભાવ: ૧૫૨ [૮-૧૫]

સુ૦ આમ ૧. હેતુ, ૨. સ્વરૂપ, ૩. અનુબંધ - એ ત્રણે પ્રકારે હિંસા તથા એ ત્રણ પ્રકારે અહિંસા જાણ્યા વિના કેવળ સામાન્ય પ્રકારે એકલી અહિંસા વાસ્તવિક અહિંસા સિદ્ધ નહીં થાય. કેમકે જ્યાં સુધી મન-વચન-કાયાના યોગની ક્રિયા છે ત્યાં સુધી કર્મબંધ છે. આવો કર્મબંધ તેરમા ગુણસ્થાનક સુધી છે. માટે એકલી અહિંસાથી કામ ન સરે, એના ભેદ સમજવા પડે.

લાગેં પણ લગવેં નહીં હિંસા, મુનિ એ માયા વાણિ,
શુભ કિરિયા લાગી જે આવેં, તેહમાં તો નહીં હાણિ.

મન૦૧૫૩ [૮-૧૬]

બા૦ ઈહાં કોઈક ઈમ કહે છે, લાગે પણ લગવે નહીં હિંસા મુનિ ક૦ મુનિરાજને હિંસા લાગે, એતલે વિહારાદિક કરતાં હિંસા લાગે છે, પણ લગવેં નહીં એતલે હાથે કરીને, જાણીને હિંસા કરે નહીં. ઈતિ ભાવ:; ઈતિ પરવચનં. એ માયાવાણી ક૦ એ વચન પર બોલ્યો તે માયાનું વચન છે. 'માતા મે વંધ્યા' તેહની પરે માયાગાલી વાત બોલે છે, જે માટે શુભ કિરીયા

લાગી જે આવે કં શુભ ક્રિયા - વિહાર, પડિલેહણ, નદી ઊતરવી ઇત્યાદિક કરતાં જે હિંસા લાગી આવે છે તે ઇણેં મેલેં લાગઈ છઈ ઇમ ક્રિમ કહેવાય ? જે કારણેં નદી, વિહાર કરવો તે અજાણ્યો થતો નથી. પોતે જાણે છે જે નદી પ્રમુખ ઊતરતાં હિંસ્યા થસ્યેં, તો હિ પણ ઊતરે છે. પ્રભુજની આજ્ઞા છે તે માટે જે હિંસા શુભ ક્રિયા કરતાં લાગી આવે છે તેહમાં હાણિ નહીં કં દોષ નથી લાગતો. ૧૫૩ [૮-૧૬]

સું કોઈ એમ કહે કે 'વિહાર આદિ કરતાં મુનિને હિંસા લાગે, પણ મુનિ હાથે કરીને - જાણીને હિંસા કરે નહીં' આમ કહેવું તે કપટવચન જ ગણાય; 'મારી માતા વંધ્યા છે' એમ કહેવા બરાબર.

વિહાર, પડિલેહણ, નદી પાર કરવી વગેરે ક્રિયા કરતાં જે હિંસા લાગે છે તે મુનિ જાણીને જ કરે છે. આમાં હિંસા છે એમ જાણવા છતાં આવી ક્રિયા કરે છે. પ્રભુની આજ્ઞારૂપ શુભ ક્રિયા કરતાં જે હિંસા થાય એમાં દોષ લાગતો નથી.

**હિંસા માત્ર વિના જો મુનિને, હોઈ અહિંસક ભાવ,
સૂક્ષ્મ એકેંદ્રીને હોવે, તો તે શુદ્ધ સ્વભાવ. મન૦૧૫૪ [૮-૧૭]**

બાં હિંસા માત્ર વિના કં એક હિંસા જ દેખીતી ન કરી, એતલે દેખીતો કોઈ જીવ ન માર્યો એતલા માત્રે, જો મુનિને કં સાધુનઈ, હોઈ અહિંસક ભાવ કં અહિંસકપણું થાય તો સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિયને કં લોકવ્યાપી પાંચ થાવરના સૂક્ષ્મ એકેંદ્રી જીવને શુદ્ધ સ્વભાવ હોય, એતલે એ ભાવ જે સૂક્ષ્મ એકેંદ્રી જીવ હિંસા નામ નથી કરતા તિવારેં તે અહિંસક થયા અને અહિંસક ભાવેં પરિણમ્યો શુદ્ધ સ્વભાવ નિરાવરણ થાય, પણ તે એકેંદ્રીનો નિરાવરણ થતા દીસતા નથી. તે માટે હિંસા માત્ર અણકરવે અહિંસક ન થાય. જમાલિની પરેં. 'અવિધાયપિ હિ યો હિંસાં, હિંસાફલ ભાજનં ભવત્યેકઃ।' ઇતિ 'અહિંસાષ્ટક' વચનાત્. ઇતિભાવઃ. ૧૫૪ [૮-૧૭]

સું દેખીતો કોઈ જીવ ન હણ્યો એટલા માત્રથી જ જો સાધુને અહિંસકભાવ થતો હોય તો સૂક્ષ્મ એકેંદ્રિય જીવો આવી હિંસા લેશ માત્ર કરતા નથી માટે તે પણ અહિંસક થયા એમ કહેવાય ! અને અહિંસક ભાવેં પરિણમ્યો તે શુદ્ધ સ્વભાવી - નિરાવરણી થયો ગણાય. પણ એકેંદ્રિય

જીવો નિરાવરણી તો થયા નથી. એટલે તાત્પર્ય એ કે કેવળ દેખીતી હિંસા ન કરવાથી અહિંસક ન થવાય.

ભાવે જે અહિંસા માને, તે સવિ જોડિ ઠામ,
ઉત્સર્ગે અપવાદે વાણી, જિનની જાણે જામ.મન૦ ૧૫૫ [૮-૧૮]

બા૦ તે માટે ભાવે જેહ અહિંસા માને ક૦ અહિંસા અનેક પ્રકારની છે. દ્રવ્ય-ભાવ પ્રમુખ ભેદે કરીને અનેક ભેદ છે. તેહમાં પણ ભાવે ક૦ પરિણામઈ જે પ્રાણી અહિંસા માને તે ક૦ તે પ્રાણી, સવિ જોડિ ઠામિ ક૦ સર્વ જિનવાણી પોતાપોતાને ઠેકાણે જોડે તે પ્રાણીથી આગમવચન એકે દુખાઈ નહીં, તે ભાવથી માનીને સર્વ આલાવા ઠેકાણે કિવારે જોડે તે કહે છે. ઉત્સર્ગે અપવાદે વાણી ક૦ ઉત્સર્ગ-વચન તથા અપવાદ-વચન એ બેહુંઈ કરીને, જિનની જાણે જામ ક૦ જિનેશ્વરની વાણી જિવારે જાણે, એતલે એ ભાવ જે ઉત્સર્ગ માર્ગે અહિંસા મુનિરાજને કહી 'આચારાંગ' પ્રમુખને વિષે, તથા વલી સાધવી પ્રમુખ પાણીમાં વહતી જાણે તો કાઢે તથા માસ મધ્યે નદી ૨(બે) ઊતરવી ઈત્યાદિક અપવાદ-આજ્ઞા પણ કરી. તો સર્વ ભાવ ઉત્સર્ગ-અપવાદ જાણે તે સર્વવચન ઠામે જોડિ, પણ મૂર્ખ સ્યું જાણે ? . ૧૫૫ [૮-૧૮]

સુ૦ જ્યારે પ્રાણી ઉત્સર્ગ-વચન અને અપવાદ-વચન એમ બન્ને પ્રકારે જિનેશ્વરની વાણી બરાબર જાણે તો એ ભાવ-પરિણામે અહિંસાને યોગ્ય રીતે સમજી શકે અને તો જ એ સર્વ જિનવાણીને - સર્વ ઉત્સર્ગ - અપવાદને યોગ્ય સ્થાને જોડી શકે - સાંકળી શકે.

કોઈ કહે ઉત્સર્ગે આણા, છંદો છે અપવાદ,
તે મિથ્યા, અણપામ્યે અર્થે, સાધારણ વિધિવાદ.મન૦૧૫૬ [૮-૧૯]

બા૦ ઈહાં કોઈક ઈમ કહે છે જે ઉત્સર્ગ માર્ગે ચાલવું તેહ જ આજ્ઞા છે, તથા અપવાદ તે છાંદો છે. એતલે પોતાની મતિ કલ્પના છે, પણ જિનાજ્ઞા નથી. ઈમ કેતલાઈક કહે છે. તે મિથ્યા ક૦ તે ખોટું કહે છે. અણપામ્યે અર્થે ક૦ અર્થ જાણ્યાં વિના ઈમ કહે છે, તે ઉપરિ હેતુ કહે છે. જે કારણ માટે વિધિવાદ હોય તે સાધારણ હોય, એતલે એ અર્થ જે ઉત્સર્ગ-અપવાદ એ બિહું વિધિવાદ છે. સર્વ જીવ સાધારણ છે. પણ

એક જીવ આશ્યેં નથી કહ્યું. તે માટે અપવાદ પણ આજ્ઞા છે, પણ છાંદો નથી. ઇતિ ભાવઃ. ૧૫૬ [૮-૧૮]

સુ૦ કોઈ એમ કહે કે 'ઉત્સર્ગ માર્ગ જ સાચી જિનાજ્ઞા છે, અપવાદ માર્ગ તો સ્વચ્છંદ છે - આપમતિ-કલ્પના છે, જિનાજ્ઞા નથી.' તો આ કથન મિથ્યા છે. ઉત્સર્ગ ને અપવાદ બન્ને વિધિવાદ છે. અપવાદ પણ આજ્ઞા છે, આપમતિ-કલ્પના નથી.

મુખ્યપણે જિમ ભાવેં આજ્ઞા, તિમ તસ કારણ તેહ,
કાર્ય ઈચ્છતો કારણ ઈચ્છે, એ છે શુભમતિ રેહ. મન૦ ૧૫૭ [૮-૨૦]

બા૦ એહ જ કહે છે જે કારણે 'જંબૂદ્વીપપત્તની વૃત્તિ' મધ્યે ઈમ કહ્યું છે જે અપવાદ તે કારણ અને ઉત્સર્ગ તે કાર્ય. તે માટે કહે છે, મુખ્યપણે જિમ ભાવેં આજ્ઞા ક૦ ઉત્સર્ગે આજ્ઞા છે, એતલે ભાવ તે કાર્ય કહિઈ, કાર્ય તે ઉત્સર્ગ કહીઈ. તે માટે જિમ ઉત્સર્ગે આજ્ઞા છે, તિમ તસ કારણ તેહ ક૦ અપવાદ પણ તિમ જ આજ્ઞા છે. કારણ શબ્દેં અપવાદ કહીઈ, જે માટે કાર્ય ઈચ્છતો થકો કારણ પણ ઈચ્છે, કારણ ઠરે તો કાર્ય ઠરે, કારણ નહીં તો કાર્ય કિંહા થકી ? ઇતિ ભાવઃ. એ રીતે માને તેહ જ શુભ મતિની રેખા જાણવી. અથવા એ ગાથાનો અર્થ ફિરી કરીઈ છઈ.

ઈહાં હુંદક લોક ઈમ કહે છે જે અમ્હારે તો ભાવનિક્ષેપ તે વંદના કરવા યોગ્ય છે. પણ નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય વંદનાયોગ્ય નથી, ઈમ કહે છે. તેહને શિખામણ દીઈ છે જે મુખ્યપણે જિમ ભાવેં આજ્ઞા ક૦ ભાવનિક્ષેપેં આજ્ઞા છે, એતલે ભાવનિક્ષેપ વંદવાયોગ્ય છે, તિમ તસ કારણ ક૦ તે ભાવના કારણ વંદવાયોગ્ય છે. ભાવનાં કારણ તે નામસ્થાપનાદિક જાણવા. જે કારણ માટે, કાર્ય ઈચ્છસ્યેં તે કારણ ઈચ્છસ્યેં. જે કારણ માન્યા વિના કારણ ઠરસ્યેં જ નહીં, એહ જ શુભમતિની રેખા છે. એતલે ભાવ માનસ્યેં તે નામ-સ્થાપના- દ્રવ્ય માનસ્યેં જ. નામાદિક નહીં માને તેહને ભાવનિક્ષેપ પણ નહીં મનાય. ઇતિ ભાવઃ. ૧૫૭ [૮-૨૦]

સુ૦ 'જંબૂદ્વીપપત્તની'ની વૃત્તિમાં ઉત્સર્ગને કાર્ય અને અપવાદને એનું કારણ કહ્યું છે. જો ઉત્સર્ગની આજ્ઞા છે તો તેના કારણરૂપ અપવાદની પણ આજ્ઞા છે. કાર્યને ઈચ્છતો કારણને પણ ઈચ્છે. કારણ હોય તો કાર્ય હોય.

આ ગાથાનો અર્થ બીજી રીતે પણ થાય. ઢુંઢક લોકો ભાવનિક્ષેપને વંદનયોગ્ય ગણે છે. નામ, સ્થાપના અને દ્રવ્ય નિક્ષેપાને વંદનયોગ્ય નથી ગણતા. આવા લોકોને અહીં શિખામણ છે કે જે ભાવનિક્ષેપમાં આજ્ઞા છે ને તેથી તે વંદનયોગ્ય છે તો તેના કારણરૂપ નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય નિક્ષેપા પણ વંદનયોગ્ય છે. કારણને માન્યા વિના કાર્યને પામી શકાય નહીં. માટે ભાવ-નિક્ષેપને માને છે તેણે નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય નિક્ષેપાને પણ માનવા જોઈએ.

**‘કલ્પે વચન કહ્યું અપવાદે, તે આજ્ઞાનુ મૂલ,
મિશ્ર પક્ષ તો મુનિને ન ઘટે, તેહ નહીં અનુકૂલ. મન૦ ૧૫૮ [૮-૨૧]**

સુ૦ ‘પંચકલ્પ ભાષ્ય’માં કહ્યું છે કે અપવાદ પણ આજ્ઞાનું મૂળ છે, અર્થાત્ એ પણ ધર્મ છે. અપવાદમાં અધર્મ હોય તો તે મિશ્ર થયું ગણાય. અને મિશ્ર પક્ષ મુનિને હોય નહીં.

**અપુનર્બંધકથી માંડીને, જાવ ચરમ ગુણઠાણ,
ભાવ અપેક્ષાઈ જિનઆજ્ઞા, મારગ ભાષે જાણ. મન૦ ૧૫૮ [૮-૨૨]**

બા૦ અપુનર્બંધક ક૦ ફિરી બંધ નથી કરવો તેહને અપુનર્બંધક કહીઈ. તે અપુનર્બંધકથી માંડીને, જાવ ચરમ ગુણઠાણ ક૦ યાવત્ ચૌદમું અયોગી કેવલી ગુણઠાણા લગે. ઈહાં અપુનર્બંધક શબ્દે ચોથું ગુણઠાણું જાણીઈ છઈ. જે કારણે અંતઃ કોડાકોડિ ચિત્તિ કરીને ફિરી મિથ્યાત્વે આવે તોહિ પણ સીત્તેર કોડાકોડિ સ્થિતિ ફરી ન બાંધઈ તે માટે અપુનર્બંધક કહીઈ. તથા વલી ઉપાધ્યાયજીઈ ‘સવાસો ગાથાના તવન’ મધ્યે એહવી ગાથા કહી છે. યથા –

‘જે જે અંશે રે નિરુપાધિકપણું તે તે જાણો રે ધર્મ,
સમ્યગ્દષ્ટિ રે ગુણઠાણા થંકી જાવ લહેં શિવશર્મ. ૧.’

એ ગાથાને અનુમાને પણ ઈમ જણાઈ છે. પછી તો અપુનર્બંધકનો અર્થ બહુશ્ચુત કહે તે પ્રમાણ. તે ચોથાથી ચૌદમા લગે જિનઆજ્ઞા ક૦ જિનેશ્વરની આજ્ઞા છે અને જાણ પુરુષ એહને જ મારગ ભાષે ક૦ કહે છઈ. તે સર્વ ભાવઅપેક્ષાઈ - ભાવની અપેક્ષાઈ જાણવું. અન્યથા ચોથા

૧. હસ્તપ્રતમાં ૧૫૮મી ગાથાનો બાલાવબોધ નથી. પણ ગાથાને આધારે સુગમાર્થ આપ્યો છે.

ગુણઠાણા પ્રમુખને વિશે તો મહાવિભાવમાં બેઠો છે, પણ ભાવના અપેક્ષાઈ જિજ્ઞાસા છે. ઈતિ ભાવ:. ૧૫૮ [૮-૨૨]

સુ૦ જે સમકિતી જીવ મિથ્યાત્વ ગુણઠાણે પાછો આવીને ફરી સિતેર કોડાકોડીની સ્થિતિ બાંધતો નથી તેને અપુનર્બંધક કહેવાય. ત્યાંથી માંડીને છેલ્લા અયોગીકેવલી ચૌદમા ગુણસ્થાનક સુધી જિનેશ્વરની આજ્ઞા છે અને જ્ઞાની મહાત્માઓ તેને જ માર્ગ કહે છે. ભાવની અપેક્ષાએ જ આમ કહેવાય છે.

એક અહિંસામાં જે આણા, ભાખે પૂરવ સૂરિ,
તે એકાંતમતિ નવિ ગ્રહિઈ, તિહાં નયવિધિ છે ભૂરિ.

મન૦૧૬૦ [૮-૨૩]

બા૦ તથા વલી શાસ્ત્રમાં એકલી અહિંસામાં આજ્ઞા છે. યથા 'સવ્વે જીવા ન હંતવ્વા' ઈતિ 'આચારાંગા'દિક વચન થકી, ભાખે પૂર્વસૂરિ ક૦ પૂર્વાચાર્ય યદ્યપિ કહે છે. તથાપિ એ પાઠ એકાંતમતિ ક૦ એકાંત પક્ષે, નવી ગ્રહીઈ ક૦ ન અંગીકાર કરીઈ. એતાવતા તે અહિંસા પણિ સ્યાદ્વાદમતિ અંગીકાર કરીઈ. યથા મુનિરાજ નવ કોટી પચ્ચખાણ કરીને નદી ઊતરે તો પચ્ચખાણ કરતી વેલા નદી મોકલી તો રાખી નથી, પણ તે પચ્ચખાણ પણ સ્યાદ્વાદે છે, એકાંતે નથી ઈમ જાણવું. ઈતિ ભાવ:. તે માટે તિહાં નયવિધિ છે ભૂરિ ક૦ તે અહિંસાને વિષે નયવિધિ ઘણો છે, તે તો નય વાત સમજે તે જાણે. ઈતિ ભાવ:. એતલે અહિંસા અનેક પ્રકારની છે. ઈતિ ભાવ:. ૧૬૦ [૮-૨૩]

સુ૦ 'અહિંસામાં આજ્ઞા છે' એમ પૂર્વસૂરિઓએ કહ્યું છે તેનો સ્વીકાર એકાંત મતથી ન કરાય, પણ સ્યાદ્વાદ મતે જ કરાય. જેમ સાધુ અહિંસાનું વ્રત લઈને નદી ઊતરે છે તો તે પચ્ચખાણ સ્યાદ્વાદે છે, એકાંતે નથી એમ સમજવું. અહિંસાને વિશે નયનો વિધિ ઘણો છે. અહિંસા અનેક પ્રકારની છે.

આત્મભાવ હિંસનથી હિંસા, સઘલાઈ પાપસ્થાન,

તેહ થકી વિપરીત અહિંસા, તાસ વિરહનું ધ્યાન. મન૦૧૬૧ [૮-૨૪]

બા૦ તેહ જ વાત દેખાડે છે. આત્મભાવ હિંસનથી ક૦ જે કરણી કરતાં પોતાનો આત્માભાવ હણાણો તો હિંસા ક૦ હિંસા લાગે. તથા સઘલાઈ પાપ થાન ક૦ આત્મભાવ હણતાં થકાં અઢારે પાપસ્થાનક લાગે. તથા તેહ પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૨૧

થકી ક૦ આત્મભાવ હજાણા થકી વિપરીત ક૦ આત્મભાવ ન હજાય તે અહિંસા ક૦ દયા કહીઈ. તાસ ક૦ તે પાપસ્થાનકનાં વિરહનું ધ્યાન એહવી એ ભાવ અહિંસા છે. એ પદ અહિંસાનું વિશેષણ છે. ૧૬૧ [૮-૨૪]

સુ૦ જો કોઈ કરણી કરતાં આત્મભાવ હજાતો હોય તો તેમાં હિંસા છે અને આત્મભાવ હજાતાં અઢારે પાપસ્થાનક લાગે. પણ એનાથી વિપરીત, કોઈ કરણી કરતાં આત્મભાવ ન હજાય તો તે અહિંસા છે. પાપસ્થાનકના વિરહના ધ્યાન સમી એ ભાવ-અહિંસા છે.

તસ ઉપાય જે જે આગમમાં, બહુવિધ છે વ્યવહાર,
તે નિ:શેષ અહિંસા કહિઈ, કારણ ફલ ઉપચાર. મન૦ ૧૬૨ [૮-૨૫]

બા૦ તસ ક૦ તે આત્મભાવ ન હજવાના ઉપાય ક૦ પ્રકાર જે જે આગમમાં ક૦ સિદ્ધાંતમાં કહ્યા છે એહવા વ્યવહાર તે બહુવિધ છે ક૦ અનેક પ્રકારના છે. દાન દેવાં, પૂજા-પડિકમણાં-પોસહ ઈત્યાદિક છે. બહુ(બિહુ?)વિધ પાઠ હોય તો ઈમ અર્થ કરીઈ. જે બે પ્રકારનો વ્યવહાર છે, ઉત્સર્ગ તથા અપવાદરૂપ વ્યવહાર છે તે નિ:શેષ ક૦ સમસ્ત જેતલા આત્મા ન હજાવાના પ્રકાર છે તે અહિંસા કહીઈ, એતલે એ ભાવ, જે અપવાદ પશિ આત્મા ન હજાવાનાં કારણે છે, તથા દાન, દેવપૂજા પ્રમુખ પણ આત્મા ન હજાવાનાં કારણ છે તેહને અહિંસા કહીઈ, ઈમ સ્તવનાકારે ઠરાયું તિવારે અપવાદ તે છાંદો છે, ઉત્સર્ગ તે આજ્ઞા છે એ રીતે પૂર્વે પ્રતિવાદીએ કહ્યું હતું તે દૂર કર્યું. ઈતિ ભાવ:.

ઈહાં કોઈ કહેસ્યે જે એ અપવાદ પ્રમુખ અનેક આત્મા ન હજાવાનાં કારણને અહિંસા કિમ કહીઈ ? તે માટે કહે છે, કારણ ક૦ કારણને વિષે ફલ ઉપચાર ક૦ કાર્યનો ઉપચાર કરિઈ છે. યથા 'તંદુલાન્ વર્ષતિ પર્જન્ય:' ઈતિ ન્યાયાત્. ૧૬૨ [૮-૨૫]

સુ૦ આત્મભાવ ન હજાય એના આગમોમાં કહેલા ઉપાયો - પ્રકારો અનેક છે. જેવાકે દાન, પૂજા, પ્રતિક્રમણ, પૌષધ વ. આત્મા ન હજાવાના આ ઉત્સર્ગ-અપવાદ રૂપે જે સમસ્ત વ્યવહાર છે તેને નિ:શેષ અહિંસા કહેવાય.

કોઈ એમ કહે કે અપવાદ આદિ કારણને અહિંસા કેવી રીતે કહેવાય? તેના જવાબમાં કહે છે. કે કારણને વિશે કાર્યનો ઉપચાર કરાય જ છે.

જીવ અજીવ વિષય છે હિંસા, નૈગમનય મત જુત,

સંગ્રહ વ્યવહારેં ષટ્કાર્થ, પ્રતિ જીવેં ઋજુસૂત. મન૦ ૧૬૩ [૮-૨૬]

બા૦ પૂર્વે કહ્યું જે તે હિંસામાં નય પ્રકાર ઘણા છે. તે પ્રકાર દેખાડે છે. તેહમાં પ્રથમ નૈગમનય જીવને વિષે તથા અજીવને વિષે હિંસા કહે છે. એ નૈગમ ઈમ કહે છે જે જિમ લોકમાં જીવ ફલાણેં હણ્યો તિમ ઈણેં ઘટ હણ્યો, ઘટ વિનાસ્યો ઈત્યાદિક હિંસા શબ્દ સઘલે પ્રવર્તે છે. તથા સંગ્રહનય અને વ્યવહારનય એ બિહું નયને મતે, છકાયને વિષે હિંસા માને, અજીવ હિંસા તે હિંસા નથી માનતો. ઈહાં સંગ્રહના ૨(બે) ભેદ. દેશગ્રાહી સંગ્રહ તથા સર્વગ્રાહી સંગ્રહ. તેહમાં સર્વગ્રાહી સંગ્રહ તો નૈગમમાં ભલ્યો, માટે દેશગ્રાહી સંગ્રહ ઈહાં લીધો છે. હિંસા શબ્દ અજીવમાં પ્રવર્તતો ન લીધો તે માટે દેશગ્રાહી. તથા વ્યવહાર તો લોક માને તિમ માને. માટે લોક પણ છકાયને હિંસા માને છે તિમ એ પણ કહે છે. તથા ઋજુસૂત્ર નયવાલો પ્રતિ જીવેં ક૦ જીવ જીવ પ્રતિ ભિન્ન ભિન્ન હિંસા માને છે, ઈમ ‘ઓઘનિયુક્તિની વૃત્તિ’ મધ્યે કહ્યું છે ઈમ આગલિ ગાથામાં કહેસ્યેં. તથા ય તદ્દેશ: -

‘તત્ર નૈગમસ્ય જીવેષ્વજીવેષુ ચ હિંસા તથા વક્તારો લોકે દૃશ્ય: યદુત જીવોઽનેન હિંસિતો વિનાશિતસ્તથા ઘટોઽનેન હિંસિતો વિનાશિત: તતશ્ચ સર્વત્ર હિંસાશબ્દાનુવર્તનાત્ જીવેષુ અજીવેષુ ચ હિંસા નૈગમસ્ય, અહિંસાપ્યેવમેવેતિ. સંગ્રહ વ્યવહારયો: ષટ્સુ જીવનિકાયેષુ હિંસા, સંગ્રહશ્ચાત્ર દેશગ્રાહી દૃષ્ટવ્ય: સામાન્યરૂપશ્ચ નૈગમાંતર્થાવી; વ્યવહારશ્ચ સ્થૂલવિશેષગ્રાહી લોકવ્યવહરણશીલશ્ચાયં તથા ચ લોકો બાહુલ્યેન ષટ્ષેવ જીવનિકાયેષુ હિંસામિચ્છતીતિ. ઋજુસૂત્રશ્ચ પ્રત્યેકં પ્રત્યેકં જીવે જીવે હિંસા વ્યતિરિકામિચ્છતીતિ.’ [૭૫૪મી ગાથાની વૃત્તિ]

હવેં શબ્દાર્થ લિખીઈ છેઈ. જીવ-અજીવને વિષે નૈગમનયને મતે હિંસા કહેવી એ જુત ક૦ યુક્ત છે. સંગ્રહ તથા વ્યવહારને મતે ષટ્કાય ક૦ છકાયને વિષે જ હિંસા માને છે. ઋજુસૂત્રને મતે પ્રતિજીવેં ક૦ જીવજીવ પ્રતિ હિંસા માને છે. ઈતિ ગાથાર્થ: . ૧૬૩ [૮-૨૬]

સુ૦ અહિંસામાં નયના પ્રકાર ઘણા છે તે અહીં દર્શાવાયું છે. નૈગમ નયને મતે જીવ અને અજીવ બન્નેને વિશે હિંસા કહેવી યુક્ત છે. જેમકે ‘જીવને હણ્યો, અજીવ ઘટને હણ્યો-ઘટનો વિનાશ કર્યો.’ સંગ્રહ તથા પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

વ્યવહારનયના મત પ્રમાણે છકાય જીવને વિશે જ હિંસા છે. અજીવની હિંસા નથી. ઋજુ સૂત્રને મતે હરેક જીવ પ્રત્યે હિંસા જુદી જુદી માનવી.

આતમરૂપ શબ્દનય ત્રીને, માને એમ અહિંસા,

‘ઓઘવૃત્તિ’ જોઈને લહિઈ, સુખ જસ લીલ પ્રસંસ. મન૦ ૧૬૪ [૮-૨૭]

બા૦ આતમરૂપ ક૦ આત્મા તેહ જ સ્વરૂપ છે. હિંસા અથવા અહિંસા તે આત્મારૂપ માને છે. શબ્દનય ત્રીને ક૦ શબ્દ છે પ્રધાન જેહને એહવા ત્રણ શબ્દ ૧, સમભિરૂઢ ૨, એવંભૂત ૩, નય એતલે એ ત્રણ નય કહે છે, જે પોતાનો આત્મા પ્રમાદી થયો તિવારે હિંસા, તે આત્મા જિવારે અપ્રમાદી થયો તિવારે આત્મા તેહ જ અહિંસા. યતઃ ‘ઓઘનિર્યુક્તિ સૂત્રે’ [ગા. ૭૫૪]-

‘આયા ચેવ અહિંસા, આયા હિંસત્તિ નિચ્છઓ एसो ।

જો હોઝ અપ્પમત્તો, અહિંસઓ હિંસઓ ડ્યરો. ॥ ૧ ॥’

એ ૩ નિશ્ચયનય છે માટે ‘ઓઘનિર્યુક્તિની વૃત્તિ’ [૭૫૪ ગા.ની વૃત્તિ] પાઠ પણ ઈમ છે. યથા-

શબ્દસમભિરૂઢૈવંભૂતાશ્ચ નયા [આતૌવાહિંસા] આત્મૈવ હિંસા-મિચ્છંતી’તિ ॥ ૧ ॥’ ઈમ અહિંસા ક૦ જિમ હિંસા સાત નઈ ફલાવી તિમ અહિંસા પણ ફલાવીઈ. ‘અહિંસાપ્યેવમેવેતિ’-‘ઓઘવૃત્તિ’ વચનાત્. એ પ્રકાર સર્વ હિંસાના તથા અહિંસાના ‘ઓઘનિર્યુક્તિની વૃત્તિ’ જોઈને, લહીઈ ક૦ પામીઈ, સુખ પામીઈ, યશની લીલા પામીઈ, તથા પ્રશંસા પામીઈ. એતલે યથાર્થ જાણ્યા થકા એતલાં વાનાં પામીઈ. ઈતિ ભાવઃ. ૧૬૪ [૮-૨૭]

સુ૦ શબ્દનય, સમભિરૂઢ નય અને એવંભૂત નય - એ ત્રણ નયો એમ માને છે કે જ્યારે આત્મા પ્રમાદી થયો ત્યારે આત્મા તે હિંસા અને જ્યારે આત્મા અપ્રમાદી થયો ત્યારે આત્મા તે જ અહિંસા. આમ ‘ઓઘનિર્યુક્તિ’માં કહ્યું છે. આ રીતે હિંસા અને અહિંસાના નયદષ્ટિએ વિચારતાં સાત પ્રકાર છે.

(એ ઢાલમાં શ્લોક ૨૨૮ પૂરા છે.)

ઢાલ નવમી

બા૦ હવે નવમી ઢાલ માંડીઈ છઈ. તેહને પૂર્વ ઢાલ સાથે એહ સંબંધ છે, જે પૂર્વઢાલને અંતે નયે કરી હિંસા ફલાવી તે નયે હિંસા તો સમઝાય, જો ટીકા, ચૂર્ણિ, ભાષ્ય, નિર્યુક્તિ માનીઈ. કેવલ સૂત્રે ન સમઝાય. સૂત્ર તે સૂચા [સૂચના] માત્ર હોય. માટે અર્થ નથી માનતા તેહને શિષ્યા દેવા સારૂ એ ઢાલ કહે છે. એહ સંબંધે કરી આવી જે ઢાલ તેહની પ્રથમ એ ગાથા.

(ચૈત્રી પૂનમે અનુક્રમે - એ દેશી)

કોઈક સૂત્ર જ આદરે, અર્થ ન માને સાર, જનજી,
આપમતિં અવલું કરે, ભૂલા તેહ ગમાર, જનજી.

તુઝ વયણે મન રાખીઈ. ૧૬૫ [૯-૧]

બા૦ કોઈક ક૦ જે ઢુંઢક, લુંપાક, નામ ન દેવા યોગ્ય તે માટે, કોઈક કહ્યા. સૂત્ર જ આદરે ક૦ નિ:કેવલ સૂત્ર માને છે. ઈહાં એવંકાર તે વૃત્ત્યાદિક નિષેધવાચક છે, તથા અર્થ ક૦ ટીકા પ્રમુખ તે નથી માનતા. જિનજી ક૦ હે રાગદ્વેષના જીતણહાર ! હે વીતરાગ ! તે કેહવા છે ? આપમતિં ક૦ સ્વછાંદાના ચાલણહાર છે. પણ આગમાનુયાયી નથી ચાલતા, અવલું કરે ક૦ જેતલું કાર્ય એતલું અવલું કરે છે. ભૂલા તેહ ગમાર ક૦ તે મૂર્ખ ગમાર ભૂલા ભમે છે. જે કારણે સૂત્ર તો ગણધરનાં રચ્યાં અને અર્થ તો તીર્થકરનો કહ્યો. યત:- [વિશેષા.ભાષ્ય,ગા.૧૧૧૯]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૨૫

‘अर्थं भासइ अरहा, सुत्तं गंथंति गणहरा निउणं’ ।

ઈતિ વચનાત્. તે માટે અર્થની ના કહેતાં તીર્થકરની આશાતના કરે છે. તે માટે અવલું કરે છે. તાહરે વચને મન રાખીઈ. ૧૬૫ [૮-૧]

સુ૦ પૂર્વ ઢાળમાં નયદષ્ટિએ જે હિંસાની વાત કરી એ સૂત્ર પરની ટીકા, ચૂર્ણિ, ભાષ્ય, નિર્યુક્તિ દ્વારા જ સમજાય; કેવળ સૂત્રથી નહીં. સૂત્ર તે સૂચન માત્ર છે. જેઓ સૂત્રનો અર્થ નથી માનતા તેમને શિષ્યામણ દેવા માટે આ ઢાળ છે.

જેઓ કેવળ સૂત્રને જ માને છે ને તે પરની ટીકા આદિને નથી માનતા તે સ્વચ્છંદે ચાલનારા છે, આગમાનુયાયી નહીં. તેઓ વિપરીત જ કરનારા છે, ને ભૂલા પડી આથડનારા છે કેમકે સૂત્ર તો ગણધરોએ રચ્યાં, જ્યારે અર્થ તીર્થકરે કહેલો છે. માટે અર્થને નહીં સ્વીકારનારા તીર્થકરની આશાતના કરે છે.

પ્રતિમા લોપેં પાપીઆ, યોગ અને ઉપધાન, જિનજી,

ગુરુનો વાસ ન શિર ધરેં, માયાવી અજ્ઞાન, જિનજી તુઝ૦ ૧૬૬ [૮-૨]

બા૦ તે લોક પ્રતિમાને લોપે છે, એતલે પ્રતિમા ઉથાપે છે. પણ કેહવા છે પાપીઆ ક૦ પાપી છે. સ્યા માટે ? જે કારણે સમવાયાંગ, ભગવતીસૂત્ર, જ્ઞાતા, ઉપાસક, રાયપસેણી, જીવાભિગમ, જંબૂદ્વીપ પત્રતી પ્રમુખને વિષે પ્રતિમા સાક્ષાત્ કહી છે અને તે લોપી ઉત્સૂત્ર બોલે છે. અને ઉત્સૂત્ર તે શ્રી ભગવતીસૂત્રમાં પાપ કહી બોલાવ્યું છે. તે માટે પાપીઆ કહ્યા. તે પ્રતિમાના અધિકાર તો ઉપાધ્યાયજીઈ ‘હુંડીના સ્તવન’ મધ્યે કહ્યા છે. માટે ઈહાં નથી કહ્યા. વલી યોગને લોપે છે જે માટે નંદીસૂત્ર, અનુયોગદ્વાર સૂત્ર, ઉત્તરાધ્યયન, ઠાણાંગસૂત્ર પ્રમુખ સૂત્રને વિષે યોગ પણ કહ્યા છે. તેહનું ઉત્સૂત્ર બોલી યોગને લોપે. ઉપલક્ષણથી શ્રાવકને સૂત્ર ભણાવે તે પણ લઘુ નિશીથ, ઠાણાંગ, સૂગડાંગ, વ્યવહાર ઉપાસક પ્રમુખમાં ના કહી જ છે. તે વાતો પણ ‘હુંડીના તવન’ મધ્યે આણી છે માટે નથી કહેતા. તે માટે પાપી છે. વલી ઉપધાન લોપે જે કારણે મહાનિશીથ પ્રમુખમાં ઉપધાન કહ્યા છે. તે લોપ્યા માટે પાપી કહીઈ. વલી ગુરુનો વાસ મસ્તકને વિષે ન ધરે એતલે એ ભાવઃ, જે સમવાયાંગસૂત્ર, ૧૨૬

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

અનુયોગદ્વારસૂત્ર પ્રમુખને લેખે આવશ્યક નિયુક્તિ પ્રમાણ છે. તેહમાં ગુરુનો વાસ કલ્પો છે. તે માટે તે લોપ્યો વાસ્તે પાપી કહીઈ. વલી કેહવા છે ? માયાવી છે. કપટે લોકને ભરમમાં નાખે છે. અક્ષરાર્થ મરડવો તે વક્તા અને વક્તા તે માયા. વલી અજ્ઞાન છે. વ્યાકરણાદિક ભણ્યા વિના સૂત્ર વાંચે છે તે ન ઘટે. યતઃ - પ્રશ્નવ્યાકરણાંગે-

‘અહ કેરિસકં પુણાહ સચ્ચં તુ ભાસિયવ્વં જં તં દવ્વેહિં પજ્જવેહિં ય ગુણેહિં કમ્મેહિંતુ બહુવિહેહિં સિપ્પેહિં આગમેહિં ય નામક્ષાય-નિવાય-ઉવસગ્ગ-તદ્ધિય-સમાસ-સંધિપદ-હેઝ-જોગિય-ઝણાદિ-કિરિયા-વિહાણ-ધાતુ-સર-વિભત્તી-વન્નજુત્તં, તિકાલં ।’

‘દસવિહંપિ સચ્ચં જહ ભણિયં તહય કમ્મુણા હોઝ ।

દુવાલસવિહાઝ હોઝ ભાસાવયણં પિય હોઝ સોલસવિહં ’ ॥

ઈત્યાદિ જાણવું. તે જાણે તો જ્ઞાની. અન્યથા અજ્ઞાની કહીઈ. ૧૬૬ [૮-૨]

સુ૦ તે લોકો પાપી છે. કારણકે તેઓ પ્રતિમાને ઉથાપે-લોપે છે, પ્રતિમાને લોપી એ વિશે ઉત્સૂત્ર બોલે છે, યોગને પણ ઉત્સૂત્ર બોલીને લોપે છે, ઉપલક્ષણથી શ્રાવકોને સૂત્ર ભણાવે છે, ઉપધાનનો અસ્વીકાર કરે છે, ગુરુનો વાસ મસ્તકે ધરતા નથી, કપટથી લોકોને ભ્રમમાં નાખે છે. વળી વ્યાકરણ આદિ ભણ્યા વિના સૂત્ર વાંચે છે. એ રીતે અજ્ઞાને ભરેલા છે.

આચરણા તેહની નવી, કેતી કહિઈ દેવ, જિનજી,

નિત તુટ્ટે ઈં સાંધતાં, ગુરુ વિણ તેહની દેવ, જિનજી. તુઝા૦ ૧૬૭ [૮-૩]

બા૦ તેહ ઢુંઢિયાની આચરણા જે બાલ્ય ક્રિયા તે સર્વ નવી જ છે. મુખ બાંધી બાહિર નીસરવું, દાંડો રાખવો જ નહીં, વિપાકસૂત્ર વિરોધી તથા ભગવતી, દશવૈકાલિક થકી વિરોધી કેતી ક૦ કેતલી કહિઈ. એતલે ઘણી છે. હે દેવ ! હે આત્મારામી ! હે પરમાણંદવિલાસી ! વલી તેહને નિરંતર ત્રૂટે છે સાંધતાં થકાં, એતલે એ ભાવ જે લોકઉખાણો છે જે ‘નવ સાંધે ને તેર ત્રૂટે’ તે ઉખાણો એહને ધરે છઈ. યથા પૂજા માંહિ હિંસા બતાવે અને પોતે મરે તિવારે સ્યુ કરીઈ ? તથા પોતાને વાંદવા આવે તથા દીક્ષામો[મહો]ચ્છવ કરે તેહમાં હિંસા થાય કે ન થાય ઈત્યાદિક બહુ પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

અધિકાર છે, પણ કેતલો લિખાય? ઈમ એક વાત સાંધવા ગયો એતલે ઠામઠામથી ત્રૂટી ગયું જે માટે ગુરુ વિના તેહની ટેવ છે. જો ગુરુ પરંપરાગત હોય તો કાંય અટકે નહીં, કહિયેં ખલાય નહીં. પણ સંપ્રદાય વિના ઠામ ઠામ અટકે, એતલે એ ભાવ જે 'નિગુરા છે' ભાખેં (માટે?) કોઈ નીકલ્યો તિવારેં પણ ગુરુ નોહતો. ઈતિ ભાવ: ૧૬૭ [૯-૩]

સુ૦ હુંઢિયાઓની બાહ્યક્રિયા બધી નવી જ જણાય છે. જેવી કે મુખ બાંધી બહાર નીકળવું, ડાંડો રાખવો નહિ વગેરે. આગમ વિરોધી એમની આવી આચરણા કેટલી દર્શાવવી? 'નવ સાંધે ને તેર તૂટે' એ કહેવત એમને માટે યથાર્થ છે. તેઓ પૂજામાં હિંસા બતાવે છે. પણ પોતે મરે ત્યારે શું કરાય છે? પોતાને વાંદવા આવે ત્યારે ને દીક્ષામહોત્સવમાં શું હિંસા નથી થતી? જો ગુરુ પરંપરાગત હોય તો કાંઈ અવરોધ રહે નહીં. પણ તેઓ નગુરા છે. તેમના મૂળ પુરુષે દીક્ષા લીધી ત્યારે કોઈ ગુરુ રાખ્યા ન હતા.

વૃત્તિ પ્રમુખ જોઈ કરી, ભાખેં આગમ આપ; જિનજી
તેહ જ મૂલા [મૂલા] ઓલવેં, જિમ કુપુત્ર નિજ બાપ.

જિનજી તુઝા ૧૬૮ [૯-૪]

બા૦ વૃત્તિ ક૦ ટીકા પ્રમુખ. એતલે પ્રમુખ શબ્દે નિર્યુક્તિ, ચૂર્ણિ પ્રમુખ લેવાં. તે જોઈ કરીને આગમ આપ ક૦ પોતે ભાખે. એતલે વૃત્તિ પ્રમુખ છાની રાખીને તેહના ભાવ જોઈ આગમનો અર્થ ઠીક બેસારે. પછે લોક અગલ એકલું સૂત્ર વાંચે. તે અજ્ઞાની ટીકા પ્રમુખને ઓલવે. કોઈ પૂછે 'ટીકા - નિર્યુક્તિ માનો છો?' તિવારે કહેસ્યે જે 'નથી માનતા.' જિમ કુપુત્ર હોય તે પોતાના બાપને ઓલવે. એતલે બાપ હોય સાદો, પોતે હોય છૈલ. કોઈ પૂછે જે 'આ તુમ્હારે સ્યા સગા છે?' તિવારે આડોઅવલો જવાબ દિઈ. તિમ ટીકા પ્રમુખનો ઉપગાર અને તેહને ન માને. ઈતિ ભાવ: ૧૬૮ [૯-૪]

સુ૦ આગમની વૃત્તિ, ટીકા, નિર્યુક્તિ આદિ જુએ ખરા પણ તે છાની રાખીને, એના ભાવ જોઈને આગમનો અર્થ પોતે બેસાડે અને પછી લોકો સમજ તો એકલું સૂત્ર જ વાંચે, ને એના પરની ટીકા આદિને

છુપાવે. કોઈ પ્રશ્ન કરે કે ટીકા આદિને માનો છો ? તો ના પાડે. જેમ કોઈ છેલબટાઉ કુપુત્રને કોઈ પૂછે કે 'આ તમારે શા સગા થાય ?' ત્યારે બાજુમાં સગો બાપ હોવા છતાં આડોઅવળો જવાબ આપે. એની જેમ ટીકા આદિનો ઉપકાર માથે હોવા છતાં એને જ ના માને.

વૃત્યાદિક અણમાનતા, સૂત્ર વિરાધે દીન, જિનજી
સૂત્ર અર્થ તદુભય થકી, પ્રત્યનીક કહ્યા તીન, જિનજી

ગુજો ૧૬૯ [૯-૫]

બાં વૃત્યાદિક કં વૃત્તિ, ચૂર્ણિ, ભાષ્ય તેહનિં અનુસારે પ્રકરણ ચારિત્રાદિક અણમાનતા થકા તે દીન, તે ભાવદયા કરવા યોગ્ય સૂત્રને જ વિરાધે છે, સૂત્રની જ આશાતના કરે છે. યથા 'સમવાયાંગસૂત્રે' તથા 'નંદીસૂત્રે' [સૂત્ર ૮૭] કહ્યું છે : -

'આયારે ણં પરિત્તા વાયણા સંખેજ્જા [અણુઓગદારા, સંખેજ્જા] વેઢા, સંખેજ્જા સિલોગા, સંખેજ્જાઓ નિજ્જુત્તીઓ, સંખેજ્જાઓ પડિવત્તીઓ, સંખેજ્જાઓ સંઘયણીઓ' ઇત્યાદિક કહ્યા છે તે માને નહીં, તિવારે સૂત્રને વિરાધે છે.

વલી સૂત્ર પ્રત્યનીક ૧, અર્થ પ્રત્યનીક ૨, તદુભય પ્રત્યનીક ૩ - શ્રી 'ઠાણાંગસૂત્રે' કહ્યાં છે. યથા -

'સૂયં પડુચ્ચ તઓ પડિણીયા પન્નત્તા તંજહા-સુત્તપડિણીએ અત્થપડિણીએ તદુભયપડિણીએ' ઇતિ ઠાણું ૩, ઉદેશે ૪, કહ્યું છે. ઇમ જ 'ભગવતીસૂત્રે' શતક ૮, ઉદેશે ૮ માં છે. તો અર્થ પ્રત્યનીક તે નિર્યુક્ત્યાદિક નથી માનતા. તેહનં કહિઈ અન્યથા અર્થપ્રત્યનીક તદુભય પ્રત્યનીક કોને કહિઈ તે બતાવો. ઇતિ ભાવઃ. ૧૬૯ [૯-૫]

સું વૃત્તિ આદિને નહીં માનીને તેઓ સૂત્રની જ વિરાધના આશાતના કરે છે. 'સ્થાનાંગ સૂત્ર'માં તો સૂત્ર, અર્થ, અને તદુભય એમ ત્રણ પ્રકારના પ્રત્યનીકો (વિરોધીઓ) કહ્યાં છે.

અક્ષર અર્થ જ એકલો, જો આદરતાં ખેમ; જિનજી,
'ભગવઈ' અંગે ભાખિઓ, ત્રિવિધ અર્થ સો કેમ, જિનજી

ગુજો ૧૭૦ [૯-૬]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૨૯

બા૦ જો નિઃકેવલ અક્ષરાર્થ એકલો માનીઈ, જેતલું સૂત્ર તેતલો જ શબ્દાર્થ આદરીઈ, માનીઈ અને ખેમ ક૦ તુમને ઈમ માનતાં કુશલ છે તો ‘ભગવતીસૂત્ર’માં ત્રિવિધ ક૦ ત્રણ પ્રકારેં વ્યાખ્યાન અર્થ કહિવો તે કિમ ઘટે? તથા

‘અનુયોગદ્વારેં’ અનુગમ ૨ (બે) પ્રકારે ‘સુત્તાણુગમે ય નિજ્જુત્તિ અણુગમે ય’ [સૂત્ર ૬૦૧] તથા ‘નિજ્જુત્તિ અણુગમે તિવિહે પત્તે ઉવગધાય નિજ્જુત્તિ અણુગમે’ [સૂત્ર ૬૦૪] ઈત્યાદિ તથા ‘ઉદ્દેસે નિદ્દેસે ય નિગ્ગમે ખેત્તકાલપુરિસે ય’ એ ગાથા અનુયોગદ્વાર [સૂત્ર ૬૦૪, ગા. ૧૩૩] માં છે. તેહના અર્થ કિમ કરસ્યે ? ઈતિ. ૧૭૦ [૯-૬]

સુ૦ જો કેવળ, જેટલું સૂત્ર તેટલો જ શબ્દાર્થ સ્વીકારીએ તો ‘ભગવતી સૂત્ર’ માં ત્રણ પ્રકારે અર્થ વ્યાખ્યાન કહેવાનું કહ્યું છે એમ કેમ ઘટે ? એ જ રીતે ‘અનુયોગદ્વાર’માં બે પ્રકારે અનુગમ કહ્યો છે તેનો અર્થ કેમ કરવો ?

**સૂત્ર અરથ પહિલો બીજો, નિજ્જુત્તીઈ મીસ, જિનજી
નિરવિ(વ)શેષ ત્રીજો વલી, ઈમ ભાખેં જગદીસ. જિનજી**

તુઝ૦ ૧૭૧ [૯-૭]

બા૦ તેહ જ ત્રણ પ્રકારનું વ્યાખ્યાન દેખાડે છે. પહિલો ક૦ પ્રથમ, સૂત્ર અરથ ક૦ સૂત્રનો શબ્દાર્થ શિષ્યને દેવો. યથા : નમો ક૦ નમસ્કાર થાઓ. અરિહંત ક૦ અરીહંત રાગદ્વેષરૂપ શત્રુ હણ્યા તે ભણી ૧, બીજો બીજી વાર એતલે શબ્દાર્થ અવલ રીતે આવડ્યો તિવારેં બીજી વાર અર્થ કહે તે. નિજ્જુત્તીઈ મીસ ક૦ નિર્યુક્તિ સહિત અર્થ કહે. હે શિષ્ય ! તે અરિહંત આર પ્રકારના છે. નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય ને ભાવ ભેદે. યતઃ —

‘નામજિણા જિણનામા ઠવણજિણા પુણ જિણંદપહિમાઓ ।

દવ્વજિણા જિણજીવા ભાવજિણા સમવસરણતથા ॥ ૧ ॥’

ઈત્યાદિ, ઈમ બીજીવાર અર્થ આવડ્યો તિવારેં ત્રીજી વાર ફિરી એહ જ પદનો અર્થ નિરવિ(વ)શેષ ક૦ સમસ્ત કહે, એતલે પ્રસંગે પ્રસંગે સર્વ કહે. નૈગમાદિક નયે શક્તિ હોય તો ફલાવે. તેહના સાધન કહે.

૧૩૦

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

ઉદાહરણ, અરિહંતનમસ્કારનું ફલ કહે, ઇત્યાદિક. એતલે એ ભાવ જે પ્રથમ અર્થમાં ટીકા-ચૂર્ણિ, બીજા અર્થમાં નિર્યુક્તિ, બીજા અર્થમાં ભાષ્ય આવ્યું. ઇમ હે જગદીશ ! તું ભાષ્ય છે. ક૦ 'ભગવતી'માં શતક ૨૫, ઉદ્દેશો ૩ -

'સુત્તથો ખલુ પદમો વીઓ નિજ્જુત્તિમીસિઓ ભણિઓ ।
તદ્ઓ ય ણિવસેસો એસ વિહી હોઝ અણુઓગે ॥ ૧ ॥' ઇતિ.

એ ગાથા શ્રી નંદીસૂત્ર મધ્યે પણિ છે. [સૂત્ર ૧૨૦ ગા. ૮૭] તે માટે અર્થ પ્રમાણ કરે તે ખેમ થાય. અન્યથા મહા અકલ્યાણ થાય. ૧૭૧ [૮-૭]

સુ૦ ગુરુ શિષ્યને ત્રણ પ્રકારે વ્યાખ્યાન કરે. પ્રથમ સૂત્રનો શબ્દાર્થ આપે. બીજી વાર નિર્યુક્તિ સહિત અર્થ કહે. ત્રીજી વાર નય, નિક્ષેપ, ઉદાહરણ વ.થી અર્થ કરે. આમ પ્રથમ અર્થમાં ટીકા અને ચૂર્ણિ, બીજા અર્થમાં ભાષ્ય આવે. ત્રીજા અર્થમાં નય-નિક્ષેપ આવે.

છાયા નર ચાલે ચલેં, રહે યિતિ તસ જેમ, જિનજી,
સૂત્ર અરથ ચાલે ચલેં, રહે યિતિ તસ તેમ. જિનજી તુઝ૦ ૧૭૨ [૮-૮]

ખા૦ તે ઉપરિ દષ્ટાંત દેખાડે છે. જિમ નરની છાયા ક૦ છાંહિડી અને તે નર ચાલતે ચાલે તે પુરુષ હીડે તિવારેં છાંહિડી પણ હીડે. રહે ક૦ પુરુષ ઉભો રહે તિવારે, તસ ક૦ તે છાયાનું, યિતિ ક૦ રહેવું થાય. જેમ એ તિમ સૂત્ર-અર્થમાં પણ ઇમ ભાવવું. સૂત્ર ચાલે અરથ ચલે ક૦ ચાલે, રહે ક૦ સૂત્ર રહે, તિવારે તસ ક૦ તે અર્થનું પણ, યિતિ ક૦ રહેવું થાય. ઇતિ ભાવઃ. ૧૭૨ [૮-૮]

સુ૦ જેમ વ્યક્તિ ચાલે તેમ તેની છાયા પણ ચાલે અને વ્યક્તિ ઊભી રહેતાં છાયા પણ સ્થિર રહે તેમ સૂત્રની સાથે અર્થ પણ ચાલે, સૂત્ર રહે ત્યાં અર્થ પણ સ્થિત રહે.

અર્થ કહે વિધિ વારણા, ઉભય સૂત્ર જિમ 'ઠાણ' જિનજી,
તિમ પ્રમાણ સામાન્યથી, નવી પ્રમાણ અપ્રમાણ. જિનજી

તુઝ૦ ૧૭૩ [૮-૯]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૩૧

બા૦ વલી અર્થ કહે ક૦ ટીકા પ્રમુખ હોય તેહ જ સમજાવે. વિધિ ક૦ વિધિવાદ, તથા વારણા ક૦ નિષેધસૂત્ર. ઉભય સૂત્ર ક૦ વિધિસૂત્ર તથા નિષેધસૂત્ર. એ બિહુ સૂત્ર જિમ ઠાણ ક૦ ઠાણાંગસૂત્ર મધ્યે કહ્યા છે. યથા—

‘નો કપ્પઙ્ગ નિગ્ગંથાણં વા નિગ્ગંથીણ વા ઇમાઓ ઉદ્ધિટ્ઠાઓ ગણિયાઓ ઉચિતજિતાઓ પંચ મહણ્ણવાઓ મહાનઇઓ અંતોમાસસ્સ દુહુત્તો વા તિહુત્તો વા ઉત્તરિત્તણ સંતરિત્તણ વા તં જહા ગંગા-જઝુણા-સરસ્સઇ-ણાવતી-મહી’ ઇતિ. એ રીતે નિષેધ કરીને વલી લગતા જ સૂત્રમાં આજ્ઞા કરી. યથા -

‘પંચહિં ઠાણેહિં કપ્પંતિ તં ભયંસિ વા દુભિલ્લક્ખંસિ વા પવ્વહેજ્જ ચ ણં કોઇ તિ દડઘંસિ વા ઇજ્જમાણંસિ મહતા વા અણારિણહિ’ ઇતિ. એ બે સૂત્ર કહ્યાં. એક વિધિનું, એક નિષેધનું. એહ બેમાં કેહું સૂત્ર પ્રમાણ કરિઈ અને કેહું સૂત્ર અપ્રમાણ કરીઈ ? ઇહાં એકે અપ્રમાણ ન થાય ઇતિ ભાવ:

હવે પછવાડાના બે પદનો અર્થ, તિમ ક૦ તે રીતે, જિમ ‘ઠાણાંગ’ મધ્યે બિહુ સૂત્ર દેખાડ્યા તિમ પ્રમાણ સામાન્યથી ક૦ સામાન્ય પ્રમાણ જે સૂત્ર છે તે સૂત્રથી નવિ પ્રમાણ અપ્રમાણ ક૦ ઇહાં સામાન્ય પદ, તે માટે જાણીઈ છીઈ જે વિશેષ પદ બાહિરથી લાવીઈ તિવારે ઇમ અર્થ થાય. વિશેષ પ્રમાણ તે ટીકા પ્રમુખ તે અપ્રમાણ નવિ ક૦ અપ્રમાણ ન થાય. એતલે એ ભાવ : પ્રમાણ બે પ્રકારના. એક સામાન્ય પ્રમાણ, બીજું વિશેષ પ્રમાણ. તેહમાં સામાન્ય પ્રમાણ તે સૂત્ર કહીઈ. જેહમાં સામાન્યપણે સૂચા માત્ર કહ્યું. વિશેષ પ્રમાણ તે અર્થ ટીકા પ્રમુખ કહિઈ, જેહમાં વિશેષે વિસ્તારીને કહ્યું છે. એ ૨ (બે) પ્રમાણ છે. તેહમાં સામાન્ય પ્રમાણ ખરું, વિશેષ પ્રમાણ ખોટું ઇમ ન કહેવાય. સામાન્ય પ્રમાણથી વિશેષ પ્રમાણ અપ્રમાણ કિમ થાય ? ઇતિ ભાવ: . ૧૭૩ [૮-૮]

સુ૦ ‘સ્થાનાંગ સૂત્ર’માં વિધિસૂત્ર અને નિષેધસૂત્ર એમ બે પ્રકારના સૂત્રો કહ્યાં છે. આ બે સૂત્રોમાંથી કયું પ્રમાણ કરાય ને કયું અપ્રમાણ કરાય ? અહીં એકેય સૂત્ર અપ્રમાણ ન થાય. સામાન્ય પ્રમાણ તે સૂત્ર. તેમાં સામાન્યતઃ સૂચન રૂપે જે કહેવાયું હોય તે. વિશેષ પ્રમાણ એટલે કે અર્થ. ટીકા દ્વારા વિસ્તારીને કહેવાયું હોય. એમાં સામાન્ય પ્રમાણ ખરું ને વિશેષ પ્રમાણ ખોટું એમ ન કહેવાય. સામાન્ય પ્રમાણથી વિશેષ પ્રમાણ અપ્રમાણિત કેવી રીતે થાય ?

અંધ પંગુ જિમ બે મિલી, ચાલે ઈચ્છિત ઠાણ, જિનજી,
સૂત્ર અર્થ તિમ જાણીઈ, કલ્પ ભાષ્યની વાણિ. જિનજી

તુગ્ગ ૧૭૪ [૯-૧૦]

બા૦ જિમ અંધ=લોચનહીન અને પંગુ ક૦ ચરણહીન બે મિલિને ચાલે, ઈચ્છિત ઠાણ ક૦ વાંછિત થાનિક ભણી ચાલે તિમ સૂત્ર અને અર્થ જે ટીકા પ્રમુખ મિલિને યથાર્થ સ્થાનકે અર્થ જોડી સકીઈ ઈમ 'કલ્પભાષ્ય'ની વાણી છે. ૧૭૪ [૯-૧૦]

સુ૦ જેમ અંધ અને પંગુ બન્ને મળીને ઈચ્છિત સ્થાને જઈ શકે તેમ સૂત્ર તથા અર્થ મળીને યથાર્થ સ્થાને જોડી શકાય છે એમ 'કલ્પભાષ્ય'ની વાણી છે.

વિધિ ઉદમ ભય વર્ણના, ઉત્સર્ગહ અપવાદ, જિનજી,
તદુભય અર્થે જાણીઈ, સૂત્રભેદ અવિવાદ. જિનજી

તુગ્ગ ૧૭૫ [૯-૧૧]

બા૦ વલી વિધિસૂત્ર ૧, ઉદમસૂત્ર ૨, ભયસૂત્ર ૩, વર્ણનસૂત્ર ૪, ઉત્સર્ગ સૂત્ર ૫, અપવાદ સૂત્ર ૬, તદુભય સૂત્ર ૭, એ સર્વ સૂત્રના ભેદ અર્થથી ખબરિ પડે, નહીંતર સી ખબરિ પડે જે આ સૂત્ર તે સી અપેક્ષાનું છે ? યથા - [ધ. ૨. પ્ર. , ગા. ૧૦૬ ની વૃત્તિ]

‘સંપત્તે ભિક્ષુકાલાંમિ, અસંભંતો અમુચ્છિઓ ।

इमेण कम्मजोएणं, भत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥’ ઈતિ ‘દશવૈકાલિક’
પંચમાધ્યયને [સૂત્રગાથા ૮૩] ઈત્યાદિક વિધિસૂત્ર કહિઈ ૧. તથા

दुमपत्तए पंडुयए जहा निवडइ राइगणाणं अच्चए ।

एवं मणुआण जीवियं समयं गोयम ! मा पमायए ॥ १॥ ઈતિ
‘ઉત્તરાધ્યયને’ દશમાધ્યયને [ગા. ૧] તથા [ધ. ૨. પ્ર., ગા. ૧૦૬ ની વૃત્તિ]
ઈત્યાદિક તે ઉદમસૂત્ર કહિઈ. ૨. તથા નરકને વિષે માંસ-રુધિરાદિક વર્ણવી
કહેવાં. યથા ‘ઉત્તરાધ્યયને’ મૃગાડધ્યયનમાં તથા ‘સુગડાંગ’માં
નરકવિભક્તિ અધ્યયનમાં તે પરમાર્થે માંસાદિક નથી, પણ ભયસૂત્ર છે. યત:-

‘नरएसु मंस-रइराइ भणियं जं तं पसिद्धिमित्तेणं ।

भयहेउ इहरा तेसिं, विउव्विय भावओ न भयं ॥ १ ॥’

ઈત્યાદિ [ભયસૂત્ર] ૩. તથા 'રિદ્ધિત્થમિય સમિદ્ધા' ઉવવાઈ, જ્ઞાતાધમ્મકથા પ્રમુખને વિષે પ્રાઈ સૂત્ર છે તે વર્ણક સૂત્ર છે. ૪. તથા 'इच्चेसिं छ्ह जीवनिकायाणां नेव सयं डंडं समारंभिज्जा' ઈત્યાદિક ૫૮૭વનિકાયનાં રક્ષક પ્રમુખ સૂત્ર આચારાંગાદિકને વિષે [તથા ધર્મરત્ન પ્ર. ગા. ૧૦૬ની વૃત્તિ] ઉત્સર્ગ સૂત્ર જાણવા. ૫. તથા છેદગ્રંથ તે પ્રાયઃ અપવાદસૂત્ર છે અથવા :-

'न वा लभिज्जा निउणं सहायं, गुणाहियं वा गुणओ समं वा ।
इक्कोवि पावाइ विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥१॥'

[ઉત્તરા. ૩૨.૫] તથા [ધ. ૨. પ્ર. , ગા. ૧૦૬ ની વૃત્તિ] ઈત્યાદિક અપવાદસૂત્ર જાણવા ૬. તથા તદુભય સૂત્ર તે જેહમાં ઉત્સર્ગ -અપવાદ સાથે કહેવાઈ ૭. યથા :-

'अट्टज्जाणे भावे सम्मं अहियासियव्वओ वाही ।
तब्भावंमि ओ विहिणा, पडियारपवत्तणं नेयं ॥ १ ॥'

[ધર્મરત્ન પ્ર. ગા. ૧૦૬ની વૃત્તિ.]

ઈત્યાદિક અનેક પ્રકારનાં સ્વસમય-પરસમય, નિશ્ચય-વ્યવહાર જ્ઞાન-ક્રિયાદિક નાના નયમતના પ્રકાશક સૂત્રના જે ભેદ તે અવિવાદપણે ૬૦ જેહમાં ઝગડો ન ઊઠે એ રીતે સ્વસ્થાનકે અર્થથી જોડાય. ૧૭૫ [૮-૧૧]

સુ૦ ૧ વિધિસૂત્ર, ૨ ઉદમસૂત્ર, ૩ ભયસૂત્ર, ૪ વર્ણનસૂત્ર, ૫ ઉત્સર્ગસૂત્ર, ૬ અપવાદસૂત્ર, ૭ તદુભય સૂત્ર. — આ સર્વ સૂત્રના ભેદ અર્થથી જ જણાય છે. તે વિના સૂત્રની અપેક્ષાની ખબર કેમ પડે ? એ જ રીતે સ્વસમય - પરસમય, નિશ્ચય-વ્યવહાર, જ્ઞાન-ક્રિયા આદિ નય મતના પ્રકાશક સૂત્રના બે ભેદ અવિવાદપણે સ્વસ્થાનકે અર્થથી જોડાય છે.

એહ ભેદ જાણ્યા વિના, કંખા મોહ લહંત, જિનજી,
ભંગંતર પ્રમુખેં કરી, ભાખ્યું 'ભગવઈ' તંત. જિનજી

તુઝા ૧૭૬ [૮-૧૨]

ખા૦ એહ ભેદ જાણ્યા વિના કાંક્ષા મોહની ૬૦ મિથ્યાત્વ મોહની, લહંત ૬૦ વેદે, ભંગંતર પ્રમુખે કરીને વેદઈ ઈમ 'ભગવતીસૂત્ર'માં તંત ૧૩૪

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

કો નિશ્ચે ભાષ્યું છે. એતલે એ ભાવ જે સૂત્ર તો વિવિધ આશયના હોય તે આશયના માલમ ન પડે તિવારે મનમાં શંકા ઊપજે જે આ ખરું કે આ ખરું ? એહવી શંકા થાય અને શંકા તે મિથ્યામોહની થાય, તથા ચોક્તં ભગવત્યાં પ્રથમ શતે, તૃતીયોદેશકે —

‘અત્થિ ણં મંતે ! સમણા વિ નિગ્ગંથા કંઘામોહણિજ્જં કમ્મં વેદંતિ ? ગોયમા ! તેહિં તેહિં નાણંતરેહિં દંસણંતરેહિં ચરિત્તંતરેહિ લિંગંતરેહિં પવયણંતરેહિં પાવયણંતરેહિં કપ્પંતરેહિં મગ્ગંતરેહિં મતંતરેહિં મંગંતરેહિ ણયંતરેહિં ણિયમંતરેહિં પમાણંતરેહિં સંકિતા કંઘિતા વિતિગિચ્છિત્તા મેયસમાવણ્ણા કલુસમાવણ્ણા એવં ઘલુ સમણા ણિગ્ગંથા કંઘામોહણિજ્જં કમ્મં વેદંતિ’ ઇતિ. એહના સમાધાન ‘ભગવતીવૃત્તિ’થી જોઈ લેજ્યો. તે માટે ટીકા પ્રમુખ અર્થે જ સર્વ સમાધાન થાય. આમ્નાય પામીઈ. પણ કેવલ સૂત્રેં ન પામીઈ. ઈહાં ભંગંતર પ્રમુખે કહ્યું તે ‘મધ્ય ગ્રહણે આઘંતયોર્ગ્રહણમ્’ ઇતિ ન્યાયાત્. ણાણંતરેહિં પદ પણ લેવાં. ૧૭૬ [૮-૧૨]

સુ૦ વિવિધ આશયના સૂત્રોના ભેદ ન જાણીએ તો મનમાં શંકા જાગે. એ મિથ્યાત્વમોહની કહેવાય. આનું સમાધાન ટીકા આદિ સૂત્રના અર્થ જાણ્યાથી જ થાય. આમ ‘ભગવતી સૂત્ર’માં ‘ભંગંતરેહિં’ પદ આદિથી કહેવાયું છે.

પરિવાસિત વારિ(રી) કરી, લેપન અશન અશેષ, જિનજી,
કારણથી અતિ આદર્યા, ‘પંચકલ્પ’ ઉપદેશ. જિનજી

તુમ્હો ૧૭૭ [૮-૧૩]

બા૦ પરિવાસિત ક૦ વાસી, રાત્રે રાખવું તે, વારી કરી ક૦ વારીને, એતલે મુનિને સંનિધિ માત્ર પણ રાખવું રાત્રિં ન ઘટે. એહવું સ્યું તે કહે છે. લેપન ક૦ વિલેપન અથવા કુસુમવાસિત તેલ પ્રમુખ અને અશન ક૦ આહાર પ્રમુખ, તે વારીને વલી કારણથી અતિ ક૦ અત્યંત કારણે આદર્યા ક૦ તે મુનિઈ અંગીકાર કર્યા એતલે વાસી રાખવાની મુનિને આજ્ઞા કરી. તે ‘પંચકલ્પ’ ગ્રંથનો ઉપદેશ છે. ઉપલક્ષણથી ‘નિશીથ’ને વિષે પણ કહ્યું છે. યત:-

‘નનુ ઔષધાદિસંનિધિઃ ક્રિયતે ન વા, ઉચ્યતે, ઉત્સર્ગેણ ન કલ્પતે
કારણે તુ ભવત્યપિ’ તથાહિ -

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૩૫

‘વોચ્છિન્નમંડવં’ નામ જત્થ દુજોયણબ્ધંતરઓ ગામઘોસાઈ નત્થિ, તત્થ તુરીયએ કજ્જે ન લબ્ભઈ, અઓ તત્થ વોચ્છિન્નમંડવે ઉસ્સહગણો પરિવાસિજ્જઈ’ ઈતિ. તે માટે એ કારણાદિક પ્રકાર તે ટીકા પ્રમુખ વિના માલિમ ન થાય. ૧૭૭ [૮-૧૩]

સુ૦ મુનિએ રાત્રે વાસી રાખવું કે પાસે રાખવું તે ન ઘટે. શું ન રાખવું ? કુસુમવાસિત તેલ, આહાર વગેરે. પણ અત્યંત કારણે એને વાસી રાખવાની મુનિને આજ્ઞા કરી છે. તેવો ‘પંચકલ્પ’ ગ્રંથનો ઉપદેશ છે. ‘નિશીથ’ને વિશે પણ આમ કહ્યું છે. આ કારણ વગેરે ટીકા વિના સમજાય નહીં.

વર્ષાગમન નિવારિઓ, કારણે ભાખ્યું તેહ, જિનજી
‘ઠાણાંગે’ શ્રમણી તણું, અવલંબાદિક જેહ. જિનજી

તુઝા ૧૭૮ [૮-૧૪]

બા૦ વર્ષાગમન ક૦ ચોમાસાને કાલે જાવું, વિહાર કરવો. નિવારીઓ ક૦ વાર્યું છે. યતઃ શ્રી ‘ઠાણાંગે’ ઠાણું ૫, ઉદેશ ૨ — ‘ગો કપ્પઈ નિગ્ગંથાણં વા નિગ્ગંથીણં વા પઢમપાડસંમિ ગામાણુગામં દૂઙ્ગિત્તએ’ ઈતિ. તથા વલી કારણે ભાખ્યું તેહ ક૦ કારણે વર્ષાકાલમાં પણ વિહાર કરવાની આજ્ઞા કરી. યથા ‘ઠાણાંગે’ ઠાણું ૫, ઉદેશ ૨ —

‘પંચહિં ઠાણેહિં કપ્પઈ તં ભયંસિ વા દુબ્ધિવ્વંસિ વા જાવ મહતા વા અણારિએહિં’ ઈતિ. તથા તત્રૈવ —

‘વાસાવાસં પજ્જોસવિયાણં ગો કપ્પઈ નિગ્ગંથાણં વા નિગ્ગંથીણં વા ગામાણુગામં દૂઙ્ગિત્તએ, પંચહિં ઠાણેહિં કપ્પઈ તં ણાણદુયાએ દંસણદુયાએ ચરિત્તદુયાએ આયરિયવ્વજ્ઞાએ વા સે વિસુંભેજ્જા આયરિયવ્વજ્ઞાયાણં વા વહિતા વેયાવચ્ચકરણયાએ’ ઈતિ.

વલી શ્રી ‘ઠાણાંગ’ને વિષે શ્રમણી ક૦ સાધવીનું અવલંબન ક૦ આલંબે તો પ્રભુજીની આજ્ઞા ન અતિક્રમે. યતઃ-

‘પંચહિં ઠાણેહિં સમણે નિગ્ગંથે નિગ્ગંથિં ગેખમાણે વા અવલંબમાણે વા ણાઙ્કમઙ્ક. તં નિગ્ગંથિં ચ ણં અન્નયરે પસુજાઈએ વા પવિખજાઈએ વા ઓહાએજ્જા

તત્થ નિગંથે નિગંથિં ગેણહમાણે વા અવલંબમાણે વા ણાઙ્કમઙ્ગ. નિગંથે નિગંથિં (દુગંસિ વા વિસમંસિ વા પવ્વલમાણિં વા પવ્વડમાણિં વા) ગેણહમાણે વા અવલંબમાણે વા ણાઙ્કમઙ્ગ, નિગંથે નિગંથિં સેયંસિ વા પંકં સિ વા પળગંસિ વા ઉદગંસિ વા ઉક્કસમાણિં વા ઉવ્વજ્જમાણિ વા ગેણહમાણે વા અવલંબમાણે વા ણાઙ્કમઙ્ગ. નિગંથે નિગંથિં ણાવં આરુહમાણે વા ઉરુંધમાણે વા જાવ ણાઙ્કમઙ્ગ. ખેત્તઇત્તં જક્ખઇટ્ઠં જાવ ભત્તપાણપડિયાઈવિત્તં નિગંથે નિગંથિં ગેણહમાણે વા અવલંબમાણે વા ણાઙ્કમઙ્ગ. 'ઇત્યાદિ. એ ઉપલક્ષણથી સાધુ- સાધવી ભેલા વસે એક સ્થાનકે એહવા પણ આલાવા છે, 'શ્રી ઠાણાંગ' મધ્યે. તે કેતલા લિખાય ? અને વલી નવમે ઠાણે બ્રહ્મચેરા કથા તેહમાં સ્ત્રીનાં અંગોપાંગ જોવાં નહીં, ભીંતિને આંતરે વસવું નહીં ઈમ કહ્યું તે તો પ્રસિદ્ધ છે. માટે પ્રતિપક્ષી આલાવો ઉપાધ્યાયજીએ સંભાર્યો નહીં. અમે લખ્યો પણ નહીં. તો વૃત્ત્યાદિક વિના કિમ બંધ બેસે ? ૧૭૮ [૯-૧૪]

સુ૦ 'સ્થાનાંગ સૂત્ર'માં વર્ષાકાળમાં વિહાર કરવાનું નિવાર્યું છે. પણ ચોક્કસ કારણે વિહાર કરવાની આજ્ઞા પણ કરી છે. વળી એ જ ગ્રંથમાં સાધ્વીજીને અવલંબન કરે તો પ્રભુની આજ્ઞા અતિક્રમે નહીં એમ પણ કહ્યું છે. સાધુ-સાધ્વી એક સ્થાનકે ભેળા વસી શકે એવું કથન પણ એમાં છે. આમ પક્ષી કે પ્રતિપક્ષી કથનો ગ્રંથોમાં છે, તે વૃત્તિ આદિ વિના કેમ બંધ બેસે ?

આધાકર્માદિક નહીં, બંધ તણો એકંત, જિનજી,
'સૂયગડે' તે કિમ ઘટે, વિણ વૃત્ત્યાદિક તંત, જિનજી

તુઝ૦ ૧૭૮ [૯-૧૫]

બા૦ આધાકર્મી આહાર કરતાં નહીં ક૦ નથી કહ્યો. બંધ તણો એકંત ક૦ કર્મબંધનો એકંત નથી, એતલે એ ભાવ : આધાકર્મી આહાર કરતાં કરમે બંધાયે પણ ખરો અને વલી ન બંધાય ઈમ પણ કહ્યું તે 'સુગડાંગ સૂત્ર' મધ્યે કહ્યું છે. એ કિમ ઘટે ? યત: -

'આહાકર્માણિ ભુંજંતિ, અણ્ણમણ્ણે સકમ્મુણા ।

ઉવલિત્તે વિઆણિજ્જા, અણુવલિત્તે તિ વા પુણો ॥ ૧ ॥

एएहिं दोहिं ठणोहिं, ववहारो ण विज्जई ।

एएहिं दोहिं ठणोहिं, अणायारं तु जाणए ॥ २ ॥'

अंग २, अध्ययन २१ में छे.

अे वातो टीका प्रमुष विना किम सूत्र स्पष्ट थाय ? १७८ [८-१५]

सु० श्री 'सूत्रकृतांग' सूत्रमां आधाकर्मां आहार करतां कर्म बंधाय
पण अरुं ने न पण बंधाय अेम क्खुं ते केम घटे ? आवी वातो टीका
आदि विना केवण सूत्रथी स्पष्ट न थाय.

विहरमान गणधर पिता, जिन जनकादिक जेह, जिनञ्च,
कम वली आवश्यक तणो, सूत्र मात्र नहीं तेह. जिनञ्च

तुज्ज १८० [८-१६]

भा० वली विहरमान ८० वीस वियरता प्रमुञ्च तथा तेहुंन गणधर,
वली तेहुंन पिता उपलक्षणथी माता-लंछन-नगरी विजय-परिवार-केवली
प्रमुष ते सूत्रमां न जडे, अथवा वीस विहरमान उपलक्षणथी गणधरादिक
लीञ्छं तथा गणधर ८० ऋषत्मादिकना गणधर सर्व सूत्रमां नथी. तथा
गणधरपिता प्रमुष सूत्र मात्र नथी. तथा जिन ८० योवीस तीर्थकरोना
जनकादिक ८० पिता माता, उपलक्षणथी बीजे पण परिवार सर्व सूत्रमां
नथी. 'आवश्यक'दिक माने तो छि जडे ते जणवुं. वली आवश्यक जे उलय
टंक पडिकमणुं करवुं तेहनो जे कम ८० अनुकम जे 'आ पछी आ' कहेवुं
धत्यादिक, सूत्र मात्र नहीं तेह ८० सूत्रमां न लात्ते. अेहवी घण्णी वातो
छे. केतीक लिभाय ? पण प्रकरण निर्युक्त्यादिक माने तो पारी पडे. अन्यथा
गोथां ज भाय. १८० [८-१६]

सु० विहरमान वीशीना वीस तीर्थकरो, तेमना गणधरो, तेमना
पिता-माता-लंछन-नगरी-विजय-परिवार-केवली वगेरेनी माछिती
सूत्रमां मणे नहीं. अे ज रीते ऋषत्मादेवना गणधरनो उल्लेख सूत्रोमां
नथी. आवश्यक आदिमां मानीअे तो ज आ माछिती जडे. अेमांय
प्रतिकमणनां सूत्रोना अनुकम पण अेमां नथी. अेटले प्रकरण-निर्युक्ति
आदिमां मानीअे तो ज आ पभाय, नहीं तो गोथां पभाय.

अर्थ विना किम पामिधं, भाव सकल अनिषद्ध, जिनञ्च,

गुरुमुष वाणी धारतां, डोवे सर्व सुषद्ध. जिनञ्च तुज्ज १८१ [८-१७]

१३८

उ. यशोविजयञ्चकृत ३५० गाथाना स्तवननो

બા૦ અર્થ ક૦ ટીકા પ્રમુખ વિના કિમ પામીઈ ? સકલ ક૦ સમસ્ત,
અનિબદ્ધ ક૦ અણીબંધ, ધુરથી છેલડા લગેં સર્વ વાત કિમ જડે ?

સૂત્રમાં લિગારેક નામ માત્ર કહે. સંપૂર્ણ તો ટીકા પ્રમુખમાં લાભે,
અથવા અનિબદ્ધ ક૦ સૂત્રમાં નથી બંધાણા એહવા ભાવ તો ઘણા રહ્યા
છે. અત્યંત થાવરમાંથી આવી જિમ મરુદેવાજી મોક્ષે ગયાં ઇત્યાદિક વિગર
બાંધ્યા ૫૦૦ આદેશ છે. ઇત્યાદિક કેવલ સૂત્રે કિમ ગમ્ય થાય ? તે માટે
ગુર્વાદિકના મુખની વાણી સાંભલીઈ. સંપ્રદાઈક હોય તે ધારતાં થકાં હોવે,
સર્વ સુબદ્ધ ક૦ સર્વ સુબદ્ધ થાય, સુયુક્તિવંત થાય. ૧૮૧ [૯-૧૭]

સુ૦ અર્થ વિના, આરંભથી છેડા લગીની કમિક વાતો કેવી રીતે
જડે ? સૂત્રમાં તો લગીર નિર્દેશ જ હોય. ટીકામાંથી એ સંપૂર્ણ પમાય.
સૂત્રમાં નિબદ્ધ ન થયા હોય એવા ઘણા ભાવો છે. તે કેવળ સૂત્ર દ્વારા
કેવી રીતે ગમ્ય થાય ? ગુરુમુખેથી વાણી સાંભળતાં, સાંપ્રદાયિક ધારણા
કરતાં આ સર્વ સુબદ્ધ થાય.

પુસ્તક અર્થ પરંપરા, સઘલી જેહનેં હાથિ, જિનજી,
તે સુવિહિત અણમાનતા, કિમ રહેસ્યે નિજ આથિ ?

જિનજી તુઝ૦ ૧૮૨ [૯-૧૮]

બા૦ પુસ્તક અંગોપાંગાદિક અક્ષર ન્યાસરૂપ અર્થ-ટીકા પ્રમુખ
પરંપરા જે ગુરુ સંપ્રદાય સર્વ જેહનેં હાથે છે એહવા જે સુવિહિત શુદ્ધ
માર્ગના પ્રરૂપણહારા તેહને અણમાનતાં, અંગીકાર કર્યા વિના, કિમ
રહેસ્યે ? નિજ આથિ ક૦ પોતાની સમકિત રૂપ આથિ જે ધન તે કિમ
રહસ્યઈ ? ૧૮૨ [૯-૧૮]

સુ૦ પુસ્તકો, અર્થ, ગુરુ-સંપ્રદાયની પરંપરા તે સર્વ જેના હાથમાં છે
તેવા સુવિહિત શુદ્ધ માર્ગના પ્રરૂપક ગુરુને અંગીકાર કર્યા વિના સમ્યક્ત્વરૂપી
સંપત્તિ શી રીતે ટકે ?

સદ્ગુરુ પાસે સીખતાં, અર્થ માંહિ વિરોધ, જિનજી,
હેતુ વાદ આગમ પ્રતે, જાણે જેહ સુબોધ. જિનજી

તુઝ૦ ૧૮૩ [૯-૧૯]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૩૯

બા૦ તે માટે સ્વચ્છંદાપણું ટાલી સદ્ગુરુ પાસે વિનયાદિકે કરી સૂત્ર-
અર્થ ધારતાં અર્થ જે ટીકા પ્રમુખ તેહમાં કાંચ વિરોધ નથી. એતલે તે મૂર્ખ
લોક ઈમ જાણે છે જે સૂત્રમાં વિરોધ નથી પણ અર્થમાં વિરોધ છે. પણ
ગુરુમુખે સીખતાં કાંચ વિરોધ નથી. તથા એ રીતે ગુરુ પાસે ધારતાં,
હેતુવાદ ક૦ કારણ નિમિત્ત વાદ આગમ જે સિદ્ધાંત તે પ્રતે જાણે. વલી
જેહ સુબોધ ક૦ ભલો બોધ થાય. ૧૮૩ [૯-૧૯]

સુ૦ માટે સ્વચ્છંદતા છોડીને વિનયભાવે સદ્ગુરુ પાસે સૂત્રના અર્થ
જાણવા જોઈએ. આમાં કાંઈ જ ખોટું નથી. પણ કેટલાક મૂઠ લોકો એમ
માને છે કે સૂત્રમાં વિરોધ નથી પણ અર્થમાં વિરોધ છે. આ વાત ખોટી
છે. ગુરુમુખે શીખવામાં કાંઈ જ વિરોધ નથી. એથી તો ઊલટાનું આગમનો
સુબોધ રૂડી રીતે થાય.

અર્થે મતભેદાદિકે, જેહ વિરોધ ગણાંત, જિનજી,

તે સૂત્રેં પણિ દેખસ્યેં, જો જોસ્યેં એકંત. જિનજી તુઝ૦ ૧૮૪ [૯-૨૦]

બા૦અર્થે ક૦ ટીકા પ્રમુખને વિષે, મતભેદાદિકેં ક૦ કોઈ મતભેદ,
કોઈ વાચનાંતરે ભેદે ભેદ દેખીને જે વિરોધ ગણે છે તે કહે છે : 'જે ટીકા
પ્રમુખ વિરોધી છે, મિલતાં નથી [તો] કિમ માનીઈ ?' જે પ્રાણી ટીકા
પ્રમુખમાં જોસ્યે તે સૂત્રમાં પણ દેખસ્યે. જો જોસ્યેં એકાંત ક૦ એકાંતે,
નિશ્ચે કરી જે જોસ્યેં તો સૂત્રમાં પણિ ઘણો વિરોધ છે તે કિમ નથી જોતા?
ઈતિ ભાવઃ. ૧૮૪ [૯-૨૦]

સુ૦ કોઈ અર્થમાં-ટીકામાં, વાચનામાં, મતમાં ભેદ જુએ છે. અને તેથી
દલીલ કરે કે ટીકાઓ એકબીજી સાથે મળતી નથી, પરસ્પરની વિરોધી છે
તો તેને કેમ માનીએ ? પણ જેને ટીકા આદિમાં વિરોધ દેખાય છે તેને સૂત્રમાં
પણ વિરોધ દેખાશે. વિરોધ તો સૂત્રમાં પણ છે એ કેમ નથી વિચારતા ?

સંહરતાં જાણે નહીં, વીર કહેં ઈમ કલ્પ, જિનજી,

સંહરતાં પણિ નાણનો, 'પ્રથમ અંગ' છે જલ્પ. જિનજી

તુઝ૦ ૧૮૫ [૯-૨૧]

બા૦ તેહ જ સૂત્રના વિરોધ દેખાડે છે. સંહરતાં ૬૦ દેવાનંદાની કૂખિં થકી લેઈને ત્રિસલાને કૂખે સંહર્યા. તે સંહરતાં વીર સ્વામી જાણે નહીં ૬૦ જાણ્યું નહીં. ઈમ 'શ્રી કલ્પસૂત્ર'માં કહ્યું છે. યથા —

‘સાહરિજ્જિસ્સામિત્તિ જાણઈ, સાહરિજ્જમાણે ન જાણઈ, સાહરિઈમિત્તિ જાણઈ’
ઈતિ પાઠાત્,

તથા વીરસ્વામીને હરણગમેષીઈ સંહર્યા તે અવસરે પ્રથમ અંગ જે ‘આચારાંગ’, તેહમાં નાણનો જલ્પ છે ૬૦ જ્ઞાનનો શબ્દ છે. એતલે એ ભાવ જે સંહરતાં જાણે ઈમ કહ્યું છે. તથા ચ તત્સૂત્રં —

‘સાહરિજ્જિસ્સામિત્તિ જાણઈ, સાહરિએમિત્તિ જાણઈ’ ।

સાહરિજ્જમાણે વિ જાણઈ, સે સમણાડસો ।’ ઈતિ ‘આચારાંગે’, પંચદશે ભાવનાધ્યયને. [સ્કંધ ૨, સૂ. ૧૭૬] ઈતિ વિરોધ: ૧૮૫ [૯-૨૧]

સુ૦ સૂત્રમાં પણ કેવો વિરોધ છે તે અહીં દર્શાવાયું છે. ‘કલ્પસૂત્ર’માં કહે છે કે દેવાનંદાની કૂખેથી ત્રિસલાદેવીની કૂખે સંહરતાં વીરપ્રભુએ જાણ્યું નહીં-જ્યારે ‘આચારાંગ’માં વીરપ્રભુને હરણગમેષીએ સંહર્યા તે પ્રભુએ જાણ્યું એમ કહ્યું છે.

ઋષભકૂટ અડજોયણાં, ‘જંબૂપત્તિ’ સાર, જિનજી,

બાર વલી પાઠાંતરે, મૂલ કહે વિસ્તાર. જિનજી, તુઝા૦ ૧૮૬ [૯-૨૨]

બા૦ વલી ઋષભકૂટ આઠ જોજનનો વિસ્તાર મૂલે છે. ઈમ ‘જંબૂદ્વીપ પત્તતીસૂત્ર’ મધ્યે કહ્યું છે. યત: -

‘एत्थणं ऊसभकूडे नगकूडे पत्रत्ते अट्टजोयणाइं उड्डं उच्चतेणं दो जोयणाइं उव्वेहेणं मूले अट्टजोयणाइं विक्खंभेणं मज्झे छ जोयणाइं विक्खंभेणं उवरिं चत्तारि जोयणाइं विक्खंभेणं’ ઈત્યાદિએ ‘જંબૂદ્વીપ પત્તતી’નો પાઠ છે. સાર ૬૦ પ્રધાન એહવી ‘જંબૂદ્વીપ પત્તતી’ કહે છઈ. ઈમ ગાથાનો અન્વય કરી અર્થ કરીઈ. વલી ૬૦ એક પાઠ તો એ કહ્યો. વલી એ ‘જંબૂદ્વીપ પત્તતી’માંહિ જે પાઠાંતરે ૬૦ પાઠાંતરે એહવો પાઠ લિખીને, બાર ૬૦ બાર યોજન મૂલે વિસ્તાર કહ્યો છે તે કિમ મલે ? એક સૂત્રમાં બે પાઠ સ્યા? સર્વજ્ઞના જ્ઞાનમાં

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૪૧

ફેર નથી, તો સંદિગ્ધ વચન કિમ હોઈ ? ઇતિ ભાવઃ. તથા ચ તત્પાઠઃ
પાઠાંતરં :-

‘મૂલે બારસ જોયણાઈ વિક્ષંભેણં મજ્ઞે અદ્ધ જોયણાઈ વિક્ષંભેણં ઉવ્વરિ
ચત્તારિ જોયણાઈ વિક્ષંભેણ ઇત્યાદિક પાઠ જોજ્યો. કેવલ સૂત્રે મેલવી
આપજ્યો. ઇતિભાવઃ. ૧૮૬ [૯-૨૨]

સુ ૦ ‘જંબૂદ્વીપપત્તિ’માં કહ્યું છે કે ઋષભભૂક્ટનો વિસ્તાર આઠ
યોજનમૂલ છે. એ જ ગ્રંથમાં પાઠાંતરે એનો વિસ્તાર બાર યોજન મૂલ કહ્યો
છે. એક જ સૂત્રમાં બે પાઠ છે.

સત્તાવન સય મલ્લિને, મણનાણી સમવાય, જિનજી,
આઠ સયા ‘જ્ઞાતા’ કહ્યે, એ તો અવર ઉપાય. જિનજી

તુઝ ૦ ૧૮૭ [૯-૨૩]

બા ૦ સત્તાવનસેં ૫૭૦૦ મલ્લીનાથ સ્વામીને, મણનાણી ૬૦ મનઃ-
પર્યાયજ્ઞાની કહ્યા છે, ‘શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર’ મધ્યે. યતઃ-

‘મલ્લિસ્સ ણં અરહઓ સત્તાવન્નં મણપજ્જવનાણિસયા હોત્થા’ ઇતિ. ‘શ્રી
જ્ઞાતાસૂત્ર’ મધ્યે મલ્લીનાથ સ્વામીને જ મનઃપર્યાયજ્ઞાની, આઠ સયા ૬૦
આઠસેં ૮૦૦ કહ્યા છે. યથા ‘અદ્ધસયા મણપજ્જવનાણીણં’ ઇતિ. એશ્રી
‘સમવાયાંગસૂત્ર’ તથા ‘જ્ઞાતાસૂત્ર’ સાથે મિલ્યું નહીં એ વિરોધ. એ તો
અવર ઉપાય ૬૦ એ મેલવવાનો ઉપાય તે અન્ય જ છે. તે તો ગીતાર્થ
જ્ઞાની જાણે. ૧૮૭ [૯-૨૩]

સુ ૦ ‘શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર’ માં શ્રી મલ્લીનાથને ૫૭૦૦ મનઃપર્યવ-
જ્ઞાની કહ્યા છે જ્યારે ‘શ્રી જ્ઞાતા સૂત્ર’માં એમને ૮૦૦ મનઃપર્યવજ્ઞાની
કહ્યા છે. આ વિરોધનો ઉપાય તો અન્ય જ છે.

‘ઉત્તરાધ્યયને’ થિતિ કહી, અંતમુહૂર્ત જઘન્ય, જિનજી,

વેદનીયની બાર તે, પત્તવણામાં અન્ય, જિનજી, તુઝ. ૧૮૮ [૯-૨૪]

બા ૦ ‘શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’ મધ્યે વેદની કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય
અંતમુહૂર્ત કહી છે. ઇહાં વેદની પદ ત્રીજા પદમાં કહ્યું છે તે લીજીઈ. યતઃ

‘उदहिसरिसनामाणं, तीसइ कोडाकोडिओ ।
 उक्कोसिया ठिइ होई, अंतोमुहुत्तं जहन्निया ॥ १ ॥
 आवरणिज्जाण दुण्हंपि वेयणिज्जे तहेव य ।
 अंतराए य कम्ममि, ठिई एसा वियाहिया ॥ २ ॥’
 ઈતિ ‘ઉત્તરાધ્યયન’ ૩૩ [ગા. ૧૯-૨૦] મેં કહ્યું છે.

તે વેદની કર્મની જ, બાર તે ૬૦ બાર મુહૂર્તની સ્થિતિ જઘન્ય શ્રી
 ‘પત્રવણાસૂત્ર’ મધ્યે કહી છે. યથા-

‘સાયાવેયણિજ્જસસ ઇરિયાવહિયબંધગં પડુચ્ચ અજહણ્ણમણ્ણકોસેણં દો
 સમયા સંપરાઇય ઇધં પડુચ્ચ જહણ્ણેણં બારસમુહુત્તા ઉક્કોસેણં પત્રસ સાગરોવમ
 કોડાકોડીઓ’ ઇત્યાદિ. તો ‘પત્રવણાસૂત્ર’ તથા ‘ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર’ સાથે
 ન મલ્યું ઇતિ વિરોધઃ. તે તો અન્ય=જુદી વાત છે. ૧૮૮ [૯-૨૪]

સુ૦ ‘શ્રી ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર’માં વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જઘન્ય
 અંતર્મુહૂર્તની કહી છે. જ્યારે શ્રી ‘પત્રવણા સૂત્ર’ માં એ જ કર્મની બાર
 મુહૂર્ત જઘન્ય સ્થિતિ કહી છે.

‘અનુયોગદ્વારે’ કહ્યા, જઘન નિષેપા ચ્યાર, જિનજી,
 જીવાદિક તો નવિ ઘટે, દ્રવ્યભેદ આધાર. જિનજી,

તુઝા ૧૮૯ [૯-૨૫]

બા૦ વલી ‘શ્રી અનુયોગદ્વાર’ સૂત્રને વિષે ઇમ કહ્યું છે જે વસ્તુના
 જેતલા નિષેપા તાહરી બુદ્ધિથી થાય તેતલા નિષેપા તિહાં તે વસ્તુના
 કરજયે. કદાચિત્ ઘણા નિષેપા તું ન જાણે તિહાં પણ ચ્યાર નિષેપા તો
 અવશ્ય કરજે. એતલે ઇમ આવ્યું જે જઘન્યથી ચ્યાર નિષેપા તો સઘલે
 કરવા. ચારમાં ઓછા તો હોય જ નહીં. નામનિષેપ ૧, સ્થાપના નિષેપ
 ૨, દ્રવ્યનિષેપ ૩, ભાવનિષેપ ૪. એવં ૪ અવશ્ય કરવા. યતઃ-

‘જત્થ ય જં જાણિજ્જા, ણિક્ખેવં ણિક્ખિવે ણિરવસેસં ।

જત્થ વિ ય ન જાણિજ્જા, ચઠ્ઠકયં નિક્ખિવે તત્થ. ॥૧॥’

ઈત્યનુયોગદ્વાર સૂત્રે. [સૂ.૮, ગા-૧]

તિવારે જીવાદિક શબ્દના નિષેપા નવિ ઘટે ૬૦ ઘટે નહીં. સ્યા માટે?
 તે હેતુ કહે છે. દ્રવ્ય ૬૦ દ્રવ્યનિષેપો, ભેદ આધાર ૬૦ ભિન્ન આધારે

થાઈ જે માટે ભાવનું કારણ તે દ્રવ્ય. તિવારે જીવનો દ્રવ્યનિષેષો કિમ થાય ? ભાવ જીવ થાવાનું કારણ હોય તે દ્રવ્યજીવ થાય, જે માટે સકલ જ્ઞાનાદિક ગુણરહિત હોય તિવારે દ્રવ્યજીવ કહેવાય. તે તો જ્ઞાનાદિક ગુણે હીન તો હોવે નહિં.

‘द्वं पञ्जवविउयं दव्वविउया य पञ्जवा नत्थि,
ઈતિ વચનાત્. તે માટે મંડૂકના જટાના ભારની પરેં સમસ્ત ધર્મરહિત પદાર્થ જ નથી. તે માટે એ દ્રવ્યનિક્ષેપા જીવાદિકમાં શૂન્ય છે. આદિ શબ્દથી પરમાણ્વાદિક લીજીઈ. જિમ દ્રવ્ય દેવ મુનિરાજને કહીઈ તિમ દ્રવ્યજીવ કોહને કહેસ્યો ? તેહના સમાધાન તો પંચાંગી પ્રમુખથી નીકલે. ઈતિ. અત્રાર્થે ‘तत्त्वार्थवृत्ति’ જોજ્યો ૧૮૯ [૯-૨૫]

સુ૦ ‘અનુયોગદ્વાર’ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે જે વસ્તુના જેટલા નિક્ષેપા થાય એટલા કરવા પણ ઘણા નિક્ષેપા ન જાણતા હોઈએ તો પણ ચાર નિક્ષેપા અવશ્ય કરવા. એનું તારણ એ કે નિક્ષેપા ચારથી તો ઓછા ન જ હોય. ૧. નામ, ૨. સ્થાપના, ૩. દ્રવ્ય, ૪. ભાવ.

જીવાદિક શબ્દના નિક્ષેપા ઘટે નહીં. કેમકે દ્રવ્યનિક્ષેપા ભિન્ન આધારે થાય; જીવનો દ્રવ્યનિક્ષેપો હોય નહીં. દ્રવ્યનિક્ષેપ જીવાદિકમાં શૂન્ય છે. અહીં ‘આદિ’ શબ્દથી પરમાણુ વગેરે અન્ય જીવો પણ આવે તો પછી દ્રવ્યજીવ કોને કહેવો ? આનું સમાધાન પંચાંગી આદિથી નીકળે.

ઈમ બહુવચન નયાંતરે, કેઈ વાયનાભેદ, જિનજી,
ઈમ અર્થે પણિ જાણીઈ, નવિ ધરીઈ મનિ ખેદ. જિનજી,

તુઝ૦ ૧૯૦ [૯-૨૬]

બા૦ ઈમ બહુવચન ક૦ ઘણાં વચન, સહીકડોં ગમેં વિરોધ લાગોં અલ્પબુદ્ધિવાલાને, એહવા પાઠ સૂત્રમધ્યે છે. તે કોઈ સ્થાનકે નયભેદ ભેદે વ્યાખ્યા હોય, કોઈ સ્થાનકે વાયનાભેદ ક૦ વલ્લભી માથુરી વાયના ૨ (બે) થઈ, તિશેં ભેદ થયો. ઈમ ઉપલક્ષણથી મતાંતર પ્રમુખ લિપીદોષ પણ લીજીઈ. એ જિમ સૂત્રમાં ભેદ છે તિમ અર્થે ક૦ ટીકા પ્રમુખને વિષે પણ નયાંતરે કરી, વાયનાંતરે કરી ભેદ કોઈ સ્થાનકે આવે. તે માટે ટીકા પ્રમુખ દેખીને મનમાં ખેદ ન ધરીઈ. સૂત્ર તથા અર્થ બરાબર છે. ૧૯૦ [૯-૨૬]
૧૪૪ ઉ. યશોવિજયજીકત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

સુ૦ આ રીતે અલ્પબુદ્ધિને તો અનેક પ્રકારે વચનવિરોધ લાગે એવા પાઠ સૂત્રોમાં છે. કોઈ જગ્યાએ વાચનાભેદ હોય, ક્યાંક નયભેદે વ્યાખ્યાભેદ હોય, ક્યાંક લિપિભેદ હોય. જેમ સૂત્રમાં તેમ ટીકામાં - અર્થમાં પણ ભેદ દેખાય. આ કારણે ખેદ ધરવો નહીં.

અર્થકારથી આજના, અધિકા શુભમતિ કોણ?, જિનજી,
તોલે અમિય તણે નહીં, આવે કહિઈ લોણ. જિનજી,

તુઝા૦ ૧૯૧ [૯-૨૭]

બા૦ અર્થકાર જે નિર્યુક્તિ-ટીકાકાર તેહ થકી આજના જે આધુનિક અધિકા શુભમતિના ધણી કોણ થયા ? એતલે એ ભાવ. જે સમુદ્રબુદ્ધિના ધણી ટીકાકાર, ચઉદ પૂર્વના ધણી નિર્યુક્તિકાર તેહથી શુભમતિ કોણ થયા ? એતલે શુભમતિ નહીં જ. ઈતિ ભાવઃ. લોકમાં ઉખાણો છે જે ખાંડના ખાનહાર તે રીતે એ શુભમતિ જાણવા. તેહ જ દષ્ટાંતે દઢ કરે છે. તોલે અમિય તણે નહીં ક૦ અમૃતને તોલે ન આવે. કહીઈ લૂણ ક૦ કોઈ કાલે લૂણ. ઈતિ ભાવઃ. ૧૯૧ [૯-૨૭]

સુ૦ જે અગાઉના અર્થકારો - ચૌદપૂર્વના ધણી નિર્યુક્તિકારો અને સમુદ્ર જેવી બુદ્ધિના ધણી ટીકાકારો - તેમનાથી આજના અધિક બુદ્ધિવાળા કોણ હોઈ શકે ? કોઈ કાળે મીઠું (નમક) અમૃતને તોલે આવે નહીં.

રાજા સરીખું સૂત્ર છે, મંત્રી સરીખો અર્થ, જિનજી,
એહમાં એકે હેલીઓ, દિઈ સંસાર અનર્થ. જિનજી,

તુઝા૦ ૧૯૨ [૯-૨૮]

બા૦ તે માટે રાજા સરીખું ક૦ ચક્રવર્તિ બરાબરી સૂત્ર છે. મંત્રીશર સરીખો તે અર્થ છે. એતલે રાજાનો આશય મંત્રી જાણે, તિમ સૂત્રનો આશય અર્થકાર કહે. બીજો કોઈ સૂત્ર-આશય ન જાણે. એહમાં ક૦ એ બિહુમાં થકી એકે હેલીઓ ક૦ એકે નિંદું થકું, દિઈ સંસાર અનર્થ ક૦ સંસારનો અનર્થ આપે, ભવપરંપરા વધારે. ૧૯૨ [૯-૨૮]

સુ૦ સૂત્ર રાજા છે ને અર્થ મંત્રી છે. જેમ રાજાનો આશય મંત્રી જાણે તેમ સૂત્રનો આશય અર્થકાર કહે. આ બન્નેમાંથી એકેયની અવહેલના થાય નહીં. એમ કરવા જતાં ભવપરંપરા જ વિસ્તરે.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૪૫

જે સમતોલે આચરે, સૂત્ર-અર્થ સ્યં પ્રીતિ, જિનજી,
તે તુઝ કરુણાઈ વરે, સુખ જસ નિર્મલ નીતિ. જિનજી,

તુઝ૦ ૧૯૩ [૯-૨૯]

બા૦ તે માટે જે આત્માર્થી પ્રાણી સમતોલે ક૦ બરાબરિ કરી આચરે
ક૦ અંગીકાર કરે, સૂત્ર તથા અર્થ એ બેહું સાથે પ્રીતિ રાખે, અવજ્ઞા ન
કરે, તન્મય કરી જાણઈ તે પ્રાણી હે પ્રભુ, તુમ્હારી કરુણાઈ ક૦ દયાઈ
કરી સુખ, નિરાબાધપણું, જસ ને કીર્તિ નિર્મલ જે નીતિ ક૦ ન્યાય તે
વરે. ૧૯૩ [૯-૨૯]

સુ૦ માટે સાચો આત્માર્થી સૂત્ર અને અર્થ બન્નેને સમતોલપણે
સ્વીકારે, બન્ને પ્રત્યે પ્રીતિ રાખે, એકેયને અવગણે નહીં. આવો પ્રાણી હે
પ્રભુ ! આપની કરુણાએ જશકીર્તિ ને નિર્મલ નીતિને વરે.
(શ્લોક ૨૯૭)

ઢાલ દસમી

બા૦ હવૈ ૧૦ મો ઢાલ કહે છે. તેહને પૂર્વ ઢાલ સાથે એ સંબંધ છે : પૂર્વ ઢાલમાં સૂત્રાર્થમાં એકે હીલે તેહને સંસાર દીઈ ઈમ કહ્યું. તે સૂત્ર-અર્થ તો જ્ઞાન સરૂપ છે તે વાસ્તે જ્ઞાનના વર્ણવનો ઢાલ કહે છઈં.

(આપ છંદે છબીલા છલાવ રે - એ દેશી)

જ્ઞાન વિના જે જીવને રે, કિરિયામાં છે દોષ રે,
કર્મબંધ છે તેહથી રે, નહીં સમ સુખ સંતોષ રે. ૧૯૪ [૧૦-૧]

બા૦ એ સંબધે કરી આવ્યો જે ઢાલ તેહની પ્રથમ ગાથા. જ્ઞાન પાખે જે જીવ કેવલ કિયારુચિ છે તેહમાં ઘણા દોષની ઉત્પત્તિ છે. તેહથી ક૦ તે અજ્ઞાન કિયાથી કર્મબંધ જ થાય છે. નહીં ક૦ નથી થાતો સમસુખ સંતોષ ક૦ સમતાનાં સુખ, પરભાવની ઈહા નહીં એહવો જે સંતોષ અજ્ઞાની કિયા કરતો હોય તેહને ન હોય. યત:-

‘નાણગુણેહિં વિહિણા કિરિયા સંસારવઙ્કણી મળિયા ।

ધમ્મરુદ્ધપહવમિત્તા, નાણસમેયા સયા હુજ્જા ॥ ૧ ॥’

ઈતિ ‘વીસી’ મધ્યે. ૧૯૪ [૧૦-૧]

સુ૦ જે જીવ જ્ઞાન વિના કેવળ કિયામાં રુચિ રાખે છે તેથી ઘણા દોષ પેદા થાય છે. અજ્ઞાન કિયાથી કર્મબંધ થાય. અજ્ઞાન કિયા કરનારને સમતાનાં સુખ-સંતોષ પ્રાપ્ત થતાં નથી.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૪૭

પ્રભુ તુઝ વાણી મીઠડી રે, મુઝ મન સહજ સુહાઈ રે,
અમીય સમી મનિ ધારતાં રે, પાપ તાપ સવિ જાય રે.

પ્રભુ૦૧૯૫[૧૦-૨]

બા૦ હે સ્વામીનું, તાહરી વાણી ઘણું મીઠી લાગઈ છઈ. માહરા મનમાં સહજ સુહાય છે, કોઈને બલાત્કારે નહીં. તે તુમ્હારી વાણી અમૃત સરીખી મનમાં ધારતાં થકાં પાપરૂપ જે તાપ ક૦ ઉષ્ણતા તે સર્વ જાઈ અને શીતલતા થાય. ૧૯૫ [૧૦-૨]

સુ૦ હે સ્વામી ! તમારી વાણી મીઠી લાગે છે. અમૃત સમી એ વાણી મનમાં ધારણ કરતાં પાપનો તાપ નષ્ટ થઈ શીતળતા પ્રસરે છે.

લોકપંતિ કિરિયા કરે, મન મેલે અત્રાણ રે,
ભવ ઈચ્છાના જોરથી રે, વિણ શિવસુખ વિત્રાણ રે.

પ્રભુ૦ ૧૯૬[૧૦-૩]

બા૦ લોકપંકિતઈ ક૦ લોકાનુયાયી ક્રિયા કરઈ. મન મૈલૈ ક૦ શુદ્ધ અધ્યવસાય વિના અજ્ઞાની જીવ ભવ જે સંસાર તેહની ઈચ્છાના જોર થકી એતલે બહુલ સંસારી જીવ છઈ, શિવસુખનું વિજ્ઞાન, વિણ ક૦ વિના એતલે ક્રિયા કરે તે પણ જ્ઞાન વિના, યશ-માન-પ્રતિષ્ઠાને અર્થેઈ. ૧૯૬ [૧૦-૩]

સુ૦ લોકની હારમાં રહીને જ શુદ્ધ અધ્યવસાય વિના અજ્ઞાની જીવ ક્રિયા કરે છે. બહુલસંસારી એવો આ જીવ મોક્ષસુખના કશા જ્ઞાન વિના કેવળ યશ-માન-પ્રતિષ્ઠા અર્થે ક્રિયા કરે છે.

કામકુંભ સમ ધર્મનું રે, મૂલ કરી ઈમ તુચ્છ રે,
જનરંજન કેવલ લહે રે, ન લહે શિવતરુ ગુચ્છ રે.

પ્રભુ૦ ૧૯૭[૧૦-૪]

બા૦ કામકુંભ સરીખો જે ધર્મ તેહનું તુચ્છ મૂલ્ય કરીને એતલે મોક્ષસુખનો દેણહાર જે ધર્મ તે ધર્મ જસમાનાદિક તુચ્છ મૂલ્ય કરીને તે પ્રાણી કેવલ જનરંજન ક૦ લોક રીઝે એતલું જ ફલ પામે. પણ અજ્ઞાન ક્રિયાથી મોક્ષરૂપ જે વૃક્ષ તેહનો ગુચ્છ ક૦ ગુચ્છો, ઉપલક્ષણથી ફલ લીજઈ તે ન લહે ક૦ ન પામઈ. ૧૯૭ [૧૦-૪]

સુ૦ કામકુંભ સરીખો, મોક્ષસુખ આપનારો જે ધર્મ તેનું યશ-માન જેવું તુચ્છ મૂલ્ય આંકીને જીવ કેવળ લોક રીઝે એટલું જ ફળ પામે, પણ અજ્ઞાન ક્રિયાથી મોક્ષવૃક્ષનું સાચું ફળ ન પામે.

**કરુણા ન કરે હીનની રે, વિણ પણિહાણ સનેહ રે,
દ્વેષ ધરંતા તેહસ્યું રે, હેઠા આવે તેહ રે. પ્રભુ૦૧૯૮ [૧૦-૫]**

બા૦ હવે ‘ષોડશક’માં પાંચ ગુણ આશય વિશેષ દેખાડ્યા છઈં.
પથા તૃતીય ષોડશકે -

‘પ્રણિધિ, પ્રવૃત્તિ, વિઘ્નજય, સિદ્ધિ, વિનિયોગ, ભેદતઃ પ્રાયઃ ।
ધર્મજ્ઞૈરાહ્યાતઃ શુભાશયઃ પંચધાત્ર વિધૌ ॥૧૧॥’

એ ૫ (પાંચ) ભેદ અન્વય રીતે શ્રી હરિભદ્રસૂરીઈં દેખાડ્યા છે. તે શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાયજી વ્યતિરેકે દેખાડે છે. તેહમાં પ્રથમ પ્રણિધાન નામા આશય કહે છે. જે હીન ક૦ પોતા થકી હીનગુણી છે એતલે હેઠલિ ગુણઠાણેં વર્તે તેહની કરુણા ન કરે. વિણ પણિહાણ સનેહે ક૦ પ્રણિધાનનામા આશય વિશેષના સનેહ વિના હીનની કરુણા ન કરે. વલી હીનગુણી ઉપર દ્વેષ કરતાં થકાં જે ‘એહમાં સ્યા ગુણ છઈં?’ ઈત્યાદિક દ્વેષ ધરતાં પોતે જ હેઠા આવે. ૧૯૮ [૧૦-૫]

સુ૦ તૃતીય ‘ષોડશક’માં પાંચ આશયવિશેષ દર્શાવ્યા છે. શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ તે અન્વયથી દર્શાવ્યા છે. જ્યારે ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીએ તે પરસ્પરના વ્યતિરેકે દર્શાવ્યા છે. આ પાંચ ગુણ તે ૧. પ્રણિધિ, ૨. પ્રવૃત્તિ, ૩. વિઘ્નજય, ૪. સિદ્ધિ, ૫. વિનિયોગ. અહીં પ્રણિધાન નામે પ્રથમ આશય કહે છે. જે પોતાનાથી હીન ગુણવાળો છે એટલે કે નીચલા ગુણસ્થાનકે વર્તે છે તેની કરુણા પ્રણિધાન નામક આશયવિશેષના સનેહ વિના ન કરી શકે. ‘એમાં તે વળી શા ગુણ છે ? ’ એવો દ્વેષ રાખતાં પોતે જ નીચે ઊતરે.

**એક કાજમાં નવિ ધરે રે, વિણ પ્રવૃત્તિ થિર ભાવ રે,
જિહાં તિહાં મુંહડું ઘાલતા રે, ધારેં ઢોરસ્વભાવ રે. પ્રભુ૦૧૯૯ [૧૦-૬]**

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૪૯

બા૦ હવે પ્રવૃત્તિનામા આશય વખાણે છે. વિણ પ્રવૃત્તિ ક૦ પ્રવૃત્તિનામા ગુણ વિના એક કાજમાં ક૦ એક જે ધર્મકાર્ય માંડ્યું તેહમાં નવિ ધરે ક૦ ન રાખે, થિર ભાવ ક૦ થિરભાવ એટલે એક કાજમાં થિર નહીં અને પ્રારંભિત કાર્યમાં તેહવું પ્રયત્ન નહીં ઈમ પણ સમઝવું. જિહાં તિહાં મુખ ધાલતા એતલે જ ધર્મસ્થાનક માંડ્યું છે તે મૂકીને અકાલે ફલ વાંછઈ. અને અકાલે ફળ વાંછવું તે તત્વથી આર્તધ્યાન છે. તિવારે જિહાં તિહાં મુહડું ધાલતાં ઢોરસ્વભાવ ધરે. ઢોરનો એ સ્વભાવ છે જે નીર્યું હોય તે મૂકીને બીજામાં મુખ ધાલે. ૧૯૯ [૧૦-૬]

સુ૦ બીજા પ્રવૃત્તિ નામક ગુણ વિના, જે ધર્મકાર્ય આરંભ્યું હોય તેમાં જીવ સ્થિરભાવ રાખી શકે નહીં. જે ધર્મકાર્ય આરંભે તેમાં અકાળે ફળપ્રાપ્તિ ઈચ્છે અને તત્વતઃ એ આર્તધ્યાન થયું. જેમ ઢોર નીરેલો ચારો બાજુએ રાખી જ્યાં-ત્યાં મોં ધાલે તેમ આ બીજા ગુણ આશય વિનાનો જીવ ઢોરસ્વભાવ ધારણ કરે.

વિના વિધન જય સાધુને રે, નવિ અવિચ્છિત્ર પ્રયાણ રે,
કિરિયાથી શિવપુરી હોઈ રે, કિમ જાણે અત્રાણ રે.

પ્રભુ૦ ૨૦૦ [૧૦-૭]

બા૦ હવે ત્રીજો વિધનજય બતાવે છે. વિધન ક૦ અંતરાય. તેહનો જય ક૦ જીતવું તે વિધનજય કહીઈ. તે વિધનજયનામા ગુણ વિના સાધુને કિરિયાઈ કરી અવિચ્છિત્ર પ્રયાણ કિમ થાય ? એતલે મોક્ષમાર્ગ અવિચ્છિત્રપણે કિમ સધાય ? એતલે વિધનજય વિના સાધુને કિયાથી અવિચ્છિત્ર પ્રયાણે શિવપુર ન હોય એ વાતો અજ્ઞાની કિમ જાણે ? ૨૦૦ [૧૦-૭]

સુ૦ વિધન ઉપર જય તે ત્રીજો વિધનજય ગુણ. આ ગુણ વિના સાધુ અવિચ્છિત્ર પ્રયાણ ન કરી શકે; મોક્ષમાર્ગ સાધી ન શકે.

શીત તાપ મુખ વિધન છે રે, બાહિર અંતર વ્યાધિ રે,
મિથ્યા દર્શન એહની રે, માત્રા મૃદુ મધ્યાધિ રે. પ્રભુ૦ ૨૦૧ [૧૦-૮]

બા૦ હવે વિધન તથા વિધનનો જય દેખાડે છે. તે વિધનના ભેદ ૩ છે. એક હીનવિધન ૧, એક મધ્યમ વિધન ૨, એક ઉત્કૃષ્ઠો વિધન ૩.

૧૫૦

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

એહમાં [હીન] વિઘ્ન તે ધર્મ કરતાં, શીત ક૦ તાઢિ વાઈ, તાપ ક૦ તડકો લાગે તે ધર્મમાં વિઘ્ન છે ૧. તથા મધ્યમ વિઘ્ન તે બાહ્ય વ્યાધિ ક૦ રોગ જવર-કાસ-સાસ પ્રમુખ જે શરીર રોગ તે મધ્યમ વિઘ્ન કહીઈ, જે માટે તાઢિ-તડકા કરતાં શરીરના રોગ તે વિશેષ વિઘ્ન કરે. ૨. તથા ઉત્કૃષ્ટો વિઘ્ન તે અંતરવ્યાધિ મિથ્યા દર્શન ક૦ મિથ્યાત્વ, મોહ એ ઉત્કૃષ્ટો ધર્મમાં વિઘ્ન છે. જે માટે ધર્મ કરતાં મિથ્યા દર્શનનો ઉદય થઈ જાય તો ધર્મમાં મોટું વિઘ્ન થાઈ. એ વિઘ્ન પૂર્વે ૨(બે) વિઘ્ન કહ્યાં. તે કરતાં એ આકરું વિઘ્ન છે. માટઈ ઉત્કૃષ્ટો વિઘ્ન કહ્યો. જિમ માર્ગમાં ચાલતાં જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટો વિઘ્ન છે. માર્ગમાં કાંટા તે જઘન્ય વિઘ્ન ૧, માર્ગમાં જવર પ્રમુખ તે મધ્યમ વિઘ્ન ૨, માર્ગમાં દિગ્મૂઢ થાય તે ઉત્કૃષ્ટો વિઘ્ન ૩. તિમ ધર્મમાં પણ પૂર્વોક્ત ત્રણ વિઘ્ન જાણવાં. તેહની, માત્રા ક૦ પ્રમાણ, મૂઢુ ક૦ હીન, મધ્ય ક૦ મધ્યમ, અધિ ક૦, ઉત્કૃષ્ટો, અનુક્રમે જોડવો. એ તો વિઘ્ન દેખાડ્યાં. હવે વિઘ્નજય અનુક્રમે દેખાડઈ છઈ. ૨૦૧ [૧૦-૮]

સુ૦ વિઘ્નના ત્રણ ભેદ છે. ૧ હીન, ૨ મધ્યમ ૩ ઉત્કૃષ્ટ. ધર્મ કરતાં ટાઢ કે તડકો લાગે તે હીન વિઘ્ન. શરીરનો વ્યાધિ તે મધ્યમ વિઘ્ન. મિથ્યાત્વ મોહનીય એ ધર્મમાં ઉત્કૃષ્ટ વિઘ્ન. જેમ માર્ગે ચાલતાં કાંટો વાગે તે હીન વિઘ્ન, તાવ આવે તે મધ્યમ વિઘ્ન. દિગ્મૂઢ થઈ જવાય તે ઉત્કૃષ્ટ વિઘ્ન. એ જ રીતે ધર્મમાં પણ ત્રણ વિઘ્ન જાણવાં.

આસન અશન જ્યાદિકેં રે, ગુરુયોગેં જય તાસ રે,
વિઘનજોર એ નવિ ટલેં રે વિગર જ્ઞાન-અભ્યાસ રે.

પ્રભુ૦ ૨૦૨ [૧૦-૯]

બા૦ આસન ક૦ વીરાસનાદિકે કરી પૂર્વોક્ત શીતતાપ વિઘ્નનો જય કરીઈ. ૧. અશને કરી પૂર્વોક્ત જવર પ્રમુખ વિઘ્નનો જય કરઈ ૨. તથા ગુરુયોગે કરી પૂર્વોક્ત મિથ્યાદર્શન રૂપ વિઘ્નનો જય. ૩. જે માટે ગુરુયોગઈ સમકિત પામે જ. એ વિઘ્નનો જોરો જ્ઞાનાભ્યાસ વિના ન ટલઈ. જે માટે જ્ઞાનાભ્યાસે પરિણામ દઢ રાખે, શીતતાપ પ્રમુખમાં ચલે નહીં, જવર પ્રમુખમાં કૃતકર્મ અહિયાસઈ, મિથ્યાત્વને જોરે જ્ઞાને સમ્યગ્ જિનવચન ભાવઈ. ૨૦૨ [૧૦-૯]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૫૧

સુ૦ જેમ આસન આદિથી ટાઢ-તડકાના વિઘ્નને દૂર કરાય તેમ ગુરુયોગથી મિથ્યાદર્શન રૂપી વિઘ્ન પર જય પમાય. આ વિઘ્નનું જોર જ્ઞાનાભ્યાસ વિના ટળે નહીં. જ્ઞાનાભ્યાસથી પરિણામો દઢ થાય, વિઘ્નમાં અચલ રહેવાય, જ્વરાદિમાં પૂર્વકર્મોને સહી શકાય અને સમ્યક્ જિનવચન ભાવી શકાય.

**વિનય અધિક ગુણ સાધુનો રે, મધ્યમનો ઉપગાર રે,
સિદ્ધિ વિના હોવે નહીં રે, કૃપાહીનની સાર રે. પ્રભુ૦ ૨૦૩ [૧૦-૧૦]**

બા૦ હવે સિદ્ધિનામા આશય વખાણે છે. પોતા થકી અધિક ગુણવંત સાધુનો વિનય તે સિદ્ધિનામા આશય વિશેષ આવ્યા વિના હોય નહીં. તથા મધ્યમ ક૦ મધ્યમ ગુણવંતા હોય તેહને ઉપગાર કરે તે પણ સિદ્ધિયોગ વિના હોય નહીં. તથા હીનની ક૦ પોતાથી હીનગુણી તેહની સાર ક૦ પ્રધાન કૃપા ક૦ દયા તે પણ પછવાડાનું પદ જોડિઈ સિદ્ધિયોગ વિના ન હોય. ૨૦૩ [૧૦-૧૦]

સુ૦ ચોથો સિદ્ધિ નામક ગુણ આશય કહે છે. આ આશય વિના પોતાનાથી અધિક ગુણવંત સાધુનો વિનય આવે નહીં. મધ્યમ ગુણવંતા સાધુ પ્રત્યેનો ઉપકાર પણ સિદ્ધિ યોગ વિના થાય નહીં. પોતાનાથી હીનગુણી પ્રત્યેની દયા પણ આ ગુણ-આશયથી જ આવે.

**વિણ વિનિયોગ ન સંભવે રે, પરને ધર્મે યોગ રે,
તેહ વિના જનમાંતરે રે, નહીં સંતતિસંયોગ રે. પ્રભુ૦ ૨૦૪ [૧૦-૧૧]**

બા૦ હવે વિનિયોગનામા પાંચમો આશય વખાણે છે. વિનિયોગનામા ગુણ વિના ન સંભવે ક૦ ન હોય, પરજીવને ધર્મે જોડવું તે ન હોય. તેહ વિના ક૦ વિનિયોગ વિના જન્માંતરે ક૦ પરભવને વિષે, સંતતિ ક૦ પરંપરાનો સંજોગ, તે નહીં ક૦ ન હોય. એતલે સિદ્ધિનું કાર્ય તે વિનિયોગ છે. યાવત્ સર્વસંવર થાય તિહાં લગે ધર્મ પરંપરા ત્રૂટે નહીં, તથા વિનિયોગનામા ગુણ ન થયો હોય તો ત્રુટી જાઈ, એ સર્વ ગુણ તે જ્ઞાન વિના ન હોય. ૨૦૪ [૧૦-૧૧]

સુ૦ અહીં વિનિયોગ નામનો પાંચમો આશય કહે છે. આ ગુણ વિના પરજીવને ધર્મમાં જોડવું સંભવે નહીં. વિનિયોગ વિના પરભવને વિશે

ધર્મનો સંયોગ થાય નહીં. આ ગુણ વિના ધર્મનું સાતત્ય તૂટી જાય. આ સઘળા ગુણ જ્ઞાન વિના ન સંભવે.

કિરિયામાં ખેદેં કરી રે, દંઢતા મનની નાહિં રે,
મુખ્ય હેતુ તે ધર્મનો રે, જિમ પાણિ(ણી) કૃષિ માંહિ રે.

પ્રભુ૦ ૨૦૫ [૧૦-૧૨]

બા૦ હવે પરમેશ્વરની વાણી મીઠી. તે વાણી સ્તવના દ્વારેં પ્રભુની સ્તવના કરે. તે પ્રભુની સ્તવના તો પ્રભુજીનું ધ્યાન કરીઈ એતલે વીતરાગની સ્તવના જ થઈ. તે પ્રભુનું ધ્યાન તો બિહું ભેદે એક સાલંબન, બીજું નિરાલંબન. તેહમાં સાલંબન તે ચક્ષુ પ્રમુખેં કરી જિનપ્રતિમાદિકનું આલંબન કરીને સમવસરણસ્થ જિનસ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું ૧, તથા વીતરાગના શુદ્ધ નિરાવરણ આત્મપ્રદેશ સમુદાય ને કેવલ જ્ઞાનાદિક સ્વભાવનું ધ્યાન કરવું તે નિરાલંબન કહીઈ. 'શુદ્ધ પરમાત્મા ગુણ ધ્યાનં નિરાલંબન' ઈતિ વચનાત્.

હવે ઈહાં તો સાલંબન ધ્યાનની વાત છે. તે સાલંબન કિમ થાય તે કહે છે. જે જુદા જુદા જીવની અપેક્ષાઈ આઠ ચિત્ત[દોષ]ત્યાગ કરે થકે ધ્યાન થાય તે. આઠ ચિત્ત તે કેહાં તે કહે છે. યદુક્તં ચતુર્દશે ષોડશકેં-

“ખેદોદ્દેગં, ક્ષેપોં ત્થાનં, ધ્રાંત્યં ન્યમ્ ઢુગાં સંગૈઃ।”

યુક્તાનિ હિ ચિત્તાનિ પ્રબંધતો વર્જયેન્મતિમાન્ ॥ ૧ ॥”

એ ૮ ચિત્તનેં દોષેં કરી ધ્યાન કરી ન સકે. તેહમાં પ્રથમ ખેદનામા દોષ કહઈ છે. ખેદ ક૦ થાક. પંથે હીંડતાં જિમ થાકેં તેહની પરેં ખેદ દોષે કરી કિરિયામાં મનની દેઢતા ક૦ એકાગ્રપણું નાહીં ક૦ ન હોય. એતલઈ કિયામાં પ્રણિધાન ન રહઈ અને તે પ્રણિધાન ધર્મનું મુખ્ય હેતુ છે. જિમ કરસણમાં પાણી તે મુખ્ય હેતુ છે તિમ કિયામાં પ્રણિધાન તે મુખ્ય હેતુ છે. ૨૦૫ [૧૦-૧૨]

સુ૦ વીતરાગની સ્તવના - પ્રભુજીનું ધ્યાન બે પ્રકારે થાય. સાલંબન અને નિરાલંબન. સાલંબનમાં સાક્ષાત્ જિનપ્રતિમાનું આલંબન લઈને ધ્યાન કરવું. જ્યારે વીતરાગના નિરાવરણ આત્મપ્રદેશનું, કેવળ એમના જ્ઞાનાદિક સ્વભાવનું ધ્યાન તે નિરાલંબન ધ્યાન. આઠ ચિત્તદોષનો ત્યાગ

કરીને સાલંબન ધ્યાન થાય. આ આઠ દોષ તે ૧. ખેદ, ૨. ઉદ્વેગ, ૩. ક્ષેપ, ૪. ઉત્થાન, ૫. ભ્રાંતિ, ૬ અન્યમુદ્, ૭. રોગ, ૮. આસંગ.

પ્રથમ દોષ ખેદ છે. જેમકે રસ્તે ચાલતાં થાક લાગે, તેવી રીતે ક્રિયામાં મનની એકાગ્રતા-પ્રણિધાન ન રહે. જેમ ખેતીમાં પાણી મુખ્ય હેતુ છે તેમ ક્રિયામાં આ પ્રણિધાન મુખ્ય હેતુ છે.

બેઠાં પણ જે ઉપજે રે, કિરિયામાં ઉદ્વેગ રે,
યોગદ્વેષથી તે ક્રિયા રે, રાજવેઠિ સમ વેગ રે.

પ્રભુ ૨૦૬ [૧૦-૧૩]

બા૦ હવઈ ઉદ્વેગ નામા બીજો દોષ વખાણે છે. ઉદ્વેગ ક૦ ખેદ વિના પણ બેઠાં થકાં ઉદ્વેગ થાય તિણ પરે ઉદ્વેગ દોષમાં પણ જાણવું. બેઠાં થકાં જ પણ જે ક્રિયા કરે તેહમાં ઉદ્વેગ ઊપજે તો તે ક્રિયા કરતાં તે પ્રાણીને સુખ, જે ચિત્તની પ્રસન્નતા તે કિમ ઊપજઈ ? જિવારે તે ક્રિયામાં ઉદ્વેગ થયો તિવારે દ્વેષ ઉપનો. તે દ્વેષથી રાજાની વેઠીની પરે કથંચિત્ ક્રિયા કરે, વેગિ ક૦ ઉતાવલો કરઈ એહવી રાજવેઠીની પરે કરઈ તેહને જન્માંતરે યોગીના કુલને વિષે જન્મ પણ ન હોય. એ અર્થ ષોડશક (૧૪)માં જોઈ લેજ્યો. ૨૦૬ [૧૦-૧૩]

સુ૦ બીજો દોષ ઉદ્વેગ. ખેદ કે થાક વિનાયે બેઠાં બેઠાં પણ ઉદ્વેગ થાય. બેસીને ક્રિયા કરતાં જો ઉદ્વેગ ઊપજે તો ચિત્તની પ્રસન્નતા ન રહે. ઉદ્વેગથી દ્વેષ ઊપજે. એમ થતાં ક્રિયા રાજવેઠની પેઠે થાય. આવી ક્રિયા કરનાર જન્માંતરે યોગીકુલમાં જન્મ પણ ન પામે.

ભ્રમથી જેહ ન સાંભરે રે, કાંઈ અકૃત કૃત કાજ રે,
તેહથી શુભ કિરિયા થકી રે, અર્થવિરોધી અકાજ રે.

પ્રભુ ૨૦૭ [૧૦-૧૪]

બા૦ હવઈ યદ્યપિ ષોડશકમાં ભ્રાંતિનામા દોષ પાંચમો કલ્પો છે, તથાપિ ઉપાધ્યાયજી ત્રીજો ભ્રાંતિનામા દોષ વર્ણવે છે. અનાનુપૂર્વી પણ વ્યાખ્યાનું અંગ છઈ, ઈતિ. હવે ભ્રાંતિનો અર્થ. ભ્રાંતિ ક૦ વસ્તુ અન્ય હોય તિહાં અન્ય જાણે. જિમ શુક્તિકાને વિષે રજતની ભ્રાંતિ થાય, તદ્વત્ ભ્રમેં કરી જેહ વસ્તુ સાંભરે નહીં. મેં કર્યું અથવા ધર્મકરણી નથી કર્યું, ૧૫૪

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

ઉપલક્ષણથી મ્હેં ઉચ્ચર્યો કે એ પાઠ નથી ઉચ્ચર્યો ઇત્યાદિ. તે શુભક્રિયા થકી પણ અર્થવિરોધી એહવું જે અકાજ કં ઇષ્ટફલ રૂપ જે કાર્ય તે ન થાઈ તેહને અકાજ કહિઈ. ૨૦૭ [૧૦-૧૪]

સુ૦ ત્રીજો બ્રાંતિ દોષ ('ધોડશક'માં આ દોષ પાંચમો છતાં ઉપા. યશોવિજયજીએ એને ત્રીજા દોષ તરીકે વર્ણવ્યો છે.) બ્રાંતિમાં એક વસ્તુ બીજી તરીકે દેખાય. જેમ કે છીપમાં રજતની બ્રાંતિ થાય. આવી બ્રાંતિથી ધર્મકૃત્ય કર્યું કે ન કર્યું, પાઠ ઉચ્ચર્યો કે નહીં એવી દ્વિધામાં ક્રિયા થઈ હોવા છતાં અકાજ રહે - ઇષ્ટફલરૂપ કાર્ય ન થાય.

**શાંતવાહિતા વિણ હોવે રે, જે યોગેં ઉત્થાન રે,
ત્યાગ યોગ્ય છે તેહથી રે, અણછંડાતું ધ્યાન રે. પ્રમુ૦ ૨૦૮ [૧૦-૧૫]**

બા૦ હવે ઉત્થાનનામા ચોથો દોષ વર્ણવે છઈ. ઉત્થાન કં ચિત્તની અપ્રશાંતતા, મન પ્રમુખની ઉચ્છુકતા થકી જિમ કોઈક પુરુષ મદિરા પ્રમુખે કરી મદાવષ્ટબ્ધ થયો હોય તિણિ પરેં જે યોગિં કં જે યોગને ઉત્થાન કં ઉત્થાનદોષે કરીને, શાંતિવાહિતા વિણ હોય કં શાંતિવાહિતા ન હોય, એતલે જે ક્રિયા કરે તેહમાં ઉદ્દેગ રહે પણ ઠરણ ન હોય. પણ તે ક્રિયા કેહવી છે તે કહે છે. ત્યાગ યોગ્ય છે કં ત્યજવા યોગ્ય છે, પણ તેહથી કં તે ત્યાગ યોગ્ય ક્રિયાથી અણછંડાતું ધ્યાન કં છંડાતું-ત્યજાતું નથી એહવું ધ્યાન છે. જિમ કોઈ પ્રાણીઈ દીક્ષા લીધી હોય અને સર્વથા મૂલોત્તર ગુણ નિર્વાહ કરવા અસમર્થ છઈ તે પ્રાણીને વિધિપૂર્વક જિમ શ્રાવકાચાર ગ્રહવાનો ઉપદેશ દીજીએ છીઈ તે લિંગ ત્યજવો યોગ્ય છે, પણ લોકની નિંદા પ્રમુખેં અણછંડાતું છે. યતઃ ઉપદેશમાલાયાં-[ગા-૫૦૧]

‘જહ ન તરસિ ધારેઝં, મૂલગુણભરં સઝત્તરગુણં ચ ।

મુત્તૂળ તો તિભૂમિં, સુસાવગતં વરતરાગં ॥ ૧ ॥’ ૨૦૮ [૧૦-૧૫]

સુ૦ ચોથો ઉત્થાન દોષ. એટલે કે ચિત્તની અપ્રશાંતતા. આ દોષને લઈને વ્યક્તિ જે ક્રિયા કરે તેમાં શાંતવાહિતા ન હોય. આવી ક્રિયા ત્યાજ્ય છે. પણ લોકનિંદા વ.ને કારણે કરતો રહે છે - છોડતો નથી. જેમ કોઈ દીક્ષિત મૂલ-ઉત્તર ગુણ સર્વથા નિર્વાહ ન કરી શકે તેને શ્રાવકાચાર ગ્રહવાનો ઉપદેશ આપીએ કે સાધુવેશ ત્યજવો યોગ્ય છે, પણ લોકનિંદાને કારણે છાંડી શકાતો નથી.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૫૫

વિચિ વિચિ બીજા કાજમાં રે, જાઈ મન તે ખેપ રે,
ઉખણતાં જિમ શાલિનું રે, ફલ નહીં તિહાં નિર્લેપ રે.

પ્રભુ૦ ૨૦૮ [૧૦-૧૬]

બા૦ હવઈ પાંચમો ખેપનામા દોષ કહે છે. જે ક્રિયા માંડી હોય તે ક્રિયામાં વિચિ વિચિ બીજા કાર્યમાં મન જાઈ તે ખેપ કહીઈ. ઉખણતાં ક૦ ઉપાડી ઉપાડીને વારંવાર એહવી જે શાલિ તે શાલિનુ નિર્લેપ ક૦ યોખું ફલ નહીં ક૦ ફલ ન થાય, એતલે એ ભાવ જે એક વાર શાલિ ઉપાડીને વાવે તો ફલ થાય, પણ વારેવારે ઉપાડી ઉપાડી વાવે તો ફલ ન થાય, તિમ ઈહા વારંવાર પ્રારંભિત ક્રિયા મૂકી અન્ય ક્રિયામાં મન જાય તે ફલ ન પામઈ. ૨૦૮ [૧૦-૧૬]

સુ૦ પાંચમો દોષ ક્ષેપ છે. જે ક્રિયા આરંભી હોય એમાં વચ્ચે વચ્ચે અન્ય કાર્યોમાં મન જાય તે ક્ષેપદોષ છે. જેમ વારંવાર ઉખાડેલી શાલિ વાવતાં ફળ ન આપે તેમ વારંવાર આરંભેલી ક્રિયા મૂકીને અન્ય ક્રિયામાં મન જાય તેનું ફળ મળે નહીં.

એક જ ઠામેં રંગથી રે, કિરિયામાં આસંગ રે,
તેહ જ ગુણઠાણેં થિતિ રે, તેથી ફલ નહીં યંગ રે.

પ્રભુ૦ ૨૧૦ [૧૦-૧૭]

બા૦ હવે આસંગ નામા છઠ્ઠો દોષ કહે છે. આસંગ ક૦ રાગ કહીઈ. જે ક્રિયા કરતો હોય તેહમાં ઈદમેવ સુંદર એહવો જ રંગ તે આસંગનામા દોષ કહીઈ. જે કારણે તે અનુષ્ઠાન શાસ્ત્રોક્ત છે તોહિ પણ તેહમાં રાગ [રંગ]નું જે ઘર છે તે દોષરૂપ છે. તેહ જ ગુણઠાણે થિતી ક૦ તેહવે ને તેહવે ગુણઠાણે રહે પણ આગલિ ગુણઠાણે વધે નહીં. જિમ [મહા]વીર ઉપર ગૌતમ સ્વામીને રાગ હતો તે કારણે તન્માત્ર ગુણસ્થાનક સ્થિતિ રહી પણ મોહકર્મનું ઉન્મૂલન કરીને કેવલજ્ઞાન રૂપ જે ફલ યંગ ક૦ મનોહર નહીં ક૦ ન થયું તે કારણે તિણેં અર્થિઈ આસંગને દોષ જાણવી. વલી એહનો જ અર્થ **ષોડશવૃત્તિમાં** જોયો. ૨૧૦ [૧૦-૧૭]

સુ૦ છઠ્ઠો આસંગ દોષ. જે ક્રિયા કરે તેમાં આજ સુંદર છે તેવો

આગ્રહ તે આસંગ દોષ છે. અનુષ્ઠાન શાસ્ત્રોક્ત હોય તો પણ તેમાં જે રંગ [રાગ] છે તે દોષરૂપ છે. તેથી એ જ ગુણસ્થાનકે રહે, આગળ વધે નહીં. વીરપ્રભુ ઉપરના રાગને કારણે ગૌતમસ્વામીને ગુણસ્થાનક યથાવત્ રહ્યું, પણ મોહકર્મ ઉચ્છેદાઈને કેવલજ્ઞાન ન થયું.

**માંડી કિરિયા અવગણી રે, બીજે ઠામે હર્ષ રે,
ઈષ્ટ અર્થમાં જાણીઈ રે, અંગારાનો વર્ષ રે. પ્રભુ૦ ૨૧૧ [૧૦-૧૮]**

બા૦ હવે અન્યમુદ્દ નામા સાતમો દોષ કહે છે. પ્રારંભિત કાર્ય થકી અન્ય સ્થાનકે હર્ષ એહ અન્યમુદ્દનો અર્થ. હવે ગાથાર્થ કહે છે. માંડી કિરિયા ૬૦ જે ક્રિયા કરે છે. તેહ અવગણી ૬૦ આદર મૂકીને બીજે ઠામે હર્ષ ૬૦ બીજી ક્રિયામાં હર્ષ રાખે, એતલે ચૈત્યવંદન કરતો હોય ને સામાયિકમાં હર્ષ, ઈમ સામાયિક કરતો હોય ને ચૈત્યવંદનમાં હર્ષ. તેહ પ્રાણીનઈ ઈષ્ટ અર્થ ૬૦ વાંછિત અર્થમાં અંગારાનો વર્ષ ૬૦ અંગારાનો વરસાત વરસે છે. એતલે માંડી ક્રિયામાં જે અણાદર છે તે સર્વ દોષનું મૂલ છે. ૨૧૧ [૧૦-૧૮]

સુ૦ સાતમો દોષ અન્યમુદ્દ. આરંભેલી ક્રિયાને અવગણીને બીજી ક્રિયામાં હર્ષ રાખવો તે અન્યમુદ્દ દોષ. જેમકે ચૈત્યવંદન કરતાં સામાયિકમાં હર્ષ કરે. આવા પ્રાણીને વાંછિત અર્થમાં અંગારાની વર્ષા થાય. તાત્પર્ય કે માંડેલી ક્રિયાનો અનાદર સર્વ દોષનું મૂળ છે.

**રોગ હોઈ સમઝણ વિના રે, પીડા-ભંગ સ્વરૂપ રે,
શુદ્ધ ક્રિયા ઉચ્છેદથી રે, તેહ વંધ્ય ફલ રૂપ રે. પ્રભુ૦ ૨૧૨ [૧૦-૧૯]**

બા૦ હવે આઠમો રોગનામા દોષ કહે છે. રોગ હોય ૬૦ રોગનામા દોષ કહિયેં. હવે ત્રિણ પદનો અર્થ ભેલો લિખીઈ છે. તે રોગનામા દોષ કહેવો છે? પીડાભંગ સ્વરૂપ ૬૦ પીડા સ્વરૂપ અથવા ભંગ સ્વરૂપ. સમઝણ વિના પદ છે તે શુદ્ધ ક્રિયાને જોડીઈ તિવારે અર્થ : જે સમઝણ પાપે શુદ્ધ ક્રિયાનો ઉચ્છેદ કરે પણ અશુદ્ધ ક્રિયા કરે ખરો. એ રીતે શુદ્ધ ક્રિયાને પીડા થઈ, અથવા શુદ્ધ ક્રિયાનો ભંગ થયો એ ૨(બે) અર્થ રોગના થયા. એતલે એ ભાવ જે રોગ દોષ થકે શુદ્ધ ક્રિયાનો ઉચ્છેદ તે વિનાશ કરે તેહ વંધ્યફલ ૬૦ તે શુદ્ધ ક્રિયા વાંઝિયા ફલ રૂપ થાય. ૨૧૨ [૧૦-૧૯]

સુ૦ આઠમો રોગ દોષ. સમજણ વિના શુદ્ધ ક્રિયાને પીડા થાય અર્થાત્ હાનિ થાય અથવા તે શુદ્ધ ક્રિયા છૂટી જાય એ ઉચ્છેદ કહેવાય. આવા રોગદોષથી શુદ્ધક્રિયાનો ઉચ્છેદ અથવા પીડા થવાથી તે ક્રિયા વંધ્ય થઈ જાય.

માનહાનિથી દુઃખ દિઈ રે, અંગ વિના જિમ ભોગ રે,
શાંતોદાત્તપણા વિના રે, તિમ કિરિયાનો જોગ રે.

પ્રભુ૦ ૨૧૩ [૧૦-૨૦]

બા૦ એ આઠે દોષે રહિત હોય તેહને શાંતાદિક ગુણ આવે. તે માટે વલી એક શાંત, બીજો ઉદાર એ ૨(બે) ગુણ વખાણે છે. માની પુરુષને જિમ માનની હાણી થાય તેતલે દુઃખ ઊપજે. અંગ વિના ક૦ અંગોપાંગે હીન હોય અને ભોગની સામગ્રી સ્ત્રી પ્રમુખ મિલી હોય તે જિમ ચિત્તને દુઃખ આપે અથવા જિમ ભોગની સામગ્રી મિલી હોય તોહી પણ માનહાનિથી ક૦ પ્રમાણહીન અધિકા-ઉછા ભોગવે તો દુખ દિઈ, તથા અંગ વિના પણ દુખદાઈ થાય તિમ શાંત-ઉદાત્ત ગુણ આવ્યા વિના કિરિયાનો યોગ પણિ એહવો જાણવો. તેહ જ શાંત-ઉદાત્તનો અર્થ કહે છે. ૨૧૩ [૧૦-૨૦]

સુ૦ જેમ માની પુરુષને માનહાનિથી દુઃખ થાય અને વિકલાંગ પુરુષને ભોગની સામગ્રી મળી હોવા છતાં ચિત્તને દુઃખ આપે તેમ શાંત અને ઉદાત્ત એ બે ગુણ વિના ક્રિયાનો યોગ પણ એવો જ જાણવો.

શાંત તે કષાય અભાવથી રે, જે ઉદાત્ત તે ગંભીર રે,
કિરિયા દોષ ત્યજી લહે રે, તે સુખજસ ભર ધીર રે.

પ્રભુ૦ ૨૧૪ [૧૦-૨૧]

બા૦ શાંત તે કહિઈ જે કષાયનો અભાવ. ઉદાત્ત તે કહિઈ જે ગંભીર હોય. એહવા પ્રાણી ક્રિયામાં દોષ લાગતા હોય તે ત્યજીનઈ લહે ક૦ પામે, તે ધીર ક૦ ધીર પુરુષ સુખનો, જસનો ભર ક૦ સમૂહ. ૨૧૪ [૧૦-૨૧]

સુ૦ શાંત એટલે કષાયનો અભાવ. ઉદાત્ત તે ગંભીર હોય. આવા ધીર જીવો ક્રિયામાં લાગતા દોષ ત્યજીને સુખ-યશનો સમૂહ પામે.

(આ ઢાલમાં ટબાના શ્લોક ૧૩૧, અક્ષર ૧૨ છે.)

ઢાળ અગિયારમી

બા૦ પૂર્વ ઢાલને અંતે શાંત-ઉદાત્ત ગુણ વખાણ્યા. તે શાંત-ઉદાત્ત ગુણ તો ધર્મરૂપ છે. તે ધર્મરૂપ રત્નની યોગ્યતા કોને હોય તે દૂહામાં કહે છે.

(દૂહા)

એકવીસ ગુણ પરિણમં, જાસ ચિત્ત નિતમેવ,
ધરમરતનની યોગ્યતા, તાસ કહે તું દેવ. ૨૧૫ [૧૧-૧]

બા૦ એ એકવીસ ૨૧ ગુણ પરણમ્યા હોય જેહના ચિત્તમાં નિત્યમેવ ક૦ નિરંતર તેહ જીવને ધર્મ જે દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ રૂપ રતનની યોગ્યતા હે દેવ ! તુમ્હે કહો છો. ૨૧૫ [૧૧-૧]

સુ૦ જેના ચિત્તમાં ૨૧ ગુણ પરિણમ્યા હોય તે જીવને હે દેવ ! ધર્મરત્નની યોગ્યતા હોય.

પુદ્ નહીં ^૧, વલી રૂપનિધિ ^૨, સોમ ^૩, જનપ્રિય ધન્ય ^૪,
કૂર નહીં ^૫, ભીરુ વલી ^૬, અશઠ ^૭, સાર દખિત્ર ^૮.

૨૧૬ [૧૧-૨]

બા૦ એ ૨૧ ગુણ દ્રવ્ય શ્રાવકના છે તે સંક્ષેપે કરી કહે છે. વિસ્તારે આગલ કહેસ્યે.

ક્ષુદ્રમતિ ન હોય એતાવતા ગંભીર હોય ૧. રૂપનો નિધાન હોય એતાવતા સ્પષ્ટ પંચેંદ્રી હોય ૨. સૌમ્ય હોય એતાવતા સ્વભાવે અપાપકર્મ હોય ૩. જનપ્રિય ક૦ લોકને વલ્લભ હોય એતાવતા સદા સદાચારચારી પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૫૯

૪, ધન્ય ક૦ પ્રશંસા કરવા યોગ્ય છે. કૂર નથી ક૦ અકિલષ્ટ ચિત્ત હોય એતાવતા સંકલેશ પરિણામિ ન હોય પ. ભીરુ ક૦ આલોક-પરલોકના અપાયથી બીહતો રહે દ. અશઠ ક૦ પરને ઠગે નહીં ઊ. સાર દમિત્ર ક૦ પ્રધાન દાક્ષિણ્યગુણવંત હોય એતાવતા પરની પ્રાર્થનાનો ભંગ ન કરે ૮. ૨૧૬ [૧૧-૨]

સુ૦ શ્રાવકના ૨૧ ગુણ સંક્ષેપમાં કહે છે. વિસ્તારથી આગળ કહેશે.
૧. ક્ષુદ્રમતિ ન હોય, ૨. રૂપવાન હોય, ૩. સૌમ્ય હોય, ૪. જનપ્રિય અને ધન્ય હોય, ૫. કૂર ન હોય, ૬. પાપભીરુ હોય, ૭. અશઠ હોય, ૮. દાક્ષિણ્યવંત હોય.

લજ્જાલુઓ^૯ દયાલુઓ^{૧૦} સોમદંડી મજ્જત્ય^{૧૧}

ગુણરાગી^{૧૨} સતકથ^{૧૩} સુપખ^{૧૪} દીરઘદરશી^{૧૫} અથ. ૨૧૭ [૧૧-૩]

બા૦ લજ્જાલુઓ ક૦ સ્વકુલાદિકની લજ્જાવંત એતાવતા અકાજવર્જક ૯, દયાલુઓ ક૦ પ્રાણીની અનુકંપાવંત ૧૦, સોમદંડિ=યથાવસ્થિત વિચારની દષ્ટિ છે, દૂરદોષત્યાગી તે સોમદંડિ કહીઈ તેહજ, મજ્જત્ય ક૦ મધ્યસ્થ રાગદ્વેષ રહિત એતલે સોમદંડિ અને મધ્યસ્થ એ બે પદેઈ એક જ ગુણ કહીઈ ૧૧, ગુણરાગી ક૦ ગુણીજીવનો પક્ષપાતી હોય ૧૨, સતકથ ક૦ ભલી કથાના કહેનારા એતાવતા ધર્મકથા વાહલી છે જેમને ૧૩, સુપખ ક૦ સુશીલ અનુકૂલ પરિવારયુક્ત હોય ૧૪, દીરઘદરશી ક૦ અનાગત કાલ વિચારીનઈ પરિણામ સુંદર કાર્યકારી, અથ ક૦ એ અર્થ છે. ૧૫. ૨૧૭ [૧૧-૩]

સુ૦ ૯. લજ્જાવંત હોય, ૧૦. દયાળુ હોય, ૧૧. સૌમ્યદંડિ અને મધ્યસ્થ હોય, ૧૨ ગુણરાગી હોય, ૧૩. સતકથ - સત્યભાષી, ધર્મકથાપ્રિય હોય, ૧૪. સુપખ - સુશીલ પરિવારવાળો હોય, ૧૫. દીર્ઘદર્શી હોય.

વિશેષણ^{૧૬} વૃદ્ધાનુગત^{૧૭} વિનયવંત^{૧૮} કૃતજ્ઞણ^{૧૯},

પરહિતકારી^{૨૦} લબ્ધલાભ^{૨૧} ગુણ એકવીસ પ્રમાણ. ૨૧૮ [૧૧-૪]

બા૦ વિશેષણ ક૦ પક્ષપાતરહિતપણે ગુણદોષવિશેષનો જ્ઞણ ૧૬, વૃદ્ધાનુગત ક૦ પરિણતમતિ પુરુષને સેવનારા છે ૧૭, વિનયવંત ક૦

ગુણાધિક પુરુષને વિશે ગૌરવકર્તા ૧૮, કૃતજાણ ક૦ પરનો ઉપગાર વિસારે નહીં ૧૯, પરહિતકારી ક૦ નિર્લોભી થકો પરોપકાર કરે એતાવતા દાક્ષિણ્ય ગુણ તે પરનો પ્રાર્થો ઉપગાર કરે, પરઉપગારી પોતાથી ઉપગાર કરે એતલો આઠમા ગુણમાં તથા વીસમા ગુણમાં વિશેષ જાણવો ૨૦, લબ્ધલક્ષ ક૦ ધર્માધિકારી. અયમ્ ભવાર્થઃ 'લબ્ધ ઇવ પ્રાપ્ત ઇવ લક્ષ્યો લક્ષણીયો ધર્માનુષ્ઠાનવ્યવહારો યેન સ લબ્ધલક્ષ્યઃ સુશિક્ષણીય.' [ધર્મરત્ન પ્રકરણવૃત્તિ, ગાથા ૭ની વૃત્તિ] ઇતિ ૨૧. એ એકવીસ ગુણસંપન્ન તે ધર્મરત્નને યોગ્ય. ૨૧૮ [૧૧-૪]

સુ૦ ૧૬. વિશેષજ્ઞ હોય, ૧૭. વૃદ્ધાનુગત હોય, ૧૮. વિનયવંત હોય, ૧૯. કૃતજાણ હોય, ૨૦. પરહિતકારી હોય. ૨૧. લબ્ધલક્ષ હોય. આ ૨૧ ગુણે સંપન્ન તે ધર્મરત્નને યોગ્ય.

**ખુદ નહીં તે જેહ મનિ, અતિ ગંભીર ઉદાર,
ન કરે જન ઉતાવલો, નિજ પરનો ઉપગાર. ૨૧૯ [૧૧-૫]**

બા૦ હવે વિસ્તારે કહે છે. ખુદ ક૦ અક્ષુદ્ર તેહનિં કહીઈ જેહ મને ક૦ જેહનું મન અતિગંભીર હોય, ઉદાર હોય, તુચ્છ ન હોય. ઉતાવલો જન હોય તે નિજને-પોતાને તથા પરને ઉપગાર ન કરે. એતલે ગંભીર હોય તે પરને પોતાને ઉપગાર કરઈ પણિ ઉતાવલો હોય તે ન કરી સકે. ૧ [પહેલો ગુણ] ૨૧૯ [૧૧-૫]

સુ૦ હવે ૨૧ ગુણ વિસ્તારથી-

૧. અક્ષુદ્ર તે છે જેનું મન અતિગંભીર, ઉદાર, અતુચ્છ છે. ઉતાવળિયો સ્વ-પરઉપકાર ન કરી શકે.

**શુભ સંઘયણી રૂપનિધિ, પૂરણ અંગ-ઉપંગ,
તે સમર્થ સહજે ધરે, ધર્મ પ્રભાવન ચંગ. ૨૨૦ [૧૧-૬]**

બા૦ શુભ ક૦ ઉત્તમ સંઘયણવંત હોય, રૂપનો નિધાન હોય, પૂરણ ક૦ સંપૂર્ણ અંગ-ઉપાંગ હોય, પંચેન્દ્રિય પરવડાં હોય, તે સમર્થ હોય ધર્મકરણી કરવાને સહજે, ધર્મની પ્રભાવના કરવા સમર્થ હોય, પણિ નંદીષેણ હરિકેશિ પ્રમુખ સાથે વિરોધી ન ગણયો તે માટે [=કેમ કે] તે પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

પણ સંપૂર્ણ અવયવવંત હુંતા તથા આ વચન તે પ્રાયિક છે. શેષ ગુણયુક્ત હોય તો રૂપનું પ્રયોજન કોઈ નથી.૨. [બીજો ગુણ] ૨૨૦ [૧૧-૬]

સુ૦ ૨. સંઘયણવંત, રૂપનો નિધાન, સંપૂર્ણ અંગોપાંગવાળો, ધર્મકરણી કરવાને સમર્થ હોય. અહીં નંદીષેણ-હરિકેશી સાથે વિરોધ ન ગણવો કેમકે તેઓ સંપૂર્ણ અવયવવંત હતા. શારીરિક સૌંદર્ય અનિવાર્ય નથી.

**પાપકર્મ વરતેં નહી, પ્રકૃતિ સોમ જગ મિત,
સેવનીક હોવેં સુખેં, પરનેં પ્રશમ નિમિત. ૨૨૧ [૧૧-૭]**

બા૦ પાપકર્મ ૬૦ આકોશ-વધ-હિંસા-ચોરી પ્રમુખને વિશે ન પ્રવર્તે. આજીવિકા પ્રમુખ કારણ ટાલીનેં સહજેં સૌમ્ય સ્વભાવ, અબીહામણો, સહુ જગતને વિષેં મિત્રાઈ હોય. તેહને સુખે લોક સેવી સકે. પરનેં પ્રશમ ૬૦ સમતાનું કારણ હોય. ૩. એ પ્રકૃતિ સોમનામા ત્રીજો ગુણ થયો. ૨૨૧ [૧૧-૭]

સુ૦ ૩. આકોશ, હિંસા, ચોરી વ. માં ન પ્રવર્તે. સૌમ્ય સ્વભાવવાળો અને સર્વ જગત સાથે મૈત્રી રાખે. લોક એને સુખેથી સેવી શકે, સમતાના કારણ રૂપ હોય.

**જન વિરુદ્ધ સેવે નહીં, જન પ્રિય ધર્મે સૂર,
મલિન ભાવ મનથી ત્યજી, કરી સકેં અકૂર. ૨૨૨ [૧૧-૮]**

બા૦ જન વિરુદ્ધ ૬૦ ઈહાં જન શબ્દે લોક કહિઈ તથા લોકમાં ઈહલોક, પરલોક અને ઉભયલોક પણ આવે. એતલે એ ભાવાર્થ જે ઈહલોક વિરુદ્ધ ન સેવે. યદુક્તં :- [ધર્મરત્ન પ્રકરણ વૃત્તિ, ગા. ૧૧ની વૃત્તિ]

‘સવ્વસ્સ ચેવ નિંદા, વિસેસઓ તહય ગુણસમિદ્ધાણં ।
उजुधम्मकरणहसणं, રીઢા જણપૂયણિજ્જાણં ॥ ૧ ॥
बहुजणविबुद्धसंगो, दोसाचारलंघणं तह य ।
उब्बणभोगो य तहा, दाणाइ वि पयडमन्ने ओ ॥ ૨ ॥
साहुवसणांमि तोसो, सइ सामत्थंमि अपडिआरो अ ।
एमाइयाणि इत्थं, लोगविरुद्धाईं नियाणांति ॥ ૩ ॥

તથા પરલોગ વિરુદ્ધ ખરકર્માદિ પનર કર્માદાન તથા ઉભયલોક વિરુદ્ધ દૂતાદિ સાત વ્યસન, એ સર્વ ન હોય તથા ધર્મ સૂર ૬૦ ધર્મનો અધિકારી હોય એ ચોથો ગુણ થયો.

મલિન ભાવ મનથી ત્યજીને કરી સકે ૬૦ ધર્મ કરી સકે. એતલું ધર્મપદ બાહિરથી લીજે. તે અકૂર કહીઈ. જે કારણ માટે લોકપ્રિય તથા અકૂર એ ૨ (બે) ગુણનો લક્ષણ ‘ધર્મરત્નપ્રકરણ’ [ગા. ૧૧-૧૨] મધ્યે ઈમ જ વખાણ્યું છે. યથા -

‘इह-परलोय विरुद्धं न सेवए दाण-विणय-सीलद्धो ।
 लोयप्पिओ जणाणं, जणेइ धम्मंमि बहुमाणं ॥ १ ॥
 कूरो किलिद्धभावो, सम्मं धम्मं न साहितं तरइ ।
 इय सो न इत्थ जोगो, जोगो पुण होइ अकूरो ॥ २ ॥

એ ગાથાને અનુસારે અર્થ કર્યો છે. વલી વિશેષબુદ્ધિ અવિરોધપણે સૂઝે તો વિશેષ કર્યો. [પાંચમો ગુણ] ૨૨૨ [૧૧-૮].

સુ૦ ૪. ઈહલોક વિરુદ્ધ ન સેવે, પરલોક વિરુદ્ધ ખરકર્મ આદિ પંદર કર્માદાન ત્યજે, ઉભયલોક વિરુદ્ધ દૂત આદિ સાત વ્યસન ત્યજે, ધર્મમાં શૂર હોય, ૫. મનથી મલિન ભાવ ત્યજીને ધર્મ કરે તે અકૂર છે

**ઈહ-પરલોક અપાયથી, બીહે ભીરુક જેહ,
 અપયશથી વલી ધર્મનો, અધિકારી છે તેહ. ૨૨૩ [૧૧-૯]**

બા૦ હવે ભીરુ ગુણ વખાણે છે. ઈહલોક તથા પરલોકના અપાયથી ૬૦ કષ્ટથી બીહે તથા વલી અપયશથી બીહે. ઈહાં બીહે પદ વલી જોડીઈ. તે ભીરુ કહીઈ. તે ધર્મનો અધિકારી જાણવો. [૬૬૦ ગુણ]. ૨૨૩ [૧૧-૯]

સુ૦ ૬. ઈહલોક-પરલોકના કષ્ટથી તથા અપયશથી ડરે તેને ધર્મનો અધિકારી જાણવો.

**અશઠ ન વંચે પરપ્રતે, લહે કીર્તિ વિશ્વાસ,
 ભાવ સાર ઉદમ કરે, ધર્મ ઠામ તે ખાસ. ૨૨૪ [૧૧-૧૦]**

બા૦ અશઠ ૬૦ માયાવી નહીં એ ગુણવંત પરને વંચે નહીં. લોકમાં કીર્તિ પામે. પ્રશંસવા યોગ્ય હોય. લોક પણ વિશ્વાસ તેહનો કરે. ભાવ સાર ૬૦ સ્વચિત્ત રીઝવે પણ પર રીઝવવા માટે [ઉદમ] ન કરે. તથા ચોક્તં-
 પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ ૧૬૩

‘भूयांसो भूरिलोकस्य चमत्कारकरा नराः ।
रंजयन्ति स्वचित्तं ये, भूतले ते तु पंचषाः’ १

[धर्मरत्न प्र., १४मी गाथानी वृत्ति]

ઈત્યાદિ. તથા ધર્મઠામને વિષે ખાસ કંઈ રૂઢો ઉદ્યમ કરે. એ ગુણ સાતમો.
૨૨૪ [૧૧-૧૦]

સુ૦ ૭. કપટરહિત એવો ગુણવંત અન્યને છેતરે નહીં. લોકમાં તે
કીર્તિ-વિશ્વાસ સંપન્ન કરે. ધર્મ-ઠામને વિશે રૂઢો ઉદ્યમ કરે.

નિજ કાર્ય છાંડી કરી, કરે અન્ય ઉપકાર,
સુદખિત્ર જન સર્વને, ઉપાદેય વ્યવહાર. ૨૨૫ [૧૧-૧૧]

ખા૦ પોતાનું કાર્ય છાંડીને કંઈ પડતું મૂકીને પણ પરઉપગાર કરે.
જે જે ઈહલોક-પરલોકને વિષે હિતદાઈ ઉપગાર કરે, પણ પાપહેતુઈ ન
પ્રવર્તે તે સુદાક્ષિણ્ય ગુણ કહીઈ. જન સર્વને કંઈ સર્વ લોકને ઉપાદેય
વ્યવહાર કંઈ આદેય વાક્ય હોય. વ્યવહાર તે વાક્યવ્યવહાર ૮. [આઠમો
ગુણ]. ૨૨૫ [૧૧-૧૧]

સુ૦ ૮. સ્વકાર્ય છોડીને પણ હિતદાયી પરોપકાર કરે, પાપહેતુમાં
ન પ્રવર્તે તે દાક્ષિણ્યવંત કહેવાય. અને લોક એની વાત માને.

અંગીકૃત ન ત્યજે ત્યજે, લજ્જાલુઓ અકાજ,
ધરે દયાલુ ધર્મની, દયા મૂલની લાજ. ૨૨૬ [૧૧-૧૨]

ખા૦ ધર્મકાર્ય અંગીકાર કર્યું ન તજે તથા અકાજ જે - અકાર્ય તે
તજઈ. તેહને લજ્જાલુ કહીઈ. ૯ [નવમો ગુણ]. તથા દયાલુ તેહને કહીઈ
જે દયામૂલ ધર્મની લાજ ધરે. એતલે દયામૂલ ધર્મ ન લોપઈ. ૧૦ [દસમો
ગુણ]. ૨૨૬ [૧૧-૧૨]

સુ૦ ૯. સ્વીકારેલું ધર્મકાર્ય ન ત્યજે, અકાર્યને ત્યજે તે લજ્જાલુ
કહેવાય. ૧૦. જે દયામૂલ ધર્મ ન લોપે તે દયાલુ.

ધર્મ મર્મ અવિતથ લહે, સોમદિટ્ટી મજ્જતથ,
ગુણસંયોગ કરે સદા, વરજે દોસ અણતથ. ૨૨૭ [૧૧-૧૩]

૧૬૪

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

બા૦ હવે મધ્યસ્થ સોમદૃષ્ટિ નામા ૧૧મો ગુણ વખાણો છે. મધ્યસ્થ ૬૦ કોઈ દર્શન ઉપરિ પક્ષપાત નથી. સોમદૃષ્ટિ ૬૦ દ્વેષ રહિત દૃષ્ટિ-દરશન છે જેહને તે મધ્યસ્થ સૌમ્યદૃષ્ટિ કહીઈ. તથા ધર્મનો મર્મ અવિતથ ૬૦ યથાર્થ લહેં ૬૦ જાણઈ. સગુણ, નિર્ગુણ, અલ્પગુણ, બહુગુણ, સર્વ પાખંડી નિરૂપિત જે ધર્મ તે કનક પરીક્ષક પુરુષની પરેં જાણે. ગુણ જે જ્ઞાનાદિકના ગુણ તેહનો સદા સંબંધ કરતો તથા દોષ-અનર્થના કરનારા તે સર્વ વરજે. ૧૧ [૧૧મો ગુણ]. ૨૨૭ [૧૧-૧૩]

સુ૦ ૧૧. જેને કોઈ દર્શન ઉપર પક્ષપાત નથી અને જેની દ્વેષરહિત દૃષ્ટિ છે. તેની મધ્યસ્થ-સૌમ્યદૃષ્ટિ છે. તે ધર્મનો મર્મ યથાર્થ જાણે છે. ગુણનો સદા સંયોગ કરે અને અનર્થકારી સર્વ દોષને ત્યજે.

**ગુણરાગી ગુણ સંગ્રહ, દૂસેં ન ગુણ અનંત,
ઉવેખે નિરગુણ તથા, બહુમાનેં ગુણવંત. ૨૨૮ [૧૧-૧૪]**

બા૦ ગુણનો રાગી હોય [તે] ધર્મી ઉપરેં રાગ ધરેં તથા ગુણનો સંગ્રહ કરે. નવા ગુણ અંગે આજઈ. દૂસેં ૬૦ દૂખવે નહીં. ગુણ અનંત ૬૦ ઘણા ગુણવંતનિં. એતલે એ ભાવ જે ગુણ ઘણા હોય અને કદાચિત્ કોઈ દોષ હોય તોહી તેહનિં દૂખવે નહીં. યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર., ૧૮મી ગાથાની વૃત્તિ]

‘શ્રીગુણા વિરલચ્ચિય, ઇક્કગુણો બહુ જણો ન સવ્વત્થ ।
નિદ્દોસાણ વિ ભદ્દં, પસંસિમો થોવદોસે વિ ॥ ૧ ॥’

ઈત્યાદિ. તથા નિરગુણને ઉવેખે ૬૦ દૂખવે નહીં, તિમ સ્તવે પણ નહીં તથા ગુણવંત જે દેશવિરતીવંતને બહુમાન કરે. ‘ધન્ય એ, ધન્ય એહનો અવતાર’ ઈત્યાદિ. એ ગુણરાગી નામા ૧૨મો ગુણ થયો. ૨૨૮ [૧૧-૧૪]

સુ૦ ૧૨. ગુણરાગી ધર્મ પર રાગ કરે, ગુણનો સંગ્રહ કરે. કોઈ વ્યક્તિમાં ઘણા ગુણ હોય અને કદાચિત્ કોઈ દોષ હોય તો પણ તેને દુખવે નહીં, અને નિર્ગુણની ઉપેક્ષા કરે.

**અશુભ કથા કલુષિતમતિ, નાસેં રતનવિવેક,
ધર્મ્મર્થી સત્કથ હુઈ, ધર્મ્મ નિદાન વિવેક. ૨૨૯ [૧૧-૧૫]**

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૬૫

બા૦ અશુભ કથા જે સ્ત્રીઆદિ કથા તેણે કરી કલુષિત મતિ થઈ છે જેહને તે પ્રાણીને વિવેક રૂપ રત્ન, સદસદ્ વસ્તુનું પરિજ્ઞાન, તદ્દૂપ રત્ન તો નાસઈ. તે માટે ધર્માર્થી થકો સત્કથક હોય, તીર્થંકર-ગણધર-મહર્ષિ પ્રમુખનાં ચરિત્ર કહે. ધર્માર્થી ધર્મનો અર્થી થકો. એહ સત્કથા જ ધર્મનું નિદાન છે. વિવેક ક૦ વિભાગ છે જે અશુભ કથાનો ત્યાગ, શુભ કથા કરવી. ૧૩ [૧૩મો ગુણ]. ૨૨૮ [૧૧-૧૫]

સુ૦ ૧૩. સત્કથક હોય. તીર્થંકર-ગણધર-મહર્ષિ આદિનાં ચરિત્ર કહે. કેમકે આ સત્કથા જ ધર્મનું નિદાન છે. સ્ત્રીકથા આદિ અશુભ કથાથી તો મતિ કલુષિત થાય ને એવાઓનું વિવેકરત્ન નાશ પામે.

**ધર્મશીલ અનુકૂલ યશ, સદાચાર પરિવાર,
ધર્મ સુપકષ્પ વિધને રહિત, કરી સર્કે તે સાર. ૨૩૦ [૧૧-૧૬]**

બા૦ હવે સુપક્ષયુક્તનામા ૧૪મો ગુણ કહે છે. જેહનો પરિવાર ધર્મશીલ ક૦ ધર્મ કરવાનો આચાર છે, અનુકૂલ ક૦ ધર્મમાં વિદ્ન ન કરે, તથા યશવંત પરિવાર હોય, પરિવાર સદાચારી હોય, એહવો સુપકષ્પ ક૦ સુપક્ષ ગુણવંત વિદ્ને રહિત ધર્મપદ હવે જોડીઈ એતલે ધર્મ પ્રતે કરી સકે. તે પુરુષ સાર. પ્રધાન એ ધર્મ વિશેષણ. ૨૩૦ [૧૧-૧૬]

સુ૦ ૧૪. પોતે ધર્મશીલ હોય, ધર્મમાં વિદ્ન ન કરે, એનો પરિવાર યશવંત ને સદાચારી હોય.

**માંડે સવિ પરિણામ હિત, દીરઘદર્શી કામ,
લહે દોષ-ગુણ વસ્તુના, વિશેષણ ગુણધામ. ૨૩૧ [૧૧-૧૭]**

બા૦ હવે દીરઘદર્શીનામા ગુણ કહીઈ છે. જે કામ-કાર્ય માંડે તે પરિણામે હિતકારી હોય. કામ પદ ઈહાં જોડીઈ. ઉપલક્ષણથી લાભ ઘણો હોય. કલેશ અલ્પ હોય. બહુ લોકોને પ્રશંસનીક હોય ઈત્યાદિ. યત:-

આઢવઙ્ઙ દીહદંસી સયલં પરિણામ સુંદરં કર્જ્જં ।

બહુલાભમ્પકેસં સલાહણિજ્જં બહુજ્જાણં ॥ ૧ ॥

- ઈતિ 'ધર્મરત્ન પ્રકરણે' [ગા. ૨૨] ૧૫ (પંદરમો ગુણ)

હવે વિશેષણનામા ૧૬મો ગુણ વખાણે છે. લહે ક૦ જાણે, વસ્તુના ગુણદોષ, એતલે એ અર્થ: પક્ષપાત વિના વસ્તુના ગુણદોષ જાણે છે. જો પક્ષપાત ૧૬૬

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

હોય તો ગુણમાં દોષ કાઢે, દોષમાં ગુણ કાઢે, પણ મધ્યસ્થ બુદ્ધિને યથાસ્થિત ભાસે એહવો વિશેષજ્ઞ તે ગુણનો ધામ ક૦ ઘર હોય. ૨૩૧ [૧૧-૧૭]

સુ૦ ૧૫. દીર્ઘદર્શી જે કામ આદરે તે પરિણામે હિતકારી જ હોય. લાભ ઘણો ને કલેશ અલ્પ હોય. ૧૬. પક્ષપાત વિના વસ્તુના ગુણદોષ એ જાણનારો એવો વિશેષજ્ઞ ગુણનું ધામ હોય.

**વૃદ્ધાનુગત સુસંગતે, હોવે પરિણત બુદ્ધિ,
વિનયવંત નિયમા કરે, જ્ઞાનાદિકની શુદ્ધિ. ૨૩૨ [૧૧-૧૮]**

બા૦ હવે વૃદ્ધાનુગત નામા ગુણ કહે છે. વૃદ્ધા ક૦ પરિણત બુદ્ધિ કહીઈ. પરિપક્વ બુદ્ધિનો ઘણી હોય તે પાપ-આચારને વિષે ન જ પ્રવર્તે એહવો જે વૃદ્ધ તેહને અનુગત ક૦ અનુયાયી. એતલે વૃદ્ધની સંગતિ તે સુસંગત કહીઈ. તે સુસંગતે કરી પોતે પણ પરિણતબુદ્ધિ હોય, પરિપક્વ બુદ્ધિ હોય. યત:-

વુદ્ધો પરિણયબુદ્ધી પાવાયારે પવત્તઙ્ગ નેય ।

વુદ્ધાણુગોવિ એવં સંસગિકયા ગુણા જેણ ॥ ૧ ॥ (૧૭) [સત્તરમો ગુણ].

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૨૪]

હવે વિનય નામા ગુણ ૧૮મો કહીઈ છે. વિનયવંત પ્રાણી નિયમા ક૦ નિશ્ચે જ્ઞાનાદિકની બુદ્ધિ કરે. એતલે એ ભાવ જે સર્વ જ્ઞાનાદિક ગુણનું તથા મોક્ષનું મૂલ તે વિનય છે. માટે વિનયગુણ જોઈઈ . ૧૮ [અઠારમો ગુણ]. યત:-

‘વિણઓ સવ્વગુણાણં મૂલં સન્નાણદંસણાઙ્ગણં ।

મોક્ખસ્સ ય તે મૂલં, તેણ વિણીઓ ઇહ પસત્થો ॥ ૧ ॥

[ધર્મરત્ન પ્રકરણ, ગા. ૨૫] ૨૩૨ [૧૧. ૧૮]

સુ૦ ૧૭. વૃદ્ધ પરિપક્વ બુદ્ધિનો હોય તે પાપાચારમાં ન પ્રવર્તે. એવા વૃદ્ધનો અનુયાયી તે વૃદ્ધાનુગત. વૃદ્ધની સુસંગતથી પોતે પણ પરિપક્વ બુદ્ધિનો થાય.

૧૮. વિનયવંત નિશ્ચિતપણે જ્ઞાન આદિની શુદ્ધિ કરે. સર્વ ગુણનું અને મોક્ષનું મૂળ વિનય છે.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૬૭

ગુણ જોડેં ગુરુ આદરેં, તત્ત્વ બુદ્ધિ કૃતજાણ,
પરહિતકારી પર પ્રતેં, થાપેં માર્ગ સુજાણ. ૨૩૩ [૧૧-૧૮]

બા૦ ગુણને વિષે, ધર્મને વિષે પરને જોડી ગુરુ આદરેં ક૦ ધર્મગુરુ ઉપરિ આદર કરે. તત્ત્વબુદ્ધિ ક૦ તત્ત્વ પ્રહવાની બુદ્ધિ છે જેહને તેહને કૃતજાણ ક૦ કૃતજ્ઞ કહિંઈ. ૧૮ [ઓગણીસમો ગુણ].

પરહિતકારી નામા ગુણ કહે છે. પરહિતકારી કેહવો હોય? પર પ્રતેં માર્ગને થાપે અને સુજાણ ક૦ ડાહ્યો હોય. ધર્મમાર્ગ જાણ્યો છે જેણે એતલે ગીતાર્થ છે. એતલે એ ભાવ જે અગીતાર્થ પરને હિત કરવા યાહે પણ અહિત થાય. યત:-

‘કિં एत्तो कट्टयरं, जं सम्ममनायसमयसब्भावो ।

अन्नं तु देसणाए, कट्टयरागंमि पाडेइ’ ॥૧॥ ૨૦ [વીસમો ગુણ].
[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૨૭ની વૃત્તિ] ૨૩૩ [૧૧.૧૮]

સુ૦ ગુણ અને ધર્મમાં બીજાને જોડે, ગુરુનો આદર કરે, તત્ત્વ પ્રહણ કરવાની બુદ્ધિવાળો હોય તે કૃતજ્ઞ છે. ૨૦. બીજા પ્રત્યે ધર્મમાર્ગને સ્થાપે, ડાહ્યો હોય, ધર્મમાર્ગને જાણનાર ગીતાર્થ હોય તે પરહિતકારી છે.

સીખેં લખેં સુખેં સકલ, લબ્ધલક્ષ શુભ કાજ,
ઈમ ઈકવીસ ગુણેં વર્યો, લહેં ધર્મનું રાજ. ૨૩૪ [૧૧-૨૦]

બા૦ સીખેં ક૦ થોડા કાલમાં આગમાદિ ભણે. લખે ક૦ જાણે. સુખે ક૦ અનાયાસે, વિગર પ્રયાસે સકલ ક૦ સમસ્ત, શુભ કાજ ક૦ ધર્મકાર્ય, તેહનું નામ લબ્ધલક્ષ કહીંઈ. યત:- ‘ધર્મરત્નપ્રકરણે’ [ગા. ૨૮]

‘लकखेइ लद्धलक्खो, सुहेण सयलंपि धम्मकरणिज्जं ।

दक्खो सुसासणिज्जो, तुरियं च सुसिक्खिओ होई’ ॥

૨૧ [એકવીસમો ગુણ]. એ રીતે ૨૧ ગુણે વિરાજિત હોય તે લહે ક૦ પામે ધર્મનું રાજ્ય. ઈતિ. ૨૩૪ [૧૧-૨૦]

સુ૦ ૨૧. ઓછા સમયમાં આગમ આદિ ભણે, જાણે, અનાયાસે સમસ્ત ધર્મકાર્ય કરે તે લબ્ધલક્ષ છે.

પૂરણ ગુણ ઉત્તમ કહ્યો, મધ્યમ પાદેં હીન,
અર્દ્રેં હીન જઘન્ય જન, અપર દરિદ્રી દીન. ૨૩૫ [૧૧-૨૧]

૧૬૮

ઉ. યશોવિજયચક્રકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

બા૦ એ સંપૂર્ણ ૨૧ ગુણો સહિત હોય તે ઉત્તમ કહીઈ. પાદે ૬૦ ચોથે ભાગે હીન હોય તે મધ્યમ કહીઈ. તથા અર્ધે હીન હોય તે જઘન્ય જન કહીઈ. એ થકી અર્ધ થકી હીનગુણ હોય તે અપર કહીઈ. તે દરિદ્રી-દીન જાણવા, જે કારણ માટે દરિદ્રી હોય તે પોતાના ઉદર ભરવાની ચિંતાઈ વ્યાકુલપણે કરી રત્નના કથવિકયની ચિંતા પણ ન હોય, તિમ હીનગુણી ધર્મરત્નનો મનોરથ પણ ન કરી શકે ઈતિ ભાવઃ. યતઃ-

‘પાયદ્વગુણવિહીણા, એસિં મજ્ઞિમા વરા નેયા ।

એત્તો પરેણ હીણા, દરિદ્રપાયા મુણેયવ્વા ॥૧॥ [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા.૩૦]
૨૩૫ [૧૧-૨૧]

સુ૦ આ ૨૧ ગુણો સંપૂર્ણ હોય તે ઉત્તમ છે. ચોથા ભાગની ઊણપવાળો મધ્યમ કહેવાય, અર્ધા ભાગની ઊણપવાળો જઘન્ય ગણાય, એથીયે હીનગુણી હોય તેને દરિદ્ર - દીન જાણવો. જેમ કોઈ દરિદ્ર પેટ ભરવાની ચિંતામાં રત્નના ખરીદ-વેચાણની ચિંતા ન કરી શકે તેમ હીન-ગુણી જીવ ધર્મરૂપી રત્નનો અભિલાષ પણ ન કરી શકે.

અરજે વરજી પાપને, એહ ધર્મ સામાન્ય,

પ્રભુ તુઝ ભગતિ જસ લહે, તેહ હોઈ જન માન્ય. ૨૩૬ [૧૧-૨૨]

બા૦ પાપને વરજીને એહ સામાન્ય ધર્મ જે શ્રાવકધર્મ અરજે ૬૦ ઉપાર્જે તે પ્રાણી હે પ્રભુ! તાહરી ભક્તિ કરીને જસ લહે ૬૦ જસ-પ્રતિષ્ઠા પામે. એતલે એહવા ૨૧ ગુણવંત હોય તે તાહરી ભક્તિ કરે જ. ઈતિ ભાવઃ. તથા તે પ્રાણી સર્વલોકને માન્ય હોય. ૨૩૬ [૧૧.૨૨]

સુ૦ પાપ ત્યજી જે શ્રાવકધર્મ ઉપાર્જે તે પ્રાણી હે પ્રભુ ! તારી ભક્તિ કરીને યશ પામે. આવા એકવીસ ગુણો યુક્ત હોય તે તારી ભક્તિ કરે જ, અને એ જીવ સર્વને માન્ય બને.

(એ દૃહામાં શ્લોક ૧૧૬ અક્ષર ૨૨૯ છે.)

ઢાળ બારમી

બા૦ એ ૨૧ ગુણ સહિત હોય તે ભાવશ્રાવકપણું પામે. તે માટે હવે ભાવશ્રાવકનો ઢાલ કહે છે. એ સંબંધે કરી એ ઢાલ આવ્યો બારમો. તેહની પ્રથમ ગાથા એ છે.

(ચોપઈની ઢાલ)

**એકવીસ ગુણ જેણે લઘ્વા, જે નિજ મર્યાદામાં રઘ્વા,
તેહ ભાવશ્રાવકતા લહે, તસ લક્ષણ એ તું પ્રભુ કહે. ૨૩૭ [૧૨-૧]**

બા૦ એકવીસ ગુણ જેણે પામ્યા હોય, વલી પોતાની મર્યાદામાં રઘ્વા હોય, આચાર-શીલમાં રઘ્વા હોય તેહ જ પ્રાણી ભાવશ્રાવકપણું પામે. એતલે એ ભાવ જે પૂર્વે દ્રવ્યશ્રાવક થઈને ઉત્તરકાલે ભાવશ્રાવક થાય. તે ભાવશ્રાવકના લક્ષણ હે પ્રભુ! વીતરાગ પરમેશ્વર ! તું ક૦ તુમ્હોએ ક૦ આગલિ કહીઈ છે તે કહે ક૦ કહો છો. ઈહાં 'તું'કારો તે સ્તવના માટે છે તેહમાં દોષ નહીં. ૨૩૭ [૧૨-૧]

સુ૦ જે આ ૨૧ ગુણ પામ્યા હોય તે પ્રાણી જ ભાવશ્રાવકપણું પામે. એટલેકે પૂર્વે દ્રવ્યશ્રાવક થઈને ઉત્તરકાલે ભાવશ્રાવક થાય. હે પ્રભુ ! આ ભાવશ્રાવકનાં લક્ષણો તમે આગળ આ પ્રમાણે કહો છો .

**કૃતવ્રતકર્મા શીલાધાર, ગુણવંતો ને ઋજુ વ્યવહાર,
ગુરુસેવી ને પ્રવચનદક્ષ, શ્રાવકભાવેં એ પ્રત્યક્ષ. ૨૩૮ [૧૨-૨]**

બા૦ અત્ર ૩૫ માર્ગાનુસારીના ગુણ જ્ઞાનવિમલસૂરિજીઈ લિખ્યા છે, પણ વિશેષ શબ્દાર્થાદિકમાં પ્રયોજન નથી. માટે અમે લિખ્યા નથી. એહનું મૂલ 'ધર્મરત્ન પ્રકરણ' છે. તેહમાં પણ નથી કહ્યા.

૧. કર્યુ છે વ્રતરૂપ કાર્ય જેણઈ તે કૃતવ્રતકર્મા કહીઈ, ૨. શીલવંત હોય, ૩. ગુણવંત હોય, વિવક્ષિત ગુણવંત હોય, ૪. ઋજુ વ્યવહાર ક૦ સરલ મન હોય, ૫. ગુરુની શુશ્રૂષા કરે, સેવા કરે, ૬. પ્રવચન ક૦ આગમમાં કુસલ હોય, ડાહ્યો હોય. એ છ લક્ષણ જેહ માંહે તે પ્રત્યક્ષપણે ભાવશ્રાવક કહીઈ. યત:-

'કયવયકમ્મો' તહ સીલવં ચં ગુણવં ચં ઉજ્જુવવહારી' ।
ગુરુસુસ્પૂસો પવયણકુસલોં ખલુ સાવગો ભાવે' ॥ ૧ ॥

ધર્મરત્ન પ્ર. [ગા. ૩૩] ૨૩૮ [૧૨-૨]

સુ૦ ૧. જેણે વ્રત રૂપ કાર્ય કર્યુ છે તે કૃતવ્રતકર્મા, અર્થાત્ વ્રતધારી, ૨. શીલવંત, ૩. ગુણવંત, ૪. સરલ મનવાળો, ૫. ગુરુસેવી, ૬. પ્રવચનકુશલ - આ છ લક્ષણવાળાને ભાવશ્રાવક કહેવાય.

શ્રવણ^૧ જાણણા^૨ ગ્રહણ^૩ ઉદાર, પડિસેવા^૪ એ ચ્યાર પ્રકાર,
પ્રથમ ભેદના મનિ ધારીઈ, અર્થ તાસ ઈમ અવતારીઈ.

૨૩૮ [૧૨-૩]

બા૦ એ ૬ લિંગ મધ્યે પ્રથમ ભેદ કૃતવ્રતકર્મા નામા, તેહના ચ્યાર ભેદ છે તે કહે છે. શ્રવણ ક૦ સાંભલવું ૧, જાણણા ક૦ જાણવું ૨, ગ્રહણ ક૦ અંગીકાર કરવું ૩, ઉદાર ક૦ વિસ્તારપણે, પડિસેવા ક૦ સમ્યક્ પાલવું ૪. એ ચ્યાર ભેદ. એ પ્રથમ ભેદ કૃતવ્રતકર્મા તેહના અવધારીઈ. તાસ ક૦ તેહના અર્થ ઈમ અવધારીઈ ક૦ ઉતારીઈ. ૨૩૮ [૧૨-૩]

સુ૦ આ છ લક્ષણમાંથી પ્રથમ કૃતવ્રતકર્મા ચ્યાર ભેદ છે. ૧. શ્રવણ, ૨. જાણવું, ૩. ગ્રહણ, ૪. સમ્યક્ પ્રતિસેવા અર્થાત્ પાલન.

બહુમાનેં નિસુણેં ગીયત્થ, પાસેં ભંગાદિક બહુ અત્થ,

જાણેં ગુરુ પાસેં વ્રત ગ્રહે, પાલે ઉપસગાદિક સહે. ૨૪૦ [૧૨-૪]

બા૦ 'ઈહાં બહુમાન કહ્યું પણિ વિનય, બહુમાન બે લેવાં. યત:-

'વિણયબહુમાણસારં, ગીયત્થાઓ કરેહ વચસવળં' ઈતિ વચનાત્.

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૩૫]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૭૧

ગીયત્થ પાસે ૬૦ ગીતાર્થ પાસે, નિસુણે ૬૦ સાંભલે તે વિનય-બહુમાન સહિત. અત્ર ચતુર્ભંગી :

કોઈક ધૂર્તને વંદનાદિક બાહ્ય વિનય હોય પણ બહુમાન આંતરપ્રીતિ ન હોય, ગુરુકર્મા માટે (૧).

કોઈકને બહુમાન હોય પણ વિનય કરવાની શક્તિ નથી, તે ગ્લાનાદિક જાણવા (૨).

કોઈક આસન્નસિદ્ધિયા જીવને વિનય-બહુમાન બેઉ હોય. (૩)

કોઈક ગુરુતર પાપકર્મીને વિનય તથા બહુમાન એકે ન હોય (૪).

ઈહાં પ્રત સાંભલવું કહ્યું. પણ ઉપલક્ષણથી સર્વ શાસ્ત્ર સાંભળે. ગીત ૬૦ સૂત્ર, અર્થ ૬૦ તેહનું વ્યાખ્યાન. તે ગીત ને અર્થ સહિત તે ગીતાર્થ. યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૩૫ની વૃત્તિ]

‘ગીયં ભન્નઈ સુત્તં, અત્થો તસ્સેવ હોઈ વક્ખાણં ।

ગીણ ય અત્થેણ ય, સંજુત્તો હોઈ ગીયત્થો’ ॥ ૧ ॥

તે પાસે સાંભલે. ભંગાદિક બહુ અત્ય જાણે ૬૦ પ્રતના ભંગા પ્રમુખ બહુ અર્થ સમજે, જિમ પર્યકખાણના ૪૯ ભંગા ત્રિકાલના ગણીયે ૧૪૭ ભંગા થાય. વલિ પ્રત આશ્રી ગણીઈં તિવારે એક પ્રતે ૪૮, ત્રણ પ્રતે ૩૪૨[પાઠાં: એક પ્રતે ૬, બે પ્રતે ૪૮, ત્રણ પ્રતે ૩૪૨.] ઈત્યાદિક યાવત્ બાર પ્રતે ૧૩૮૪૧૨૮૭૨૦૦ ભંગા થાય. અત્ર ગાથા-

‘તેસ કોહિ સયાઈં ચૂલસી કોહીઓ બારસ ય લક્ખા ।

સગસીઈં સહસ દો સય સવ્વગ્ગં છક્ક ભંગીણ ॥ ૧ ॥

નવ ભંગીઈં એક પ્રતે ૯, બે પ્રતે ૯૯, યાવત્ બાર પ્રતે ૯૯૯૯૯૯૯૯૯૯૯૯, એકવીસ ભંગી કરીઈં તિવારે બારે પ્રતે ૧૨૮૫૫૦૦૨૬૩૧૦૪૯૨૧૫ થાય. ઉગણપંચાસ [૪૯] ભંગીઈં બારે પ્રતે ૨૪૪૧૪૦૬૨૪૯૯૯૯૯૯૯૯૯૯૯૯ ભંગા થાય. એકસો સડતાલીસ [૧૪૭] ભંગીઈં બારે પ્રતે ૧૧૦૪૪૩[૪]૬૦૭૭૧૯૬૧૧૫૩-૩૩૫૬૯૫૭૬૯૫ ભંગા થાય. એ સર્વ અક્ષર સંચારણાઈ જાણવા ઈત્યાદિક ભંગાનું જ્ઞાન કરે, આદિ શબ્દે પ્રતના અતિચાર જાણે, એ બીજો ભેદ વિસ્તારે- ‘ધર્મરત્ન પ્રકરણ’ થી જાણવો.

ગુરુ પાસે વ્રત ગ્રહે ક૦ ગુરુ પાસે વ્રત અંગીકાર કરે. આણંદાદિકની પરે ઈત્વર ચોમાસા પ્રમુખનાં અથવા યાવત્કથિક જાવજીવના (૩) પાલે ક૦ સમ્યક્ પાલે તથા ઉપસર્ગાદિક જે આવે તે સર્વ સહે, કામદેવ શ્રાવકની પરે (૪). એ પ્રથમ ભેદ વખાણ્યો. ૨૪૦ [૧૨-૪]

સુ૦ ૧લું લક્ષણ : કૃતવ્રતકર્મા : (૧) ગીતાર્થ પાસે વિનય-બહુમાનપૂર્વક સર્વશાસ્ત્ર સાંભળે, (૨) વ્રતના ભેદ આદિ ઘણા અર્થો સમજે. (૩) ગુરુ પાસે વ્રત અંગીકાર કરે, પાળે અને (૪) ઉપસર્ગ આદિ જે આવે તે સર્વ કામદેવ શ્રાવકની પેઠે સહન કરે.

સેવેં આયતણાં ઉદેશં, પરગૃહ ત્યજેં અણુભ્રમડવેશં,
વચન-વિકાર ત્યજેં શિશુલીલં, મધુર ભણેં એ ષટ્વિધ શીલ.

૨૪૧ [૧૨-૫]

બા૦ હવે બીજું શીલવંત નામા લક્ષણ કહે છઈ. સેવે આયતણાં ક૦ સાધર્મિકને મિલવાનું સ્થાનક. યત:-

‘જત્થ સાહમ્મિયા બહવે, સીલવંતા બહુસ્સુયા ।

ચરિત્તાયારસંપન્ના, આયયણં તં વિયાણાહિ’ ॥ ૧ ॥

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા.૩૮ની વૃત્તિ]

તે ઉદેશ ક૦ સ્થાનક સેવે પણ ભીલની પલ્લિ પ્રમુખ ન સેવે(૧). પરગૃહ તજે ક૦ પારકા ઘરમાં પેસતો ન ફરે, કાંઈ વસ્તુ ખોવાય તિવારે તે ઉપર શંકા આવે. કારણની વાત જુદી છે.(૨)

અનુભ્રમડવેસ ક૦ ઉદ્ભટ વેશ ન પહેરે જેહથી લાંઢીઆ [=લાંઠ] આદમીમાં ગણાઈ, તે ન કરે (૩). વચન-વિકાર તજે ક૦ વિકારનાં વચન ન બોલે જેહથી રાગદ્વેષ વધે (૪). શિશુલીલ ક૦ બાલકીડા તજે, જુવટું રમવું ઈત્યાદિક (૫). મધુર ભણે ક૦ મીઠું બોલે, કાર્ય પરે “હે સૌમ્ય, હે સુંદર, આ કામ કરસ્યો ?” ઈમ કહે (૬). એ છ (૬) ભેદ શીલવંતના જાણવા. હવે એહ જ છ ભેદ વિસ્તારી દેખાડે છે. ૨૪૧ [૧૨.૫]

સુ૦ ૨જું લક્ષણ : શીલવંત : (૧) સાધર્મિકને મળવાનું સ્થાનક સેવે, પણ ભીલની પલ્લિ આદિ ન સેવે, (૨) પારકા ઘરમાં પ્રવેશ તજે, પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૭૩

(૩)ઉદ્ભટ-વેશ ન પહેરે કે જેથી તે લાંઠ આદમીમાં ગણાઈ જાય, (૪) વિકારી વચનો ન બોલે, (૫)દૂત આદિ બાલકીડા તજે, (૬) મીઠી વાણી બોલે. આ ૬ ભેદ શીલવંતના જાણવા. હવે આ ૬ ભેદ વિસ્તારીને કહે છે.

આયતને સેવે ગુણપોષ, પરગૃહગમને વાધે દોષ,

ઉદભટ-વેષ ન શોભાલાગ, વચનવિકારે જાગે રાગ. ૨૪૨ [૧૨-૬]

બા૦ આયતન જે સાધર્મિકનાં સ્થાનક તે સેવતાં ગુણપોષ ક૦ ગુણની પુષ્ટી થાય.

‘આયયણસવણાઓ દોસા છિજ્જંતિ વડ્ઢઙ્ગુણોહો’ ઈતિ વચનાત્.

પરગૃહગમને ક૦ પારકે ઘેર, જાતાં વાધે દોષ ક૦ દોષ વધઈ. યત:-

‘પરગિહગમણંપિ કલંકપંકમૂલં સુસીલાણં’ ઈતિ વચનાત્ (૨)

[ધર્મરત્ન પ્ર.ગા.૩૯] ઉદ્ભટ વેષ તે શોભાલાગ નહીં શીલવંતને.

યત:-

‘સોહઙ્ગ પસંતો ધમ્મી, ઉબ્બહવેસો ન સુંદરો તસ્સ ।’ ઈતિ વચનાત્.

સહઈ ક૦ શોભે પ્રશાંતધર્મી ઈતિ (૩).

વચનવિકારે કરીને રાગ જાગે માટે વિકારનાં વચન કહેવાં, યત:

‘સવિયાર જંપિયાઈં નૂણમુઙ્ગરંતિ રાગર્ગિ’ ઈતિ વાક્યાત્. તે માટે ન કહે. (૪) યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર.ગા. ૪૦ ની વૃત્તિ]

‘જં સુણમાણસ્સ કહં સુદ્ધયરં જલઙ્ગ માણસે મયણો ।

સમણેણ સાવએણ વિ ન સા કહા હોઙ્ગ કહિયવ્વા.’ ॥૧॥

ઈતિ વચનાત્ ૨૪૨ [૧૨.૬]

સુ૦ સાધર્મિકનાં સ્થાનક સેવતાં ગુણની પુષ્ટી થાય. પરગૃહે જતાં દોષ વધે, શીલવંતને ઉદ્ભટ વેશ શોભે નહીં, વિકારી વચનો ન બોલે કારણ કે તેથી રાગ જાગે છે.

મોહ તણું શિશુલીલા લિંગ, અનર્થદંડ અછે એ ચંગ,

કઠિન વચનનું જલ્પન જેહ, ધર્મીને નહીં સમ્મત તેહ.

૨૪૩ [૧૨-૭]

બા૦ મોહ તણું ક૦ મોહનું લિંગ છે. શિશુલીલા ક૦ બાલકીડા વલી કેહવી છે? અનર્થદંડ છે એ ચંગ ક૦ તે જીવને મનોહર લાગે છે. યત:-

‘બાલિસજ્જનકીલાવિ હુ, લિંગં મોહસ્સળત્થદંડાઓ’ [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૪૧] ઇતિ વચનાત્. (૫)

હવે છટ્ટો ભેદ કહે છે. કઠિણ વચનનું જે બોલવું તે ધર્મી જીવને સમ્મત નહીં ક૦ માન્ય નહીં. યત:-

‘ફરુસવયણાભિયોગો, ન સંગઓ સુદ્ધધમ્માણં’ [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૪૧] ઇતિ વચનાત્ (૬) એ છ ભેદે કરી બીજો શીલવંત નામ ભેદ સંપૂર્ણ થયો. ૨૪૩[૧૨.૭]

સુ૦ બાલકીડા તે મોહનું ચિહ્ન છે. વળી આવી બાળકુચેષ્ટા અનર્થદંડના અતિચારવાળી છે. તથા કઠણ વચનો કહેવાં- આ બધું ધર્મી જીવને સંમત નથી.

ઉદમ કરેં સદા સજ્જાય^૧, કરણ^૨ વિનયમાં સર્વ ઉપાય^૩,
અનભિનિવેશી^૪ રુચિ જિનઆણ^૫, ધરે પંચ ગુણ એહ પ્રમાણ.

૨૪૪ [૧૨-૮]

બા૦ હવે ગુણવંતનામા ભાવશ્રાવકનું ત્રીજું લક્ષણ કહે છે. તેહમાં યદ્યપિ ગુણ તો અનેક પ્રકારના - ઔદાર્ય, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, પ્રિયંવદત્વાદિક છે. તોહી પણ પાંચ ગુણે કરી ગુણવંત, ઇહાં ગીતાર્થે વિવક્ષા છે. ઇતિ ભાવાર્થઃ. સજ્જાય ક૦ ભણવા પ્રમુખનો વાચના-પૃચ્છનાદિકનો ઉદમ કરે (૧). કરણ ક૦ અનુષ્ઠાન ક્રિયા કરે (૨). વિનયમાં ક૦ ગુર્વાદિક આવે અભ્યુત્થાનાદિક કરે, સદા ઉજમાલ થકો સર્વ ઉપાય જે જે વિનયના ઉપાય ક૦ પ્રકાર છે તે સર્વ કરે (૩). અનભિનિવેશ ક૦ કદાગ્રહી ન હોય. ઇહલોક-પરલોક સાધવામાં કદાગ્રહ ન કરે (૪). રુચિ ક૦ આકરી શ્રદ્ધા, જિન-આણા ક૦ જૈનાગમને વિશે (૫). એ પાંચ ગુણ ધરે તે ગુણવંત કહિઈ. પ્રમાણ ક૦ માન્ય છે. ૨૪૪.[૧૨.૮]

સુ૦ ત્રીજું લક્ષણ : ગુણવંત : આ લક્ષણમાં ઔદાર્ય, ધૈર્ય, ગાંભીર્ય, પ્રિયંવદત્વ આદિ અનેક ગુણોનો સમાવેશ થાય. પરંતુ વિશેષે નીચેના

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૭૫

પાંચ ગુણને લીધે 'ગુણવંત' કહ્યા છે. (૧) સજ્જાય-સ્વાધ્યાય કરે, (૨) અનુજ્ઞાન-ક્રિયા કરે, (૩) ગુરુ પ્રત્યે હરેક પ્રકારનો વિનય દાખવે, (૪) કદાચહી ન બને અને (૫) જિનાજ્ઞામાં દૃઢ શ્રદ્ધા રાખે.

સજ્જાઈ ધારે વૈરાગી, તપનિયમાદિક કરણો રાગી,
વિનય પ્રયુંજે ગુણનિધિ તણો, જિમ મન વાધે આદર ઘણો.

૨૪૫ [૧૨-૯]

બા૦ પાંચેનાં ફલ કહે છે. પ્રથમ સજ્જાય કરતાં જીવને વૈરાગ વધઈ (૧). અનુજ્ઞાનમાં સાવધાન થઈ કો જીવ તપનિયમમાં ઉદમવંત હોય. તપ તે ૧૨ ભેદે પ્રસિદ્ધ છે. નિયમ તે સાધુને વિશ્રામણા^૧ ઉત્તરપારણા^૨, લોચ^૩ કરાવ્યો હોય તેહને ઘૃત પ્રમુખનું દાન. યત:-

‘પહસંતંગિલાણસ્સ’ ય ઃ આગમ્ગહણે ચ લોચકડસાહૂ’.

‘ઉત્તરપારણામિ ય દાણં સુબહુષ્ફલં હોઠ્ઠ.’ ॥૧૧॥ ઇતિ. [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૪૪ની વૃત્તિ] તથા ગુરુવંદના, ચૈત્યવંદના તથા પૂજા પ્રમુખ પણ એ ગુણમાં લેવા (૨). ગુણના નિધાન પુરુષનો વિનય પ્રયુંજે ક૦ કરે. ગુણવંત આવે ઊભો થાય, સાહમો જાય, મસ્તકે અંજલિ કરે, આસન આપે, ગુરુ બઈઠા પછી બેસે, સેવા કરે, જાય તિવારે વોલાવા જાય ઇત્યાદિક કરે (૩). જિમ તે ગુરુને વિનયવંત દેખી તે ઉપરિ ઘણો આદર વધે. આમ્નાયાદિક ગુરુ તેહનિ આપિ ૨૪૫ [૧૨-૯]

સુ૦ ગુણવંતના આ પાંચેય ગુણોનું ફળ (૧) સજ્જાય કરતાં વૈરાગ્ય વધે, (૨) અનુજ્ઞાન કરતાં તપ નિયમમાં ઉદમવંત થવાય (સાધુને વિશ્રામણા, ઉત્તરપારણા, લોચ પછી ઘૃતાદિનું દાન, ગુરુવંદના આદિ), (૩) ગુણીજન-ગુરુજન આવતાં ઊભો થાય, સામો જાય, મસ્તક નમાવે, આસન આપે, ગુરુ બેઠા પછી બેસે, સેવા કરે, ગુરુ જતાં વળાવવા જાય વગેરે વિનય કરે. આ બધું દેખી ગુરુનો ગુણવંત ઉપર આદર વધે.

અનભિનિવેશી અવિતથ ગણો, ગીતારથ ભાષિત જે સુણો^૪,
સદહણાઈ^૫ સુણવા યાહ, સમકિતનો મોટો ઉચ્છાહ. ૨૪૬ [૧૨-૧૦]

બા૦ અનભિનિવેશી હોય તે અવિતથ ક૦ યથાર્થ ગણે ક૦ માને. ગીતારથ ભાષિત ક૦ જે ગીતાર્થ બોલે, ગીતારથ કહે તે યથાર્થ જાણે, તથા ગીતાર્થ પાસે સાંભલે (૪). શ્રદ્ધાપૂર્વક સાંભલવા ચાહ ક૦ વાંછે. ઉપલક્ષણ થકી શ્રદ્ધા-ઈચ્છાપૂર્વક અનુષ્ઠાન કરે. એહવી શ્રદ્ધા વિના સમકિતની શુદ્ધિ કીહાંથી થાય ? યત:-

‘સવળકરણેસુ ઇચ્છા, હોઝ રુઝ સદ્દહાણસંજુતા ।

एइए विणा कत्तो, सुद्धी सम्मत्तरयणस्स’॥૧॥ [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૪૬]
ઈતિ. સમકિતનો મોહટો ઉચ્છાહ ક૦ હર્ષ છઈં. (૫). ૨૪૬[૧૨-૧૦]

સુ૦ (૪) જે ગીતાર્થ કહે તે યથાર્થ સાંભળે - જાણે (૫) શ્રદ્ધાપૂર્વક ગીતાર્થને સાંભળવા ચાહે.

અવિતથ કથન^૧, અવંચક ક્રિયા^૨, પાતિક પ્રકટન^૩, મૈત્રી પ્રિયા^૪,
બોધિ બીજ સદ્ભાવે^૫ સાર, ચ્યાર ભેદ એ ઋજુ વ્યવહાર.

૨૪૭ [૧૨-૧૧]

બા૦ હવે ભાવશ્રાવકનું ચોથું ઋજુ વ્યવહારનામા લક્ષણ કહે છે. તે ઋજુ વ્યવહાર તે ચ્યાર ભેદે છે. અવિતથ કથન ક૦ યથાર્થ બોલે, ધર્મવ્યવહારમાં પરને ઠગવા માટે ધર્મને અધર્મ ન કહે, અધર્મને ધર્મ ન કહે, ક્યવિક્ય વ્યવહારમાં લેવેદેવે જૂઠું ન બોલે તથા સાક્ષી વ્યવહારમાં રાજકુલે પણ અલિક સાખી ન પૂરે. તથા ધર્મની હાંસી થાય એહવું પણ ન બોલે. ઈતિ પ્રથમ [ભેદ] (૧). અવંચક ક્રિયા ક૦ પરને કષ્ટ ઊપજે એહવી ક્રિયા ન કરે. સરીખા સરીખી વસ્તુ ભેલી ન દીઈ અથવા તાકડી પ્રમુખમાં અધિકું-ઓછું લેવેદેવે પરને ન ઠગે. તથા આ ભવમાં પણ વંચનક્રિયા તે કેવલ પાપ જ દેખતો પર ઠગવાથી નિવર્તે. યદ્યપિ અવંચક ક્રિયા તે પોતાનો આત્મા ઠગાય નહીં. યોગઅવંચક, ક્રિયાઅવંચક, ફલઅવંચક ઈત્યાદિક પૂર્વના ટબામાં અર્થ લિખ્યો છે. પણ ‘ધર્મરત્ન’ ગ્રંથમાં એ રીતે નથી, માટે અમ્હે નથી લિખ્યો. (૨)

પાતિક પ્રકટન ક૦ કોઈક પાપ કરતો હોય તેહને પ્રકટન ક૦ અપાય કહી દેખાડે જે ‘ભદ્ર! પાપ કરતાં અનર્થ થાય’ ઈત્યાદિ. પણ ઉવેખે નહીં, (૩). મૈત્રી પ્રિયા ક૦ નિઃકપટપણે મિત્રાઈ કરઈ, સદ્ભાવે કરી, પણ ખોટઈ ભાવે મિત્રાઈ ન કરે (૪).

એ ચાર ભેદ કરી ઋજુ વ્યવહાર કહીઈ. જો એહથી વિપરીત ચારે બોલ કરે એતલે યથાર્થ ન બોલે ઇત્યાદિક, તો બોધિબીજ જાઈ ઇમ 'ધર્મરત્ન'માં કહ્યું છે. માટે ઉપાધ્યાયજીઈ ઇમ કહ્યું જે સાર બોધિબીજ પામે. જે એ ૪ બોલ પાળે તે. હવઈ ભાવશ્રાવકનું પાંચમું લક્ષણ ગુરુસુશ્રુષાનામા કહે છે. ૨૪૭. [૧૨-૧૧]

સુ યોથું લક્ષણઃ ઋજુ વ્યવહાર : આના ચાર ભેદ છે (૧) અવિતથ કથન- યથાર્થ બોલે. ધર્મવ્યવહારમાં, ક્યવિક્યમાં, લેવડદેવડમાં, જુદું ન બોલે, ખોટી સાક્ષી ન પૂરે, ધર્મની હાંસી થાય એવું ન બોલે. (૨) અવંચકક્રિયા-બીજને કષ્ટદાયક ક્રિયા ન કરે, સારીમાં ખરાબ વસ્તુ ભેગી ન આપે, વજનમાં ઓછું-વતું તોળી ઠગે નહીં, અન્યને ઠગવામાંથી નિવર્તે. (૩) પાતિક પ્રકટન-પાપ કરનારને ટકોરે ખરો, પણ એને ઉવેખે નહીં. (૪) મૈત્રીપ્રિયા - નિષ્કપટભાવે સદ્ભાવથી મૈત્રી કરે. આચાર ભેદથી વિપરીત કરે તો બોધિબીજ જાય એમ 'ધર્મરત્ન' માં કહ્યું છે. પણ જો આ ચાર બોલ પાળે તો બોધિબીજ પામે એમ ઉપાધ્યાયજી કહે છે.

**ગુરુસેવી ચઉવીહ સેવના^૧, કારણ^૨, સંપાદન^૩, ભાવના^૪,
સેવે અવસરિ ગુરુને તેહ, ધ્યાન-યોગનો ન કરે છેહ.**

૨૪૮ [૧૨-૧૨]

બા૦ તે ગુરુસેવી ચઉવીહ ક૦ ચાર પ્રકારિ છે. સેવના ક૦ સેવના કરે ગુરુની (૧). કારણ ક૦ બીજા પાસે સેવા કરાવઈ (૨). સંપાદન ક૦ ગુર્વાદિકને ઊપધાદિકનું દેવું (૩). કરઈ ભાવના ક૦ બહુમાન ગુર્વાદિકનું કરે, ગુરુપરિવારનું બહુમાન કરે, ઈહાં ગુરુ તે ધર્મગુરુ લેવા, પણ માતાપિતાદિક ગુરુ ન લેવા. યતઃ- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૪૯ની વૃત્તિ]

'ધર્મજ્ઞો ધર્મકર્તા ચ, સદા ધર્મપ્રવર્તકઃ ।

સત્વેશ્ચો ધર્મશાસ્ત્રાણાં, દેશકો ગુરુચ્યતે ॥ ૧ ॥ (૪).

હવે એ ચારે ભેદનો અર્થ કરે છે. અવસર પામીને ગુરુની સેવા કરે પણ વિગર અવસરે ન કરે, તેહ જ કહે છે, ધ્યાન જે ધર્મધ્યાનાદિક, યોગ તે પ્રત્યુપેક્ષણ આવશ્યકાદિક, તેહનો ન કરે છેહ ક૦ છેદ ન કરે, એતલે વ્યાઘાત ન કરે, જીર્ણ શ્રેષ્ઠીવત્. ૨૪૮ [૧૨-૧૨]

સુ૦ પાંચમું લક્ષણ : ગુરુશુશ્રૂષા : ગુરુસેવી ચાર પ્રકારના છે. (૧) ગુરુની સેવના કરે, (૨) બીજા પાસે સેવા કરાવે, (૩) ગુરુને ઔષધ આદિ આપે, (૪) ગુરુ અને ગુરુપરિવારનું બહુમાન કરે. અહીં ગુરુ એટલે ધર્મગુરુ અભિપ્રેત છે. આ ચાર પ્રકાર વિસ્તારથી—

(૧) અવસર પામીને સેવા કરે, વગર અવસરે ન કરે. ધર્મધ્યાનનો છેદ ન કરે, જીર્ણ શ્રેષ્ઠીની પેઠે.

તિહાં પ્રવર્ત્તાવિ પર પ્રતે, ગુરુગુણ ભાષી^૨ નિજ પર છતે,
સંપાદે^૩ ઊષધ મુખ વલી^૪, ગુરુભાવે^૫ ચાલે^૬ અવિચલી.^૭

૨૪૯ [૧૨-૧૩]

બા૦ તિહાં પ્રવર્ત્તાવિ[વ]ઈ ક૦ ગુરુસેવાને વિષે પ્રવર્ત્તાવિ, પર પ્રતે ક૦ પરને, ગુરુગુણ ભાષી ક૦ ગુર્વાદિકના ગુણવર્ણવ કરીને. એતલે એ ભાવ જે પોતે ગુર્વાદિકના ગુણવર્ણ કરે, તેહથી પર પ્રમાદી હોય તેહ પણ ગુરુસેવામાં પ્રવર્ત્તે ઈતિ ભાવ:(૨). નિજ ક૦ પોતાથી પર છતે ક૦ પર થકી સંપાદે ક૦ આપે, અપાવે, ઊષધ પ્રમુખ વલી ક૦ ઊષધ, પ્રમુખ તેહમાં એક દ્રવ્ય તે ઊષધ, અથવા બાહ્ય ઉપયોગી તે ઊષધ અનેક દ્રવ્યસંયોગ અથવા શરીરમાં ભોગવવા યોગ્ય ભૈષજ. વલી પ્રમુખના શબ્દે જે સંયમોપકારી વસ્તુ જોઈઈ તે આપે અથવા અપાવે (૩). ગુરુભાવે ચાલે ક૦ ગુરુને અભિપ્રાયે ચાલે એતલે ગુરુનું બહુમાન કરે તથા ગુરુને અનુયાયી ચાલે, અવિચલી ક૦ અચલ થકો (૪). ૨૪૯ [૧૨-૧૩]

સુ૦ (૨) ગુરુના ગુણવર્ણન દ્વારા અન્યને પણ ગુરુસેવામાં પ્રવર્ત્તાવિ. (૩) ઔષધ તેમજ અન્ય ઉપયોગી દ્રવ્યો આપે-અપાવે. (૪) ગુરુનું બહુમાન કરે, ગુરુને દંઢપણે અનુસરે.

સૂત્ર^૧ અર્થ^૨ ઉસ્સગ^૩ વવાય^૪, ભાવે^૫, વ્યવહારે^૬ સોપાય^૭,
નિપુણપણું પામ્યું છે જેહ, પ્રવચનદક્ષ કહીજે તેહ૦

૨૫૦ [૧૨-૧૪]

બા૦ હવે ભાવશ્રાવકનું છઠ્ઠું લક્ષણ પ્રવચનદક્ષનામા વખાણે છે. તે પ્રવચન = આગમ છ ભેદ છે. તે માટે શ્રાવક પણ છ ભેદે જાણવો તે કહે

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૭૯

છે. સૂત્રને વિષે કુશલ (૧), અર્થને વિષે કુશલ (૨), ઉત્સર્ગને વિષે ક૦ સામાન્ય સૂત્રને વિષે કુશલ (૩), વવાય ક૦ અપવાદ એતલે વિશેષ સૂત્રને વિષે કુશલ (૪), ભાવે ક૦ વિધિપૂર્વક ધર્માનુષ્ઠાનને વિષે કુશલ (૫), વ્યવહારે ક૦ ગીતાર્થની આચરણા રૂપ જે જીતવ્યવહાર તેહને વિષે કુશલ (૬), સોપાય ક૦ ઉદમ સહિત કુશલપણું પામ્યું છે તે કુશલ શબ્દનો પ્રત્યેકે જોડ્યો છે, જેહ ક૦ એહવો જે પુરુષ, તેહ ક૦ તે પુરુષ પ્રવચનદક્ષ કહીઈ. એ છ પ્રકારે હવે એ છ ભેદ વિસ્તારી કહે છે. ૨૫૦ [૧૨-૧૪]

સુ૦ ઇદ્દું લક્ષણ : પ્રવચનદક્ષ : આવા ભાવશ્રાવકના છ ભેદ છે. (૧) સૂત્રકુશલ, (૨) અર્થકુશલ (૩) ઉત્સર્ગમાં-સામાન્ય સૂત્રને વિશે કુશલ, (૪) અપવાદમાં- વિશેષ સૂત્રને વિશે કુશલ (૫) વિધિ-પુરઃસર ધર્માનુષ્ઠાન વિશે કુશલ, (૬) ઉદમ સહિતની વ્યવહાર કુશળતાવાળો. હવે આ છ ભેદ વિસ્તારીને--

**ઉચિત સૂત્ર ગુરુ પાસે ભણે^૧, અર્થ સુતીર્થે તેહનો સુણે^૨,
વિષય વિભાગ લહે અવિવાદ, વલી ઉત્સર્ગ^૩ તથા અપવાદ^૪. ૨૫૧ [૧૨-૧૫]**

બા૦ ઉચિત સૂત્ર ક૦ શ્રાવકને યોગ્ય સૂત્ર, ચતુઃશરણાદિક પ્રવચનમાતાથી માંડી છ જીવણીયા અધ્યયનપર્યંત.

ઉક્તં ચ- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા ૫૩ની વૃત્તિ]

‘પવચનમાઙ્ઞ છજ્જીવણીયંતા ઉભયઓવિ ઇચરસ્સ’, અસ્થાર્થ:- ‘ગ્રહણ શિક્ષા ઇતિ તત્ર પ્રકૃતમ્ । ઉભયતઃ સૂત્રતો અર્થતશ્ચ । ઇતરસ્ય શ્રાવકસ્યેતિ’। સૂત્રના ઉપલક્ષણથી પંચસંગ્રહ, કમ્મયપડી પ્રમુખ ગ્રન્થના સમૂહ પોતાની પોતાની બુદ્ધિને અનુસારે ભણે. ઇતિ પ્રથમ (૧).

અર્થ ક૦ તે સૂત્રનો અર્થ, સુતીર્થે ક૦ સંવિગ્ન ગુરુ પાસે તેહનો સાંભલઈ. ઇતિ દ્વિતીય (૨).

હવઈ ઉત્સર્ગ-અપવાદ એ બે ભેદ સાથે કહે છે. અવિવાદ ક૦ વિવાદરહિતપણે વિષય-વિભાગ લહે ક૦ પોતાપોતાને ઠેકાણે જાણે. ઉત્સર્ગ ઉત્સર્ગને ઠામે, અપવાદને અપવાદ ઠામે જાણે. પણ એકલો ઉત્સર્ગ જ ન આલંબે, અથવા એકલો અપવાદ જ ન આલંબે. જે અવસરિ જે કરવું ઘટે તે કરે. ઇતિ લાભાલાભ જોઈ કાર્ય કરે. (૩)-(૪). ૨૫૧ [૧૨-૧૫]

સુ૦ (૧) ચતુઃશરણાદિક પ્રવચનમાતાથી માંડી છ જીવણિયા અધ્યયન પર્યંત, પંચસંગ્રહ, કર્મપયડી આદિ ગ્રંથસમૂહ સ્વબુદ્ધિ અનુસારે ભણે. (૨) આ સૂત્રોનો અર્થ સંવિગ્ન ગુરુ પાસે સાંભળે. (૩)-(૪) અવિવાદપણે ઉત્સર્ગ અને અપવાદને પોતપોતાને સ્થાને બરાબર જાણે. એકલો ઉત્સર્ગ કે એકલો અપવાદ ન આલંબે પણ જે પ્રસંગે જે કરવું ઘટે તે કરે.

પક્ષભાવ વિધિમાંહિં ધરે, દેશ કાલ મુખ જિમ અનુસરે,
જાણે ગીતારથ વ્યવહાર, તિમ સવિ પ્રવચન કુશલ ઉદાર.

૨૫૨ [૧૨-૧૬]

બા૦ પક્ષભાવ ૩૦ બહુમાન વિધિમાંહિ ધરે. દેવવંદનાદિકને વિષે વિધિમાં બહુમાન હોય. અન્ય કોઈ વિધિ કરતો હોય તેહને પણ બહુમાને કરી વિધિ- સામગ્રી-અભાવિં વિધિ આરાધવાનો મનોરથ ન મૂકે. ઈત્યાદિક ઉપલક્ષણથી જાણવું (૫).

હવે વ્યવહાર કુશલ છઠ્ઠો ભેદ વખાણે છે. દેશકાલ પ્રમુખ હોય તિમ અનુસરે, એતલે એ ભાવ : જે દેશ તે સુસ્થિત દુઃસ્થિતાદિ, કાલ તે સુગાલ-દુકાલાદિક, પ્રમુખ શબ્દે દ્રવ્ય સુલભ-દુર્લભાદિ, ભાવથી હૃષ્ટ-ગ્લાનાદિક, તે સર્વ પોતાપોતાની હદિ જાણે.

ગીતારથનો વ્યવહાર સર્વ પોતઈ જાણઈ એતલે એ ભાવ : જે ઉત્સર્ગ-અપવાદના જાણ જે ગીતાર્થ તેણે આચર્યો જે વ્યવહાર તે પોતાની મતિ દુખવે નહીં, તિમ સવિ ૩૦ તે વ્યવહાર તિમ જ સર્વ અંગીકાર કરે (૬).

એ છ પ્રકારનો, પ્રવચનકુશલ ઉદાર ૩૦ પ્રધાન કહીઈ, એ છ લક્ષણ ભાવશ્રાવકનાં જાણવાં. ૨૫૨ [૧૨-૧૬]

સુ૦ (૫) દેવવંદન આદિ વિધિમાં બહુમાન રાખે (૬) દેશકાળને અનુસરે સુકાળ-દુષ્કાળ પ્રમાણે દ્રવ્યની સુલભતા-દુર્લભતા બરાબર જાણે, ગીતાર્થનો વ્યવહાર બરાબર જાણે. જેથી વ્યવહારને આંચ ન આવે.

આ છ લક્ષણો ભાવશ્રાવકનાં જાણવાં.

કિરિયાગત એ ષટ્ત્રિવિધ લિંગ, ભાખે તું જિનરાજ અભંગ,
એ વિધિ શ્રાવક જે આચરે, સુખ જસલીલા તે આદરે.

૨૫૩ [૧૨-૧૭]

ખા૦ એ ષટ્ત્રિવિધ લિંગ ૬૦ એ છ પ્રકારનાં લિંગ, કિરિયાગત ૬૦
ક્રિયાથી ઉલખાય, જિમ ધૂમ્રથી અગ્નિ ઉલખાય તિમ. હે જિનરાજ !
સામાન્ય કેવલીમાં રાજા સરીખા તું ભાખે ૬૦ કહે, અભંગ ૬૦ સમસ્તપણે
એ વિધિ જે શ્રાવક આચરે તે શ્રાવક સુખયશ તેહની જે લીલા તે આદરે
૬૦ પામે. ૨૫૩ [૧૨-૧૭]

સુ૦ આ છ લક્ષણો ક્રિયાથી ઓળખાય, જેમ ધૂમ્રથી અગ્નિ
ઓળખાય. જે શ્રાવક આ વિધિ આચરે તે સુખ-યશને પામે.

(એ ચોપાઈ મધ્યે શ્લોક ૧૪૧ તથા અક્ષર ૧૪.)

ઢાળ તેરમી

બા૦ ઈહાં શિષ્ય પ્રશ્ન પૂછે છે, 'હે સ્વામી, બીજો વલી કાંઈ લિંગ છે જે માટે તુમ્હે એ છ લિંગ ક્રિયાગત કહો છો ?' તે માટે ગુરુ ઉત્તર દિઈ છે જે ભાવગત લિંગ જુદાં છે તે ભાવગત લિંગ તેરમા ઢાલમાં કહે છે. એ સંબંધે આવ્યો એ ઢાલ વખાણે છે.

(છઠી ભાવના મન ધરો - એ દેશી)

ભાવશ્રાવકનાં ભાખીઈ, હવે સત્તર ભાવગત તેહો રે,
નેહો રે પ્રભુ, તુઝ વચનેં અવિચલ હોયો એ . ૨૫૪ [૧૩-૧]

બા૦ હવે ભાવશ્રાવકનાં ક૦ ભાવશ્રાવકનાં લિંગ ભાખીઈ ક૦ કહીઈ છે. ઈહા લિંગ પદ બાહિરથી લાવીઈ. સત્તર ભાવગત ક૦ ગણતીઈ સત્તર છે. ભાવગત છે તેહો ક૦ તે ભાખીઈ. એતલા ભાવે હે પ્રભુ, સ્વયંબુદ્ધ, તાહરા વચનને વિષે અવિચલ ક૦ ચાલે નહીં એહવો મુઝને સ્નેહ હોયો. ૨૫૪ [૧૩-૧]

સુ૦ (ભાવશ્રાવકનાં ક્રિયાગત છ લક્ષણો ૧૨મી ઢાળમાં જોયા પછી)
હવે ભાવશ્રાવકનાં ભાવગત લિંગ કહે છે. તે ૧૭ છે. આવા ભાવપૂર્વકનો મારો તારા પ્રેમનો અચળ સ્નેહ હે પ્રભુ ! મને હોજો.

ઈત્થી ચંચલ ચિત્તથી, જે વાટી નરકની મોટી રે,
ખોટી રે, છાંડે એ ગુણ ધુરિ ગુણો એ. ૨૫૫ [૧૩-૨]

બા૦ યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા ૫૭-૫૮-૫૯]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૮૩

‘इत्थिं दियं त्थं संसारं विसयं आरंभं गेहं दंसणओं ।
 गङ्गुरिगाइपवाहे ? पुरस्सरं आगमपवित्ती ?’ ॥१॥
 ‘दाणाइ जहसत्ती पवत्तणं’? विहिर ?? अरत्तदुट्टेय ?? ।
 मज्झत्थ ?? मसंबद्धे ?? परत्थकामोवभोगी य ?? ॥२॥’
 ‘वेसा इव गिहवासं पालइ’?, सत्तरसपयनिबद्धं तु ।
 भावगयभावसावगलक्खणमेयं समासेणं. ’॥३॥

એ સત્તરમાં પ્રથમ ઈત્થી કં સ્ત્રીનામા લક્ષણ વખાણે છે. ઈત્થી ચંચલ ચિત્તથી કં સ્ત્રી કેહવી છે ? ચિત્તથી ચંચલ ચપલ છે. એતલે અન્ય અન્ય પુરુષોની ઈચ્છણહારી છે. વલી વાટી નરકની મોટી રે કં મોટી નરકની વાટી છે, માર્ગ છે. વાટી કેહવી છે? ખોટી રે કં હીણી છે. માટે એ સ્ત્રીને એહવી જાણીનિં છાડે એ ગુણ ધુરિ ગુણો કં પ્રથમ સંખ્યાઈ આણે.

ઈહાં ‘ઈચ્છા ચંચલ ચિત્તથી’ એહવું લિપિદોષે લિખાણું છે. ઘણી પરતોમાં પણ ઈમ લિખાણું છે. તેણે કારણે પૂર્વ-ટખાકારે ‘ઈચ્છા’ એહવો અર્થ કર્યો છે. પણ નિર્મૂલ છે. માટે ઉવેખ્યો છે. અત્રાર્થ ‘ધર્મરત્ન’ ગ્રંથ જોવો અનિ નિશ્ચય કરવો. ૨૫૫ [૧૩-૨]

સુ૦ ૧. સ્ત્રી : સ્ત્રી ચંચલિચિત્ત છે. તે નરકની વાટ છે, હીણી છે. માટે આવી સ્ત્રીને ત્યજવી. આ ગુણ અગ્રતાકમે આવે.

ઈંદ્રિય ચપલ તુરંગને, જે રુંધે જ્ઞાનની રાશિ રે,
 પાસે રે, તે બીજો ગુણ શ્રાવક ધરે એ. ૨૫૬ [૧૩-૩]

ખાં ઈંદ્રિય જે ૫ શાસ્ત્રોક્ત સ્વરૂપ તદ્રૂપ, જે ચપલ શીઘ્રગામીપણા માટે દુર્ગતિ સાહમા ચાલતાં એહવા જે તુરંગ કં ઘોડા, તેહને જે જ્ઞાનરૂપિણી રાશિં કં રાશિડિઈં કરી, રુંધે કં રોકે એહવો ગુણ બીજો તે શ્રાવક પોતા પાસે ધરે. યત:-

‘ઈંદિયચવલતુરંગે ડુગ્ગમ્મગ્ગાણુધાવિરે નિચ્ચં ।
 માવિયભવસ્સરૂવો, રુંમ્મહ સન્નાણરસ્સીહિં’ ॥૧॥

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૬૧] ૨૫૬ [૧૩-૩]

સુ૦ ૨. ઈદિય : પાંચ ઈન્દ્રિયરૂપી ઘોડાને જ્ઞાનરૂપી રાશથી રોકે એ બીજો ગુણ.

ક્લેશ તણું કારણ ઘણું, જે અર્થ અસાર જ જાણે રે,
આણેં રે, તે ત્રીજો ગુણ નિજ સંનિધિં એ. ૨૫૭ [૧૩-૪]

બા૦ ક્લેશનું કારણ ઘણું કં અત્યંત, એહવો જે અર્થ કં દ્રવ્ય,
તેહને અસાર જ જાણે. આણેં કં લ્યાવે, તે ત્રીજો ગુણ, નિજ સંનિધિં
કં પોતા પાસે. ૨૫૭ [૧૩-૪]

સુ૦ ૩. અર્થ : ક્લેશના મોટા કારણરૂપ દ્રવ્યને અસાર જાણે તે ત્રીજો ગુણ.

ભવ વિડંબનામય અછે, વલી દુખરૂપી દુખહેતો રે,
ચેતો રે, ઈમ ચોથો ગુણ અંગીકરે એ. ૨૫૮ [૧૩-૫]

બા૦ હવે ચોથો સંસારનામા ગુણ કહે છે. ભવ કં જે સંસાર, તે કેહવો છે? વિડંબનામયી છે. વલી કહેવો છે? દુખરૂપી કં દુઃખસ્વરૂપ, જન્મ-જરામરણરોગશોકાદિક રૂપ છે. તથા વલી કેહવો છે? દુઃખહેતો કં જન્માંતરે નરકાદિકનું હેતુ છે. ઈમ દુઃખની જે પરંપરા આપઈ ઈમ પણિ સમજવું. ચેતો કં જાણો, ઈમ ચોથો ગુણ શ્રાવક અંગીકાર કરે. ૨૫૮ [૧૩-૫]

સુ૦ ૪. સંસાર : સંસાર દુઃખસ્વરૂપ, વિડંબનામય છે. દુઃખના-નરકાદિના હેતુરૂપ છે. આવો સંસાર દુઃખની પરંપરા આપનારો છે એમ સમજવું એ ચોથો ગુણ.

ખિણ સુખ વિષય વિષોપમા, ઈમ જાણી નવિ બહુ ઈહે રે,
બીહે રે, તેહથી પંચમ ગુણ વચો એ. ૨૫૯ [૧૩-૬]

બા૦ હવે પાંચમો વિષયનામા ભેદ વખાણે છે. વિષય કેહવો છે? ખિણ સુખ કં ક્ષણિક માત્ર સુખ છે. તે પણિ વિષોપમા કં કાલકૂટ સરીખા છે. પરિણામે દારુણ છે. ઈતિ ભાવઃ. ઈમ જાણી કં એહવા વિષય જાણીને બહુ કં અત્યંતપણે, નવિ ઈહે કં ન વાંછે, બીહે રે પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

તેહથી ક૦ તે વિષયથી બીહતો રહે, વિષયને અસાર જાણ્યો છે તે માટઈ, પંચમ ગુણ વર્યો ક૦ પાંચમો ગુણ વર્યો થકો. ૨૫૯ [૧૩-૬]

સુ૦ ૫. વિષય : વિષય કાલકૂટ વિષ સરીખો છે. તેનાથી ડરતો રહે, એને અસાર જાણે તે પાંચમો ગુણ.

તીવ્રારંભ તજેં સદા, ગુણ છડાનો સંભાગી રે,
રાગી રે, નિરાંરંભ જનનો ઘણું એ. ૨૬૦ [૧૩-૭]

બા૦ હવે આરંભનામા છેલ્લો ભેદ વખાણે છે. તીવ્રારંભ ક૦ ઘણાં પ્રાણીને પીડાકારી વ્યાપાર ખરકર્માદિક, તે સદા તજે. કદાચિત્ કરે સશૂક થકો કરે, નિ:શૂક થકો ન કરે. ઈતિ ભાવ: તે છઠ્ઠા ગુણનો સંવિભાગી ક૦ ભજનારો થાય. પણ યદ્યપિ અણચાલે કેતાંઈક આરંભ પોતે સશૂક થકો કરે છે, પણ રાગી તો નિરાંરંભ જનનો = આરંભરહિત લોકનો, એતલે મુનિરાજનો હોય. ઘણું ક૦ અત્યંત. ૨૬૦ [૧૩-૭]

સુ૦ ૬. આરંભ : તીવ્ર આરંભ ત્યજે. ન છૂટકે કદાચિત ખરકર્માદિ વેપાર કરે તો પણ સૂગસહિત કરે પણ રાગી તો આરંભરહિત લોકનો જ - મુનિરાજનો હોય. આ છઠ્ઠો ગુણ.

માનેં સત્તમ ગુણ વર્યો, જન પાસ સદૈશ ગૃહવાસો રે,
અભ્યાસો રે, મોહ જીતવાનો કરેં એ. ૨૬૧ [૧૩-૮]

બા૦ હવે સાતમો ગેહનામા ભેદ વખાણે છે. માને ક૦ જાણે, સાતમો ગુણ વર્યો થકો સ્યું માને તે કહે છે. જન ક૦ પ્રાણી, પાસ સદૈશ ક૦ બંધન સરીખો, ગિહવાસો ક૦ ઘરવાસ માનતો, જિમ પંખી પાસપડ્યો ઊડી ન શકે, પોતાના આત્માને દુ:ખી માને ઈમ ગૃહમાતાપિતાદિક સંબંધે દીક્ષા લેઈ ન સકે, પણ દુ:ખ માને ઈતિ ભાવ: પણ અભ્યાસ તે મોહનો જય કરવાનો જ કરે. ૨૬૧ [૧૩-૮]

સુ૦ ૭. ગેહ : આ ગુણને વરેલો ઘરવાસને બંધન સરીખું માને. જેમ પાશમાં પડેલું પંખી ઊડી ન શકે તેમ પોતાને દુ:ખી માને. તે અભ્યાસ પણ મોહને જીતવાનો જ કરે. આ સાતમો ગુણ.

અક્રમ દંસણ ગુણભર્યો, બહુ ભાંતિ કરેં ગુરુભત્તી રે,
સત્તી રે, નિજ સદ્દેશાની ફોરવે રે. ૨૬૨ [૧૩-૯]

બા૦ આઠમો દર્શનનામા ભેદ વખાણે છે. આઠમા દર્શનનામા ગુણે ભર્યો બહુ ભાંતિ કરે ગુરુ ક૦ ધર્માચાર્ય તેહની ભક્તિ કરે, જેહથી સમકિત પામ્યો તેહની. ઇતિ ભાવઃ. સત્તી રે ક૦ શક્તિ પોતાની શ્રદ્ધાની ફોરવે, એતલે એ ભાવઃ. આસ્તિક્ય ભાવ સહિત અતીચાર રહિત દર્શનને ધરતો શક્તિઈ પ્રભાવના, વર્ણવાદ બુદ્ધિવંત કરે. યતઃ-

‘અતિથક્કભાવકલિઓ, પભાવણા વન્નવાયમાર્હિં ।
ગુરુભત્તિજુઓ ધીમં, ધરેઙ્ગ ઇય દંસણં વિમલં. ॥૧॥

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૬૭]૨૬૨[૧૩.૯]

સુ૦ ૮. દર્શન : ધર્માચાર્યની ભક્તિ કરે, શ્રદ્ધાની શક્તિ ફોરવે. આસ્તિક્યભાવ સહિત દોષરહિત દર્શનને ધારણ કરે. આ આઠમો ગુણ.

લોકસત્રા સવિ પરિહરેં, જાણે ગાડરિઉ પરવાહો રે,
લાહો રે, ઇમ નવમા ગુણનો સંપજે જી. ૨૬૩ [૧૩-૧૦]

બા૦ હવે ગૃહરિક પ્રવાહનામા નવમો ભેદ વખાણે છે. લોકસત્રા ક૦ અવિચારિત રમણીક, તેહને પરિહરે ક૦ તજે, જાણે ક૦ માને, લોકની ચાલિ તે ગાડરિયા પ્રવાહ જેહવી, જિમ એક ગાડરીને પછવાડે બીજી ગાડરી ચાલે. ઉપલક્ષણથી કીડીનો, મકોડાનો પ્રવાહ પણ કહેવો, તે જિમ અવિચારિત છે, લોકપ્રવાહ પણ તેહવો છે. તે માટે વર્જે. ઇમ નોમા [નવમા] ગુણનો લાહો નીપજે. ૨૬૩ [૧૩-૧૦]

સુ૦ ૯. ગૃહરિક પ્રવાહ : અવિચારી ગાડરિયા પ્રવાહની પેઠે જ લોકપ્રવાહ છે. એને ત્યજે. આ નવમો ગુણ.

આગમને આગલિ કરેં, તે વિણ કુણ મારગ સાખી રે,
ભાખી રે, ઇમ કિરિયા દશમા ગુણ થકી એ. ૨૬૪ [૧૩-૧૧]

બા૦ હવે દશમો આગમનામા ભેદ વખાણે છે. જે કાર્ય કરે તે આગમને આગલેં કરીને, ઇમ વિચારે, જે આગમ વિના માર્ગ, જે પરલોક સાધવાનો માર્ગ, તેહનો કુણ સાખી ? એતલે વીતરાગ આગમ માંહે જ

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૮૭

એહવા માર્ગ હોઈ. ભાખી કં એહવું કહીને ઈમ કિરિયા કં એ રીતની ક્રિયા કરે, એહ પદ બાહિરથી લાવીઈ. એતલેં એ ભાવઃ દેવવંદન, ગુરુવંદન પ્રત્યાખ્યાન, પ્રતિક્રમણાદિ રૂપ ક્રિયા, જિનાગમ તથ્ય જાણીને આગમોક્ત ક્રિયા કરે. એ દેવવંદનાદિક ક્રિયાનો વિસ્તાર ‘ધર્મરત્ન’માં જોઈ લેજ્યો. ૨૬૪ [૧૩-૧૧]

સુ૦ ૧૦. આગમ : જે કાર્ય કરે તે આગમને આગળ કરીને કરે. એમ વિચારીને કે પરલોક સાધવાનો માર્ગ આગમ જ દર્શાવે. તેથી આગમોક્ત સર્વ ક્રિયાઓ કરે. આ દશમો ગુણ.

આપ અબાધાઈ કરેં, દાનાદિક ચ્યાર સકતી રે,
વિકતિ રે, ઈમ આવેં, ગુણ ઈગ્યારમો એ. ૨૬૫ [૧૩-૧૨]

બા૦ હવે દાનાદિક યથાશક્તિ કરે એ ઈગ્યારમો ભેદ કહે છે. આપ અબાધાઈ કં પોતાને પીડા ન ઊપજે તિમ દાનાદિક ચ્યારે કરે. જો દ્રવ્ય, પાત્ર હોય તો દેતો થાકે જ નહીં. જો અલ્પ દ્રવ્ય તો અતિ ઉદાર ન થાય. ઉક્તં ચ-

‘લાભોચિયદાણે લાભોચિયભોયણે । લાભોચિયપરિવારે, લાભોચિયનિહિકરે સિયા । [પંચસૂત્રે સુ૦ ૨૩] તથા [ધર્મરત્ન પ્ર.ગા. ૭૦ ની વૃત્તિ]

ઈત્યાદિ ઈમ થોડે કાલે ઘણું આપી સકે. ઈમ શીલ-તપ-ભાવનાને વિષે પણિ યથાશક્તિ પ્રવર્તે. વિકતિ રે કં પ્રગટપણે. ઈમ ઈગ્યારમો ગુણ શ્રાવકને આવે. ૨૬૫ [૧૩-૧૨]

સુ૦ ૧૧. દાનાદિક : પોતાને પીડા ન થાય તેમ યથાશક્તિ દાન આદિ કરે. સક્ષમ હોય તો દાન કરતાં થાકે જ નહીં, અલ્પદ્રવ્ય હોય તો અતિ ઉદાર ન થાય. દાનની જેમ શીલ-તપ-ભાવનાને વિશે પણ યથાશક્તિ પ્રવર્તે. આ અગિયારમો ગુણ.

ચિંતામણિ સરિખો લહી, નવિ મુગધ હસ્યો પણિ લાજે રે,
ગાજે રે, નિજ ધર્મ્મે એ [ગુણ] બારમો એ. ૨૬૬ [૧૩-૧૩]

બા૦ હવે નિહીકનામા બારમો ભેદ વખાણે છે. ચિંતામણિ રત્ન સરીખો પોતાનો ધર્મ લહી કં પામીને મુગધ કં મૂર્ખ લોક તિણે હસ્યો

થકો પણ નવિ લાજે ક૦ ન લાજે. એતલે ધર્મકરણી કરતો લાજે નહીં. ગાજે રે ક૦ ઉત્સુક હોય, હર્ષવંતો હોય. નિજ ધર્મે ક૦ પોતાના ધર્મને વિષે એ બારમો ગુણ જાણવો. ૧૨. યદ્યપિ ‘ધર્મરત્ન’માં ચિંતામણિ રત્ન સરીખી ક્રિયા કરતો ન લાજે ઈમ કહ્યું છે, તોહિ ઈહાં ચિંતામણિ સરીખો ધર્મ કહ્યો તેહમાં કાંઈ વિરુદ્ધ નથી, જે કારણે, ક્રિયા ને ધર્મ જુદો નથી. ઈતિ. ૨૬૬ [૧૩-૧૩]

સુ૦ ૧૨. નિહ્નીક : મૂર્ખ લોકો હાંસી ઉડાવે છતાં, ધર્મકરણી કરતો જે લજવાય નહીં, ઊલટાનો ધર્મ કરવામાં ઉત્સુક અને હર્ષવંત બને. આ બારમો ગુણ.

ધનભવનાદિક ભાવેં જે નવિ રાગી નવિ દ્વેષી રે,
સમપેખી રે, તે વિલસે ગુણ તેરમે એ. ૨૬૭ [૧૩-૧૪]

બા૦ હવે તેરમો અરક્તદ્વિષ્ટ નામા ભેદ વખાણે છે. શરીરની સ્થિતિ હેતુ છે. ધનભવનાદિક આદિ શબ્દથી સ્વજન, આહાર, ઘર, ક્ષેત્ર, કલત્ર, વસ્ત્ર, શસ્ત્ર, યાન, વાહન, ઈત્યાદિક લેવા. પણ તે પદાર્થમાં રહેતો થકો પણ, નવિ રાગી નવિ દ્વેષી ક૦ રાગદ્વેષ રહિત એહવો હોય. એતલે મંદ આદર હોય એ ભાવ. અન્યથા રાગદ્વેષ રહિત તો ઉપલે ગુણઠાણે હોય તે કિમ ઘટે ? સમપેખી ક૦ મધ્યભાવનો જોનારો હોય, જે માટે, ભાવશ્રાવક ઈમ ભાવે. યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૭૨ની વૃત્તિ]

‘ન ય ઇત્ય કોઙ સયણો, ન સરીરં નેવ ભોગ-ઉવભોગા ।

જીવો અન્નભવગઙ્ ગચ્છઙ્ સવ્વં પિ મોત્તૂણં’ ॥૧॥

ઈત્યાદિ અવિનીત લોક ઉપરિ દ્વેષ પણ ન કરે તે શ્રાવક તેરમે ગુણે વિલસ્યે. ૨૬૭ [૧૩-૧૪]

સુ૦ ૧૩. અરક્તદ્વિષ્ટ : સ્વજન, આહાર, ઘર, ક્ષેત્ર, કલત્ર, વસ્ત્ર, શસ્ત્ર, વાહન આદિ રાખે ખરો પણ એ પ્રત્યે રાગદ્વેષ રહિત હોય, મંદ આદરભાવવાળો હોય, સમભાવે જોનારો હોય. આ તેરમો ગુણ.

રાગદ્વેષ મધ્યસ્થનો, શમ ગુણ ચઉદમેં ન બાંધે રે,
સાધે રે, તે હહ છાંડી મારગ ભલો એ. ૨૬૮ [૧૩-૧૫]

પં. પદ્મવિજયજીકત બાલાવબોધ

૧૮૯

બા૦ હવે ચૌદમો મધ્યસ્થનામા ગુણ વખાણો છે. રાગદ્વેષ મધ્યસ્થનો ક૦ રાગદ્વેષમાં તણાય નહીં. તેહમાં મધ્યસ્થપણું રાખે એ રાગદ્વેષ મધ્યસ્થનો શમ ગુણ કહીઈ. એતલે એ ભાવ જે પરમાર્થ વિચાર કરે જે મેં મત લીધો કિમ મૂકું? અથવા અમુકો મ્હારો મત ખંડે છે તેહને ખંડુ એહવો રાગદ્વેષ ન કરે તે પ્રાણી ચૌદમા ગુણને વિષે બાધા ન પામે. એતલે શમગુણી ન પીડાય. તે પ્રાણી પોતાનો હઠ ક૦ કદાગ્રહ છાંડીને ભલો મારગ સાધે. એતલે એ ભાવ : પરને પોતાને હિતવાંછક થકો કદાગ્રહ મૂકી મધ્યસ્થ ગીતાર્થ ગુરુવચને પ્રવર્તે, પ્રદેશી રાજાની પરે. એતલે તેરમા ગુણમાં ધન-ભવનાદિકમાં મંદ આદરી હોય, તથા ચૌદમા ગુણમાં ધર્મમાં કદાગ્રહ મૂકે, સમ્યક્ અંગીકાર કરે. ૨૬૮ [૧૩-૧૫]

સુ૦ ૧૪. મધ્યસ્થ : રાગદ્વેષમાં તણાયા વિના મધ્યસ્થપણું રાખે, પોતાના મત વિશે કશી મમત ન રાખે. આવો શમગુણી પીડાય નહીં. ધર્મમાં હઠાગ્રહ છાંડીને રૂડો સમ્યક્ માર્ગ ગ્રહે; પ્રદેશી રાજાની પેઠે. આ ચૌદમો ગુણ.

ખિણભંગુરતા ભાવતો, ગુણ પનરમેં સેવંતો રે,
સંતો રે, ન ધનાદિ સંગતિ કરે એ. ૨૬૯ [૧૩-૧૬]

બા૦ હવે અસંબદ્ધનામા પનરમો ભેદ વખાણો છે. ક્ષણભંગુરતા ભાવતો ક૦ સર્વ પદાર્થ ક્ષણભંગુર છે, અનિત્ય છે, તન-ધન-સ્વજન-જીવિતવ્ય પ્રમુખ અનિત્ય છે. ઈમ વિચારતો પનરમા ગુણને વિષે સેવંતો ક૦ સેવે, સંતો ક૦ સજ્જન પુરુષોને ન ધનાદિક સંગતિ કરે ક૦ ધન પ્રમુખની સંગતિ ન કરે ઈમ વિચારે. યત:-

‘ચિચ્ચા દુપયં ચઝપ્પયં ચ, खेत्तं गिहं धणधन्नं च सव्वं ।

सकम्मबीओ अवसो पयाइ, परं भवं सुंदर पावगं वा.’ ॥૧॥

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૭૪ની વૃત્તિ] ૨૬૯ [૧૩-૧૬]

સુ૦ ૧૫. અસંબદ્ધ : સર્વ પદાર્થ અનિત્ય-ક્ષણભંગુર છે એમ વિચારીને સજ્જન પુરુષોને સેવે ને ધન આદિની સંગતિ ન કરે. આ પંદરમો ગુણ.

ભવવિરત સેવે મનિં, ભોગાદિક પર અનુરોધે રે,
બોધે રે, ઈમ ઉલ્લસેં ગુણ સોલમે એ. ૨૭૦ [૧૩-૧૭]

બા૦ હવે સોલમો પરાર્થ કામોપભોગી નામા ભેદ કહે છે. ભવ જે સંસારને વિષે વિરક્ત મન થકો ભોગાદિકને સેવે તે પણ પર અનુરોધે ક૦ પરના દાક્ષિણ્યાદિકે સેવે. બોધે રે ક૦ એહવે ઉદાસીન જ્ઞાને કરી સોલમો ગુણ ઉલ્લાસ પામે. ૨૭૦ [૧૩-૧૭]

સુ૦ ૧૬. પરાર્થકામોપભોગી : સંસારને વિશે વિરક્ત મન રાખીને ભોગ આદિને સેવે. આવા ઉદાસીનતાભર્યા જ્ઞાનને લઈને સોળમો ગુણ ઉલ્લસિત થાય. આ સોળમો ગુણ.

આજકાલિ એ છાંડસ્યું, ઈમ વેશ્યા પરેં નિસનેહો રે,
ગેહો રે, પર માને ગુણ સત્તરમેં એ. ૨૭૧ [૧૩-૧૮]

બા૦ હવે સત્તરમો વેશ્યાની પરિં ઘરવાસ પાલે એ ભેદ વખાણે છે. એ ઘરવાસ આજ છાંડીસ્યું અથવા કાલ છાંડીસ્યું ઈમ વેશ્યાની પરે નિસ્નેહી રહે. જિમ વેશ્યા નિર્ધન દેખી વિચારે તિમ ગૃહસ્થ પણ આસ્થા પ્રમુખ વિના ઘરમાં વસે, ઘરને પર કરી માને. સત્તરમે ગુણે. દેશવિરતિના અનેક ભેદ છે. માટે નાનાભિપ્રાયવંત હોય તે માટે પુનરુક્ત દૂષણ કોઈ ભેદમાં ન જાણવું. ૨૭૧ [૧૩-૧૮]

સુ૦ ૧૭. વેશ્યાની પેઠે ઘરવાસ : જેમ વેશ્યા નિર્ધન પુરુષ પ્રત્યે નિ:સ્નેહી રહે તેમ આ ગુણવાળો ગૃહસ્થ 'ઘર આજ ત્યજ્યું, કાલ ત્યજ્યું' એમ ઘરવાસ પ્રત્યે નિ:સ્નેહી રહે. ઘરમાં વસવા છતાં ઘરને પર કરીને માને. આ સત્તરમો ગુણ.

એ ગુણવૃંદે જે ભર્યા, તે શ્રાવક કહીઈ ભાવે રે,
પાવે રે, સુજસપૂર તુઝ ભગતિથી એ. ૨૭૨ [૧૩-૧૯]

બા૦ એ ગુણના વૃંદ ક૦ સમૂહ, તિણેં કરીને ભર્યા છે તે શ્રાવક કહિઈ, ભાવેં ક૦ ભાવથી શ્રાવક કહીઈ. યત:-

‘इय सत्तरसगुणजुक्तो, जिणागमे भावसावगो भणितो’ ઈતિ વચનાત્.
પાવે ક૦ પામે, સુજસપૂર ક૦ ભલા જસનું પૂર પામે, તુઝ ભક્તિથી ક૦

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૯૧

હે વીતરાગ, હે ચિદાનંદ સ્વરૂપી, તાહરી ભક્તિ થકી પામે. એતલે તાહરી આજ્ઞાઈ ભાવશ્રાવકપણું પાલવું તે તાહરી ભક્તિ જ છે. ૨૭૨ [૧૩-૧૯]

સુ૦ આ ગુણસમૂહ જેનામાં છે તે (ભાવગત ગુણવાળો) ભાવશ્રાવક કહેવાય. હે પ્રભુ ! તારી આજ્ઞાથી ભાવશ્રાવકપણું પાળવું તે તારી ભક્તિ જ છે.

(એ ઢાલમાં શ્લોક ૧૦૦, અક્ષર ૨૧ છે. ઉક્ત ગાથા સાઢી અગ્યાર.)

ઢાળ ચૌદમી

બા૦ પૂર્વ ઢાલમાં ભાવશ્રાવકનું લક્ષણ કહ્યું. તે ભાવશ્રાવક હોય તે દ્રવ્યસાધુ કહીઈ અને દ્રવ્યસાધુ હોય તે ભાવસાધુપણું પામે.

તે ભાવસાધુપણું લહે, જે ભાવશ્રાવક સાર,
તેહનાં લક્ષણ સાત છે, સવિ જાણે હો તું ગુણભંડાર.
સાહિબજી, સાચી તાહરી વાણી. ૨૭૩ [૧૪-૧]

બા૦ તે ભાવસાધુપણું પામે, જે ભાવશ્રાવક પૂર્વે કહ્યા તેહવા સાર ક૦ પ્રધાન થયા હોય તેહના ક૦ તે ભાવસાધુનાં સાત લક્ષણ છે. સવિ જાણે હો તું ગુણભંડાર ક૦ હે ગુણભંડાર ! જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-વીર્ય-સુખ-દાન-લાભ-ભોગ-ઉપભોગાદિક ગુણના ભંડાર ! તુમ્હો સર્વ જાણો. કેવલજ્ઞાન કેવલદર્શને કરી ષડ્દ્રવ્યનું ભાજન થાય છે તે માટે હે સાહિબજી! તુમ્હારી વાણી તે સાચી છે, સત્ય છે, એતલે એ ભાવ : જે આચાર્યપરંપરા તથા જીત તથા પ્રકરણાદિકમાં જે ભાવ કહ્યા છે તે તુમ્હારી વાણી છે. તે કોઈનું કલ્પિત નથી. ૨૭૩ [૧૪-૧]

સુ૦ આગળ કહ્યા તે ભાવશ્રાવક ભાવસાધુપણું પામે તેનાં સાત લક્ષણ છે. હે પ્રભુ ! પ્રકરણ આદિમાં જે ભાવ કહ્યા છે તે તમારી જ વાણી છે; કલ્પિત નથી.

કિરિયા મારગ અનુસારિણી^૧, શ્રદ્ધા પ્રવર અવિવાદ^૨,
ઋજુભાવે પત્રવણીજજતા^૩, કિરિયામાં હો નિત્યે અપ્રમાદ^૪.
સાહિબજી, સાચી તાહરી વાણી. ૨૭૪ [૧૪-૨]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૯૩

બા૦ તે સાત લક્ષણ કહે છે. સકલ ક્રિયા પ્રત્યુપેક્ષાદિક તે માર્ગાનુસારિણી, મોક્ષમાર્ગને અનુયાયી ચેષ્ટા ૧, તથા શ્રદ્ધા ૬૦ કરવાની ઈચ્છા, પ્રવર ૬૦ પ્રધાન, અવિવાદ ૬૦ વિવાદ રહિત. ધર્મનંદ વિષે એતલુ બાહિરથી લીજીઈ ૨, પત્રવણીજજતા ૬૦ પ્રજ્ઞાપનીયપણું એતલે પ્રરૂપવું તે ઋજુભાવ ૬૦ સરલ સ્વભાવે, એતલે પ્રરૂપણા અસદ્ભિનિવેશ કદાગ્રહે ન હોય ૩, તથા ક્રિયા જે સુવિહિત અનુષ્ઠાન તેહને વિષે નિરંતર અપ્રમાદી હોય, શિથિલ ન હોય ૪. ૨૭૪ [૧૪-૨]

સુ૦ ૧. માર્ગાનુસારિણી ક્રિયા, ૨. ધર્મને વિશે શ્રદ્ધા, ૩. ઋજુભાવે પ્રરૂપણા, ૪. શુભહિતકારી અનુષ્ઠાન વિશે નિરંતર અપ્રમાદ.

નિજ સક્તિ સારુ કાજનો^૫, આરંભ ગુણ અનુરાગ^૬,
આરાધના ગુરુ આજ્ઞાની^૭, જેહથી લહીઈ હો ભવજલ તાગ.

સા૦ ૨૭૫ [૧૪-૩]

બા૦ પોતાની શક્તિ સારૂ ૬૦ શક્તિ પ્રમાણે, કાજનો આરંભ ૬૦ કાર્યનો તપસંજમાદિકનો પ્રારંભ કરે પણ શક્તિ ઉલંઘી તપ પ્રમુખ ન કરે. ૫, ગુણનો અનુરાગ ૬૦ ગુણનો પક્ષપાત હોય ૬, આરાધના ગુરુ આજ્ઞાની ૬૦ ગુરુ આજ્ઞાનું આરાધવું, ગુરુ-આદેશે વર્તવું. ૭, જે ગુરુઆજ્ઞથી લહીઈ ૬૦ પામીઈ, ભવજલતાગ ૬૦ સંસારસમુદ્રનો પાર પામીઈ. ૨૭૫ [૧૪-૩]

સુ૦ ૫. શક્તિ અનુસાર તપ-સંયમ આદિ કાર્યનો આરંભ, ૬. ગુણનો પક્ષપાત, ૭. ગુરુઆજ્ઞાની આરાધના.

માર્ગ સમયની થિતિ તથા, સંવિગ્ન બુધની નીતિ,
એ દોઈ અનુસારે ક્રિયા, જે પાલે હો તે ન લહે ભીતિ. સાહિબ૦

૨૭૬ [૧૪-૪]

બા૦ હવે માર્ગાનુસારિણી ક્રિયાનામા પ્રથમ ભેદ વખાણે છે. માર્ગ ૬૦ સમયની સ્થિતિ. એતલઈ આગમની મર્યાદા. તિહાં આગમ તે સ્યું ? ઉક્તં ચ:-

‘આગમો હ્યાસવચનમાસં દોષક્રયાદ્વિદુઃ ।

વીતરાગોઽનૂતં વાક્યં, ન બ્રૂયાદ્ભેત્વસંભવાત્ ॥’

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૦ની વૃત્તિ]

તે આગમની થિતી ઉત્સર્ગાપવાદ રૂપ શુદ્ધ સંયમનો ઉપાય તે માર્ગ, અથવા માર્ગ તે સંવિગ્ન બુધની નીતિ કઠ સંવિગ્ન જે મોક્ષાભિલાષી બુદ્ધ તે ગીતાર્થ. ઈહાં બહુપદ અધિકું કહિઈ. ઈમ કહિઈ સંવિગ્ન બહુગીતાર્થની નીતિ કઠ આચરણા - ક્રિયારૂપ એ પણ માર્ગ કહીઈ. એ દોઈ કઠ બે માર્ગના અર્થ કર્યા તેહને અનુસારિણી જે ક્રિયા આગમની અબાધાઈ સંવિગ્નના વ્યવહારરૂપ તે માર્ગાનુસારિણી ક્રિયા કહીઈ. એહવી ક્રિયા પાલે તે ન લહે ભીતિ કઠ કદાપિ ન હોય એ ગાથાર્થ : હવે સંવિગ્ન બહુગીતાર્થની નીતિ, એહના પદચ્છેદ કરીઈ છેઈ. સંવિગ્ન પદ કહું તે અસંવિગ્ન ટાલવા માટે. અસંવિગ્ને ઘણા મિલીને આચર્યું હોય તોહિ પણ પ્રમાણ નહીં. યદ્ વ્યવહાર:-

‘જં જીયમસોહિકરં પાસત્થપમત્તસંજયાઈહિં ।

બહુઈહિં વિ આચરિયં, ન પમાણં સુદ્ધચરણાણં ॥૧॥ [દ.શુ.પ્ર., ૧૮૪]

‘બહુગીતાર્થ’ પદ મૂક્યું એનું હેતુ જે એક ગીતાર્થે આચર્યું હોય તે કદાચિત્ અનાભોગે અનવબોધાદિક કારણે વિપરીત પણ આચર્યું હોય, તે પણ પ્રમાણ ન થાય. તે માટે બહુજન પદ મૂક્યું જે માટે બહુગીતાર્થ આચરે તે અવિતથ હોઈ. ઈહાં પ્રશ્ન શિષ્ય કરે છે. આગમ તે માર્ગ કહિવો તે યુક્ત છે, પણ બહુજનાચીર્ણ તે ન ઘટે. ઘણા લોકોઈ તો લૌકિક માર્ગ આચર્યો હોય તે માટે આગમ તે પ્રમાણ, પણ બહુલોક-આચરણ પ્રમાણ નહીં. વલી આગમ તે જયેષ્ઠ છે. બહુજન-આચરણ તે અનુજયેષ્ઠ છે. લૌકિકમાં પણ જયેષ્ઠ મૂકી અનુજયેષ્ઠનું પૂજન ઘટે [ન]હીં. તથા આગમ તો કેવલી પણ અપ્રમાણ ન કરે. યત:-

‘અહો સુઓવત્તો સુઅનાણી જહ વિ ગિણ્હહ અસુદ્ધં,

તં કેવલી વિ ધુંજહ, અપમાણં સુયં ભવે ઇહરા’ ॥૧॥

[ધર્મરત્ન પ્ર. ગા ૮૦ની વૃત્તિ]

તથા આગમ છતાં આચરણ પ્રમાણ કરીઈ તો આગમને લઘુતા પણ થાય ઈતિ. ઈહાં ગુરુ ઉત્તર દિઈ છે- સંવિગ્ન ગીતાર્થ આગમ અપેક્ષા વિના આચરે જ નહીં. સ્યું આચરે તે કહે છે :-

‘દોસા જેણ નિરુજ્ઞંતિ, જેણ ચિજ્જંતિ પુવ્વકમ્માઈં ।

સો સો મુખ્ખોવાઓ, રોગાવત્થાસુ સમણં વ’ ॥૧॥

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૯૫

[ઉપદેશપદગા. ૭૮૨; ધર્મરત્ન પ્ર. ગા. ૮૦ની વૃત્તિ; ઉપદેશરહસ્યગા. ૧૪૦]

ઈત્યાદિક આગમવચન સંભારી દ્રવ્યક્ષેત્રકાલભાવપુરુષાદિક ઉચિત જોઈ સંજમને વૃદ્ધિકારી જ આચરે. તે બીજા સંવિગ્ન ગીતાર્થ પણ અંગીકાર કરે તે માર્ગ કહીઈ. અને બીજા બહુલોકે આચર્યું તે તો અસંવિગ્ન અગીતાર્થ માટે અપ્રમાણ છે. વલી આચરણા પ્રમાણ કરતાં આગમ તો અત્યંત પ્રતિષ્ઠા પામે છે, જે માટે શ્રી ઠાણાંગસૂત્ર [તથા ધર્મરત્ન પ્ર. ગા. ૮૦ની વૃત્તિ]મધ્યે પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર પ્રરૂપ્યા છે. યથા:-

પંચવિહે વવહારે, પત્રત્તે । તંજહા આગમવવહારે ૧, સુચવવહારે ૨, આણાવવહારે ૩, ધારણાવવહારે ૪, જીયવવહારે ૫ ।

જીત અને આચરણા તે એક જ અર્થ છે, તે માટે આચરણા માનતાં આગમ અત્યંત માન્યું. તે માટે આગમ અવિરુદ્ધ આચરણા પ્રમાણ ઈત્યર્થિતં ઈતિ. ગાથા ૨૭૬મીનો અર્થ કહ્યો છે. ૨૭૬. [૧૪-૪]

સુ૦ પ્રથમ લક્ષણ : માર્ગાનુસારિણી ક્રિયા : માર્ગ તે સમયની સ્થિતિ; ઉત્સર્ગ-અપવાદરૂપ શુદ્ધ સંયમનો ઉપાય. તેમજ સંવિગ્ન બહુગીતાર્થની નીતિ-આચરણા એ બે માર્ગને અનુસરનારી આગમની જે ક્રિયા તે માર્ગાનુસારિણી ક્રિયા. આવી ક્રિયાનું પાલન કરનારને ક્ષાનો ભય ન હોય.

અહીં 'સંવિગ્ન' પદ 'અસંવિગ્ન'ને ટાળવા મૂક્યું. ઘણા અસંવિગ્નોએ મળીને કરેલું આચરણ પણ પ્રમાણ નહીં. એ જ રીતે 'બહુગીતાર્થ' પદ એટલે મૂક્યું કે એક ગીતાર્થે કદાચિત્ત્ અનવબોધથી વિપરીત આચરણ પણ કર્યું હોય.

'આગમ'ને 'માર્ગ' કહેવું યુક્ત છે, પણ ઘણા લોકો આચરતા હોય એટલા ઉપરથી માર્ગ ન કહેવાય. કેમકે ઘણા લોકોએ તો લૌકિક માર્ગ જ આચર્યો હોય. આગમ જ્યેષ્ઠ છે. કેવલી પણ એને અપ્રમાણ ન કરે. સંવિગ્ન ગીતાર્થ આગમને અપેક્ષાએ જ આચરે. આ અપેક્ષા તે સંયમની વૃદ્ધિ.

'સ્થાનાંગ સૂત્ર'માં પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર પ્રરૂપ્યા છે. આગમવ્યવહાર, શ્રુતવ્યવહાર, આજ્ઞાવ્યવહાર, ધારણાવ્યવહાર અને જીતવ્યવહાર.

સૂત્રે ભણ્યું પણ અન્યથા, જુદું જ બહુગુણ જાણિ,
સંવિગ્ન વિબુધે આચર્યું, કાંઈ દીસે હો કાલાદિ પ્રમાણ.

સા. ૨૭૭ [૧૪-૫]

બા૦ એહ જ વાત કહે છે. સૂત્રે ભણ્યું ક૦ આગમને વિષે કહ્યું છે તોહિ પણ અન્યથા ક૦ બીજી રીતે જુદું જ ક૦ ફેરફાર, બહુગુણ જાણિ ક૦ ઘણો ગુણ જાણીને સંવિગ્ન વિબુધે ક૦ સંવિગ્ન ગીતાર્થ લોકે, આચર્યું ક૦ આચરણા કરી, તે કાંઈ ક૦ કેતલીક વાતો દીસે છે પણ સ્યું જાણી આચર્યું તે કહે છે. કાલાદિ પ્રમાણ ક૦ દુષ્પમાદિક કાલ પ્રમુખનું પ્રમાણ વિચારીને આચર્યું. તેહ જ દેખાડે છે. ૨૭૭ [૧૪-૫]

સુ૦ સૂત્ર-આગમમાં જે કહ્યું છે તેનાથી બીજી રીતે સંવિગ્ન ગીતાર્થ આચરણા કરી હોય એવી વાતો જોવા મળે છે. પણ દુષ્પમાણ આદિનું પ્રમાણ વિચારીને તેઓએ એમ કર્યું છે.

કલ્પનું ધરવું ઝોલિકા, ભોજનં દવરક દાન,
તિથી પજૂસણની પાલટી, ભોજનવિધિ હો ઇત્યાદિ પ્રમાણ.

સા૦ ૨૭૮ [૧૪-૬]

બા૦ પૂર્વ (પૂર્વે) કલ્પક કારણે ઓઢતા અન્યથા ગોચરી પ્રમુખને વિષે વાલીને ખંધે મૂકી ચાલતા એ આગમનો આચાર, હવે તો ગોચરી પ્રમુખને વિષે પાંગરીને જાવું ૧, ચોલપટ્ટ પ્રમુખ પિણિ સમજવા. પૂર્વે કુણીઈં રાખતા; હિમણાં કંદોરે રાખીઈં છીઈં. તથા ઝોલિકા ક૦ ઝોલી મૂકીઈં જાલી ગ્રંથિ કૂણિઈં ઢુકડી બાંધતા, હમણાં હાથમાં ઘાલીઈં છીઈં. ઉપલક્ષણથી ઉપગ્રહીક કટાસણું સંચારીઉ દંડાસણાદિક લેવા. તથા તરપણિ પ્રમુખને વિષે દોરા દેવા. ઈમ સિકી દોરાની ઝોલીના આધાર વિશેષ ઇત્યાદિક, વલી પાત્રે લેપ દેવા તથા પજૂસણની તિથિ જે પાંચમની ચોથ કરી તથા ઉપલક્ષણથી ચોમાસાં પૂનિમ ટાલી ચૌદસિં કર્યા તથા ભોજનવિધિ પ્રમુખ શાસ્ત્રોક્ત વિના પણ આચરિત પ્રમાણ છે. ભોજનવિધિ તે મંડલીઈં બેસવું, વેંચી દેવું ઇત્યાદિક. તથા ચ વ્યવહારભાખ્યા-

‘સ્થપરિત્રા છકાય સંજમો પિંડ ઉત્તરજ્ઞાણે ।

રુક્ષે વસહે ગોવે, જોહે સોહી ચ પુક્ષરિણી’ ॥૧॥

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૩ની વૃત્તિ]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૯૭

એહનો લેશથી અર્થ:- પૂર્વે શાસ્ત્રપરિજ્ઞા અધ્યયન સૂત્રાર્થ ભણે ૬૦ સાધુને ઉઠામણ કરતાં. હવણાં દશવૈકાલિક યોથું અધ્યયન ભણે થકે ઉઠાવણ થાય છે. પૂર્વે પિંડેષણાધ્યયન ભણ્યા પછી ઉત્તરાધ્યયન ભણાવતા. હમણાં વિગર ભણે પણ ભણાવીઈ છઈ. તત્ર દષ્ટાંતા:- પૂર્વે કલ્પવૃક્ષ હતાં, હિમણાં આંબા પ્રમુખે કામ ચાલે છે. પૂર્વે અતુલબલ ધવલ વૃષભ હતા, હમણાં ધૂંસરે જ કામ ચાલે છે. પૂર્વે ગોપ જે કરસણી ચક્રીને તેહ જ દિને ધાન્ય નીપજાવતા, આજે તદન્યથી પણ કામ ચાલે છે. તથા પૂર્વે સહસ્રયોધી હતા, હમણાં અલ્પપરાક્રમ સુભટ્ટે પણ શત્રુ જય કરી રાજ્ય પાલે છઈ તિમ સાધુ હમણાં જીતવ્યવહારે પણ સંયમ પાલે છે. તથા ખટમાસનું પ્રાયશ્ચિત્ત હોય અને પાંચ ઉપવાસ તેહને કહ્યા છે. તથા પૂર્વે મોટી પુષ્કરણીઓ હતી, હમણાં લઘુથી કામ ચાલે છે. ઈત્યાદિ દષ્ટાંતે જીત પણ જાણવો. અથવા કિં બહુના-

‘જં સવ્વહા ન સુત્તે, પડિસિદ્ધં નેય જીવવહેહુ ।
તં સવ્વંપિ પમાણં, ચારિત્તધણાણ ભણિયં ચ’ ॥૨॥
અવલંબિરુણ કજ્જં જં કિંં ચિ સમાયરંતિ ગીયથા ।
થોવાવરાહ बहुगुणं सव्वेसिं तं पमाणं तु ॥૨॥

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૪-૮૫]

ઈત્યાદિ, જિમ આર્યરક્ષિતજીઈ આચર્યુ તે દુર્બલિકા પુષ્પમિત્રજીઈ અંગીકાર કર્યુ, તિમ સુવિહિતે આચર્યુ સર્વે કબૂલ કરે. ૨૭૮ [૧૪-૬]

સુ૦ જેમ કે સાધુ કારણવશાત્ કપડો ઓઢતા, અન્યથા ગોચરી ૧૦માં વાળીને ખભે મૂકીને ચાલતા એ આગમનો આચાર. હવે ગોચરી આદિમાં પણ ઓઢે છે. પહેલાં ચોલપટ્ટો કોણીએ રાખતા, હવે કંદોરામાં રાખે છે. ઝોળી મૂઠીમાં પકડી એની ગાંઠ કોણી નજીક બાંધતા, હવે હાથમાં પકડે છે. પર્યુષણમાં પાંચમની ચોથ, પાત્રાંને લેપ, ચોમાસાં પૂનમને છોડી ચૌદસનાં ભોજનવિધિ, શાસ્ત્રોના અધ્યયનનો કમ- પલટો ૧૦ આચાર- પરિવર્તન થયું છે.

આ રીતે જેમ પહેલાં કલ્પવૃક્ષ હતાં ને હવે આંબા છે એમ સાધુઓ પણ હવે જીતવ્યવહારે સંયમ પાળે છે. આર્યરક્ષિતજીએ જે આચર્યુ તે પુષ્પમિત્રજીએ સ્વીકાર્યુ. એમ સુવિહિતનું આચરણ સર્વ કબૂલ રાખે.

૧૯૮

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

વ્યવહાર પાંચે ભાખિયા, અનુક્રમે જેહ પ્રધાન,
આજ તો તેહમાં જીત છે, તે તજીઈ હો કિમ વિગર નિદાન.

સા૦ ૨૭૯ [૧૪-૭]

બા૦ તે માટે જ કહે છે- વ્યવહાર પાંચે ભાખિયા ક૦ પાંચ વ્યવહાર કહ્યા છે. તથા અનુક્રમે જે પ્રધાન હોય તે આદરવો. 'આદરવો' ૫૬ બાહિરથી કહીઈ. ૫૬૩-

'કતિવિહે નં મંતે ! વવહારે પત્રતે ? ગોયમા, પંચવિહે વવહારે પળ્ળતે તં આગમે સુણ આળા ધારણા જીણ, જહા સે તત્થ આગમે સિયા, આગમેળ વવહારં પટ્ટવેજ્જા ૧, ણો ય સે તત્થ આગમે સિયા, જહા સે તત્થ સુણ સિયા, સુણં વવહારં પટ્ટવેજ્જા ૨, ણો ય સે તત્થ સુણ સિયા, જહા સે તત્થ આળા સિયા, આળાણ વવહારં પટ્ટવેજ્જા ૩, ણો ય સે તત્થ આળા સિયા, જહા સે તત્થ ધારણા સિયા, ધારણાણ વવહારં પટ્ટવેજ્જા ૪. ણો ય સે તત્થ ધારણા સિયા, જહા સે તત્થ જીણ સીયા, જીણં વવહારં પટ્ટવેજ્જા ૫, ઇચ્ચેતેહિં પંચહિં વવહારં પટ્ટવેજ્જા ૬, તં આગમેળં સુણં આળાણ ધારણાણ જીણં, જહા જહા સે આગમે સુણ આળા ધારણા જીણ તહા તહા વવહારં પટ્ટવેજ્જા, સે કિમાહુ મંતે ! આગમબલિયા સમણા નિગ્ગંથા, ઇચ્ચેયં પંચવિહં વવહારં જદા જદા જહિં જહિં તદા તદા તહિં તહિં અણિસિતોવસ્સયં સમં વવહારમાણે નિગ્ગંથે આળાણ આરાહણ ભવઈ' ઈતિ ભગવતી સૂત્રે, શતક ૮, ઉદ્દેશે ૮, કહ્યું છે.

આજ તો તે પાંચ વ્યવહારમાં જીતવ્યવહાર મુખ્ય છે. જીતે જ કામ ચાલે છે. તે જીતવ્યવહાર વિગર નિદાન ક૦ કારણ વિના કિમ ત્યજીઈ ? એતલે જીતવ્યવહારે આચાર્યે બાંધ્યો તે પ્રમાણ છઈ ૨૭૯ [૧૪-૭]

સુ૦ તેથી જ પાંચ પ્રકારના વ્યવહાર કહ્યા છે. આજે તો એ પાંચમાં જીતવ્યવહાર મુખ્ય છે. આ જીતવ્યવહારને અકારણ ત્યજાય પણ કેમ ? એટલે આચાર્યે બાંધ્યો આ વ્યવહાર પ્રમાણ છે.

શ્રાવક મમત્વ અશુદ્ધ વલી, ઉપકરણ વસતિ આહાર,
સુખશીલ જે જન આચરે, નવિ ધરીઈ હો તે ચિત્ત લગાર.

સા૦ ૨૮૦ [૧૪-૮]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૧૯૯

બા૦ હવે કહે છે- જે એહવી આચરણ તે અપ્રમાણ છે, યથા :
 સિદ્ધાંતમાં ના કહી છે જે શ્રાવકનો મમત્વ ન કરવો. યત:- 'ગામે વા
 કુલે વા નગરે વા દેસે વા મમત્તભાવં ન કહિ વિ કુજ્જા' ઇત્યાદિ[ધર્મરત્ન
 પ્ર., ગા. ૮૭ની વૃત્તિ] અને શ્રાવકનો મમત્વ કરે એ અપ્રમાણ છે તથા
 વલી અશુદ્ધમાન ઉપગરણ, વસતિ, આહાર પ્રમુખની આગમમાં લેવાની
 ના છે. અને લિઈ તે આચરણા [અ]પ્રમાણ છે. યત: આગમે-

'પિંડં સિજ્જં ચ વત્થં ચ, ચત્થં પાયમેવ ય ।

અકપ્પિયં ન ઇચ્છિજ્જા, પડિગાહેજ્જ કપ્પિયં ॥૧॥ ઇતિ [ધર્મરત્ન
 પ્ર., ગા. ૮૭ ની વૃત્તિ; દ. વૈ. સૂત્ર અ.૬, ઉ.૨, ગા. ૪૭]

ઉપલક્ષણથી વસ્ત્રપાત્રાદિકપણે ઇમ જ જાણવો. સુખશીલ લોકે જે
 આચર્યું એતલે પોતાના શરીરની શોભાને અર્થે જે આચર્યા તે અપ્રમાણ,
 અન્યથા દુર્ભિક્ષાદિક કારણે તો કાંઈ અશુદ્ધ લે તો પિણ નિર્દોષ છે. યત:
 'પિંડનિર્યુક્તૌ'- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૭ ની વૃત્તિ]

'एसो आहारविही जह भणिओ सव्वभावदंसीहिं ।

धम्मावस्सगजोगा, जेण न हायंति तं कुज्जा ॥१॥' तथा

'कारणपडिसेवा पुण भावेऽणासेवणत्ति दट्ठव्वा ।

आणाइमोतीइ भावे, सो सुद्धो मोक्खहेउत्ति' ॥२॥ ઇત્યાદિ

વલી ઉવવાઈ સૂત્રે સુદ્ધેસણીએ એહવા અભિગ્રહ મુનિઈ કર્યા તિવારે જાણીઈ
 છીઈ જે પૂર્વે અસુદ્ધપણિ કોઈ કારણે લેતા દીસે છે એ અપવાદ તો પ્રમાણ
 છે. પણિ સુખશીલ લોકે આચર્યું તે ચિત્તમાં લગાર પણ ન ધરીઈ. એતલે એ
 ભાવ જે દુ:પ્રસહ આચાર્ય લગે ચારિત્ર સિદ્ધાંતમાં સાંભલીઈ છઈ અને જો
 માર્ગાનુસારિ ક્રિયા કહી તે રીતે યત્ન કરતાને ચારિત્રિયા ન માનીઈ તો એહથી
 બીજા તો નથી દેખતા તિવારે ચારિત્રવિચ્છેદ ગયું ઠર્યું, તિવારે તે વિના તીર્થ
 પણિ વિચ્છેદ ગયું. ઇમ કરતાં તો આગમ વિરુદ્ધ થાઈ છે. યત:
 'व्यवहारभाष्ये' [તથા ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૮ ની વૃત્તિ]

'जो भणइ नत्थि धम्मो न य सामाइयं न चेव य वयाइं ।

सो समणसंघबज्झो, कायव्वो समणसंघेण' ॥૧॥

ઇત્યાદિ વચને માર્ગાનુસારી ક્રિયાકારી તે ભાવસાધુ ઇમ ઠર્યું. ઇતિ પ્રથમ
 ભેદ. ૨૮૦ [૧૪-૮]

સુ૦ શ્રાવકનું મમત્વ કરવાની આચરણા અપ્રમાણ છે. અશુદ્ધ ઉપકરણ-વસતિ-આહારની પણ આગમમાં ના છે. પણ જો લે તો એ અપ્રમાણ છે. શરીરશોભા અર્થે જે આચર્યું તે અપ્રમાણ, પરંતુ દુષ્કાળ આદિ કારણે કાંઈ અશુદ્ધ સ્વીકારે તો તે નિર્દોષ છે. ‘ઉપપાતિક સૂત્ર’માં કારણવશાત્ અશુદ્ધનો સ્વીકાર કરતા મુનિ પણ જોવા મળે છે. આવો અપવાદ પ્રમાણ છે. પણ તેથી કરીને સુખચેનવાળા લોકની આચરણાને ચિત્તમાં લાવવી નહીં. દુષ્પસહ આચાર્ય સુધી સિદ્ધાંતમાં ચારિત્ર સાંભળીએ છીએ. હવે જો માર્ગાનુસારી ક્રિયાનો યત્ન કરનારને ચારિત્રી ન ગણીએ તો તે પછી ચારિત્ર સાવ વિચ્છેદ ગયું જ ઠરે. અને તો પછી તીર્થ પણ વિચ્છેદ પામે, એ તો આગમવિરુદ્ધ થાય.

આ બધાને લઈને માર્ગાનુસારી ક્રિયા કરનાર ભાવસાધુ ગણાય એમ ઠર્યું.

વિધિસેવના^૧, અવિતૃત્તિ^૨, શુભ દેશના^૩, સ્ખલિત વિશુદ્ધિ^૪, શ્રદ્ધા ધરમ ઈચ્છા ઘણી, ચઉ ભેદે હો ઈમ જાણે સુબુદ્ધિ.

સા૦ ૨૮૧ [૧૪-૯]

બા૦ હવે બીજું લિંગ શ્રદ્ધાપ્રવરનામા કહે છે. તે શ્રદ્ધાપ્રવર ચારે ભેદે, પ્રથમ વિધિસેવના ૧, બીજું અવિતૃત્તિ ૨, ત્રીજું શુભ દેશના, ૩, સ્ખલિત પરિશુદ્ધિ: નામા ચોથું લિંગ ૪.

શ્રદ્ધાપ્રવરના અર્થ કહે છે. શ્રદ્ધા ૩૦ ધર્મની ઈચ્છા ઘણી ૩૦ અત્યંત હોય પણ બાલકને રત્ન ગ્રહેવાની અભિલાષની પરેં સામાન્યપણે વિષય પ્રતિભાસ માત્ર ન હોઈ. ચારે ભેદે ઈમ હોય, પણ જાણે સુબુદ્ધિ ૩૦ બુદ્ધિવંત હોય તે જાણે. ૨૮૧ [૧૪-૯]

સુ૦ બીજું લક્ષણ : શ્રદ્ધાપ્રવર : એના ચાર ભેદ (૧) વિધિસેવના, (૨) અવિતૃત્તિ, (૩) શુભ-શુદ્ધ દેશના, (૪) સ્ખલિત પરિશુદ્ધિ.

શ્રદ્ધા એટલે ધર્મની ઈચ્છા. આ ઈચ્છા પ્રબળ હોય. બાળકને રત્ન લેવાની ઈચ્છા થાય પણ તે સમજણ વિનાની હોય, એના જેવી નહીં.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૦૧

દઢ રાગ છે શુભ ભોજ્યમાં, જિમ સેવંતાઈ વિરુદ્ધ,
આપદામાંહીં રસ જાણને, તિમ મુનિને હો ચરણે તે શુદ્ધિ.

સાહિબજી ૨૮૨ [૧૪-૧૦]

બા૦ હવે પ્રથમ વિધિસેવના ઉલખાવે છે. તેહનો ભાવાર્થ કહીઈ છે. શ્રદ્ધાવંત થકો વિધિપ્રધાન શક્તિવંત પ્રત્યુપેક્ષણાદિક ક્રિયા કરે. હવે શક્તિરહિત સ્યું કરે તે કહે છે. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવે કરી તાદૃશ ક્રિયા કરી ન શકે તોહિ પણ પ્રતિબંધ તે વિધિ અનુષ્ઠાનને વિષે જ હોય. યત:-

‘વિહિસારં ચિય સેવઙ્, સદ્બાલૂ સત્તિમં અણુદ્વાણં,
દવ્વાઈદોસનિહઓવિ, યક્ષવાયં વહઈ તંમિ ॥૧૧’

[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૯૧]

અનુષ્ઠાન ન કરે અને વિધિ અનુષ્ઠાનમાં પક્ષપાત કિમ હોય તે કહે છે. ગાથાનો અર્થ અન્વય સહિત તે જોઈ લેજ્યો. જિમ કોઈક પુરુષ હોય તેહને દુકાલ અને દરિદ્રપણું પામ્યો. તે પુરુષ ગુવાર, અરણીપત્ર, વૃક્ષની છાલિ પ્રમુખ ખાઈને દિવસ વ્યતિકાંત કરે પણ તે ભોજનમાં લપટાય નહીં. સ્યા માટે જે પોતે ઉત્તમ આહારનો સ્વાદ જાણે છે, તેણે કરીને રાગ તે ઉત્તમ ભોજનમાં જ હોય. ઈછઈ, જે ઉત્તમ ભોજન કિવારે મલસ્યે? મલે તો વાવરીઈ એહવો અત્યંત રાગ હોય ઈતિ ભાવઃ, અથ અક્ષરાર્થઃ.

શુભ ભોજ્યમાં દઢ રાગ છે તથા વલી રસનો જાણ. પૂર્વે ષટ્ રસ વાવર્યા છે. તે સ્વાદનો જાણ છે. તે આપદા માંહીં ક૦ દુકાલાદિક આપદામાં વિરુદ્ધ સેવતો પણ એતલે કુધાન ખાતો પણ રાગ સુધાનમાં હોય એ દષ્ટાંત. તિમ મુનિને પણ ચારિત્રની શુદ્ધિ જાણવી. એતલે એ ભાવ જે જઘપિ દ્રવ્યક્ષેત્રાદિક કારણ પામી વિરુદ્ધ સેવતો પણ શુદ્ધ ચારિત્રનો રસિયો છે તિણે કરી ભાવચારિત્ર ન ઉલંઘે એતલે ભાવથી ચારિત્રિયા જ કહીઈ, સંગમાચાર્યની પેરે. ઈત્યાદિક બહુ વક્તવ્ય છે. ઈતિ વિધિસેવના પ્રથમ ભેદ. ગાથા ૨૮૨મીનો અર્થ. ૨૮૨ [૧૪-૧૦]

સુ૦ (૧) વિધિસેવના - જે શક્તિવંત હોય તે પ્રત્યુપેક્ષણા આદિ ક્રિયા કરે અને શક્તિરહિત હોય તે દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવે ક્રિયા ન કરી શકે તોપણ પ્રતિબદ્ધ / પક્ષપાતી તો વિધિ-અનુષ્ઠાન વિશે જ હોય. જેમ

૨૦૨

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

કોઈ માણસ ગરીબી કે દુષ્કાળસ્થિતિને લઈ ને અરણીપત્ર ને વૃક્ષની છાલ ખાઈને પેટ ભરે તોપણ પોતે ઉત્તમ આહારનો સ્વાદ જાણતો હોઈ તેની રુચિ તો ઉત્તમ ભોજનમાં જ હોય એ જ રીતે મુનિ દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર આદિ કારણો વિરુદ્ધ સેવે તો પણ શુદ્ધ ચારિત્રની જ રુચિ રાખે. આવા મુનિ સંગમાચાર્યની પેઠે ભાવથી ચારિત્રિયા જ ગણાય.

જિમ તૃપ્તિ જગ પામે નહિં, ધન [હીન] લેતો રત્ન,
તપ, વિનય, વૈયાવચ્ય પ્રમુખ તિમ કરતો હો મુનિવર બહુ યત્ન.
સાહિબજી ૦ ૨૮૩ [૧૪-૧૧]

બા૦ હવે અતૃપ્તિનામા બીજું લક્ષણ કહે છે. જિમ ધનહીન ક૦ દરિદ્રી હોય તેહને રત્નનો ઢગલો મલ્યો તિવારે તે રત્ન લેતાં તૃપ્તિ ક૦ સંતોષ જગતમેં પામે જ નહીં, તિમ મુનિ પણ તપ, વિનય, વૈયાવચ્ય પ્રમુખ શબ્દ થકી જ્ઞાન-ચારિત્ર પાણિ લીજીઈ, તેહને વિષે ઘણું જ યત્ન કરે, યત્ન કરતો થાકે જ નહીં, તૃપ્તિ પામે જ નહીં, તેહમાં તપ કરતાં નિર્જરા થાય, શાસન દીપઈ તે પ્રસિદ્ધ છે. તથા વિનયનો અધિકાર ઉત્તરાધ્યયન પ્રથમથી જાણવો. વેઆવચ્ય નિર્જરાને અર્થે અનેક પ્રકારનું કરે તે 'પ્રશ્ન વ્યાકરણે' જોયો. તથા જ્ઞાન ભણતાં પણ નવનવો વૈરાગ્ય ઊપજે. યત:- [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૪ ની વૃત્તિ]

'જહ જહ સુયમવગાહૃ, અઈસયરસપસરસંજુયમઝવ્વં ।
તહ તહ પલ્હાઈ મુણી, નવનવસંવેગસદ્દાણ ॥૧॥' ઇત્યાદિ.

તથા ચારિત્રમાં પણ વિશુદ્ધ-વિશુદ્ધતર સંયમસ્થાનક પામવા સર્વ અનુષ્ઠાન કરઈ. ઉત્તરોત્તર સંયમ કંડક આરોહતાં અપ્રમાદપણે કેવલજ્ઞાન લાભ ભણી થાય જ. યત:-

'જોગે જોગે જિણસાસણાંમિ, દુક્ખક્ખયા પઝજંતિ ।

इकिकंमि अणता वट्टता केवली जाया' ॥૨॥ ઇત્યાદિ [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૮૪ની વૃત્તિ] દ્વિતીયં [બીજું લક્ષણ]. ૨૮૩ [૧૪-૧૧]

સુ૦ (૨) અતૃપ્તિ - દરિદ્રીને રત્નનો ઢગલો મળતાં રત્નો લેતાં તૃપ્તિ થાય જ નહીં તેમ મુનિ પણ તપ, વિનય, વૈયાવચ્ય, જ્ઞાન-ચારિત્રને વિશે ઘણો જ યત્ન કરતો થાકે જ નહીં, તૃપ્તિ પામે નહીં અને ઉત્તરોત્તર સંયમમાર્ગે ઉપર ચઢતાં કેવળજ્ઞાન લાભે.

પં. પદ્મવિજયજીકત બાલાવબોધ

૨૦૨

ગુરુની અનુજ્ઞા લેઈને, જાણતો પાત્ર કુપાત્ર,
તિમ દેશના સૂધી દીઈ, જિમ દીપે હો નિજ સંયમગાત્ર.

સા૦ ૨૮૪ [૧૪-૧૨]

બા૦ હવે શુદ્ધ દેશનાનામા ત્રીજું લક્ષણ કહે છે. ગુરુઅનુજ્ઞા લેઈ ક૦ આજ્ઞા લેઈ તિમ સૂધી દેશના દિઈ તે પણ પાત્ર-કુપાત્રને જાણતો, જિમ સંયમ રૂપ ગાત્ર ક૦ શરીર દીપઈ ક૦ શોભે, નિજ ક૦ પોતાનું સંજમગાત્ર શોભે ઈત્યક્ષરાર્થઃ. એતલે એ ભાવ : સદ્ગુરુ પાસે સિદ્ધાંતનું સાર જાણી ગીતાર્થ થઈનઈ પણ ગુરુની આજ્ઞા પામીને, પણ પોતાની મેલે નહીં. પોતે ધન્ય થકો મધ્યસ્થપણે સદ્ભૂત દેશના દિઈ, તે પણ પાત્ર ઓળખીને, દેશના દિઈ તે પણ બાલ-મધ્યમ-બુદ્ધ એ ત્રણ ભેદ પાત્રના છે. પત:-

‘બાલઃ પશ્યતિ લિંગં, મધ્યમબુદ્ધિર્વિચારયેત્ વૃત્તં ।
આગમતત્ત્વં તુ બુધઃ, પરીક્ષતે સર્વયત્નેન ॥૧૧॥’

ઈત્યાદિ. તેહને દેશનાની વિધિ બીજા ષોડશકથી જાણવી, વિસ્તાર થાય માટે નથી લિખતા. તે માટે જે પાત્રને જિમ ઉપગાર થાય તે પાત્રને તિમ દેશના કરે. અન્યથા સંસાર વધારે, ઈત્યાદિ ત્રીજું લક્ષણ (૩). એ ત્રીજા લક્ષણમાં પાત્રાપાત્ર વિચાર પ્રમુખ ચર્ચા ઘણી છે. ‘ધર્મરત્ન’ ગ્રંથ ઈહાં જોજ્યો, જિમ પોતાનું સંયમ ગાત્ર શોભે. ૨૮૪ [૧૪-૧૨]

સુ૦ (૩) શુદ્ધ દેશના - સદ્ગુરુ પાસે આગમનો સાર જાણી, ગીતાર્થ થઈને, ગુરુની આજ્ઞા પામીને, ધન્ય થતો મધ્યસ્થભાવે દેશના આપે, તે ય બાળ-મધ્યમ-બુદ્ધ એમ પાત્ર ઓળખીને. જે પાત્રને જે રીતે ઉપકારક થાય તે પાત્રને તે રીતે દેશના કહે.

જે કદાચિત્ લાગે વ્રતે, અતિચાર પંક કલંક,
આલોચણે તે સોધતાં, મુનિ ધારે હો શ્રદ્ધા નિ:શંક.

સા૦ ૨૮૫ [૧૪-૧૩]

બા૦ હવે સ્ખલિત પરિશુદ્ધિ નામા ચોથું લક્ષણ કહે છે. જે કદાચિત્ વ્રત પાલતાં થકાં કોઈ અતિચાર રૂપ પંક ક૦ કચરો, તદ્રૂપ કલંક વ્રતને વિષે

લાગે, પણ અનાભોગે કરી અતિયાર લાગે. પ્રમાદ ૧ તથા દર્પ ૨ કલ્પઈ કરી લાગે. આકુટ્ટિ તો પ્રાઈ ચારિત્રિયાને સંભવે નહીં. આકુટ્ટિ પ્રમુખનું સ્વરૂપ છે. યત:-

‘આઠટ્ટિયા ઉવ્વિચ્ચા દપ્પો પુણ હોઈ વગ્ગણાઈઓ ।

વિગહાઈઓ પમાઓ કપ્પો પુણ કારણે કરણં’ ॥૧॥ [આચારાંગવૃત્તિ]

ઉપલક્ષણથી અનેક પ્રકારની પ્રતિસેવા છે તે સર્વ સમાઈ. તે પ્રાયશ્ચિતાદિક લેઈ અને શુદ્ધ થાય એ રીતે કરતાં મુનિરાજ નિ:શંકપણે શ્રદ્ધા ધારે. (ચોથું લક્ષણ). ૨૮૫ [૧૪-૧૩]

સુ૦ (૪) સ્ખલિત પરિશુદ્ધિ - વ્રત પાળતાં કદાચિત કોઈ દોષ લાગે તો તે પ્રમાદ, દર્પ, કલ્પ - એ ત્રણ રીતે લાગે. ઘણુંખરું ચારિત્રીને ચોથો આકુટ્ટિએ દોષ સંભવે નહીં. ત્યારે પ્રાયશ્ચિત લઈને શુદ્ધ થાય. આમ કરતાં મુનિ નિ:શંકપણે શ્રદ્ધા સેવે.

સરધા થકી જે સવિ લહે, ગંભીર આગમ ભાવ,

ગુરુવચને પત્રવણિજજ તે, આરાધક હોવેં સરલસ્વભાવ.

સા૦ ૨૮૬ [૧૪-૧૪]

બા૦ હવે બીજું લક્ષણ ઉપસંહાર કરતાં ત્રીજું લક્ષણ કે’ છે. બધી ગાથાનો અર્થ ભેલો લિખીઈ છે. શ્રદ્ધા થકી જે જે આગમના ગંભીર ભાવ છે તે સર્વ જાણે. જે માટે વિધિ ૧, ઉદમ ૨, ભય ૩, વર્ણવ ૪, ઉત્સર્ગ ૫, અપવાદ ૬, તદુભય ૭ ઈત્યાદિક ગંભીર છે. એ ભાવ ન જાણતો હોય તો જમાલિની પરે મિથ્યાત્વ થઈ જાય. હવે ત્રીજું લક્ષણ કહે છે. એહવા ભાવના જાણ હોય તે ગુરુને વચને પત્રવણિજજ ક૦ પ્રજ્ઞાપનીય, એતલે કેહેવાયોગ્ય પદાર્થ તે પ્રરૂપે, તથા સરલ સ્વભાવે ઈમ ઉપદેશ કરતો આરાધક હોય. ઈતિ ત્રીજું લક્ષણ (૩). ૨૮૬ [૧૪-૧૪]

સુ૦ ત્રીજું લક્ષણ : ઋજુભાવે પ્રજ્ઞાપનીયપણું-પ્રરૂપણા : ગુરુને વચને જે જે કહેવા યોગ્ય પદાર્થ હોય તે પ્રરૂપે, સરળ સ્વભાવે ઉપદેશ કરે.

ષટ્કાય ઘાત પ્રમત્તનેં, પડિલેહણાદિક યોગ,

જાણિ પ્રમાદી નવિ હોઈ, કિરિયામાં હો મુનિ શુભ સંયોગ.

સા૦ ૨૮૭ [૧૪-૧૫]

બા૦ હવે ચોથું લક્ષણ ક્રિયાને વિષે અપ્રમાદ નામા કહે છે. પ્રથમ શબ્દાર્થ કહીઈ છીઈ. ષટ્કાય જે પ્રથવી પ્રમુખ, તેહનો ઘાત થાય છે. પ્રમત્તને-પ્રમાદીને પરિલેહણાદિક યોગવંતને, એતલે એ ભાવ જે ઉપયોગ વિના પ્રમાદી થકો પરિલેહણાદિક કરતો છકાયનો વિરાધક થાયેં. ઉપયોગે કરતો આરાધક થાય. યત:-

‘પડિલેહણં કુળંતો મિહો કહં કુળઈ જળવયકહં વા ।

દેઈ ય પચ્ચક્ષણં વાણ્ણ સયં પડિચ્છઈ વા’ ॥૧॥

‘પુઢવિઆઝકાણે તેઝ વાઝ વળસ્સઈ તસાણં ।

પડિલેહણાપમત્તો, છળહં પિ વિરાહઓ હોઈ’ ॥૨॥

‘પુઢવીઆઝકાણે તેઝ વાઝ વળસ્સઈ તસાણં ।

પડિલેહણાઆઝત્તો છળહં પિ આરહઓ હોઈ’ ॥૩॥

ઈતિ ઉત્તરાધ્યયન, ૨૬મે અધ્યયને. [ગા.૨૯-૩૦] તથા [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૧૧૨ની વૃત્તિ]

માટે એહવું જાણી પ્રમાદી ન હોય, પ્રમાદ કરતાં જૈન દીક્ષાવંત પણ સંસારમાં ભમે, આર્ય મંગુની પરે. તે માટે ક્રિયામાં મુનિરાજ શુભસંયોગ ક૦ ભલા યોગવંત હોય, ભલો ક્રિયાનો સંયોગ કરે, આગમમાં અનેક પ્રકારની ક્રિયા કહી છે તે સર્વ ભલી રીતે કરે. ઈતિ ચતુર્થ લિંગ. ૨૮૭ [૧૪-૧૫]

સુ૦ ચોથું લક્ષણ : ક્રિયાને વિશે અપ્રમાદ : જો ઉપયોગ ન રાખે તો પ્રમાદથી પરિલેહણ કરતો છતાં પૃથ્વી આદિ ષટ્કાય જીવનો ઘાત થાય છે અને આ છ કાયનો તે વિરાધક બને છે. જો ઉપયોગ રાખે અને અપ્રમાદ સેવે તો આરાધક બને છે. પ્રમાદ કરે તો દીક્ષિત થયેલો પણ આર્ય મંગુની પેઠે સંસારમાં ભમે. માટે મુનિ ક્રિયામાં શુભયોગવંત રહે.

જિમ ગુરુ આર્ય મહાગિરી, તિમ ઉજમે બલવંત,

બલ અવિષય નવિ ઉજમે, શિવભૂતિ હો જિમ ગુરુ હીલંત.

સા૦ ૨૮૮ [૧૪-૧૬]

બા૦ હવે પાંચમું લક્ષણ કહે છઈ. શક્તિ અનુષ્ઠાન નામા (૫). જિમ આર્યમહાગિરીજઈ ઉઘમ કર્યો તિમ બલવંત થકો ઉજમે ક૦ ઉજમાલ થાય, ૨૦૬

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

એતલે ભાવ જે સંઘયણ ધૃતિ પ્રમાણે નિર્વાહી શકે તે સુસાધુ ક્રિયા પ્રારંભે. અન્યથા પ્રતિજ્ઞાભંગ થાય તેહવું ન પ્રારંભે. બલ અવિષય ક૦ જે ક્રિયામાં પોતાનું બલ ન ચાલે તેહમાં ઉદમ ન કરે. ઊલટી ખોટી આવે. યત:-

‘સો હુ તવો કાયવ્વો, જેણ મળો મંગુલં ન ચિંતેહ ।
જેણ ન ઈંદિયહાણી, જેણ ય જોગા ન સીયંતિ’ ॥ ઈતિ ।

[ધર્મરત્ન પ્ર. ગા. ૧૧૬ની વૃત્તિ]

જિમ શિવભૂતિ શક્તિ ઉલ્લંઘન કરી, ગુરુવચન લોપીને ગુરુની નિંદા કરવા લાગો તે રીતે ઉત્તમ સાધુ ન કરે. ઈહાં આર્યમહાગિરી તથા શિવભૂતિનો અધિકાર ‘ધર્મરત્ન’ ગ્રંથમાં કથા લખીઈ છીઈ તેહથી જાણવો. ૨૮૮ [૧૪-૧૬]

સુ પાંચમું લક્ષણ : શક્તિ અનુષ્ઠાન : આર્ય મહાગિરિની પેઠે ઉદમ કરે, સંઘયણબળ પ્રમાણે સાધુ ક્રિયા પ્રારંભે; એ રીતે કે અન્ય કોઈ રીતે પ્રતિજ્ઞાભંગ ન થાય. જો બળ ન હોય તો તેવી ક્રિયામાં ઉદમ ન કરે. એમાં ઊલટાની હાનિ થાય. શિવભૂતિ શક્તિ ઉલ્લંઘીને ગુરુનિંદા કરવા લાગ્યા. સુસાધુ એમ ન કરે.

ગુણવંતની સંગતિ કરે, ચિત ધરત ગુણ-અનુરાગ,
ગુણ લેશ પણ પરનો થુણે, નિજ દેખે હો અવગુણ વડભાગ.

સા૦ ૨૮૯ [૧૪-૧૭]

બા૦ હવે છટું ભાવસાધુનું લિંગ ગુણાનુરાગ નામા કહ્યે છે. એહવા ચારિત્રિયા હોય તે ગુણવંતની જ સંગતિ કરે. ચિત્તને વિષે ગુણનો જ અનુરાગ ક૦ રાગ ધરે. યત:-

‘વયં, સમળધર્મમ્, સંયમ્, વેયાવચ્ચં ચં, બંધગુત્તીઓં ।

નાણાણિતિયં, તવં, કોહાણિનિગ્ગહાં ચરણમેયં’ ॥ એ ચરણસિત્તરી તથા

‘પિંડવિંસોહી, સમિર્ક, ભાવળં, પડિમાઝં, ઈંદિયનિરોહો ।

પડિલેહળં, ગુત્તીઓં, અભિગ્ગહાં, ચેવ કરણં તુ.’ ॥૧॥

એ કરણસિત્તરી. ઈત્યાદિક ગુણનો રાગ ધરે. ગુણનો લેશ પણ પારકો સ્તવે. કૃષ્ણજીઈ=કૃષ્ણે કૂતરાના દાંત વખાણ્યા તેહની પરે. નિજ ક૦

પોતાના અવગુણ દેખે. વડા ભાગ્યનો ધણી, જિમ બે શ્રાવક કાલા દેહરામાં
પેઠા તિમ પોતાના અવગુણ દેખે. ૨૮૯ [૧૪-૧૭]

સુ૦ છઠ્ઠું લક્ષણ : ગુણાનુરાગ : ચારિત્રી સાધુ ગુણવંતની જ સંગતિ
કરે. ચિત્તમાં ગુણનો જ રાગ ધરે. બીજાના લેશમાત્ર ગુણની પણ સ્તવના
કરે, જેમ કૃષ્ણજીએ કૂતરાના દાંત વખાણ્યા. અવગુણ પોતાના જુએ.

ગુરુચરણસેવારત હોઈ, આરાધતો ગુરુઆજ્ઞા,
આચાર સવિનો મૂલ ગુરુ, તે જાણે હો ચતુર સુજાણ.

સા૦ ૨૮૦ [૧૪-૧૮]

બા૦ હવે ગુરુ આજ્ઞા આરાધનનામા સાતમું લક્ષણ કહે છે. ગુરુ જે
છત્રીસ-છત્રીસી ગુણે વિરાજમાન તેહનાં જે ચરણ, તેહની સેવાને વિષે
રત હોય ક૦ રક્ત હોય, તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા આરાધતો થકો. ઈહાં
કોઈ પૂછે જે ભાવસાધુનાં લિંગ શાસ્ત્રાંતરમાં છ કહ્યાં છે. તો તુમે સાતમું
કિહાં થકી કહો છો ? યત:-

‘મગ્ગાણુસારીશ, સદ્ધોર, પન્નવણિજ્જોર, કિરિયાવરો ચેવહા
ગુણરાગીધ, સક્કારંભદ, સંગઓ તહ ય ચારિત્તી ॥૧॥’

[ધ.૨.પ્ર. ગા૧૨૬ની વૃત્તિ]

એ રીતે છ છે. તુમ્હે સાતમું કીહાંથી કહો છો ? ઈહાં ઉત્તર કહીઈ
છીઈ. ચૌદસે પ્રકરણ રૂપ પ્રાસાદને વિષે સૂત્રધાર સરીખા હરિભદ્રસૂરિઈ
ઉપદેશપદ[ગા.૧૮૯]ને વિષે કહ્યું છે. સાતમું લિંગ પણ, તથા ચ તત્સૂત્ર-

‘एयं च अत्थि लक्खणमिमस्स, निस्सेसमेव धन्नस्स ।
તહ ગુરુઆણાસંપાડણં ચ, ગમગમિહ લિંગં ॥૧॥’

[ધર્મરત્ન પ્ર., ૧૨૬મી ગાથાની વૃત્તિ]

ઈત્યલં વિસ્તરેણ. વલી તે સાધૂ ઈમ જાણે જે સર્વત્ર આચારનું મૂલ તે
ગુરુ છે. ગુરુથી સર્વ પ્રગટ થાય, તે ચતુર સુજાણ થકા ઈમ જાણે. ૨૮૦
[૧૪-૧૮]

સુ૦ સાતમું લક્ષણ : ગુરુઆજ્ઞા-આરાધન : છત્રીસ ગુણે વિરાજમાન
ગુરુની સેવામાં મુનિ રત હોય, અને ગુરુઆજ્ઞાનું આરાધન કરે.

૨૦૮

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

કોઈ પ્રશ્ન કરે કે શાસ્ત્રાંતરમાં ભાવસાધુનાં છ લક્ષણ કહ્યાં છે, તો આ સાતમું ક્યાંથી કહ્યો છો ? એનો ઉત્તર એ છે કે ૧૪૦૦ પ્રકરણગ્રંથોના રચયિતા શ્રી હરિભદ્રસૂરિએ 'ઉપદેશ પદ' માં ૭મું લિંગ પણ કહ્યું છે.

એ સાત ગુણ લક્ષણ વર્ચો, જે ભાવસાધુ ઉદાર,
તે વરે સુખજસ સંપદા, તુઝ ચરણો હો જસ ભગતિ અપાર.

સા૦ ૨૯૧ [૧૪-૧૯]

બા૦ એ સાત લક્ષણને ગુણે કરી વર્ચો ક૦ વિરાજમાન એહવા જે ભાવસાધુ ઉદાર ક૦ પ્રધાન, તે વરે ક૦ પામે સુખજસની સંપદા, એતલે ઉત્કૃષ્ટ સુખ તે મોક્ષસુખ તે વરે. તુઝ ચરણો ક૦ હે સર્વજ્ઞ, હે કેવલજ્ઞાન-ભાસ્કર, તુમારા ચરણને વિષે જસ ક૦ જેહને અપાર ભક્તિ હોય તે મોક્ષસુખ પામે. ૨૯૧ [૧૪-૧૯]

સુ૦ આ સાત લક્ષણ-ગુણને વરેલા ભાવસાધુ સુખયશની સંપદા ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષસુખ પામે.

(એ ઢાલમાં શ્લોક ૨૦૪, અક્ષર ૨૪ છે. ગથા ૨૪ ઉક્ત છે.)

ઢાલ પંદરમી

બા૦ ‘એકવીસ ગુણ પરિણમે’ એ ૧૧મી ઢાલથી માંડી જેટલી વાત ટબામાં લિખી છે. તે પ્રાઈ ધર્મરત્ન સૂત્રવૃત્તિથી લિખી છે. વલી વિસ્તાર ઘણો છે તે જોઈ લેજયો. ઉપાધ્યાયજીઈ પણ તિહાંથી માંડી ઈહાં લગે તેહ ગ્રંથથી જ આણ્યું છે. હવે પનરમો ઢાલ કહે છે. તે પનરમાને ચૌદમા ઢાલ સાથે એ સંબંધ છે જે ચૌદમા ઢાલમાં ભાવસાધુનાં લક્ષણ કથ્યાં તે લક્ષણ કહેતાં મુનિરાજ ઉપર બહુમાન ઊપનું તે બહુમાને હર્ષે કરી પનરમા ઢાલમાં સાધુના ગુણવર્ણન કરતાં બોલે છે. એ સંબંધે પત્રરમો ઢાલ કહે છે.

(આજ મહારે એકાદશી - એ દેશી)

ધન્ય તે મુનિવરા રે, જે ચાલે સમભાવે,
ભવસાયર લીલાઈ ઉતરે, સંયમ કિરિયા નાવે.

ધન્ય તે મુનિ૦૨૯૨[૧૫-૧]

બા૦ ધન્ય તે મુનિવરા ક૦ મુનિમાં પ્રધાન જે સમતાભાવે ચાલે એતલે રાગદ્વેષરહિતપણે વિચરે તે ધન્ય. વલી તે મુનિ ભવસાયર ક૦ સંસારસમુદ્ર લીલાઈ ક૦ સહજમાં ઊતરે છે, પાર પામે છે, સંયમ જે ચારિત્ર જે કિયા તદ્રૂપ નાવે ક૦ નાવાઈ કરીને. ૨૯૨ [૧૫-૧]

સુ૦ તે મુનિવરને ધન્ય છે જે સમતાભાવે, રાગદ્વેષરહિતપણે વિચરે છે. આવા મુનિ સંયમ-ચારિત્રરૂપી નાવ વડે ભવસાગરનો સહજમાં પાર પામે છે.

ભોગ-પંક તજી ઉપરિ બેઠા, પંકજ પરે જે ન્યારા,

સીહ પરે નિજ વિક્રમ સૂરા, ત્રિભુવનજનઆધારા. ધન્ય૦ ૨૯૩ [૧૫-૨]

બા૦ ભોગ જે પંચેંદ્રીના વિષય તદ્દૂપ જે, પંક ક૦ કચરો તે તજીને ઉપરિ બેઠા ક૦ અલગા રહ્યા. પંકજ ક૦ કમલની પરે જે ન્યારા છે, એતલે કમલ કચરે ઊપનું અને કચરાથી ન્યારું રહે તિમ મુનિરાજ ભોગરૂપ કચરે ઊપના અને તે ભોગ છાંડીને અલગા રહ્યા. ઇતિ ભાવ. સીહની પરે નિજ વિક્રમ ક૦ પોતાનું પરાક્રમ ફોરવવાને સૂરા ક૦ શૂરવીર છે. ત્રિણિ જે ભુવન સ્વર્ગ-મૃત્યુ-પાતાલરૂપ તેહના જે જન ક૦ લોક, તેહને આધાર છે. ૨૯૩ [૧૫-૨]

સુ૦ પંચેંદ્રિયના વિષય રૂપી કાદવથી તેઓ કમળની પેઠે અળગા રહ્યા છે. સિંહની પેઠે પોતાનું પરાક્રમ ફોરવવામાં તેઓ શૂરા છે અને ત્રિભુવનના લોકનો આધાર છે.

જ્ઞાનવંત જ્ઞાનીસ્યું મિલતા, તનુ-મન-વચને સાચા,

દ્રવ્ય ભાવ સૂધા જે ભાખે, સાચી જિનની વાચા. ધન્ય૦ ૨૯૪ [૧૫-૩]

બા૦ હવે વલી સ્યાદ્વાદ શૈલી દેખાવતા થકા મુનિરાજનો વર્ણન કરે છે. પોતે જ્ઞાનવંત છે. તથા વલી જ્ઞાનીસ્યું મિલતા ક૦ જ્ઞાની પુરુષ સાથે મિલી રહે છે, પણ ખેદ નથી ધારતા. વલી તનુ ક૦ કાયા તથા મન તથા વચને કરી સાચા છે, પણ જૂઠી પ્રવૃત્તિ નથી. વલી જે મુનિ દ્રવ્યથી ભાવથી સૂધા ભાખે ક૦ સત્ય બોલે, એતલે દ્રવ્ય તે ષટ્દ્રવ્યાદિક ભાવ તે, તેહના પર્યાય અથવા દ્રવ્યથી બાહ્ય વસ્તુ, ભાવથી અત્યંતર વસ્તુ તે સત્ય કહે, ઇત્યાદિક અનેક પ્રકારે તે જિનેશ્વરની વાણી તે સાચી કહે. એતલે શુદ્ધ પ્રરૂપક હોઈય. ઇતિ ભાવ. ૨૯૪ [૧૫-૩]

સુ૦ મુનિરાજ જ્ઞાનવંત છે. જ્ઞાનીને મળે છે, મન-વચન-કાયાએ કરી સાચા છે, ભાવ અને દ્રવ્યથી સત્ય કહે છે. આ સૌ દ્વારા જિનેશ્વર-વાણીના તે સાચા પ્રરૂપક છે.

મૂલ-ઉત્તરગુણ સંગ્રહ કરતા, ત્યજતા ભિક્ષાદોષો,

પગિ પગિ વ્રતદૂષણ પરિહરતા, કરતા સંયમ પોષો.

ધન્ય૦ ૨૯૫ [૧૫-૪]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૧૧

બા૦ મૂલ ગુણ પંચમહાવ્રતાદિક, ઉત્તરગુણ પિંડ વિશુદ્ધ્યાદિક, તેહનો સંગ્રહ કરતા ક૦ રાખતા, વલી ભિક્ષા જે ગોચરી તેહના જે દોષ ૪૨, તેહને ત્યજતા ક૦ છાંડતા. પગિ પગિ ક૦ ક્ષણે ક્ષણે વ્રતનાં દૂષણ જે અતિચાર તેહને પરિહરતા. એ રીતે સંયમને પોષ ક૦ પુષ્ટ કરતા. ૨૮૫ [૧૫-૪]

સુ૦ પાંચ મહાવ્રત આદિ મૂલગુણ, પિંડવિશુદ્ધિ આદિ ઉત્તરગુણના તે સંગ્રાહક છે, ગોચરીના ૪૨ દોષને ત્યજનારા છે, ક્ષણેક્ષણે વ્રતમાં લાગતા દોષને પરિહરનારા છે. આમ મુનિરાજ સંયમને પુષ્ટ કરે છે.

**મોહ પ્રતિ હણતા નિત આગમ, ભણતા સદ્ગુરુ પાસે,
દુસમ કાલે પણ ગુણવંતા, વરતે શુભ અભ્યાસે. ધન્ય૦ ૨૮૬ [૧૫-૫]**

બા૦ મોહ પ્રતિ હણતા એતલેં શુભ અધ્યવસાયે કરી મોહશત્રુને હણતા, નિત ક૦ નિરંતર, આગમ ક૦ સિદ્ધાંત, સદ્ગુરુ પાસે ભણતા એતલે ગુર્વાદિક પાસે નિરંતર આગમને ભણતા, દુસમ કાલે ક૦ વિષમ કાલે પંચમ આરે પણ ગુણવંતા પુરુષ વરતે શુભ અભ્યાસે ક૦ રૂડે અભ્યાસે વરતે છે. એતલે પૂર્વાર્ધમાં જ્ઞાન કહ્યું. પશ્ચિમાર્ધમાં ક્રિયા કહી. ઈતિ ભાવ. ૨૮૬ [૧૫-૫]

સુ૦ મુનિરાજ શુભ અધ્યવસાયે મોહશત્રુને હણનારા, સદ્ગુરુ પાસે આગમોનું અધ્યયન કરતા, વિષમ કાળમાં પણ શુભ અભ્યાસમાં વર્તનારા ગુણવંત છે. આમ જ્ઞાન-ક્રિયામાં એમનું પ્રવર્તન છે.

**છટ્ઠું ગુણઠાણું ભવઅડવી, ઉલંઘણ જેણે લહીઉં,
તસ સોભાગ સકલ મુખ એકેં, કિમ કરી જાઈ કહિઉં.**

ધન્ય૦ ૨૮૭ [૧૫-૬]

બા૦ છટ્ઠું ગુણઠાણું ક૦ પ્રમત્તનામા છટ્ઠું ગુણઠાણું તે [કે]હવું છે ? ભવઅડવી ઉલંઘણ ક૦ ભવરૂપ. અટવીને પાર પમાડણહાર જિણે લહિઉં ક૦ જિણે પુરુષે પામ્યું. યત:-

‘ભવાટવીલંઘનતુલ્યમેતત્, પ્રમત્તનામ ક્રિયયાસમેતમ્ ।

ગુહ્યં ગુણસ્થાનમસંખ્યવૃદ્ધ્યા, પ્રમાદહાનૈઃ પ્રવરં પ્રભાસ્યા’ ॥૧॥

તસ સોભાગ ક૦ તે મુનિરાજનું સકલ જે સમસ્ત સૌભાગ્ય મુખ

એકે એકે મુખે કિમ કરી જાઈ કહિઉં કં કિમ કહું જાય? એતલે કિમ કહેવાય ? ૨૯૭ [૧૫-૬]

સુ૦ પ્રમત્તનામા છઠ્ઠું ગુણસ્થાનક ભવ-અટવીને પાર પમાડનારું છે, તે આ મુનિએ પ્રાપ્ત કર્યું છે. આમનું સૌભાગ્યસુખ એક મુખે કેમ કહું જાય?

**ગુણઠાણાની પરિણતિ જેહની, ન છીપે ભવજંજાલે,
રહે સેલડી ઢાંકી રાખી, કેતો કાલ પલાલે. ધન્ય૦ ૨૯૮ [૧૫-૭]**

બા૦ ગુણઠાણાની પરિણતિ જેહની કં જેહ પુરુષની ગુણઠાણાની પરિણતિ થઈ હોય એતલે જેહને ગુણઠાણું પરિણમ્યું હોય તેહની પરિણતિ ભવજંજાલે કં સંસારવિંબણામાં છીપે નહીં કં છાની રહે નહીં, એતલે પુરુષ સંસારમાં રહ્યા થકા પણિ ઉદાસીન જ દેખાય. દષ્ટાંત કહે છે. જે સેલડી ઢાંકી રાખી હોય પલાલે કરીને, તે કેતો કાલ રહે ? એતલે આગલિ જાતાં અંકુરા ફૂટે એતલે એ પ્રગટ થાય, પણિ છાની ન રહે. ૨૯૮ [૧૫-૭]

સુ૦ જેમની ગુણસ્થાનકની પરિણતિ થઈ હોય તે સંસારની વિંબણામાં પણ છાની ન રહે. એટલે કે તેઓ સંસારમાં રહ્યે છતે ઉદાસીન જ હોય. પરાળથી શેલડી ગમે તેટલી ઢાંકી હોય, તોપણ આગળ જતાં અંકુર ફૂટે પ્રગટ થાય જ.

**તેહવા ગુણ ધરવા અણધીરા , જો પણ સૂધું ભાખી,
જિનશાસન શોભાવે તે પણિ, સૂધા સંવેગપાખી. ધન્ય૦ ૨૯૯ [૧૫-૮]**

બા૦ તેહવા ગુણ કં મુનિરાજના પૂર્વોક્ત ગુણ ધરવા અણધીરા કં અસમર્થ, એતલે સાધુગુણ ધરી ન સકે તથા જે પણ સૂધુભાખી કં શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય અને જિનશાસન દેશના પ્રમુખ ગુણે કરી શોભાવે તે પણિ સૂધા કં શુદ્ધ સંવેગીપક્ષી કહિઈ. યત:-

‘સંવિગ્ગપક્ષિઆણં, લક્ષ્ણમેયં સમાસઓ ભણિયં ।

ઓસન્નચરણકરણાડવિ, જેણ કમ્મં વિસોહિંતિ’ ॥૧॥

‘સુદ્ધં સુસાહુધમ્મં, કહેદ્દ નિંદદ્દ ય નિયયમાયારં ।

સુતવસ્સિયાણ પુરઓ, હોદ્દ ડ સવ્વોમરાદ્દણિઓ’ ॥૨॥

ઈત્યાદિ ‘ઉપદેશમાલા’ [ગા-૫૧૪-૧૫] યાં. ૨૯૯ [૧૫-૮]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૧૩

સુ૦ ઉપરકથિત આવા સાધુગુણ ધારણ કરવા જે મુનિ અસમર્થ હોય, તોપણ જો તે શુદ્ધ પ્રરૂપક હોય અને દેશના વ. ગુણથી જિનશાસનને શોભાવે તો તેને શુદ્ધ સંવેગપક્ષી કહીએ.

સદ્દહણા અનુમોદનકારણ, ગુણથી સંયમ કિરિયા, વ્યવહારે રહિયા તે ફરસે, જે નિશ્ચયનય દરિયા.

ધન્ય૦ ૩૦૦ [૧૫-૯]

બા૦ સદ્દહણા ૬૦ તત્ત્વશ્રદ્ધા, અનુમોદના ૬૦ ગુણવંતની અનુમોદના-પ્રશંસા કરવી, કારણ ૬૦ મોક્ષસાધ્યનાં સાધન ઇત્યાદિક ગુણથી ૬૦ પૂર્વોક્ત ગુણે કરીને, વ્યવહારે રહિયા ૬૦ વ્યવહાર માર્ગે રહ્યા તેહને, ઈમ જાણીઈ જે એ પુરુષે સંયમકિરિયા ફરસે ૬૦ સંજમક્રિયા ફરસી જ એહવું જાણીઈ, જે નિશ્ચયનય મતના સમુદ્ર છે. યત:-

‘સદ્દહણાજાણણાગુમોયણકારણગુણા પરેસિં જે ।

ણિચ્છયવવહારવિઝુ તેસિં કિરિયા ભવે ભાવા’ ॥૧॥

ઈતિ સમ્મતિવૃત્તો. ૩૦૦ [૧૫-૯]

સુ૦ તત્ત્વશ્રદ્ધા, ગુણવંતની અનુમોદના, મોક્ષ-સાધ્યનાં સાધન વ. પૂર્વોક્ત ગુણોથી જે વ્યવહાર માર્ગે રહ્યા છે તેવા પુરુષે પણ સંયમક્રિયા સ્પર્શી જ છે એમ જાણવું. કેમકે તે નિશ્ચયનય મતના સમુદ્ર છે.

દુઃકરકાર થકી પણ અધિકા, જ્ઞાનગુણે ઈમ એહો,

ધર્મદાસગણિ-વચને લહીઈ, જેહને પ્રવચનનેહો. ધન્ય૦ ૩૦૧ [૧૫-૧૦]

બા૦ દુઃકરકાર થકી ૬૦ દુખે થાય એહવા કષ્ટના કરણહાર હોય અને અલ્પ આગમના ધણી હોય તો સ્યા કામ આવે ? તથા કષ્ટાદિક થોડું ઉછું હોય અને જ્ઞાની પુરુષ હોય તો તે કષ્ટના કરનારથી અધિકા કહ્યા છે. પણ તે અધિકા જ્ઞાનગુણે કરી કહ્યા છે. ધર્મદાસગણિઈ ‘ઉપદેશમાલા’ [૧૧-૪૨૩] મધ્યે કહ્યું છે. યત:-

‘નાણાહિઓ વરતરં, હીણોડવિહુ પવચણં પખાવંતો ।

ન ય દુક્કરં કરંતો સુદ્ધવિ અપ્પાગમો પુરિસો’ ॥૧॥ ઈતિ વચનાત્.

તે ધર્મદાસગણિ કેહવા છે ? જેહને પ્રવચન કઠો આગમ, તેહને વિષે ઘણો સ્નેહ હતો એહવા છઈ. ૩૦૧ [૧૫-૧૦]

સુઠો દુષ્કર તપ-કષ્ટ કરનારા હોય અને આગમના અલ્પજ્ઞાતા હોય તો શા કામનું ? તપ આદિ થોડું ઓછું હોય અને જો જ્ઞાની હોય તો તેને, આગમ પ્રત્યે અત્યંત સ્નેહાદરવાળા ધર્મદાસ ગણિએ 'ઉપદેશમાલા'માં અધિકા કહ્યા છે.

**સુવિહિત ગચ્છ કિરિયાનો ધોરી, શ્રી હરિભદ્ર કહાઈ,
એહ ભાવ ધરતો તે કારણ, મુઝ મનિ તેહ સુહાઈ.**

ધન્ય૦ ૩૦૨ [૧૫-૧૧]

બાઠ સુવિહિત ગચ્છ કઠો ભલા આચારવંત ગચ્છ છે જેહનો એહવા અને વલી કિરિયાના ધોરી કઠો ક્રિયાવંતમાં ધોરી સમાન છે એહવા શ્રી હરિભદ્રસૂરિ ૧૪૪૪ ગ્રંથકર્તા કહાય કઠો શાસ્ત્રકારે કહ્યા છે. એહ ભાવ કઠો એ સંવેગપક્ષીના ભાવને ધરતો છે તે કારણ કઠો તે માટે મુઝ મન કઠો માહરા ચિત્તમાં તેહ સુહાઈ કઠો તેહુ ગમે છે. એતલે સંવેગપક્ષી શુદ્ધ પ્રરૂપક યથાશક્તિઈ ક્રિયાવંત હતા, માટે માહરા મનમાં તેહુ ઘણા જ ગમે છે ઈતિ ભાવ. ૩૦૨ [૧૫-૧૧]

સુઠો શાસ્ત્રકારે શ્રી હરિભદ્રસૂરિને આચારવંત ગચ્છધારી અને ૧૪૪૪ ગ્રંથોના કર્તા કહ્યા છે. તેઓ સંવેગપક્ષી શુદ્ધ પ્રરૂપક, યથાશક્તિએ ક્રિયાવંત હતા - સંવેગપક્ષીના શુદ્ધ ભાવોના ધારક હતા તેથી તેઓ મને ગમે છે.

**સંયમઠાણ વિચારી જોતાં, જો ન લહે નિજ સાખે,
તો જૂહું બોલીને દુરમતિ, સ્યું સાધે ગુણ પાખે ?**

ધન્ય૦ ૩૦૩ [૧૫-૧૨]

બાઠ વલી સંયમઠાણ કઠો સંયમસ્થાનક અસંખ્યાતાં છઈ તે વિચારી જોતાં કઠો વિચારતાં, જે પોતાની સાખે ન લહે કઠો ન દેખે, સંયમની વાત તો મોટી છે. તે આગમને મેલે જુઈ તો પોતામાં કિહાંથી દેખે ? જૂહું બોલીને કઠો સંયમ વિના સંયમ નામ ધરાવીને હે દુર્મતિ, હે દુષ્ટમતિના ઘણી, ગુણ પાખે કઠો ગુણ વિના સ્યું સાધે ? કઠો સ્યું સાધે છે ? ઠાલી મેહેનત કાં કરે છે? યત:- 'અસંજણ સંજયમનમાણે, પાવસમણેતિ વુચ્ચઈ' ઈતિ ઉત્તરાધ્યયન વચનાત્. [અધ્ય. ૧૭, ગા. ૬] ૩૦૩ [૧૫-૧૨]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૧૫

સુ૦ સંયમસ્થાનકો અસંખ્ય છે. જે પોતાની આત્મસાક્ષીએ એને ન જુએ તો એ સ્થાનક એને ક્યાંથી દેખાય ? જૂઠું બોલીને, સંયમ વિના જ સંયમીનું નામ ધરાવીને, વિના ગુણે જ શું સાધી શકાય ? વૃથા મહેનત શાને કરે છે ?

**નવિ માયા ધર્મે નવિ કહેવું, પરજનની અનુવૃત્તિ,
ધર્મવચન આગમમાં કહિઈ, કપટરહિત મનવૃત્તિ.**

ધન્ય૦ ૩૦૪ [૧૫-૧૩]

બા૦ નવિ માયા ધર્મે ક૦ ધર્મને વિષે માયા નથી. એતલે માયા કરતાં ધર્મ ન હોય ઈતિ ભાવ. વલી પરજનની અનુવૃત્તિ ક૦ પરની અનુયાયીપણે અથવા પરને આવર્જનને અર્થે નવિ કહેવું ક૦ ધર્મદેશના પ્રમુખ ધર્મવચન ન કહેવું ઈમ આગમ જે ઉપદેશમાલા તેહમાં કહિઈ ક૦ વકોક્તિઈ કહિઈ છીઈ. એતલે કહ્યું છે ઈતિ ભાવ. યત:-

‘ધર્મમિ નત્થિ માયા, ન ય કવડં આણવત્તિભગિયં વા ।

ફુહપાગહમકુહિલ્લં ધર્મવચનમુજ્જુયં જાણ’ ॥૧॥ -ઈત્યુપદેશમાલાયાં.

[ગા-૩૯૩]

તે ધર્મવચન કેહવું છે ? કપટરહિત મનવૃત્તિ ક૦ કપટ રહિત ઋજુ સરલ મનની વૃત્તિ હોય એહ રીતે ધર્મવચન કહે. ઈતિ ભાવ. ૩૦૪ [૧૫-૧૩]

સુ૦ ધર્મમાં કદી માયા-કપટ ન હોય. ધર્મદેશના પણ કદી બીજાના આવર્જન (કિવળ ખુશ રાખવા) માટે ન હોય. શાસ્ત્રમાં (‘ઉપદેશમાલા’ માં) કહ્યું છે કે ધર્મવચન હંમેશાં કપટરહિત સરલ મનોવૃત્તિથી જ કહેવાય.

**સંયમ વિષુ સંયતતા થાપે, પાપશ્રમણ તે ભાખ્યો,
‘ઉત્તરાધ્યયને’ સરલ સ્વભાવે, શુદ્ધ પ્રરૂપક દાખ્યો.**

ધન્ય૦ ૩૦૫ [૧૫-૧૪]

બા૦ વલી સંયમ વિષા ક૦ પોતાનામાં સંયમ ન હોઈ અને સંયતતા થાપે ક૦ સાધુપણું ઠરાવે જે અમ્હે સાધુ છું. પાપશ્રમણ તે ભાખ્યો ક૦ તે મુનિને પાપસાધુ કહ્યો છે. ઉત્તરાધ્યયનને વિષે કહ્યો છે. તે માટે સરલ

સ્વભાવે ક૦ ઋજુ સ્વભાવના ધણી તે ઋજુ સ્વભાવે કરીને શુદ્ધ પ્રરૂપક દાખ્યો ક૦ શુદ્ધ પ્રરૂપક કહ્યો છે. એતલે સરલસ્વભાવી શુદ્ધ કહે, તે માટે હોય તેહવું કહેવું ઈતિ ભાવ. યત:-

‘સમ્મદમાણે પાણાણિ બીયાણિ હરિયાણિ ય ।

અસંજણે સંજયમન્નમાણે, પાવસમણોત્તિ વુચ્ચઈ’ ॥૧૧॥

- ઈતિ ઉત્તરાધ્યયન, ૧૭ અધ્યયને [ગા.૬].૩૦૫ [૧૫-૧૪]

સુ૦ સંયમ વિના જ ‘હું સાધુ છું’ એમ સાધુપણું ઠરાવે તેને પાપસાધુ કહ્યો છે. ઋજુસ્વભાવી હોય તેને શુદ્ધ પ્રરૂપક અર્થાત્ જેવું હોય તેવું બતાવનાર કહ્યો છે.

એક બાલ પણ કિરિયાનયે તે, જ્ઞાનનયે નવિ બાલા,

સેવાયોગ્ય સુસંયતને તે, બોલે ઉપદેશમાલા. ધન્ય૦ ૩૦૬ [૧૫-૧૫]

બા૦ એક બાલ પણ ક૦ કઈક બાલ છે, પણ કિરિયાનયે એતલે ક્રિયામાં શિથિલ છે. પણ જ્ઞાનનયે ક૦ જ્ઞાનની અપેક્ષાઈ જોઈઈ તો નવિ બાલા ક૦ બાલક નથી, એતલે ગીતાર્થ છે, શુદ્ધ ભાષી છે. ઈતિ ભાવ. તે ગીતાર્થ સુસંયત ક૦ ભલા ક્રિયાવંત સાધુને પણ સેવાયોગ્ય છે. એતલે ક્રિયાવંત મુનિ ગીતાર્થ ક્રિયારહિતનું વૈયાવચ્ચ કરે. ઈતિ ભાવ. બોલે ઉપદેશમાલા ક૦ ઉપદેશમાલા મધ્યે [ગા-૩૪૮] બોલ્યું છે. યત:-

‘હીણસ્સ વિ સુદ્ધપરૂવગસ્સ, નાણાહિયસ્સ કાયવ્વં ।

જણચિત્તગ્ગહણત્થં, કરિંતિ લિંગાવસેસેવિ’ ॥૧૧॥ ઈતિ ૩૦૬ [૧૫-૧૫]

સુ૦ ક્રિયાનયમાં કોઈ મુનિ બાળ છે, ક્રિયાશિથિલ છે, પણ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ તે બાળ નથી પણ ગીતાર્થ છે. તો ક્રિયાવંત મુનિ આવા ક્રિયારહિત ગીતાર્થની વૈયાવચ્ચ કરે. ‘ઉપદેશમાલા’માં આમ કહ્યું છે.

કિરિયાનઈ પણ એક બાલ તે, જે લિંગી મુનિરાગી,

જ્ઞાનયોગમાં જસ મન વરતે, તે કિરિયા સોભાગી.

ધન્ય૦ ૩૦૭ [૧૫-૧૬]

બા૦ કિરિયાનઈ પણ એક બાલ તે ક૦ ક્રિયાનયની અપેક્ષાઈ બાલ છે એતલે ક્રિયાવંત નથી. એતલે શિથિલ ક્રિયાવંત છે. એહવા જે લિંગી ક૦

કેવલ લિંગમાત્ર સાધુનું રાખે છે, પણ મુનિરાગી ૬૦ ગુણવંત મુનિના રાગી છે. એતલે ગુણવંત પોતે નથી, પણ ગુણરાગી છે. તે કિવારે હોય? જ્ઞાની પુરુષ હોય તિવારે હોય. તે માટે કહે છે જે જ્ઞાનયોગમાં જસ મન વરતે ૬૦ એ રીતે જેહનું મન જ્ઞાનયોગમાં વરતે છે તે કિરિયા ૬૦ તેગિની અલ્પ ક્રિયા પણ સોભાગી ૬૦ સૌભાગ્યવંત જાણવી. ઇહાં અલ્પક્રિયા એહવો અર્થ કરિઈ તો પૂર્વાપર સંબંધ મિલે. એતલે એ ભાવ : પોતે અલ્પક્રિયાવંત પણ મુનિનો રાગી એહ રીતે જ્ઞાનયોગમાં વરતતા અલ્પક્રિયા પણ સૌભાગ્યવંત જાણવા. ઇતિ. ૩૦૭ [૧૫-૧૬]

સુ૦ ક્રિયાની અપેક્ષાએ જે બાળ છે, ક્રિયાશિથિલ છે, કેવળ સાધુવેશી છે, પણ જો તેઓ ગુણવંત મુનિના રાગી હોય - એટલે કે પોતે ગુણવંત નથી પણ ગુણરાગી છે તો તેમની અલ્પક્રિયા પણ સૌભાગ્યવંત જાણવી, કેમકે એમનું મન જ્ઞાનયોગમાં વર્તે છે.

**બાલાદિક અનુકૂલ ક્રિયાથી, આપે ઇચ્છાયોગી,
અધ્યાતમ મુખ યોગ અભ્યાસે, કિમ નવિ કહીઈ યોગી.**

ધન્ય૦ ૩૦૮ [૧૫-૧૭]

બા૦ આપે ઇચ્છાયોગી થકો રહે, એતલે એ અર્થ : યોગ ત્રણ પ્રકારના. ઇચ્છાયોગ ૧, શાસ્ત્રયોગ ૨, સામર્થ્યયોગ ૩, તથા પુનઃ શ્રદ્ધાનાવિકલો ૧, વાક્યાવિકલં ૨, શકત્યતિકમ ૩, ઇતિ યોગનિર્ણયે. એ ત્રણ યોગમાં પ્રથમ ઇચ્છાયોગ તે શ્રદ્ધાઅવિકલ થકા આપે ૬૦ પોતે હોય, ક્રિયાથી ૬૦ શ્રદ્ધાવંત હોય અને ક્રિયાવંત હોય તે ક્રિયાથી બાલાદિક અનુકૂલ ૬૦ બાલજીવ માર્ગના રાગી હોય એતલો એમાં એવડો ગુણ છે તો અધ્યાતમ ૬૦ અધ્યાતમ પ્રમુખ યોગસાધન ગ્રંથનો અભ્યાસ કરે. એતલે અહોરાત્રિ અધ્યાત્મમાં મગ્ન રહે તેહને કિમ નવિ કહીઈ યોગી ૬૦ તે પુરુષને યોગીશ્વર કિમ ન કહીઈ ? એતલે શ્રદ્ધાવંત થકા ક્રિયા કરતો બાલજીવને ઉપગારી થાય છે. અને સાધુ કહેવાય છે. તો અધ્યાતમમાં મગ્ન રહેતાં સાધુ મુનિ યોગી કિમ ન કહીઈ ? ઇતિ ભાવ. ૩૦૮ [૧૫-૧૭]

સુ૦ ત્રણ પ્રકારના યોગ પૈકી પ્રથમ ઇચ્છાયોગ છે. જે મુનિ પોતે ઇચ્છાયોગી એટલે કે શ્રદ્ધાવંત હોય અને ક્રિયાથી ક્રિયાવંત હોય તે

બાળજીવને ઉપકારી થાય છે. તો અધ્યાત્મ આદિ યોગગ્રંથોનો અભ્યાસ કરનાર - અધ્યાત્મમાં મગ્ન રહેનારને યોગીશ્વર કેમ ન કહેવા ?

ઉચિત ક્રિયા નિજ શક્તિ છાંડે, જે અતિ વેગે ચઢતો,
તે ભવચિતિ પરિપાક થયા વિણ, જગમાં દીસે પડતો.

ધન્ય૦ ૩૦૯ [૧૫-૧૮]

બા૦ વલી અધ્યાત્મમાર્ગ પણ પોતાની યથાશક્તિ ક્રિયા કરતો સાધે અને યથાશક્તિ ક્રિયા મૂકીને શક્તિ-ઉલ્લંઘન કરે તો તેહને ગુણ ન થાય તે કહે છે. પોતાની શક્તિ હોય તેતલી જ ક્રિયા કરવી એહનું નામ ઉચિત ક્રિયા કહીઈ. તે તો ન કરે તથા જે અતિ વેગે ચઢતો ક૦ શક્તિથી અધિક કરે એતલે એ ભાવ જે ઉપવાસ - શક્તિને અભાવે છઠ્ઠ કરે, આતાપના લેવા જાઈ ઈત્યાદિક કામ કરતો તે પ્રાણી પણ ભવચિતિ પરિપાક થયા વિના જ ગર્તામાં પડતાં દેખીઈ છે. એતલે એ ભાવ : જે શક્તિઉલ્લંઘન કરીને અધિકું કરવા જાય પણ ભવસ્થિતિ પાકી નથી તિણે પરિણામ પડતા જ હોઈ, સુકમાલિકા પ્રમુખની પરે ઈતિ ભાવ. ૩૦૯ [૧૫-૧૮]

સુ૦ અધ્યાત્મમાર્ગ પણ યથાશક્તિ ક્રિયા કરીને જ સાધવો. શક્તિથી ઉપરવટ જઈને એમ કરે તો કાંઈ ગુણ ન કરે. શક્તિ પ્રમાણેની ક્રિયા કરવી તે જ ઉચિત ક્રિયા છે. શક્તિથી અધિક કરવા જતો પ્રાણી ભવસ્થિતિનો પરિપાક થયા વિના જ સુકમાલિકા વ૦ની પેઠે ગર્તામાં જ પડતો દેખાય છે.

માયેં મોટાઈમાં જે મુનિ, ચલવેં ડાકડમાલા,

શુદ્ધ પ્રરૂપણ ગુણ વિણ ન ઘટે, તસ ભવ અરહટમાલા.

ધન્ય૦ ૩૧૦ [૧૫-૧૯]

બા૦ વલી જે મુનિ પોતાની મોટાઈમાં માયે ક૦ રીઝ પામે, એતલે થોડી ક્રિયા પ્રમુખ આવડી હોય તેહમાં મગ્ન રહે જે 'અમ્હે સમજુમાં છું' તથા વલી ડાકડમાલા ચલાવે એતલે લોકમાં આડંબર ઘણો દેખાડે પણ શુદ્ધ પ્રરૂપકના ગુણ વિના ન ઘટે. ક૦ ઘટે નહી, ઉછી થાય નહીં. સ્યું ઓછી ન થાય તે કહે છે. તસ ક૦ તેહના ભવ જે સંસાર તદ્દૂપણ

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૧૯

અરહટની માલા તે ઉછી ન થાય એતલે શુદ્ધ પ્રરૂપક ગુણ વિના સંસાર ન ઘટે ઈતિ ભાવ. ૩૧૦ [૧૫-૧૯]

સુ૦ જે મુનિ પોતાની મોટાઈમાં રાયે છે, લોકોમાં આંબર દેખાડે છે પણ શુદ્ધ પ્રરૂપકના ગુણ વિના તેની આ સંસારરૂપી ઘટમાળ ઓછી થતી નથી.

નિજ ગણ સંચે મનિ નવિ ખંચે, ગ્રંથ ભણી જન વંચે,
લુંચે કેશ ન મુંચે માયા, તો વ્રત ન રહે પંચે. ધન્ય૦ ૩૧૧ [૧૫-૨૦]

બા૦ નિજ ગણ ક૦ પોતાનો જે ગચ્છ - સમુદાય, તેહને સંચે ક૦ ભેલા કરે જે આ માહરા શ્રાવક-શ્રાવિકા-સાધ-સાધવી ઈત્યાદિ મમત્વ કરે. મન નવિ ખંચે ક૦ પોતાનું મન હીણી પ્રવૃત્તિથી ખેંચી રાખે જ નહીં. ગ્રંથ ભણી ક૦ દ્રવ્યને અર્થે, જન વંચે ક૦ લોકોને ઠગે, અથવા ગ્રંથ ક૦ સિદ્ધાંત-શાસ્ત્ર તે ભણી ક૦ અધ્યયન કરીને જન વંચે ક૦ લોકને ઠગે, ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણા કરી લોકને દુર્ગતિ લેઈ જાય. ઈતિ ભાવ. લુંચે કેસ ક૦ મસ્તકે કેશનો લોચ કરે, ન મુંચે માયા ક૦ માયા-કપટ મૂકે નહીં, તો તે પ્રાણીનાં વ્રત ન રહે. પંચે ક૦ મહાવ્રત ન રહે, એતલે પાંચેમાં એકે ન રહે ઈતિ ભાવ. ૩૧૧ [૧૫-૨૦]

સુ૦ જે સાધુ પોતાનો ગચ્છ-સમુદાય ભેગો કરે, 'આ મારાં શ્રાવક-શ્રાવિકા-સાધુ-સાધ્વી' એમ મમત્વ કરે, હીણી પ્રવૃત્તિઓમાંથી મનને ખેંચી ન લે, દ્રવ્યને અર્થે લોકને ઠગે, શાસ્ત્રોનું અધ્યયન કરીને લોકોને ઠગે, ઉત્સૂત્રની પ્રરૂપણા કરીને લોકને દુર્ગતિમાં લઈ જાય, માથે કેશલોચ કરે પણ માયા-કપટ મૂકે નહીં તો તેમનાં પાંચ મહાવ્રતોમાંથી એકેય રહે નહીં.

યોગ ગ્રંથના ભાવ ન જાણે, જાણંતો ન પ્રકાશે,
ફોકટ મોટાઈ મન રાખે, તસ ગુણ દૂરે નાસે. ધન્ય૦ ૩૧૨ [૧૫-૨૧]

બા૦ યોગ ગ્રંથના ક૦ પરમાર્થના શાસ્ત્ર જે થકી આત્મસ્વરૂપ સધાઈ એહવા જે ગ્રંથશાસ્ત્ર તેહના ભાવ ક૦ રહસ્ય ન જાણે ક૦ ઉલખે નહીં, સમજે નહીં. જાણંતો ક૦ કદાચિત્ જાણે તો પ્રકાશે નહીં. ભવ્ય જીવને તે ગ્રંથની વાતો કહે નહીં, જે માટે કહે તિવારે તિમ જ કરવું પડે. ઈતિ ભાવ. વલી

ફોકટ મોટાઈ ક૦ મિથ્યાભિમાન રાખે જે 'અમ્હે મોટા છું, અમ્હ સરીખું કોઈ નથી' એહવો અહંકાર મનમઈ રાખે. તસ ગુણ ક૦ તે પ્રાણીના ગુણ થોડાઈ હોય તો દૂરે નાસે ક૦ દૂરે નાસી જાઈ. જો એ રીતે છતા પણ જાઈ તો અણછતાનું કહેવું જ સ્યું ? ઈતિ ભાવ. ૩૧૨ [૧૫-૨૧]

સુ૦ જેનાથી આત્મસ્વરૂપ સાધી શકાય એવા ગ્રંથોનું રહસ્ય જાણે નહીં - સમજે નહીં, ક્વચિત જાણે તો પ્રગટ કરે નહીં, મુમુક્ષુ જીવને તેની વાતો કરે નહીં, કારણકે કહે તો પોતે પણ તેમજ કરવું પડે, મિથ્યાભિમાન રાખે - તેવા પ્રાણીના ગુણ થોડાક હોય તે પણ દૂર થાય. છતા ગુણ પણ જાય તો અણછતાનું તો કહેવું જ શું ?

મેલેં વેશેં મહિયલ માલ્હે, બક પરિં નીચેં ચાલે,
જ્ઞાન વિના જગિ ધંધે ઘાલે, તે કિમ મારગ ચાલે.

ધન્ય૦ ૩૧૩ [૧૫-૨૨]

બા૦ મેલે વેશે ક૦ વસ્ત્રાદિક મલિન રાખે અને મહિયલ ક૦ પૃથ્વીને વિષે માલ્હે ક૦ મલપતા ફરે. વલી બક પરે ક૦ બગલાની પરે નીચે ચાલે ક૦ નીચું જોઈનઈ હીંડઈ. લોક જાણે ઈર્ષ્યા જુઈ છે. એહવો હોય અને જ્ઞાની હોય તો સર્વ લેખે, પણ જ્ઞાન વિના ક૦ જ્ઞાન રહિત થકા એતલે અજ્ઞાની થકા જગતને ધંધે ક૦ કલેશમાં ઘાલે ક૦ ઘાલતા એતલે એહવા કષ્ટવાલાનાં વચન લોક માને અને પોતે જ્ઞાન વિના અશુદ્ધ પ્રરૂપે તિવારે લોકને પણ તે આસ્તા થાય તે માટે જગતને કદાગ્રહરૂપ ધંધમાં નાખ્યો જ ઈતિ ભાવ. તે કિમ મારગ ચાલે ક૦ એ અજ્ઞાની થકી જૈન માર્ગ કિમ ચાલે ? યત:-

માસે માસે ય જો બાલો, કુસગ્ગેણં તુ મુંજણં ।

ન સો સુઅક્ષાયધમ્મસ્સ, કલં અગ્ગહ સોલસિં' ॥૧॥

તથા 'અત્રાણી કિં કાહિ' ઈત્યાદિ વચનાત્

[ઉત્તરાધ્યયન, નવમ અધ્યયન, ગા.૪૪] ૩૧૩ [૧૫-૨૨]

સુ૦ જે મલિન વસ્ત્ર ધારણ કરે, પૃથ્વીને વિશે મલપતા ફરે, બગલાની પેઠે નીચું જોઈને ચાલે એવો મુનિ જો જ્ઞાની હોય તો બધું લેખે ગણાય, પણ જો જ્ઞાનરહિત હોય તો જગતને કલેશમાં નાખે. કેમકે એની પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

અથુદ્ધ પ્રરૂપણા લોકો આસ્થાથી સ્વીકારે ને પછી વિપરીતપણે દોરવાય. આવા અજ્ઞાનીથી જૈન માર્ગ કેવી રીતે ચાલે ?

પરપરિણતિ પોતાની માને, વરતે આરત ધ્યાને,
બંધ-મોક્ષ-કારણ ન પીછાને, તે પહિલે ગુણઠાણે.

ધન્ય૦ ૩૧૪ [૧૫-૨૩]

બા૦ પરપરિણતિ ક૦ પારકી સમજણ તે પોતાની કરી માને એતલે પર અજ્ઞાનીની મતિ ચાલે અથવા પરપરણીત (પરપરિણતિ) ક૦ પુદ્ગલ-શરીર-વસ્ત્ર-પાત્રાદિકનાં જે પરિણમન તે અજ્ઞાને કરીને તન્મય પરિણમતો સર્વ પોતાની જ પરિણતિ માને. અથવા પર જે સ્વવ્યતિરિક્ત લોકનાં ઘર તેહનાં જે પરિણમન ક૦ ઘર-વ્યાપારનું ચિંતવવું તે પોતાનું કરી માને અને તે થકો આર્ત ધ્યાનનો વિકલ્પ કરે. યત:-

‘સયં ગેહં પરિચજ્જ પરહગેહંસિ વાવરે’ ઇતિ ઉત્તરાધ્યયન [અધ્ય. ૧૭, ગા. ૧૮] વચનાત્. પોતાનું ઘર મેહલી પર ઘરની ચિંતા કરે તે પાપશ્રમણ કહ્યો છે. ઇતિ ભાવ. બંધમોક્ષકારણ ક૦ બંધના કારણ જે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાયયોગ, પ્રમાદ પ્રમુખ જે બંધહેતુ તે ન પિછાણે ક૦ ન જાણે, વલી મોક્ષનાં કારણ જે કષાયાદિકનો અભાવ અથવા જ્ઞાનક્રિયા પ્રમુખ ‘નાણકિરિયાહિ મુક્ખો’ ઇતિ વચનાત્ મોક્ષના હેતુ છે તે પણિ ન પિછાણે ક૦ ન જાણે, એહવા જે અજ્ઞાની. પ્રાણી કષ્ટાદિક ગમે એતલાં કરો પણિ અજ્ઞાની માટે પેહલે ગુણઠાણે તે જાણવા. યદુક્તં-

‘નાળેણ વિણા ચરણં, પઢમ ગુણઠાણ પુટ્ઠિકરં’

ઇત્યુપદેશમાલાવૃત્તો. ૩૧૪ [૧૫-૨૩]

સુ૦ પારકી સમજણ તે પોતાની કરી માને એટલે પર અજ્ઞાનીની મતે ચાલે તેને અથવા પોતાનું ઘર મૂકી પારકા ઘરની ચિંતા કરનારને પાપશ્રમણ કહ્યો છે. મિથ્યાત્વ-અવિરતિ-કષાય આદિ કર્મબંધનાં કારણ જે ન પિછાણે, જ્ઞાનક્રિયા આદિ જે મોક્ષનો હેતુ ન પિછાણે એવો અજ્ઞાની પ્રાણી ગમે તેટલું તપ-કષ્ટ કરે તો પણ તેમને પહેલા ગુણસ્થાનકે જ જાણવા.

કિરિયા લવ પણ જે જ્ઞાનીનો, દૃષ્ટિ ચિરાદિક લાગે,
તેથી સુજસ લહીજે સાહિબ, સીમંધર તુઝ રાગે.

ધન્ય૦ ૩૧૫ [૧૫-૨૪]

બા૦ તે માટે કિરિયા લવ પણ ક૦ ક્રિયાનો અંશ પણ જ્ઞાનીનો
ક૦ જ્ઞાનવંતનો તે ક્રિયાલવ કેહવો તે કહે છે. પણ ચિરાદૃષ્ટિ જે પાંચમી
દૃષ્ટિ તિહાં લાગતો હોય એતલે સમ્યક્ત્વ સહિત હોય. આદિ શબ્દથી
કાંતા પ્રભા પરા એ પણ દૃષ્ટિ લીજઈ તેથી ક૦ તે જ્ઞાન સહિત ક્રિયાના
અંશથી હે સાહિબ, સુજસ લહીજે ક૦ ભલો જસ પામીઈ, ઉત્કૃષ્ટો જસ
તે મોક્ષ તે પામીઈ. હે સીમંધર પરમાત્મા! તુઝ રાગે ક૦ તાહરે સ્નેહે
કરીને. ૩૧૫ [૧૫-૨૪]

સુ૦ જ્ઞાનવંતની ક્રિયાનો અંશમાત્ર પણ પાંચમી ચિરાદૃષ્ટિને લાગતો
હોય એટલે કે સમ્યક્ત્વ સહિતનો હોય. 'ચિરાદિક'માંના 'આદિ' શબ્દથી
કાંતા-પ્રભા-પરા એ દૃષ્ટિ પણ લઈ શકાય. જ્ઞાનસહિતની ક્રિયાથી હે
પરમાત્મા ! તારા સ્નેહે કરીને ઉત્કૃષ્ટ મોક્ષ પમાય.

ઢાલ સોલમી

બા૦ હવે સોલમી ઢાલ કહે છે. તેહને પનરમી ઢાલ સાથે એ સંબંધ છે. પનરમી ઢાલમાં કોઈક ગાથામાં જ્ઞાનની મુખ્યતા કરી, તથા કોઈક ગાથામાં ચારિત્રની મુખ્યતા કરી. કોઈક ગાથામાં બિહું સ્યાદાદ કહ્યો. તે સાંભલી શિષ્યને વ્યામોહ ઊપજે, જે સ્થિતિપક્ષ તે સ્યો હસ્યે તે શંકા ટાલવાને સ્યાદાદ માર્ગ સોલમી ઢાલમાં સ્થિતિ પક્ષ દેખાડઈ છઈ.

(સફલ સંસાર અવતાર એ હું ગણું - એ દેશી)

સ્વામી સીમંધરા તું ભલે ધ્યાઈઈ,
આપણો આતમા જિમ પ્રકટ પાઈઈ,
દ્રવ્યગુણપજજવા તુજ યથા નિર્મલા,
તિમ મુજ શક્તિથી જઈવિ ભવિ સામલા. ૩૧૬ [૧૬-૧]

બા૦ હે સાહિબ સીમંધર, તુમ્હને ધ્યાઈઈ એહ જ ભલે ક૦ ભલું છઈ. જિમ તુમ્હારા ધ્યાનથી આપણો આતમા પોતાનો આતમા પ્રગટ પામીઈ. તુમ્હારા ધ્યાનથી જ્ઞાની થાઈ. જ્ઞાને પોતાનો આતમા આવરણ રહિત થયો તિવારેં પામ્યો જ. ઈતિ ભાવ. યથા ક૦ જિમ દ્રવ્ય ૧, ગુણ ૨, પર્યાય ૩, તુજ ક૦ તુમ્હારા નિર્મલ છે. એ ૩ નાં લક્ષણ યથા-

‘ગુણાનમાસઓ દવ્વં, ઇગદવ્વસ્સિયા ગુણા ।

લક્ષણં પજ્જવાણં તુ, ઉભઓ નિસ્સિયા ભવે’ ॥૧॥ ઈતિ ઉત્તરાધ્યયન, મોક્ષમાર્ગાધ્યયને ૨૮ મે [ગા.૬], અથવા ગુણપર્યાયનું ભાજન તે દ્રવ્ય ૧, સહભાવી તે ગુણ ૨, કમભાવી તે પર્યાય ઈત્યાદિક

વ્યાખ્યાન ગ્રંથાંતરથી જાણવું. એ રીતે જિમ તુમ્હારો આત્મદ્રવ્ય અસંખ્યાત પ્રદેશ રૂપ તથા તુમ્હારા જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્રાદિક અનંતા ગુણ, તેહમાં કોઈ સમય સમય ઉત્પાદ-વ્યયપણે પરિણમવું તથા અનંતા અગુરુલઘુ પ્રમુખ જે પર્યાય તે નિર્મલ થયા, નિરાવરણ થયા તે રીતે મ્હારે પણ શક્તિથી ક૦ યદપિ વ્યક્તિઈ નથી તોહિ પણ શક્તિઈ છે. જઈવિ ક૦ યદપિ ભવિં ક૦ સંસારને વિષે સામલા ક૦ મેલો છે એતલે આવરણ સહિત છે એતલો ફેર છે. ૩૧૬ [૧૬-૧]

સુ૦ હે સીમંધર સ્વામી ! તમારું ધ્યાન ધરવાથી આત્મપ્રગટન થાય, જ્ઞાની થવાય, જ્ઞાનથી આત્મા આવરણરહિત બને, જેમ તમારા દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય નિર્મળ છે તેમ.

એ ત્રણનાં લક્ષણ આ પ્રમાણે છે : ગુણ-પર્યાયનું ભાજન તે દ્રવ્ય. સહભાવી તે ગુણ. કમભાવી તે પર્યાય. તમારો અસંખ્યાત પ્રદેશરૂપ આત્મદ્રવ્ય, જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર આદિ અનંતા ગુણ તથા અનંતા અગુરુલઘુ પર્યાય જેમ નિર્મળ થયા તે રીતે મારે પણ તેને નિર્મળ કરવા છે. અને મારામાં એ ગુણ શક્તિએ છે, પણ મેલા છે, આવરણ સહિત છે એટલો ફેર છે.

ચ્યાર છે ચેતનાની દશા અવિતથા,
બહુશયન^૧, શયન^૨, જાગરણ^૩, ચોથી તથા;
મિચ્છ અવિરત સુયત તેરમેં તેહની,
આદિ ગુણઠાણ નયચક માંહિં મુણી. ૩૧૭ [૧૬-૨]

બા૦ તેહ જ માટે ચેતનાની દશા - અવસ્થા વર્ણવી છે. ચેતનાની અવિતથા ક૦ સાચી દશા ક૦ અવસ્થા ચ્યાર છે. તેહ જ ચ્યાર દેખાડી છે. એક બહુશયન ૧ ક૦ ઘોર નિદ્રારૂપ પ્રથમ ૧, શયન ક૦ ચક્ષુ મીચવા રૂપ બીજી ૨, જાગરણ ક૦ કાંચક જાગવારૂપ ત્રીજી ૩, ચોથી તથા ક૦ ચોથી તે તથા, તિમ જ એતલે પૂર્વે કહી તિમ જ, અર્થાત્ બહુજાગરણ ૪, ઈતિ ભાવ.

હવે એહ અવસ્થા ગુણઠાણઈ ફલાવે છે. આદિ ગુણઠાણ પદે સઘલે જોડિઈ. બહુશયનની આદિ મિચ્છ ક૦ મિચ્છાત્વ ગુણઠાણું ૧, અવિરત ક૦ શયન અવસ્થાની આદિ અવિરત સમ્યક્દષ્ટિ ગુણઠાણું ૨, સુયત ક૦ પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

જાગરણ અવસ્થાની આદિ તે સુચત ક૦ અપ્રમત્ત સાતમું ગુણઠાણું ૩, તેરમે ક૦ બહુ-જાગરણ અવસ્થાની આદિ, સયોગી કેવલી ગુણઠાણું ૪, તેહની ક૦ તે અવસ્થાની આદિ ગુણઠાણ તે પ્રથમ ધુર ગુણઠાણાં. એ રીતે જોડજ્યો. એતલે એ અર્થ : બહુશયન તે પ્રથમ, બીજું, ત્રીજું કહેજ્યો. શયન તે ચોથું, પાંચમું, છઠ્ઠું કહેજ્યો. જાગરણ તે સાતમું, આઠમું, નવમું, દશમું, ઈગ્યારમું, બારમું કહેજ્યો. બહુજાગરણ તે તેરમું, ચૌદમું કહેજ્યો. એ રીતે અમ્હે સૂચ્યો તેહવો અર્થ લિખ્યો. વલી બહુશ્ચુત નયચક્ર ગ્રંથ જોઈ યથાર્થ કરજ્યો. સ્તવકારે નયચક્ર માંહિં મુણી ક૦ નયચક્રમાં જાણી ગુણઠાણની આદિ જાણી ઈમ કહ્યું. તે નયચક્ર ગ્રંથ હિમણાં અમ્હારી પાસે નથી માટે વિચારજ્યો ઈતિ ભાવ. ૩૧૭ [૧૬-૨]

સુ૦ ચેતનાની અવસ્થા ચાર છે. ૧. બહુશયન, ૨. શયન, ૩. જાગરણ, ૪ બહુજાગરણ. આ અવસ્થાઓને ગુણસ્થાનકો સાથે જોડવામાં આવી છે. બહુશયનની અવસ્થા મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનકે, શયન અવસ્થા અવિરત સમ્યક્દષ્ટિ ગુણસ્થાનકે, જાગરણ અવસ્થા અપ્રમત્ત સાતમા ગુણસ્થાનકે, બહુજાગરણ અવસ્થા સયોગી કેવલી ગુણઠાણે. જે-તે અવસ્થા માટે જે-તે ગુણસ્થાનક મૂળ-આરંભ તરીકે લેવાનું છે. એટલેકે બહુશયન અવસ્થા ૧-૨-૩ ગુણસ્થાને, શયન તે ૪-૫-૬ ગુણસ્થાનકે, જાગરણ તે ૭ થી ૧૨ ગુણસ્થાનકે અને બહુજાગરણ તે ૧૩-૧૪ ગુણસ્થાનકે કહેવી.

* ભાવ સંયોગજા કર્મ ઉદયાગતા,
કર્મ નવિ જીવ નવિ મૂલ તે નવિ છતાં;
ખડીઅથી ભીતિમાં જિમ હોઈ ચેતતા,
ભીતિ નવિ ખડીય નવિ તેહ ભ્રમસંગતા. ૩૧૮ [૧૬-૩]

* દેહ નવિ વચન નવિ જીવ નવિ ચિત્ત છે,
કર્મ નવિ રાગ નવિ દ્વેષ નવિ ચિત્ત છે;
પુદ્ગલી ભાવ પુદ્ગલપણે પરિણમે,
દ્રવ્ય નવિ જૂજૂઓ એક હોવે કિમે ? ૩૧૯ [૧૬-૪]

* હસ્તપ્રતમાં ૩૧૮ અને ૩૧૯મી ગાથાનો બાલાવબોધ નથી પણ ગાથાને આધારે સુગમાર્થ આપ્યો છે.

સુ૦ મનોભાવના સંયોગથી બંધાયેલાં કર્મ છે તે જ ઉદયમાં આવે છે. તે જીવ સાથે જોડાયેલાં છે પણ તે જીવ નથી. સંસારનું મૂલ કારણ તે કર્મ હોવા છતાં તે જીવ નથી જેમ કે દષ્ટાંત રૂપે ચૂનાથી ભીંતને ધોળવામાં આવે તો ભીંત સફેદ બની જાય છે છતાં પણ ભીંત ચૂનો નથી બની જતી. અને શ્વેતતા છે તે પણ ભ્રમજનિત નથી. એ જ રીતે દેહ તે આત્મા નથી, વચન તે આત્મા નથી, કર્મથી યુક્ત આત્મા તે શુદ્ધ આત્મા નથી કર્મ નથી. રાગ પણ આત્મા નથી, દ્વેષ પણ આત્મા નથી, ચિત્ત પણ આત્મા નથી, આ બધા પુદ્ગલ ભાવો છે તે પુદ્ગલરૂપે પરિણમે છે. આત્મા અને કર્મ બન્ને દ્રવ્ય પણ જુદા છે.

પંથી જન લૂંટતાં ચોરને જિમ ભણે,
વાટિ કો લૂંટિઈ તિમ જ મૂઢો ગિણેં;
એક ખેત્રે મિલ્યા અણુ તણી દોખાતો,
વિકૃતિ એ જીવની પ્રકૃતિ ઉવેખતો. ૩૨૦ [૧૬-૫]

બા૦ જિમ પંથી લોકને લૂંટતાં ચોરને, કો ક૦ કોઈક પુરુષ ઈમ કહે 'વાટિ લૂંટે છે' તો કાંય વાટિ લૂંટતા નથી, વાટિને વિષે રહ્યા લોક તે લૂંટાય છે, પણ લક્ષણાઈ ઈમ કહે છે જે 'વાટિ લૂંટી'. તિમ જ મૂઢો ક૦ મૂર્ખ ગણે છે, શરીર આત્મા પ્રમુખ એક કરી ગણે છે, તે સ્યા માટે ઈમ ગણે છે, તે કહે છે. એક ખેત્રે મિલ્યા ક૦ જો ખેત્રે આત્મા તેહ જ આકાશ પ્રદેશે મિલ્યા પરસ્પર સંબંધ થયા એહવા જે અણુ તણી ક૦ પરમાણુની વિકૃતિ ક૦ વિકાર, દેખતો ક૦ દેખીને મૂર્ખ ઈમ ગણે છે, અને જીવની પ્રકૃતિ જે સ્વભાવ તેહને ઉવેખતો ક૦ લેખામાં અણગણતો જીવ શરીરાદિક એકપણે ગણે છે. પણ ઈમ ન જાણે જે પુદ્ગલ તે જડ છે, અચેતન છઈં. આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપી છે. એક કિમ થાઈં ? ઈતિ ભાવ. ૩૨૦ [૧૬-૫]

સુ૦ જેમ વાટે જતા લોકોને ચોર લૂંટતા હોય ત્યારે કોઈ એમ કહે કે 'ચોર વાટ લૂંટે છે' તો ચોર કાંઈ વાટને લૂંટતો નથી, વાટે જતા લોકોને લૂંટે છે, પણ લક્ષણાથી એમ બોલાય છે, એ જ રીતે મૂર્ખ શરીર અને આત્માને એક કરીને ગણે છે. શા માટે ? એક જ આકાશક્ષેત્રે મળેલા શરીર અને આત્મા, એમાંથી દેહના પરમાણુઓના વિકારને જોતો અને

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ ૨૨૭

જવની મૂળ પ્રકૃતિ - સ્વભાવને ઉવેખતો તે મૂઢ વ્યક્તિ જવ અને શરીરને એકપણે ગણે છે. પણ તે સમજતો નથી કે પુદ્ગલ જડ છે, અચેતન છે જ્યારે આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી છે. તે બન્ને એક કેમ થાય ?

દેહ કર્માદિ સવિ કાજ પુદ્ગલ તણાં,

જવમાં તેહ વ્યવહાર માને ઘણા;

સયલ ગુણઠાણ જઅઠાણ સંયોગથી,

શુદ્ધ પરિણામ વિણ જવ કારય નથી. ૩૨૧ [૧૬-૬]

બા૦ તિમ દેહ ક૦ શરીર, કર્મ જે જ્ઞાનાવરણીયાદિ, આદિ શબ્દથી ધરબાર પ્રમુખ સવિ કાજ, પુદ્ગલ તણાં ક૦ સર્વ એ પુદ્ગલનાં કાર્ય છઈ, પુદ્ગલથી નીપનાં છઈ. તે પુદ્ગલનાં કાર્યને જવનાં કહી બોલાવે છે તેહ વ્યવહાર માનઈ. ઘણા ક૦ તે વ્યવહારનયે જવના કાર્ય કહીએ, અન્યથા નિશ્ચયનયે સર્વ પુદ્ગલ સ્વરૂપ છઈ. સયલ ગુણઠાણ ક૦ સમસ્ત ગુણસ્થાનક મિથ્યાત્વાદિક તથા જઅઠાણ ક૦ સમસ્ત જવસ્થાનક એકેન્દ્રિયાદિક તે પ્રકાર સઘલાઈ સંયોગથી ક૦ પુદ્ગલ કર્માદિકના સંયોગથી જાણવું, પણ આત્મસ્વરૂપ નહીં. જે માટે શુદ્ધ પરિણામ ક૦ સમસ્ત ઉપાધિ રહિત જેહના પ્રદેશને વિષે એક અણુનો પણ ભેગ નથી એહવું જે શુદ્ધ સ્વરૂપ તે વિના જવ કારય નથી ઈતિ સ્પષ્ટં. ૩૨૧ [૧૬-૬]

સુ૦ દેહ તથા જ્ઞાનાવરણાદિ કર્મ એ સૌ પુદ્ગલનાં કાર્ય છે. તેને માણસ જવનાં કાર્ય કહે છે. વ્યવહારનયથી ભલે તેને જવનાં કાર્ય કહીએ પણ નિશ્ચયનયે તો તે પુદ્ગલસ્વરૂપ છે. સમસ્ત ગુણસ્થાનક તથા સમસ્ત જવસ્થાનક તે પુદ્ગલ-કર્મ આદિના સંયોગથી જાણવા, પણ તે આત્મ-સ્વરૂપ નથી કેમકે સમસ્ત ઉપાધિ રહિત જેના પ્રદેશને વિશે એક અણુ માત્ર પણ ભેગ નથી એવા શુદ્ધ સ્વરૂપ વિના જવનું અન્ય કાંઈ કાર્ય નથી.

નાણ દંસણ ચરણ શુદ્ધ પરિણામ જે,

તંત જોતાં ન છે જવથી ભિન્ન તે;

રતન જિમ જ્યોતિથી કાજ-કારણપણે,

રહિત ઈમ એકતા સહજ નાણી મુણે. ૩૨૨ [૧૬-૭]

બા૦ જ્ઞાન તથા દર્શન-ચારિત્ર ઈત્યાદિક જે શુદ્ધ આત્મપરિણામ છે તે સર્વ આત્મગુણ જે અનંત છે. તે તંત ક૦ નિયતપણાથી જોઈઈ તો કાંઈ જીવ થકી ભિન્ન નથી, જે માટે જ્ઞાનાદિક ગુણ ભિન્ન હોય તો આત્મા નિર્ગુણ જડપણે માન્યો જોઈઈ, તે તો નથી. તે માટે જીવથી જ્ઞાનાદિક ગુણ ભિન્ન નથી. જિમ રત્ન ફટિક પ્રમુખ તે પોતાની જ્યોતિથી ભિન્ન નથી, સ્યા માટે જે કાર્ય-કારણપણે કાંચ કહેતાં પુરવનું નથી. જો રત્નથી જ્યોતિ કહિઈ તો જ્યોતિ વિના રત્ન હતું જ નહીં, માટે રત્નથી જ્યોતિ ન કહેવાય તથા જ્યોતિથી રત્ન ઈમ પણ ન કહેવાય, સ્યા માટે જે રત્ન વિના જ્યોતિ પણ કિહાં હતી! તે માટે કાર્યકારણપણે રહિત છે. ઈમ ક૦ એ રીતે આત્મા તથા આત્મગુણ કોઈ રીતે સહજ ક૦ સહજ સ્વભાવે જ અભેદ છે. એકતા છે એ વાત નાણી મુણે ક૦ જ્ઞાની પુરુષ જાણે, એ વાત મૂર્ખ ન સમજઈ. ૩૨૨ [૧૬-૭]

સુ૦ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર તે શુદ્ધ આત્માના પરિણામ છે. જીવથી તે ભિન્ન નથી. જ્ઞાન આદિ ગુણને જીવથી જો ભિન્ન ગણીએ તો આત્માને નિર્ગુણ અને જડપણે માનવો પડે. જેમ સ્ફટિક રત્ન પોતાની જ્યોતિથી ભિન્ન નથી એમ આત્મા તથા આત્મગુણ અભિન્ન છે. આ વાત જ્ઞાનીજન સમજી શકે.

અંશ પણિ નવિ ઘટે પૂરણ દ્રવ્યના,
 દ્રવ્ય પણિ કિમ કહું દ્રવ્યના ગુણ વિના;
 અકલ ને અલખ ઈમ જીવ અતિ તંતથી,
 'પ્રથમ અંગે' વહીઈ અપદને પદ નથી. ૩૨૩ [૧૬-૮]

બા૦ અંશ પણિ નવિ ઘટે ક૦ અંશ કહેવા પણ ઘટતા નથી. એતલે યુક્ત નથી. પૂરણ દ્રવ્યના ક૦ સંપૂર્ણ દ્રવ્યના અંશ કિમ કહેવાય ? અંશ કહિઈ તિવારે દ્રવ્યનો 'एगं निच्चं निरवयवं अक्कियं सव्वगं च सामन्नं' ઈતિ મહાભાષ્ય [વિશેષા. ભાષ્ય., ગા. ૨૨૦૬] વચનાત્. દ્રવ્ય તે સામાન્ય છે અને સામાન્ય તે નિરવયવ છે. તથા દ્રવ્ય પણ ન કહેવાઈ. દ્રવ્ય પણ કિમ કહું ? દ્રવ્યના ગુણ વિના ક૦ દ્રવ્ય સંબંધી ગુણ વિના દ્રવ્ય કિમ કહેવાય ? જે કારણ માટે 'गुणाणमासओ दव्वं' ઈતિ ઉત્તરાધ્યયને મોક્ષમાર્ગાધ્યયન ૨૮

મે [ગા. ૬] દ્રવ્યલક્ષણં તથા 'ગુણપર્યાયવત્ દ્રવ્યં' ઇતિ 'તત્ત્વાર્થ' વચનાત્. તથા પર્યાય નયવાલાની યુક્તિઈ તો દ્રવ્ય છે જ નહીં. પરમાર્થે પર્યાય જ સ્વતંત્ર છે. યથા ઉત્કૃષ્ટ વિકૃષ્ટ કુંડલિતાદિ અવસ્થાથી ભિન્ન સર્પ દ્રવ્ય તે શી વસ્તુ છે ? તો ઉત્કૃષ્ટ વિકૃષ્ટાદિક દ્રવ્યના તો કહેવાય જો દ્રવ્ય ઠરે. તે માટે દ્રવ્ય નથી તો દ્રવ્યના ગુણ કિહાં થકી ? 'ગ્રામો નાસ્તિ, કુતઃ સીમા ?' ઇત્યાદિ યાવત્. તથા મહાભાષ્યમાં જોજયો. એતલે એ ભાવ જે અંશ પણ ન કહું, દ્રવ્ય પણ ન કહેવાય, યુક્તિઈ તો ઈમ આયું અને આગમમાં તો અંશ સહિત પણિ છે. દ્રવ્ય પણ કહિઈ. 'ગુણપર્યાયવત્ દ્રવ્યં' એહ જ વચને સૂચવે છે, તે માટે અકલ ક૦ કલ્યો ન જાઈ, અલખ ક૦ લિખ્યો [લખ્યો] ન જાય, ઈમ જીવ ક૦ એ રીતિનો આત્મા અતિ તંતથી ક૦ અત્યંતપણે એ નિશ્ચય થકી જાણવું. એતલે કાંચ કહેવાય નહીં. યતઃ-

'વિક્ષાયરણ સવ્વે સરા ણિયદ્દંતિ, તક્કા જત્થ ન વિજ્જઈ, મઈ તત્થ ન ગાહિયા, ઓણ, અપઈદ્દાણસ્સ ખેયન્ને, સે ણ દીહે, ણ હસ્સે, ન વટ્ટે, ન તંસે, ન ચરસંસે, ન પરિમંડલે, ન કિણ્હે, ન નીલે, ન લોહિણ, ન હાલિદ્દે, ન સુક્કિલ્લે, ન સુરભિગંધે, ન દુરભિગંધે, ન તિત્તે, ન કહુણ, ન કસાણ, ન અંબિલે ન મહુરે, ન કક્કલ્લે, ન મણ, ન ગરુણ, ન લહુણ, ન સીણ, ન ડણ્હે, ન નિદ્દે, ન લુક્કલ્લે, ન કાઠુ, ન રુહે, ન સંગે, ન ઇત્થી, ન પુરિસે, ન અન્નહા, પરિન્ને, સન્ને, ઊવમા ન વિજ્જણ, અરૂવી સત્તા, અપયસ્સ પયં નત્થિ । ઇત્યાદિ. ઈમ આચારાંગ, પંચમાધ્યયને, ઉદેશે છટ્ટે [સૂ. ૧૭૧] કહ્યું છે. એહમાં વિષમ પદનો અર્થ : વિક્ષાય ક૦ મોક્ષ, તેહને વિષે ૨એ ક૦ રાતા, સવ્વે સરા ક૦ તે મોક્ષવસ્તુ કહેવું છે તે કહે છે. સર્વ સ્વર નિવર્ત્યા છે. એતલે કોઈ શબ્દ વાચ્ય નથી. તક્કા ક૦ વિચાર જે 'આમ હસ્યે કે આમ હસ્યે' તે ન કહેવાય, મતિ જે ઉત્પાતકી પ્રમુખ તેહનો ગ્રાહ જેહને વિષે નથી. તે પણ ઓએ ક૦ એકલા છે, કર્મકલંક સહિત નથી, તથા અપઈદ્દાણસ્સ ક૦ ઉદારીકાદિક શરીરનું પ્રતિજ્ઞાન નથી. તથા ખેયન્ને ક૦ લોકાલોકના જ્ઞાયક છે. તથા ન કાઓ ક૦ કાય નથી, ન રુહે ક૦ સંસારમાં ઊગવું નથી, ન અન્નહા ક૦ નપુંસક નથી, પરિન્ને ક૦ સમસ્ત પ્રકારે જાણ છે, સન્ને ક૦ સમ્યક્ જાણે છે, તથા અપયસ્સ પયં ક૦ નથી પદ જે અવસ્થા વિશેષ તે નથી જેહને તે અપદ કહિયે, એતલે અપદ તે સિદ્ધને, અપદને પદ ક૦ જે અભિધાન તે નથી, એતલે સિદ્ધને કોઈ નામે કહી બોલાવીઈ તે નથી. ઇતિ ભાવઃ ૩૨૩ [૧૬-૮]

સુ૦ દ્રવ્યના અંશ કરી શકતા નથી. દ્રવ્ય તો નિરવયવ છે. વળી એના ગુણ વિના દ્રવ્ય પણ ન કહેવાય, કેમકે ગુણ તો એનું લક્ષણ છે. દ્રવ્ય ગુણપર્યાયિવાળું છે.

જોકે પર્યાયનયવાળાની યુક્તિએ તો દ્રવ્ય છે જ નહીં, પર્યાય જ સ્વતંત્ર છે. પરંતુ દ્રવ્ય નથી તો ગુણ ક્યાંથી ? ગામ જ નથી તો એની સીમા ક્યાંથી ? આમ દ્રવ્યને નિરવયવ પણ કહ્યો, દ્રવ્ય નથી એમ પણ કહેવાયું ને આગમમાં અંશસહિત પણ કહ્યો. એ જ રીતે જીવને પણ અકળ ને અલખ કહ્યો. એને નિશ્ચયથી બરાબર જાણવો.

‘આચારાંગ’માં મોક્ષસ્વરૂપ કહ્યું છે. તે કોઈ શબ્દે વાચ્ય નથી. જેને કોઈ અવસ્થા-પદ નથી તેને અપદ કહેવાય આવા અપદ તે સિદ્ધ. એમને કોઈ પદ નહીં હોવાથી કોઈ નામે બોલાવી શકાય નહીં.

શુદ્ધતા ધ્યાન ઈમ નિશ્ચઈ આપનું,
તુઝ સમાપત્તિ ઔષધ સકલ પાપનું;
દ્રવ્ય અનુયોગ ‘સંમતિ’ પ્રમુખથી લહી,
ભક્તિ વૈરાગ્ય ને જ્ઞાન ધરીઈ સહી. ૩૨૪ [૧૬-૯]

બા૦ ઈમ તુઝ શુદ્ધતા ધ્યાન તે નિશ્ચે આપનું સકલ પાપનું સમાપત્તિ ઊષધ... [અહીંથી આ ગાથાનો શ્રી પદ્મ.નો બાલાવબોધ અપૂર્ણ છે.]

સુ૦ શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી આપનું સમાપત્તિ ધ્યાન કરવામાં આવે તો તેવું ધ્યાન સકલ પાપનું ઔષધરૂપ બને છે. દ્રવ્યાનુયોગના મુખ્ય ગ્રન્થ રૂપે જે ગણાય છે તે સંમતિ તર્ક ગ્રન્થની સાક્ષીથી કહું છું કે પ્રભુભક્તિ, સમ્યગ્ જ્ઞાન અને ભવવૈરાગ્યને ધારણ કરવા જોઈએ.

જે અહંકાર મમકારનું બંધન,
શુદ્ધ નય તે દહૈ દહન જિમ ઈધનં;
શુદ્ધ નય દીપિકા મુક્તિમારગ ભણી,
શુદ્ધ નય આથિ છે સાધુને આપણી. ૩૨૫ [૧૬-૧૦]

બા૦ જે અહંકાર ૬૦ માન, મમકાર ૬૦ મમત્વ, તેહનું બંધન ૬૦ કારણ એતલે અહંકાર મમકારનું મૂલ રાગદ્વેષ છે. રાગદ્વેષથી અહંકાર

મમકાર હોય. ઈતિ ભાવ. શુદ્ધ નય તે દહે ક૦ તે રાગદ્વેષને શુદ્ધ નય જે આત્મતત્ત્વ ચિંતનરૂપ ધ્યાન તે દહે, બાળે. દહન જિમ ઈંધનં ક૦ જિમ અગ્નિ ઈંધણાંને બાળે તિમ બાળે એતલે શુદ્ધ ધ્યાનથી રાગદ્વેષ બળી ભસ્મ થાય. શુદ્ધ નય ક૦ નિશ્ચયનય, તે મોક્ષમારગની દીવી છે. મોક્ષમારગ ભણી ગમન કરતાં અજુઆલું કરે. શુદ્ધ નય તેહજ સાધુને, આપણી ક૦ પોતાની, આથિ ક૦ સંપદા છે. યતઃ -

‘દીપિકા खल्वनिर्वाणा, निर्वाणपथदर्शनीन ।

शुद्धात्मचेतना या च, साधूनामक्षयो निधिः’॥૧૧

ઈતિ યોગનિર્ણયે. [૪/૪૦] ૩૨૫ [૧૬-૧૦]

સુ૦ માન અને મમત્વનું મૂળ રાગદ્વેષ છે. આવા રાગદ્વેષને આત્મતત્ત્વના ચિંતનરૂપ ધ્યાન જે બાળી શકે, જેમ અગ્નિ ઈંધણને બાળે. એટલેકે શુદ્ધ ધ્યાનથી રાગદ્વેષ ભસ્મ થાય. શુદ્ધ નય - નિશ્ચયનય મોક્ષમારગની દીપિકા છે જે એ મારગને અજવાળે છે. સાધુને માટે શુદ્ધ નય જ સાચી સંપદા છે.

સકલ ગણિપિટકનું સાર જેણે લહ્યું,

તેહને પણ પરમ સાર એહ જ કહ્યું;

‘ઓધનિર્યુક્તિ’માં એહ વિણ નવિ મિટે,

દુઃખ સવિ વચન એ પ્રથમ અંગે ઘટે. ૩૨૬ [૧૬-૧૧]

બા૦ સકલ ક૦ સમગ્ર, એહવું જે ગણિપિટક ક૦ ગણિ જે આચાર્ય તેહને ગુણરૂપ રત્નની પેટી એતલે દ્વાદશાંગી જે ગણિની પેટી, તેહનું જે સાર ક૦ પ્રાધાન્યપણું, તે લહ્યું ક૦ જાણ્યું છે જેણે એહવા, તેહને ક૦ સમસ્ત દ્વાદશાંગીના જાણને પણ પરમસાર ક૦ પ્રધાન રહસ્ય પરમસાર એહ જ કહ્યું ક૦ એ શુદ્ધ નય પરિણામરૂપ જ કહ્યું છે. એતલે દ્વાદશાંગીના ધણીને પણ નિશ્ચય જ સાર કહ્યું છે, તો બીજાની શી વાત ? ઈતિ ભાવઃ. ઈમ શ્રી ‘ઓધનિર્યુક્તિ’ મધ્યે કહ્યું છે. યતઃ -

परमरहस्समिसीणं, समत्तगणिर्पिंडगञ्जरियसाराणं ।

परिणामियं पमाणं, निच्छयमवलंबमाणानां.’॥૧૧

ઈતિ ‘ઓધનિર્યુક્તિ.’ [ગાથા-૭૬૦] તથા [ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૫૪ની વૃત્તિ]

એહ વિણ નવિ મિટે ક૦ એ નિશ્ચયનય સમજયા વિના ન ટલે, દુઃખ ક૦ પાપ તે ન મિટે. ઈતિ. કોઈક પ્રતિમાં 'એહ વિણ નવિ ઘટે.' ઈમ લિખ્યું છે તિહાં નવિ ઘટે ક૦ દુઃખ ઓછું ન થાય એતલે ન ટલે. સવિ વચન એ પ્રથમ અંગે ઘટે ક૦ એ સર્વ વચન આચારાંગમાં ઘટમાન છે, યુક્ત છે. 'જે एगं जाणइ से सक्वं जाणइ, जे सक्वं जाणइ से एगं जाणइ' ઈત્યાદિ આચારાંગ [અધ્ય૦ ૩, ઉદ્દેશક ૪. સૂ. ૧૨૩] પાઠાત્. ૩૨૬ [૧૬-૧૧]

સુ૦ દ્વાદશાંગી તે આચાર્ય માટે ગુણરત્નની પેટી (ગણિપિટક) છે. આવા સમસ્ત દ્વાદશાંગીના જ્ઞાતાને પણ આ નિશ્ચયનય જ પરમ સારરૂપ છે. તો બીજાની તો શી વાત ? આ નિશ્ચયનય સમજયા વિના પાપ-દુઃખ ટળે નહીં. આ બધું 'આચારાંગ'ના વચન સાથે સુસંગત છે.

શુદ્ધ નય ધ્યાન તેહને સદા પરિણમે,
જેહને શુદ્ધ વ્યવહાર હીયડે રમે;
મલિન વસ્ત્રે યથા રાગ કુંકુમ તણો,
હીન વ્યવહાર ચિતિ એહથી નવિ ગુણો. ૩૨૭ [૧૬-૧૨]

બા૦ એતલી વાર શુદ્ધ નયની મુખ્યતાઈ વાત કહી. હવઈ કોઈક ઈમ સાંભલી એકાંત નિશ્ચયનય જ અંગીકાર કરે અને વ્યવહારનય લેખામાં ગણે જ નહીં તેહને શિક્ષા કરે છે. શુદ્ધ નય ધ્યાન ક૦ પૂર્વોક્ત પ્રકારે શુદ્ધ નયનું જે ધ્યાન તે તો તેહને સદા પરિણમે ક૦ તે પ્રાણીને સદા નિરંતર પરિણમે, નિપજે. જેહને ક૦ જે પ્રાણીને શુદ્ધ વ્યવહાર સંયમાનુષ્ઠાન પ્રવૃત્તિ રૂપ હિયડે રમે ક૦ હૃદયને વિષે રમ્યો હોય. તે ઉપરી દષ્ટાંત કહે છે. યથા ક૦ જિમ મલિન વસ્ત્રે ક૦ મેલા વસ્ત્રને વિષે, રાગ કુંકુમ તણો ક૦ કુંકુનો રંગ અર્થાત્ મેલે વસ્ત્રે કુંકુનો રંગ ન લાગે, તિમ હીન વ્યવહાર ક૦ હીણા વ્યવહારવંતના ચિતિ ક૦ ચિત્તને વિષે, નવિ ગુણો ક૦ ગુણ ન હોય, એતલે વ્યવહાર વિના નિશ્ચય પરિણમે [નહીં]. ઈતિ ભાવ. ૩૨૭ [૧૬-૧૨]

સુ૦ અહીં સુધી શુદ્ધ નયની મુખ્યતાની વાત કરી. હવે આ સાંભળીને કોઈ કેવળ નિશ્ચયનય જ સ્વીકારે ને વ્યવહારનયને ગણનામાં લે જ નહીં તેને માટે આ શિખામણ છે.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૩૩

જે પ્રાણીને સંયમ-ક્રિયા રૂપ, શુદ્ધ વ્યવહાર હેયામાં રમતો હોય તેને જ શુદ્ધ નયનું ધ્યાન નિરંતર પરિણમે. તેને માટે આ દૃષ્ટાંત છે : જેમ મલિન વસ્ત્રને કુંકુનો રંગ ન લાગે તેમ હીન વ્યવહાર આચરનારના ચિત્તને વિશે ગુણ ન હોય. એટલે વ્યવહાર વિના નિશ્ચય પરિણમે નહીં.

જેહ વ્યવહાર સેઠી પ્રથમ છાંડતા,
એક એ આદરે આપ મત માંડતા;
તાસ ઉતાવલેં નવિ ટલે આપદા,
ક્ષુધિત ઈચ્છાઈ ઉંબર ન પાર્યેં કદા. ૩૨૮ [૧૬-૧૩]

બા૦ જેહ પ્રાણી વ્યવહાર સેઠી ક૦ વ્યવહાર શ્રેણિ જે અનુક્રમ તે તો પ્રથમ છાંડે છે તથા એક આદરે ક૦ એકલો નિશ્ચયનય આદરે છે. આપ મત માંડતા ક૦ પોતાનો મત દઢ કરતા. એક ભવસ્થિતિ ઉપરિ દઢ થયા છે, પણ ઉદમ નથી કરતા પણ તેહની ઉતાવલે આપદા ટલે નહીં એતલે એકલો નિશ્ચય પોકારે થકે આપદા જે સંસારપરિભ્રમણ તે ન ટલે. જિમ ક્ષુધિત ક૦ ભૂખ્યાની ઈચ્છાઈ ઉંબરનાં ફલ કદાપિ ન પાકે, એતલે ઉંબર ફલ જલસેકાટિક ક્રિયાઈ પાકે પણ ઈચ્છા માત્રે ન પાકે. ઈતિ ભાવ. ૩૨૮ [૧૬-૧૩]

મુ૦ જે પ્રાણી વ્યવહારશ્રેણીનો ક્રમ છાંડીને એકલો નિશ્ચય નય આદરે છે, પોતાનો મત એક ભવસ્થિતિ ઉપર દઢ કરે છે, પણ કશો ઉદમ કરતા નથી તેની આપદા (ભવસંકટ) ઉતાવળે ટળે નહીં. કેવળ નિશ્ચયનય પોકાર્યેથી ભવભ્રમણ ટળે નહીં, જેમ ભૂખ્યાની ઈચ્છા માત્રથી ઉંબર ફળ પાકે નહીં, એને માટે તો જલસિંચન જેવી ક્રિયા જરૂરી બને.

ભાવ લવ જેહ વ્યવહાર ગુણથી ભલે,
શુદ્ધ નય ભાવના તેહથી નવિ ચલે;
શુદ્ધ વ્યવહાર ગુરુયોગ પરિણાતપણું,
તેહ વિણું શુદ્ધ નયમાં નહીં તે ઘણું. ૩૨૯ [૧૬-૧૪]

બા૦ ભાવ લવ ક૦ રૂડા અધ્યવસાયનો લવ, જે અંશ તે પણ વ્યવહાર-ગુણથી ભલે ક૦ વ્યવહાર પડિનાલિકા ગુણે ભલતો હોય એતલે વ્યવહાર સહિત હોય તો શુદ્ધ નય ભાવના ક૦ શુભ અધ્યવસાયની જે ર૩૪ ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનો

ભાવના=ઘોલના તેહથી ક૦ તે પ્રાણીથી નવિ ચલે ક૦ ખસે નહીં, એતલે શુદ્ધ નયની ભાવના થિર તો થાય જો વ્યવહાર યુક્ત હોય. અન્યથા 'ક્ષણ તોલો ક્ષણ માસો' થાય ઈતિ ભાવ.

ગુરુયોગિ ક૦ ગુરુનિ સંયોગિ શુદ્ધ વ્યવહાર ક૦ નિર્મલ વ્યવહાર હોય, એતલે ગુરુકુલવાસિ શુદ્ધ વ્યવહાર થાય તે શુદ્ધ વ્યવહારથી પરિણતપણું ક૦ પરિપક્વપણું હોય. એતલે શુદ્ધ નયમાં પરિપક્વ હોય એતલે શુદ્ધ વ્યવહારવંત હોય તેહ શુદ્ધ નયમાં પક્વો થાય, અન્યથા શુદ્ધ વ્યવહાર વિના શુદ્ધ નય ઠરી ન શકે. તેહ વિષુ ક૦ તે ગુરુ જોગે શુદ્ધ વ્યવહાર વિના શુદ્ધ નયમાં ક૦ અધ્યાતમમાં નહીં તે ઘણું ક૦ તે જે પરિણતપણું તે ઘણું ન હોય, એતલે એ અર્થ ગુરુકુલવાસે શુદ્ધ વ્યવહાર, શુદ્ધ વ્યવહારે પરિપક્વપણું, નિશ્ચયમાં નિશ્ચલપણું હોય. ઈતિ. એટલે શુદ્ધ નયમાં ઘણું પરિપક્વતા તો હોય જો ગુરુ જોગિ વ્યવહાર શુદ્ધ હોય. ઈતિ ભાવ. ૩૨૯ [૧૬-૧૪]

સુ૦ શુદ્ધ નય - નિશ્ચયનયની ભાવના તો જ સ્થિર થાય જો તે વ્યવહારયુક્ત હોય. અન્યથા 'ક્ષણમાં તોલો ને ક્ષણમાં માસો'ની જેમ બહું અસ્થિર થઈ જાય.

આવો શુદ્ધ વ્યવહાર ગુરુસંયોગે - ગુરુકુલવાસથી થાય. એનાથી શુદ્ધનયમાં પરિપક્વતા આવે, નિશ્ચયનયમાં નિશ્ચલતા આવે.

કેઈ નવિ ભેદ જાણો અપરિણતમતિ,
શુદ્ધ નય અતીહિં ગંભીર છે તે વતી;
ભેદ લવ જાણતા કોઈ મારગ તજે,
હોય અતિ પરિણતિ પર સમય ચિતિ ભજે. ૩૩૦ [૧૬-૧૫]

બા૦ એ રીતે, કેઈ ક૦ કેતલાઈક પ્રાણી, અપરિણતમતિ ક૦ અપરિણામી, નવિ ભેદ જાણો ક૦ અનેક પ્રકારની ખબરિ ન પડે, ઈહાં ભેદ તે ઉત્સર્ગ-અપવાદ, નિશ્ચય-વ્યવહાર પ્રમુખ જાણવા તે ન જાણઈ. અપરિણતમતિ શબ્દે વ્યવહારનયવાલા લીજઈ. તે કાં ન જાણે તે માટિ કહે છે શુદ્ધ નય અતીહિ ગંભીર છે ક૦ ઉપલો નય તે અત્યંત ગંભીર ઈઈ, એતલે એ ભાવ. જે આગિલા નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર એ ૩ નય

પં. પદ્મવિજયચક્રૂત બાલાવબોધ

૨૩૫

યદપિ અપરિણતમતિ જાણે, પણ નિશ્ચયનય તો અતિ ગંભીર, તે ઉપયોગરૂપ નયની ખબરિ ન પડે. ઈતિ ભાવ.

એ વ્યવહારનય એકલો માને તેહને ઠબકો દીધો. હવે એકલો નિશ્ચયનય માને તેહને ઠબકો દીધ છે. કેતલાઈક પ્રાણી ભેદ લવ જાણતા ૬૦ ભેદનો લવ જાણતા, મારગને તજે ૬૦ મારગ છાંડી દીધ એતલે અંશ માત્ર કાંચક શીખ્યું સાંભલ્યું છે. [તે] વચન જાણે, તેહમાં મહા અહંકાર ધરતા ઈમ જાણે જે 'નિશ્ચય સ્વરૂપની વાતો આપણ જાણીઈ છીઈ, એહવી કોણ જાણે છે ? અને આપણે આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું એતલે ક્રિયાનું સ્યું કામ છે ? ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી છે.' ઈત્યાદિક વચન બોલી ક્રિયા ન કરે અને માર્ગ છાંડે. ઈતિ ભાવ.

હોય અતિ પરિણતિ ૬૦ એ રીતે અતિપરિણામી થાય. એહવા અતિપરિણામી સ્યું કરે તે કહે છઈ. પરસમય થિતિ ભજે ૬૦ સમય જે સિદ્ધાંત તેહની પર જે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ, જે મર્યાદા તેહને ભજે, એતલે સિદ્ધાંતમાં ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ જે નિશ્ચયની વાતો કરવી તે ભજે ૬૦ કરે, અથવા પરસમય થિતિ ભજે ૬૦ અન્યદર્શનીની સ્થિતિને ભજે, એતલે એકાંત નિશ્ચયનયવાદી તે પરદર્શની કહિઈ. તિવારે ઈણિ પરદર્શનની સ્થિતિ ભજી. ઈતિ ભાવ. ૩૩૦ [૧૬-૧૫]

સુ૦ કેટલાક અપરિણામી (વ્યવહારનયવાળા) જીવોને વિવિધ ભેદોની ખબર જ નથી પડતી. તેઓ ઉત્સર્ગ-અપવાદ, નિશ્ચય-વ્યવહારના ભેદ જાણતા જ નથી. કેમકે શુદ્ધનય અતિ ગંભીર છે. અપરિણતમતિ જીવો આગળના નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર એ ત્રણ નય યદપિ જાણે, પણ નિશ્ચયનયની ખબર તેમને ન પડે. કેવળ વ્યવહારનય જાણનારને આ ઠપકો.

હવે કેવળ નિશ્ચયનયને માનનારને ઠપકો છે. કેટલાક જીવો ભેદનો અંશ માત્ર, ક્યાંકથી શીખ્યું-સાંભળ્યું વચન જાણે તેમાં તો ભારે અભિમાન રાખતા કહેવા માંડે કે 'અમે જે નિશ્ચય સ્વરૂપની વાતો જાણીએ છીએ એવી કોણ જાણે છે ? વળી આત્મસ્વરૂપ જાણ્યું એટલે ક્રિયાનું શું કામ છે? ક્રિયા તો જ્ઞાનની દાસી છે' આવાં વચન બોલી ક્રિયા ન કરીને માર્ગ ત્યજે. આવા અતિપરિણામી જીવો સિદ્ધાંતમાં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિની, નિશ્ચયની

વાતો કરે, કે અન્યદર્શનની સ્થિતિ પર પહોંચે. આવા એકાંતિક નિશ્ચયનયવાદીઓ પરદર્શની છે.

તેહ કારણ થકી સર્વ નય નવિ કહ્યા,

કાલિક શ્રુત માંહિ ત્રીન પ્રાઈ લહ્યા;

દેખી 'આવશ્યકે' શુદ્ધ નય ધુરિ ભણી,

જાણીઈ ઊલટી રીતિ બોટિક તણી. ૩૩૧ [૧૬-૧૬]

બા૦ તેહ કારણ થકી ક૦ નિશ્ચય પરિણામી એકલી પરિણામની વાતો કરીને મારગ ઉપાડી નાખસ્યે એહવું જાણીને સર્વ નય ક૦ નૈગમ ૧, સંગ્રહ ૨, વ્યવહાર ૩, ઋજુ સૂત્ર ૪, શબ્દ ૫, સમભિરૂઢ ૬, એવંભૂત ૭ ઈત્યાદિક સર્વ નય નથી કહ્યા. કિહાં નથી કહ્યા તે કહે છે. કાલિક શ્રુત માંહિ ક૦ આચારાંગાદિક કાલિક શ્રુતને વિષે ત્રીન પ્રાહી લહ્યા ક૦ પ્રાઈ બહુલતાઈ ત્રણે નૈગમ ૧, સંગ્રહ ૨, વ્યવહાર ૩ એ ત્રણિ લહ્યા છે એ વાત ગ્રંથકાર શિષ્યને કહે છે. જે દેખી આવશ્યકે ક૦, આવશ્યક નિર્યુક્તિમાં દેખજો, એતલે કાલિક શ્રુતમાં પ્રાઈ ત્રીન નય કહ્યા છે, ઈમ આવશ્યક નિર્યુક્તિ [ગા. ૭૬૦] માં કહ્યું છે યત: -

‘एएहिं दिट्टिवाए, परूवणा सुत्तअत्थकहणाए ।

इह पुण अणब्भुवगमो, अहिगारो तीहि ओसन्नं.’ ॥१॥

‘पायं संववहारो, ववहारं तेहिं तिहिं उ जं लोए ।

तेणं परिकम्मणत्थ, कालियसुत्ते तदहिगारो.’ ॥२॥

ઈત્યાવશ્યકે [વિશેષાવશ્યક ભાષ્યે ગા. ૨૨૭૫-૭૬]

એ રીતિ તો શ્વેતાંબર પક્ષે છે જે પૂર્વે વ્યવહાર સમજાવીને પછે નિશ્ચય વાત સમજાવે. ઈતિ તથા હવે દિગંબરની પ્રક્રિયા દૂષવે છે જે શુદ્ધ નય ધુરિ ભણી ક૦ નિશ્ચયનય ધુરિ છે તે ભણી ક૦ તે માટે, બોટિક ક૦ દિગંબરની રીતિ તે ઊલટી ક૦ વિપરીત રીતિ જાણીઈ. જે માટે આગલી[વિ]થી નિશ્ચયનય સમજાવે એતલે વ્યવહારમાં દષ્ટિ ઠરઈ નહીં, માટે વિપરીત. ઈતિ ભાવ. ૩૩૧ [૧૬-૧૬]

સુ૦ આ કારણે, નિશ્ચય પરિણામી એકલા પરિણામની વાતો કરીને માર્ગ ઉપાડી નાખશે એમ જાણીને ‘આચારાંગ’ આદિ કાલિક શ્રુતમાં

બહુલતાએ નૈગમ, સંગ્રહ, વ્યવહાર એ ત્રણ નય લખ્યા છે. સર્વ નયો નથી કહ્યા. આમ 'આવશ્યક નિર્યુક્તિ'માં કહ્યું છે.

આ રીતિ શ્વેતાંબર પક્ષે છે જે પ્રથમ વ્યવહાર સમજાવીને પછી નિશ્ચયની વાત કરે છે. જ્યારે 'નિશ્ચયનય પહેલો છે' એ માટે દ્વિગંબર વિપરીત રીતિ અજમાવે છે. અને આરંભમાં જ નિશ્ચયનય સમજાવે એટલે વ્યવહારનયમાં દૃષ્ટિ ઠરે જ નહિ.

શુદ્ધ વ્યવહાર છે ગચ્છ કિરિયા થિતિ,

દુપ્પસહ જાવ તીરથ કહ્યું છે નિતિ;

તેહ સંવિગ્ન ગીતાર્થથી સંભવે,

અવર એરંડ સમ કોણ જગિ લેખવે. ૩૩૨ [૧૬-૧૭]

બા૦ તે માટે વ્યવહાર તે પ્રધાન છે. તે શુદ્ધ વ્યવહાર ગચ્છ તે સુવિહિત સાધુસમુદાય, તેહની ક્રિયાની જે સ્થિતિ તેહમાં છે. એતલે શુદ્ધ વ્યવહાર સુવિહિત ગચ્છમાં હોય. 'દુપ્પસહ જાવ તીરથ' કહ્યું છે નિતિ ક૦ દુ:પ્રસહ આચાર્ય પંચમ આરાને છેહડે થસ્યે, યાવત્ તિહાં લગે નિત્યે નિરંતર તીરથ કહ્યું છે તે માટે. યત:-

‘इह सव्वोदयजुगपवरसूरिणो चरणसंजुए वंदे ।

चउरुत्तदुसहस्स दुप्पसहंते सुहमाइ.’ ॥૧॥ - ઈતિ દુસમસંઘસ્તોત્રે

તથા

‘वासाण वीससहस्सा, नवसय ति मास पंच दिण पहरा ।

इका घडिया दो पल अक्खरइगुआल जिणधम्मो.’ ॥૧॥

- ઈતિ દિવાલી કલ્પે.

તેહ તીરથ તો ગીતારથ સંવિગ્ન હોય તેહથી સંભવે, એતલે એ ભાવ જે ‘નાણકિરિયાહિં મુક્કો’ ઈતિ ભાષ્ય [ગા.૩] વચનાત્ - જ્ઞાનક્રિયાથી મોક્ષ તે જ્ઞાનક્રિયા તો ગુણ છે અને ગુણ તે ગુણીથી અભેદ છે તે માટે ‘સંવિગ્ન’ શબ્દે ક્રિયાવંત આવ્યા, ‘ગીતાર્થ’ શબ્દે જ્ઞાનવંત આવ્યા. ઈતિ ભાવ.

તે સંવિગ્ન, ગીતાર્થથી બીજા અપર રહ્યા તે એરંડા સરીખા, જગતને વિષે કોણ લેખામાં ગણે છે ? ૩૩૨ [૧૬-૧૭]

સુ૦ વ્યવહાર પ્રધાન છે. આવો શુદ્ધ વ્યવહાર સુવિહિત સાધુગચ્છમાં હોય. દુ:પ્રસહ આચાર્ય પંચમ આરાને છેડે થશે, ત્યાંસુધી જેને ‘નિરંતર

૨૩૮

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

તીર્થ' કહ્યું છે તે તીર્થ તો 'ગીતાર્થ સંવિગ્ન' હોય તેનાથી જ સંભવે. 'જ્ઞાનક્રિયાથી મોક્ષ છે' એમ કહ્યું છે. 'સંવિગ્ન' શબ્દથી ક્રિયાવંત અને 'ગીતાર્થ' શબ્દથી જ્ઞાનવંત સમજવા. આવા 'સંવિગ્ન' અને 'ગીતાર્થ'થી જે ઈતર તે બધા એરંડા સમાન સમજવા. જગતમાં એમની કશી ગણના નથી.

શાસ્ત્ર અનુસાર જે નવિ હઠે તાણીઈ,

નીતિ તપગચ્છની તે ભલી જાણીઈ;

જીત દાખે જિહાં સમય સારુ બુધા,

નામ ને ઠામ કુમતેં નહીં જસ મુધા. ૩૩૩ [૧૬-૧૮]

બા૦ તે પરમાર્થે સંવિગ્ન ગીતાર્થ તેહને કહિઈ જે શાસ્ત્રને અનુસારે હઠેં ન તાણે, અક્ષર શાસ્ત્રના દેખે એતલે પોતાનો કદાગ્રહ મૂકી દીઈ. એહવી નીતિ તપગચ્છની ભલી ક૦ ઘણી ઉત્તમ છે, એતલે તપગચ્છમાં પંચાંગી પ્રકરણાદિક સુવિહિતના કર્યા ગ્રંથ તે સર્વ પ્રમાણ છે ઈમ જાણીઈ. ઈતિ ભાવ: જિહાં ક૦ જે તપગચ્છ, તેહને વિષે બુધા ક૦ પંડિતલોક તે સમય સારુ ક૦ સિદ્ધાંત પ્રમાણે જીત દાખે ક૦ વર્તમાનકાલનો જીત દેખાડે છે. જે તપાગચ્છનાં નામ અને ઠામ ક૦ સ્થાનક તે, કુમતે ક૦ કદાગ્રહે, મુધા ક૦ ફોકટ, જસ ક૦ જેહનાં નહીં ક૦ નથી, એતલે નામઠામ સર્વ ગુણનિષ્પન્ન છે. ૩૩૩ [૧૬-૧૮]

સુ૦ સંવિગ્ન ગીતાર્થ પરમાર્થે તેને કહેવાય જે શાસ્ત્રઅનુસાર પોતાનો હઠાગ્રહ-મમત છોડી દે. તપગચ્છની આ ઉત્તમ નીતિ છે એટલે જ તપગચ્છમાં પંચાંગી પ્રકરણ આદિ ગ્રંથો પ્રમાણ છે. આ તપગચ્છમાં પંડિતજનો સિદ્ધાંત અનુસાર વર્તમાનકાળનો જીત દર્શાવે છે. આ તપગચ્છનાં નામ, સ્થાનક વૃથા નથી, પણ ગુણનિષ્પન્ન છે.

નામ નિર્ગ્રંથ છે, પ્રથમ એહનું કહ્યું,

પ્રથમ અડપાટ લગેં ગુરુ ગુણે સંગ્રહ્યું;

મંત્ર કોટી જપી નવમ પાટે યદા,

તેહ કારણ થયું નામ કૌટિક તદા. ૩૩૪ [૧૬-૧૯]

૧. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૩૯

બા૦ હવે તપાગચ્છનાં નામ ધૂર થકી અનુક્રમે ગુણનિષ્પન્ન છે તે કહે છે. પ્રથમ શ્રી સુધર્માસ્વામીથી નિર્ઋથ એહવું નામ પ્રથમ કહ્યું ૧. તે પ્રથમના આઠ ૮ પાટ લગેં ગુરુ ગુણે ક૦ મોહટે ગુણે કરી નિસ્પૃહિતા રૂપ ગુણે સંગ્રહ્યું ક૦ ગ્રહ્યું છે. પછે નવમે પાટે સુસ્થિત/સુપ્રતિબુદ્ધ એહવે બે નામે આચાર્ય કોટિવાર મંત્ર સૂરિમંત્ર જપીને રહ્યા. બીજા આચાર્ય લક્ષવાર તથા સવાલક્ષ જપે એતલે થયું, અને એ આચાર્યે કોડિવાર જપ્યો તેહ કારણ થયું ક૦ તે હેતુઈ, તદા ક૦ તિવારે નામ કૌટિક થયું ક૦ કૌટિક નામ કહેવાણું. એતલે એ નામ પણ ગુણનિષ્પન્ન છે. પણ કોઈ મત કદાગ્રહેં નથી. ૩૩૪ [૧૬-૧૮]

સુ૦ હવે આરંભથી તપાગચ્છનાં ગુણનિષ્પન્ન નામ અનુક્રમે કહે છે. પ્રથમ શ્રી સુધર્માસ્વામી. આઠમી પાટ સુધી એમના નિ:સ્પૃહતા આદિ મોટા ગુણોથી સુગ્રાહ્ય થયા. નવમી પાટે સુસ્થિત / સુપ્રતિબુદ્ધ નામે બે આચાર્યોએ કરોડ વખત સૂરિમંત્ર જપ્યો. આ હેતુએ તેમના સમુદાયનું કૌટિક નામ કહેવાયું.

પનરમે પાટિ શ્રી ચંદ્રસૂરેં ક્યુ,
ચંદ્રગચ્છ નામ નિર્મલપણે વિસ્તર્યુ;
સોલમે પાટિ વનવાસી નિર્મમ મતિ,
નામ વનવાસી સામંતભદ્રો યતી. ૩૩૫ [૧૬-૨૦]

બા૦ તે કૌટિક ગચ્છ ૧૪ ચૌદ પાટ લગેં ચાલ્યું. તિવાર પછી પનરમે પાટે શ્રી વજ્રસેન આચાર્યના શિષ્ય ચ્યાર. તે કેહા ? લક્ષમૂલ્યની હાંડી ચડી તિવારે બીજે દિને સુગાલ થસ્યે ઈમ કહી જીવાડ્યા, તે વ્યવહારીઓ તથા ચ્યાર પુત્રઈ ઉપગાર જાણી ચારિત્ર લીધું. તે ચ્યાર શિષ્ય નાગેંદ્ર ૧, ચંદ્ર ૨, વિદ્યાધર ૩, નિવૃત્તિ ૪ થયા. તે ચ્યારે આચાર્યપદ પામ્યા. તેહમાં ચંદ્ર નામા આચાર્ય પનરમે પાટે થયા. તેહુંથી ચંદ્ર ગચ્છ નામ નિર્મલપણે ત્રીજું વિસ્તાર પામ્યું, તે પણિ ગુણનિષ્પન્ન થયું. પણ મત કદાગ્રહેં નથી થયું. (૩). સોલમા પાટને વિષે વનવાસી ક૦ વનમાં વસ્યા નિર્મમમતિ, મમત્વ રહિત મતિ છે જેહની એહવા આચાર્ય થયા. તે કારણે વનવાસી

નામ યોથું કહેવાણું. તે આચાર્યનું નામ સામંતભદ્રો ક૦ સામંતભદ્ર આચાર્ય યતી ક૦ જિતેન્દ્રી હતા. એ નામ પણ ગુણનિષ્પન્ન છે, પણ કદાગ્રહે નથી થયું. (૪). ૩૩૫ [૧૬-૨૦]

સુ૦ આ કૌટિક ગચ્છ ચૌદ પાટ સુધી ચાલ્યો. ૧૫મી પાટે શ્રી વજ્રસેન આચાર્યના ચાર શિષ્ય થયા. લાખ રૂપિયાના ચોખા રંધાશે તેના બીજે દિવસે સુકાળ થશે એમ કહીને પોતાને જીવાડ્યા તેનો ઉપકાર માની વેપારી અને એના ચાર પુત્રોએ ચારિત્ર લીધું. એ ચાર શિષ્યો તે નાગેંદ્ર, ચંદ્ર, વિદ્યાધર, અને નિવૃત્તિ. તે ચારેય આચાર્ય થયા. ૧૫મી પાટે ચંદ્ર-સૂરિ આચાર્ય. તેથી ત્રીજું ચંદ્ર ગચ્છ એવું નામ પડ્યું. ૧૬મી પાટે વનવાસી આચાર્ય થયા તે સામંતભદ્ર. તેથી ચોથું વનવાસી નામ પડ્યું.

પાટિ છત્રીસમે સર્વદેવાભિધા,

સૂરિ વડગચ્છ તિહાં નામ શ્રવણે સુધા;

વડ તલે સૂરિપદ આપીઉ તે વતી,

વલીય તસ બહુ ગુણે જેહ વાધ્યા યતી. ૩૩૬ [૧૬-૨૧]

બા૦ તે વનવાસી બિરુદ પાંત્રીસ પાટ લગે ચાલ્યું. ૫છે છત્રીસમે પાટે સર્વદેવ નામે આચાર્ય થયા. તે આચાર્યથી વડગચ્છ એહવું નામ થયું. પણ શ્રવણે ક૦ કાનને વિષે સુધા ક૦ અમૃત સરીખું મીઠું લાગે. તેહનું હેતુ કહે છે. વડ તલે સૂરિપદ આપીઉ ક૦ વડ હેઠલ આચાર્યપદ આપ્યું. તે વતી ક૦ તે વાસ્તે વડગચ્છ નામ થયું, પાંચમું (૫). વલી વડગચ્છ નામ થયું તેહનું બીજું હેતુ કહે છે. બહુગુણે ક૦ બહુગુણે કરીને, તસ ક૦ તે આચાર્યને જેહ વાધ્યા યતી ક૦ યતી પણ બહુ વધ્યા એટલે વડની પરે વિસ્તાર પામ્યા, માટે વડગચ્છા કહેવાણા. એ નામ પણ ગુણનિષ્પન્ન છે. પણ કદાગ્રહે નથી. ૩૩૬ [૧૬-૨૧]

સુ૦ આ વનવાસી બિરુદ ૩૫ પાટ સુધી રહ્યું. ૩૬મી પાટે સર્વદેવ આચાર્ય થયા. તે વડગચ્છા કહેવાયા. કેમકે વડ હેઠળ સૂરિપદ અપાયું. વડગચ્છ નામનું બીજું કારણ એ છે કે આ આચાર્યનો ઘણો મોટો શિષ્યસમુદાય વડની પેઠે વિસ્તર્યો.

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

સૂરિ જગચંદ જગિ સમરસ ચંદ્રમા,
જેહ ગુરુપાટિ ચઉ અધિક ચાલીસમા;
તેહ પામ્યું તપા નામ બહુ તપ કરી,

પ્રગટ આઘાટ પુરિં વિજયકમલા વરી. ૩૩૭ [૧૬-૨૨]

બા૦ સૂરિ જગચંદ ક૦ જગતચંદ્રસૂરિ, જગિ ક૦ જગતને વિષે, સમરસ ચંદ્રમા ક૦ સમતારસે કરી ચંદ્રમા સરીખા, એતલે ચંદ્રમા અમૃતરસે ભર્યો તિમ આચાર્ય સમતારસે ભર્યા. જે ગુર્વાદિક ચઉ અધિક ક૦ ચ્યાર અધિક ચાલીસમાં, એતલે ચૌઆલીસને પાટે થયા. તેહ ક૦ તેહ પામ્યું ક૦ નવું પામ્યું, તપા એહવું નામ બહુ તપ કરીને એતલે એ ભાવ જે પ્રગટપણે આઘાટપુર ક૦ ઉદયાપુરને વિષે રાણોજી હસ્તી ઉપર ચઢી આવતા હતા તિવારે શ્રી જગચંદ્રસૂરિ વર્ષમાન તપ લાગટ કરતા. દુર્બલ શરીરના ધણી સન્મુખ આવતા હતા. તિવારે રાણે પ્રધાનને પૂછ્યું જે એ કુણ આવે છે ? તિવારે પ્રધાને કહ્યું જે ‘મહારાજ એ આચાર્ય તપ ઘણો કરે છે તેહુ આવે છે.’ તિવારે રાણે હેઠાં ઊતરી નમસ્કાર કરીને ‘મહાતપા’ એહવું બિરદ દીધું. તિવારે પ્રધાને કહ્યું, “મહારાજ ! મહા પદ કાઢી નાખો. નહીંતર લોક ‘મહાતપા’ને ઠામે ‘મહાતમા’ કહેસ્યે. તે માટે ‘મહા’પદ મત કહો.” તિવારે રાણે ‘તપા’ નામ દીધું. એ પણ ગુણનિષ્પન્ન છટું નામ થયું. પણ તપા નામ પણ કદાગ્રહે નથી થયું. તથા વિજયકમલા વરી ક૦ રાણાજીની સભામાં ચોરાસી વાર જીતીને જયકમલા વરી તિવારે રાણે હીરલા જગતચંદ્રસૂરિ કહી બોલાવ્યા. ઇત્યાદિક જાણવું. ૩૩૭ [૧૬-૨૨]

સુ૦ પછી સમતારસે ભર્યા જગતચંદ્રસૂરિ ચંદ્રમા સરીખા ૪૪મી પાટે થયા. તેઓ સર્વંગ વર્ષમાન તપ કરતા હતા. એક વાર ઉદયપુરના રાણા હાથી ઉપર ચઢીને આવતાં આ સાધુ સામે મળ્યા. રાણાએ પ્રધાનને એમને વિશે પૃચ્છા કરતાં પ્રધાને મોટા તપસ્વી સાધુ તરીકે ઓળખ આપી. ત્યારે રાણાએ હેઠે ઊતરી, નમસ્કાર કરીને એમને ‘મહાતપા’નું બિરુદ આપ્યું. પ્રધાને ‘મહા’ પદ કાઢી નાખવા સૂચવ્યું. કેમકે લોકો ‘મહાતપા’ને બદલે ‘મહાતમા’ કહેશે. પછી રાણાએ ‘તપા’ નામ આપ્યું. ત્યારથી છટું ‘તપાગચ્છ’ નામ થયું.

એહ ખટ નામ ગુણઠામ તપ ગણ તણાં,

શુદ્ધ સદહણ ગુણરયણ એહમાં ઘણાં;

એહ અનુગત પરંપર ભણી સેવતા,

જ્ઞાનયોગી વિબુધ પ્રગટ જગિ દેવતા. ૩૩૮ [૧૬-૨૩]

ખા૦ એહ ખટ નામ ક૦ એ છ નામ પણિ છે, કેહવાં છે ગુણઠામ ક૦ ગુણસ્થાનક છે, તપગણ તણા ક૦ તપાગચ્છનાં જાણવાં. શુદ્ધ સદહણ ક૦ શુદ્ધ શ્રદ્ધાવંત, ગુણરયણ ક૦ ગુણરૂપ રત્ન, એહમાં ક૦ એહ તપાગચ્છમાં ઘણાં છે. એતલે શ્રદ્ધાવંત ગુણવંત ઘણા છે. એહ અનુગત પરંપર ક૦ સતંતર (સંતત) પરંપરા આવી એતલે જેહની પરંપરામાં તૂટી નથી પડી તેહનું નામ અનુગત પરંપરા કહિઈ. ભણી ક૦ તે માટે, સેવતા ક૦ સેવા કરતા એહવા કોણ તે કહે છે. જ્ઞાનયોગી વિબુધ ક૦ જ્ઞાન સંયોગવંતા વિબુધ જે પંડિત તે સેવા કરે છે, અનુગત પરંપરાની. ઈતિ યોગઃ. પ્રગટ જગિ દેવતા ક૦ જગતને વિષે પ્રગટપણે દેવતા જ છે. ઈતિ ભાવ. એતલે પંડિત લોક શુદ્ધ પરંપરાની જ સેવા કરે. ઈતિ હૃદયાર્થઃ. ૩૩૮ [૧૬-૨૩]

સુ૦ તપાગચ્છનાં આ છ નામ ગુણયુક્ત છે. તપાગચ્છમાં ગુણરત્નો ઘણાં છે. એની પરંપરા તૂટી નથી તેથી તેને અનુગત પરંપરા કહીએ. જ્ઞાનસંયોગી પંડિતો આ પરંપરાની સેવા કરે છે. જગતમાં તેઓ પ્રગટપણે દેવતા જ છે. તેથી તેઓ આ શુદ્ધ પરંપરાની જ સેવા કરે.

કોઈ કહે મુગતિ છે વીણતાં ચીથરાં,

કોઈ કહે સહજ જિમતાં ઘરિ દહિથરાં;

મૂઢ એ દોય તસ ભેદ જાણે નહીં,

જ્ઞાનયોગે ક્રિયા સાધતા તે સહી. ૩૩૯ [૧૬-૨૪]

ખા૦ હવે સર્વ અધિકાર કહીને છેહડે નિશ્ચય-વ્યવહારનય ફલાવવા તે ફલાવે છે. કોઈ કહે ક૦ વ્યવહારવાદી કહે છે જે મુગતિ છે ક૦ મુગતિ પામીઈ. વીણતાં ચીથરાં ક૦ પરિલેહણ 'પરિકમણાં', ફાટાંતૂટાં વસ્ત્રાદિક પહેરવાં ઈત્યાદિક કષ્ટ કરતાં મુક્તિ પામીઈ, તથા વ્યવહારનય ઈમ કહે. કોઈ કહે ક૦ નિશ્ચયનયવાદી કહે છે, સહજ રીતિ ઘરને વિષે દહીથરાં જિમતાં, ઉપલક્ષણથી ઘેબર મોદક પ્રમુખ લીજીઈ એતલઈ એ પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

ભાવ જે એ નયવાલા કહે છે જે કષ્ટ કરે સ્યું થાય ? ખાઈઈં પીજઈં પણ તત્ત્વજ્ઞાન થયું એટલે સિદ્ધિ. મૂઢ એ દોય ક૦ એ બેહુ મૂર્ખ છે. નિશ્ચયનયવાદી તથા ક્રિયાનયવાદી એ બેહું મૂર્ખ છે. તસ ભેદ જાણે નહીં ક૦ તે મોક્ષ સાધવાનો ભેદ-પ્રકાર જાણતા નથી, જે કારણે જ્ઞાનને સંયોગે ક્રિયા સાધતાં, તે સહી ક૦ તે જે મુક્તિ તે સહી છે, સત્ય છે યત:-

‘નાણકિરિયાહિં મુક્ષ્વો’ इति भाष्य [वि.भा. गा.३]वचनात्. तथा :
हयं नाणं क्रियाहीणं, हया अत्राणओ क्रिया ।

पासंतो पंगुलो दड्ढो, धावमाणो अ अंधओ’ ॥१॥

आ.नि. [गा.१०१] तथा [वि.भा.गा.११५८]

‘एवं सव्वे वि नया, मिच्छादिट्ठी सपक्खपडिबद्धा ।

अन्नोन्ननिस्सिया उण, हवंति ते चेव सम्मत’ ॥२॥

ઈત્યાદિ આવશ્યક નિર્ધુક્તિ વચનાત્. ૩૩૮[૧૬-૨૪]

સુ૦ વ્યવહાર નયવાદી કહે છે કે પ્રતિક્રમણ, ફાટ્યાતૂટ્યાં વસ્ત્રો વ. કષ્ટ કરીને મુક્તિ પમાય. નિશ્ચયવાદી કહે છે કે ઘરે મિષ્ટાન્ન વ. જમવું. કષ્ટ કર્યે શું થાય ? ખાવુંપીવું, તત્ત્વજ્ઞાન થયું એટલે સિદ્ધિ.

આ બન્ને મૂર્ખ છે. મોક્ષસાધનાનો સાચો પ્રકાર તેઓ જાણતાં જ નથી. જ્ઞાન સહિતની ક્રિયા સાધતાં જ સાચી મુક્તિ મળે.

સરલ ભાવેં પ્રભો શુદ્ધ ઈમ જાણતાં,

હું લહું સુજસ તુજ વચન મનિ આણતાં;

પૂર્વ સુવિહિત તણા ગ્રંથ જાણી કરી,

મુજ હુયો તુજ કૃપા ભવપયોનિધિ તરી. ૩૪૦ [૧૬-૨૫]

ખા૦ એ રીતે સરલ ભાવે ક૦ સરલ સ્વભાવે જાણતાં એતલે શુદ્ધ સરલ સ્વભાવે કરી ઈમ જાણતાં, બિહુનયે સિદ્ધિ એ રીતે જાણતાં પણ કપટે નહીં, જે કહે કાંચ અને ચિત્તમાં જાણે કાંચ. તથા તુજ વચન મનિ આણતાં ક૦ પૂર્વે ‘જ્ઞાન ક્રિયાભ્યાં મોક્ષ:’ ઈમ જાણતાં તથા મનિ આણતાં એતલે પ્રતીત કરતાં હું લહું, સુજસ ક૦ ભલો જે જસ તે હું પામું, એતલે સ્યાદ્વાદ દષ્ટિ થઈ. મુનિરાજ પ્રમુખ સુવિહિત લોક ભલો જસ જ બોલે એહવી સ્યાદ્વાદદષ્ટિ કિમ થઈ તે કહે છે. પૂર્વ સુવિહિત તણાં ક૦ પૂર્વાચાર્ય હરિભદ્ર,

ધર્મદાસગણિ, ભાષ્યકારજી ઉમાસ્વાતિ વાયક પ્રમુખના જે ગ્રંથ તે જાણી કરી ક૦ સમ્યગ્જ્ઞાને કરીને સ્યાદ્વાદ દષ્ટિ થઈ. ઈતિ ભાવ. એહવી દષ્ટિ તો પ્રભુકૃપાથી થાય. તે માટે પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના કરે છે. ભવપયોનિષિ ક૦ જે સંસારસમુદ્ર, તેહને વિષે, તુઝ કૃપા ક૦ તુઝારી દયા, તદ્રૂપ તરી ક૦ જિહાજ, મુઝ હોયો ક૦ માહરે થાજયો એતલે સંસારસમુદ્રમાં તુઝારી કૃપા રૂપ જિહાજ માહરે થાજયો. ઈતિ ભાવ:. ૩૪૦ [૧૬-૨૫]

સુ૦ આ રીતે સરલ સ્વભાવે જાણતાં બન્ને નયથી સિદ્ધિ છે. પણ કપટથી નહીં, 'જ્ઞાન-ક્રિયાથી મોક્ષ છે' એમ જાણી, પ્રતીત કરીને હું સાચો યશ પામું. આ સ્યાદ્વાદદષ્ટિ થઈ. હરિભદ્રસૂરિ, ધર્મદાસગણિ, ઉમાસ્વાતિ વાયક આદિ પૂર્વાચાર્યોના ગ્રંથો જાણીને આ સ્યાદ્વાદદષ્ટિ થઈ. હે પ્રભુ ! આ સંસારસમુદ્ર પાર કરવા તમારી કૃપારૂપ જહાજ મને પ્રાપ્ત થજો.

ઢાલ સત્તરમી

બા૦ હવે સત્તરમી ઢાલ કહે છે. તેહને પૂર્વ ઢાલ સાથે એ સંબંધ જે પૂર્વ ઢાલને અંતે સ્યાદ્વાદદષ્ટિ-સિદ્ધિ કહી એહવી દષ્ટિ પોતાની થઈ તેહથી તપનો હર્ષ કરી બોલે છે.

(કડખાની દેશી)

આજ જિનરાજ, મુઝ કાજ સીધાં સવે, વીનતી માહરી ચિત્ત ધારી;
માર્ગ જો મેં લહ્યો તુઝ કૃપારસ થકી, તો હૂઈ સંપદા પ્રકટ સારી.

આજ૦ ૩૪૧ [૧૭-૧]

બા૦ આજ જિનરાજ ક૦ હે જિનરાજ, આજ ક૦ જે દિન સ્યાદ્વાદ-દષ્ટિઈં ઉલખાણ થયું તે દિન કવીશ્વરનો વર્તમાન છે. તે આજ કહીઈં. મુઝ કાજ સીધાં સવે ક૦ મ્હારાં જે કાર્ય તે સર્વ સિદ્ધ થયાં. સ્યા માટે, જે મ્હારી વીનતી ચિત્તમાં પરમેશ્વરે ધરી. યદપિ પરમેશ્વર વીતરાગ છે, ચિત્તમાં ધરતા નથી, તોહિ પણ પરમેશ્વરભક્તિ[થી] જ નિજ કાર્ય ભક્ત લોકને થયું માટે કારણે કાર્યોપચાર કરીને ઈમ કહે છે. જો મેં તુઝ કૃપારસ થકી ક૦ તુમ્હારી કૃપા રૂપ રસ થકી મ્હેં માર્ગ લહ્યો ક૦ હું માર્ગ પામ્યો. તો સંપદા સારી ક૦ મનોહર પ્રકટ હુઈ ક૦ મ્હારે પ્રગટ થઈ. ૩૪૧ [૧૭-૧]

સુ૦ જે દિને સ્યાદ્વાદદષ્ટિએ ઓળખાણ થયું એ દિવસ ગ્રંથકર્તાને માટે મહત્વનો છે એટલે કહે છે : હે જિનરાજ ! મારી વિનંતી તમે સ્વીકારી તેથી આજે મારાં સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થયાં. પરમેશ્વર તો વીતરાગ છે. પણ ભક્તિથી, તારા કૃપારસથી હું સાચો માર્ગ પામ્યો.

વેગલો મત હુજે દેવ ! મુઝ મન થકી,

કમલનો વન થકી જિમ પરાગો;

ચમક પાપાણ જિમ લોહને ખંચસ્યે,

મુક્તિને સહજ તુઝ ભક્તિરાગો. આજ૦ ૩૪૨ [૧૭-૨]

બા૦ હે દેવ ! મુઝ મન થકી ક૦ માહરા મનથી વેગલો મત હુજ્યે
ક૦ વેગલા મત થાજ્યો, એટલે ઘટમાં વાસ હોજ્યો, જિમ કમલના
વનથી પરાગો ક૦ વાસના, એતલે જિમ કમલની વાસના કમલના વનમાં
રહે તિમ તુમ્હો મ્હારા ચિત્તમાં રહેજ્યો. ચમક પાપાણ ક૦ ચમક જાતિનો
કોઈ પત્થર વિશેષ જિમ લોહને ખંચસ્યે ક૦ જિમ લોહને ખંચે, એતલે
પત્થરનો એહવો સહજ સ્વભાવ છે જે લોહુ વેગલું હોય તોહિ પણ તિહાંથી
ઈણિ મેલે આવીને પત્થરને વલગે, તે રીતે તુઝ ભક્તિરાગો ક૦ તુમ્હ
ઉપરિ જે ભક્તિરાગ છે તે સહજ ક૦ સ્વભાવે જ મુક્તિને ક૦ મોક્ષને
ખંચસ્યે. એ પદ પાછિલું જોડિઈ. તુમ્હારી ભક્તિ તે મુક્તિને ખંચસ્યે
ઈતિ ભાવ. ૩૪૨ [૧૭-૨]

સુ૦ હે દેવ ? મારા મનમાંથી વેગળા ન થજો. જેમ કમળની વાસ
કમલવનમાં રહે તેમ તમે મારા ચિત્તમાં રહેજો. જેમ ચુંબક લોહને ખંચે
તેમ તમારો ભક્તિરાગ મોક્ષને ખંચશે.

તું વસે જો પ્રભો ! હરખભર હીયડલે,

તો સકલ પાપનાં બંધ તૂટે,

ઊગતે ગગન સૂરજ તણે મંડલે,

દહ દિશે જિમ તિમિર પડલ ફૂટે. આજ૦ ૩૪૩ [૧૭-૩]

બા૦ હે પ્રભો ! જો તું હરખભર હિયડલે ક૦ હરખભર્યું જે હિયું તેહને
વિષે જો તું વસે છે તો સમસ્ત પાપનાં બંધન તૂટે ક૦ જે ભવાંતરે પાપબંધ
કર્યા કરે છે તે તૂટી જાઈ. તિહાં દષ્ટાંત કહે છે. ગગન ક૦ આકાશને
વિષે સૂરજ તણે મંડલે ક૦ સૂરજના વિમાનનું મંડલે, તે ઊગતે ક૦ ઊગ્યે
થકે, દહ દિસે ક૦ દસે દિશોને વિષે જિમ તિમિર પડલ ફૂટે ક૦ જિમ
અંધકારના પડલસમૂહ ફૂટે, તે નાશ પામે તદ્વત્ પાપપડલ તૂટે. ૩૪૩
[૧૭-૩]

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૪૭

સુ૦ હે પ્રભુ ! જો તું હૈયામાં વસે તો સઘળાં પાપબંધન તૂટે.
ગગનમાં સૂર્ય ઊગતાં જ જેમ દશે દિશાનાં તિમિરપટલનો નાશ થાય તે
રીતે મારાં પાપપડળ નાશ પામે.

સીંચજે તું સદા વિપુલ કરુણારસે,
મુઝ મનિ શુદ્ધ મતિ કલ્પવેલી,
નાણ-દંશણ કુસુમ ચરણ વર મંજરી,
મુક્તિફલ આપસ્યેં તે ઇકેલી. આજ૦ ૩૪૪ [૧૭-૪]

બા૦ વિપુલ કરુણારસે ક૦ વિસ્તીર્ણ કરુણા રૂપ રસે કરીને તું ક૦
હે સ્વામી, તું સીંચજે. સ્યું સીંચજે તે કહે છે. મુઝ મનિ ક૦ માહરા
મનને વિષે, શુદ્ધ મતિ કલ્પવેલિ ક૦ શુદ્ધ મતિ રૂપ કલ્પવૃક્ષની વેલિને
સીંચજે. ઇતિ ભાવ. તે સીંચ્યા થકાં જ્ઞાન-દર્શન રૂપ તો ફૂલ આવશે,
તથા ચરણ વર ક૦ પ્રધાન ચારિત્ર રૂપ માંજિર બેસશે. તિવાર પછી
મુક્તિરૂપ ફલને આપસ્યે. તે ઇકેલી ક૦ તે શુદ્ધ મતિ રૂપ કલ્પવેલડી
એકલી આપસ્યે. ૩૪૪ [૧૭-૪]

સુ૦ હે પ્રભુ ! મારી શુદ્ધમતિરૂપી કલ્પવૃક્ષની વેલિને તું તારા
કરુણારસે સીંચજે. તે સિંચનથી એ વેલીને જ્ઞાન-દર્શન રૂપી ફૂલ આવશે,
ચારિત્રરૂપ માંજર (મંજરી) બેસશે ને પછી મુક્તિરૂપી ફળ આપશે.

લોકસન્ના થકી લોક બહુ વાઉલો,
રાઉલો દાસ તે સવિ ઉવેખે;
એક તુઝ આણસ્યું જેહ રાતા રહે,
તેહને એહ નિજ મિત્ર દેખે. આજ૦ ૩૪૫. [૧૭-૫]

બા૦ લોકસન્ના ક૦ જે લોકસંજ્ઞા ગાડરીઓ પ્રવાહ, તેહ થકી લોક
બહુ વાઉલો ક૦ ઘણો લોક ઘેહલો હૂઓ છે. રાઉલો દાસ ક૦ રાજનો
દાસ, એતલે તુમ્હારો દાસ તે સવિ ઉવેખે ક૦ ઉવેખું છું. ખાતરમાં ગણતો
નથી. એક =અદ્વિતીય, તુઝ આણસ્યું જેહ રાતા રહે = જે તુમ્હારી
આજ્ઞાસ્યું જે રંગાણા છે, તેહને એહ મ્હારો આત્મા નિજ મિત્ર દેખે ક૦
પોતાના મિત્ર કરી જાણે છે. એતલે તુમ્હારી આજ્ઞાથી બાહ્ય તેહને ઉવેખું

છું. તથા તુમ્હારી આજ્ઞાવંત તેહને મિત્ર કરી જાણું છું. સાધર્મિક સંબંધપણા માટે. ઈતિ ભાવ. ૩૪૫ [૧૭-૫]

સુ૦ લોકસમૂહનો જે ગાડરિયો પ્રવાહ તે તો ઘેલો છે. રાજાનો એટલે કે તમારો આ દાસ તે સર્વને ઉવેખે છે. કેવળ તમારી જ આજ્ઞામાં જે રંગાયા છે તેમને જ મારો આત્મા મિત્ર ગણે છે.

આણ જિનભાણ તુઝ એક હું શિર ધરું,
અવરની વાણી નવિ કાનિ સુણીઈ;
સર્વ દર્શન તણું મૂલ તુઝ શાસનં,
તેણે તે એક સુવિવેક ધુણીઈ. આજ૦ ૩૪૬ [૧૭-૬]

બા૦ હે જિનભાણ, જિન જે સામાન્ય કેવલી તેહમાં ભાણ - સૂરજ સરીખા, આણ ક૦ આજ્ઞા, તુઝ ક૦ તાહરી એક અદ્વિતીય, હું શિર ધરું ક૦ મસ્તકે ધરું. અવરની વાણી ક૦ બીજાની વાણી નવિ કાનિ સુણીઈ ક૦ કાને ન સાંભલીઈ. એતલે વીતરાગની આજ્ઞા આદરીઈ, પણિ અપર જે રાગીદ્વેષી તેહનાં વચન કાને ન ધરીઈ. ઈતિ ભાવ. સર્વદર્શન ક૦ સમ્યક્ત્વ, જે કારણે સકલ નય શ્રદ્ધાઈ સમ્યક્ત્વ.યદુક્તં મહાભાષ્યે-

‘જાવંતો વચણપહા તાવંતો વા નયા વિસસદ્દાઓ ।
તે ચેવ ય પરસમયા, સમ્મત્તં સમુદિયા સવ્વે’ ॥૧૧॥

[વિશેષા. ભાષ્ય, ગા. ૨૨૬૫]

ઈતિ વચનાત્. તે સમક્તિનું મૂલ તુઝ શાસનં ક૦ તાહરી આજ્ઞા છે. અથવા ષટ્દર્શનનું મૂલ તે તુઝ શાસન છે. એતલે સર્વદર્શન તે તુમારા જ દર્શનનો અંશ છે. ઈતિ ભાવ. તેણે ક૦ તે કારણ માટે તે ક૦ તુમ્હારી આજ્ઞા તેહજ એક અદ્વિતીય સુવિવેક ક૦ ભલે વિવેકે કરી સ્તવીઈ છીઈ, એતલે સર્વદર્શનનું મૂલ છાંડી અવર સ્તવના કુણ કરઈ ? ઈતિ ભાવ. ૩૪૬ [૧૭-૬]

સુ૦ હે જિનભાણ ! કેવળ તારી જ આજ્ઞા મસ્તકે ધરું, અન્યની વાણી કાને સાંભળું નહીં. વીતરાગની આજ્ઞા આદર્યા પછી અન્ય રાગદ્વેષીઓનાં વચન કાને ધરાય નહીં. સમક્તિનું મૂળ તમારી આજ્ઞામાં પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

છે. સર્વદર્શન તે તમારા જ દર્શનનો અંશ છે. તે કારણે તમારી આજ્ઞાને એક અને અદ્વિતીય ગણી વિવેકથી સ્તવું છું. સર્વદર્શનનું મૂળ ત્યજીને અન્યની સ્તવના કોણ કરે ?

તુઝ વચનરાગ સુખસાગરે હું ગણું,
સકલ સુર-મનુજસુખ એક બિંદુ;
સાર કરયો સદા દેવ સેવક તણી,
તું સુમતિ કમલિનીવન-દિણંદુ. આજ૦૩૪૭ [૧૭-૭]

બા૦ તુઝ વચનરાગ ક૦ તુમ્હારા વચનનો જે રાગ એતલે જૈનાગમનો જે રાગ તદ્રૂપ જે સુખસાગરે ક૦ સુખસમુદ્રના મુહ આગલે હું ગણું ક૦ હું માનું છું. સકલ સુર-મનુજસુખ ક૦ સમસ્ત દેવતાના સુખ તથા સમસ્ત મનુષ્ય-ચકવત્યાદિકનાં સુખ તે એક બિંદુઆ સમાન છે. તે માટે હે દેવ, સદા સેવક તણી ક૦ સેવકની સાર કરયો ક૦ સંભાલ કરયો, એતલે પોતા સરીખા કરજયો. તું સુમતિ કમલિનીવન-દિણંદુ ક૦ તુમ્હો સુમતિ રૂપ જે કમલિની તેહનું જે વન, તેહને વિષે દિણંદુ - સૂર્ય સરીખા છો. એતલે સૂર્ય જિમ કમલિનીને વિકસ્વર કરે તિમ સુમતિ રૂપ કમલિનીને તુમ્હેં વિકસ્વર કરો. એતલે તુમથી સુમતિ આવે. ઈતિ ભાવ. ૩૪૭ [૧૭-૭]

સુ૦ તમારા વચનનો રાગ એટલે જૈનાગમનો રાગ. એ વચનરાગરૂપ સુખસાગર આગળ સમસ્ત દેવોનાં અને મનુષ્યનાં સુખો એક બિંદુ સમાન છે. માટે હે પ્રભુ ! આ સેવકની સંભાળ કરજો. સુમતિરૂપી કમલિનીના વન વિશે તમે સૂર્ય સરખા છો. સૂર્ય જેમ કમલિનીને તેમ તમે સુમતિને વિકસાવો.

જ્ઞાનયોગે ધરી તૃપ્તિ નવિ લાજઈ,
ગાજઈ એક તુઝ વચન રાગે,
શક્તિ ઉલ્લાસ અધિકો હુસ્યે તુઝ થકી,
તું સદા સકલ સુખહેત જાગે. આજ૦ ૩૪૮ [૧૭-૮]

બા૦ જ્ઞાનયોગે ધરી તૃપ્તિ ક૦ જ્ઞાનયોગમાં તૃપ્તિ ધરીને એતલે જ્ઞાનમાં મગ્ન રહીને નવી લાજઈ ક૦ ક્રિયાનુષ્ઠાન ક૦ લાજઈ નહીં,

એતલે સાવધાન થઈઈ. એક તુમ્હારા વચનને રાગે કરી ગાજીઈ, એતલે કોઈયેક જ્ઞાનવાદી ક્રિયાનુષ્ઠાન ઉથાપતો હોય તેહને આગમવચને કરી ગાજીને જબાપ દીજીઈ. ઈતિ ભાવઃ. એ રીતે પ્રવર્તતાં, તુઝ થકી ક૦ તુમ્હારા વચનથી એતલે તમ્હારી આજ્ઞા થકી શક્તિ ઉલ્લાસ પણિ અધિકો થયેં. પણિ ગલિઆ થઈનઈ બેસી રહેતાં વીર્યોલ્લાસ નહીં વાધે(ધે), સાહમું આલસ્ય વધસ્યે. ઈતિ ભાવઃ.

હવે એ રીતે પ્રવર્તન કરતાં કારણદ્વારે કર્તાને ફલ દેખાડે છે. તું સદા સકલ સુખ હેત જાગે ક૦ તુમ્હો સદા નિરંતર સમસ્ત સુખ જે સિદ્ધિસુખ તેહનું હેતુ - કારણ જાગતું છે. 'જ્ઞાનક્રિયાત્મ્યાં મોક્ષઃ' એ પ્રભુનું વચન, તે વચન થકી ભવ્ય પ્રાણી અજરામર સુખનું ભાજન થાય તિવારે તે સિદ્ધિનું હેતુ તુમ્હે જ થયા. ઈતિ ભાવઃ. ૩૪૮ [૧૭-૮]

સુ૦ જ્ઞાનયોગમાં મગ્ન રહીને ક્રિયાનુષ્ઠાન કરતાં લાજીએ નહીં. કોઈ જ્ઞાનવાદી ક્રિયાનુષ્ઠાન ઉથાપતો હોય તો તેને તમારી વાણીના રાગથી, આગમવચનથી ગાજીને જવાબ આપીએ. એ રીતે તમારી આજ્ઞાથી શક્તિનો ઉલ્લાસ વધશે. પણ ગળિયા બળદની જેમ બેસી રહેતાં વીર્યોલ્લાસ વધશે નહીં. એમ તો આળસ જ વધે. સકલ સુખના તમે કારણરૂપ છો.

વડતપાગચ્છ નંદનવને સુરતરૂ,
હીરવિજયો જયો સૂરિરાયા,
તાસ પાટિં વિજયસેનસૂરીસરૂ,
નિત નમે નરપતિ જાસ પાયા. આજ૦ ૩૪૯ [૧૭-૯]

બા૦ શ્રી જગચંદ્રસૂરિઈ તપા બિરુદ ધરાવ્યું. એહવો વડો તપાગચ્છ તદ્રૂપ નંદનવનને વિષે સુરતરૂ ક૦ કલ્પવૃક્ષ સમાન શ્રી હીરવિજયસૂરિ, જયો ક૦ જયવંતો વર્તો. સૂરિરાયા ક૦ બીજા આચાર્યોમાં રાજા સરીખા, તેહને પાટે વિજયસેનસૂરિ થયા, પણ આચાર્યમાં ઈશ્વર થયા. જેહને નરપતિ ક૦ પાતસાહ નિત નમે ક૦ નિરંતર નમસ્કાર કરે છે. જાસ પાયા ક૦ જેહુંના પાદચરણકમલ, એતલે એ ભાવ : પાતિસાહ જિહાંગિરે ખટ્ટદર્શન પરીક્ષાને અર્થે તેડાવ્યા તેહમાં વિજયસેનસૂરિ જૈન દર્શનમાં પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

ગયા હુંતા, તે સર્વ દર્શનનો જય કર્યો. તિવારે પાતિસાહે કહ્યું જે 'હીર તે ગુરુ, તુમ્હો સવાઈ ગુરુ' ઈતિ ભાવઃ. ૩૪૯ [૧૭-૯]

સુ૦ શ્રી જગચંદ્રસૂરિએ 'તપા' બિરુદ ધરાવ્યું. આ મોટા તપાગચ્છના નંદનવનમાં કલ્પવૃક્ષ સમા શ્રી હીરવિજયસૂરિ જયવંતા વર્તો. બીજા આચાર્યોમાં તે રાજા સરીખા છે. તેમની પાટે વિજયસેનસૂરિ આચાર્યોમાં ઈશ્વર તુલ્ય થયા. જેમને પાદશાહ જહાંગીર નિરંતર નમે છે. તેમણે સર્વદર્શનનો પરાજય કર્યો ત્યારે પાદશાહે કહ્યું કે 'હીરવિજય ગુરુ, તમે સવાયા ગુરુ.'

તાસ પાટે વિજયદેવસૂરીસરુ,
પાટિ તસ ગુરુ વિજયસિંહ ધોરી,
જાસ હિતસીખથી માર્ગ એ અનુસર્યો,
જેહથી સવિ ટલી કુમતિ ચોરી. આજ૦ ૩૫૦ [૧૭-૧૦]

બા૦ તેહને પાટે શ્રી વિજયદેવસૂરિ થયા. પાટિ તસ ક૦ તેહને પાટે વિજયસિંહસૂરિ થયા. ધોરી ક૦ ગચ્છભાર વહેવાને વૃષભ સરીખા થયા, જે શ્રી વિજયસિંહસૂરિની હિતશિષ્યા પામી એ માર્ગ ક૦ સંવેગ માર્ગ આદર્યો. એતલે એ ભાવ, જે શ્રી યશોવિજય ઉપાધ્યાઈ પણ એહુની આજ્ઞા પામીને ક્રિયાઉદ્ધાર કર્યો, તથા શ્રી વિજયસિંહસૂરિના શિષ્ય અનેક હુંતાં તેહમાં ૧૭ શિષ્ય 'સરસ્વતી' બિરુદધારી હતા. સહુ શિષ્યમા વડા શિષ્ય પં.શ્રી સત્યવિજય ગણિ હતા. તેહુ પણ શ્રીપૂજ્યની આજ્ઞા પામી ક્રિયાઉદ્ધાર કીધો, તે માટે ઈમ કહ્યું જે 'માર્ગ એ અનુસર્યો'. એ સંવેગ માર્ગ આદર્યો. તથા તે સંવેગમાર્ગ આદર્યા થકી, સવી ટલી ક૦ સર્વ ટલી ગઈ, કુમતિ ચોરી ક૦ કદાગ્રહરૂપ ચોરી, તીર્થકર અદત્ત ગુરુ અદત્ત ઈત્યાદિક ચોરી ટલી. એ શ્રી આચાર્યની પરંપરા કહી. ૩૫૦ [૧૭-૧૦]

સુ૦ વિજયસેનસૂરિની પાટે વિજયદેવસૂરિ થયા. તેમની પાટે વિજયસિંહસૂરિ. તેમની હિતશિક્ષા પામીને સંવેગ માર્ગ આદર્યો. એતલે ઉપાધ્યાય યશોવિજયજીએ પણ એમની આજ્ઞા પામીને ક્રિયા-ઉદ્ધાર કર્યો. વિજયસિંહસૂરિના અનેક શિષ્યો પૈકી ૧૭ શિષ્ય 'સરસ્વતી' બિરુદધારી હતા. સહુમાં વડાશિષ્ય પં.શ્રી સત્યવિજય ગણિ હતા. તેમણે પણ પૂજ્યશ્રીની

આજ્ઞા પામી ક્રિયોદ્ધાર કર્યો, એટલે કે સંવેગમાર્ગ આદર્યો. જે આદરવાથી તીર્થંકર-અદત્ત, ગુરુ-અદત્ત વ. ચોરી ટળી. આ રીતે આચાર્યપરંપરા કહી.

હીરગુર-સીસ અવતંસ મોટો હૂઓ,

વાચકાં રાજ કલ્યાણવિજયો,

હેમગુરુ સમવડિ શબ્દઅનુશાસને,

સીસ તસ વિબુધ વર લાભવિજયો. આજ્ઞ૦ ૩૫૧ [૧૭-૧૧]

બા૦ હવે ઉપાધ્યાયજી પોતાની પરંપરા કહે છે. તે પૂર્વે કહ્યા જે શ્રી વિજયહીરસૂરિ, તેહુના સીસ ક૦ શિષ્ય, સમુદાયમાં અવતંસ ક૦ મુગટ સરીખા મોહટા થયા. વાચકાં રાજ ક૦ ઉપાધ્યાયમાં રાજા સરીખા કલ્યાણવિજય ઉપાધ્યાય થયા. હેમગુરુ સમવડિ શબ્દઅનુશાસનિં ક૦ વ્યાકરણે કરી હેમાચાર્ય સરીખા એતલે વૈયાકરણ હતા. સીસ તસ ક૦ તેહના શિષ્ય વિબુધવર ક૦ પંડિતશિરોમણિ લાભવિજય ગણિ થયા. ૩૫૧ [૧૭-૧૧]

સુ૦ ઉપાધ્યાયજી પોતાની પરંપરા કહે છે. શ્રી વિજયહીરસૂરિના શિષ્યસમુદાયમાં મુકુટ સરીખા, ઉપાધ્યાયોમાં રાજા સરીખા કલ્યાણવિજય ઉપા. થયા. તેઓ હેમાચાર્ય જેવા વૈયાકરણી હતા. તેમના શિષ્ય લાભવિજય ગણિ થયા.

સીસ તસ જીતવિજયો જયો વિબુધવર,

નયવિજય વિબુધા તસ ગુરુ ભાયા;

રહીઅ કાશીમઠે જેહથી મ્હેં ભલે,

ન્યાયદર્શન વિપુલ ભાવ પાયા. આજ્ઞ૦ ૩૫૨ [૧૭-૧૨]

બા૦ તેહના શિષ્ય બે (૨). તેહમાં એક શ્રી જીતવિજયજી, જયો ક૦ જયવંતા, વિબુધવર ક૦ પંડિતપ્રધાન, તથા બીજા પં. શ્રી નયવિજયજી થયા. તસ સુગુરુ ભાયા ક૦ તે જીતવિજયજીના ગુરુભાઈ થાય. રહીઅ કાશીમઠે ક૦ કાશીના મઠને વિષે રહીને જેહથી ક૦ જે ગુરુના પ્રસાદથી મ્હેં, ભલે ક૦ ભલી રીતે મ્હેં ન્યાયદર્શન ક૦ ન્યાયશાસ્ત્રના, વિપુલ ભાવ પાયા ક૦ વિસ્તારપણે તેહના ભાવ પામ્યા. ૩૫૨ [૧૭-૧૨]

i. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૫૩

સુ૦ તેમના બે શિષ્ય થયા : શ્રી જીતવિજયજી અને પં. નયવિજયજી.
શ્રી નયવિજયજી ગુરુના પ્રસાદથી કાશીના મઠમાં રહીને ન્યાયશાસ્ત્રનો
સવિસ્તાર મર્મ હું પામ્યો.

જેહથી શુદ્ધ લહીઈ સકલ નયનિપુણ,

સિદ્ધસેનાદિકૃત શાસ્ત્રભાવા;

તેહ એ સુગુરુ-કરુણા પ્રભો,

તુઝ સુગુણ વયણરયણાયરિં મુઝ નાવા. આજ૦ ૩૫૩ [૧૭-૧૩]

બા૦ જેહથી ક૦ જે ગુરુના પ્રસાદ થકી શ્રી સિદ્ધસેન આદિ શબ્દથી
હરિભદ્રસૂરિ, ઉમાસ્વાતિ વાયક પ્રમુખ લીજીઈ તે પંડિતોના કર્યા જે ભાવ
તે શુદ્ધ લહીઈ ક૦ શુદ્ધ રહસ્ય પામીઈ. વલી તે ભાવ કેહવા છે ?
સકલ નયનિપુણ ક૦ સમસ્ત જે ન્યાય તેહમાં નિપુણ અથવા સમસ્ત જે
નેગમાદિક નય તેહમાં નિપુણ એહવા જે સંમતિ, તત્વાર્થ, ષટ્દર્શન
સમુચ્ચય, નયચક્ર, ધર્મસંગ્રહણી, અનેકાંત જયપતાકા પ્રમુખ ગ્રંથના
ભાવ એ ગુર્વાદિકની જે કરુણા ક૦ કૃપા, તે કેહવી છે ! હે પ્રભો ! તુઝ
ક૦ તુમ્હારું સુગુણ વયણ ક૦ ગુણવંત જે વચન, તદ્દ્રૂપ રયણાયરિં ક૦
સમુદ્રને વિષે નાવા ક૦ જિહાજ સરીખી છે. એતલે એ ભાવ જે તુમ્હારા
વચન રૂપ સમુદ્રનો પાર પામીઈ, જે ગુર્વાદિકની કરુણા રૂપ નાવા હોય
તો. મ્હારે ગુરુની કૃપા તે નાવા થઈ. ઈતિ ભાવ:. ૩૫૩ [૧૭-૧૩]

સુ૦ આવા ગુરુના પ્રસાદથી શ્રી સિદ્ધસેન દિવાકર, હરિભદ્રસૂરિ,
ઉમાસ્વાતિ વાયક આદિ પંડિતોનાં શાસ્ત્રોનું સમસ્ત ન્યાયદર્શન, સમસ્ત
નેગમાદિક નયોથી ભરેલા એવા સંમતિતર્ક, તત્વાર્થ, ષટ્દર્શન સમુચ્ચય,
નયચક્ર, ધર્મસંગ્રહણી, અનેકાંત જયપતાકા આદિ ગ્રંથોનું શુદ્ધ રહસ્ય હું
પામ્યો. આ ગુરુની કૃપા કેવી છે ! જિનવચનના રત્નાકરમાં જહાજ
સરખી છે. એટલે જે ગુરુઆદિની કરુણારૂપ નાવા હોય તો તમારી
વાણીરૂપ સમુદ્રનો પાર પામીએ.

(એ ઢાલમાં શ્લોક ૯૫, અક્ષર ૨૨૨.)

કલશ

ઈમ સકલ સુખકર દુરિત ભયહર સ્વામી સીમંધર તણી,
એ વીનતી જે સુણે ભાવે, તે લહે લીલા ઘણી;
શ્રી નયવિજય બુધ ચરણસેવક, જસવિજય બુધ આપણી,
રુચિ શક્તિ સારુ પ્રગટ કીધી શાસ્ત્ર-મર્યાદા ભણી. ૩૫૪

ઈતિ શ્રી સીમંધર જિનવિજ્ઞપ્તિ: સંપૂર્ણા. સંવત્ ૧૮૯૨ના વર્ષે પ્રથમ અસાઢ વિદિ ૧ દિને શ્રી બુધવાસરે લિખાવીતં સંવિજ્ઞપક્ષીય પં.શ્રી રૂપવિજયજી.લિ.માત્મા મેઘજી શ્રી ભુજવાલા શ્રી.

બા૦ જિમ નવે પ્રાસાદ કરાવે તેહને માથે કલશ ચઢાવે તિવારે સંપૂર્ણ થયો તિમ આ તવન રૂપ પ્રાસાદ નીપનો. તે સંપૂર્ણ કરવા માટે કલશ કહે છે.

ઈમ ક૦ એ રીતે સકલ સુખના કરણહાર, દુરિત ક૦ પાપ, તેહનો જે ભય તેહના હરણહાર એહવા સ્વામી જે નાયક શ્રી સીમંધર પ્રમુખ તેહ ભણી એહ વીનતી કહી. જે સુણે ભાવે ક૦ જે ભક્તિ ભાવે કરી સાંભલે તે લહે ક૦ તે પ્રાણી પામે, લીલા ઘણી ક૦ ઘણી સુખલીલા પામઈ.

શ્રી નયવિજય બુધ ક૦ પંડિત તેહુના ચરણસેવક ક૦ ચરણકમલની સેવાનો કરણહાર એહવા યશોવિજય, વિબુધ ક૦ પંડિત તેહુઈ, આપણી શક્તિ સારુ ક૦ પોતાની શક્તિ પ્રમાણે રુચિ પ્રગટ કીધી ક૦ શ્રદ્ધાભાવની રુચિ તે પ્રગટ કરી દેખાડી, જે આ રીતે સ્યાદાદની રુચિ ચિત્તમાં હતી તે પ્રગટ થઈ. પણ એ સર્વ અધિકાર કહ્યો ને રુચિ પ્રગટ કરી તે કિમ કરી તે કહે છે, જે શાસ્ત્રમર્યાદા ભણી ક૦ શાસ્ત્રની મર્યાદાઈ ભણી - કહીને રુચિ પ્રગટ કરી. ઈતિ ભાવ.

સુ૦ જેમ નૂતન પ્રાસાદને માથે કળશ ચઢાવે તેમ આ સ્તવનપ્રાસાદને સંપૂર્ણ કરવા કળશ કહે છે.

સકલસુખદાયક, પાપહારક એવા શ્રી સીમંધરને અહીં કરેલી વીનતી જે ભક્તિભાવે સાંભળે તે જીવ ઘણી સુખલીલા પામે. શ્રી નયવિજય પંડિતના ચરણસેવક યશોવિજય પંડિતે શક્તિઅનુસાર આ કૃતિ દ્વારા ચિત્તમાં રહેલી સ્યાદાદની રુચિ-શ્રદ્ધા શાસ્ત્રમર્યાદામાં રહીને પ્રગટ કરી.

ઈતિ શ્રી સીમંધર સ્તવન ટબાર્થ સંપૂર્ણ:

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૫૫

क्वेदं कर्तुर्वचः शस्तं नानाशास्त्रार्थगर्भितम्,
 क्व मेऽल्पविषया प्रज्ञा मूसलांगोपमा खलु ॥१॥
 यदत्र वितथं प्रोक्तं मंदबुद्ध्यादि हेतुना,
 तद्धीधनैः कृपां कृत्वा मयि शोध्यममत्सरैः ॥२॥
 श्रीमद्विजयसिंहाह्वः, सूरिराट् विजितेन्द्रियः,
 तस्यांतेवासि सत्यादि,-विजयः सान्वयः सुधीः ॥३॥
 कर्पूराद्विजयस्तस्य शिष्यो गुणगणैर्युतः,
 तस्यापि क्षमया युक्तः क्षमाविजय इत्यभूत् ॥४॥
 जिनादिविजयस्तस्य शिष्योऽभूद्भूरिशिष्यकः,
 शास्त्रज्ञः सज्जनो धीमान्, कर्मठो धर्मकर्मणि ॥५॥
 उत्तमाद्विजयस्तस्य शिष्यः शिष्यौघसत्तमः,
 सर्वोत्तम गुणैर्व्याप्तः, कर्मशास्त्रकुशाग्रधीः ॥६॥
 तस्यांह्रिंपंकजे पद्मविजयो भ्रमरोपमः,
 नभोऽग्निवसुचंद्रेब्दे (१८३०) तेनेदं वर्त्तिकं कृतं ॥७॥
 श्री सीमंधरस्तोत्रस्य सूत्रार्थोभयसंख्यया,
 श्लोकास्त्रिणि सहस्राणि सतनवोत्तराणिमानतः ॥ ८॥ छ॥

संवत् १८८२ना वर्षे साडे १७५८ प्रवर्तमान्ये रवि उत्तरायणे
 मासोत्तम मासे प्रथम असाढ मासे कृष्णपक्षे ऐकम तिथौ श्री बुधवासरे
 श्री राजनगरे श्रीमत्तपागच्छे संविज्ञपक्षीय पं. श्री उपविजय स्वआत्मार्ये
 लिभावीतं दोसीवाडा मध्ये.

श्रीरस्तु श्री कल्याणमस्तु शुभं भूयात्
 श्री वीरस्वामी प्रसादात् भद्रं भूयात्
 श्री भाषिभद्र सी सहाय छे ७.

બાલાવબોધ-અંતર્ગત આધારગ્રંથ-નામસૂચિ

[બાલાવબોધકાર શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજે ઉપા.શ્રી. વશોવિજયજી મહારાજરચિત શ્રી સીમંધર જિન વિજ્ઞમિત્રુપ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવન ઉપરના બાલાવબોધમાં જે વિવિધ ગ્રંથોમાંથી અવતરણો લીધાં છે તેમજ જે સંદર્ભગ્રંથોનો નિર્દેશ કરેલો છે તે ગ્રંથોની આ અકારાદિ સૂચિ છે.]

ગ્રંથ નામ	સળંગ ગાથા/ બા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ	ગ્રંથ નામ	સળંગ ગાથા/ બા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
અનુયોગદ્વાર- સૂત્ર	૧૬૬	૧૨૬	આવશ્યક	૧૦	૬
	૧૭૦	૧૩૦		૨૦	૧૨
	૧૮૮	૧૪૩		૪૧	૨૮
અનેકાંત- જયપતાકા	૩૫૩	૨૫૪		૪૨	૩૦
અહિંસાષ્ટક	૧૪૪	૧૧૧		૪૪	૩૨
	૧૫૪	૧૧૭		૪૫	૩૨
આગમ	૧૪૩	૧૧૦		૪૭થી૪૯ ૩૪-૩૫	
આચારાંગસૂત્ર	૩૮	૨૬		૫૨	૩૭
	૮૧	૫૬		૫૪થી૫૭ ૩૯-૪૧	
	૮૩	૫૮	આવશ્યક- નિર્યુક્તિ	૧૮૦	૧૩૮
	૮૪	૫૯		૨૦	૧૨
	૧૧૪	૮૧		૨૩	૫૫
	૧૩૧	૯૫		૪૧	૨૯
	૧૫૫	૧૧૮		૪૨	૩૦
	૧૬૦	૧૨૧		૪૫	૩૨
	૧૭૫	૧૩૪		૪૭થી૪૯ ૩૪-૩૫	
	૧૮૫	૧૪૧		૫૨થી૫૭ ૩૭-૩૯	
	૩૨૩	૨૩૦		૮૮	૬૩
	૩૨૬	૨૩૩		૧૨૯	૯૪
	૩૩૧	૨૩૭		૧૬૬	૧૨૭
આચારાંગ- સૂત્ર વૃત્તિ	૮૩	૫૮		૩૩૧	૨૩૭
	૯૩	૬૮		૩૩૯	૨૪૪
	૧૦૫	૭૬	આવશ્યક- બૃહદ્વૃત્તિ	૫૫	૩૯
	૧૩૧	૯૬	આવશ્યક- ભાષ્ય	૧૩	૮

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

૨૫૭

ग्रन्थ नाम	सर्लंग गाथा/ भा. क्रमांक	पृष्ठ	ग्रन्थ नाम	सर्लंग गाथा/ भा. क्रमांक	पृष्ठ
उत्तराध्ययन सूत्र	८०	५६		११८	८४
	८२	५७		१३२	८८
	८४	६०		१३३	८८
	८६	६२		१३६	१०३-१०५
	८०	६६		१३७	१०६
	१२६	८८		२०८	१५५
	१२८	८४		२८८	२१३
	१३५	१०१		३०१	२१४
	१४८	११४		३०४	२१६
	१६६	१२६		३०६	२१७
	१७५	१३३			
	१८८	१४२-३	उपदेशमाला		
	२७८	१८८	वृत्ति	३१४	२२२
	२८३	२०३	उपदेशरहस्य	२७६	१८६
	२८७	२०६	उपासक दशा	१६६	१२६
	३०३	२१५	उववाँ[उप- पातिकदशा]	१७५	१३४
	३०५	२१६		२८०	२००
	३१३	२२१	ओघनिर्युक्ति	२५	१८
	३१४	२२२		८०	६६
	३१६	२२४		८३	६८
	३२३	२२८		११८	८५
उपदेशपद	६	४		१२८	८४
	३०	२०		१६४	१२४
	३२	२१		३२६	२३२
	८१	६६			
	१४२	१०८	ओघनिर्युक्ति- वृत्ति	१६३	१२३
	२७६	१८६		१६४	१२१
	२८०	२०८	कम्मपयडी	२५१	१८०
उपदेशमाला	११	७	कल्पभाष्य	१७४	१३३
	१२	७	कल्पसूत्र	१८५	१४१
	१४	८	गच्छायार		
	२३	१५	पयत्रा	२८	१८-२०
	३४	२२			
	३८	२८			
	१०१थी११०				
	७३ थी ७८				

ગ્રંથ નામ	સળંગ ગાથા/ બા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
ગચ્છાચાર		
પયત્રા વૃત્તિ	૩૬	૨૫
જંબૂદ્વીપ પત્રતી	૧૬૬	૧૨૬
	૧૮૬	૧૪૧
જંબૂદ્વીપ		
પત્રતી વૃત્તિ	૧૫૭	૧૧૮
જીવાભિગમ	૧૬૬	૧૨૬
જ્ઞાતા ધર્મકથાંગ	૧૬૬	૧૨૬
	૧૭૫	૧૩૪
	૧૮૭	૧૪૨
ટબો (જ્ઞાનવિમલ- સૂરિકૃત)	૩૭	૨૬
ઠાણાનામા- પ્રકરણ	૩૬	૨૪
ઠાણાંગ સૂત્ર	૩૬	૨૫
	૧૬૬	૧૨૬
	૧૬૮	૧૨૮
	૧૭૩	૧૩૨
	૧૭૮	૧૩૭
	૨૭૬	૧૮૬
તત્વાર્થસૂત્ર	૩૨૩	૨૩૦
	૩૫૩	૨૫૪
તત્વાર્થસૂત્ર વૃત્તિ	૧૮૮	૧૪૪
દશવૈકાલિક સૂત્ર	૮૩	૫૮
	૮૫	૬૧
	૧૦૦	૭૨
	૧૩૦	૯૪
	૧૬૭	૧૨૭
	૧૭૫	૧૩૩
	૨૭૮	૧૮૮
	૨૮૦	૨૦૦
દશાવતાર	૧૩૪	૧૦૧

પં. પદ્મવિજયજીકૃત બાલાવબોધ

ગ્રંથ નામ	સળંગ ગાથા/ બા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
દશાશ્રુત		
સ્કંધનિયુક્તિ	૫૪	૩૯
દિવાલીકલ્પ	૩૩૨	૨૩૮
દુસમ સંઘ સ્તોત્ર	૩૩૨	૨૩૮
ધર્મરત્ન પ્રકરણ	૨	૨
	૮૫	૬૧
	૮૭	૬૨
	૮૯	૬૪
	૯૧	૬૬
	૧૨૭	૮૦
	૨૨૨	૧૬૩
	૨૩૧-૨	૧૬૬-૭
	૨૩૪	૧૬૮
	૨૩૮	૧૭૧
	૨૪૦	૧૭૧
	૨૪૨-૩	૧૭૪-૫
	૨૪૬-૭	૧૭૭
	૨૫૫	૧૮૩
	૨૫૬	૧૮૪
	૨૬૨	૧૮૭
	૨૬૪	૧૮૮
	૨૬૬	૧૮૯
	૨૭૮	૧૯૮
	૨૮૨	૨૦૨
	૨૮૪	૨૦૪
	૨૮૮	૨૦૭
ધર્મરત્ન પ્રક.વૃત્તિ	૩૬	૨૫
	૮૧	૫૭
	૮૮	૬૩
	૯૦	૬૬
	૯૨	૬૭
	૧૨૭	૮૦
	૧૩૨	૮૦
	૧૭૫	૧૩૪
	૨૧૮	૧૬૧

૨૫૯

ग्रन्थ नाम	सर्गं गाथा/ भा. क्रमांक	पृष्ठ	ग्रन्थ नाम	सर्गं गाथा/ भा. क्रमांक	पृष्ठ
	२२२	१६२	पंचनिर्ग्रथी		
	२२४	१६४	प्रकरण	३५	२३
	२२८	१६५	पंचवस्तु /		
	२३३	१६८	पंचवस्तुक	१४	८
	२४०	१७२		१७	१०
	२४१	१७३		३३	२२
	२४२	१७४		३७	२५
	२४५	१७६		८१	६६
	२४८	१७८		८२	६७
	२५१	१८०	पंचसंग्रह	८८	७०
	२६५	१८८		२५१	१८०
	२६७	१८८	पंचसूत्र	२६५	१८८
	२६८	१८०	पंचाशक	८१	५६-७
	२७६	१८४-६		१२२	८७
	२७८	१८७		१३०	८४
	२८०	२००	पिंडनियुक्ति	८०	६६
	२८३	२०३		१३२	८७
	२८७	२०६		२८०	२००
	२८८	२०७	प्रवचन सारोद्धार	११७	८४
	२८०	२०८		१२७	८१
ढाण १५ नो आरंभ	२१०			१३१	८५-८६
	३२६	२३२	प्रशमरति	८५	६१
धर्मसंग्रहणी	३५३	२५४	प्रश्नव्याकरण	१६६	१२७
नययक	३१७	२२६		२८३	२०३
	३५३	२५४	भृङ्गकल्प	७५	५२
नंटीसूत्र	२	२	भृङ्गकल्प भाष्य	३२	२१
	१६६	१२६		३६	२४
	१६८	१२८		८०	६५
	१७१	१३१	भृङ्गवृत्ति	२१	१४
नंटीसूत्र वृत्ति	११८	८६	भगवती सूत्र	३५	२३
निशीथ	१७७	१३५		३६	२४
पद्मवशा सूत्र	१८८	१४२-३		६७	४७
पंचकल्प	१७७	१३५		१२७	८१
पंचकल्पभाष्य	१३५	१०१-२		१४७	११३
२६०				१५०	११४

६. यशोविजयशुद्ध ३५० गाथाना स्तवननो

ग्रन्थ नाम	सर्ग गाथा/ भा. क्रमांक	पृष्ठ	ग्रन्थ नाम	सर्ग गाथा/ भा. क्रमांक	पृष्ठ
	१६६	१२६	वीसी	१८४	१४७
	१६७	१२७	वीसी (प्रथम)	७३	५०
१६८थी	१७१	१२८-३१		७४	५०
	१७६	१३४-५	व्यवहार उपासक	१६६	१२६
	२७८	१८८	व्यवहार भाष्य	२७८	१८७
भाष्य (शुओ	१००	७२		२८०	२००
वि. भाष्य)	३३२	२३८	षट्दर्शन समुच्चय	३५३	२५४
	३३८	२४४	षोडशक	१८८	१४८
महानिशीय सूत्र	५०	३५		२०५थी७	१५३-४
	६३	४४		२८४	२०४
	१६६	१२६	षोडशकवृत्ति	२१०	१५६
महाभाष्य	३२३	२२८-३०	समवायांग	१६६	१२६
	३४६	२४८		१६८	१२८
योगनिर्णय	३०८	२१८	सम्मतितर्कशास्त्र	१३	८
	३२५	२३२		३२४	२३१
रायपसेषी	१६६	१२६		३५३	२५४
लघुनिशीय	१६६	१२६	सम्मतिवृत्ति	३००	२१४
वग्गयूक्तिका	७७	५४	सवासोगाथानुं		
वंदनक नियुक्ति	५७	४१	स्तवन	१५८	१२०
वंदनावश्यक	१८	११	संबोध प्रकरणा	३८	२८
शुओ			संबोध सित्तरी	१२१	८७
'आवश्यक'	१८	११		१३४	१००
	२१	१३	संयमश्रेणीनुं स्तवन	८८	७०
	४६	३३	सुयगडांग/सूत्र		
	५५	३८	कृतांग सूत्र	६६	४६
विशेषावश्यक भाष्य				८०	६५
	११८	८६		१३१	८६
	१६५	१२५		१४८	११३
	३२३	२२८		१६६	१२६
	३३१	२३७		१७८	१३७
	३४६२	४८	सुयणा सित्तरी	६	४
विशेषावश्यक वृत्ति७५		५१	छितोपदेशमाला	६	४
वीस वीसी	५	४		६५	४६
			हुंडीनुं स्तवन	१६६	१२६

બાલાવબોધ-અંતર્ગત

ગ્રંથકાર/સાધુ ભગવંત-નામસૂચિ

[બાલાવબોધકાર શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજે ઉપા. શ્રી યશોવિજયજી મહારાજરચિત 'શ્રી સીમંધર જિન વિજ્ઞપિરૂપ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવન' ઉપરના બાલાવબોધમાં જે ગ્રંથકારોનો અને વિવિધ ગચ્છપરંપરાના સાધુભગવંતોનો નામોલ્લેખ કર્યો છે તેની આ અકારાદિ સૂચિ છે.]

ગ્રંથકાર/સાધુ ભગવંત	સળંગ ગાથા/ ભા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ	ગ્રંથકાર/સાધુ ભગવંત	સળંગ ગાથા/ ભા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
ઉત્તમવિજય	૯૮	૭૦	પૂર્વ ટબાકાર		
ઉપદેશમાલાકાર			(જ્ઞાનવિમલસૂરિ)	૨૫૫	૧૮૪
(જુઓ			ભદ્રબાહુ-		
ધર્મદાસગણિ)	૧૩૭	૧૦૬	સ્વામી	૧૦	૬
ઉમાસ્વાતિ				૮૮	૬૩
વાચક	૨	૨	(ઉપા૦)		
	૩૪૦	૨૪૫	યશોવિજયજી	૧૫૮	૧૨૦
	૩૫૩	૨૫૪		૧૬૬	૧૨૬
કલ્યાણવિજય				૧૭૮	૧૩૭
ઉપાધ્યાય	૩૫૧	૨૫૩		૧૯૮	૧૪૯
ચંદ્ર	૩૩૫	૨૪૦		૨૦૭	૧૫૪
જગચંદ્રસૂરિ	૩૩૭	૨૪૨		૨૪૭	૧૭૮
	૩૪૯	૨૫૧	દાળ ૧૫નો આરંભ		૨૧૦
જીતવિજયજી	૩૫૨	૨૫૩		૩૫૦	૨૫૨
જ્ઞાનવિમલસૂરિ	૩૭	૨૬		૩૫૧	૨૫૩
	૨૩૮	૧૭૧		૩૫૪	૨૫૫
ધર્મદાસગણિ	૧૧	૭	લાભવિજય	૩૫૧	૨૫૩
	૩૦૧	૨૧૪	વજ્રસેન	૩૩૫	૨૪૦
	૩૪૦	૨૪૫	વિજયદેવસૂરિ	૩૫૦	૨૫૨
(પં.) નયવિજયજી	૩૫૨	૨૫૩	વિજયસિંહસૂરિ	૩૫૦	૨૫૨
	૩૫૪	૨૫૫	વિજયસેનસૂરિ	૩૪૯	૨૫૧
નાગેંદ્ર	૩૩૫	૨૪૦	વિદ્યાધર	૩૩૫	૨૪૦
નિવૃત્તિ	૩૩૫	૨૪૦	વૃત્તિકાર		
			(વિશેષાવશ્યકવૃત્તિ)	૭૫	૫૧

ગ્રન્થકાર/સાધુ ભગવંત	સળંગ ગાથા/ બા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ	ગ્રન્થકાર/સાધુ ભગવંત	સળંગ ગાથા/ બા. ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
(પં.) સત્યવિજયગણિ	૩૫૦	૨૫૨		૩૨	૨૧
સર્વદેવ	૩૩૬	૨૪૧		૩૩	૨૨
સામંતભદ્ર	૩૩૫	૨૪૦		૩૯	૨૮
સિદ્ધસેન				૭૩	૫૦
દિવાકર	૩૫૩	૨૫૪		૮૧	૫૭
સુધર્માસ્વામી	૩૩૪	૨૪૦		૧૨૨	૮૭
સુસ્થિત/ સુપ્રતિબુદ્ધ	૩૩૪	૨૪૦		૧૯૮	૧૪૯
સ્તવકાર (ઉપા૦				૨૯૦	૨૦૮
યશોવિજયજી)	૩૧૭	૨૨૬		૩૦૨	૨૧૫
હરિભદ્રસૂરિ	૨	૨	હીરવિજયસૂરિ	૩૪૦	૨૪૪
	૫	૪		૩૫૩	૨૫૪
	૧૭	૧૦	હેમાચાર્ય	૩૪૯	૨૫૧
				૩૫૧	૨૫૩

બાલાવબોધ-અંતર્ગત

અવતરણ-સૂચિ

[બાલાવબોધકાર શ્રી પદ્મવિજયજી મહારાજે ઉપા. શ્રી યશોવિજયજી મહારાજરચિત 'શ્રી સીમંધર જિન વિજ્ઞાપિત્રુપ ૩૫૦ ગાથાના સ્તવન ઉપરના બાલાવબોધમાં અનેક ગ્રંથોમાંથી જે અવતરણો આપ્યાં છે તેની આ અકારાદિ સૂચિ છે.

પ્રથમ સ્થંભમાં અવતરણનો આરંભિક અંશ છે. બીજા સ્થંભમાં અવતરણો જે ગ્રંથમાંથી લીધેલાં છે તે આધારગ્રંથોનાં નામ છે. ત્યાં ચોરસ કૌંસમાંની વીગત સંપાદકે પૂર્તિ કરીને આપી છે; મૂળ હસ્તપ્રતમાં નથી. ત્રીજા સ્થંભમાં અવતરણનો પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં સ્થાનનિર્દેશ છે.]

અવતરણનો આરંભિક અંશ	આધારગ્રંથ	સર્ગંગ ગાથા/ બાંઠ ક્રમાંક	પૃષ્ઠ
અઇપરિણઙ અપરિણઙ	બૃહત્કલ્પ	૭૫	૫૨
અઙયારં જો	સંબોધ પ્રકરણ	૩૯	૨૮
અકસિણ પવત્તગાળં	[મ.નિ., અ.૩ ગા. ૧૧૯૬]	૫૧	૩૭
અજ્જિઅલાભે	[આ.નિ., ગા. ૧૧૯૬]	૫૨	૩૭
અટ્ટજ્ઞાણે ભાવે સમ્મં	[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૧૦૬ની વૃત્તિ]	૧૭૫	૧૩૪
અટ્ટસયા મળપજ્જવનાણીણં	જ્ઞાતાસૂત્ર	૧૮૭	૧૪૨
અળગારસ્સ ણં ધંતે !	ભગવતી સૂત્ર, શતક ૧૮, ઉદેશક ૮	૧૫૦	૧૧૫
અળાળાણે એ સોવટ્ટાળ	આચારંગસૂત્ર, અધ્યયન ૫, ઉદે. ૬ [સૂ. ૧૬૭-૮-૯]	૮૪	૫૯
અત્થં ધાસઙ અરહા	[વિશેષાંભાષ્ય, ગા. ૧૧૧૯]	૧૬૫	૧૨૫
અત્થિક ભાવ કલિઓ	[ધર્મરત્ન પ્ર., ગા. ૬૭]	૨૬૨	૧૮૭
અત્થિ ણં ધંતે ! સમળા વિ	ભગવતી સૂત્ર, શતક૧, ઉદે૦૩; ભગવતી સૂત્ર વૃત્તિ	૧૭૬	૧૩૫
અન્નાણી કિં કાહી	દશવૈકાલિક સૂત્ર અધ્ય૦૪ [ગા.૩૩]; 'પંચાશક'	૧૩૦	૯૪
અન્નાણી વક્ખાણાં	હિતોપદેશમાલા	૬૫	૪૬

अपतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गाथा/ आ० क्रमांक	पृष्ठ
अन्नियपुत्तातचरिओ	[आव.नि., गा. ११८७]	५३	३८
अपरिच्छय सुहणिहसस्स	उपदेशमाला, [गा. ४१५]	११८	८४
अप्पा नई वेयरणी	[उत्तराध्ययन सूत्र., अध्य२०, गा. ३६]	८०	५६
अबहुस्सुओ तवस्सी	उपदेशमाला, [गाथा ४१२]	१०८	७८
अवलांबिऊण कज्जं जं	[धर्मरत्न प्र., गा. ८५]	२७८	१८८
अविधायाऽपि हि यो हिंसा	अहिंसाएक	१४४	१११
		१५४	११७
असंजए संजयमंनमाणे	उत्तराध्ययन सूत्र [अध्य. १७ गा. ६]	३०३	२१५
असिवे ओमोयरिए	ओधनिर्युक्ति [गा. ७]	११८	८५
अह केरिसकं पुणाइ	प्रश्नव्याकरणशांग	१६६	१२७
अहाकम्माणि भुंजंति	सुयगडांग (सूत्रकृतांग) अध्य०२१	८०	६५
अहो सुओवउत्तो	[धर्मरत्न प्र., गा. ८०नी वृत्ति]	२७६	१८५
आउट्टिआ उविच्चा दप्पो	आयारांग सूत्र वृत्ति;	१०५	७६
		२८५	२०५
आगमो ह्यासवचनामासं	[धर्मरत्न प्र., गा. ८० नी वृत्ति]	२७६	१८४
आढवइ दीह दंसी	धर्मरत्न प्रकरण [गा. २२]	२३१	१६६
आणाए तवो आणाइ	संशोध सित्तरी [गा. ३२]	१२१	८७
		१४२	१०८
आणारुइस्स चरणं	पंचाशक	१२२	८७
आययण सेवणाओ दोसा	[धर्मरत्न प्र. गा. ३८]	२४२	१७४
आयरिय उवज्जायाणं	उत्तराध्ययन सूत्र, पापश्रमणीय अध्य. १७ [गा. ५]	८२	५७
आयरियऽग्गि	दशवैकालिक सूत्र अध्य०८, उद्दे-३ [गा. ४७३]	८३	५८
आया चेव अहिंसा	ओधनिर्युक्ति [गा. ७५४]	१६४	१२४
आयारेणं, परित्ता वायणा	समवायांगसूत्र; नंदीसूत्र [सूत्र ८७]	१६८	१२८
आलंबणाण लोगो	आवश्यक [आव.नि., गा. १२०२]	५६	४७

पं. पद्मविजयशुद्धत बालावधोष

२६५

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गाथा/ गा० क्रमांक	पृष्ठ
आवरणिज्जाणं	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्. - ३३ [गा. २०]	१८८	१४३
आश्रव (योग)निरोधाद्	प्रशमरति [गा. ७४]	८५	६१
आसायण मिच्छत्तं	उपदेशमाला, [गा. ४१०]	१०८	७८
आसीविसो यावि परं	दशवैकालिक सूत्र अध्. ०८, उद्दे० १ [सूत्रगाथा ४३७]	८३	५८
आहाकम्माणि भुंजंति	सूयगडांग (सूत्रकृतांग सूत्र), अध्. ०२१	१७८	१३७
इक्कस्स कओ धम्मो	उपदेशमाला, [गाथा १५६]	१३२	८८
इक्कारस तह बारस	.....	२	२
इक्को पुण होइ दोसो	वीसी, (प्रथम)	७३	५०
इक्कोवि पावाइं	उत्तराध्ययन सूत्र [अध्. ०३२. ५]	१३५ १७५	१०१ १३४
इच्चेसिं छन्ह जीवनि कायाणं	[धर्मरत्न प्र., १०६नी वृत्ति] आयारांगसूत्र	१७५	१३४
इच्छइ य देसियत्तं	[उपदेशमाला गा-४०६]	१०६	७७
इत्थिंदि यत्थ संसार	[धर्मरत्न प्र. गा. ५७]	२५५	१८४
इमं वय तु तुम	सूयगडांग (सूत्रकृतांग सूत्र), श्रुतस्कंध २ अध्. ०६	६६	४६
इय भाविय परमत्था	धर्मरत्न प्र. २४ [गा. १३६]	१२७	८०
इय सत्तरस	.....	२७२	१८१
इह-परलोय विरुद्धं	धर्मरत्न प्र. २४ [गा. ११]	२२२	१६३
इह पुनः प्रथमभंग	आयारांगसूत्र वृत्ति	८३	५८
इहमेगेसिं एगचरिया	आयारांगसूत्र, अध्. ०५ उद्दे० १ [सू. १४६]	१३१	८५
इह शिष्यास्त्रि विधास्तद्यथा	विशेषावश्यक वृत्ति	७५	५१
इह सव्वोदय जुगपवर	दुसम संघ स्तोत्र	३३२	२३८
इंदिय चवलतुरंगे	[धर्मरत्न प्र., गा. ६१]	२५६	१८४
ईसिं कारुण सुहं	पंचवस्तुक [गा. २१८]	१७	१०

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्लांग गाथा/ भा० क्रमांक	पृष्ठ
उदह सरिनामाणं	उतराध्ययन सूत्र, अध्य०३३ [गा. १८]	१८८	१४३
उदेसे निदेसेय	अनुयोगद्वार, [सूत्र ६०४ गा. १३३]	१७०	१३०
एएहिं दिट्टिवाए	आवश्यक नियुक्ति [गा.७६०]; [[विशेषा. भाष्य, गा. २२७५]	३३१	२३७
एएहिं दोहि ठाणेहिं	सूयगडांगं/सूत्रकृतांग सूत्र, अंग २, अध्य. २१	१७८	१३८
एगदिवसेण बहुआ	उपदेशमाला [गा. १६०]	१३३	८८
एगया गुणसमियस्स	आयारांगसूत्र अध्य०५, उदे०४ [सू. १५८]	३८	२७
एगं निच्चं निरवयवं	महाभाष्य [[वि.भाष्य, गा. २२०६]	३२३	२२८
एगाणियस्स दोसा	धर्मरत्न प्रकरण वृत्ति; [ओध नि. गा. ४१२]	१३२	८७
एगामी पासत्थो	उपदेशमाला, [गा. ३८७]	१३६	१०३
एगो साहू एगाय	आवश्यक; संभोध सित्तरी [गा. २८]	१० १३४	६ १००
एत्थणं ऊसभकूडे	जंबूद्वीप प्रज्ञप्ति	१८६	१४१
एयं च अत्थि लक्खण	उपदेशपट [गा. १८८] [धर्मरत्न १२६मी गाथनी वृत्ति]	२८०	२०८
एवमगीयत्थो	उपदेशमाला, [गा. ४०७]	१०७	७७
एवं गच्छसमुदे	आयारांगसूत्र वृत्ति, अध्य०५, उदे०४; ओधनियुक्ति [गा. ११७]; [गच्छायार पयत्ता]	८३	६८
एवं च णं गोयमा !	महानिशीथ सूत्र, अध्य०३	५०	१८-८
एवं धम्मस्स विणओ	दशवैकालिक सूत्र, अध्य०८, उदे०२ [सूत्रगाथा ४५१]	८५	६१

पं. पद्मविजयशुक्रुत भाषावओध

२६७

अवतरणको आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्गंग गाथा/ भा० कर्मांक	पृष्ठ
एवं सव्वे वि नया	आवश्यक निर्युक्ति	३३८	२४४
एसो आहारविही जह	पिंडनिर्युक्ति	२८०	२००
ओमे सीसपवासं	[धर्मरत्न प्र., गा.८७नी वृत्ति]		
ओहावणा परेसिं	आवश्यक [आव.नि., गा.११८२]	४७	३३
कट्टं करेइ तिव्वं	[आव. नि., गा. ११८५]	४८	३५
कतिविहे णं भंते !	.....	१५	८
कत्तो सुत्तथागम	लगवतीसूत्र,	२७८	१८८
कयवयकम्मो तह सीलवं	शतक ८ उदे. ८		
कह सो जयओ अमीओ	उपदेशमाला, [गा. १५७]	१३२	८८
कामं उभयाभावो	धर्मरत्न प्रकरण [गा.३३]	२३८	१७१
कारण पडिसेवा पुण	उपदेशमाला, [गाथा ४०८]	१०७	७७
किं एत्तो कट्टयरं	वंदनावश्यक	२१	१४
कुसीलोसन्नपासत्थो	पिंडनिर्युक्ति	२८०	२००
कूरो किलिद्ध भावो	[धर्मरत्न प्र. गा. ८७ नी वृत्ति]		
कोहाइण चउक्क	[धर्मरत्न प्र., गा. २७ नी वृत्ति]	२३३	१६८
खेदोद्वेग क्षेपोत्थान	महानिशीथ	६३	४४
गच्छगओ अणुओगी	धर्मरत्न प्रकरण [गा. १२]	२२२	१६३
गयसीसगणं ओमे.	ध.सु.वृ. ?	१२७	८१
गंधो मिच्छताइ	धोडशक (१४)	२०५	१५३
गामाणुगामं दूइज्जमाणस्स	उपदेशमाला [गाथा ३८७]	१३६	१०३
गामे वा कुले वा	[आव.नि., गा. ११८८]	५३	३८
गीयत्थो गुणजुत्तो	[प्र.सारो., गा. ७२०]	१२७	८१
गीयत्थो य विहारो	आथारंगसूत्र,	१३१	८६
	अध.५, उदे.४; [सू. १५७]		
	आथारंग वृत्ति		
	[धर्मरत्न प्र. गा. ८७नी वृत्ति]	२८०	२००
	उपदेशपद	३०	२०
		३२	२१
	[आवश्यक निर्युक्ति;	१२८	८४
	ओध. नि. गा. १२२]	८५	६८

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गथा/ Gao क्रमांक	पृष्ठ
गीयं भण्णइ सुत्तं	[धर्मरत्न प्र.गा.उपनी वृत्ति] ६२	२४०	१७२
गुणपर्यायवत् द्रव्यं	तत्त्वार्थ सूत्र	३२३	२३०
गुणहीणो	उपदेशमाला, [गाथा.उप१]	३४	२२
गुणाणामासओ दव्वं	उत्तराध्ययन सूत्र, भोक्षभागार्थाध्ययन २८ [गा.६]	३१६ ३२३	२२४ २२८
गुरुकुलवासवसंता	सूत्रकृतांग [अ.२१]	८०	६५
गुरुगुणजुत्तो गच्छो	धर्मरत्न प्रकरण वृत्ति	८१	६६
गुरुपरिवारो गच्छो	पंचवस्तुक; [गा. ६८६]; धर्मरत्न प्रकरण वृत्ति	८१ ८२	६६ ६७
ग्रहणशिक्षा तत्र प्रकृता	[धर्मरत्न प्र.गा.पउनी वृत्ति]	२५१	१८०
ग्रामो नास्ति, कुतःसीमा	सुभाषित	३२३	२३०
चइऊण घरावासं	पंचवस्तुक [गा. २२०]	१७	१०
चारित्तविहीणस्स	पंचवस्तुक [गा. २१७]	१७	१०
चिच्चा दुपयं चउप्पयं च	[धर्मरत्न प्र., गा. ७४नी वृत्ति]	२६८	१८०
चेइयपुया किं	आवश्यक [आव.नि., गा.११८४]	४८	३४
छेयस्स जाव दाणं	[धर्मरत्न प्र., गा. १३पनी वृत्ति]	१२७	८०
जइ ते लिंगपमाणं	वंदनावश्यक [गा.११३७]	१८	११
जइ न तरसि धारेउं	उपदेशमाला,[गा.५०१]	२०८	१५५
जइय पडिक्कमियव्वं	आवश्यक [आव.नि., गा.६८३]	४२	२८
जइ वि य णिगिणे	सूयगडांग सूत्र (सूत्रकृतांग सूत्र), अध्य.२ [उदे.१]	१४८	११३
जइ वि य पडिमाओ	वंदनावश्यक [गा.११४८]	२१	१४
जत्थ य जं जाणेज्जा	अनुयोगद्वार, सूत्र ८, गा.१	१८८	१४३
जत्थ य पंच कुसीला	पंचकल्पभाष्य	१३५	१०२
जत्थ साहम्मिया बहवे	[धर्मरत्न प्र. गा. ३८नी वृत्ति]	२४१	१७३
जह जलनिहिकल्लोल	आथारंगसूत्रवृत्ति अध्य.५, उदे.४	८३	६८
जह जह बहुस्सुओ	उपदेशमाला, [गाथा.३२३];	१४	८
पं. पद्मविजयञ्जुत्त भालावभोध			२६८

अवतरणको आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्जंग गाथा/ भा० क्रमांक	पृष्ठ
जह जह सुयमवगाहइ	[धर्मरत्न प्र. गा. ८४नी वृत्ति]	२८३	२०३
जहठियखित्तं	उपदेशमाला, [गाथा. ४०२]	१०३	७४
जहठियदव्वं	उपदेशमाला, [गाथा. ४०१]	१०२	७४
जह दाइयंमि वि	उपदेशमाला, [गाथा. ४१६]	११०	७८
जह नाम कोइ पुरीसो	उपदेशमाला, [गाथा. ४०५]	१०६	७७
जह वेलंबगर्लिंगं	वंदनावश्यक [गा. ११५१]	१८	११
जह सायरंमि मीणा	आचारंग सूत्र वृत्ति, अध्य. ५, उद्दे. ४; ओधनिर्युक्ति; [गा. ११६] [गच्छाचार पयत्रा.]	८३	६८
जह सावज्जा किरिया	वंदनावश्यक [गा. ११४७]	२१	१३
जहा दियापोयम	[सूत्रकृतांग सूत्र, अध्य. १४]	१३१	८६
जहिं नत्थि गुणाणपक्खो	गच्छाचार पयत्रा	२८	१८
जहिं नत्थि सारण	गच्छाचार पयत्रा	२८	२०
जं अत्राणी मूढो	उपदेशपद	१४२	११०
जं आउट्टिकयं	आचारंग सूत्र, अध्य. ५, उद्दे. ४ [सू. १५८]	३८	२७
जं जयइ अगीअत्थो	[उपदेशमाला, गाथा. ३८८]	११ १२	७ ७
जं जीयमसोहिकरं	[द. शु. प्र. १८४]	२७६	१८५
जं दुक्कडं ति मिच्छा	[आव. नि., गा. ६८४]	४१	२८
जं सव्वहा न सुत्ते	[धर्मरत्न प्र. गा. ८४]	२७८	१८८
जं सुणमाणस्स कहं	[धर्मरत्न प्र. गा. ४०नी वृत्ति]	२४२	१७४
जा जयमाणस्स भवे	उत्तराध्ययन सूत्र; [?] [[पिंडनिर्युक्ति गा. ६७१; ओधनिर्युक्ति, गा. ५५८]	८०	६६
जावंतो वयणपहा	महात्माध्य [विशेषा. भाष्य गा. २२६५]	३४६	२४८
जे एगं जाणइ	आचारंग सूत्र, [अध्य. ३, उद्दे. ४, सू. १२३]	३२६	२३३

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गथा/ गो क्रमांक	पृष्ठ
जे जत्थ जया जइया	[आव.नि. गा. १२०३]	५७	४१
जे जे अंशे रे	सवासो गाथानुं स्तवन		
निरुपाधिकपशुं		१५८	१२०
जोगे जोगे जिणसासणंमि	[धर्मरत्न प्र. गा. ८४नी वृत्ति]	२८३	२०३
जो चयइ उत्तरगुणे	उपदेशमाला, [गाथा. ११७]	३८	२८
जो निच्छय समयन्नू	सम्भति तर्कशास्त्र	१३	८
जो भणइ नत्थि धम्मो	व्यवहार भाष्य	२८०	२००
	[धर्मरत्न प्र. गा. ८८नी वृत्ति]		
जो सम्मं जिणमग्गं	-----	६०	४३
जो सुत्तमत्थमुभयं	आवश्यक भाष्य	१३	८
ण किंचि रुवेण	सूयगडांग (सूत्रकृतांग सूत्र), श्रुतस्कंध २, अध्या. ६	६६	४७
णो कप्पइ निग्गंथाणं	ढाणांग (स्थानांगसूत्र), ढाणुं ५, उद्दे. २	१७८	१३६
ततो चिय तं कुसलं	वीसी (प्रथम)	७३	५०
तत्र नैगमस्य जीवेष्वजीवेषु	ओधनियुक्तिनी वृत्ति	१६३	१२३
	[७५४ भी गा. नी वृत्ति]		
तहा जिम्भाकुसीले	महानिशीथ	६३	४५
तित्थयरगुणा	आवश्यक [आव.नि.गा. १११४]	२०	१२
तित्थस्सुच्छेयाइं	वीस वीसी, (१७भी)	५	४
ते अन्नमन्नस्स उ	सूयगडांग (सूत्रकृतांग सूत्र), श्रुतस्कंध २, अध्या. ६.	६६	४७
ते उ पडिसेवणाए	पंचवस्तुक [गा. ३२१]	३७	२५
(व्याख्या : ते तु दोषाः)			
ते चेव तत्थ नवरं	पंचवस्तुक [गा. ३२२]	३७	२५
(व्याख्या : ते एव नवरं)			
तेस्स कोहि सयाइं	—	२४०	१७२
दव्वं खित्तं कालं भावं	उपदेशमाला, [गाथा. ४००]	१०१	७३
दव्वं पज्जव विउयं	-----	१८८	१४४
दंसण-नाण-चरित्तं	पंचाशक	८१	५७
दाणाइ जहासत्ती पवत्तणं	[धर्मरत्न प्र. गा. ५८]	२५५	१८४

अपतरखनी आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गथा/ भा० क्रमांक	पृष्ठ
दीपिका खल्वनिर्वाणा	योगनिर्णय[४/४०]	३२५	२३२
दुद्रुपसुसाणसावय	पिंडनिर्मुक्ति [?]	१३२	८७
दुमपत्तय पंडुयए	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्या. १० [गा. १] [ध. २. प्र. गा. १०६नी वृत्ति]	१७५	१३३
दुस्सम हूंडासप्पिणि	सूयक्षा सित्तरी	६	४
देसीअ राइय सोहिं	उपदेशमाला, [गाथा. ४१३]	१०८	७८
दोसा जेण निरुज्झंति	[उपदेशपद्य गा. ७८२; उपदेशरहस्य गा. १४० धर्मरत्न प्र. गा. ८०नी वृत्ति]	२७६	१८५
धणधन्न खित्त	[प्र. सारो. गा. ७२२]	१२७	८१
धम्ममि नत्थि माया	उपदेशमाला, [गाथा. ३८३]	३०४	२१६
धर्मज्जो धर्मकर्ता च	[धर्मरत्न प्र. गा. ४८नी वृत्ति]	२४८	१७८
ननु औषधादिसंनिधिः	निशीथ	१७७	१३५
न य इत्थ कोइ सयणो	[धर्मरत्न प्र. गा. ७२नी वृत्ति]	२६७	१८८
नरएसु मंस-रुइराइ	[ध. २. प्र. गा. १०६नी वृत्ति] सुयगडांग (सूत्रकृतांगसूत्र), नरकविलम्बित अध्यायन.	१७५	१३३
न वा लभिज्जा निउणं सहायं	उत्तराध्ययन, सूत्र [३२. ५]	१२६ १२८ १३५ १७५	८८ ८४ १०१ १३४
नाणकिरियाहिं मुक्खो	विशे. भाष्य, [गा. ३]	१०० ३३२ ३३८	७२ २३८ २४४
नाणगुणेहिं	वीसी	१८४	१४७
नाणस्स होइ भानी	[ध. २. प्र., गा. १२८नी वृत्ति]; आवश्यकिन.	८८	६३
नाणाइ गुणविउत्तं	-----	१२८	८३
नाणाहिओ वरतरं	उपदेशमाला, [गाथा. ४२३]	३०१	२१४
नाणेण विणा चरणं	उपदेशमाला वृत्ति	३१४	२२२
नाम जिणा जिणनामा	-----	१७१	१३०
निग्गंथ सिणायाणं	[प्र. सारो., गा. ७३०]	१२७	१८१

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गथा/ भा० क्रमांक	पृष्ठ
निज्जुत्ति अणुगमे	अनुयोगद्वार, [सूत्र ६०४]	१७०	१३०
नियमा जिणेषु	वदनावश्यक [गा. ११५०]	२१	१४
नीयावासविहारं	[आवश्यक नि.गा. ११८८]	४५	३२
नो कप्पइ निग्गंधाणं	छाशांग सूत्र	१७३	१३२
पडिलेहणं कुणतो	उत्तराध्ययनसूत्र, अध्य. २६ [गा. २८]; [धर्मरत्न प्र. गा. ११२नी वृत्ति]	२८७	२०६
पडिसेवणा चउ डा	उपदेशमाला, [गाथा. ४०४]	१०५	७६
पढमं नाणं तओ दया	दशवैकालिकसूत्र, [अध्य. ४, गाथा. ६४]	१००	७२
पयइहिं भदभावा	नंदीसूत्रनी वृत्ति	११८	८६
परगिह गमणं पि	[धर्मरत्न प्र., गा. ३८]	२४२	१७४
परमरहस्समिसीणं	ओधनिर्युक्ति [गा. ७६०]; [धर्मरत्न प्र. गा. ५४नी वृत्ति]	३२६	२३२
पवयणमाइ छज्जीवणीयंता	[धर्मरत्न प्र. गा. ५३नी वृत्ति]	२५१	१८०
पहसंत गिलाण्णसु य	[धर्मरत्न प्र. गा. ४४नी वृत्ति]	२४५	१७६
पंचविहे ववहारे पन्नत्ते	छाशांग सूत्र; [धर्मरत्न प्र. गा. ८०नी वृत्ति]	२७६	१८६
पंचहिं ठाणेहिं कप्पइ	छाशांग सूत्र, छाशुं ५, उद्दे. २	१७३ १७८	१३२ १३६
पंचहिं ठाणेहिं समणे	छाशांग सूत्र, छाशुं ५	१७८	१३६-७
पंचए सुमहापावे	महानिशीथ	६३	४४
पायद्दगुणविहीणा	[धर्मरत्न प्र., गा. ३०]	२३५	१६८
पायं संबवहारे	आवश्यक निर्युक्ति; [विशेषा. भाष्य, गा. २२७६]	३३१	२३७
पिल्लिज्जेसणमिको	उपदेशमाला, [गाथा. १५८]	१३३	८८
पिंडविसोही समिई	—	२८८	२०७
पिंड असोहयंतो	पंचाशक; [धर्मरत्न प्र. गा. १२७नी वृत्ति]	८१	५७
पिंडं सिज्जं च वत्थं च	[दशवैकालिक सू., अ. ६, उ. २, गा. ४७] २८० धर्मरत्न प्र., गा. ८७नी वृत्ति]		२००

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्ग गथा/ गा० क्रमांक	पृष्ठ
पुज्जा जस्स पसीयंती	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्य.१ [गा. ४६]	८४	६०
पुढविआउकाए... आराहओ होइ	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्य.२६ [अधिक]	२८७	२०६
पुढविआउकाए... विराहओ होइ	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्य.२६ [गा.३०]; [धर्मरत्न प्र., गा. ११२-नी वृत्ति]	२८७	२०६
पुण पावस्स अकरणे	-----	४०	२८
प्रणिधि प्रवृत्ति	षोडशक [तृतीय]	१८८	१४८
फरुसवयणाभियोगो	[धर्मरत्न प्र., गा. ४१]	२४३	१७५
बउसेणं पुच्छ गीयमा	त्वगवतीसूत्र, शतक २५, उद्दे.६	३५	२३
बहुजणविरुद्धसंगो	[धर्मरत्न प्र. गा.१११-नीवृत्ति]	२२२	१६२
बालः पश्यति लिंगं	षोडशक (बीजो)	२८४	२०४
बालिसजणकीला	[धर्मरत्न प्र. गा.४१]	२४३	१७५
भत्तं वा पाणं वा	आवश्यक [आव.नि. गा.११८८]	५४	३८
भवाटवीलंघनतुल्यमेतत्	.....	२८७	२१२
भावे हिद्दु-गिलाणं	उपदेशमाला, [गाथा.४०३]	१०४	७५
भिक्खं अडंति	पंचवस्तुक [गा. २१८]	१७	१०
भूयांसो भूरिलोकस्य	[धर्मरत्न प्र. १४मी गा.नी वृत्ति]	२२४	१६४
भूरिगुणा विरलच्चिय	[धर्मरत्न प्र. १८मी गाथानी वृत्ति]	२२८	१६५
मग्गाणुसारी सद्धो	[धर्मरत्न प्र. १२६मी गाथानी वृत्ति]	२८०	२०८
मणिलुंठति पादाग्रे	सुभाषित	२५	१७
मल्लिस णं अरहतो	समवायांग सूत्र	१८७	१४२
महाजनो येन गतः	सुभाषित	७	५
मारेइ विसं भुत्तं	डितोपदेशमाला; उपदेशपट	६	४
मासे मासे य जो बालो	[उत्तराध्ययन सूत्र. अध्य.८, गा. ४४]	१४८ ३१३	११४ २२१
मिच्छंतं वेयतिथं	[प्र.सारो.गा. ७२१]	१२७	८१
मुत्तूण मिहुवयारं	पंचवस्तुक [गा.७०४]	३३	२२
मूलुत्तरगुणविसया	पंचनिर्ग्रंथी;	३५	२३

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्गंग गाथा/ भा० क्रमांक	पृष्ठ
		१२७	८१
मूले बारस जोयणाईं	जंबूद्वीप प्रज्ञप्ति	१८६	१४२
मेढी आलंबणं खंभं	—	८८	७०
रिद्धित्थमिय समिवा	उपवाई (उपपातिकदशा); ज्ञाताधर्मकथांग	१७५	१३४
लक्खेइ लद्धलक्खो	धर्मरत्न प्रकरण [गा.२८]	२३४	१६८
लद्धद्दा गहियद्दा	लगवती सूत्र[२/५/१०७]	६७	४७
लद्धिल्लियं च बोहिं	उपदेशभावा,[गाथा.२८२]; आवश्यक निर्युक्ति, यतुर्विशति स्तवनाध्ययन [गा.१११३]	२३	१५
लब्ध इव प्राप्त इव	[धर्मरत्न प्रकरण वृत्ति, गाथा ७नी वृत्ति]	२१८	१६१
लाभोचिय दाणे	[पंचसूत्र; सूत्र२३] तथा [धर्मरत्न प्र. गा. ७० नी वृत्ति]	२६५	१८८
लिंगं जिणपन्नं	[आव.नि.गा. ११४५]	२०	१२
वयसमणधम्म संयम	—	२८८	२०७
वयसावि एगे बुइया	आचारंग सूत्र, [अध्य.५, उद्दे.४ सू. १५८]	११४	८२
वसे गुरुकुले निच्चं	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्य.११ [गा.१४]	८२	५७
वासाण वीससहस्सा	द्विवालीकल्प	३३२	२३८
विक्रम कालाओ	वग्गयूलिका, श्रुतलीलना अध्ययन	७७	५४
विकखायरए सव्वे सरा	आचारंगसूत्र, अध्य.५, उद्दे. ६ [सू. १७१]	३२३	२३०
विगइं विगइभीयो	[दशाश्रुत सुध नि.गा. ८१]	५४	३८
विणओ सव्वगुणाणं	[धर्मरत्न प्र. गा. २५]	२३२	१६७
विणय बहुमाणसारं	[धर्मरत्न प्र. गा. ३५]	२४०	१७१
विनयफलं शुश्रूषा	प्रशमरति [गा.७२]	८५	६१
विहिसारं चिय सेवक	[धर्मरत्न प्र.,गा.८१]	२८२	२०२

पं. पद्मविजयञ्जित्ता आलावधोध

२७५

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्लांग गाथा/ आ० कुमांक	पृष्ठ
वुड्ढो परिणयबुद्धी	[धर्मरत्न प्र. गा. २४]	२३२	१६७
वेयावच्चेणं भंते	उत्तराध्ययन सूत्र, अध्य. २८ [गा. ४३]	८६	६२
वेसा इव गिहवासं	[धर्मरत्न प्र. गा. ५८]	२५५	१८४
वोच्छिन्नमंडवं नाम	निशीथ	१७७	१३६
शब्दसमभिरूढैवं भूताश्च	ओधनिर्युक्ति वृत्ति [गा. ७५४ नी वृत्ति]	१६४	१२४
शुद्ध परमात्मगुणध्यानं	-----	२०५	१५३
सच्चं जंपेइ जणो	सुभाषित	२५	१७
सत्थ परित्रा छक्काय	[धर्मरत्न प्र. गा. ८३नी वृत्ति]	२७८	१८७
सद्दहणाजाणणाणु	सम्भति वृत्ति	३००	२१४
सम्मद्दमाणे पापाणि	उत्तराध्ययन सूत्र अध्य. १७ [गा. ६]	३०५	२१७
सयं गेहं परिचज्ज	उत्तराध्ययन सूत्र [अध्य. १२ गा. १८]	३१४	२२२
सवणकरणेसु इच्छा	[धर्मरत्न प्र. गा. ४६]	२४६	१७७
सवियार जंपियाइं	[धर्मरत्न प्र. गा. ४०]	२४२	१७४
सव्वगुण मूलभूओ	धर्मरत्न प्रकरण[गा. १२७]	८५	६१
सव्वजिणप्पडिकुट्टं	उपदेशमाला, [गाथा. १६१]	१३३	८८
सव्वस्स चेव निंदा	[धर्मरत्न प्र. गा. ११नी वृत्ति]	२२२	१६२
सव्वावि य पडिसेवा	ज्ञानविमलसूरिरचित टबामां नोधायेली	३७	२६
सव्वे जीवा न हंतव्वा	आयारंग सूत्र	१६०	१२१
सहइ पसंतो धम्मी	[धर्मरत्न प्र. गा. ४०]	२४२	१७४
संगमथेरायरिओ	वंदनावश्यक[गा. ११८१]	४६	३३
संता तित्थयरगुणा	वंदनावश्यक[गा. ११४६]	२१	१३
संथरणंमि असुद्धं	भृष्टकल्पव्याध्य; [गा. १६०८]	३६ ८०	२४ ६५
संपत्ते भिक्खकालंमि	दशवैका. सूत्र, अध्य. ५, उदे. १ [सूत्रगाथा ८३]; [ध. २. प्र. गा. १०६नी वृत्ति]	१७५	१३३
संविग्ग पक्खिआणं	उपदेशमाला, [गा. ५१४]	२८८	२१३
सायावेयणिज्जस्स	पन्नवशासूत्र	१८८	१४३

अवतरणानो आरंभिक अंश	आधारग्रंथ	सर्लांग गाथा/ गा० क्रमांक	पृष्ठ
सावज्जणवज्जाणं	महानिशीथ	६३	४५
साहरिज्जिस्सामिति	कल्पसूत्र; आयारांगसूत्र, भावनार्थ. - १५ [स्कंध-२, सू. १७६]	१८५	१४१
साहु वसणंमि तोसो	[धर्मरत्न प्र. गा. ११ नी वृत्ति]	२२२	१६२
सिद्धिलो अणायारकओ	भृष्टकल्पभाष्य [?]	३२	२१
सीयल लुक्खाणुचियं	आवश्यकभाव. नि. गा. १२००]	५५	३८
सीहगुरु सुसिस्साणं	उपदेशमाला, [गा. ८३]	१३७	१०६
सुचिरंमि अच्छमाणे	ओधनियुक्ति [गा. ७७२]	२५	१८
सुत्तथ बालवुद्धे	आवश्यकभाव. नि. गा. १२०१]	५६	४०
सुत्तथो खलु पढमो	भगवतीसूत्र, शतक २५, उ. ३; नंदीसूत्र [सूत्र १२० गा. ८७]	१७१	१३१
सुत्ताणुगमे य निज्जुत्ति	अनुयोगद्वार [सूत्र ६०१]	१७०	१३०
सुत्ते य इमं भणियं	उपदेशमाला, [गा. ४०८]	१०८	७८
सुद्धं सुसाहुधम्मं	उपदेशमाला, [गा. ५१५]	२८८	२१३
सुद्धं छाइसुजुत्तो	धर्मरत्न प्रकरणा [गा. १२८ नी वृत्ति]	८८	६४
सुविहिय दुविहियं	वंदनावश्यक [गा. ११३६]	१८	११
सुयं पडुच्च तओ	ठाणांगसूत्र, ठाणुं ३, उद्दे. ४; भगवती सूत्र, शतक ८, उद्दे. ८	१६८	१२८
सुहजोगो य अयं जं	पंचयस्तुक [गा. ३२३]	३७	२६
सूयं मे आउसं नेणं	आयारांगसूत्र [अ. १, उ. १, सू. १]	८१	५६
से बेमि तंजहा	आयारांग सूत्र अध्य. ५ (आवंती), उद्दे. ५ [सू. १६१]	८३	५८-८
से भयवं जेणं	महानिशीथ सूत्र, अध्य. ५	५०	३६
सो हु तवो कायव्वो	[धर्मरत्न प्र. गा. ११६ नी वृत्ति]	२८८	२०७
हयं नाणं कियाहीणं	आव. नि. [गा. १०१] [विशेषा. भाष्य, गा. ११५८]	३३८	२४४
हीणस्स वि सुद्धपरूवगस्स	उपदेशमाला, [गा. ३४८]	३०६	२१७

સાર્થ શબ્દકોશ

[આ શબ્દકોશમાં જૈન પારિભાષિક શબ્દોનો તેમજ બાલાવબોધમાં ઉદ્ભૂત અવતરણો અંતર્ગત પ્રાકૃત શબ્દોનો સમાવેશ કર્યો નથી. શબ્દ પદ્ધી આવતો આંક સળંગ ગાથાક્રમાંક અને ચોરસ કૌંસમાંના આંક જે-તે ઢાળનો અને ઢાળની ગાથાનો ક્રમાંક સૂચવે છે. ફૂદડીવાળા શબ્દો 'મધ્યકાલીન ગુજરાતી શબ્દકોશ' (સં. જયંત કોઠારી)માં નોંધાયેલા નથી.]

અજજા ૫૨ [૩.૧૦] આર્યા
 *અત્રાણ ૧૧૮[૬.૧૯] અજ્ઞાન
 અમિય ૧૮૧[૮.૨૭] અમૃત
 અરજે ૨૩૬[૧૧.૨૨] મેળવે, ઉપાર્જે
 *અલિક ૨૪૭[૧૨.૧૧] ખોટી, જૂઠી
 અવધારો ૧[૧.૧] સાંભળો, જાણો
 *અવમે ૫૩[૩.૧૧] દુષ્કાળમાં
 અવલ ૧૭૧[૮.૭] ઉત્તમ, મુખ્ય
 અહિયાસર્થ ૨૦૨[૧૦.૯] સહન કરે
 આણા ૩[૧.૩] આજ્ઞા
 આથિ ૧૮૨[૮.૧૮] ધન, સંપત્તિ, પૂંજી
 આદરીઈ ૩૨[૨.૮] સ્વીકારીએ
 આમમાં ૨૫[૨.૧] અમારામાં
 આમ્નાય ૧૭૬[૮.૧૨] (શાસ્ત્ર)પરંપરા
 *આલાવો ૧૭૮[૮.૧૪] પાઠ, પરિચ્છેદ
 ગ્રંથાંશ (સં. આલાપકઃ)
 આસંગ ૪૫[૩.૩]; ૨૧૦[૧૦.૧૭]
 આસક્તિ
 *આસાયણ ૧૦૮[૬.૯] આશાતના,
 વિરાધના
 ઉચ્છરંગ અહીં ઉત્સર્ગ માર્ગ
 ઉજમતાં ૭૩[૪.૧૬] ઉદમ કરતાં
 ઉજમે ૨૮૮[૧૪.૧૬] ઉદમ કરે, પ્રવૃત્ત
 થાય
 ઉપાર્થ ૧૧૧[૬.૧૨] ઉપજાવે
 ઉલવે ૬૦[૪.૩] છુપાવે, ગોપવે
 ૨૭૮

ઉલંસતાં ૮૧[૫.૫] સેવા કરતા
 *ઉખણતાં ૨૦૮[૧૦.૧૬] ઉખાડી લેતાં
 ઓલવે ૧૬૮[૮.૪] છુપાવે, ગોપવે
 કરસણ ૨૦૫[૧૦.૧૨] ખેતી
 *કર્ણાઘાટ ૮૧[૫.૫] કર્ણોપકર્ણ(?)
 કલ્પે ૧૦૨[૬.૩] યોગ્ય લાગે
 ખલાય ૧૬૭[૮.૩] અટકે, સ્ખલિત થાય
 ખંચે ૩૧૧[૧૫.૨૦] પાછું ખેંચે, રોકે
 *ખાતરમાં ગણવું ૩૪૫[૧૭.૫] મહત્વ
 આપવું. ધ્યાનમાં લેવું
 ખીણ ૪૭[૩.૫] ક્ષીણ
 ખૂતા ૭૮[૫.૩] ખૂંચેલા, ગરકાવ થયેલા
 ખેમ ૧૩૫[૭.૧૦] ક્ષેમ, કલ્યાણ
 ખોટિ ૨૦[૧.૨૦] ખોટ નુકશાન
 ખોડિ ૬૮[૪.૧૧] ખામી, ક્ષતિ, ઊણપ
 ગવેષે ૫૧[૩.૧૧], ૮૮[૫.૧૩] શોધે
 ગહગહસ્યું ૨૨[૧.૨૨] હર્ષ પામીશું
 *ગહલાસી ૩૧[૨.૭] ઘેલાપશું, ઘેલછા
 ગંઠિ ૭૮[૫.૩] ગ્રંથિ, ગાંઠ
 ગાલી ૧૫૩[૮.૧૬] દૂષિત
 *ગ્લાન ૧૧૯[૬.૨૦] માંદા
 *ચગવાટ ૮૮[૫.૧૩] ચમક,
 ઝગમગાટ
 *ચાપાચીપી ૪[૧.૪] (કામ કે વાતમાં)
 ચીકાશ કરવી
 ચાંટી ૧૪[૧.૧૪] ખુશામતિયા

ઉ. યશોવિજયજીકૃત ૩૫૦ ગાથાના સ્તવનનો

છાંદે ૧૫૬[૮.૧૮] સ્વચ્છંદ વર્તન
 છીપે ૨૮૮[૧૫.૭] છાની રહે, લપાય
 છેહ ૮[૧.૮] છેડો, અંત, પાર
 છેલ ૧૬૮[૮.૪] વરણાગી
 જઈઈ ૪[૧.૪] જઈએ
 જઈવિ ૩૧૬[૧૬.૧] જોકે (સં. યદ્યપિ)
 જન-મેલન ૬૪[૪.૭] લોકસમૂહનું
 એકઠા થવું
 જસ ૨૭[૨.૩] જર[૨.૧૮] જેને, જનો
 જાણ ૯[૧.૯] જ્ઞાની, જ્ઞાતા
 જાઝલ [૫.૧૮] જાંઝવાના જળ
 જોડી ૬૮[૪.૧૧][૫.૧૮] (પદ્ય)રચના
 ઠવી ૪૮[૩.૬] સ્થાપી
 ઠાણ ૧૭૪[૯.૧૦] સ્થાન
 તરી ૩૪૦[૧૬.૨૫] હોડી
 તરીઈ ૪૩[૩.૧] તરાય
 તસ ૨૪[૧.૨૪] તેને
 તસ ૨૯[૨.૫] તેનો
 તંત ૧૭૬[૮.૧૨] ખરેખર, નિશ્ચિતપણે
 તાકડી ૨૪૭[૧૨.૧૧] વજન કરવાનો
 કાંટો
 તાઢિ ૨૦૧[૧૦.૮] ટાઢ
 તાતા ૧૧૧[૬.૧૨] તમ, (અહીં) કુદ્ધ
 તાડ ૧૮[૧.૧૮] તરનારો
 તાવડ ૧૫[૧.૧૫] તડકો
 તાસ ૨૩૯[૧૨.૩] તેના
 તૂસે ૨૪[૧.૨૪] તુષ્ઠ થાય, પ્રસન્ન થાય
 ત્રિક ૧૩૬[૭.૧૧] ત્રણનો સમૂહ
 થવિર ૪૭[૩.૫] પડ[૩.૧૧] વૃદ્ધ
 થિતિ ૧૭૨[૮.૮] સ્થિતિ
 દિણંદુ ૩૪૭[૧૭.૭] સૂર્ય
 દુતર ૧૪૭[૮.૧૦] મુશ્કેલીથી તરી
 શકાય એવું (સં. દુસ્તર)

પં. પદ્ધતિજયજીવિત બાલાવબોધ

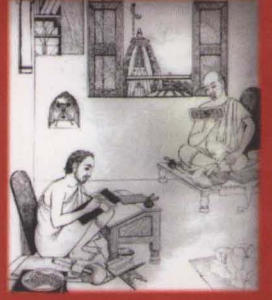
દુર્ગા ૧૪૮[૮.૧૨] ધૃષ્ટા
 દુર્ભિક્ષકાલ ૨[૧.૨] દુષ્કાળ
 દૂસે ૨૨૮[૧૧.૧૪] ખરાબ કરે, દુષિત
 કરે
 દ્રહ ૮૩[૫.૭] ધરો
 દ્વિક ૧૩૬[૭.૧૧] બેનો સમૂહ
 ધીંગામસ્તી ૧.૭ [૬.૮] બળની લડાઈ
 ધુરિ ૨૫૫[૧૩.૨] મોખરે, અગ્રિમ
 સ્થાને
 ધ્યાઈ ૩૭[૨.૧૩] એકાગ્રતાથી જોઈ
 ધાણી ૧૩[૧.૧૩] જ્ઞાની
 નાવા ૨૫[૨.૧], ૨૯૨[૧૫.૧],
 ૩૫૩[૧૭.૧૩] હોડી, નૌકા
 નિગુરા ૧૬૭[૮.૩] ગુરુ વિનાના
 નિટોલ ૧૧૫[૬.૧૬] નહોર, નિર્લજ્જ
 નિદ્રંધસ ૧૯[૧.૧૯] નિર્દય, નિર્લજ્જ
 નિરવધ ૨૧[૧.૨૧] દોષરહિત કર્મ
 નિરીહ ૬૪[૪.૭] ઇચ્છારહિત
 નિઃશૂક ૩૯[૨.૧૫], ૨૬૦[૧૩.૭]
 નિર્દય, નિઃસંકોચ
 પચ્છિત ૧૦૮[૬.૯] પ્રાયશ્ચિત્ત
 પડિનાલિકા ૩૨૯[૧૬.૧૪] પરનાળ
 પરવડાં ૨૨૦[૧૧.૬], સુસજ્જ? સુંદર?
 સક્ષમ?
 પરિવરિઓ ૧૪[૧.૧૪] વીટળાયો
 પલાલ ૨૯૮[૧૫.૭] પરાળ, પોયું
 ધાસ
 પાખે ૧૯૪[૧૦.૧] વિના
 પાય ૨૫[૨.૧] પત્તા - એક રત્ન
 પાતરમાં આણવું (રૂઢિ) ૭૬[૪.૧૯]
 ધ્યાનમાં લેવું
 પાઠ ૨૩૫[૧૧.૨૧] ચોથો ભાગ
 પીસી ૫[૧.૫] દળી

૨૭૯

પૂરા ૭૬[૪.૧૯] એક સૂક્ષ્મ જંતુ-પોરા
 પોત ૧૩૧[૭.૬] બચ્ચું
 પ્રવહણ દર[૪.૫] વહાણ
 પ્રાઈ ૭૯[૫.૩] પ્રાયઃ, ઘણુંખરું
 બાધો ૮૩[૬.૮];૧૦૭[૬.૮] આખો,
 પૂરો (સં.બદ્ધ)
 ભર ૨૧૪[૧૦.૨૧] સમૂહ, જથ્થો
 ભાગા ૪૬[૩.૪];૫૨[૩.૧૦] થાકેલા,
 આળસુ
 ભેલો ૨૮૬[૧૪.૧૪] ભેળો, ભેગો
 ભોઈ ૫૦[૩.૮] ભોગી
 ભૌત ૮૯[૫.૧૩] બોદ્ધ (સાધુ)
 મજ્જત્ય ૨૧૭[૧૧.૩]મધ્યસ્થ
 મયા ૧[૧.૧] કૃપા
 માચે ૩૧૦[૧૫.૯]ગર્વ ધરે, મત્ત બને,
 ફુલાય
 માસો ૩૨૯[૧૬.૧૪] આઠ રતીનું
 વજન (સં. માષકઃ, માસઠ, માસો)
 માંજિર ૩૪૪[૧૭.૪] મંજરી
 મિચ્છત્ત ૧૦૮[૬.૯] મિથ્યાત્વ
 મુણે ૩૨૨[૧૬.૭] જાણે
 મુધા ૩૩૩[૧૬.૧૮] ફોગટ (સં.)
 મુંચે ૩૧૧[૧૫.૨૦] મૂકે
 મેઢી ૯૮[૫.૨૨] ખળામાં વચોવચ
 રોપવામાં આવતો સ્થંભ જેમાં
 બળદ બંધાય છે.
 મેલાસિ ૪૯[૩.૭] મલિનતા
 મોડા ૯[૧.૯] માયું મુંડાવેલા
 રતિ ૨૬[૨.૨] સુખ, આનંદ, શાતા
 રાતા ૭૪[૪.૧૭] રક્ત, રચ્યાપચ્યા
 લાંઢીઆ ૨૪૧[૧૨.૫] લાંઠ, ધૂર્ત
 લીલાઈ ૨૯૨[૧૫.૧] સરળતાથી,
 સહજતાથી
 લુંચે ૩૧૧[૧૫.૨૦] (કેશ)લોચ કરે

વરવું ૪૨[૨.૧૮] આદરવું
 વંચે ૩૧૧[૧૫.૨૦] ઠગે
 વિગય[ઈ]૪૫[૩.૩],૫૪[૩.૧૨],
 ૫૫[૩.૧૩] વિકારજનક
 (ધી, દૂષ, દહીં આદિ)
 ખાદ્ય પદાર્થ
 વિચાલે ૨૩[૧.૨૩] વચમાં
 શાલિ ૧૩૫[૭.૧૦] સાગનું વૃક્ષ
 શિખ્યા ૧૧૪[૬.૧૫], ૧૧૫[૬.૧૬]
 શિખામણ
 સશૂક ૨૬૦[૧૩.૭] સંકોચ સહિત,
 પાપથી ડરતો
 સહીકડો ૧૯૦[૯.૨૬] સેંકડો
 સહીનાણી ૧૩[૧.૧૩] ઓળખ,
 નિશાની (સં. સામિજ્ઞાન)
 સંચે ૩૧૧[૧૫.૨૦] ભેગા-એકઠા કરે
 સંહરતાં ૧૮૫[૯.૨૧] લવાતાં
 સંહર્યા ૧૮૫[૯.૨૧] લવાયા
 સારુ/સારુર ૭૫[૧૪.૩], ૩૩૩
 [૧૬.૧૮], અનુસાર, પ્રમાણે,
 મુજબ (ઉ.ત. શક્તિસારુ)
 સારે ૧૧૩[૬.૧૪] -ને અનુસાર
 સાવધ ૨૧[૧.૨૧] દોષયુક્ત - નિદાક-૯
 સીદાતા ૧૧૭[૬.૧૮] પીડાતા
 સુભિક્ષ ૧૦૩[૬.૪] સુકાળ
 સૂચા ૧૭૩[૯.૯] સૂચન, નિર્દેશ
 સેઢી ૩૯[૨.૧૫] શ્રેણી
 હરિ ૧૩૪[૭.૯] શ્રી કૃષ્ણ
 હસ્યે ૭[૧.૭] હશે
 હીલે ૧૧૬[૬.૧૭] અનાદર કરે,
 તિરસ્કાર કરે, નિંદા કરે
 હરે ૫૮[૪.૧] જુએ

‘માયેં મોટાઈમાં જે મુનિ,
ચલવે ડાકડમાલા,
શુદ્ધ પ્રરૂપણ ગુણ વિણ ન ઘટે,
તસ ભવ અરહટમાલા.’

બ. અભિજિવણકર
અને અમીત દવેશભાઈ
ડ. પરાજિવણકર સુભાષભાઈ

કલ્પા
અને અમીત દવેશભાઈ

અમીત દવેશભાઈ
અને અમીત દવેશભાઈ

KIRIT GRAPHICS
079 - 25352602